

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OILA VA XOTIN-QIZLAR
DAVLAT QO'MITASI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAHALLA VA NURONIYLARNI
QO'LLAB-QUVVATLASH VAZIRLIGI

"OILA VA XOTIN-QIZLAR"
ILMIY-TADQIQOT
INSTITUTI

“XAVFSIZ MAHALLA – FAROVON OILA” TIZIMINI IJTIMOIIY HAYOTGA JORIY ETISHNING SAMARADORLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami
(2022-yil 11-noyabr)

Сборник материалов республиканской научно-практической конференции на тему

МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ СИСТЕМЫ «БЕЗОПАСНАЯ МАХАЛЛЯ – БЛАГОПОЛУЧНАЯ СЕМЬЯ» В СОЦИАЛЬНУЮ ЖИЗНЬ

(11 ноября 2022 года)

Collection of materials of the Republican scientific-practical conference on the topic

MECHANISMS FOR ENSURING THE EFFICIENCY OF IMPLEMENTATION OF THE “SAFE MAKHALLA – PROSPEROUS FAMILY” SYSTEM TO SOCIAL LIFE

(November 11, 2022)

“Mahalla va oila nashriyoti”

Toshkent – 2022

UO‘K: 352.075(575.1)

KBK: 60.54(50‘)

N 79

““Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash mexanizmlari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: “Mahalla va oila” nashriyoti, 2022. – 344 b.

Mas’ul muharrir:

N.Egamberdiyeva, *pedagogika fanlari doktori, professor*

Tuzuvchi va tartib beruvchi:

H.Norqulov

Tahrir hay’ati:

O.Musurmonova, X.Abduramanov, B.Mavlonov,
U.Yunusov, S.Xodjayev, F.Sodiqov

Ushbu to‘plamdan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 7-martdagi 101-F-son farmoyishi 2-ilovasidagi Respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi, Ichki ishlar vazirligi, Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi, “Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti hamkorligida ““Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash mexanizmlari” mavzusida 2022-yil 11-noyabr kuni bo‘lib o‘tgan respublika ilmiy-amaliy konferensiya maqolalari o‘rin olgan.

ISBN 978-9943-8745-8-9

© Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi, 2022

© “Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti, 2022

© “Mahalla va oila nashriyoti”, 2022

**“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning
samaradorligini ta’minlash mexanizmlari**
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to’plami

KIRISH

Mahkamova Zulayho Bahriddinovna,
*O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o‘rinbosari,
Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi raisi*

Assalomu alaykum, hurmatli konferensiya ishtirokchilari!

Avvalo, bugungi **“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash mexanizmlari** mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasida diydor ko‘rishib turganimizdan mamnunman. Qadrli ishtirokchilar, vaqtingizni ayamasdan tashrif buyurganingiz uchun tashakkur aytaman. Xush kelibsiz!

Ma’lumki, so‘nggi besh yil davomida mamlakatimiz jahon hamjamiyati e’tirofiga loyiq ulkan islohotlar markazi sifatida namoyon bo‘lib, inson, uning haq-huquqlari, qadr-qimmat va qonuniy manfaatlarini ta’minlash hamda himoya qilish tamoyili uning mohiyatini tashkil etmoqda.

Darhaqiqat, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha ishlar, ijtimoiy-iqtisodiy loyihalar xalqni rozi qilishga qaratilgan. Davlatimiz rahbari har doim “islohotlar natijasini odamlar o‘z hayotida, mahallasida sezsiz”, deb talab qo‘yadi.

Bugungi kunda yurtimizda 9 370 ta mahalla bor. Prezidentimiz topshirig‘iga binoan, ularning har biriga borilib, aholini qiynayotgan muammolar ro‘yxati shakllantirilgan. Xususan, yo‘l, ichimlik suvi, sug‘orish tizimi, elektr ta’minoti, ta’lim va tibbiyot bilan bog‘liq 12 mingta masala ko‘tarilgan. 4 979 ta mahallada rejalashtirilgan 5 695 ta qurilish-ta’mirlash loyihalari uchun “Obod qishloq” va “Obod mahalla” jamg‘armalariga 1 trillion 700 milliard so‘m yo‘naltirilishi belgilangan va ehtiyojga qarab, joriy yil yakuniga qadar yana 1 trillion so‘m ajratiladi.

Yuqorida keltirilgan raqamlar mahalla institutiga milliy davlatchiligimizning asosiy quyi bo‘g‘ini sifatida qaralishi, uning jamiyat boshqaruvidagi o‘rni va rolini oshirish hamda jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish borasida amalga oshirilayotgan ishlarning ahamiyati va ko‘lamini yanada oshiradi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.

Prezidentimiz tashabbusi bilan 2020-yil 2-martida qabul qilingan **“Mahalla tizimi xodimlari kunini belgilash to‘g‘risida”gi** O‘zbekiston Respublikasi Qonuni bu yo‘nalishdagi ishlar rivojini yangi bosqichga ko‘tardi. Mamlakatimizda har yili 22-mart – Mahalla tizimi xodimlari kuni sifatida nishonlanmoqda.

Joriy yilning “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili”, deb e’lon qilinishi bu boradagi xayrli ishlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga ko‘tarishda muhim dasturilamal bo‘lmoqda.

Prezidentimizning 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni hamda “Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori bilan mahallalar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularning huquqiy va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mahalla tizimini rivojlantirish borasida muhim vazifalar belgilandi.

Mahalla raislarining huquq va vakolatlarini yanada oshirish, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash masalalariga ham e’tibor kuchaymoqda. Endilikda mahalla raislari hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektori faoliyatini hududda birinchi navbatda hal etilishi lozim bo‘lgan muammolarni bartaraf etishga yo‘naltiradi.

2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ko‘zlangan maqsadga erishish yo‘lida mahallalarda boshlangan xayrli ishlar izchil davom ettirilib, mahallaning “faol modeli” yaratilmoqda.

Mahalladan turib barcha davlat organlariga murojaat qilish va ularning rahbarlari bilan muloqot qilish tizimi yaratilmoqda, mahallalarga mustaqil moliyaviy imkoniyatlar berilayotir. Shu bilan birga, mahallalarning “o‘sish nuqtalari” belgilanib, aholini tadbirkorlikka jalb etish, ish bilan ta’minlash asosiy ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Kam ta’minlangan, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamni qo‘llab-quvvatlash, ayollar, yoshlar va nogironligi bo‘lgan shaxslar bo‘yicha alohida ma’lumotlar bazasi yaratilib, “Temir daftar”, “Yoshlar daftari” va “Ayollar daftari” “Ijtimoiy himoya yagona reestri” bilan integratsiya qilinmoqda.

Qolaversa, joriy yilning avgust oyida mahalla instituti imkoniyatlaridan keng foydalanish, aholi turmush sharoitini yanada yaxshilash hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi ijrosini ta’minlash maqsadida Mahallaning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etish jamg‘armasi tashkil etilishi belgilandi.

Ahamiyatlisi, ushbu jamg‘arma mablag‘lari mahalla hududidagi ichki yo‘llar, elektr energiyasi va tabiiy gaz tarmoqlari, ichimlik va oqova suv tizimini ta’minlash va tiklash bo‘ladimi, mahalla binosi, mahalla hududida joylashgan sport maydoni, nuroniylar choyxonasi, yoshlar markazi, bolalar maydonchasi, kutubxona, madaniyat markazini qurish, mukammal va joriy ta’minlash hamda ularni inventar, mebel, kompyuter texnikasi va boshqa uskunalar bilan jihozlash deysizmi yoki mahalla hududida infratuzilmani rivojlantirish, “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasida obodonlashtirish va ko‘kalamzorlashtirish ishlarini amalga oshirishdan tortib, to ijtimoiy himoyaga muhtoj va kam ta’minlangan oilalarga moddiy ko‘maklashish hamda ularning turarjoylarini ta’minlash va jihozlash yo‘nalishlarida sarflanadi.

Shuningdek, jamiyatda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimni to‘laqonli va samarali joriy etish, mahalla va oila institutlarini mustahkamlash sohasidagi ustuvor yo‘nalishlarni shakllantirish, ilmiy-amaliy tadqiqotlar va innovatsion loyihalarni amalga oshirish hamda mahalla va oila institutlarini mustahkamlash, xotin-qizlar va keksalarni qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy faollikni oshirishga qaratilgan konsepsiyalarni kompleks, maqsadli, sohaviy va hududiy dasturlarni ishlab chiqishning ilmiy-metodologik asoslari yaratilmoqda.

Shu bilan birga, “Sog‘lom oila – sog‘lom jamiyat” g‘oyalarini hayotga keng tatbiq etish mahalla fuqarolar yig‘ini faoliyatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. “Oila – muqaddas” shiori ostida har bir mahallada o‘tkazilayotgan chora-tadbirlar bugungi kunda mavjud pandemiya natijasida yuzaga kelgan karantin talablaridan kelib chiqqan holda tashkil etilmoqda. Ko‘pni ko‘rgan, katta hayot tajribasiga ega nuroniylarni jalb etgan holda yoshlar uchun oilaning muqaddasligi, ibratli milliy qadriyatlarni to‘g‘ri tushuntirishga oid ma’rifiy tadbirlar, oilalarni mustahkamlashga oid ko‘rik-tanlovlar tashkil etilmoqda. Sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etish yuzasidan o‘tkazilayotgan musobaqalarda ko‘pchilik faol qatnashmoqda. “Keksalar maslahati” guruhlar hamda “Ayollar maslahat kengashlari”, Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash komissiyalari, “Buvijonlar maktabi” kengashlari tomonidan namunali va ibratli oilalar ishtirokida aholi o‘rtasida davra suhbatlari va uchrashuvlar muntazamlik kasb etgani bilan diqqatga sazovordir.

Xullas, bu kabi o‘zgarishlarni sanab sanog‘iga yetish qiyin. O‘z navbatida, sohadagi islohotlar samaradorligini ta’minlash bo‘yicha muammolar ham yetarlicha. Shu bois, bugungi **“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti** tomonidan o‘tkazilayotgan mazkur konferensiya jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bir qismi bo‘lib, unda tizimdagi muammolarni ilmiy jihatdan o‘rganish va ularga yechim sifatida ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish, aholi o‘rtasida mahalla va oila qadriyatlarini targ‘ib qilish, mazkur masalalar bo‘yicha tajriba almashish asosiy maqsad sifatida belgilangan.

So‘zim so‘ngida, mazkur konferensiya ishiga muvaffaqiyat tilagan holda, “Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etish borasidagi mavjud muammolarga yechim sifatida taklif etilayotgan ilmiy xulosalar aynan yuqorida tilga olingan dolzarb vazifalarni hal qilishga ham yo‘nalishini, tizim samardorligini ta’minlashning barcha jabhalarini qamrab olishini so‘rab qolgan bo‘lardim.

“Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizimning nufuzi va faoliyati samarasini kuchaytirish, uni fuqarolar o‘z fikri va dardini, taklif-tavsiyalarini erkin aytadigan, muammosiga yechim topadigan chinakam xalqchil idoraga aylanishi uchun barchangizni hamkorlikka chorlagan holda konferensiyada ishtirok etayotgan har bir yetakchi olim, tadqiqotchi hamda amaliyotchi-ekspertlarga kelgusi ishlarida omad va zafarlar tilaymiz!

E’tiboringiz uchun tashakkur!

* * *

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna,
*O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar
davlat qo‘mitasi raisi o‘rinbosari,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti direktori,
pedagogika fanlari doktori, professor*

Assalomu alaykum, hurmatli konferensiya ishtirokchilari!
Avvalo barchangizga bugungi konferensiyadagi tashrifingiz uchun tashakkur aytamiz.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 7-martdagi 101-F-son farmoyishi 2-ilovasidagi respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasiga muvofiq ushbu konferensiyaning tashkil etishda o‘z hissasini qo‘shgan O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi, Ichki ishlar vazirligi, Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi mas’ullariga hamkorlik uchun alohida minnatdorchilik bildiramiz.

Darhaqiqat, ko‘p asrlik tarixga ega hamda o‘zaro ishonch, ijtimoiy muloqot va birgalikdagi mas’uliyatga asoslangan mahalladoshlik, birodarlik tuyg‘ulari hukmron bo‘lgan mahalla tizimi keyingi yillar davomida shakllan va mazmunan o‘zgardi.

Ushbu ilmiy-amaliy konferensiya **“Xavfsiz mahalla – farovon oila”** tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash mexanizmlari mavzusiga bag‘ishlangani bejizga emas. Sababi O‘zbekistondagi olimlar **“mahalla insonni jamiyat bilan uyg‘un yashashga o‘rgatadigan, o‘zaro mehr-oqibat, bag‘rikenglik, do‘stlik, hamkorlik rishtalarini qaror toptirishga, inson kamoloti va jamiyat rivojini ta’minlashga xizmat qiladigan muhim vosita sifatida o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q”**, degan xulosada.

Avvalo, ta’kidlash joizki, Yangi O‘zbekiston mahallalarining tashqi manzarasi ham, ichki shakl-shamoyili, odamlar dunyoqarashi ham tubdan o‘zgargan – farovonlik, obodlik, ulug‘vorlik kasb etgan. Bu yo‘ldagi chora-tadbirlar besh yil oldin 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi asosida boshlangan edi.

Strategiyaning davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishga bag‘ishlangan birinchi ustuvor yo‘nalishida tizimga doir beshta muhim vazifa qo‘yilgandi:

- xalq bilan samarali muloqot mexanizmlarini joriy qilish;
- jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish, ijtimoiy sheriklikning samarasini oshirish;
- fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish;
- mahalla institutining jamiyat boshqaruvidagi o‘rni va faoliyatining samaradorligini oshirish.

Bu vazifalar bajarildi va bugun biz yuqorida lo‘nda ta’rif bergan Yangi O‘zbekiston mahallalari bo‘y ko‘rsatdi. Joriy yilning **“Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili”**, deb e’lon qilinishi bu boradagi xayrli ishlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga ko‘tarishda muhim dasturilamal bo‘lmoqda.

Prezidentimizning 2022-yil 1-martdagi **“Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi Farmoni hamda **“Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish**

to’g’risida”gi qarori bilan mahallalar faoliyatini qo’llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mahalla tizimini rivojlantirish borasida muhim vazifalar belgilandi.

Xususan, xotin-qizlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning jamiyat hayotining barcha jabhalarida o’z imkoniyatlari hamda qobiliyatlarini erkin namoyon qilishlari uchun sharoit yaratish, xotin-qizlarning tashabbuslarini qo’llab-quvvatlash, bir so’z bilan aytganda, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida gender tengligiga erishish davlatimiz siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri desak, mubolag’a bo’lmaydi.

Ma’lumki, so’nggi yillarda Prezidentimiz rahbarligida mahallalarda va oilalarda ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligini ta’minlash, og’ir turmush sharoitida yashayotgan xotin-qizlarning murojaatlarini hal qilish, yordamga muhtoj, kam ta’minlangan oilalarga moddiy yordam ko’rsatish, yoshlar va xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash, ularning bandligini ta’minlash, mahallalarda jinoyatchilikni kamaytirish, sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olish borasida keng ko’lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Ayniqsa, oila institutini mustahkamlash bo’yicha, eng avvalo, “Sog’lom oila — sog’lom jamiyat” g’oyasini hayotga tatbiq etishga yo’naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko’maklashishni tashkil etish maqsadida hududlardagi mahalla va oilalarda ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligiga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi holatlarning oldini olish bo’yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligi o’rganilmoqda.

Biroq bu sohada olib borilayotgan davlat siyosati, imkoniyat va yaratilgan sharoitlar bilan bir qatorda mahallaning jamiyat boshqaruvidagi o’rni va faoliyati samaradorligini oshirish, fuqarolar yig’inlari ishini tashkil etishning zamonaviy mexanizmlarini joriy qilish, sohaga malakali, boy hayotiy tajribaga ega va fidoyi kadrlarni jalb etish borasida qilinishi kerak bo’lgan vazifalar talaygina.

Shu tufayli mazkur konferensiyada ishtirok etayotgan har bir ekspert va amaliyotchi mutaxassislarning **“Xavfsiz mahalla – farovon oila”** tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash bo’yicha bildirayotgan fikrlari, berayotgan takliflari, ilgari surayotgan g’oyalari biz uchun muhim hisoblanadi. Chunki sohada tizimli islohotlar va ta’sirchan chora-tadbirlarni talab qiluvchi muammolar ham haligacha mavjud.

Ushbu konferensiya **“Obod va xavfsiz mahalla”** tamoyiliga asoslangan tizimni to’laqonli va samarali joriy etish, mahalla va oila institutlarini mustahkamlash bo’yicha amalga oshirilayotgan uzviy ishlarning bir qismi hisoblanadi. Shu bois, yuqorida tilga olingan dolzarb masalalar, mavjud muammo va kamchiliklar borasida konferensiya sho’balari faoliyatida yanada chuqurroq kirib borishga harakat qilamiz.

Bugungi **““Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning samaradorligini ta’minlash mexanizmlari”** mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasining ishiga muvaffaqiyat tilaymiz!

E’tiboringiz uchun tashakkur!

“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning
samaradorligini ta’minlash mexanizmlari
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to’plami

1-SHO‘BA

YANGI O‘ZBEKISTONDA OILA INSTITUTINI RIVOJLANTIRISHDA “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Musurmonova Aynisa,
pedagogika fanlari doktori, professor

Samarov Rustam,
fals.f.d., psixol.f.n., prof.

OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI MEXANIZMLARINI TAKOMILASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Oila ijtimoiy institut sifatida muhim funksiyalarni bajarib, jamiyat, davlat, inson kelajagi aynan shu maskandan boshlanib, mahalla muhitida qadriyatlar o’zlashtiriladi, ijtimoiy ideallar tanlab olinadi. Dunyo miqyosida oila institutiga farzandlarni dunyoga keltiruvchi, ularning qobiliyatlarini rivojlantiruvchi, avlodlar orasida ijtimoiy-madaniy tajribalarni yetkazuvchi, ijtimoiy munosabatlarning boshlang’ich asosini shakllantiruvchi jamiyatning tayanch nuqtasi bo’lgan maskan sifatida yondashiladigan fikr va mulohazalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: oila, milliy an’ana va qadriyatlar, ijtimoiy muhit, inson, obyektiv va subyektiv omillar, farzand, ota-ona.

Аннотация. В данной статье семья выполняет важные функции, как социальный институт, и с этого места начинается будущее общества, государства и человека, в среде махалли приобретаются ценности, выбираются социальные идеалы. На мировом уровне институт семьи выделяется как место рождения детей, развития их способностей, передачи социокультурного опыта между поколениями, является базой общества, формирующей исходную основу социальных отношений.

Ключевые слова: семья, национальные традиции и ценности, социальная среда, человек, объективные и субъективные факторы, ребенок, родители.

Annotation. In this article, the family performs important functions as a social institution, and from this place the future of society, the state and the individual begins, values are acquired in the mahalla, social ideals are chosen. At the global level, the institution of the family stands out as a place for the birth of children, the development of their abilities, the transfer of sociocultural experience between generations, it is the basis of society, which forms the initial basis of social relations.

Key words: family, national traditions and values, social environment, person, objective and subjective factors, child, parents.

Oila ijtimoiy institut sifatida muhim funksiyalarni bajarib, jamiyat, davlat, inson kelajagi aynan shu maskandan boshlanib, mahalla muhitida qadriyatlar o’zlashtiriladi, ijtimoiy ideallar tanlab olinadi. Dunyo miqyosida oila institutiga farzandlarni dunyoga keltiruvchi, ularning qobiliyatlarini rivojlantiruvchi, avlodlar orasida ijtimoiy-madaniy tajribalarni etkazuvchi, ijtimoiy munosabatlarning boshlang’ich asosini shakllantiruvchi jamiyatning tayanch nuqtasi bo’lgan maskan sifatida yondashiladi. Ammo, sharq madaniyatiga xos bo’lgan o’z-o’zini boshqarishning mahalla instituti funkSIONalligi jihatidan dunyo ilmiy jamoatchiligining e’tiborini jalb etib kelmoqda.

Oila tarbiyalovchi, maqsadga yo’naltiruvchi, himoyalovchi, safarbar etuvchi, moslashtiruvchi, hordiq chiqaruvchi, nasl qoldiruvchi, psixoterapevtik kabi vazifalarni bajarib, uning zamirida inson

kamolotini ta’minlash mujassamlashgan. Bu o‘z navbatida “Inson – Ijtimoiy muhit – Milliy an’ana va qadriyatlar – Ijtimoiy me’yor – Kamolot” tarzidagi munosabatlarni nafaqat strukturaviy, balki strukturaviy-funksional, tizimli yondashuvlar asosida o‘lchov birligiga ega bo‘lgan metodikalar vositasida o‘rganishni taqozo etadi.

Oila ijtimoiy organizm sifatida bir nechta bosqichlardan o‘tib, ijtimoiy-psixologik ta’limotlarning asosiy tamoyillariga amal qilib, uni etti bosqichga ajratib ko‘rsatish mumkin. Agarda, oila-mahalla hamkorligi mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy asoslari nuqtai nazari bo‘yicha oila va mahallaning himoyani ta’minlovchi funksiyasiga e’tibor qaratsak, bunda:

- umr yo‘ldosh/rafiqa tanlash bosqichida – oila bo‘lajak turmush o‘rtoqlarni salbiy ta’sirlar va asotsial xatti-harakatlardan saqlashni ta’minlab, mahalla esa ijtimoiy me’yorlarni belgilovchi sifatida unga amal qilishni nazorat etadi;

- bir-birini o‘rganish va nikoh tuzish bosqichida – yoshlar uchun oila ma’naviy muhitni yaratib beradi, dinamik jarayonni nazoratini amalga oshirib, ularning xulq-atvorini tartibga keltiradi. Mahalla esa ma’naviy resurslari vositasida amaliy yordam berish davomida nikoh-oila rasmiylashuvini, jamiyatda e’tirof etilishini ta’minlaydi;

- o‘zaro moslashish va hayotiy qiyinchiliklarni birga yengib o‘tish bosqichida – oila yosh kelin-kuyovni bir biriga va yaqinlariga moslashuvini ta’minlab, ifodalangan salbiy sifatlarni silliqalaydi (korreksiyasini ta’minlaydi), mahalla esa er-xotinga sabrli bo‘lishni o‘rgatadi, ibratli oilalar hayot tarzini o‘rganishga yo‘naltirib, ota-onalarni qaynota va qaynonalikka tayyorlaydi;

- farzandlarni dunyoga keltirish bosqichida – oila yosh ota-onani o‘z majburiyatlarini egallash va uni bajarishga tayyorlab, yaqindan madad ko‘rsatadi. Mahalla esa ota-onalikni legallashtiradi va moddiy ko‘maklashadi;

- farzandlarning kamol topishi va mustaqil hayotga kirib borishi bosqichida – oila qadriyatlarini shakllantiradi va idellarni tanlab beradi. Mahalla esa ijtimoiylashuv jarayoni va ma’naviy kamolotga erishish jarayonida bevosita ishtirok etib, destruktiv ta’sirlardan himoyalashni ta’minlaydi;

- farzandlarning istiqbolda o‘z oilasiga ega bo‘lishi bosqichida – oila yaqin qarindoshlik rishtasini yo‘lga qo‘yish va munosabatlarni ta’minlash uchun zamin yaratadi. Mahalla esa munosabatlar mezonini belgilab, yaqin qarindoshlik rishtalarini salbiy ta’sirlardan himoya qiladi, ularning deformatsiyalashuviga yo‘l qo‘ymaydi;

- er-xotin yoshining (biologik yosh) ulg‘ayishi va ularning olamdan o‘tishi (ulardan biri yoki har ikkisi) bosqichida – oila xotirlash, moddiy va nomoddiy merosni qadrlashni ta’minlaydi. Mahalla esa hissiy kechinmalarning barqaror kechishini ta’minlashda ishtirok etadi.

Mazkur jarayon faqatgina oila-mahalla munosabatlarini dinamik kechishini ifodalaydi. Vaholanki, mahalla oilani konssiental¹ tahdidlardan ham to‘liq himoya qiladi. Shu sababli, oila hayotining har bir bosqichida mahalla himoyaviy funksiyani bajarib, oilani turli tazyiqlar, shu jumladan transformatsiyalashuv jarayonida yuzaga keladigan salbiy holatlardan himoya qiladi.

Oiladagi barqarorlik inson kamoloti uchun substrat hisoblanib, uning barqarorligi bir nechta omillarga bog‘liq bo‘ladi. O‘z navbatida ularning tuzilmaviy jihatlarini inobatga olgan holda **obyektiv** va **subyektiv** omillar guruhlariga ajratish mumkin.

¹ Ongni zaharlanishga qaratilgan noan’anaviy urush turi.

Obyektiv omillar guruhiga: oilaning doimiy yashash joyining mavjudligi; oilaning moddiy farovonligi; moddiy jihatdan oila a’zolari o’zlarini ta’minlay olishi; oila a’zolarining soni va boshqalarni kiritish mumkin.

Subyektiv omillar guruhiga: oilada o’zaro munosabatlar (ular avtoritar va demokratik bo’lishi mumkin); oila a’zolarining ma’lumot darajasi va ish bilan ta’minlanganligi; oila a’zolarining shaxsiy ma’naviyati; oila a’zolarining huquqiy madaniyati kabilarni kiritish mumkin.

Oilalarda ijtimoiy-madaniy jarayonlar transformatsiyasi dinamik mazmun kasb etib, xususiyan → umumiyga “ko’chish” tarzida amal qilib, bunga milliy-madaniy manfaatlarimizni himoya qilish nuqtai nazar bilan qarasak, ushbu jarayonni milliy ma’naviy tizim himoyasini amalga oshirish jihatidan boshqarish (yo’l-yo’riq ko’rsatish, maslahat berish, madad ko’rsatish, o’qitish v.h.) taqozo etiladi. Agarda bu jarayon institutsional tarzda boshqarilmasa, milliylikni belgilovchi urf-odatlar (ta’moyillar); an’analar; qadriyatlar; maishiy hayot tarzining namunasi; muloqot tili va muloqot shakllari; sharm-hayo, andisha, oriyat, g’urur, uyat kabi etnik xususiyatlarni maishiy va ijtimoiy munosabatlarda saqlanishi va ifoda etilishi (me’yorlar); etnik tasavvurlar; etnik stereotiplar; etnik his-tuyg’ular; etnik tarzda o’zini namoyon etish darajasi; faoliyat turlari; munosabatlar davomida ijtimoiy masofaning uzoq va yaqinligining saqlanishi; imo-ishoralar vositasida munosabat bildirish kabilarning funksional rolining ta’siri pasayadi.

Ijtimoiy reallikdagi etnik xususiyat, bu qandaydir statistik ma’lumotlar (buncha foiz, buncha ball degani) majmuasi emas. Uni bir zumda tashqi ko’rinishi ya’ni ijtimoiy jarayon ko’rinishida ifodalangan xulq namunasi tarzida sharhlab yoki tasniflab ham bo’lmaydi. Etniklikning yaxlit ijtimoiy-madaniy birlik, jamoa, jamiyat va sotsiumning hayoti uchun qanday funksiyalarni bajarishini belgilash uchun ilmiy refleksiya shart hisoblanadi.

Etnik borliq, fanlarning sohaviy poliparadigmali maydoni hisoblanishini inobatga olib, uni belgilari bo’yicha universal va polifunksional kabilarga ajratish mumkin. Etniklik na formatsiyaviy va na sivilizatsiyaviy paradigmalarga taalluqlidir. Klassik va an’anaviy tushuntirish tarzida uni barqaror dinamik va statik model ko’rinishida ham tasvirlash mumkin. Negaki, etniklik, hayot tarzi, ya’ni barcha o’ziga xos jozibalikning turli “rang”larini va xususiy mantiqqa ega notakrorlikni ifoda etib, ijtimoiy (jumladan etnik, kasbiy) munosabatlarda ham amal qilinishi shart bo’lgan me’yor, makondagi aloqadorlik iyerarxiyasi, etnik muloqot tartibi, etnik sharaf va etnik guruhni namoyon etish tarzi, etnik mansublik, etnik birlik va manfaatlar kabi tarkiblarni mujassam etgan bo’ladi. Unda individual his etish, qayg’urish, suyanish va g’amxo’rlik ko’rsatish ipostasasi² sintezlashgan ko’rinishda ifodalanadi. Shu bois tarixiy yoki vaziyatli kontekstda turli ijtimoiy va siyosiy faktorlar etniklikni siyosiy maqsadlarga erishishda “yumshoq kuch” tarzida qo’llash holatlari kuzatiladi. Bu jarayonda oila va mahallaning himoyaviy bufer funksiyasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Bildirgan fikrlarni umumlashtirib, shuni ta’kidlash mumkinki:

birinchidan, agarda oilaning sotsiodinamikasiga e’tibor qaratsak, unda ota-onalar katta farzandiga, katta farzandlar kichiklarga amaliy yordam ko’rsatib, aka-ukalik, opa-singillik mehribonchiligini ko’rsatishi bilan birga turli tahdidlardan himoyalash ham mujassamlashganligini kuzatishimiz mumkin bo’lib, ushbu jarayonda mahalla instituti bog’lovchi va davom ettiruvchi sifatida ishtirok etadi;

² Юн. hypostasis – кйёфа, мохйят. Словарь иностранных слов. – Москва: Русский язык, 1988. – 202 с.

ikkinchidan, oila aniq madaniy qadriyatlarning yaratuvchisi, ta’minlovchisi va tashuvchisi hisoblanib, oilaning daromadi, maishiy ta’minlanganligi hamda oila a’zolarining ma’lumot darajasi oilaviy munosabatlar madaniyatining xarakteriga ta’sir ko’rsatadi. “Hayotiy sikl” fazalarining dinamik ketma-ketligini ta’minlovchi shajaraviy holat jamiyatning mavjudligi va undagi vorisiylikni ta’minlaydi.

Foydalanilgan dabiyyotlar ro’yxati:

1. O’ngni zaharlanishga qaratilgan noan’anaviy urush turi.
1. Юн. hypostasis – қиёфа, моҳият. Словарь иностранных слов. – Москва: Русский язык, 1988. – 202 с.

* * *

Norqulov Husniddin Do’sbekovich,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti bo’lim boshlig’i,
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

“XAVFSIZ MAHALLA” TIZIMINI AMALGA OSHIRISHDA OTA-ONALARNING O’SMIRLAR TARBIYASIDAGI O’RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etilganligi, mazkur tamoyilning to’laqonli va samarali joriy etilishida oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorlik o’rnatilayotganligi, shaxs ma’naviyati, uning dunyoqarashi, ya’ni odamning tasavvur va e’tiqodiga aloqador ko’nikmalar majmuyi, asosan, oilada shakllanishi o’z aksini topgan. Shuningdek, tarbiya shakllarini amalga oshirishning yana bir eng qulay yo’li avvalo ota-onalarning g’oyaviy tarbiyaviy bilim saviyasini oshirish, ularda sog’lom tafakkur va zamonaviy farzandlar tarbiyalash dunyoqarashini shakllantirish kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili, oila, mahalla, ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, o’smirlar tarbiyasi, tarbiya shakllari, bilim, ko’nikma, tafakkur, farzand tarbiyasi, oila tarbiyasi, ota-onalarning g’oyaviy tarbiyaviy bilimlarini oshirish, shaxs ma’naviyati, axloqiy tarbiya, barkamol inson.

Аннотация. В данной статье говорится, что в каждой махалле внедрена новая система, основанная на принципе «Благополучная и безопасная махалла», налаживается тесное взаимодействие с органами самоуправления граждан в полной и эффективной реализации этого принципа в сфере здравоохранения, социальная и духовная среда в семье и окружении, духовность человека, его мировоззрение, т. е. совокупность умений, связанных с воображением и верой человека, в основном находит свое отражение в формировании семьи. Также другим наиболее удобным способом реализации форм воспитания является, прежде всего, повышение уровня идейно-педагогических знаний родителей, таких вопросов, как здоровое мышление и формирование современного мировоззрения воспитания детей.

Ключевые слова: Принцип «благополучной и безопасной махалли», семья, махалля, социально-духовная среда, воспитание подростков, формы воспитания, знания, умения, мышление, воспитание

детей, семейное воспитание, совершенствование идейно-воспитательных знаний родителей, духовность личности, нравственное воспитание, идеальный человек.

Annotation. In this article it is said, that a new system based on the principle of «Prosperous and safe makhalla» has been introduced in each microdistrict, close interaction is being established with citizens' self-government bodies in the full and effective implementation of this principle in the field of healthcare, the social and spiritual environment in the family and the environment, human spirituality, his worldview, that is, the totality of skills associated with the imagination and faith of a person, is mainly reflected in the formation of a family. Also, another most convenient way to implement forms of education is, first of all, to increase the level of ideological and pedagogical knowledge of parents, such issues as healthy thinking and the formation of a modern worldview of raising children.

Keywords: The principle of «prosperous and safe makhalla», family, makhalla, socio-spiritual environment, education of children, form of education, education, art, thinking, education of children, family education, intellectual-educational parenting, spirituality, moral education, ideal person.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonga muvofiq, har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etildi. Mazkur tamoyilning to‘laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko‘maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirishda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o‘rnatish asosiy vazifa va faoliyat yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur Farmon va qarorda belgilangan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar, fuqarolar yig‘inlari tuzilmasidagi o‘zgarishlar mahallalarning rivojlanish istiqbollarini belgilaydi va farovonligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Jamiyat va oilada sog‘lom va barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta’minlash, mahallalarni jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirish bevosita mahallarda faoliyati yo‘lga qo‘yilgan davlat organlari va jamoat tuzilmalarining eng ustuvor vazifasi hisoblanadi.

Avvalo ta’kidlash lozimki, bevosita mahallalarda aholi muammolarini aniqlash va hal etish tizimi kuchaytirilib, har bir mahallada hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektorlari faoliyati yo‘lga qo‘yilganligi **“Obod va xavfsiz mahalla”** tamoyiliga asoslangan tizimni to‘laqonli joriy etilishida o‘zining ijobiy samarasini bermoqda.

Mahallalarda “Xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etishda **16 mingga** yaqin yoshlarni o‘z ichiga qamrab olgan **“Fidokor yoshlar”** jamoatchilik patrul guruhlari tashkil etilganligi ham o‘zining ijobiy samarasini bermoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 12-fevral kuni o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida “Obod va xavfsiz mahalla” tushunchasining mazmun-mohiyatiga to‘xtalib o‘tdilar:

birinchidan, Obod mahalla deganda, ko‘z oldimizga, avvalo, farovon oilalar, qadriyatlar beshigi bo‘lgan mahallada o‘zib-ulg‘ayotgan ma’naviy va jismoniy barkamol yoshlar, ko‘rkam qishloqlarimiz, zamonaviy va fayzli mahallalarimiz kelishini;

ikkinchidan, xavfsiz mahalla deganda esa tinchlik va osoyishtalik hukm surayotgan, jamoat xavfsizligi to‘liq ta’minlangan, jinoyatchilikdan xoli aholi maskanlari tushunilishini ta’kidlab [1] o‘tdilar.

Shaxs ma’naviyati, uning dunyoqarashi, ya’ni odamning tasavvur va e’tiqodiga aloqador ko’nikmalar majmuyi asosan oilada shakllanadi. Tarbiya shakllarini amalga oshirishning yana bir eng qulay yo’li avvalo ota-onalarning g’oyaviy tarbiyaviy bilim saviyasini oshirish, ularda sog’lom tafakkur va zamonaviy farzandlar tarbiyalash dunyoqarashini shakllantirishdir. Binobarin, ota-onalik shunday ma’suliyatli vazifaki, uning jamiyatimiz manfaatiga mos tarzda amalga oshirilishi uchun odam ham g’oyaviy, ham ma’naviy jihatdan, ham psixologik jihatdan tayyor bo’lishi kerak.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tarbiya borasida to’xtalib, **“Bizni hamisha o’ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so’z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog’liq. Bugun zamon shiddat bilan o’zgaryapti. Bu o’zgarishlarni hammadan ham ko’proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o’z davrining talablari bilan uyg’un bo’lsin. Lekin ayni paytda o’zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug’ zotlarning avlodimiz, degan da’vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o’zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan”** [2] deya ta’kidladi.

Oiladagi tarbiyaviy sharoitni yaxshilash yoshlar tarbiyasi samaradorligini oshirishga bevosita ijobiy ta’sir ko’rsatadi. Albatta, bunda oilaning ruhiy muhiti, oila a’zolarining o’zaro munosabatlari asosiy va hal qiluvchi rol o’ynaydi. Maktab, sinf, o’rtoqlari va barcha muloqot manbalariga nisbatan oilada aniq tarbiyaviy omillarga amal qilinsa, nazorat ostiga olinsa, tarbiya to’g’ri yo’lga qo’yilgan bo’ladi.

Mafkuraviy kurashlar davrida “loqaydlik”, “beparvolik” tushunchalari salbiy ahamiyat kasb etadi. Muborak hadislardan birida shunday deyiladi: **“Kishining o’z qaramog’idagi kimsalarga beparvo bo’lishi uning gunohkor ekanligiga kifoyadir”** [3]. Zero “beparvolik” ertaga jamiyat uchun katta va kichik illatlarning paydo bo’lishi, ildiz otishiga sababchi bo’lishi mumkin. Turli buzg’unchi oqimlarga, g’arb modasi, musiqa va kinosiga ergashayotganlar, taqlid qilayotganlar – yoshlardir.

Ota-onalarning bolalar tarbiyasiga doir o’z bilimlarini doimo oshirib borishlari, tarbiyada talabchanlik, kichiklarga g’amxo’rlik oilaviy tarbiya asosini tashkil etadi. Busiz oilaviy tarbiyada muvoffaqiyatga erishish mumkin emas.

Bola hayot haqida, yaxshilik yoki yomonlik, foydali yoki zararli tushunchalarni, birinchi navbatda, oilada ota-onasi, aka-ukasi yoki opa-singillaridan oladi. Agar bog’chada tarbiyachi, maktablarda o’qituvchi bolalarga ta’lim bersa, tarbiyalasa, ota-onalar faqat tarbiyalab qolmay, balki ular bilan birga yashaydilar ham. Binobarin, ular bolalarga ta’sir ko’rsatishning ko’p imkoniyatlariga ega. Oilaviy tarbiyaning samaradorligi bolalarning tarbiyasi uchungina sarflangan vaqt bilan o’lchanmay, balki oilaning ijtimoiy hayot bosqichi bilan, ota-onalarning obro’si va ularning axloqi bilan aniqlanadi. Bunda ota-onalarning, katta yoshdagi kishilarning bola tarbiyasi yuzasidan burch mas’uliyatini chuqur his qilishlari yetakchi mezonidir. Aniqroq qilib aytganda, oila davrasida kattalarning, xususan, ota-onalarning ijobiy munosabatlari bolalarni to’g’ri tarbiyalashning birlamchi va zaruriy shartidir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo’llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-87-son Farmonida oilada farzand tarbiyasida ayollar faoliyatini kuchaytirish, ya’ni eng muhimi – voyaga yetayotgan farzandni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, farzandlar ongi va tushunchalarida hayot haqidagi falsafiy, siyosiy, huquqiy, diniy, estetik, axloqiy, badiiy, kasbiy qarashlarni maqsadli

shakllantirish, mamlakatda xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog’lig’ini saqlash, kasbga o’qitish va bandligini ta’minlash, tadbirkorlikka keng jalb etish, ehtiyojmand xotin-qizlarni ijtimoiy qo’llab-quvvatlash, gender tenglikni ta’minlash borasida olib borilayotgan islohotlarni tizimli davom ettirish o’z aksini topgan.

Oilada farzand aqliy va jismoniy jihatdan yetuk bo’lib shakllanishi uchun ota-ona uning axloqiy tarbiyasi bilan jiddiy shug’ullanib ko’p harakat qilishi lozim. Ma’rifatparvar Abdurauf Fitrat bu haqda: **“Axloqiy tarbiya – odam axloqini kamolga yetkazish demakdir, ya’ni odamni shunday tarbiya qilish kerakki, fe’li va amali o’ziga ham, boshqalarga ham foydali va manfaat keltiradigan bo’lsin”** [4], deb ta’kidlaydi.

Chunki ayrim ota-onalar, xalq ta’limi tizimi, mahalla faollari yoshlar tarbiyasiga salbiy ta’sir ko’rsatayotgan shaxslar targ’ibotidan bolalarni muhofaza etishda e’tiborsizlik qilmoqdalar. Hech kimga sir emaski, zo’ravonlik, maishiy yengiltaklik va johillikni targ’ib qiluvchi chet el filmlari videosalon, videoprokatlarda internet klublar ko’paymoqda. Bunday filmlar mavjud ekan, g’oyaviy zararsizlantirish, ularning yo’lini to’sishga qaratilgan tarbiyaviy chora-tadbirlar samaradorligini oshirish talab etiladi.

Tadqiqotlarga ko’ra, oilada bilim va tarbiyaning yuqori bo’lishi quyidagi jihatlarga bog’liq bo’lar ekan:

- ota-onalarning savodxonligiga;
- bolalari uchun xonalarning ta’minlanish sharoitlariga;
- oiladagi bolalar soniga;
- oilada ota yoki onaning borligiga yoki birortasining yo’qligiga;
- ota-onalarning ma’lumoti, kasbiga;
- oilaning moddiy ta’minlanishi va hakozolarga bog’liq deb aytish mumkin.

Shuningdek, ota-onalarga umumiy tarbiyaviy bilim berishda olimlarning tavsiyalari, oilaviy tarbiyaga doir xalq pedagogikasi tajribalari, shahar, tuman, qishloq aholisi hamda keksa nuroniy va faxriylarning maslahatlari, tavsiyalariga tayanilsa, so’zsiz bu ishning samaradorligi oshadi.

Hozirgi kunda ota-onalar hal qilishlari nihoyatda zarur bir qancha tarbiyaviy muammolar mavjud. Bunday muammolar noto’liq oilalarda nisbatan ko’p bo’lib, ular bolalarning ruhiy kamolotida namoyon bo’lmoqda. Ota-onalar esa har doim ham bu holatni bilib, to’g’ri tushunavermaydilar. Ba’zan esa bolalar ham aqli yetadigan masalalar bo’yicha kattalarga murojaat etmasliklari, masalani ijobiy hal etmasliklari natijasida onalari yoki katta yoshdagi kishilar hayotini, turmushini mushkul ahvolga solib qo’yadilar.

Ota-onalarga pedagogik bilim berish, oilaviy tarbiya bo’yicha tajriba almashishi, ota va onalarni tarbiya ishlariga qizg’in jalb qilish uchun ularni maktabga, mahalla qo’mitalariga taklif etish maqsadga muvofiqdir. Ota-onalarning bu boradagi eng muhim vazifalari bolalari kamolotini oldindan tasavvur eta olishlari, tarbiya maqsadini aniqlashlaridir.

Barkamol inson tarbiyasida oila jamiyat bilan yaxlit bir birlikni tashkil etadi, bu esa hozirgi kunimiz uchun xos xususiyatlardan biridir. Ayniqsa, ota-onalar va jamiyat a’zolarining mehnat faoliyatlari xarakteri, er va ayolning teng huquqligi, o’zaro hurmat, farzandlarni e’zozlash, hurmatlash, ijtimoiy va fuqarolik e’tiqodi, oilaviy madaniy hayotning mavjudligi va o’sayotganligi oilalarga xos fazilat sifatida qadrlanmoqda.

Kaykovusning “Qobusnoma” asarida o’smirlar tarbiyasida – juvonnardlik talablaridan eng muhimi – axloq tarbiyasi deb ko’rsatiladi. U yoshlarda insonga nisbatan insoniy munosabatda bo’lish, adolatlilik, samiylik, saxiylik kabi xislatlarni tarkib toptirishni istaydi va asarning boshidan oxirigacha ana shu ezgu maqsadni amalga oshirishga harakat qiladi. Uning axloqiy o’gitlari kitobda ota-ona haqini bilish bilan boshlanadi. Unda Kaykovus “Qur’on” va “Hadislar”dagi talablardan kelib chiqqan holda o’zining nuqtai nazarini bayon qiladi: ***“O’z farzanding sening haqingda qanday bo’lishini tilasang, sen ham ota-onang haqida shunday bo’lg’il, nedinkim sen ota-onang haqida nima ish qilsang, farzanding ham sening haqingda shundoq ish qilur, chunki odam mevaga, ota-ona daraxtga o’xshaydir”***[5].

Bolalar tarbiyasiga, birinchi navbatda, ota va onaning o’zaro munosabatlari katta ta’sir ko’rsatar ekan, bizning jamiyatimizda er va ayollarning teng huquqligi ta’minlangan bo’lsa-da, lekin biologik tenglik yo’qligini inkor eta olmaymiz. Shu sababli onalar bolalari tarbiyasi uchun ko’proq mehnat qilishlarini taqozo etadi. Bundan tashqari, ayollar oilada erkaklarga nisbatan ko’proq vaqtini uy ishlariga sarflaydi.

Sotsiologik tadqiqotlarning ko’rsatishicha, hatto dam olish kunlari ham ayollar uy ishlari uchun to’qqiz soatdan o’n bir soatgacha vaqt ajratishadi. Ishlovchi ayol bolalar tarbiyasi uchun juda oz vaqt ajratishga majbur bo’ladi. Ertalab, ishga jo’nashdan oldin bolalarini ovqatlantiradi, kiyintiradi, bog’chaga olib boradi yoki maktabga jo’natadi. Katta yoshdagi farzandlari o’zlarini eplaydi. Kunning ikkinchi yarmida ishdan qaytgach, ayolning ikkinchi – uy uchun bo’lgan ish faoliyati boshlanadi, ya’ni bolalarining uy vazifalarini bajarishlarini nazorat qilish, kechki ovqat tayyorlash va hokazo.

Otaning uy ishlaridagi ishtiroki asosan buyruq berishda ko’proq namoyon bo’ladi. “Uni bajar, nima uchun buni bajarmading, hozir bajar” va hokazo. Uning vazifasi ko’proq oilaning iqtisodiyotini va farzandlarining sog’-salomat o’sishlarini ta’minlashda ifodalanadi. Chunki farzandlarining bemorligi nafaqat onaning, balki otaning ham ish faoliyatiga ta’sir ko’rsatadi. Shu sababli farzandlari sog’ligining yaxshi bo’lishini ta’minlash har ikkisi uchun birday mas’uliyatni yuklaydi.

O’smirlarning ta’lim-tarbiyasi bilan shug’ullanishda ota-onalarning quyidagi yo’nalishlarida hamkorlik qilishlari tavsiya etiladi:

- ta’lim muassasalarida dars mashg’ulotlariga sababsiz va muntazam ravishda qatnashmagan o’quvchilar bilan profilaktik suhbatlarni o’tkazish bo’yicha hamkorlikdagi ishlash tizimining samaradorligini oshirishda;

- mahalla yoshlari, shu jumladan, uyushmagan yoshlar bilan muloqotlar o’tkazish, ularning muammolari va takliflarini eshitish tizimini yo’lga qo’yish. Muammolarini hal etish choralari ko’rish, mahallada hal etib bo’lmaydigan muammolarni Sektor shtabiga hamda mahalla fuqarolar yig’inidagi hokim yordamchisiga taqdim etilishini ta’minlashda;

- keksa avlod vakillari hamda harbiy xizmatchilarni jalb etgan holda yoshlarda vatanparvarlik, yurtga sadoqat fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan tadbirlarni muntazam ravishda tashkillashtirishda;

- **“O’z bolangizni, o’z uyingizni, o’z Vataningizni ko’z qorachig’idek asrang!”** shiori ostida yoshlar o’rtasida ma’naviy-ma’rifiy targ’ibot tadbirlarini o’tkazishda;

- yoshlar o’rtasida kitobxonlik madaniyatini oshirish bo’yicha uchrashuvlar va ko’rik-tanlovlarni tashkillashtirishda;

– huquqbuzarliklarning oldini olish maqsadida **“Tungi reydt”**, tegishli tashkilotlar bilan o’tkaziladigan **“O‘quvchi”**, **“Davomat”** kabi reydt tadbirlari va shu kabilarda ishtirok etishi.

Olib borilgan kuzatishlardan kelib chiqib, quyidagi takliflarni keltirish mumkin:

1. Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish omillaridan biri – bola shaxsini kamolotga yetkazish uchun uni har tomonlama o’rganish, shuningdek, oilaviy tarbiya usullari va shakllariga ijodiy yondashish, uni takomillashtirishdir. O’smirlarni har tomonlama o’rganish ularni o’qishga, mehnatga, o’z-o’ziga, o’rab turgan muhitga, inson kamoloti uchun zarur bo’lgan sifatlardan eng muhimlarini ajrata olishga o’rgatish imkonini beradi.

2. Ota-onalar o’rtasida tarbiyaga oid bilimlarni targ’ib qilish, ayniqsa, oilaviy tarbiyada qiyinchilikka uchrayotgan ota-onalarga jamoatchilik yordamini kuchaytirish lozim.

3. Oilaviy tarbiyada ijobiy yutuqlarni qo’lga kiritgan ota-onalarning tajribalaridan foydalanish uchun ularni maktabning kengaytirilgan yig’ilishlariga, ota-onalar qo’mitalarining majlislariga taklif etish va o’z tajribalari bilan o’rtoqlashishni yo’lga qo’yish nihoyatda muhimdir. Ulardan unumli foydalanish uchun maktablarda ota-onalar kunini joriy etish zarur.

4. Ota-onalar qo’mitalari rahbarlarining bevosita boshchiligida radioaloqalarni tashkil etish. Bunda “Ota-onalar – ilk tarbiyachi”, “Ota-onalarning bola tarbiyasidagi shaxsiy namunalari va ularning ahamiyati”, “Yoshlarni mehnatga, hayotga tayyorlashda oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi” va shunga o’xshash mavzulardagi eshittirishlarni tayyorlab, izchil o’tkazish zarur.

5. Bolalarni xalq og’zaki ijodiga doir qiziqishlarini o’stirish maqsadida suhbatlarni yo’lga qo’yish lozim.

6. O’smirlarning hayoti va mashg’ulotini to’g’ri tashkil etish (rejim, mehnat, uydagi o’quv ishlari, sport va shunga o’xshash).

7. O’zining shaxsiy faoliyati va dam olishini tashkil etish (ishda, uy-xo’jaligida, bolalarni parvarishlashda, o’qishda, dam olishda, yosh avlod tarbiyasi yuzasidan jamoat ishlarida va hokazo).

Yuqoridagilardan xulosa qilganda hozirgi kunda ota-onalar hal qilishlari nihoyatda zarur bir qancha tarbiyaviy muammolar mavjud. Bunday muammolar noto’liq oilalarda nisbatan ko’p bo’lib, ular o’smirlarning ruhiy kamolotida namoyon bo’lmoqda. Ota-onalar esa har doim ham bu holatni bilib, to’g’ri tushunavermaydilar. Ba’zan esa o’smirlar ham aqli yetadigan masalalar bo’yicha kattalarga murojaat etmasliklari, masalani ijobiy hal etmasliklari natijasida onalari yoki katta yoshdagi kishilar hayotini, turmushini mushkul ahvolga solib qo’yadilar.

Ota-onalarga pedagogik bilim berish, oilaviy tarbiya bo’yicha tajriba almashishi, ota-onalarni tarbiya ishlariga qizg’in jalb qilish uchun ularni maktabga, mahalla qo’mitalariga taklif etish maqsadga muvofiqdir. Ota-onalarning bu boradagi eng muhim vazifalari o’smirlari kamolotini oldindan tasavvur eta olishlari, tarbiya maqsadini aniqlashlaridir.

Biroq bu yo’lda bir qancha qiyinchiliklar mavjud. Birinchi qiyinchilik shundan iboratki, ilg’or oilalar ham tarbiyaning maqsadini va o’z mas’uliyatlarini yaxshi bilsalar ham tarbiya uslublari, usul va vositalarini aniq qo’llay olmaydilar. Ma’lumki, oilada biron-bir tarbiya usuli alohida qo’llanilmaydi, balki barcha uslublar uyg’unlashuvda qo’llaniladi. Bizning hozirgi sharoitimizda ko’proq ishonitirish va unga hamohang uslublar tatbiq etiladi (masalan, ma’qullash, rag’batlashtirish). Majbur etish esa boshqalarga nisbatan yordamchi usul sifatida qo’llaniladi. O’smirlar tarbiyasida har bir ota-ona yuqoridagi barcha tarbiyaviy masalalarga jiddiy e’tibor berishlari masalaning ijobiy yechimini beradi deyish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 12-fevral kuni o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishi.
2. Sh.Mirziyoyev. Yoshlar tarbiyasi – eng muhim masalalardan. “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning softligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqi. 2022-yil 15-iyun.
3. Al-Buxoriy, Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil. Al-adab al-mufrad (Arab durdonlari). Tarjimon, muqaddima va izohlar muallifi Sh.Burxonov. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 1990. – B. 26.
4. Abdurauf Fitrat. Oila. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 1998. – B. 83-84.
5. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 1973. – B. 30.

* * *

Sultonov Ulug‘bek Olim o‘g‘li,
Yoshlar ishlari agentligi markaziy apparati
Ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i

O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATIDA YOSHLAR BILAN ISHLASHNING VERTIKAL TIZIMINING IJTIMOIIY ASPEKTLARI

Annotatsiya. Ushbu maqola o‘zini-o‘zi boshqarish organlari faoliyatida yoshlar bilan ishlashning vertikal tizimining joriy etilishi, mahallalar kesimida yoshlar yetakchilari faoliyatini tizimli yo‘lga qo‘yilishining ijtimoiy aspektlarini ifodalab, bunda mazkur yo‘nalishda erishilgan yutuqlar hamda natijalar samaradorligiga alohida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar daftari, ijtimoiy aspekt, vertikal tizim, yoshlar, mahalla, yoshlar yetakchisi, ijtimoiy muammo, uyushmagan yoshlar, ijtimoiy himoya, imtiyozli kredit, subsidiya, ijtimoiy ko‘mak.

Аннотация. В данной статье выражены социальные аспекты внедрения вертикальной системы работы с молодежью в деятельность органов самоуправления, систематическая реализация деятельности молодежных лидеров в сфере микрорайонов, с особым акцентом на достижения и результаты, достигнутые в этом направлении.

Ключевые слова: молодежная тетрадь, социальный аспект, вертикальная система, молодежь, махалля, молодежный лидер, социальная проблема, неорганизованная молодежь, социальная защита, льготный кредит, субсидия, социальная поддержка.

Annotation. This article expresses the social aspects of the introduction of a vertical system of work with youth in the activities of self-government bodies, the systematic implementation of the activities of youth leaders in the field of microdistricts, with a special emphasis on the achievements and results achieved in this direction.

Key words: youth notebook, social aspect, vertical system, youth, makhalla, youth leader, social problem, unorganized youth, social protection, preferential credit, subsidy, social support.

Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi tarixiy ahamiyatga ega hujjat sifatida mamlakatimizda amalga oshiriladigan keng qamrovli ezgu maqsadlarni, islohotlarni o‘zida aks

ettirib kelmoqda. Shuningdek, bugungi kunda Yangi O‘zbekiston sharoitida aholi turmush darajasini yaxshilash, yaratilayotgan imkoniyatlardan foydalanish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni yaratish, ularga ijtimoiy, iqtisodiy, tibbiy, huquqiy hamda jamiyatning boshqa sohalari qatori amaliy ko‘mak berilishini tizimli yo‘lga qo‘yilgani ham bugungi kun islohotlarini samaradorligini o‘zida aks ettiradi.

Bugungi kunda, Yangi O‘zbekiston “Inson qadri ustuvor bo‘lgan jamiyat va xalqparvar davlat” degan muhim g‘oya negizida barpo etilmoqda. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida birinchi o‘ringa shaxs, inson qadri yuqori o‘ringa qo‘yilib, “inson – jamiyat – davlat” yangi tamoyili asosida davlat hamda jamiyat boshqaruvini tashkil etadi. Umuman, amaliy natija, inson manfaati, uning qadr-qimmati bosh maqsadga aylangan.

Mahalla – tizimi yurtimizning eng muhim va tayanch bo‘g‘ini hisoblanadi. So‘nggi yillarda ushbu noyob institutni rivojlantirish borasida qator amaliy ishlar amalga oshirildi. Xususan, mahalla institutiga oid qirqa yaqin qonun va me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi, ellikdan ortig‘i takomillashtirildi. Bularning barchasi soha rivojiga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi va amaliy ko‘magi bilan yoshlar bilan ishlash, ayniqsa yosh xotin-qizlar bilan ishlash **mutlaqo yangicha tizim** asosda yo‘lga qo‘yildi.

Mahallada yoshlar bilan ishlash bo‘yicha **yangi vertikal tizim – Mahallalardagi yoshlar yetakchisi** lavozimi joriy etildi. Respublika bo‘yicha 9 375 ta mahallada yoshlar yetakchiligiga tashabbuskor, lider, yoshlarni o‘z ortidan ergashtira oladigan nomzodlarni tanlab olingan.

So‘nggi 6 yilda yoshlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan **102** ta normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi.

Ma’lumot uchun: O‘zbekiston Respublikasi Qonuni – 9 ta, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni – 9 ta, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori – 25 ta, Vazirlar Mahkamasi qarori – 59 ta.

Jumladan, ushbu hujjatlarning **46** tasi ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha bo‘lsa, **11** tasi yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va bandligiga ko‘maklashish bo‘yicha.

Yetakchilar tomonidan 14–30 yoshdagi **9,1** mln nafar “Yoshlar balansi” shakllantirilib, ularning **ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etish, bandligini ta’minlash va bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish** bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirildi.

Bunda, balans asosida yoshlar bilan **3 ta yo‘nalishda** ish tashkil etildi:

1. Ishsiz va ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlarga ko‘maklashish;
2. Uyushmagan yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish.
3. Iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash.

Birinchidan, yoshlar bandligini ta’minlash va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etish yo‘nalishida:

“Yoshlar daftari” tizimi, shuningdek, tadbirkorlik uchun kredit va ekin maydonlari ajratish orqali **390** ming **uyushmagan, ishsiz, jinoyatchilikka moyil, ijtimoiy himoyaga muhtoj** va tadbirkorlik qilish istagidagi yoshlar bandligi ta’minlandi va ijtimoiy-iqtisodiy muammolari hal etildi.

Buning uchun jami **2** trln **370** mlrd so‘m mablag‘ sarflandi.

Jumladan:

– **80** ming **300** nafar yoshlarga tadbirkorlik uchun **2** trln so‘m **kredit**, **170** ming nafar yoshlarga dehqonchilik uchun **38** ming gektar **ekin maydonlari**;

- **30** ming 500 nafar ishsiz yoshlarga asbob-uskuna, mehnat qurollari, urug‘lik va ko‘chatlar xarid qilish uchun **70** mlrd so‘m **subsidia**;
 - ijtimoiy himoyaga muhtoj **12** ming **600** nafar yoshlarning **muddatli harbiy xizmatni o‘tash badali** uchun **65** mlrd so‘m **subsidia**;
 - **11** ming **500** nafar yoshlarga **haydovchilikka o‘qitish xarajatlarini** qoplash uchun **15** mlrd so‘m **subsidia**;
 - oliy ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan **35** ming ehtiyojmand talabalarga **90** mlrd so‘m **kontrakt pullari**;
 - moddiy ahvoli og‘ir **12** ming yoshlarga **13** mlrd so‘m miqdorda **moddiy yordam**;
 - og‘ir kasallikka chalingan va psixologik maslahatga muhtoj **9700** nafar yoshlarga **davolanish** bilan bog‘liq xarajatlari uchun **8** mlrd so‘m miqdorda **subsidia** ajratildi.
- Shuningdek, ishsiz yoshlarni zamonaviy kasblarga o‘qitish orqali bandligini ta’minlash bo‘yicha **yangi yordam turlari yo‘lga qo‘yildi**.

Jumladan:

- ijtimoiy himoyaga muhtoj **1 500** nafar yoshlarni kasb-hunar, “Ay-Ti”, xorijiy tillar, sport va madaniyat yo‘nalishlarida o‘qitish maqsadida **2** mlrd so‘m miqdorda subsidia;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj **8** ming yoshlarning is’tedodini qo‘llab-quvvatlash, ularning respublika va xalqaro olimpiadalarda ishtirokini ta’minlash uchun **14** mlrd so‘m ajratildi.

Ikkinchidan, uyushmagan yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish yo‘nalishida:

Respublikadagi **9 370** ta mahallada yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishga qaratilgan **tadbir va loyihalar** yo‘lga qo‘yilib, jami **10,6** mln yoshlar qamrab olindi (o‘tgan yilda **4,7** mln nafar bo‘lib, **2,2** barobar oshgan).

Jumladan:

- ommaviy sport, kitobxonlik, madaniyat va san’at, shaxmat-shashka, “zakovat”, kibersport bo‘yicha **5** bosqichli **Besh tashabbus olimpiadaci** yo‘lga qo‘yilib, mahalla bosqichida **1-mavsumda 6** mln, **2-mavsumda 7** mln nafar yoshlar qatnashdi.

Ma’lumot uchun: olimpiadaning 1-mavsumida kashf etilgan **700** nafar g‘olib sportchilarga **1, 2, 3** toifadagi sport razrayadlari berildi, **1** ming nafar yoshlar professional murabbiylarga biriktirildi. Olimpiadada g‘oliblikni qo‘lga kiritgan yoshlar mahallalarida **518** ta sport majmuasi qurilmoqda.

- yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularning iqtidorini namoyon etishga ko‘maklashish maqsadida **to‘garaklarga 3,2** mln yoshlar qamrab olindi.

Uchinchidan iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishida:

- to‘lov-kontrakt asosida tahsil olayotgan **43** ming talaba-yoshlarga **475** mlrd so‘m **imtiyozli ta’lim kreditlari** ajratildi (o‘tgan yilda **24** ming talabaga **202** mlrd so‘m);
- **xalqaro imtihon tizimlarida** (IELTS, TOEFL, GMAT, GRE, SAT va b.) yuqori natijaga erishgan **9 133** nafar yoshlarga **16** mlrd so‘m imtihon xarajatlari qoplab berildi;
- **“Bir million dasturchi” loyihasi** doirasida o‘quv kurslarini muvaffaqiyatli tugatgan **10** ming **500** nafar yoshlarga kompyuter xaridlari uchun **74** mlrd so‘m iste‘mol kreditlari ajratildi va ularning foiz to‘lovlari uchun **3,5** mlrd so‘m yo‘naltirildi.

Xabaringiz bor, yoshlar bilan ishlashning “mahalla-tuman-viloyat-respublika” tizimi yaratilib, “Yoshlar balansi”ni shakllantirish, aniqlangan ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlarni “Yoshlar daftari”ga kiritish, “Yoshlar dasturlari”ni ishlab chiqish to‘liq yakunlandi.

Yoshlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida hozirgi kunda har bir hudud va tuman (shahar) da moliyaviy manbalari aniq belgilangan alohida **jamg‘armalar** tashkil etildi hamda **Hukumatning 312-con qarori** bilan jamg‘arma mablag‘laridan foydalanish tartiblari belgilandi.

Bugungi kunda ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, psixologik qo‘llab-quvvatlashga, bilim va kasb o‘rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo‘lgan **147 390 nafar** xotin-qizlar **yoshlardaftari.uz**, **1093 qisqa raqami**, **@yoshlardaftari_bot telegram va elektron platforma** orqali onlayn arizalar kelib tushgan.

Mazkur arizalar muammolarning turlariga ajratilib, kunlik tahlil qilinib, ularga ijobiy yechim topish va muntazam qo‘llab-quvvatlash hamda amaliy ko‘mak berish maqsadida **90 796 nafar** xotin-qizlarga «Yoshlar daftari» tizimi orqali ko‘mak ko‘rsatildi.

Ma’lumot uchun: «Yoshlar daftari»ga kiritilgan **2 981 nafar** xotin-qizlar bugungi vaqtda doimiy ish o‘rinlariga ega bo‘lishdi, **2 981 nafariga** imtiyozli kreditlar, **32 298 nafariga** ekin yer maydonlari, **1 350 nafari** hunarmandlarga biriktirildi, **639 nafarining** ijara xarajati uchun va **639 nafarining** mehnat qurollari olishlari uchun subsidiyalar ajratildi.

Bundan tashqari, **14 951 nafar** xotin qizlarning to‘lov-kontrakt mag‘lag‘lari qoplab berildi, shuningdek, **261 nafarining** turar-joy ijarasi uchun, **14 951 nafarining** psixologik xizmati uchun, **4 362 nafarining** iste’dodini qo‘llab-quvvatlash uchun, **3 535 nafariga** tibbiy xizmat ko‘rsatish uchun **subsidiyalar** ajratildi.

Bugungi kunga qadar “Yoshlar daftari” jamg‘armalari hisobidan **387,6 mlrd** so‘m miqdorda yoshlarga jumladan, yosh xotin-qizlarga amaliy yordam ko‘rsatildi.

Xozirda, **25 443 nafar** ishsiz, turli muammolari mavjud bo‘lgan xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha Agentlik tomonidan tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirilishi rejalashtirib olindi.

Shuningdek, mahallalarda faoliyat yurituvchi yoshlar yetakchisi tomonidan Respublikaning barcha hududlaridagi, ayniqsa chekka qishloqlardagi iqtidorli qizlarni izlab topish bo‘yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

Mazkur yo‘nalishda Respublikaning barcha hududlaridagi, ayniqsa chekka qishloqlardagi iqtidorli qizlarni izlab topish, ularni ijodiy salohiyatini qo‘llab-quvvatlash hamda rivojlantirish, ular tomonidan yaratilgan intellektual loyihalarni targ‘ib etish ishlariga ko‘maklashish maqsadida **“Qizlar ovozi”** klubi faoliyatini kengaytirilib, hududlarda mahallalar kesimida **10 000 ga yaqin “Qizlar ovozi”** klubi koordinatorlari faoliyati yo‘lga qo‘yildi.

2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini birinchi “Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish” ustuvor yo‘nalishining 1-maqsadi ham aynan mahalla instituti faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish bilan bevosita bog‘liq.

Unga ko‘ra, mahalla instituti faoliyatining samaradorligini oshirish, uni jamoatchilik boshqaruvi va nazoratining tayanch bo‘g‘iniga aylantirish, hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni joyida hal etish maqsadida mahallalar vakolatlarini kengaytirish, ularning moliyaviy mustaqilligini kuchaytirish, fuqarolarning o‘z mahallasi hayotidagi ishtirokini hamda davlat organlari va mahallalar o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqani ta’minlash, mahallalarda aholi bilan ishlashga qaratilgan jarayonlarni raqamlashtirish kabi ustuvor vazifalar belgilangan.

Mahalladan turib barcha davlat idoralariga murojaat qilish tizimini yaratish, davlat va ijtimoiy xizmatlarni bevosita mahallada ko’rsatish, mahallalarning “o’sish nuqtalari” va ularda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyatidagi ixtisoslashuvidan kelib chiqib, davlat tomonidan qo’llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish kabilar ham shular jumlasidandir.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan maqsadlarning hayot tatbiq etilishi o’tgan besh yillik Harakatlar strategiyasining manzilli davomi sifatida yanada ko’plab islohotlar hamda yangilanishlarni o’zida mujassam etadi.

Mazkur belgilangan istiqbolli faoliyatning yo’lga qo’yilishida yoshlar yetakchilarining faoliyati alohida o’rin kab etishini ta’kidlab o’tish maqsadga muvofiq.

* * *

Фируза Хамдамова,

*Доктор философии по юридическим наукам,
докторант Национального центра по правам человека*

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА КАК ФАКТОР НОВЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ И НОВЫХ УГРОЗ В ДОСТИЖЕНИИ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА

Аннотация. В данной статье анализируется развитие цифровой экономики в Узбекистане и ее новые возможности для достижения гендерного равенства, а также появление новых угроз, особенно появление новых угроз социально-экономическим правам женщин и рост насилия в отношении женщин.

Кроме того, для устранения этих барьеров, интеграции концепции кибернасилия в отношении женщин в гендерное и уголовное право, в частности, определение «кибернасилия» в Законе о защите женщин от домогательств и насилия были даны рекомендации для включения женщин с ограниченными возможностями, малоимущих, одиноких и других.

Ключевые слова: цифровая экономика, гендер, насилие, кибернасилие, информационные технологии, цифровизация, права человека.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va uning gender tengligiga erishishdagi yangi imkoniyatlari va shuning barobarida yangi tahdidlarning vujudga kelishi, ayniqsa, ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy huquqlariga yangi tahdidlarning paydo bo‘lishi hamda ayollarga nisbatan zo‘ravonlikning o‘lishiga tahdid sifatida tahlil qilingan.

Bandan tashqari, ushbu to‘siqlarni bartaraf etish uchun ayollarga nisbatan kiberzo‘ravonlik tushunchasini gender va jinoiy qonunchilikda jamlash, xususan, “Ayollarni ta’qib va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonunga “kiberzo‘ravonlik” tushunchasi kiritilishi, ayniqsa, nogiron ayollar, kambag‘allar, yolg‘izlar va boshqalarga alohida e’tibor qaratish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, gender, zo‘ravonlik, kiberzo‘ravonlik, axborot texnologiyalari, raqamlashtirish, inson huquqlari.

Annotation. This article analyzes the development of the digital economy in Uzbekistan and its new opportunities for achieving gender equality, as well as the emergence of new threats, especially the emergence of new threats to the socio-economic rights of women and the increase in violence against women.

In addition, in order to remove these barriers, to integrate the concept of cyber violence against women into gender and criminal law, in particular the definition of “cyber violence” in the Law on the Protection of Women from Harassment and Violence, recommendations were made to include women with disabilities, poor, single and others.

Key words: digital economy, gender, violence, cyber violence, information technology, digitalization, human rights.

Цифровая экономика как фактор создания новых возможностей

Развитие и распространение новых технологий приводят сегодня к быстрым и глубоким изменениям во сферах жизни. Глобальные процессы, происходящие вследствие цифровизации, непосредственно затрагивают также вопросы устойчивого развития, а также защиты прав и свобод человека. Кризис COVID-19 ускорил использование странами цифровых технологий, что изменило образ жизни миллионов людей, их повседневные коммуникации, режим работы и способы передвижения.

Как известно, **17 целей устойчивого развития подразделяются на три категории** – экономические, социальные и экологические. Другими словами, цели устойчивого развития направлены на сбалансированное развитие по трем направлениям, таким как экономический рост, социальная справедливость и охрана окружающей среды. При этом особое внимание уделяется социальной защите уязвимых категорий населения на основе главного принципа Повестки дня до 2030 года – «Никто не должен остаться позади».

Цифровые технологии – фактор, который может и должен способствовать устойчивому развитию. Одна из глобальных целей устойчивого развития – достижение гендерного равенства. Цифровая экономика сегодня воспринимается многими как панацея, а ее ускоренное развитие – как способ решения чуть ли не всех существующих проблем. Ожидается, что цифровые решения произведут революцию в доступе людей к основным услугам, включая здравоохранение, ускорят прогресс в достижении Целей устойчивого развития.

Однако, положительное влияние цифровых технологий возможно только при соблюдении следующих условий: преодолении цифрового разрыва, постоянном повышении цифровой и компьютерной грамотности населения и достаточном финансировании процессов внедрения цифровых технологий во все сферы жизни. Анализ целей ЦУР и их индикаторов показывает, что внедрение существующих цифровых технологий поможет ускорить прогресс на 22% и смягчить тенденции к снижению в среднем на 23%³. В случае несоблюдения вышеуказанных условий, цифровые технологии могут стать фактором, препятствующим устойчивому развитию.

Цифровая экономика как фактор возникновения новых угроз социально-экономическим правам женщин

Особую угрозу цифровое неравенство несет социально уязвимым слоям населения, включая женщин. Потенциальное сокращение рабочих мест могут спровоцировать социальную и экономическую нестабильность, росту числа уязвимых слоев населения. Отрицательный эффект проникновения информационно-коммуникационных технологий в сферу отношений,

³ Цифровая трансформация и ЦУР: возможности и вызовы. Отчет Глобальной инициативы по обеспечению устойчивости (GeSI) и Deloitte, 2019. [Эл. ресурс] URL: <https://globalcentre.hse.ru/news/310136289.html>

существовавших и развивавшихся в «доцифровую» эпоху, появляется в виде отмирания целых сегментов рынка или росте безработицы. Согласно докладу *UNCTAD*, ключевыми изменениями рынка труда станут: появление новых рабочих мест и профессий (в сферах электронной коммерции, 3D печати, программного обеспечения, кибер-безопасности и т.д.); исчезновение ряда прежних профессий; *изменение* условий труда (увеличение объема удаленной работы, работы через интернет-платформы, рост доли прекариата через снижение уровня социальной защиты работников); увеличение доли труда, требующего цифровых навыков (*digital skills*).⁴

Согласно прогнозам *McKinsey Global Institute*, к 2030 году, около 50% рабочих мест могут быть автоматизированы за счет новых технологий, демонстрируемых в настоящее время, примерно в 60 % случаев можно автоматизировать не менее 1/3 деятельности.⁵ «Умные» заводы, на 99 % исключившие присутствие людей через замещение их робототехникой, начинают функционировать в разных регионах мира. Так, согласно информации Фонда исследований развития Китая (*China Development Research Foundation*), созданного при Государственном совете КНР, только в период с 2015 по 2017 годы китайские компании сократили персонал в среднем на 30–40 %.⁶ Как отметил К.-Ф. Ли (K.-F. Lee), бывший исполнительный директор *Microsoft* и *Google* и один из основных инвесторов китайских стартапов по внедрению искусственного интеллекта в производство, «искусственный интеллект в состоянии за ближайшие десять лет «заменить 50% человеческих профессий»⁷.

При этом, большая часть исчезающих профессий – это те сферы, где в основном заняты женщины. Это означает, что необходимо принять меры для повышения конкурентоспособности женщин на рынке труда в условиях цифровой экономики.

Цифровые технологии как угроза роста насилия в отношении женщин

Для тех, кто обладает навыками обращения с цифровыми технологиями, это создает новые возможности, но для тех, кто не умеет обращаться с цифровыми технологиями, наоборот, создает новые барьеры для обращения в суд.

Одна из актуальных проблем в сфере достижения гендерного цифрового разрыва – это гендерный цифровой разрыв. В мире число женщин, пользующихся интернетом, меньше числа мужчин более чем на 200 миллионов и этот разрыв увеличивается. Ещё до пандемии вероятность владения мобильным телефоном для женщин в странах с низким и средним уровнем доходов была на 8 процентов ниже, чем для мужчин. Среди пользователей мобильного интернета женщин на 300 миллионов – или на 20 процентов – меньше, чем мужчин.⁸

⁴ Information economy report 2017: Digitalization, trade and development. United Nations Conference on trade and development. Sales No. E.17.II.D.8. October 2017. P. 62.

⁵ What the future of work will mean for jobs, skills, and wages. Report McKinsey Global Institute, November 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/global-themes/future-of-organizations-and-work/what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages> (дата обращения: 10.03.2018)

⁶ Филипова И.А. Трансформация правового регулирования труда в цифровом обществе. Искусственный интеллект и и трудовое право. Научное издание. – Нижний Новгород, 2019. – С.24.

⁷ Филипова И.А. Трансформация правового регулирования труда в цифровом обществе. Искусственный интеллект и и трудовое право. Научное издание. – Нижний Новгород, 2019. – С.48.

⁸ Как сократить цифровой гендерный разрыв?// ЖУРНАЛ Новости МСЭ 04/2016. [Эл.ресурс]URL: https://www.itu.int/en/itunews/Documents/2016-04/2016_ITUNews04-ru.pdf

Одним из последствий цифровизации – стал рост кибернасилия в отношении женщин, т.е. через Интернет, социальные сети и т.д. Чаще всего кибернасилию подвержены женщины и дети.⁹ То есть кибернасилие, как и бытовое насилие, — это преступление, имеющее гендерные аспекты. Нередко на практике кибернасилие нарушает условия охрannого ордера, то есть агрессор может физически держаться на расстоянии от женщины, но подвергать ее оскорблениям через социальные сети. Однако, как отмечают международные эксперты, отсутствует правовая база для защиты женщин от кибернасилия. В частности, в законодательстве отсутствуют положения о кибернасилии в отношении женщин.

В этой связи уместно отметить, что 2021 год был отмечен в практике Европейского суда по правам человека рассмотрением первого дела о кибернасилии в отношении женщин – дело Валерии Володиной против РФ¹⁰, которая подвергалась кибернасилию, и суд принял решение в пользу истицы. Это первое решение ЕСПЧ по теме порноности и киберсталкинга.

Выводы и рекомендации

На основе вышеизложенного, для преодоления вышеуказанных барьеров целесообразно в гендерном и уголовном законодательстве важно закрепить понятие кибернасилия в отношении женщин. В частности, в закон «О защите женщин от притеснений и насилия» следует включить понятие «кибернасилия», так как судьи в Узбекистане также отмечают постепенное увеличение таких дел, связанных с кибернасилием. Особое внимание следует уделять женщинам-инвалидам, малоимущим, одиноким и т.д. – поскольку они могут столкнуться с дополнительными ограничениями для защиты своих прав.

Помимо этого, во всех нормативно-правовых актах и политико-программных документах в виде стратегий и концепций развития в области цифровизации важно предусматривать положения касательно достижения гендерного равенства. В частности, в последующих дорожных картах по реализации Стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» важно включить положения касательно преодоления гендерного цифрового разрыва.

Таким образом, важно обеспечить, чтобы женщины имели доступ к правосудию для защиты своих при любых обстоятельствах, а судебная система должна обеспечить защиту и восстановление нарушенных прав при любых обстоятельствах, включая негативные последствия пандемии и ускорение процессов цифровизации, а также гендерный цифровой разрыв.

Список использованной литературы:

1. *Цифровая трансформация и ЦУР: возможности и вызовы. Отчет Глобальной инициативы по обеспечению устойчивости (GeSI) и Deloitte, 2019. [Эл. ресурс]URL: <https://globalcentre.hse.ru/news/310136289.html>*
2. *Information economy report 2017: Digitalization, trade and development. United Nations Conference on trade and development. Sales No. E.17.II.D.8. October 2017. P. 62.*

⁹ *Заявление Комиссара по правам человека: «Остановить кибернасилие в отношении женщин и девочек».* [Эл.ресурс]URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/25-november-against-domestic-violence>

¹⁰ ЕСПЧ вынес постановление по жалобе Валерии Володиной о порноности, stalkingе и киберхарассменте. [Эл.ресурс] URL: <https://www.strji.org/news/2021/09/espch-vynes-postanovlenie-po-zhalobe-valerii-volodinoi-o-pornomesti-stalkinge-i-kiberkharassmente/>

3. *What the future of work will mean for jobs, skills, and wages. Report McKinsey Global Institute, November 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/global-themes/future-of-organizations-and-work/what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages> (дата обращения: 10.03.2018)*
4. Филипова И.А. Трансформация правового регулирования труда в цифровом обществе. Искусственный интеллект и трудовое право. Научное издание. – Нижний Новгород, 2019. – С.24.
5. Филипова И.А. Трансформация правового регулирования труда в цифровом обществе. Искусственный интеллект и трудовое право. Научное издание. – Нижний Новгород, 2019. – С.48.
6. Как сократить цифровой гендерный разрыв?// ЖУРНАЛ Новости МСЭ 04/2016 . [Эл.ресурс] URL: https://www.itu.int/en/itu-news/Documents/2016-04/2016_ITUNews04-ru.pdf
7. Заявление Комиссара по правам человека: «Остановить кибернасилие в отношении женщин и девочек». [Эл.ресурс] URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/25-november-against-domestic-violence>
8. ЕСПЧ вынес постановление по жалобе Валерии Володиной о порноместе, stalkingе и киберхарассменте. [Эл.ресурс] URL: <https://www.srji.org/news/2021/09/espch-vynes-postanovlenie-po-zhalobe-valerii-volodinoy-o-pornomesti-stalkinge-i-kiberkharassmente/>

* * *

Xasanov Rustam Rabimovich,
*Prognozlashtirish va makroiqtisodiy
tadqiqotlar instituti loyiha rahbari, iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

OILADA SARFLAR SAMARASIGA ERISHISH “XAVFSIZ MAHALLA” NI TA’MINLASHGA XIZMAT QILADI

Annotatsiya. Maqolada oila daromadlarining sarflanishi, uni to’g’ri tashkil etish, eng maqbul sarflarga e’tiborni qaratish, iste’mol budjetini daromadlarga nisbatan muqobil variantlarini shakllantirish, iste’mol kombinatsiyasini ta’minlash va iste’mol tarkibidagi tafovutlarni qisqartirish kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: daromad, harajatlar, iste’mol, ehtiyoj, sarflash samarasi, bozor daromadlari, oila budjeti, tejamkorlik, naflilik.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы семейного дохода и расходов, правильная организация затрат семьи, особое внимание к наиболее оптимальным расходам, формирование альтернативных вариантов потребительского бюджета по отношению к доходам, обеспечение потребительской комбинации и сокращение различий в структуре потребления.

Ключевые слова: доход, расходы, потребление, потребность, эффект от расходов, рыночный доход, семейный бюджет, сбережения, полезность.

Annotation. The article deals with the issues of family income and expenses, the correct organization of family expenses, special attention to the most optimal expenses, the formation of alternative options for the consumer budget in relation to income, providing a consumer combination and reducing differences in the structure of consumption.

Keywords: income, expenses, consumption, need, effect of expenses, market income, family budget, savings, utility.

Ma’lumki, insonning ishlab chiqarish jarayonidagi ishtiroki jamiyatda yaratilayotgan noz-ne’matlardan baxramand bo’lishi manfaatidan kelib chiqadi. Inson iste’moli uchun zarur bo’lgan ne’matlar ehtiyoj sifatida shakllanib, uni qondirish individda mavjud bo’lgan va daromad keltirish xususiyatiga ega omillarga bog’liq bo’ladi. Shuningdek, daromad topish uchun harakatga tushirilgan omillar daromadning sarflanishi jarayonida takror hosil qilishning asosiy obyektiga aylanadi va “Sarflash samarasi”ga o’z ta’sirini o’tkazib boradi.

Bozor daromadlarini sarflash iqtisodiy kategoriya sifatida kishilarning hayotiy faoliyatlarini tiklash va rivojlantirishiga qaratilgan bo’lishi bilan birga, insonning kamol topishi va qo’shimcha daromad topish imkoniyatlarining o’sib borishiga xizmat qiladi. Demak, daromad topishga bo’lgan qiziqish, o’z navbatida, daromadni sarflashga qiziqishni o’yg’otadi.

Bozor daromadlari sohibi bo’lish uchun resurslar samarasi qoidasiga amal qilishni talab etadi va xuddi shunday bozor daromadlarini sarflash ham harajatlar samarasiga rioya qilishni taqozo qiladi. Agarda, daromad miqdori uni sarflashga yetmay qolsa, bu resurslar samarasiga putur yetkazadi va bu insonning hayot kechirishini keskin yomonlashib ketishiga olib keladi.

Bozor daromadini sarflash kishilarning faoliyat sohaslariga nisbatan har xil kechadi va taraqqiyot darajasi ta’sirida o’zgarib boradi. Bu esa daromad bilan uni iste’mol qilinishi jarayoni o’rtasida yirik bir bosqich – daromadlarni sarflash (harajat qilish) bosqichining mavjudligini bildiradi. Bu bosqichda kishilarning hayot tarzi, uning kunikmalari, muhitdagi o’zgarishlarga munosabati va sotsial toifalarga ajralib borishi yuzaga chiqadi.

Bozor daromadlarini sarflanishi qo’yidagilar ta’sirida bo’ladi:

- daromad keltiruvchi omillar;
- daromad topish manfaati;
- daromadni topishda qaysi harajatlarning ustun qo’yilishi;
- daromad miqdori;
- sarflash samarasi.

Kishining mehnat faoliyati hayotiy ne’matlardan bahramand bo’lishga qaratilgan bo’ladi. Natijada daromad topishga bo’lgan qiziqish uni sarflash manfaatidan kelib chiqadi. Shuning uchun, bir tomondan daromadga ega bo’lishga intilishni ta’minlovchi omillar ta’sirini o’rganish muhim bo’lsa, ikkinchi tomondan daromadni sarflashga bo’lgan intilishga alohida e’tibor berish kerak bo’ladi. Chunki, kishini daromad topishga undovchi asos xarajat qilishga bo’lgan qiziqishdan kelib chiqadi. Vaholanki, kishi tomonidan ma’lum ne’matlarni o’zlashtirilishining o’zi xarajatlar mavjudligini anglatadi. Bu esa, insonni daromad topishga undaydi. Demak, “Sarflash samarasi” kishini daromad topishga va uni yanada o’stirishga undovchi omil sifatida yuzaga chiqadi. Bunda quyidagilar ta’siriga alohida e’tibor berish kerak bo’ladi:

1. Iste’mol budjetining chegaralanish qoidasi.
2. Iste’mol kombinatsiyasi.

Iqtisodda is’temol budjetining chegaralanishi qoidasi amal qiladi. Aholining pul daromadiga qarab xarid qobiliyati yuzaga keladiki, bu muayyan narxlar sharoitida uning iste’moli doirasini belgilaydi. Har qanday iqtisodiy tizimda aholi ehtiyojini cheksizligi bilan resurslarni cheklanganligi o’rtasida ziddiyat mavjud bo’ladi.

Kishi iste’molini uning qo’lidagi puli, bozordagi tovarlarning narxi va nihoyat uning ixtiyoriga kelgan natural tushumlar belgilaydi. Birinchi va ikkinchi omil xarid qobiliyati doirasini bildiradi.

Kishiga keladigan pul daromadi, uning mehnat unumdorligining umumiy darajasi, yaratilgan ne’matlarni qanchasi iste’molga va qanchasi jamg’arishga ketishini belgilab beradi. Shu sababli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda kishi daromadi katta bo’lsa, kam rivojlangan mamlakatlarda esa bu kichik bo’ladi.

Jahon banki klassifikatsiyasiga ko’ra, O’zbekiston iqtisodiy darajasi o’rtacha bo’lgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Shu bois, daromad topuvchining xarid qobiliyati yuqori emas, albatta. Pul daromadini cheklanganligini inobatga olib, har bir kishi nimani xarid etishini o’zicha mo’ljallaydi. Uy xo’jaligi qayerda bo’lmasin, unda necha nafar, qanday sotsial toifadagi kishilar istiqomat qilmasin, baribir u o’z ixtiyoridagi pulning chegaralanishiga duch keladiki, bu nazariyada budjet chegarasi deb yuritiladi. Budjet chegarasini, birinchidan, uy xo’jaligiga muayyan vaqtda tashqaridan kelib tushgan pul miqdori, ikkinchidan esa, uning ilgarigi pul jamg’armasi belgilab turadi. Shu vajdan oilaning iste’mol xarajatlari uning daromadidan ko’p yoki oz bo’lishi kelib chiqadi. Xarajat ko’p bo’lganda oldingi jamg’arma bozorga chiqariladi, harajat daromaddan kam bo’lganda hozirgi daromadning bir qismi jamg’arma hosil etadi. U birinchidan, oila budjetiga kelib tushadigan daromadni o’zgarishiga, ikkinchidan, kechiktirilgan iste’mol talabi miqdoriga; uchinchidan, pulni alternativ (muqobil) ishlatish imkoniga bog’liq bo’ladi. Shu bois, oila joriy iste’molini ma’lum darajada koefitsiyenti o’zgaradi. Jamg’ararish koefitsiyentini (Ek), jamg’arish summasi (Y) va oila daromadi (D) tarkibidagi hissasi belgilaydi.

Y

$$\text{Bunda } Ek = \frac{Y}{D} \times 100$$

D

Bu koefitsient uy xo’jaliklarida jamg’arishga yoki iste’molga moyillikning kuchli bo’lishini bildiradi va buni Dj. Keyns ta’kidlagandek, psixologik qonun yuzaga keltiradi. Ammo Dj. Keyns asoslab bergan «tejamkorlik paradoksi» ham bor. Paradoks shundaki, jamg’arishga berilib ketish iste’molni cheklash orqali bozorni toraytirib yuboradi, natijada jamg’arilgan mablag’ni investitsion resursga aylanishi bozor muammosiga borib taqaladi, natijada iqtisodiy o’sishga to’siq paydo bo’ladi, shu sababli uy xo’jaligining zaruratidan kelib chiqishi talab qilinadi. Bunda jamg’arish va iste’mol sarfining nisbati ular miqdoran turlicha bo’lgan sharoitida hosil bo’lishi kerak.

Daromad va narx oilaning ixtiyoridan tashqarida joylashgan obyektiv omillarki, faqat ular doirasida iste’molga oid qarorga kelish mumkin. Lekin oila iste’molini o’ta obyektivlashtirish mumkin emas, chunki bu yerda subyektiv omil ham mavjud. Iqtisodiy vaziyatni faqat obyektiv deb qarab, iste’molchi xatti-harakatlaridagi subyektivlikni nazar pisand qilmaslik o’tmishdagi ortodoks nazariyalarga (xususan, marksizmga) xos bo’lgan. Hozirgi G’arb nazariyalari metodologiyasiga rioya etsak, obyektiv budjet chegarasi doirasida oilaning subyektiv intilishlari bo’lishini ko’ramiz.

Darhaqiqat, narx va xarid fondi imkoniga qarab oila nimani va qanday miqdorda sotib olishini hal qiladi, ya’ni iste’molga to’lanadigan tovarlar va xizmatlar tarkibini belgilaydi, bunga kundalik iste’mol tovarlari, uzoq muddatda foydalanadigan tovarlar, madaniy-maishiy va sotsial xizmatlar kiradi. Iste’mol tanlovi yuz berganda oila xatti-harakatlarida subyektivlik paydo bo’ladiki, bu individual didga qarab qanday tovarlarni iste’mol uchun tanlab olinishidir. Oila tanlovini belgilovchi obyektiv omillar (daromad va narx) tabiatan ekzogen bo’lsa, uning subyektiv moyilligi endogen hisoblanadi. Ular ta’sirida iste’mol etiladigan tovarlar va xizmatlar kombinatsiyasi hosil bo’ladi.

Amaliy hayotdagi oila iste’moli kombinatsiyasi nafliligini aniqlash mushkul ish, chunki naflilik darajasining aniq o’lchami yo’q, chunki har bir iste’molchini tovarlardan qoniqishi individual

bo‘ladi. Darhaqiqat, muayyan tovar nafligini kishilar har xil baho beradilar. Masalan, limon qon bosimi yuqori bo‘lgan odam uchun eng yuqori nafl mahsulot bo‘lsa, sog‘lom odam uchun uning nafligi boshqa tovarlar nafligi kabi bo‘ladi, zarda bo‘lib turadigan odam uchun limonning hech bir nafliligi yo‘q, aksincha u uchun limon zarar keltiruvchi mahsulotdir. Naflik o‘ta individuallashtirilgan bo‘lsada, oilada iste’mol etiladigan tovarlar kombinatsiyasi narx-navo va oilalarning budjetiga qarab ma’lum nisbatda bo‘ladi. Buni oziq-ovqat, noziq-ovqat tovarlari va xizmatlar kombinatsiyasida ko‘rish mumkin. Shu maqsadda keltirilgan jadvaldagi raqamlarni tahlil etamiz. (1-jadval)

1-jadval

**Oilaning umumiy iste’mol sarflarida turli guruh tovarlar uchun ketgan harajatlar hissasi
(foizda)¹¹**

№	Daromad va iste’mol harajatlari	2018	2019	2020	2021
1.	O‘rtacha bir oylik qo‘lga tekkan daromad	100,0	100,0	100,0	100,0
2.	Oziq-ovqat sarflari	61,2	59,2	58,4	56,1
3.	Nooziq-ovqat tovarlari uchun sarflar	25,1	26,8	25,1	26,1
4.	Xizmatlar uchun sarflar	13,7	14,0	16,5	17,8

1-jadval shundan darak beradiki, oila iste’molida turli tovarlar va xizmatlar ma’lum miqdoriy nisbatda bo‘lgan va bu iste’mol kombinatsiyasida oziq-ovqat, boshqa tovarlar va xizmatlar turli o‘rin egallagan. O‘zbekistonda oila daromadlari nisbatan o‘sgan bo‘lsa-da, ammo shunga mos ravishda iste’mol kombinatsiyasida oziq-ovqat hissasi kamayib boshqa tovarlar hissasi ortmagan. Bu narxlarni turlicha o‘lish natijasida daromadning xarid qobiliyati pasayib borganini bildiradi. Aytilgan raqamlar iste’molning eng ma’qul kombinatsiyasini tanlanishi daromad va narxga bog‘liq bo‘lishini ko‘rsatib beradi. Bu hodisani daromadi turlicha aholi guruhlarining iste’moli tarkibi ham tasdiqlaydi. Buni anglash uchun eng avval turli guruhlar daromadidagi farqni aniqlaymiz, chunki bu narxlar hamma uchun bir xil bo‘lganidan iste’mol tarkibini tafovutlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, sarflash samarasida quyidagilarga e’tibor berish kerak bo‘ladi:

1. Narxlar o‘zgargan taqdirda ham daromadlar tezroq o‘zgarsa, budjet chegarasi kengayishi hisobidan iste’mol ortadi. Amalda narxning daromadga nisbatan tezroq o‘lishi yuz berdi. Bu albatta o‘rtacha holat ammo, aholi puldor tabaqalari daromadi narxga nisbatan ilgarilab borishi, natijasida ularni budjet chegaralari kengayib oziq-ovqat sarfi qisqargani holda boshqa sarflarning o‘lishi yuz beradi. Kam ta’minlangan oilalarda buni aksi yuz beradi. Masalan, pensionerlar oilasida oziq-ovqat va dori-darmon sarflarining hissasi eng katta bo‘ladi.

2. Ma’lumki iste’mol oila a’zolarining ehtiyojini qondirganda unda qoniqish hosil bo‘ladi. Shu bois, oila mahsulot va xizmatlar xaridiga ularning qadr-qiyamatiga qarab qo‘l uradi. Qadr-qiyamat esa naflik va tovar narxining yaxlitligidir. Iste’molchi har doim tovarning nafligini uni necha pul turushi bilan chamalab ko‘radi. Demak, iste’molni tovarning zarurligi va budjet imkoniyati belgilab beradi. Shu ikki omilni inobatga olib oila o‘z iste’molini ratsionallashtirishga moyil bo‘ladi. Bunda u bir xil tovar iste’molini me’yorida tutib, boshqasini ham iste’mol etadi.

3. Iste’mol tarkibini farqlantiruvchi yana bir omil-bu turli sotsial tafovutdagi kishilar talabini daromaddan qat’iy nazar farqlanishidirki, bu ehtiyojni turlanishini bildiradi. Turli sotsial guruhlariga

¹¹ Жадвал Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотлари асосида ҳисобланган.

mansub oilalarda iste’molning ma’lum turlari va tartibi amal qiladiki, bu holat oilalardagi harajatlar samarasiga hamda yillar mobaynida shakllangan xususiyatlarga bog‘liq bo‘ladi.

4. Oilada daromadga nisbatan sarflarni tejamkorlik bilan tashkil etish, sarflarning muqobil variantlarini izlab topish, eng maqbul harajatlarni amalga oshirish “Xavfsiz mahalla” tamoyilining amaliyotda ishlashini ta’minlashga ko‘maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son Farmoni;
2. Климонова А.Н. Благосостояние населения как целевой ориентир деятельности государства: сущность, элементы, факторы благосостояния. Журнал “Социально-экономические явления и процессы” Т. 11, – №12, 2016;
3. Гатауллин Р.Ф., Юлдашева Г.Р. Благосостояние населения: закономерности и динамика // Вестник ВЭГУ. – №2 (34);
4. <https://www.gazeta.uz> sayti ma’lumotlari;
5. O‘lmasov A., Vahobov A.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – Toshkent: «Sharq» nashriyoti, 2013. – 480 bet.
6. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi// www.lex.uz
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (stat.uz) ma’lumotlari.

* * *

Mahmudov Dilmurod Rozmetovich,

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Maxsus huquqiy fanlar va harbiy diplomatiya kafedrasida professori

Rizoev Feruz Furqat o‘g‘li,

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Maxsus huquqiy fanlar va harbiy diplomatiya kafedrasida o‘qituvchisi

YANGI O‘ZBEKISTON: TINCHLIK VA OSOYISHTALIK TA’MINLANGAN DIYOR

Annotatsiya. Har bir insonning sha’ni va qadr-qimmatini, farovonligi hamda manfaatlari to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladigan, insonparvar, demokratik, huquqiy, ijtimoiy Yangi O‘zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma’rifiy asoslarini barpo etishga doir fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, inson huquq va erkinliklari, qonun ustuvorligi, ochiqlik va oshkoralik, so‘z erkinligi, din va e’tiqod erkinligi, jamoatchilik nazorati, gender tenglik, xususiy mulk daxlsizligi, iqtisodiy faoliyat erkinligi.

Аннотация. Мнения о создании необходимых политико-правовых, социально-экономических и научно-образовательных основ для становления гуманного, демократического, правового, социального

Нового Узбекистана, заботящегося о чести и достоинстве, благополучии и интересах каждого человека, представлены.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, права и свободы человека, верховенство закона, открытость и прозрачность, свобода слова, свобода религии и убеждений, общественный контроль, гендерное равенство, неприкосновенность частной собственности, свобода экономической деятельности.

Annotation. *Opinions on the establishment of the necessary political-legal, socio-economic and scientific-educational foundations for the establishment of a humane, democratic, legal, social New Uzbekistan, which cares about the honor and dignity, well-being and interests of every person are presented.*

Keywords: *New Uzbekistan, human rights and freedoms, rule of law, openness and transparency, freedom of speech, freedom of religion and belief, public control, gender equality, inviolability of private property, freedom of economic activity.*

So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar O‘zbekistonni tubdan o‘zgartirib, Prezident Sh.Mirziyoyev ta’biri bilan aytganda, Yangi O‘zbekistonni barpo etish va Uchinchi Renessans poydevorini yaratishdek buyuk vazifalar, shuningdek, strategik maqsadlarni amalga oshirishga sabab bo‘ldi.

Darhaqiqat, Yangi O‘zbekistonni barpo etish – bu shunchaki xohish-istak, subyektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo‘lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy vaziyatning o‘zi taqozo etayotgan, xalqimizning asriy intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to‘la javob beradigan obyektiv zaruratdir.

Yangi O‘zbekiston – demokratiya, inson huquq va erkinliklari borasida umume’tirof etilgan norma va prinsiplarga qat’iy amal qilgan holda, jahon hamjamiyati bilan do‘stona hamkorlik tamoyillari asosida rivojlanadigan, pirovard maqsadi xalqimiz uchun erkin, obod va farovon hayot yaratib berishdan iborat bo‘lgan davlatdir.

Albatta, davlat o‘z-o‘zidan barpo bo‘lmaydi. Yillar davomida aniq yo‘naltirilgan islohotlarning bosqichma-bosqich, mantiqiy va tizimli asosda amalga oshirilishi natijasida shakllanadi.

Bu borada so‘nggi yillarda mamlakatimiz hayotida “inson huquq va erkinliklari”, “qonun ustuvorligi”, “ochiqlik va oshkoralik”, “so‘z erkinligi”, “din va e’tiqod erkinligi”, “jamoatchilik nazorati”, “gender tenglik”, “xususiy mulk daxlsizligi”, “iqtisodiy faoliyat erkinligi” singari fundamental demokratik tushunchalar va qadriyatlar real voqelikka aylanib, jamiyatimizning siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy qiyofasi shiddat bilan o‘zgarib borayotganligi Yangi O‘zbekistonning poydevori mustahkamlanib borayotganligidan dalolatdir.

Jumladan, bugungi kunda xalq farovonligini, odamlarning hayot darajasini har tomonlama oshirish, buning uchun yangi ish o‘rinlari, daromad manbalarini yaratish, kambag‘allikni qisqartirish, qishloq va shaharlarimizni obod qilish, aholini uy joy bilan ta’minlash, shuningdek, maktabgacha, o‘rta va oliy ta’lim sohalarida islohotlarni izchil amalga oshirish ijtimoiy-iqtisodiy strategiyamizning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda nogironligi bo‘lgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar, yakka-yolg‘iz keksalar, doimiy ishsiz fuqarolar, karantin tufayli ishsiz qolgan fuqarolar, og‘ir epidemiologik hududlardan qaytarib kelingan fuqarolarni kambag‘allikdan chiqarish maqsadida – “Temir daftar”, shuningdek, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”, “Mahallabay” va “Xonadonbay” kabi ishlashning yangi usullari joriy etildi. Mazkur islohotlar natijasida ko‘makka muhtoj har bir oila va fuqaroning, xotin-qizlar, yoshlarning muammolari manzilli o‘rganilmoqda, ular samarali hal etilmoqda.

Shuningdek, mamlakatda keksalar, nogironlar, og‘ir ahvolga tushib qolgan insonlarni, yakka yolg‘izlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularga mehr va muruvvat ko‘rsatish kabi ezgu an‘analalar bugungi kunda yangicha ma’no-mazmun, amaliy harakatlar bilan boyib, takomillashib bormoqda. Bu borada ayniqsa, “Obod qishloq”, “Obod mahalla”, “Besh muhim tashabbus”, “Har bir oila – tadbirkor”, “Yoshlar – kelajagimiz” kabi dasturlar o‘z ijobiy natijasini bermoqda.

“Obod qishloq” va “Obod mahalla” dasturlari doirasida 2021-yilda barcha shahar va tumanlardagi jami 7 794 ta qishloq va mahallalarda umumiy qiymati 20,8 trln so‘mlik qurilish, ta’mirlash va obodonlashtirish ishlari amalga oshirildi.

Bundan tashqari, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamining uy-joyga bo‘lgan ehtiyojini qondirish, ularga arzon uy-joylar va ko‘p kvartirali uylar qurish ko‘lamini kengaytirish, sohaga yangi arxitektura va texnik yechimlarni joriy etish orqali aholining uy-joy maishiy turmush sharoitlarini yaxshilash, shuningdek, ehtiyojmand oilalarni davlat tomonidan manzilli moddiy-ma’naviy qo‘llab-quvvatlashni izchil davom ettirish maqsadida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, o‘tgan 2017–2020-yillar mobaynida mamlakatimizda **140 mingta** oila uy-joy bilan ta’minlangan, mazkur ko‘rsatkich 2010–2016-yillarda **30 mingtani** tashkil qilgan.

Mamlakatda amalga oshirilayotgan shu kabi qurilishlar sonining keskin ortishiga Yangi O‘zbekistonda istiqomat qiluvchi doimiy aholi soni¹² va ularning zichlik dinamikasini ortishi sabab bo‘lib, Respublika miqqiyosida jami shaharcha, qishloq, ovul fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari soni¹³ 2021-yilda **10 mingdan** ortgan.

Mazkur organlar faoliyatini yanada takomillashtirish hamda aholining barcha qatlamlari manfaatlariga ijobiy ta’sir qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan 2021-yil 18-oktabrda “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni¹⁴ qabul qilindi. Mazkur Farmon bilan:

a) hududida xonadonlar soni mingta va undan ortiq bo‘lgan fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlarining oylik lavozim maoshlarini 35 foizga oshirildi;

b) fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarini saqlash bilan bog‘liq xarajatlarni tegishli mahalliy budjet mablag‘lari hisobidan moliyalashtirish tizimi joriy qilindi;

v) fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlarini rag‘batlantirish, ularga buxgalteriya xizmatini ko‘rsatish vazifasini tuman (shahar) hokimliklaridan tuman (shahar) mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash bo‘limlariga o‘tkazishning yangi mexanizmi ishlab chiqildi;

g) tuman (shahar) mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash bo‘limlari huzurida yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlarini rag‘batlantirish jamg‘armasini tashkil etildi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan shu kabi islohot va bunyodkorlik ishlari xorijiy ommaviy axborot vositalari e’tiborini ham o‘ziga jalb qilmoqda.

¹² 2022 йилининг 1 июль ҳолатига кўра 35,6 миллион кишини ташкил этган / Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси // https://t.me/statistika_rasmiy/2498

¹³ Изоҳ: **Фуқароларнинг ўзини ўзи бoshқарish органлари** — бу фуқароларнинг **ҳалқ** ҳокимиятини бевосита амалга ошириши, **давлат** ва **жамият** ишларида тўғридантўғри иштирок этиши воситаларидан бири. Асосий вазифаси фуқароларни маҳаллий аҳамиятга боғлиқ масалаларни **ҳал** қилишда мустақил **фаолият** олиб боришини таъминлашдир // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-f/fuqarolarning-ozini-oz-boshqarish-organlari-uz>

¹⁴ Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик миллий базаси // www.lex.uz

Jumladan, mamlakatimiz haqida: “Havoda umidbaxsh kayfiyatlar his etilmoqda. O‘zbekiston barcha aholisining og‘zida o‘zgarishlar”, deb yozadi Buyuk Britaniyaning nufuzli “**The Guardian**” gazetasi. “Respublikaning tashqi dunyoga quchoq ochishi mamlakatning yangi yo‘nalishda shaxdam odim o‘tishiga imkon beradi”, – bu AQShda chop etiladigan “**The Washington Post**” gazetasi sharhi¹⁵.

Shuningdek, xorijiy OAVlarida quyidagi baholarni ham kuzatish mumkin: “O‘zbekiston o‘z yo‘lini aniq biladigan, o‘zgarishlar yo‘nalishlarini aniq belgilab olgan mamlakat” (“Newsweek”, AQSh); “O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotning yangi asriga qadam qo‘ymoqda” (“**Germany Trade & Invest**”, Germaniya); “O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan o‘zgarishlarning jadalligi hayratga solmoqda” (“**El Mundo Financiero.com**”, Ispaniya).

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, chet el jurnalistlari tomonidan O‘zbekistonga hatto “Osiyoning yangi yo‘lbarsi” degan ta’rif ham berilmoqda, Osiyo jurnalistlari assotsiatsiyasi (AJA) esa 2018-yilda yurtimizdagi ana shu ilhomdaxsh o‘zgarishlarning tashabbuskori – **Prezident Shavkat Mirziyoyevni “Yil odami”** deya e’lon qildi. [5]

Bundan tashqari, 2021-yilda O‘zbekiston birinchi marta **dunyoning eng** yaxshi mamlakatlar reytingiga kiritildi. Reytingda O‘zbekiston **78** mamlakat orasida **73-o‘rinni** egallagan. Mazkur ma’lumot AQShning “**U.S. News & World Report**” jurnali tomonidan e’lon qilingan.[6]

Reyting tuzishda sayohat, madaniy ta’sir, tadbirkorlik, biznes ochish imkoniyati, harbiy qudrat, yashash darajasi, ijtimoiy maqsad va boshqa kategoriyalar inobatga olingan.

Ushbu e’tiroflardan bilish mumkinki, bugungi kunda jadal yangilanayotgan O‘zbekistonning o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlariga erishish yo‘lida amalga oshirayotgan islohotlari butun dunyo hamjamiyati e’tiboridir.

Xulosa o‘rinda ta’kidlash mumkinki, mustaqilligimizning o‘tgan 31 yilida xalqimiz bosib o‘tgan mashaqqatli va sinovli davrlarda, ayniqsa so‘nggi yillarda amalga oshirilgan ishlar ko‘lami, erishilgan yutuqlar, ulkan marra va natijalar salmog‘i juda katta. Eng muhimi, xalqimizning dunyoqarashi o‘zgarmogda, davlat va jamiyatni boshqarish ishlarida faolligi oshmogda va bu albatta, kelajakda yanada salmoqli natijalarga erishish uchun keng imkoniyatlar mavjudligini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. 2022-yilning 1-iyul holatiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi aholisi 35,6 million kishini tashkil etgan / O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi // https://t.me/statistika_rasmiy/2498.
2. Izoh: **Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari** — bu fuqarolarning xalq hokimiyatini bevosita amalga oshirishi, davlat va jamiyat ishlarida to‘g‘ridan to‘g‘ri ishtirok etishi vositalaridan biri. Asosiy vazifasi fuqarolarni mahalliy ahamiyatga bog‘liq masalalarni hal qilishda mustakil faoliyat olib borishini ta’minlashdir // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-f/fuqarolarning-ozini-oziboshqarish-organlari-uz>.
3. Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик миллий базаси // www.lex.uz.
4. <https://xs.uz/uzkr/post/yangilanayotgan-ozbekiston-islohot-va-ozgarishlar-majdoni>.
5. <https://www.gazeta.uz/uz/2018/12/21/aja/>.
6. <https://www.usnews.com/news/best-countries/uzbekistan>.

* * *

¹⁵ <https://xs.uz/uzkr/post/yangilanayotgan-ozbekiston-islohot-va-ozgarishlar-majdoni>

Ahrorova Shahlo,

RMMM huzuridagi Ijtimoiy ma’naviy tadqiqotlar instituti katta ilmiy xodimi, falsafa fanlari bo’yicha falsafa doktori

MAHALLA – MILLIY O‘ZLIK BESHIGI

Annotatsiya. Mahalla azaldan milliy qadriyatlar beshigi bo‘lib kelgan. Bu institut tarixan tarkib topgan bo‘lib, o‘z-o‘zini boshqarishning ilk tamoyillari amal qilib kelgan. Sharqda azaldan jamoaviylik hissi hukmron bo‘lib, inson qadriyati ham el bilan birlikda shakllangan. Qolaversa, tarbiyaviy-axloqiy mezonlarning shakllanishi ham oila hamda mahalla institutlarida tarkib topgan qadriyatlar, urf-odat va an’analar bilan bog‘liq. Maqolada shular xususida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: mahalla, qadriyat, axloq, tarbiya, odob, jamoa, jamoaviylik hissi, institut, o‘z-o‘zini boshqarish, demokratik tamoyillar, urf-odat, an’analar, milliy o‘zlik, milliy qadriyatlar.

Аннотация. Махалля всегда была колыбелью национальных ценностей. Этот институт сложился исторически, и в нем были применены первые принципы самоуправления. Чувство общности господствовало на Востоке испокон веков, а человеческая ценность формировалась в единстве с народом. Кроме того, формирование воспитательно-нравственных критериев также связано с ценностями, обычаями и традициями, которые формируются в институтах семьи и махалли. В статье речь идет о них.

Ключевые слова: махалля, ценность, нравственность, воспитание, нравы, общность, чувство общности, институт, самоуправление, демократические принципы, обычаи, традиции, национальное самосознание, национальные ценности.

Annotation. Makhalla has always been the cradle of national values. This institution has developed historically, and the first principles of self-government were applied in it. A sense of community has dominated the East from time immemorial, and human value has been formed in unity with the people. In addition, the formation of educational and moral criteria is also associated with the values, customs and traditions that are formed in the institutions of the family and makhalla. The article is about them.

Keywords: makhalla, value, morality, upbringing, mores, community, sense of community, institution, self-government, democratic principles, customs, traditions, national identity, national values.

Mintaqada mamlakatimizning eng ilg‘or va yetakchi davlatlardan biriga aylanishi bugungi kunimizdagi samarali islohotlar asosida amalga oshayotgani haqiqatdir. Mahalla institutining takomillashishi va rivojlanishi, fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqarishini samarali yo‘lga qo‘yish orqali uning demokratiya asosiy bo‘g‘inlaridan biriga aylanishi, mahalla faoliyatiga siyosiy mavqe berilishi bilan uning jamiyat boshqaruvidagi faol ishtirokini yo‘lga qo‘yish o‘ttiz bir yillik yutuqlarimizning dundonasi hisoblanadi. Zero har qanday yuksak taraqqiyotning manbasi azaliy va milliy qadriyatlar hisoblanadi. Farzandi noto‘g‘ri qadam bosib qo‘ysa, ota-onaning birinchi koyishi quyidagicha bo‘ladi: “Hoy, bola, endi men mahallada qanday bosh ko‘tarib yuraman?”. Qizingizga sovg‘i kelishidan oldin yoki sovg‘i yuborganingizda qudalarning birinchi mulohazasi shu bo‘ladi: “Mahallada qanday oila ekan?” Ana shunday, mahalla hayotimiz bilan chambarchas bog‘liq, bizning bebaho qadriyatlarimiz,

quvonchu-tashvishlarimiz ham uning ichida. Mahalla – har bir inson uchun ham, oila uchun ham beshikdek muqaddas, qadrdon xonadonidek qadrlil va bebadaldir.

Mahalla – har bir mahalladosh uchun birdamlik, birdillik va hamjihatlik manbayi. Inson go’daklik chog’laridanoq mana shu maskan bag’rini his etadi, kamol topadi, oilasida olgan tarbiya mahalla quchog’ida takomillashadi. Mahalla asrlar osha donishmand xalqimiz uchun ona dargoh, bebaho tayanch, o’zak sifatida o’ziga xos qadriyat sanalib kelgan. Mahallada azaldan sharqona jamoatchilik asosida demokratik tamoyillar amal qilgan, ehtimol shu bois ham o’z-o’zini boshqarishning tarixiy shakli sifatida turli tizim yillarining har qanday sinovlaridan omon-eson o’tib kelgan. Bu uning xalq ishonchini qozonib kelganligining belgisidir. Boshqacha aytganda, mahalla – bu azaldan mavjud bo’lgan va shu kungacha ham saqlanib qolgan o’zini o’zi boshqaruvchi ijtimoiy tashkilotning o’ziga xos va noyob shakli. Ma’lumki, mahalla arabcha «mahalla» – joy, o’rin, makon – so’zidan olingan bo’lib, «mahalliy joy» degan ma’noni anglatadi.

Tarixiy manbalar ma’lum qilishicha, bundan bir necha ming yillar oldin ham qadim Turonzaminda hududiy-ma’muriy birlik sifatida mahalla instituti amal qilgan. Azaldan jamoa bo’lib yashash Sharq xalqlariga xos bo’lgan. Mazkur birlik tomonidan shu jamoadagilarning yurish-turishi, o’zaro munosabat va aloqalari, hayoti va taqdiri nazorat qilib turilgan. Ularning hayoti va taqdiriga oid muammolar mana shu institutda hal qilingan. Mana shu institutda shaxsiy va ijtimoiy manfaatlar uyg’unlashganini ko’rish mumkin. Ya’ni insonlar o’zligini yakka-likda emas, mana shu jamoa bag’rida topganlar. Jamoani birlashtirib turgan yakdillik asosini yagona qarashlar, yagona urf-odatlar, yagona qadriyatlar birlashtirib turgan. Jamoa a’zolarining ma’naviy-axloqiy jihatlarida umumiylik kasb etishi ham mana shu qadriyatlar tufaylidir. Mahalla – ma’lum darajada mo’z tarkibidagilar uchun hayot maktabi vazifasini o’tagan. Mahalla birligi oilalar birligi asosida tashkil topgan. Bu dastavval o’troq aholiga xos bo’lib, keyinchalik ko’chmanchi oilalar, chorvadorlar hayotida ham mana shu birlik tarkib topa boshlagan. Mana shu tariqa butun Osiyo bo’ylab mahalla instituti shakllangan va har bir mahallada umumiy asosda unsurlar va qadriyatlar yuzaga kelgan.

Ulug’ tarixchi olim Narshaxiyning IX asrda yozgan «Buxoro tarixi» asarida qayd etilishicha, Buxoroda bundan bir ming bir yuz yil ilgari ham bir necha mahalla mavjud bo’lgan. Sohibqiron Amir Temur ham markazlashgan yagona davlatning boshqaruvida mahallaning faollariga, ulug’lariga tayangani, ular bilan doim mashvaratda, maslahatda, yaqin muloqotda bo’lgani, ularning faoliyatini bevosita qo’llab-quvvatlagani ma’lum. “Temur tuzuklari”da shunday deyiladi: “Har el va har mamlakatning ulug’larini, boshliq oqsoqollarini qadrladim, ularga sovg’a-salomlar berib xizmatlaridan foydalandim”. Amir Temur boshqaruvida mahalliy joylarda doimo jamoa oqsoqoli saylangan, bu oqsoqol zimmasiga ma’lum vazifalar va mas’uliyat yuklangan, u katta tayanch vazifasini o’tagan. “Temur tuzuklari”da aytilishicha, o’sha davrda jamoa oqsoqollariga, ya’ni kadxudolarga mamlakatni boshqarishda katta vakolatlar berilgan. Jumladan, “Kadxudolar, kalontarlar, dehqonlar va ekin maydonlariga ishlov beruvchilarni [mo’zorion] ko’nglini xushnud etib, o’zlariga qaratsinlar” va “Faqir-u miskin, biron kasb qilishga ojiz shol-ko’rlarga nafaqa belgilasinlar”, deb ta’kidlangan.

Garchi, mahalla instituti tarixi azaliy bo’lsa-da, mustaqillik yillarida bu institut maqomi o’z-o’zini boshqarish va davlat boshqaruvida ishtirok etishi bilan jamiyatning asosiy bo’g’ini darajasida belgilandi. “Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyati sari” tamoyili o’z-o’zidan ma’lumki, u davlat organlarining vakolatlarini asta-sekinlik bilan bosqichma-bosqich fuqarolik jamiyatiga o’tkazishni taqozo etadi. Shu boisdan ham 1999-yilning 14–15-aprelida Oliy Majlis 14-sessiyasida

“Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Bu qonunda fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining maqomi to‘liq belgilab berildi. Ular faoliyatining asosiy prinsiplari demokratik, oshkoralik, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, mahalliy hokimiyatga molik masalalarni yechishda mustaqillik, jamoatchilik asosida o‘zaro yordam holatlari belgilab berildi.

O‘zini o‘zi boshqarish organlarini saylash tartibi, faoliyatini tashkil etish hamda vakolat doirasi qonun bilan belgilab qo‘yildi. Respublika miqyosida oqsoqollar Kengashining tuzilishi jahon tajribasida yangilikdir. Bu bilan O‘zbekiston dunyodagi davlat boshqaruvi sohasida chinakam xalqchil shaklidagi o‘ziga xos milliy davlat tuzilmasining asoschisi bo‘lib qolishidan darakdir. Davlatchiligimiz tarixida birinchi marta “mahalla” tushunchasi bosh qomusimiz Konstitutsiyaga kiritilib, uning jamiyat boshqaruvidagi o‘rni va maqomi qat’iy belgilab qo‘yildi. Mahalla boshqaruviga bunday katta e’tibor berilishi butun mamlakatimizda olib borilayotgan siyosatning xalqchilligidan dalolat beradi. Demak, qonunga ko‘ra, fuqarolik jamiyatini barpo etishda mahalla davlatga, jamiyatga eng yaqin idoradir.

Hozirgi davrda jamiyatning siyosiy sohasini erkinlashtirish maqsadlaridan kelib chiqib, mahalla fuqarolar yig‘inlariga boshqaruvning turli yo‘nalishlariga yetakchilik qilish vakolatlari berildi. Mahallalar o‘z hududida yashayotgan fuqarolarning turli ijtimoiy muammolarini hal qilib berishda bevosita ishtirok etadilar: qariyalar, faxriylar, yetimlar, baynalmilal-harbiylar, kam ta’minlangan va ko‘p bolali oilalar manfaatlari himoya qilinadi; mahalla faollarining mazkur faoliyatda ishtirok etishiga boshchilik qiladi; insonni ma’naviy yuksalishi va amaliy tashabbuslarini namoyon bo‘lishi uchun shart-sharoit yaratadi; fuqarolar moddiy va ma’naviy jihatlardan qo‘llab-quvvatlanadi. Bu g‘oyaning ishlab chiqilishi va bu borada dastur qabul qilinishining sababi shundaki, har qanday davlat kuchli bo‘lishi mumkin. Masalan, sobiq SSSR qudratli davlat edi, lekin u XX asr oxiriga kelib xalqdan ajralib qoldi, xalqdan, fuqarolardan uzoqlashdi, hokimiyat organlaridan fuqarolarning ishtiroki cheklandi. Natijada bunday “tizimga” ega bo‘lgan davlat qulashiga olib keldi. Demak, biz qudratli, kuchli davlat qurishimiz mumkin, lekin u fuqarolar manfaatini ifoda etmasa, fuqarolardan uzoqda bo‘lsa, milliy davlatchiligimiz haqidagi qarashlar amalga oshmaydi. Bozor iqtisodiyotiga va umuminsoniy tamoyillarga asoslangan huquqiy demokratik jamiyat qurish jarayonida, mahalla jamiyatning asosiy tayanchi bo‘lib qolishi tabiiydir.

Mahalla – demokratik boshqaruvning asosiy bo‘g‘ini bo‘lib qolayotgani rost. Bir vaqtlar bizga demokratiya nimaligini o‘rgatmoqchi bo‘lganlar endi O‘zbekiston tajribasiga tan berayotganlari ham rost. Keling, bunga faktlar asosida murojaat qilaylik: 2015-yilning 18–25-oktabr kunlari davlat va nodavlat tashkilotlar vakillaridan iborat O‘zbekiston delegatsiyasining Koreya Respublikasi (Seul shahri) hamda XXR (Pekin, Shanxay shaharlari)ga tashrifi tashkil etildi. Delegatsiya vakillari bilan fuqarolik jamiyati rivojida o‘zini-o‘zi boshqarish organlarining ahamiyatiga bag‘ishlangan “Mahalla instituti va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda O‘zbekiston tajribasini o‘rganish” mavzusida davra suhbatlari va uchrashuvlar o‘tkazildi. Jahon olimlarining e’tirofiga e’tibor bering:

– O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, qisqa vaqt ichida mintaqadagi yetakchi davlatga aylandi. Bu yerdagi noyob mahalla instituti dunyodagi ko‘plab mamlakatlar uchun namuna bo‘la oladi. “Davlatingiz rahbari institutsional rivojlanishning yangi – mahalla vazifalarini amalga oshirish orqali milliy va oilaviy qadriyatlarni qayta tiklash tizimini yaratdi”, – deydi hindistonlik olim, J.Neru nomidagi universitet professori Kulbxushan Variko.

“Sukuba” universiteti prorektori (Yaponiya) Sujinaka Yutaka esa shunday deydi: – Biz Sharq va G’arbdagi 13 ta mamlakatda fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini o’rganib chiqdik. Tadqiqot natijalari O’zbek mahallasi – bu boshqa mamlakatlardagi o’zini o’zi boshqarish modelidan tubdan farq qiladigan o’ziga xos noyob milliy demokratik institut ekanini yana bir bor tasdiqladi. Mahallaning o’ziga xos ahamiyati shundaki, uning faoliyatida barcha fuqarolar, jumladan, yoshlar va xotin-qizlar ham faol ishtirok etadi. Mahalla jamiyatni demokratlashtirish, tinchlik va millatlararo totuvlikni ta’minlashda muhim o’rin tutadi, unga o’z hududini boshqarish, aholini aniq yo’naltirilgan tarzda ijtimoiy muhofaza qilish, odamlar hayoti bilan bog’liq ko’plab ijtimoiy, gumanitar masalalarni hal etish uchun katta vakolatlar berilgan. Mahalla – bu juda mustahkam va barqaror tuzilma. Mamlakatingizda fuqarolik jamiyatini shakllantirish davomida davlat o’z vazifalarini bosqichma-bosqich qisqartirib, ularni mahallalarga bermoqda va mahalla, o’z navbatida, bu mas’uliyatni o’z zimmasiga olmoqda. Mahalla tajribasini dunyoda keng qo’llash maqsadga muvofiq bo’lur edi.

Mahalla institutining tiklanishi va rivojlantirilishi milliy va umuminsoniy qadriyatlar – yaqin qo’shnichilik va o’zaro hurmat, mehr-oqibat, yordamga muhtoj odamlarga g’amxo’rlik qilish, yoshlarni vatanparvarlik, jamiyat oldidagi o’z burchi va javobgarligini teran anglash ruhida tarbiyalashga xizmat qilmoqda. Mahalla, tom ma’noda, “xalq vijdoni”ga aylanib, ozod va obod Vatan barpo etish, xalq farovonligini ta’minlashga yo’naltirilgan demokratik islohotlarni amalga oshirishda mustahkam tayanch bo’lyapti. O’zbekistonning asosiy kuch-qudratining manbayi – bu xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiq qolganligidir. Mahalla – mamlakatimizdagi ana shunday umuminsoniy qadriyatlar sarchashmalaridan biri bo’lib qoladi.

* * *

Saribayeva Umida Sattarovna,
Nizomiy nomidagi TDPU,
psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

ER-XOTINLARNING OILA VA JAMIYATDAGI MAQOMINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada er-xotinlarning oila va jamiyatdagi maqomining ijtimoiy-psixologik asoslari va ularning O’zbek oilalarida namoyon bo’lishinig ijtimoiy-psixologik, etnopsixologik xususiyatlari, er-xotin tengligini oila va jamiyat taraqqiyotiga ta’siri haqida ma’lumot berilgan.

Tayanch so’zlar: oila, jamiyat, erkak, ayol, maqom, ijtimoiy-psixologik xususiyat, etnik xususiyat, er-xotin tengligi, aqliy intellekt, axloqiy intellekt, emotsional intellekt, taraqqiyot.

Аннотация. В данной статье представлена информация о социально-психологических основах положения супружеских пар в семье и обществе, социально-психологических, этнопсихологических особенностях их проявления в узбекских семьях, влиянии равноправия мужа и жены на развитие семьи и общества.

Ключевые слова: семья, общество, мужчина, женщина, статус, социально-психологическая характеристика, этническая характеристика, гендерное равенство, психический интеллект, нравственный интеллект, эмоциональный интеллект, развитие.

Annotation. This article provides information on the socio-psychological foundations of status of the spouses in the family and society, the socio-psychological, ethno-psychological features of their manifestation in Uzbek families, the impact of the equality of husband and wife on the development of the family and society.

Key words: family, society, man, woman, status, socio-psychological characteristics, ethnic characteristics, gender equality, mental intelligence, moral intelligence, emotional intelligence, development.

Insonning rivojlanishi konsepsiyasida asosiy maqsad – insonlar uchun munosib turmush sharoitini yaratish va ta’minlanishi ta’kidlangan bo’lib, jamiyat taraqqiyoti iqtisodiy salohiyat ko’rsatkichlariga ko’ra emas, balki har bir insonning ravnaqi va uyg’un rivojlanishi yo’lida xizmat qilishiga ko’ra baholanishi qayd etilgan¹⁶. Ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi va iqtisodiy o’sishida aholining bilimlilik darajasi muhim ahamiyatga egaligi qayd etilgan.

Inson huquqlari Umumdeklaratsiyasida (1948) qayd etilganidek, inson qadr-qimmati «ozodlik, adolatlilik va umumiy tinchlik asosidir». Inson **rivojlanishining barqarorligi mezonlari bu** katta yoshdagi aholining bilim darajasi, **ta’lim ko’rsatkichlari, tanlov va imkoniyatlarning tengligi**, jamiyatning siyosiy hayotida ishtirok etish imkoniyatlari, moddiy farovonlik darajasi, barcha odamlar uchun teng imkoniyatlarni mavjudligi, ijtimoiy mavqeyi, e’tiqodi, jinsi va qaysi millatga mansubligidan qat’i nazar inson huquqlari va asosiy erkinliklari tengligiga asoslanishi belgilab qo’yilgan.

Bir qator mutaxassislar, inson rivojlanishining barqarorligiga joriy va istiqbol yo’nalish maqsadlarining oqilona birlashuvi natijasidagina kelajak va hozirgi avlodlarga ziyon yetkazmagan holda erishilishi mumkinligi haqida fikr bildirishgan¹⁷.

Olib borgan tadqiqot ishlarimiz natijasida odamlarning moddiy va ma’naviy ehtiyojlarini qondirishda erkak va ayollarning ijtimoiy faolligi va tengligi, jamiyat va oila hayotida o’zlarini namoyon etishlari uchun imkoniyatlar yaratilishi ijtimoiy tenglikni kafolatlaydigan va jamiyat ravnaqiga foyda keltiradigan eng muhim omillardan sanalishi aniqlandi, aksincha, inson qadr-qimmati borasida tenglik va erkinliklarning yo’qligi, oila va jamiyatni tanazzuliga, ijtimoiy va siyosiy tartibsizliklarga olib kelishi mumkin, degan farazni ilgari suramiz.

Erkak va ayollarning jamiyatdagi tenglik maqomining siyosiy-xuquqiy, moddiy-iqtisodiy, ma’naviy-madaniy, ruxiy-psixologik, hissiy-irodaviy va etnopsixologik asoslari mavjud va uni ilmiy-nazariy jihatdan o’rganishni taqozo etadi.

Fikrimizcha, tengsizlik natijasida jamiyatda va oilada zo’ravonlikning yoyilishi va ixtiloflar tug’ilishi uchun shart-sharoit yaratiladi, biz aynan tadqiqot ishimizda mana shu tengsizliklarni ijtimoiy-psixologik, etnopsixologik xususiyatlarini o’rganishni va barham berish choralari ishlab chiqishni maqsad qilib olganmiz.

Biroq, afsuski, tabiatda bo’lgani kabi, kishilik jamiyatida mutlaq tenglik mavjud emasligi, ijtimoiy rivojlanish ko’plab omillar ta’siri ostida bo’lib, ular obyektiv tarzda tengsizlikni vujudga keltirishi, bu esa, o’z navbatida, insoniyatning jamiyatda tenglikni ta’minlashga bo’lgan intilishi bilan mutlaq tenglikka erishish imkoniyatning yo’qligi o’rtasida ziddiyatning vujudga kelishiga sabab bo’lishi bir qator adabiyotlarda qayd etilgan¹⁸.

¹⁶ БМТТД, Инсон ривожланиши тўғрисидаги маъруза. – Ташкент, 1996.

¹⁷ World Commission on Environment and Development (1987). Our Common future (The Brundtland Report). (Oxford, Oxford University Press).

¹⁸ Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение. Пособие. Очерки о политической теории и истории. Документальные материалы. – Москва, 2002.

Barcha zamonaviy demokratik davlatlarning konstitutsiyalarida «barcha odamlarning tengligi» haqida modda mavjud bo‘lgani holda amalda tenglikka erishish yo‘li murakkabligicha qolmoqda.

Tengsizlik tizimini ta’riflash uchun zamonaviy sotsiologiyada «ijtimoiy stratifikatsiya» atamasidan foydalaniladi. **Ijtimoiy stratifikatsiya** (lotincha stratum — qatlam va facio — qilaman) — «bu jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish, tengsizlik belgilari va mezonlari tizimi bo‘lib, ular jamiyatning ijtimoiy tarkibi asosini tashkil etadi, bunda odamlar hukumat, mulkchilik va mavqega nisbatan aloqasiga ko‘ra tabaqalarga bo‘linadi». Stratifikatsiya jarayoni jamiyatning ijtimoiy tuzilishi shakli hamda fuqarolarining tegishli qadriyatlari yo‘nalishiga bevosita bog‘liq bo‘ladi»¹⁹.

Erkaklar va xotin-qizlar o‘rtasidagi tengsizlik radikal feministik yondashuvga va jinsiga ko‘ra, erkaklar va xotin-qizlarga bo‘linishi nazarda tutilgan²⁰. Jamiyatda mavjud bo‘lgan yaqqol ijtimoiy tengsizlik va kamsitishni oqlovchi qator salbiy qarashlar mavjud bo‘lib, ijtimoiy psixolog M.Dj.Lernerning fikricha, «hayotning o‘zi shunday» degan fikr ana shunday qarashlardan biridir. Shunday salbiy yondashuvlardan biri vujudga keldiki, unga ko‘ra, xotin-qizlar «ojiza» deb qaraladi va shunga ko‘ra ularning mavqeyi pastligi va mehnatiga kam haq to‘lanishini izohlashga harakat qilinadi.

An’anaviy erkaklar rollari tomonidan erkaklar rivojlanishiga yuklanadigan cheklovlar mavjudligi muammosi uning psixologik va etnopsixologik jihatlarini o‘rganishni taqozo etadi.

Tadqiqot ishimizda asosiy e’tibor erkaklar va xotin-qizlar rollarini o‘rganish, ularning oiladagi va ijtimoiy maqomini darajasiga ta’sir qiluvchi omillarni aniqlashga qaratilgan.

Erkaklarning ijtimoiy maqomi maoshining yuqoriligi va ishdagi muvaffaqiyati bilan belgilansa, ayollarning oiladagi maqomi uy-ro‘zg‘or ishlaridagi uddaburonligi, qarindosh urug‘lar o‘rtasidagi yaxshi munosabatlarni o‘rnatilganligi, farzandlarning yaxshi tarbiya ko‘rganligi kabi omillar bilan izohlanadi. Kuzatishlar natijasida, erkaklarning barchasi ham jamiyatda «yaqqol muvaffaqiyat» deb qabul qilinadigan hamda «haqiqiy erkak» to‘g‘risidagi tasavvurga mos keladigan xizmat lavozimiga erisha olmasligi, ishdagi muvaffaqiyatsizliklar erkaklarning o‘ziga o‘zi beradigan bahosining pasayishiga olib kelishi aniqlandi. Ushbu holatlar erkaklarni ish haqiga ko‘ra ish va lavozim tanlashiga ta’sir ko‘rsatishi, ayniqsa, oilada yolg‘iz o‘zi ishlab pul topishga majbur erkaklar kuchli ruhiy tazyiqni boshidan kechirishi kuzatildi. Oilada bir necha oila a’zolarining yagona boquvchisi hisoblangan erkakka qaramligi turli stress holatlarini keltirib chiqarishi kuzatildi.

Erkaklarning ijtimoiy maqomi, muvaffaqiyatili bo‘lishi uni oilasiga katta maosh olib kelishi bilan bog‘liq qarashlar erkaklar zimmasiga yuklangan asosiy majburiyat – erkaklar tomonidan otalik vazifalarini bajarishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, ularni bolalar tarbiyasidan uzoqlashuviga sabab bo‘ladi, bu esa ayniqsa O‘zbek oilalari misolida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Jismonan o‘z xatti-harakatlarini boshqara olmaydigan, nazorat qila olmaydigan, o‘zi xaqida past fikrda bo‘lgan va quyi ijtimoiy-iqtisodiy maqomga ega bo‘lgan erkaklar oiladagi nufuzini sun’iy oshirishga urinishadi o‘zining kutilmalaridagi hurmatga loyiq bo‘lish maqomiga to‘g‘ri kelmaydigan erkaklar layoqatsizlik tuyg‘usini boshdan kechirib, uning o‘rnini “yuqori darajada erkaklik” bilan

¹⁹ Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения. – Москва: Прогресс, 1990.

²⁰ Гендер и культура. Учебное пособие для студентов гуманитарных факультетов. – Душанбе: Информационное агентство «Азия-плюс», 1999.

qoplashga va bunda hulq-atvorida emotsional, aqliy va jismoniy jihatdan haddan ziyod qat’iyatni namoyish etishga intiladi.

Emotsional jihatdan erkaklarning kamroq hayajonlanishi, his-tuyg’ularini kamroq namoyish etishi kerak, degan shakllangan ustanovkalar va stereotiplar sababli ular xislarini namoyon etishni o’zlariga ep ko’rmaydigan holat sifatida qarashadi. Bu esa erkaklarning oiladagi, xotini va bolalari bilan munosabatlarining qashshoqlashuviga, munosabatlarda hissiy-emotsional tanqislikka sabab bo’ladi. Shuningdek, bu erkaklarda ziddiyatli munosabatlar va raqobatlashuv darajasini ortishiga, ruxiy-psixologik bosimning kuchayishiga olib keladi.

Shuningdek, erkaklar aqliy qat’iyatini, aqliy intellektini o’rinli namoyish etishda bilimli va layoqatli bo’lib ko’rinishga intilishadi-yu, lekin ularning bilim darajasidan yuqori bo’lgan muammolar yuzaga kelganda mushkul ahvolga tushib qolishi va natijada o’zlarining bilimsizligiga guvoh bo’lgan oilada ayol kishini kamsitishi, xunuk so’zlar bilan tahqirlashi, xizmat doirasida esa, chuqurroq bilimga ega xodimlarini siquvga ola boshlashi aniqlandi.

Aqliy, hissiy va ahloqiy intellekt darajasi yuqori shakllanmagan erkaklarda uning o’rnini jismoniy kat’iyatini, jismoniy imkoniyatlarini namoyish etish bilan kompensatsiyalashi to’ldirishi kuzatildi va bunday erkaklar chegara bilmay qolishi va o’zini ko’rsatish uchun zo’ravonlik ishlatishi aniqlandi. Ularning o’zligini namoyish etishi ko’pincha oilada kechadi va xotini, bolalari va onasi zo’ravonlikka duchor bo’ladi.

Milliy-etnik qadriyatlar va shakllangan qarashlarga ko’ra, erkaklar roli andazalariga mos keluvchi erkaklar muomala borasida jiddiy qiyinchiliklarga uchrashi, oilada er-xotin, farzandlar o’rtasida o’zaro munosabatlarida hissiy-emotsional tanqislikning kuzatilishi, psixologik noqulaylik va ruhiy azoblarni mavjudligi muammoni etnopsixologik va psixologik jihatlarini empirik asosda tadqiq etish zarurligini ko’rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. BMTTD, Inson rivojlanishi tugrisidagi ma’ruza. – Tashkent, 1996.
2. World Commission on Environment and Development (1987). Our Common future (The Brundtland Report). (Oxford, Oxford University Press).
3. Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение. Пособие. Очерки о политической теории и истории. Документальные материалы. – Москва, 2002.
4. Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения. – Москва: Прогресс, 1990.
5. Гендер и культура. Учебное пособие для студентов гуманитарных факультетов. – Душанбе: Информационное агентство «Азия-плюс», 1999.

* * *

Ишанханова Гулнора Амановна,
самостоятельный соискатель ТТЮУ,
руководитель правового отдела ННО «Оила»

ВОПРОСЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ – ОСНОВА РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА «БЕЗОПАСНАЯ МАХАЛЛЯ»

Аннотация. Автор сделал попытку на основе анализа соотношения международного и национального права предложить изменения и дополнения в уголовное законодательство по предотвращению семейного насилия, руководствуясь международными стандартами прав человека и рекомендациями договорных органов ООН.

Ключевые слова: гендерное насилие, дискриминация, защита женщин от притеснения и семейного насилия, семья, брак.

Annotatsiya. Muallif xalqaro va ichki huquq o’rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish asosida inson huquqlari bo’yicha xalqaro standartlar va BMT shartnomaviy organlarining tavsiyalaridan kelib chiqqan holda, oilaviy zo’ravonlikning oldini olish bo’yicha jinoyat qonunchiligiga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritishni taklif etishga harakat qildi.

Kalit so’zlar: gender tengligi, kamsitish, xotin-qizlarni ta’ziy va oilaviy zo’ravonlikdan himoya qilish, oila, nikoh.

Annotation. The author made an attempt, based on the analysis of the relationship between international and domestic law, to propose changes and additions to the criminal legislation on the prevention of domestic violence, guided by international human rights standards and recommendations of the UN convention bodies.

Keywords: gender equality, discrimination, protection of women from oppression and domestic violence, family, marriage.

Совершенствование внутригосударственного (национального) права на основе норм международного права является важной чертой современного правового развития. Государства – члены ООН – приводят нормы национального права в соответствие с положениями норм международных договоров, руководствуясь, в том числе, рекомендациями конвенционных органов, которые отмечают прогресс государства в реализации норм конкретного международного договора, но также противоречия, пробелы, которые необходимо устранить государству, наполняя внутренние правовые системы государств новым содержанием.

Как указывает А.Х.Саидов, «Правовую систему любого государства нельзя рассматривать вне связи с другими национальными правовыми системами и с международным правом. Такой «правовой треугольник» служит общим правовым пространством, на котором взаимодействуют, сталкиваются, сосуществуют разные нормативные правовые массивы. Причем в этой взаимосвязи есть немало устойчивого и закономерного, противоречивого и случайного. В основе лежат общие интегративные процессы, укрепляющиеся сотрудничество государств в экономической, социальной, культурной и иных сферах²¹.

²¹ А.Х.Саидов, Сравнительное правоведение. Основные правовые системы современности, Учебник под ред. Доктора юридических наук, профессора В.А.Туманова, – Москва: Юристъ, 2003. – С. 413. File:///C:/Users/Acer/Downloads/Saidov_2003.pdf

В современный период, когда ведется интенсивная работа по совершенствованию узбекского законодательства, требуется использование методов как внутригосударственного, так и международно-правового регулирования. Сегодня практически любая отрасль законодательства связана с международными договорами. В государственном праве это конституционные основы внешней политики, компетенция высших органов государственной власти в сфере международных отношений, регламентация гражданства, прав и свобод личности»²².

Важное место в системе проводимых преобразований в стране занимает обеспечение высокого уважения к женщинам, охране семьи, прав и наилучших интересов ребенка. Президент Республики Узбекистан Ш. Мирзиёев, выступая на торжественной церемонии, посвященной Международному женскому дню (06.03.2021 г.) подчеркнул, что «в последние годы осуществляется большая работа по обеспечению прав и интересов женщин, всестороннему укреплению института семьи»²³. Проводится эффективная работа по предупреждению семейных разводов, которые негативно влияют на воспитание подрастающего поколения, институт семьи в целом²⁴.

Следует, однако, учитывать, что сохранять семьи, где имеет место насилие, не всегда возможно, но может иметь опасные последствия.

Как отмечает К.Алиева, «Несмотря на меры, принятые государством, активную гендерную политику и принятые гендерно-ориентированные нормативно-правовые акты, насилие в отношении женщин по-прежнему остается и вызывает серьезную обеспокоенность в Узбекистане, а стигматизация и неосведомленность о домашнем насилии остаются широко распространенными»²⁵.

Данное утверждение автора частично спорно, поскольку оно опровергается результатами социологического исследования, результаты которого ею приводятся: «В рамках первого исследования, направленном на изучение информированности населения о проблеме домашнего насилия, приняли участие 129 человек, из которых **78,3%** женщин и **21,7%** мужчин, граждане в возрасте от 18 лет и старше, проживающие во всех регионах республики, городской и сельской местности, представители различных социальных групп. Опрос выявил, что **93%** респондентов считают, что в Узбекистане существует проблема домашнего насилия»²⁶.

То есть, очевидно, что общество о данной проблеме в основном своём осведомлено. Это подтверждается данными, которые приведены автором: «В проведенном исследовании мы попросили респондентов указать, какие действия близкого человека они расценили бы как домашнее насилие. Опрос показал, что большинство (**78,4%**) граждан расценивают крики, угрозы и запугивания как форму домашнего насилия, кроме того, избивание, нанесение побоев, таскание за волосы (**74%**), неоправданное жестокое наказание детей, избивание

²² Там же, стр. 414.

²³ Выступление Президента Республики Узбекистан Ш. Мирзиёева на торжественной церемонии, посвященной Международному женскому дню (06.03.2021 г.) <https://president.uz/ru/lists/view/4212>

²⁴ Там же

²⁵ К.Алиева, Вопросы гендерного неравенства в Узбекистане: проблемы реализации доступа к правосудию для женщин, подвергшихся бытовому насилию. Ташкентский Государственный юридический университет, Журнал «Общество и инновации», 2022. – С. 236

²⁶ См. там же, стр. 236

детей (72,8%), унижение и оскорбление (70,4%), толкание, щипание, выкручивание рук (64%), проявление сексуального насилия (64%), запрещение работать (искать работу), учиться или профессионально самореализовываться (59%), запрещение встречаться с друзьями и родственниками, препятствование общению с ними (57,6%), забирать деньги, запрещение самостоятельно распоряжаться личными деньгами (57,6%) гражданами также воспринимается как форма насилия в семье»²⁷.

Далее автор указывает: «Исходя из вышеуказанных ответов можно сделать вывод, что большой процент респондентов может корректно определить вышеупомянутые действия как проявление насилия. Также, по результатам исследования выяснилось, что 84,8% гражданам были известны случаи проявления домашнего насилия в семье (например, среди родственников, коллег, знакомых и др.)»²⁸.

По результатам проведенного исследования также было выявлено, что большинству респондентов (52,8%) неизвестно, в какие государственные учреждения, социальные службы, кризисные центры, общественные организации нужно обращаться²⁹. Эти данные свидетельствуют о том, что имеется неосведомленность о механизмах защиты от семейного насилия.

Важным, в качестве проблемы, вызывающей озабоченность, следует отметить отсутствие в обществе Узбекистана правовой культуры неприятия насилия, а также привлечения каждого лица, совершившего насилие в отношении члена семьи, к неотвратимой адекватной ответственности.

Приводятся следующие важные данные опроса: 62,1% жертв насилия не обращались за защитой в соответствующие государственные органы из-за: чувства страха (19,4%), чувства стыда (23,3%), стресса и психологического состояния (30,1%), молодости и непонимания серьезности ситуации (38,8%), недоверия правоохранительным органам (31,1%) и другие³⁰.

Следует отметить, что уголовное право республики не предусматривает состава преступления «Семейное насилие» (либо «Насилие в семье», «Домашнее насилие»). Согласно статье 325 УПК РУз, по ряду преступлений насильственного характера дело возбуждается только по жалобе потерпевшего (т.н. дела частного обвинения). В исключительных случаях, когда потерпевший в силу своей уязвимости, зависимости от обвиняемого или по другим причинам не может защитить свои права и законные интересы, прокурор обязан возбудить уголовное дело и без жалобы потерпевшего (т.н. дела частного-публичного обвинения).

Комитет CEDAW рекомендует отнести дела о насилии в семье к делам публичного обвинения, когда жалобы не требуется, а дело возбуждается прокурором ex officio, то есть в силу занимаемой им должности, по долгу службы³¹.

²⁷ См. там же, стр. 237

²⁸ См. там же, стр. 237

²⁹ См. там же, стр. 237

³⁰ См. там же, стр. 238

³¹ Ссылаясь на свою Общую рекомендацию № 35 (2017) о гендерном насилии в отношении женщин и обновляя Общую рекомендацию № 19, Комитет рекомендует государству-участнику: а) внести поправки в действующее законодательство, включая Уголовный кодекс, Кодекс об административных правонарушениях и Закон о защите женщин от домогательств и насилия, с тем чтобы обеспечить особую уголовную ответственность за бытовое насилие, его преследование ex officio и применение соответствующих наказаний, соизмеримых с тяжестью преступления; file:///C:/Users/Acer/Downloads/CEDAW_C_UZB_CO_6-RU.pdf

Статья 66-1 УПК РУз содержит перечень составов преступлений, по которым возможно примирение сторон, и среди них имеется ряд преступлений, причиняющих вред здоровью или сексуальной свободе, а это еще одна возможность для виновного уйти от ответственности, либо наступления для жертвы более тяжких, порой необратимых последствий.

Официальная статистика Верховного суда РУз по уголовным правонарушениям, связанным с гендерным насилием в отношении женщин, включая семейно-бытовое и сексуальное насилие, свидетельствует, что в 2020 году было вынесено **110** приговоров по делам об умышленном убийстве (статья 97 УК РУз) в отношении **118** лиц, а в 2021 – **140** приговоров в отношении **155** лиц, при этом количество возбужденных уголовных дел не приводится. По делам об умышленных средней тяжести телесных повреждениях (статья 105 УК РУз) в 2020 году возбуждено **1618** уголовных дел, но вынесено только **161** приговоров в отношении **176** лиц, а в 2021 году – возбуждено **2256** уголовных дел, но вынесено только **274** приговоров в отношении **310** лиц. По делам о легких телесных повреждениях (статья 109 УК РУз) в 2020 году возбуждено **3840** дел, вынесено приговоров **397** в отношении **423** лиц, а в 2021 году - возбуждено **6093** дела, вынесено приговоров **685** в отношении **732** лиц³².

Статистика только по трем этим составам преступлений свидетельствует, что большинство виновных по делам о гендерном насилии остаются безнаказанными. В связи с отсутствием состава преступления «Семейное насилие» соответствующая статистика в стране отсутствует.

В целях приведения Уголовного кодекса Республики Узбекистан в соответствие с Заключительными замечаниями Комитета CEDAW по Шестому периодическому докладу Узбекистана от 01.03.2022 г.³³, предлагается:

Дополнить УК РУз новым составом преступления, предусматривающим наказания за все виды насилия, перечисленные в Законе Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснения и насилия» от 02.09.2019 г. (психологическое, экономическое, физическое, сексуальное), за которые ответственности не было введено:

Статья 126-1. Насилие в семье.

Действие или бездействие, совершенное умышленно одним членом семьи в отношении другого члена семьи, которое выражается в:

а) унижении, запугивании, изоляции потерпевшего от притеснений и насилия и причинении легкого вреда его психическому здоровью в целях подчинения его своей воле или установления над ним контроля;

б) ограничении члена семьи в пище, жилище, имуществе, образовании, труде и других правах, необходимых для нормальной жизни и развития;

в) совершении иных насильственных действий, связанных с нанесением побоев или нанесением легких телесных повреждений, -

наказывается обязательными работами на срок от ста пятидесяти до ста восьмидесяти часов либо лишением свободы на срок до трех лет.

³² См. там же, – С. 247.

³³ Ссылаясь на свою Общую рекомендацию № 35 (2017) о гендерном насилии в отношении женщин и обновляя Общую рекомендацию № 19, Комитет рекомендует государству-участнику: а) внести поправки в действующее законодательство, включая Уголовный кодекс, Кодекс об административных правонарушениях и Закон о защите женщин от домогательств и насилия, с тем чтобы обеспечить особую уголовную ответственность за бытовое насилие, его преследование ex officio и применение соответствующих наказаний, соизмеримых с тяжестью преступления; file:///C:/Users/Acer/Downloads/CEDAW_C_UZB_CO_6-RU.pdf

Те же действия:

- а) в отношении двух и более членов семьи;
- б) совершенные в отношении члена семьи в присутствии несовершеннолетнего;
- в) совершенные после применения к виновному административного взыскания за неисполнение требований охранного ордера;
- ж) при причинении средней тяжести телесных повреждений, -
наказываются исправительными работами на срок от одного до трех лет, либо лишением свободы на срок от трех до пяти лет, либо лишением свободы на срок от трех до восьми лет.

Те же действия:

- а) совершенные неоднократно;
- б) причинившие тяжкий вред здоровью;
- в) повлекшие покушение на самоубийство, -
наказываются лишением свободы на срок от восьми до одиннадцати лет.

Действия, предусмотренные частью третьей настоящей статьи, повлекшие смерть потерпевшего, -

наказываются лишением свободы на срок от одиннадцати до пятнадцати лет.

Наличие уголовной ответственности за семейное насилие несомненно выполнит роль превентивного механизма и будет содействовать обеспечению принципа «Безопасная махалля», поскольку безнаказанность продолжающегося насилия в одной семье нарушает мир и покой каждого члена семьи, соседей и всего общества в целом, а также влияет на имидж государства на международной арене, в случае, если оно не выполняет рекомендаций договорных органов ООН.

Список использованной литературы:

1. А.Х.Саидов, Сравнительное правоведение. Основные правовые системы современности, Учебник под ред. Доктора юридических наук, профессора В.А.Туманова. – Москва: Юристъ, 2003. [File:///C:/Users/Acer/Downloads/Saidov_2003.pdf](file:///C:/Users/Acer/Downloads/Saidov_2003.pdf)
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.Мирзиёева на торжественной церемонии, посвященной Международному женскому дню (06.03.2021 г.), <https://president.uz/ru/lists/view/4212>
3. К.Алиева, Вопросы гендерного неравенства в Узбекистане: проблемы реализации доступа к правосудию для женщин, подвергшихся бытовому насилию. Ташкентский Государственный юридический университет, Журнал «Общество и инновации», 2022. // <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/2165/2396>
4. Заключительные замечания Комитета по ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин по Шестому периодическому докладу Узбекистана, 2022 г. // file:///C:/Users/Acer/Downloads/CEDAW_C_UZB_CO_6-RU.pdf

* * *

Tursunov Xayrullo Sharofiddinovich,
Astraxan davlat texnika universitetining
Toshkent viloyati filiali,
q.x.f.n.

Mansurova Dilafruz Muzaffar qizi,
Astraxan davlat texnika universitetining
Toshkent viloyati filiali talabasi

MAHALLADA INSONNI XAVFLARDAN HIMOYALASH VA YASHASH HAMDA MEHNAT FAOLIYATI SFERASINI MUQOBIL PARAMETRLARINI TA’MINLASH

Annotatsiya. Ushbu maqolada yangi O‘zbekistonda xavfsiz mahalla tamoillarini yaratish borasidagi qilinadigan ishlar va uning o‘ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: mehnat qobiliyati, fizik, kvota, o‘smir, mehnat rejimi, tungi smena.

Аннотация. В данной статье отражена предстоящая работа по созданию принципов безопасной махалли в новом Узбекистане и ее особенности.

Ключевые слова: трудоспособность, физическая, норма, подросток, режим работы, ночная смена.

Annotation. This article reflects on the work to be done on the creation of safe makhalla principles in the New Uzbekistan and its specific features.

Key words: working ability, physical, quota, teenager, working mode, night shift.

Yangi O‘zbekistonda oila institutini rivojlantirishda “xavfsiz mahalla” tamoillarining o‘ziga xos xususiyatlarini yaratishda, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishida, to‘laqonli va samarali joriy etish yaratish muhimligini takidlab, mahallada faoliyat olib borayotgan ichki ishlar xodimlarining faoliyat olib borish to‘g‘risidagi chora-tadbirlarini qo‘llab quvatlash va ularning xavfsiz faoliyat olib borishda mahalla faollari ishtirokida mahalla raisi hamda kotibining tashkilotchiligi muhimdir. “Xavfsiz mahalla” tamoilini yaratishda mahallalarda yashayotgan insonlarning mehnat qobiliyatini, yoshini, mehnatga bo‘lgan layoqatiga, bayram va dam olish kunlaridagi ishlar, ishlash ritmini, o‘smirlar mehnatini muhofazalash qaratish va ta’minlash maqsadga muvofiqdir.

Mehnat qobiliyati – bu insonning jismoniy yoki aqliy ishida unga yuklatilgan hajmdagi ishni bajarish qobiliyatidir. Mehnat gigiyenistlari va fiziologlari tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlarni ko‘rsatishicha insonning mehnat unumdorligi bajariladigan ishga bog‘liq bo‘lmagan holda (aqliy yoki jismoniy), ko‘p omillarga bog‘liq bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksida ishchi va xizmatchilarning mehnatiga alohida e’tibor qaratilgan. Qonunchilik mehnat haftasining davomiyligini 40 soat qilib belgilagan. Olti kunlik ish haftasida har kungi ishning davomiyligi 7 soatdan, besh kunlik ish haftasida esa 8 soatdan ortib ketmasligi lozim. 15-16 yoshdagi bolalarning mehnat haftasi esa 24 soatga va 16-18 yoshdagi

o’smirlar mehnat haftasining davomiyligi 36 soat qilib belgilangan. Agar ish zararli mehnat sharoitida amalga oshirilsa, u holda ishchi hafta davomiyligi 36 soatgacha qisqaradi. Mehnat sharoiti o’ta zararli va o’ta og’ir ishlarda band bo’lgan xodimlar uchun ish vaqtining muddat chegarasi O’zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan belgilanadi. Bayram oldi ish kunlari arafasida kundalik ish (smena) muddati barcha xodimlar uchun kamida 1 soatga qisqartiriladi. Agar xodim uchun belgilangan kundalik ish (smena) muddatining kamida yarmi tungi vaqtga to’g’ri kelsa, tungi ish vaqti muddati bir soatga, ish haftasi muddati ham shunga muvofiq ravishda qisqartiriladi. Soat 22.00 dan to 6.00 gacha bo’lgan vaqt tungi vaqt hisoblanadi (122-modda).

Bayram va dam olish kunlaridagi ishlar. Dam olish kunlarida ishlash taqiqlanadi. Ish beruvchining farmoyishi bo’yicha ayrim xodimlarni alohida hollardagina, jamoa shartnomasi tuzilib kasaba uyushmasi qo’mitasi bilan kelishib belgilangan asoslar bo’yicha dam olish kunlari ishga chiqishga taklif etiladi (130-modda).

Dam olish vaqti – xodim mehnat vazifalarini bajarishdan xoli bo’lgan va bunday u o’z ixtiyoriga ko’ra foydalanishi mumkin bo’lgan vaqtdir.

Xodimga ish kuni davomida dam olish va ovqatlanish uchun tanaffus berilishi kerak, bu tanaffus ish vaqtiga kirmaydi. Ishning tugashi bilan keyingi kuni ish boshlanishi o’rtasidagi kundalik dam olish vaqtining muddati 12 soatdan kam bo’lishi mumkin emas.

Barcha xodimlarga dam olish kunlari beriladi. 5 kunlik ish haftasida xodimlarga haftada ikki dam olish kuni, 6 kunlik ish haftasida esa bir dam olish kuni beriladi. Yakshanba umumiy dam olish kunidir. Xodimlarga 15 ish kunidan kam bo’lmagan muddatga yillik asosiy ta’til beriladi.

Quyidagi hollarda xodimlar yoshi va sog’ligi hisobga olingan holda yillik uzaytirilgan asosiy ta’til beriladi:

- 18 yoshga to’lmagan shaxslarga – 30 kalendar kun;
- ishlayotgan I va II guruh nogironlariga – 30 kalendar kun.

Ayrim toifadagi xodimlarga ularning mehnat vazifalarining o’ziga xos jihatlari va xususiyatlarini hamda boshqa holatlarni e’tiborga olib, qonun hujjatlariga muvofiq, uzaytirilgan ta’tillar belgilanadi.

Ishlash ritmi – mahallalardagi tadqiqotlar va ko’p yillik amaliyotlarning ko’rsatishicha insonlarning xavfsizligini ta’minlashda insonning shaxsiy xususiyatlari, xarakteri va uning maqsadga intiluvchanligi bilan aniqlanadi. Tadqiqotchilar odamlarni uzoq yillar va konkrent muddatda mahallalarda insonlarning mehnat qobiliyatini saqlashda quyidagi hollarda mumkin degan xulosa chiqarmokdalar:

- 1) Mahallada jismoniy va aqliy mehnatni birgalikda olib borish;
- 2) Mahallada mehnat va dam olishni to’g’ri tashkillashtirish;
- 3) Mahalladagi ishchilarni ma’naviy va moddiy rag’batlantirish yo’li orqali mehnatga faol qiziqishini taminlash;
- 4) Mahalladagi tashkilot, firma, bo’lim, sanoat korxonalari sexlari xodimlarini puxta tanlash orqali ishga qabul qilish bilan mehnat jamoasida qulay ruhiy mikroiklimni yaratish.

Ayollarni onalik vazifalaridan foydalanishi maqsadida quyidagi moddalarda ularga bir qator imtiyozlar beriladi:

- homilador va bola tuqqan ayollarga ularning hohishiga ko’ra, homiladorlik va tug’ish ta’tilidan oldin yoki undan keyin yoxud bolani parvarishlash ta’tilidan so’ng yillik ta’tillar beriladi.

Ayollar tuqqunga qadar 70 kalendar kun va tuqqanidan keyin 56 kalendar kun (tug‘ish qiyin kechgan yoki ikki va undan ortiq bola tug‘ilgan hollarda yetmish kalendar kun) muddati bilan homiladorlik va tug‘ish ta’tillari berilib, davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha nafaqa to‘lanadi. O‘zbekiston Respublikasining 1999-yil 14-aprelda qabul qilingan “Xotin-qizlarga qo‘shimcha imtiyozlar to‘g‘risida”gi Qonunining 228¹-moddasida 3 yoshga to‘lmagan bolalari bor budget hisobidan moliyaviy jihatdan ta‘minlanadigan muassasalar va tashkilotlarda ishlayotgan ayollarga ish vaqtining haftasiga 35 soatdan oshmaydigan qisqartirilgan muddati belgilanadi. Lekin, ularga boshqa toifadagi ishchilarga to‘lanadigan miqdordan kam bo‘lmagan ish haqi to‘lanishi belgilab qo‘yilgan.

O‘smirlar mehnatini muhofazalash. Respublikamizda yoshlarni ijtimoiy foydali mehnatga jalb qilish, ularni ishga joylashtirish masalalariga katta e’tibor qaratilmoqda. O‘n sakkiz yoshga to‘lmagan shaxslar mehnatga oid huquqiy munosabatlarda katta yoshdagi xodimlar bilan teng xuquqlidir. O‘smirlarni ishga qabul qilishdagi kafolatlar O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 239-moddasida quyidagicha qayd etilgan. Belgilangan kvota hisobidan joylarga ishga joylashtirish tartibida mahalliy mehnat organi va boshqa organlar tomonidan yuborilgan, 18 yoshga to‘lmagan shaxslarni ish bilan ta‘minlovchi ishga qabul qilishi shart.

o‘smirlarni ishga qabul qilish Mehnat kodeksining 241-moddasida ko‘rsatilgan talablarga rioya etilgan holda bajariladi. 18 yoshga to‘lmagan shaxslarni og‘ir, zararli va xavfli mehnat sharoitlarida ishlatish mumkin emas (241-modda).

16 yoshdan 18 yoshgacha bo‘lgan o‘smirlar uchun bir ish haftasidagi ish soati 36 soat, 15–16 yoshda esa 24 soatgacha qisqartiriladi. O‘quv yili mobaynida ishlaydigan o‘quvchilar uchun, 14 dan 16 yoshgacha bo‘lganlarga 2 soat, 16 dan 18 yoshgacha bo‘lganlarga 3 soat ish soati belgilangan (242-modda). 18 yoshga to‘lmagan o‘smirlarni ish vaqtidan tashqari va dam olish kunlari ishlarga jalb etish mumkin emas (245-modda). 16-18 yoshdagi o‘smirlar uchun tashiydigan va siljitadigan yukning og‘irligi o‘g‘il bolalar uchun 13 kg, qizlar uchun 7 kg dan ortiq bo‘lmasligi kerak. O‘smirlar uchun uzluksiz tashiydigan va siljitadigan yukning og‘irligi 4,1 kg dan ko‘p bo‘lmasligi lozim, 14-15 yoshdagi o‘smirlar uchun esa me’yor 2 martagacha kamaytiriladi (San Q va MN 0052-96).

O‘n sakkiz yoshga to‘lmagan xodimlar bilan tuzilgan mehnat shartnomasini ish bilan ta‘minlovchining tashabbusi bilan bekor qilishga, mehnat shartnomasini bekor qilishning umumiy tartibiga rioya qilishdan tashqari, mahalliy mehnat organining roziligi bilan yo‘l qo‘yiladi (246-modda).

Xulosa o‘rnida shuni takidlash lozimki, yangi O‘zbekistonning har tomonlama ravnaq topishida xavfsiz mahallani yaratish muhim hisoblanadi. Mahallalarda istiqomat qilayotgan insonlarni ayniqsa ayollar va kam ta‘minlanganlar daftaridagi xotin qizlarni har tomonlama qo‘llab quvvatlash muhim deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. *O‘zbekiston Respublikasining Fukarolik kodeksi. – Toshkent, 1998.*
2. *O‘zbekiston Respublikasining “Kichik va o‘rta biznesni ko‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi Konuni. – Toshkent, 1999.*
3. *O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 1991.*

* * *

Raximov Ilxomjon Azimjonovich,
Farg‘ona Politexnika instituti o‘qituvchisi
e-mail: ilkhomzhonr@inbox.ru

“XAVFSIZ MAHALLA TAMOYILINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI”

Annotatsiya. Maqolada so‘nggi yillarda O‘zbekistonda yuz berayotgan o‘z-o‘zini boshqarish organlari borasidagi islohotlar va ijobiy o‘zgarishlar hayotning barcha sohalariga jadal kirib borayotganligi, “Xavfsiz mahalla” tizimining o‘z-o‘zini boshqarish tuzilmasidagi ahamiyati, “Xavfsiz mahalla” tizimini amalga oshirishda “mahallabay” ishlash tizimining afzalliklari, mahallalarda jinoyatchilikni oldini olish borasidagi “Xavfsiz mahalla” konsepsiyasini o‘rganishni maqsad qilib olinadi.

Tadqiqot metodlari olib borishda muammoga doir siyosiy, sosiologik, pedagogik adabiyotlarni qiyosiy-tanqidiy o‘rganish, tahlil etish usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari Mamlakatimizda “Xavfsiz mahalla” tizimining mahallalarda joriy qilinishi yuzasidan takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi, “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etishning 2020 — 2024-yillarga mo‘ljallangan konsepsiya, “mahalla – sektor – Xalq qabulxonasi – mahalla”, “Mening mahallamda jinoyat sodir bo‘lmasligi kerak”, “mahallabay”.

Аннотация. Проводимые реформы и позитивные изменения в Узбекистане в последние годы, и важность самоуправления безопасной системы махалли, преимущества рабочей системы “махаллабай” в реализации системы направлены на изучение концепции «безопасной махаллы на Профилактика преступности в окрестностях.

Были использованы методы сравнительного критического исследования, анализ политической педагогической литературы в методах исследования.

Результатам исследования приведены предложения в нашей стране по представлению введения системы безопасной Махаллы.

Ключевые слова: Министерства по поддержке махалли и старшего поколения, Концепция реализации принципа благополучная и безопасная махалля, запланированное на 2020-2024 годы, махалля – сектор – народная приемная – Махалля, “Преступность не должна происходить в моей махалле”, “Махаллабай”.

Annotation. Conducted reforms and positive changes in Uzbekistan in recent years, and the importance of the Safe Mahalla System’s Self-Management “The advantages of the Mahallabay Working System in the implementation of the system is aimed at studying the concept of” Safe Mahalla “on crime prevention in the neighborhoods.

Methods of comparative-critical study, analysis of political, pedagogical literature in research methods were used.

The results of the study are given proposals in our country to introduce the introduction of the Safe Mahalla system.

Keywords: Ministry of Support of Mahall and the older generation, the concept of implementation of the principle of a prosperous and safe makhalla planned in 2020-2024, Makhalla-the sector-people’s reception-the Mahalla, “crime should not occur in my mahalla”, “mahallabay”.

Bugun dunyoda globallashuv va integrasiya jarayonlari tobora kuchayib borayotgan XXI asr jahonning turli hududlarida sodir bo’layotgan ijtimoiy-siyosiy o’zgarishlar sharoitida xalqlarning tinchligi, milliy va ma’naviy qadriyatlarini saqlab qolish hamda kelgusi avlodlarga yetkazish masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Yuqorida ta’kidlangan xalqlarning tinchligi masalasini, avvalambor, o’zini o’zi boshqarish organlari mahalla va oilalar tinchligidan boshlash yurtimiz tinchligini ta’minlash imkoniyatini beradi. Zero, Vatan ostonadan boshlanadi degan ibora bejiz aytilmagan. Bu esa mazkur boshqaruv tuzilmaning jamiyat hayotining osoyishtaligini ta’minlashda mustaqil institut sifatidagi o’rni va nufuzi tobora muhim kasb etib ortib borayotganligini tasdiqlamoqda.

Bu xususda mamlakat Prezidenti **“... bugun mahalla katta ijtimoiy kuch sifatida maydonga chiqishi zarur. Chunki faollar, ko’pni ko’rgan oqsoqollar, tajribali nuroniylarimiz, agar istasa, jamoatchilik bilan bigalikda har qanday muammoni hal qilishga, xato qilgan yoshlarni to’g’ri yo’lga solishga qodirdir, deb ta’kidlaganligi”**[1] degan. Prezidentimizning ushbu fikrlaridan shuni anglash mumkinki, ushbu tuzilmaning jamiyat hayotidagi o’rni naqadar yuksak ekanligidan dalolat beradi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi PF-60-sonli Farmoni, 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” PF-81-son Farmoni hamda ushbu sohaga oid boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar ichida “Xavfsiz mahalla” masalasi muhim o’rin egallaydi. Jumladan, jamiyatda, mahallada va oilalarda sog’lom va barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta’minlashni nazarda tutuvchi “Xavfsiz mahalla” tamoyilining mazmun-mohiyatini va uni joriy etishning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish hamda 2020–2024-yillarga mo’ljallangan chora-tadbirlarni belgilash bu orqali mahallalarda jinoyatchilikni oldini olish, ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirishni ko’zda tutadi.

Mavzuni yoritib borishda muammoga doir siyosiy, sosiologik, psixologik, pedagogik adabiyotlarni qiyosiy-tanqidiy o’rganish, tahlil etish, usullaridan ham foydalanilgan.

Mamlakatimiz mustaqil rivojlanishining dastlabki kunlaridanoq fuqarolar o’zini o’zi boshqarish organlarining jamiyatimiz hayotidagi roli va ahamiyatini oshirishga katta e’tibor qaratiladi. Jumladan; 1992-yilda “Mahalla” Respublika xayriya jamg’armasi tashkil etilganligi[2], xususan so’nggi-yillarda mahalla institutiga oid 38 ta qonun va me’yoriy hujjatlar qabul qilindi, 50 dan ortig’i takomillashtirildi. Fuqarolar yig’inlari raislari va mas’ul kotiblarining oylik ish haqi o’tgan-yilning o’zida 1,5 barobarga oshirildi. So’nggi uch-yilda 624 ta mahalla idorasi yangidan qurildi, 2 ming 265 tasi rekonstruksiya qilindi va ta’mirlandi. 102 ta tuman va shahar markazida “Mahalla markazi” majmualari barpo etildi. Har bir fuqarolar yig’inida “Keksalar maslahati” guruhlari, 4 mingdan ziyod mahalla binolarida kutubxonalar tashkil qilinganligining [3], o’zi ham mahallalarning davlatimiz tomonidan cheksiz darajada qo’llab-quvvatlanayotganligining yorqin dalili bo’la oladi.

Yurtimizdagi tinchlik va osoyishtalikni, xalqimizning xotirjam mehnat qilishini ta’minlashda mahalla ahlining xizmati katta. Albatta jinoyatchilikka qarshi kurashishga qaratilgan chora-tadbirlar barcha mahallalarda ham talab darajasida, deb bo’lmaydi. Masalan, Respublikada 1994-yilda 25-29 yoshdagilar orasida 11005 ta jinoyatchilik holati qayd etilgan bo’lsa, 1999-yilda 13038 taga yetgan. Ro’yxatga olingan jinoyatlarning 9,5 mingdan ortig’i xotin-qizlar tomonidan sodir etilgan. 2003-yilda esa uyushmagan, tarbiyasi og’ir, ishga va o’qishga joylashmagan yoshlar tomonidan 26579 jinoyat

sodir qilingan. 2017-yilga kelib esa, mahallalarda faqatgina oilaviy kelishmovchiliklar sababli yaqin qarindoshlar bir-biriga nisbatan sodir etilgan qotilliklar soni 200 ga yaqin bo’lgan. Tizimdagi muhim yangiliklardan biri, bu 2018-yil 1-yanvardan e’tiboran barcha mahallalarda “Kirish, chiqish nazorat punktlari” tashkil etildi⁸¹. 2019-yil yakunlari bo’yicha mamlakatdagi 1797 ta (19,7%) fuqarolar yig’inida jinoyatchilik ko’rsatkichlari o’sgan bo’lib, nisbatan eng ko’p Samarqand (16,6%), Farg’ona (13,5%), Namangan (10,9%) va Toshkent (10,3 foiz) viloyatlarida kuzatilgan.

Fuqarolar yig’ini raisiga bir qator qo’shimcha huquqlar berildi. Jumladan, fuqarolar yig’ini raisi tegishli hududdagi profilaktika inspektori faoliyatiga baho berish hamda uni rag’batlantirish yoki unga nisbatan egallab turgan lavozimidan ozod etishgacha bo’lgan jazo choralarini qo’llash bo’yicha Qoraqalpog’iston Ichki ishlar vazirligi, hududiy ichki ishlar bosh boshqarmalari hamda boshqarmalariga ko’rib chiqilishi majburiy bo’lgan taqdimnoma kiritish huquqiga ega bo’ldi, bunday vakolatni olgan mahalla raisi albatta profilaktika inspektori o’rtasidagi fors-major holatlarga barham berib, mahallardagi xavfsiz mahalla tamoyilini amalga oshirishda profilaktika inspektoriga yuklatilgan vazifalarni Mahalla raisi tomonidan talab qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlashimiz kerak. Shuningdek, mahalla institutining “Xavfsiz mahalla” tamoyili yuzasidan ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlari bilan uzluksiz, tizimli hamkorligini yo’lga qo’yish maqsadga muvofiq.

“Xavfsiz mahalla” tamoyili asnosida mahallabay ishlash bo’yicha xamkorlik mexanizmlarini ta’kidlab o’tamiz; birinchidan sektor rahbari har bir yoshning muammosini hal etish chorasini ko’radi; ikkinchidan profilaktika inspektori profilaktik hisobga oladi, yakka tartibda shug’ullanadi; uchinchidan MFY raisi har bir notinch oila va jinoyatchilikka moyil bo’lgan oilalarning ahvolidan xabardor bo’lib boradi; xalq deputatlari tuman, shahar kengashida ko’rib chiqiladi, yoshlar ishlari agentligida muvofiqlashtirish, “Bir nuroniy-beshta yoshga murabbiy” tamoyili asosida keksalarning mahalla yoshlari tarbiyasiga ta’sir kuchini ko’rsatish kabi mahallalar tinchligi va osoyishtaligiga erishishni ko’zda tutadi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2017-yil 3-fevral kuni “Mahalla institutiniyanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Farmonni imzoladi. Ushbu farmon mahalla instituti faoliyatini yanada rivojlantirishda yangi bosqichni boshlab berdi[4]. Shuningdek, Prezidentimizning kelgusida “Nuroniy” va “Mahalla” jamg’armalarining xodimlar shtatlarini ko’paytirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, jamiyatimiz hayotida ularning o’rni va mavqeyini yanada oshirish bo’yicha qo’shimcha choralar ko’riladi”, deb ta’kidlagani muhim bunda muhim ahamiyat kasb etadi [5].

Bugungi kunda mahalla joylaridagi o’zini o’zi boshqarish tizimining tayanchi sifatida samarali ish olib borilmoqda. Mahalla oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri insonni ulug’lash boshqacha aytganda, fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish, oilalarni mustahkamlash, loqaydlik, boqimandalik kabi illatlatlardan forig’ qilish, aholini tom ma’nodagi fuqarolik jamiyatini barpo etishga safarbar qilishdan iboratdir.

Takliflar:

Yuqoridagilardan kelib chiqib, aytish mumkinki, “Xavfsiz mahalla” tamoyilini fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatiga samarali joriy etish mexanizmlari tadqiqi natijasida quyidagi takliflar berib o’tiladi:

- dunyodagi jiddiy xavf-xatarlar, geosiyosiy tahdidlar sharoitida mahallalarda sogʻlom ma’naviy muhitni shakllantirish asnosida “Mening mahallamda jinoyat sodir boʻlmasligi kerak” shiori ostida ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar tashkillash kerak;
- mahallalarda “Mahalla posboni” jamoatchilik tuzilmasining tinchlik va osoyishtalikni ta’minlashdagi ahamiyati nuqtayi nazaridan ushbu tuzilmani qaytadan tiklash maqsadga muvofiq;
- viloyat mahallalarning jinoyatchilik koʻrsatkichlari boʻyicha qizil, sariq, yashil mahallarga ajratish bu orqali alohida-alohida yoʻl xaritalarini tuzish;
- mahallalar qoshida jinoyatchilikka qarshi kurashish va ogohlikka qaratilgan bannerlarni joylashtirish;
- mahallalarda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish boʻyicha ta’sirchan tizimni shakllantirish maqsadida profilaktika inspektori koʻrib chiqadigan ma’muriy huquqbuzarliklar sonini oshirish;
- mahallalardagi toʻliqsiz oila farzandlari yashash sharoitlarini oʻrganish va tizimli taxlil qilish;
- mahallalar hududidagi turli oʻyingohlar (billiard, tir, kompyutr, oʻyinlari va shu kabilar) xizmat koʻrsatish vaqti chegarasiga va yosh chegaralarini qat’iy nazoratga olish va bu uchun javobgarlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq;
- mahallalarda huquqbuzarlikka moyilligi boʻlganlar bilan yakka tartibda ish olib borish hamda jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan erkak va xotin-qizlarning ijtimoiy reabilitatsiyasi bilan bogʻliq tadbirlarni manzilli amalga oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. *Mahalla-tinchlik va osoyishtalik, obodlik va farovonlik markaziga aylanadi.* “// O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 12-fevral kuni mahalla tizimini takomillashtirish, mahallalarda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, jinoyatchilikning oldini olish masalalariga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishi // Xalq so‘zi. 13-fevral. № 32.
2. *Respublika “Mahalla” xayriya jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni // Xalq so‘zi. 1992-yil. 2-sentabr.*
3. *<https://xs.uz/uz/post/ozbekistonda-yangi-vazirlik-tashkil-etish-taklif-qilindi/> // Xalq so‘zi. 12-fevral 2020-yil.*
4. *kun.uz/.../shavkat-mirziyaev-maalla-institutini-takomillastiris-tugrisidagi- farmonni-imzoladi (kun.uz/1 .../shavkat-mirziyaev-Malalala-utefurn- The institute of Tallalamalis - signed the decree-signed)*
5. *Shavkat Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutq. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017. –B. 12 (Shavkat Mirziyoyev. We will establish a free and prosperous, democratic Uzbekistan. Speech at a joint session of the Chambers of the Oliy Majlis of the Oliyot of the Oliyot of the Republic of Uzbekistan on the President of the Republic of Uzbekistan on the President of the Republic of Uzbekistan. - Tashkent: Uzbekistan, 2017. – B. 12)*

* * *

Ro‘ziboyev Dilshod A‘zam o‘g‘li,
Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

JAMIYATDA XOTIN-QIZLAR FAOLLIGINI OSHIRISHDA MAHALLANING O‘RNI

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamiyat hayotida xotin-qizlarning o‘rni, oiladagi tenglik munosabatlari, mahallaning o‘rni atroflicha ochib berilgan. Jamiyatning negizi oila ekanligi, oilani mahalla tomonidan qo‘llab-quvvatlash, xotin-qizlar uchun yangi ish o‘rinlari yaratish, ularning tadbirkorlik faoliyatlari bilan shug‘ullanishi uchun yaratilgan imkoniyatlar bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: mahalla, Ayollar daftari, axloqiylik, “Mahalla va oila”, Xotin-qizlar qo‘mitasi, Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari.

Аннотация. В данной статье подробно раскрывается роль женщины в жизни общества, равноправные отношения в семье, роль соседства. Объясняется, что основой общества является семья, поддержка семьи соседством, создание новых рабочих мест для женщин, созданные для них возможности заниматься предпринимательской деятельностью.

Ключевые слова: махалля, Женская тетрадь, нравственность, «махалля и семья», Комитет женщин, органы самоуправления граждан.

Annotation. In this article, the role of women in the life of the society, equal relations in the family, and the role of the neighborhood are revealed in detail. It is explained that the basis of society is the family, the support of the family by the neighborhood, the creation of new jobs for women, and the opportunities created for them to engage in entrepreneurial activities.

Key words: Neighborhood, Women’s notebook, morality, «Neighborhood and family», Women’s committee, Citizens’ self-government bodies.

Mahallaning shakllanish davri juda uzoq o‘tmishga borib taqaladi. Qadim davrlardan buyon Markaziy Osiyo hududlarida xalqning o‘ziga xos turmush tarzi bilan bog‘liq holda shakllangan boy tarixini mujassam etgan jamoaviy tizimi “mahalla” deb yuritilgan. Aslida har bir xalqning jamoaviy birlikni anglatuvchi dunyoqarash shakli juda qadimiy ma’naviy meros, urf-odatlar orqali asrlar mobaynida avloddan-avlodlarga o‘tib kelmoqda. Chunonchi qadim Turon zaminida eng qadimgi dinlardan biri hisoblangan otashparastlik an’analari va diniy tafakkur shaklida ham ijtimoiy hayotning o‘sha davriga xos axloqiy-falsafiy g‘oyalari aks etgan. Mahalla Amir Temur davrigacha ham, Alisher Navoiy, Ulug‘bek, Bobur zamonlarida ham, sovet hukmronligi davrlarida ham mavjud edi.

Mustaqillikning yillari mobaynida aholi o‘zini-o‘zi boshqaruvining noyob tizimi bo‘lgan mahallalar jamiyatimiz ma’naviy va iqtisodiy hayotidagi ahamiyati oshib bormoqda. Mahalla va uning o‘ziga xos jihatlari, ma’naviy va tarbiya maskani sifatidagi o‘rni, unda amalga oshirilayotgan amaliy ishlar salmog‘i, jahondagi boshqa xalqlarning O‘zbek mahallasiga munosabati kabi masalalarni o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni vujudga keltirdi. Iqtisodiyoti rivojlangan ilg‘or mamlakatlar olimlarining O‘zbek mahallasiga bo‘lgan qiziqishi va uni o‘rganishayotgani, ularni jamiyatning moddiy hamda

ma’naviy rivojiga mahalla tizimining beqiyos hissa qo’shishi mumkinligi, bu yo’nalishda noyob insoniy fazilatlarining namoyon bo’lishi, ya’ni fidoyilik, bir-biriga yordam, axloqiylik va ma’naviyat o’chog’i bo’lgan mahalla tizimini o’z jamiyatlariga tatbiq etish zarurligi xususidagi fikrlari e’tiborga loyiqdir.

Bugungi kunga qadar ijtimoiy falsafiy tadqiqotlarda xotin-qizlar faolligining oshishiga nisbatan adekvat tarzda jamoatchilik fikri munosabatining shakllanish masalalari fuqarolik jamiyatini takomillashtirish sharoitida yangi sotsiomadaniy qadriyatlarni tarkib toptiruvchi fenomen sifatida yetarli darajada o’rganilmagan. 1991-yildan 2020-yilgacha faoliyat olib borgan O’zbekiston Xotin-qizlar qo’mitasi va Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo’yicha respublika kengashi rahbar organlari faoliyati hozirgi davr talablariga javob bera olmaydigan holatga tushib qolayotganligini hisobga olindi.

Oqibatda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlarini moliyalashtirishning yangi tizimiga o’tish – O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5938-son Farmoni qabul qilindi. Mamlakatimizda oila, xotin-qizlar va keksalarga yordam ko’rsatish, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan hamkorlik qilish sohasida davlat siyosatini ishlab chiqadigan va amalga oshiradigan idora – “Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi” hamda uning Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tuman (shahar) bo’linmalari tashkil etildi. Yangi vazirlikning tashkil etilishi, fuqarolar yig’inlaridagi tuzilmaviy qayta tashkil etishlar va ularning vazifalarini qayta ko’rib chiqish, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlarini moliyalashtirishning yangi tizimiga o’tishga qaratildi.

Farmonga ko’ra, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi “Oila” ilmiy-amaliy tadqiqot markazi hamda “Mahalla” o’quv-uslubiy va ilmiy-tadqiqot markazi negizida “Mahalla va oila” ilmiy-tadqiqot instituti tashkil etiladi va vazirlik tuzilmasiga o’tkaziladi. Ma’lumot uchun, O’zbekiston Xotin-qizlar qo’mitasi va Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo’yicha respublika kengashi rahbar organlarining ushbu tashkilotlarni tugatish haqidagi qarorlari qabul qilindi. Mahalliy o’zini-o’zi boshqarish organlari va mahalla tizimlarida ham ayollar ishtiroki kengaydi. Masalan, keyingi davrda bandlik tizimidagi xotin-qizlar hissasi 44 foizdan 45,7 foizga o’sdi. O’z biznesini ochayotgan va salmoqli muvaffaqiyatga erishayotgan tadbirkor ayollarning soni ham oshib bormoqda. So’nggi ma’lumotlarga ko’ra, kichik korxonalar rahbarlarining 40,4 foizini, mo’jaz tadbirkorlik subyektlari rahbarlarining 13,7 foizini xotin-qizlar vakillari tashkil etmoqda.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida” 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-son Farmoni hamda “O’zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to’g’risida” 2020-yil 18-fevraldagi PQ-4602-son qarorlari jamiyatda mahalla institutini rivojlantirishga asos bo’lib xizmat qilmoqda. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martda PF-81-son “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Farmoni qabul qilindi.

Unga ko’ra, xotin-qizlarning ta’lim va kasbiy ko’nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko’maklashish, tadbirkorligini qo’llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash

va ularning qobiliyatlarini to’g’ri yo’naltirish, oilalarda gender tenglikni ta’minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qo’llab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish, hududlarda, ayniqsa, qishloqlarda xotin-qizlarga ko’rsatiladigan tibbiy-ijtimoiy xizmatlar sifatini, ular o’rtasida sog’lom turmush tarzini ta’minlash borasidagi ishlar samaradorligini oshirish, turarjoyga muhtoj xotin-qizlarni uy-joy bilan ta’minlash, turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko’paytirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash, og’ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik yordam ko’rsatish, ularni “Ayollar daftari” orqali manzilli qo’llab-quvvatlash, jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo’ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta’minlash, oilaning tarbiyaviy-ta’lim salohiyatini mustahkamlash, jamiyatda oilaviy qadriyatlarni saqlash, oilalarda ma’naviy-axloqiy muhitni yaxshilash va ularning farovonlik darajasini oshirish yo’naltirilgan chora-tadbirlar belgilab olindi.

Bundan tashqari mahallalardagi xotin-qizlar faolining asosiy vazifalari belgilanib jumladan, xotin-qizlarni oila, mahalla va mehnat jamoalarida ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo’llab-quvvatlash, ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ma’naviyatini yuksaltirish, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma’naviy-axloqiy muhitini va an’anaviy oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash bo’yicha maqsadli chora-tadbirlarni amalga oshirish, xotin-qizlarning tadbirkorlik g’oyalarini amalga oshirish, ular faoliyatiga kredit, subsidiya va boshqa yordam choralarni jalb qilish bo’yicha mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag’allikni qisqartirish, “Ayollar maslahat kengashlari” bilan yaqin hamkorlikda ijtimoiy himoyaga muhtoj xotin-qizlarni tadbirkorlikka o’qitish, biznesga oid namunaviy rejalarni ishlab chiqish va kredit olishda ularga ko’maklashish, “Ayollar daftari”ga kiritilgan xotin-qizlar bilan manzilli ishlarni amalga oshirish, xotin-qizlarning muammolarini o’z vaqtida aniqlash, og’ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlar, shu jumladan, nogironligi bo’lgan ayollar bilan yakka tartibda hamda aniq maqsadga yo’naltirilgan ishlarni olib borish, ularga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko’rsatish ishlarini tashkil etish bo’yicha vazifalari belgilandi. Oilalarni har tomonlama qo’llab-quvvatlashda mahallarning roli va o’rni mustahkamlanib bordi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Karimov I.A. *O‘zbekiston: iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida.* – Toshkent: O‘zbekiston, 1995. 29-bet. (Karimov I.A. *Uzbekistan: on the way to deepening economic reforms.* – Tashkent: O‘zbekiston, 1995. – B.29.)
2. Ishquvvatov V., Tolipov F. *Mahalla: o‘tmishda va bugun.* – Toshkent: Navro‘z. 2014. – B.11.
3. Маковелский А.О. *Авеста.* – Баку., 1960. – S. 89-91.
4. *Qur‘oni Karim (Tarjima va izohlar muallifi Alovuddin Mansur)* – Toshkent: Cho‘lpon, 1992. – 544 b.; *Yana qarang: Imom Ismoil al-Buxoriy Hadis.* – Toshkent, 1990-1991. I-II-III jild. (*The Holy Quran (Translation and commentary by Alovuddin Mansur)* – Tashkent: Cholpon, 1992. – 544 pp.; *See also: Imam Ismail al-Bukhari Hadith.* - Tashkent, 1990-1991. Volumes I-II-III.)
5. «Xalq so‘zi» gazetasi № 42 27.02.2021
6. *O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo‘mitasi ma‘lumotlari.* (*Data of the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan.*)

* * *

Nurmonova Zebo,

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
kichik ilmiy xodimi

YANGI O‘ZBEKISTONNING FAROVON OILALARI: OILAVIY TADBIRKORLIKNING MAHALLA OBODLIGIDA TUTGAN O‘RNI

Annotatsiya. Maqolada oilaning mohiyati, uy xo‘jaligini yuritishning tamoyillari va uning iqtisodiy vazifalari, shuningdek, bozor iqtisodiyoti sharoitida oilaviy tadbirkorlikning ahamiyati ochib berilgan. Unda oilaning inson kapitalini shakllantirishdagi roli va uning O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini mustahkamlashning ayrim yo‘llari bayon etilgan.

Tayanch so‘zlar: bozor iqtisodiyoti, uy xo‘jaligi, daromadlar va xarajatlar, aholining turmush darajasi, oila, oila budjeti, oila iqtisodiyoti, oilaviy tadbirkorlik, inson kapitali.

Аннотация. В статье раскрыта сущность семьи, принципы ведения домашнего хозяйства и его хозяйственные задачи, а также значение семейного предпринимательства в условиях рыночной экономики. Описывается роль семьи в формировании человеческого капитала и некоторые пути укрепления его социально-экономических основ в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: рыночная экономика, домашнее хозяйство, доходы и расходы, уровень жизни населения, семья, семейный бюджет, семейная экономика, семейный бизнес, человеческий капитал.

Annotation: The article reveals the essence of the family, principles of household management and its economic tasks, as well as the importance of family entrepreneurship in market economy. The role of family in formation of human capital and some ways of strengthening its socio-economic foundations in the Republic of Uzbekistan are described.

Keywords: market economy, household, income and expenses, standard of living, family, family budget, family economy, family business, human capital.

Xalqaro statistik manbalarda dunyoda 800 milliondan ziyod odamlar hali ham kuniga 1,25 AQSH dollardan kam mablag‘ bilan yashashi qayd etilgan. Darvoqe, bugungi dunyo mamlakatlarining mushtarak maqsadi – dunyoda iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik vaziyatni har tomonlama yaxshilash orqali butun insoniyatning hayot tarzini yaxshilash va turmush farovonligini oshirish, adolatli va barqaror jamiyat qurishdir.

Darhaqiqat, so‘nggi besh yil davomida mamlakatimiz jahon hamjamiyati e’tirofiga loyiq ulkan islohotlar markazi sifatida namoyon bo‘lib, inson, uning haq-huquqlari, qadr-qimmati va qonuniy manfaatlarini ta’minlash hamda himoya qilish tamoyili islohotlarning mohiyatini tashkil etmoqda.

Zero, **Yangi O‘zbekiston – inson qadri ustuvor** bo‘lgan jamiyat va xalqparvar davlatdir. Shunday ekan, unda oila, uning ahamiyati va mustahkamligi eng dolzarb vazifalardan biridir.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 2015-yil sentabr oyida BMTning Barqaror rivojlanish sammitida qabul qilingan 70-sonli rezolyutsiyasiga muvofiq, 2022-yil 21-fevralda 2030-yilgacha bo‘lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo‘yicha Vazirlar Mahkamasi tomonidan 17 ta Barqaror rivojlanish milliy maqsadlari hamda ular bilan bog‘liq bo‘lgan 169 ta vazifa tasdiqlandi.

2030-yilga qadar ushbu maqsadga erishish nafaqat mehnatga layoqatli aholini munosib daromad olib keladigan munosib mehnat bilan ta’minlash, balki ish joyida xavfsizlik, oilalarni ijtimoiy himoya qilish, shaxsiy rivojlanish va jamiyatga integratsiyalashish kafolati hisoblanadi.

Qolaversa, rivojlanayotgan bozor munosabatlari sharoitida aholi bandligi va farovonligini oshirishning eng muhim yo’nalishi sifatida kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik, xizmat ko’rsatish va kasanachilik sohalarini qo’llab-quvvatlash va rivojlantirishni rag’batlantirish ustuvor yo’nalishlarda belgilab qo’yilgan. Shu bois, ushbu sohani taraqqiy ettirish davlatning doimiy diqqat-e’tiborida bo’lib kelmoqda.

COVID-19 pandemiyasi boshlanishidan oldin 2020-yilda jahon iqtisodiyotining o’rtacha o’sish sur’ati sekinlashgani kuzatilgan. Pandemiya ishlab chiqarishning pasayishi, iqtisodiy o’sishning sekinlashishini keltirib chiqardi hamda aholining ish vaqti va daromadlariga katta ta’sir ko’rsatdi. 2020-yilda butun dunyoda ish vaqti davomiyligining qisqarishi 2019-yilning to’rtinchi choragiga nisbatan 8,8 foizni tashkil etdi, bu 255 million to’liq band bo’lgan ish joylarining yo’qotilishiga olib keldi va 2009-yildagi jahon moliyaviy inqirozi paytida yo’qotilgan ish soatlaridan to’rt baravar ko’pligi kuzatildi. Ayniqsa, mehnat bozoridagi inqiroz ishlaydigan yoshlarga va ayollarga ta’sir ko’rsatdi. Jahon iqtisodiyoti asta-sekin tiklanmoqda, ammo iqtisodiy faollik uzoq vaqt davomida pandemiyadan oldingi darajadan pastda bo’lishi mumkin.

Pandemiyaning kutilmagan va salbiy ta’siri O’zbekiston iqtisodi, qolaversa, oilalar daromadiga ham soya solmay qo’ymadi. Shu bois, mamlakatimizda iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarining uzluksiz ishlashini ta’minlash, mamlakat aholisi daromadlari keskin pasayib ketishining oldini olishga qaratilgan 10 trillion so’mlik Inqirozga qarshi kurashish jamg’armasi tashkil qilindi. Bu jamg’arma mablag’lari asosan koronavirus infeksiyasining tarqalishiga qarshi kurash tadbirlarini moliyalashtirishga, tadbirkorlik va aholi bandligini qo’llab-quvvatlashga, iqtisodiyot tarmoqlarini barqaror faoliyat yuritishini ta’minlashga va aholini ijtimoiy qo’llab-quvvatlashni kengaytirishga yo’naltirildi.

Shuningdek, jamg’arma mablag’laridan kam ta’minlangan oilalarni qo’llab-quvvatlash va nafaqa oluvchilar sonini oshirish hamda “Ishga marhamat” monomarkazlari va kasbga tayyorlash markazlarini tashkil qilish ishlariga ko’maklashildi. Ayniqsa, hukumat karantin davrida uyda asoslangan hunarmandchilikni qo’llab-quvvatlashga alohida e’tibor qaratdi. O’zbekistonda hozirda 28 mingdan ziyod shunday faoliyat bo’lib, ularga 50 million dollar mablag’ ajratilgan. Demakki, ko’rilayotgan har bir chora-tadbirdan ko’zlangan maqsad – pandemiyaning oilalar iqtisodiyotiga ta’sirini kamaytirish, jamiyatda kambag’allik darajasini qisqartirishga erishish.

Darhaqiqat, 2030-yilga kelib O’zbekistonning o’rtacha darajadan yuqori daromadga ega davlatlar qatoriga kirishining muhim tarkibiy qismi ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va mehnat unumdorligini oshirish asosida yuqori qo’shimcha qiymatli ish o’rinlarini yaratishdir. Bunda kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik, aholining o’zini o’zi band qilishni rivojlantirish, ayollar uchun imkoniyatlarni oshirish va yosh avlodni qo’llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Jumladan, O’zbekiston Respublikasining “Oilaviy tadbirkorlik to’g’risida”gi Qonuni, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi “Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo’llab-quvvatlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5242-son, 2018-yil 2-fevraldagi “Xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash

sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5325-son va 2018-yil 27-iyundagi “Yoshlar – kelajagimiz” Davlat dasturi to’g’risida”gi PF-5466-son Farmonlari, 2018-yil 26-apreldagi “Fermer, dehqon xo’jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-3680-son, 2018-yil 7-iyundagi “Har bir oila – tadbirkor” dasturini amalga oshirish to’g’risida”gi PQ-3777-son, 2018-yil 14 iyuldagi “Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-3856-son, 2019-yil 7-martdagi “Hududlarda aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-4231-son va 2019-yil 13-avgustdagi “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo’llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik sub’yektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to’g’risida”gi PF-5780-son qarorlari bilan respublikada kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik, aholining o’zini o’zi band qilishni rivojlantirish, ayollar uchun imkoniyatlarni oshirish va yosh avlodni qo’llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlari amalga oshirilmoqda.

2019–2022-yillar mobaynida aholini tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilish, hunarmandchilik, kasanachilik va tadbirkorlik faoliyatining boshqa sohalarida bandligini ta’minlash orqali ularning qo’shimcha va barqaror daromad manbalari shakllanishiga shart-sharoitlar yaratish borasida dasturiy chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida aholining, ayniqsa chekka hududlardagi ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarning ma’lum bir miqdorda iqtisodiy holati yaxshilanishiga ko’mak bo’ldi.

Xususan, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, yoshlar va xotin-qizlarni daromadli mehnat bilan band qilishga yo’naltirilgan dasturlar doirasida so’nggi 3-yil davomida 600 mingdan ziyod aholi va tadbirkorlik subyektlariga 15 trillion so’m dan ortiq miqdorda imtiyozli kreditlar ajratilgan.

“Biz Yangi O’zbekistonni barpo etish yo’lida g’oyat muhim va hal qiluvchi bosqichga qadam qo’ymoqdamiz. Sizlarning fidokorona mehnatingiz, innovatsion fikr va yondashuvingiz bugun har qachongidan ham muhim va bu o’rinda siz barcha soha vakillariga o’rnak bo’lishingizga ishonaman, – dedi davlat rahbari 22-avgust kuni o’tkazilgan tadbirkorlar bilan ochiq muloqotda.

Bundan tashqari, ochiq muloqotda belgilangan vazifalarning ijrosini ta’minlash hamda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida kreditlar ajratish mexanizmini soddalashtirish, aholining bandligini oshirish, daromad manbayini kengaytirish va mehnat faoliyatini qo’llab-quvvatlash maqsadida kreditlar ustuvor ravishda “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritilgan fuqarolarga o’zini o’zi daromadli mehnat bilan band qilish yoki ularning doimiy mehnat bilan bandligini ta’minlashga (ish o’rinlari yaratishga) qaratilgan loyihalarga ajratiladi.

“Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritilgan fuqarolarga kredit ajratilishi ularni ushbu ro’yxatdan chiqarish uchun asos hisoblanmaydi va fuqarolar mazkur daftarlardan hokim yordamchisi, tuman davlat soliq inspeksiyasi va tegishli sektor rahbarlari tomonidan fuqaroning unga ajratilgan kredit hisobiga amalga oshirgan faoliyatidan doimiy va barqaror daromad manbayini shakllantirganini o’rganish orqali beriladigan tavsiya asosida chiqariladi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari ijrosini ta’minlashda asosiy e’tibor, hududlarda yangi ish o’rni yaratishga, xizmatlar ko’rsatish va ishlab chiqarish hajmini oshiriga qaratilgan kichik loyihalar hamda aholini doimiy daromad manbalarini shakllantirish maqsadlarga qaratilmoqda.

Xususan, 2021-yilda mazkur dasturlar doirasida 135 mingta loyihaga jami 3,2 trln so‘m imtiyozli kredit mablag‘lari ajratilgan. Bu ko‘rsatkich o‘tgan yilning mos davriga nisbatan qariyb 4 barobarga ko‘p. So‘nggi 3-yilda ajratilgan kreditlar esa 19 trln so‘mga yetdi. Natijada 770 mingdan ortiq oilalar o‘z tadbirkorligini yo‘lga qo‘ydi

Shuningdek, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga kreditlar ajratilishida shaffoflikni ta’minlash, ortiqcha ovoragarchiliklarning oldini olish, arizani ko‘rib chiqishning har bir bosqichini nazorat qilish, bunda inson omilini kamaytirish maqsadida joriy yilning 1-aprelidan “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari yagona elektron platformasi” (www.oilakredit.uz) **amaliyotga tatbiq etildi.**

Qolaversa, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 20-dekabrdagi PQ-55-son qarori bilan 2022-yilda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasidagi loyihalarni moliyalashtirishning manbalar kesimidagi maqsadli parametrlariga muvofiq 10 trillion so‘m mablag‘ yo‘naltirildi.

2022-yilning yanvar – sentabr holatiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi aholi umumiy daromadlari tarkibida mehnat faoliyatidan olingan daromadlar (61,2 %), transfertlardan olingan daromadlar (30,2 %) hamda shaxsiy iste‘mol uchun o‘zida ishlab chiqarilgan xizmatlardan olingan daromadlar va mol-mulkdan olingan daromadlar (8,6 %) tashkil etdi.

2022-yilning yanvar – mart oylari dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, aholi umumiy daromadlari hajmida kichik tadbirkorlikdan olingan daromadlarning ulushi 52,5% ni tashkil etdi.

Darhaqiqat, “Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida”gi Qonunning asosiy maqsadi iqtisodiyotning turli sohalarida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun huquqiy kafolatlarni kuchaytirish, uy sharoitida ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatishni tashkil etish va kasanachilikning turli shakllarini keng rivojlantirishga imkoniyatlar yaratib berishdan iboratdir. Oilaviy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati, avvalo, oila xo‘jaligining iqtisodiy vazifalaridan kelib chiqadi. Bu borada iqtisodiy adabiyotlarda muhim fikrlar aytilgan. Ammo bugungi kundagi iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan kelib chiqadigan bo‘lsak, oila xo‘jaligi funksiyalari quyidagi ijtimoiy-iqtisodiy tadbirlardan tarkib topmoqda:

- yosh avlodni tarbiyalash va ishchi kuchini takror ishlab chiqarish;
- oilaning iste‘mol talabini qondirish;
- oilaviy tadbirkorlik faoliyatini yuritish (dehqon xo‘jaligi);
- kasanachilik sanoati va ayniqsa xizmat ko‘rsatish sohalarida);
- oila jamg‘armasi hisobidan investitsion imkoniyatlarni vujudga keltirish, mulkiy daromadlardan samarali foydalanish;
- davlat bilan “ichki” iqtisodiy aloqalar (soliqlarni to‘lash, transfert to‘lovlaridan foydalanish), xorijiy davlatlar bilan iqtisodiy aloqalar, xususan, turli xil pul o‘tkazmalar va mehnat shartnomalari tuzish.

Bundan xulosa qilish mumkinki, oila xo‘jaligi funksiyalari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning hammasi ham ma’lum darajada daromad va xarajatlarni ko‘zda tutadi. Bu jarayon faqat oila xo‘jaligi doirasida cheklanib qolmaydi, balki butun iqtisodiy munosabatlar tizimida sodir bo‘luvchi jarayon sifatida ham namoyon bo‘ladi. Bundan ko‘rinadiki, oila xo‘jaligi mamlakat iqtisodiyotida ma’lum va muhim o‘ringa ega.

Oilaviy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o‘rni esa, quyidagilarda yaqqol namoyon bo‘ladi:

- oila farovonligini ta’minlashdagi hissasi;

- oila a’zolarining o’z-o’zini ish bilan band qila olishdagi hisssasi;
- aholi jamg’armalarining (banklardagi omonatlari) o’sishidagi hisssasi;
- umumiy investitsiyalardagi hisssasi;
- YaIMda, shu jumladan, kasanachilik, qishloq xo’jaligi mahsuloti hajmida, qurilish ishlari, savdo va xizmat ko’rsatish sohalaridagi hisssasi.

Fikrimizcha, oila-moliya institutlari o’rtasidagi o’zaro munosabatlarning samaradorligini oshirish maqsadida quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- oila xo’jaliklarining resurslarini ularning o’z tadbirkorlik faoliyatlariga jalb etishni kuchaytirishga yo’naltirilgan siyosatni amalga oshirish bilan birga kredit tizimini rivojlantirish;
- oilaviy tadbirkorlikning rivojlanishi uchun qulay imkoniyatlar yaratish maqsadida tadbirkorlik va mulkchilik huquqlariga oid to’plamlar yaratish hamda garovga qo’yilgan mulk yoki oila aktivlarini sotib olish huquqiga qat’iy amal qilishni ta’minlash;
- yosh oilalarning kreditlar olish imkoniyatlarini yanada kengaytirishga ko’maklashish zarur.

Bu esa oilaning mulkiy ta’minlanganlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi hayot darajasi va sifatini oshirishning istiqbolli yo’nalishlarini ishlab chiqish uchun oilaviy tadbirkorlikning huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlarini takomillashtirish lozim bo’ladi. Shu tufayli mamlakatimizning iqtisodiy qudratini, ijtimoiy barqarorligini, bandlik muammosini hal qilish zaruratidan kelib chiqqan holda, yangi ish o’rinlarini yaratish masalalarini ta’minlash uchun oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida ahamiyat berish lozimligini taqozo etadi. Bunda asosiy birlamchi bo’g’in mahallalar bo’lib, ularni (mahalla va oila xo’jaliklarini) birbiri bilan hududiy birligini inobatga olgan holda ular o’rtasida iqtisodiy va huquqiy munosabatlarni ham mustahkamlash borasida bir qancha tashkiliy iqtisodiy va huquqiy mexanizmlarni ishga solishni taqozo etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasining “Oilaviy tadbirkorlik to’g’risida”gi Qonuni. Qonunchilik palatasi tomonidan 2012-yil 16 martda qabul qilingan. Senat tomonidan 2012-yil 23 martda ma’qullangan. Oxirgi o’zgarishlar 2015-yil 26 iyunda amalga oshirilgan.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrda “Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo’llab-quvvatlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5242-son farmoni.
3. 2018-yil 2-fevraldagi “Xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5325-son Farmoni.
4. 2018-yil 27-iyundagi “Yoshlar – kelajagimiz” Davlat dasturi to’g’risida”gi PF-5466-son Farmoni.
5. 2018-yil 26-apreldagi “Fermer, dehqon xo’jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-3680-son qarori.
6. 2018-yil 7-iyundagi “Har bir oila – tadbirkor” dasturini amalga oshirish to’g’risida”gi PQ-3777-son qarori. Xalq so’zi.// 2018-yil 8-iyun. 1-2 betlar.
7. 2018-yil 14-iyuldagi “Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-3856-son qarori.
8. 2019-yil 7-martdagi “Hududlarda aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-4231-son qarori.

9. 2019-yil 13-avgustdagi “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo’llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik sub’yektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to’g’risida”gi PF-5780-son Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2022-yildagi “Ochiq muloqot”dagi nutqi. 2022-yil 22-avgust.
11. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 4, iyul-avgust, 2019-yil soni.
12. <https://mineconomy.uz/>
13. <https://cbu.uz/oz/>
14. <https://stat.uz/uz/>
15. <https://nsdg.stat.uz/uz/>
16. <https://data.gov.uz/uzbKr>
17. <https://demografiya.uz/>
18. <https://lex.uz/>

* * *

Tursunova Gulchexra Shoaxrorovna,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti

OILA-MAHALLA-TA’LIM MUASSASASI HAMKORLIGI MUSTAXKAMLASH YURTIMIZ RAVNAQINING POYDEVORI

Annotatsiya. Maqolada oila – mahalla – ta’lim muassasasi hamkorligi masalalariga, jumladan shu uchta maskanning hamkorligi va hamjixatliligi asosida yosh avlodni ta’lim tarbiyasiga berilayotgan e’tibor, hamda amalga oshirilayotgan sa’y-harakatlarning mazmuni va natijalari haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: oila, mahalla, hamkorlik, maktab, ta’lim, tarbiya, bilim, taraqqiyot, rivojlanish.

Аннотация. В статье представлена информация по вопросам сотрудничества семьи-махаалли-образовательного учреждения, в том числе внимание, уделяемое воспитанию подрастающего поколения на основе сотрудничества и солидарности этих трех институтов, а также содержание и результаты проводимой работы.

Ключевые слова: семья, махалля, партнерство, школа, образование, обучение, знания, прогресс, развитие.

Annotation. The article provides information on the issues of family-neighborhood-educational institution cooperation, including the attention paid to educating the younger generation on the basis of cooperation and solidarity of these three institutions, as well as the content and results of the work being done.

Keywords: family, makhalla, partnership, school, education, training, knowledge, progress, development.

Inson avvalo oila bag‘rida unib-o’sadi, shaxs sifatida shakllanadi. Oiladagi ta’lim-tarbiya, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar keyinchalik odamlar orasida — mahalla-ko‘yda, ta’lim muassasalarida

sayqal topadi. Shunday ekan, Vatanimiz va xalqimizning ertangi kunini, jahon hamjamiyatidagi obro’-e’tiborini belgilovchi barkamol avlodni voyaga yetkazishdek ulug’ vazifani oila – mahalla – ta’lim muassasasi hamkorligisiz hal etib bo’lmaydi desak, ayni haqiqatni aytgan bo’lamiz.

O‘zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyev: “Oila biz uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor, qayerda ishlashidan qat’iy nazar, kim bo’lishidan qat’iy nazar, agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e’tibor bermasa, hech qachon natija bo’lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e’tibor beraman. Har bir farzandimga ham, nevaramga ham alohida o’zining munosabatim bor. Har bir nevaramning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman”³⁴, – deya fikr bildirdi.

Davlatimiz oilalarni o’zining olib boradigan siyosati markazida olib qaraydi. Shu sababli imkoniyat doirasida moddiy va ma’naviy yordam berib, oilaviy tarbiyani maktab, jamoatchilik bilan uyg’unligini ta’minlashdan foydalaniladi. Oila va oilaviy tarbiya muammolari ichida ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Oilalarni pedagogika yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta’minlash vositalaridan biridir. Ikkinchi tomondan esa bu, o’z navbatida, bolalar tarbiyasida tegishli shakl va uslublarni takomillashtirish yo’llaridan biridir. Shuning uchun ham ota-onalarni, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar bilan, tarbiya uslublari bilan qurollantirish nihoyatda zarur.

Tarbiya jarayonida ota-onalar va o’qituvchilarning bolalarni ijtimoiy foydali ishlarga tortish borasidagi mas’uliyati nihoyatda muhimdir. Tarbiyaga oid bilim berish muammosi faqat ota-onalarning ishi bo’lib qolmasdan, balki barchaning ishi, keng ma’noda davlat ahamiyatiga molik ishdir. Respublikamiz qarorlarida ta’kidlanganidek, barcha tashkilotlar, mehnat jamoalari, umuman, jamiyat axloqiy sog’lom, ma’naviy boy, mustahkam oilani vujudga keltirish to’g’risida, onalar haqidagi, mamlakatning kelajagi bo’lgan yoshlar haqidagi g’amxo’rliklarini kuchaytirmoqda. Ota-onalarning bolalar tarbiyasi haqidagi, ularni turmushga va mehnatga tayyorlash to’g’risidagi mas’uliyati oshirilmoqda.

Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish instituti – mahallalarning mavqeyini yuksaltirish, davlat va jamiyat qurilishi tizimidagi huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, ushbu sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Bugunda mahalla hayoti bilan bog’liq ko’plab qadriyat va an’analarimiz tiklanib, zamon talablari asosida boyitilmoqda. Mahallalar imkoniyati va vakolatlarining tobora kengayib borayotgani fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlarining ahillik, hamjihatlik, osoyishtalik muhitini asrab-avaylash, oilalarni mustahkamlash, yoshlar tarbiyasidagi o’rni va ahamiyati ortayotganida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Jahonda globallashtirish jarayonlari kechayotgan bugungi davrda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini samarali tashkil etish davr talabiga aylandi. Mamlakatimizda keng jamoatchilik muhokamasi natijasida “Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari” tamoyiliga, asosan, ishlab chiqilgan yettita ustuvor yo’nalishdan iborat 2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi qabul qilinishi asosida 2022-yil O‘zbekistonda “Inson qadrini ulug’lash va faol mahalla yili”, deb e’lon qilindi. Inson manfaatlari va uning qadri ustuvorligiga asoslangan xalqchil siyosat mamlakatimizda xalqimizning noyob an’ana va qadriyatlari, shaxsning jamiyat oldidagi majburiyatlari bajarilishini kafolatlaydigan, o’zini o’zi

³⁴ Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев хужжатли фильмда оиланинг ҳаётидаги ўрни ҳамда нима уни бахтли қилиши тўғрисидаги нутқидан. 2018 йил 24 июнь

boshqarish institutining o‘ziga xos ko‘rinishi bo‘lgan mahalla institutining rivojlantirilishi asosida fuqarolik jamiyatini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Mahalla tarbiya maskanidir. Farzand oilada dunyoga kelib birinchi bor ota-onasini tanisa, ulg‘aygan sayin mahalladagi odamlarni taniy boshlaydi va yurish-turish, odob-axloq, jamiki ijobiy fazilatlarni, avvalo, mahalladan, aniqrog‘i, ota-onalari, qo‘ni-qo‘shnilari, tabarruk otaxonlari, duogo‘y onaxonlaridan o‘rganadi. Shu nuqtai nazardan tahlil etilganda, “Oila – mahalla” tizimidagi ishlarni takomillashtirish, oila va mahallaga taalluqli boy va sermazmun milliy an‘analarni avaylab-asrash, ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish, oila va nikohning muqaddasligini yosh avlod ongiga chuqur singdirish yo‘li bilan oilaning mustahkamligi, barqarorligini ta’minlash, oila a‘zolarining huquqiy savodxonligiga erishish yaxlit jamiyat barqarorligi va tinchligining muhim omillaridandir. Ijtimoiy boshqarishning o‘ziga xos shakli bo‘lgan mahalla bir qancha madaniy-ma’naviy tadbirlarni amalga oshirish bilan birga, oilaviy urf-odatlar, an‘analar, oila turmushidagi quvonchli lahzalar hamda oilaviy hayot bilan bog‘liq bo‘lgan ahamiyatli voqealarni targ‘ib qilishning ishonchli markazi sifatida ham namoyon bo‘lmoqda. Mahalla har bir oila, har bir shaxs bilan imkoniyat darajada ish olib borish uchun ma’naviy salohiyatga va huquqiy imkoniyatga ega bo‘lgan maskan hisoblanadi.

Mahallada kishilarni odob-axloqqa o‘rgatish, ularga urf-odatlar, turli qadriyatlarni singdirish, ilg‘or udumlarni keng yoyish borasida ajoyib an‘analar qaror topgan. Oila kichik Vatan bo‘lsa, mahalla uning mustahkam tayanchi hisoblanadi. Oilalar farovon, obod bo‘lsa, mahalla ko‘rkiga ko‘rk qo‘shadi. Mahallalar obod bo‘lsa, yurtimiz ham shunchalik obod bo‘ladi. Ya’ni bugungi kunning mahallasi, eng avvalo, sog‘lom ijtimoiy muhit maskanidir. Bu yerda kuchli ta’sirga ega bo‘lgan jamoatchilik fikri mahalla ahlining xulq-atvori, o‘zaro munosabatlarini adolat va ma’naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi. Shu ma’noda mahallani demokratiya darsxonasi, deb atash ham mumkin.

Mahallada keng jamoatchilik o‘rtasida mafkuraviy ishlarni samarali yo‘lga qo‘yish uchun katta imkoniyatlar mavjud, ayniqsa, milliy qadriyatlar, mehr-oqibat, el-yurt sha’ni uchun kurash kabi fazilatlarni kamol toptirishda mahallaning o‘rni beqiyos.

Bir so‘z bilan aytganda, farzand oilada jismonan, fikran va axloqan tarbiyalanishi, kuchli badan, sog‘lom fikr va yaxshi axloq bilan qurollantirilishi lozim. Xulosa shuki, biz ham ajdodlarimiz qadriyatlariga tayangan holda oila muqaddasligini, butunligini saqlashimiz, farzandlarimizni vatanparvar, insonparvar, yuksak e’tiqodli, odob-axloqli va albatta barkamol etib tarbiyalashga intilishimiz zarur.

Yoshlarning ta’lim-tarbiyasi haqida gap ketganda, mahallaning roli va ta’siri to‘g‘risida to‘xtalmay ilojimiz yo‘q. Bejiz “Mahalla — ham ota, ham ona” deyilmagan. O‘zaro mehr-oqibat, ahillik va totuvlik kabi xalqimizga xos urf-odat va an‘analar aynan mahalla muhitida rivojlangan. Bular esa yosh avlodning ongu tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Demak, farzandlarimiz ta’lim-tarbiyasida mahallaning o‘rnini hech narsa bilan tenglashtirib bo‘lmaydi.

Pirovard maqsadimiz komil insonni tarbiyalash ekan, oila-mahalla-ta’lim muassasasi hamkorligini yanada rivojlantirish nafaqat ushbu institutlar, balki jamoatchilik vakillari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari faolligiga ham bog‘liqligini aslo unutmasligimiz kerak

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev xujjatli haqidagi filmda Oilaning hayotidagi o‘rni hamda nima uni baxtli qilishi to‘g‘risidagi nutqidan. 2018-yil 24-iyun.
2. Qurbonov M., Bazarov O. Oilam mustahkam bo‘lsin desangiz.../ “Sano-standart” nashriyoti. – Toshkent, 2012. – B. 144-147.
3. Арифханова З.Х. Традиционные сообщества в условиях независимости этнокультурного развития.// Современные этнокультурные процессы в махаллях Ташкента. – Тошкент: Фан, 2005. – 130 б.
4. Mirolimov Sh. Mahalla mehri. – Toshkent: Navro‘z, 1994. – B. 24-31.
5. Shoumarov G‘.B., Rasulova Z.A. Oila ensiklopediyasi. – Toshkent: Ilm- Ziyo-Zakovat”, 2016. – B.89.

* * *

Mamadboyev Shoxrux Baxodirjonovich,
Namangan davlat universiteti
tayanch doktoranti
e-mail: mamadboyev@mail.ru

MAHALLA AHOLISINI FAVQULODDA VAZIYATLARDA TO‘G‘RI HARAKATLANISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Annotatsiya. Bugungi kunga kelib mahalliy aholini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Chunki aholini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmalari orqali yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ofatlarlar himoyalanih bo‘yicha tushuncha va ko‘nikma paydo bo‘ladi. To‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmasini egallash turli xil xavflardan muhofazalanish imkoniyatiga ega bo‘linadi.

Kalit so‘zlar: favqulodda vaziyat, tabiiy ofat, mahalla, aholi, tabiiy ofatlar.

Аннотация. Сегодня формирование у местного населения навыков правильных действий в чрезвычайных ситуациях становится актуальным вопросом. Потому что у населения будут знания и навыки, чтобы защитить себя от бедствий, которые могут произойти, благодаря навыкам правильного передвижения в чрезвычайных ситуациях. Приобретение правильных навыков движения можно разделить на различные типы опасностей.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, стихийное бедствие, микрорайон, население, стихийные бедствия.

Annotation. Today, the formation of the skills of the local population to act correctly in emergency situations is becoming an urgent issue. Because the population will gain the knowledge and skills to protect themselves from disasters that may occur through the skills of proper movement in emergency situations. Acquiring the right movement skills can be divided into different types of hazards.

Keywords: emergency situation, natural disaster, neighborhood, population, natural disasters.

Insonlarni tabiiy ofatlar va epidemiyalardan himoya qiluvchi ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning ko‘plab yutuqlari bir vaqtning o‘zida yangi xavf-xatarlarning paydo bo‘lishi bilan birga keladi. Shunday qilib, yadro fizikasining muvaffaqiyatlari radiatsiya xavfi muammosini keltirib chiqaradi,

kimyoning rivojlanishi odamlarga toksik ta’sirning kuchayishi, inson tabiiy omillarga aralashuvi tabiiy ofatlarni ko‘payishiga, ishlab chiqarish texnologiyalarini ko‘payishi texnogen xususiyatdagi favqulodda vaziyatlar, mavsumiy insonni ehtiyojini qondirishda (isitish, sovutish va boshqalar) to‘g‘ri foydalanmaslik natijasida suvda cho‘qish, is gazidan zaxarlanishlar yuzaga kelishi bilan bog‘liq. Yerdan yaratilgan texnik tizimlar va ishlab chiqarishlar butun aholi uchun potensial xavflarning kuchayishiga olib kelmoqda. Sivilizatsiya rivojlanib borar ekan, insoniyat hamjamiyati inson xavfsizligini oshirishga intilib, doimiy ravishda xavfsizlik muammolarini hal qilishga majburdir.

Bugungi kunda xorij hamda mamlakatimizda yildan-yilga favqulodda vaziyatlar soni ortib borayotganligi statistik tahlillar ko‘rsatmoqda. Misol tariqasida, 2020–2021-yillarning o‘zida mamlakatimizda yirik ko‘lamdagi halokat Sardoba suv omborini buzilishi, Buxoro viloyatidagi kuchli shamollar, yurtimizdagi epidemiologik vaziyatlarni keskinlashuvi, is gazidan zaxarlanish shular jumlasidandir. Yuqoridagi holatlardagi jabrlanganlar xattoki, vafot etganlar orasida talaba yoshlar bo‘lganligini ko‘rishimiz ham mumkindir. Yuqoridagi holatlarni mahalla aholilari va yoshlar o‘rtasidagi holatlarni kamaytirishni, talbalarni favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanishni boshqarish texnologiyasini takomillashtirishni tadqiq etish dolzarb masalalardan biriga aylanib borayotgani qayd etish mumkin. Demak, keltirilgan ma’lumotlar asosida mahalla aholini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish va boshqarishni taqazo etadi.

“Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida”gi va “Fuqaro muhofazasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunlarida aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlashni eng muhim vazifa sifatida belgilaydi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-iyundagi “Favqulodda vaziyatlarni oldini olish va ularni bartaraf etish tizimi samaradorligini tubdan oshirish chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 5066-sonli Farmonida favqulodda vaziyatlarni oldini olishdagi bir qator muammolarga to‘xtalib o‘tilgan. Jumladan, “... aholi va hududlarni tabiiy ofatlar va texnogen avariya xavfidan muhofaza qilish bo‘yicha muammolarni hal qilishda respublikaning ilmiy-tadqiqot salohiyatidan amalda to‘liq foydalanilmayotgani” va “.... aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida mutaxassislar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimi zamonaviy talablarga javob bermasligi” favqulodda vaziyatlarni muammolari sanab o‘tilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida”gi 60-sonli Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-iyundagi “Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida mutaxassislar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 3030-sonli qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-sentabrdagi 754-sonli qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 26-avgustdagi 515-sonli qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu maqolaga muayyan darajada xizmat qiladi.

Bugungi kunda mamlakatimizda mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmalarini shakllantirish o‘ziga xos jihatlarini pedagog olimlardan S.I.Xusanova, L.Galimova, F.Abidova, O‘.Yo‘ldoshev va boshqalar tomonidan o‘zining ilmiy tadqiqotlarida atroflicha o‘rganilgan. Mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmalarini shakllantirishda

pedagogik yondashuvlarga to’xtalib o’tgan. Lekin, favqulodda vaziyatlarda harakatlanish bo’yicha boshqaruv modeli ishlab chiqilmaganini ko’rishimiz mumkindir.

Mustaqil davlatlar hamdo’stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan A.A. Mixaylov, V.A. Sidorkin, L.A. Mixaylov, I.V. Sitka, A.V. Suxarev, tadqiqot ishlarida favqulodda vaziyatlarda mahalla aholilarini harakat qilish ko’nimalari shakllantirish tadbiriq etilgan. Biroq, mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish ko’nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarni tashkil etish va boshqarish texnologiyalarini takomillashtirishni ishlab chiqilmaganligi mazkur yo’nalishda izlanishlarni olib borishni taqazo etadi. Shuningdek, turli xil ofatlar yuzaga kelgan vaqtda mahalla aholilarini to’g’ri harakatlanishni o’rgatishda pedagogik tamoyillar va shart-sharoitlar talab etadi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, mahalla aholilarida favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish ko’nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish texnologiyalarini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirishdan asosiy maqsad hisoblanadi.

Maqsadni amalga oshirishda quyidagi vazifalarni ilgari surish mumkin:

- mahalla aholilarida favqulodda vaziyatlarda harakatlanish bo’yicha tushuncha va ko’nikmalarini aniqlashtirish;

- mahalla aholilarida favqulodda vaziyatlarda harakatlanishdagi bilim va ko’nikmalarini O’zbekiston Respublika Favqulodda vaziyatlar vazirligi huzuridagi Fuqaro muhofazasi institutining favqulodda vaziyatlarni simulyatsiya qilish markazlaridagi zilzila va yong’inda harakatlanish orqali tekshirish tekshirish;

- favqulodda vaziyatlarda mahalla aholilari individual va jamoaviy to’g’ri harakatlanish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish texnologiyasini takomillashtirish;

- mahalla aholilarida favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish jarayoni modelini ishlab chiqish hamda uni amaliyotga tatbiq etish.

Albatta, keltirigan vazifalarni amalga oshirilsa quyidagi natijalarga erishimiz mumkin bo’ladi:

- mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish ko’nikmalarini shakllantirish jarayonlari murakkab pedagogik komponentlari sifatida asoslanib, tashkiliy tuzilmasi va mazmuniga muvofiq o’zaro bog’liqligi hamda aloqadorligini aniqlashtirilgan bo’ladi;

- mahalla aholilari favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish bo’yicha aniqlik va tavakkalchilikka asoslangan qarorlar qabul qilish va boshqarish mexanizmlarini takomillashtiriladi;

- ekstremal sharoitlarda mahalla aholilarida to’g’ri va jamoaviy harakatlanish bo’yicha taktik qaror qabul qilish ko’nikmalarini rivojlantirish bo’yicha metodik ta’minotni ishlab chiqib amaliyotga tatbiq etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, keltirilgan vazifalarni amalga oshirish natijasida mahalla aholilarini favqulodda vaziyatlarda to’g’ri harakatlanish ko’nikmalari shakllantiriladi hamda rivojlantiriladi deb hisoblayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasining 1999-yil 20-avgustdagi “Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to’g’risida”gi Qonuni.
2. O’zbekiston Respublikasining 2000-yil 26-maydagi “Fuqaro muhofazasi to’g’risida”gi Qonuni
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi 4947-sonli Farmoni
4. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-iyundagi 5066-sonli Farmoni.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-iyundagi “Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida mutaxassislar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 3030-sonli qarori.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida”gi 60-sonli Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-sentabrdagi 754-sonli qarori.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 26-avgustdagi 515-sonli qarori.
9. Сутка И.В. “Формирование у будущих учителей готовности к действиям в чрезвычайных ситуациях на основе ситуационного моделирования” Автореферат. – Чебоксары, 2011.
10. Сухарев А.В., “Формирование готовности студентов к действиям в чрезвычайных ситуациях террористического характера”. – Москва, 2009.

* * *

Karimova E’zoza Nuriddin qizi,
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat
instituti “Madaniyat va san’at muassasalari”
faoliyatini tashkil etish va boshqarish”
ta’lim yo‘nalishi 3-kurs talabasi

YANGI O‘ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MAHALLA INSTITUTINING YOSHLARNI QO‘LLAB-QUVVATLASHDAGI O‘RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada yangi O‘zbekiston yoshlari uchun mahallalarda yaratilayotgan keng imkoniyatlar va amaliy ishlarning bugungi kundagi ahamiyatiga batafsil o‘xtalib o‘tilgan. Shuningdek, mahalla institutining bugungi kundagi ahamiyati yuksak baholanib, respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlar, qabul qilinayotgan qaror va farmonlarning mazmuni tadqiq qilingan.

Kalit so‘zlar: demokratik o‘zgarishlar, Yangi O‘zbekiston, mahalla instituti, yoshlar muammolari, yoshlar yetakchisi, o‘zini o‘zi boshqarish organlari.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются широкие возможности, созданные в махаллях, и важность практической работы для молодежи Нового Узбекистана. Также была высоко оценена значимость института махалли на сегодняшний день, изучено содержание проводимых в нашей республике реформ, принятых решений и указов.

Ключевые слова: демократические преобразования, новый Узбекистан, институт махалли, молодежные проблемы, молодежный лидер, органы самоуправления.

Annotation. In this article, the wide opportunities created in the makhallas and the importance of practical work for the youth of New Uzbekistan are discussed in detail. Also, the significance of the makhalla institution today was highly evaluated, and the content of the reforms implemented in our republic, the adopted decisions and decrees were studied.

Key words: democratic changes, new Uzbekistan, neighborhood institute, youth problems, youth leader, self-governing bodies.

Bugungi kunda mustaqil O‘zbekiston juda katta demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va ulkan islohotlar mamlakatiga aylanib bormoqda. Qay bir sohaga yuzlanmaylik taraqqiyot uchun

ayovsiz kurash ketayotganini guvohi bo‘lmoqdamiz. Butun xalqimiz, xususan mamlakatimizning yarmidan ko‘pini tashkil qiladigan yoshlarning ong-u shuurini “Yangi O‘zbekiston” g‘oyasi qamrab olgan va bu yo‘lda tinimsiz harakat qilish asosiy vazifa sifatida qaralmoqda.

Takidlash kerakki, Yangi O‘zbekistonni barpo etish – bu shunchaki xohish-istak, subyektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo‘lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy vaziyatning o‘zi taqozo etayotgan, xalqimizning asriy intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to‘la javob beradigan obyektiv zaruratdir.

Demak, Yangi O‘zbekistonni qurishga bel bog‘lagan ekanmiz, bu borada yoshlarga qaratilayotgan e’tibor, yaratib berilayotgan shart-sharoitlarni tilga olmay iloji yo‘q albatta. Hukumatimiz tomonidan so‘ngi besh-yilda qabul qilingan qator qonun va farmonlar mamlakatimiz yoshlariga qaratilayotgan e’tiborning bir isboti desak hech mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunonchi, 2022-yil 7-iyundagi O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 312-sonli “Yoshlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida ijtimoiy himoyaga muhtoj, ishsiz va ijtimoiy faol bo‘lmagan yoshlar bilan “Yoshlar daftari”ni yuritish orqali ishlash tizimini yanada takomillashtirish, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, oliy ta’lim tashkilotlari talabalari o‘rtasida intellektual sog‘lom raqobatni shakllantirish, talaba va yoshlarning bilim va salohiyatini yanada oshirish hamda ularni rag‘batlantirish maqsadida bir qator vazifalar yuklatilgan. Bu vazifalarni amalga oshirishda mahalla institutining roli yuqori bo‘lib, aynan qarorga yuzlanadigan bo‘lsak, hududiy “Yoshlar daftari” jamg‘armasi mablag‘lari:

- mahallalarda yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratishga mo‘ljallangan yengil turdagi kichik kutubxonalar va sport obyektlarini barpo etish hamda ularni zamonaviy jihozlashga;

- mahallalardagi yoshlar yetakchilari uchun ajratilgan xizmat xonalarini moddiy texnik jihozlar (mebel, planshet, komputer to‘plami, aloqa, internet va boshqalar) bilan ta’minlashga yo‘naltiriladi.

Qabul qilinib, amalga tadbiriq etilayotgan bir qator qonun va qarorlarning natijasi o‘laroq, ushbu jarayonlarning mohiyatida islohot – islohot uchun emas, avvalo inson uchun, uning farovon hayoti uchun xizmat qilishi kerak, degan maqsad mujassam ekanini, va unng amaliy ifodasini barcha sohalarida ko‘rish kuzatish qiyin emas.

Yosh avlodning kamol topishi bevosita oilada yuz beradi. Boshlang‘ich bilimlar, ilk dunyoqarashning rivoj topishi ota ona bag‘rida, aka-ukalar va opa-singillar ichida yuz beradi. Uning o‘sis unadigan ilk muhiti esa mahalladir! “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona”, – deydi o‘zbek xalqi. Darhaqiqat, qarindosh urug‘lar, qo‘ni-qo‘shnilar va do‘st-u yorlar ichidagi muhit yoshlar ongida jamoa, omma kabi tushunchalarning shakllanishida asosiy rol o‘ynaydi. Bugun respublikamizda qabul qilinayotgan mahalla instituti tizimiga oid qarorlar, qonunlar va farmonlarning barchasi mahalla aholisi, xususan undagi yoshlarning manfaatlariga xizmat qilmoqda desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Xususan, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyati samaradorligini oshirish, mahalla institutini aholiga eng yaqin va xalqchil tuzilmaga aylantirish, fuqarolar yig‘inlarining mushtarak manfaatlarini ifoda etadigan uyushmaga birlashish huquqlarini ro‘yobga chiqarish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan o‘zaro hamkorligini yanada rivojlantirish maqsadida amalga oshiriladigan bir qancha bndlarni o‘z ichiga olgan “Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2021-yil 17-martdagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni ham bu boradagi ilk sezilarli qadam

tashlanganidan dalolat beradi. Unda quyidagilar mahalla institutining ustuvor yo‘nalishlari etib belgilangan edi:

- fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining jamiyatdagi o‘rni va rolini kuchaytirish, ularni joylarda xalqning chinakam maslakdoshi va ko‘makdoshiga aylantirish;

- jamiyatimizda o‘zaro hurmat, mehr-oqibat va hamjihatlik muhitini shakllantirishda, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash hamda rivojlantirishda mahallalarning ahamiyati va nufuzini yanada oshirish;

- yoshlarni ma’naviy boy va jismonan sog‘lom etib tarbiyalash, ularning bandligini ta’minlash, yosh avlodni mafkuraviy tahdidlardan himoya qilish, aholining ehtiyojmand qatlamlarini, keksa avlod vakillarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash borasida fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining davlat va nodavlat tashkilotlari bilan o‘zaro hamkorligini mustahkamlash;

- jamoat tartibi va xavfsizligini ta’minlashda, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishda, fuqarolarda qonunga hurmat hissini kuchaytirishda mahallalarning bevosita ishtirokini kengaytirish;

- fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning hamda ular faoliyatini muvofiqlashtirishning samarali mexanizmlarini joriy etish, mahalla tizimida yagona huquqni qo‘llash amaliyotini ta’minlash.

Mahallalarda yoshlarga e’tibor qaratilishi, mahalla ulug‘larining bevosita yoshlar bilan ishlashini yo‘lga qo‘yish qabul qilinayotgan qaror va farmonlarimizda ham o‘z aksini topayotgani quvonarli hol, albatta. Joriy-yilning boshida qabul qilingan “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori Yoshlar bilan ishlashning yangicha boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, ular bilan ishlashning vertikal tizimini yaratish, yoshlar muammolarini bevosita mahallalarda hal etish, ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy va tarbiyaviy ishlarning samaradorligini yanada oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. Unda asosan mahalla yoshlarini birlashtirishga xizmat qiladigan g‘oyalar ilgari surilgan bo‘lib, ayniqsa mahallalarda yoshlar yetakchilari tayinlanishi haqidagi bandlari mahalla yoshlari istiqboli uchun o‘ta muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Chunonchi, madaniyat va san’atni targ‘ib qilish, sog‘lom turmush tarzi va sportni ommalashtirish, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishni tashkil qilish, va kitobxonlikni targ‘ib qilish, ruhida tarbiyalash va huquqiy savodxonlikni oshirish, tadbirkorlik g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash borasida mahalla yoshlarining faolligini ta’minlash yoshlar yetakchilarining asosiy vazifasi etib belgilandi. Yuqorida tilga olingan islohotlar xalqimiz ta’biri bilan aytganda “xamir uchidan patir” xolos. Binobarin mard va oliyjanob xalqimiz asrlar osha yetib kelgan an’analarga sadoqat bilan yashar ekan, yosh avlod kelajagi hamisha e’tibor markazida bo‘laveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shavkat Mirziyoyev. *Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda.* – Toshkent: “O‘qituvchi” MU MCHJ, 2021. 184 b.
2. *O‘zbekiston respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi* // www.lex.uz.
3. Karimov I. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2016. – 176 b.
4. *O‘zbekiston Respublikasi Qonuni* // www.lex.uz

* * *

Isomadinova Go’zal Zaxriddin qizi,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

Ishratova Dinora Qobulovna,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

OILA INSTITUTI RIVOJIDA MAHALLANING O’RNI

Annotatsiya. Maqolada oila va mahalla jamiyat uchun yetuk va komil shaxslarni tarbiyalovchi maskan ekanligi, mahallada farzandlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga e’tibor qaratish zarurligi hamda ma’naviy-axloqiy tarbiyada muvaffaqiyatga erishishning ayrim jihatlari bayon etilgan.

Kalit so’zlar: oila, mahalla, tarbiya, jamiyat, shaxs, farzand, muvaffaqiyat, huquq, qonun, jamiyat, davlat, huquqbuzarlik, ma’naviy-axloqiy tarbiya.

Аннотация. В статье рассказывается о том, что семья и махалля являются колыбелью воспитания зрелых и совершенных личностей для общества, о необходимости уделяния внимания духовно-нравственному воспитанию детей в окружении, а также о некоторых аспектах достижения успеха в духовно-нравственном воспитании.

Ключевые слова: семья, соседство, воспитание, общество, человек, ребенок, успех, право, право, общество, государство, преступность, духовно-нравственное воспитание.

Annotation. The article describes the fact that the family and makhalla is a cradle for educating mature and perfect individuals for society, the need to pay attention to the spiritual and moral upbringing of children in the makhalla, and some aspects of achieving success in spiritual and moral education.

Key words: family, makhalla, education, society, person, child, success, law, law, society, state, crime, spiritual and moral education.

Shaxs ma’naviy olami uning dunyoqarashi, insonning tasavvur va e’tiqodiga aloqador ko’nikmalar majmuyi asosan oilada shakllanadi. Xalqimizga xos ilk tushunchalar inson qalbi va ongiga, avvalo, oila muhitida singadi va rivojlanadi. Bu jarayon avloddan-avlodga o’tib kelayotgan bobolar o’giti, an’analарimiz va qadriyatlarimiz orqali amalga oshiriladi.

Mamlakatimiz fuqarolari orasida milliy-mafkuraviy tarbiya ishlarini takomillashtirish, shuningdek bugungi kunda jamiyatda kuchayib borayotgan loqaydlik, beparvolik, milliy qadriyatlarimizga bepisandlik kabi ijtimoiy illatlar jamiyat va davlat uchun zararli ekanligini yoritib berishda, Yurtboshimizning “G’oyaga qarshi g’oya, fikrga qarshi fikr, jaholatga qarshi ma’rifat” tamoyilini yoshlar ongiga singdirish, vatanini, millat ravnaqini o’ylaydigan, uni chin dildan sevadigan barkamol avlod qilib shakllantirishda oilani mahalla bilan hamkorligining o’rni muhimdir.

Biz uchun oilamiz ko’z ochib ko’rgan dargoh bo’lsa, mahallamiz muqaddas Vatanimiz ichidagi mo’jaz vatandir. Zotan, mahalla oilalardan tashkil topadi. Farzandlar oila bag’rida kamol topgani kabi oila ham mahalla ko’z oldida barpo bo’ladi, uning ichida ravnaq topadi.

Xursandchilik kunlari ham, boshga ish tushgan onlarda ham bir-biriga hamdard va hamnafas bo‘lish mahalladoshlarning qadimdan kelayotgan o‘lmas xususiyati. Zero, O‘zbek mahallasi shunday bir dargohki, unda insonlar bir-biri bilan opa-singil, aka-uka, quda-anda, do‘st-birodar bo‘lib ketadi. Odamlar o‘zaro quvonch va g‘amlarga sherik, farzand tarbiyasida mas’ul, yutuqlar ham kamchiliklar ham mahalla ahliga baravar bo‘lib tushadi. Zero, xalqimiz “Otang – mahalla, onang – mahalla”³⁵ – degan naqlni bilib aytgan.

Mahalla – Vatan ichra vatandir. Bu maskanda inoq-ahillik, totuvlik va birdamlik barqaror bo‘lsa, ko‘ngilsiz hodisalar ro‘y bermaydi. Mamlakatimizda barcha sohalar singari, ichki ishlar organlari tizimini takomillashtirish, ularning quyi bo‘g‘inlarini aholiga yanada yaqinlashtirganholda mustahkamlash, bir so‘z bilan aytganda “Obod mahalla-xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizimning mazmun-mohiyatini profilaktika inspektorlariga etkazish, bu borada amalga oshiriladigan chora-tadbirlarning mexanizmlarini hayotga keng tadbqiq qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo‘lib kelmoqda³⁶.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishda, ayniqsa voyaga etmaganlar va yoshlar o‘rtasida, oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilayotgan huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olishda Huquqni muxofaza qiluvchi organlari faoliyatida ijobiy tajribalarni tushuntirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Viloyat hududida jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashish, fuqarolarning murojaatlarini o‘z vaqtida sifatli ko‘rib chiqilishi kabi masalalarda mahalla va profilaktika inspektorlarining hamkorlikdagi faoliyatini yanada kuchaytirish, profilaktika inspektori MFY raisiga o‘rinbosar sifatida ma’muriy hududda jinoyatchilikni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar, tizimga oid yangiliklar va fuqarolar xavfsizligini ishonchli himoya qilish, voyaga yetmaganlar va yoshlar bilan ishlash ko‘p tomonlama profilaktika sohasi xodimlarining vazifasi ekanligi to‘g‘risida fikr almashilmoqda.

Har bir profilaktika (katta) inspektorlari fuqarolar bilan xushmuomala, har qanday muammolarga o‘z vaqtida yechim topishga harakat qilishi, o‘ziga biriktirilgan ma’muriy hududda kriminogen vaziyatni yaxshilash, fuqarolar xavfsizligini ta’minlash maqsadida xalq bilan manzilli muloqot qilish, xonadonma-xonadon kirib borish, ularning muammolarini o‘rganish maqsadida hududda istiqomat qiluvchi shaxslar bilan muntazam ravishda suhbat olib borishi lozimligini aytib o‘tildi.

Globallashuv sharoitida farzandlar ongiga milliy qadriyatlarimiz va o‘zligimizga yot g‘oya va qarashlarni singdirishga bo‘layotgan turli urinishlarni ham nazardan qochirmaslik lozim. Buning uchun bola hayotining dastlabki-yillaridan boshlab, uni tashqi olam bilan tanishtirishning o‘z an’analarimizga xos shakllarini qo‘llash lozim. Bu jarayonda turli hil bexayolik va qonxo‘rlikni targ‘ib etuvchi, “jangari” o‘yinchoqlar, multfilmlar, kinofilmlar, g‘arbona “ommaviy madaniyat”ni namoyon etuvchi materiallardan imkon qadar foydalanmaslik kerak.

Bunday salbiy ta’sirlar haqida Prezidentimiz alohida to‘xtalib, “Afsuski, bugun hahalla fuqarolar yig‘ini maktab va o‘z hududiga oilalar bilan xamkorlikda yoshlar tarbiyasi bo‘yicha olib boriladigan ishlar rejasini ishlab chiqsa maqsadga muvofiq bo‘ladi” deya ta’kidlaydi.

³⁵ I.Alqarov, R.Mamatqulova, X.Norqulov. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. – Toshkent, 2009.

³⁶ Hoshimov K. va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.

Yoshlarni bo’sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish borasida mahallada katta imkoniyatlar mavjud:

- MFY qoshida turli to’g’araklar – sport seksiyalari tashkil etilsa;
- o’quvchi-yoshlarni mahalla xududida hunarmandlarga “ustoz-shogird” an’analari asosida biriktirib ko’yilsa – mahalladagi faxriylar bilan doimiy uchrashuvlar tashkil etilsa – mahalla yoshlari orasida davriy ravishda sport musobaqalari o’tkazib borilsa;
- mahallaning iste’dodli yoshlari ishtirokida konsertlar, ko’ngilochar tadbirlar, konkurslar o’tkazib borilsa, qatnashchilar munosib rag’batlantirilsa;
- ta’til kunlarida bolalarni turli sihatgohlar, oromgohlardan tashqari mahalla tashabbusi bilan turli madaniy-ommaviy tadbirlar, sayohatlar, ekskursiyalarga jalb etilsa yosh avlodni turli nojo’ya hodisalarni yuzaga keltirishi, huquqbuzarligi, milliy mafkuramizga yot oqimlarga aralashib qolishini oldi olingan bo’lar edi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 12-fevral kuni mahalla tizimini takomillashtirish, mahallalarda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, jinoyatchilikning oldini olish masalalari bo’yicha videoselektor yig’ilishi o’tkazildi.

Mahalla tizimi jamiyatimizning eng muhim va tayanch bo’g’ini hisoblanadi. Oxirgi uch-yilda uni rivojlantirish borasida qator amaliy ishlar amalga oshirildi. Xususan, mahalla institutiga oid 38 ta qonun va me’yoriy hujjatlar qabul qilindi, 50 dan ortig’i takomillashtirildi. Jamiyat hayotida jonbozlik ko’rsatgan soha xodimlari davlat mukofotlari bilan taqdirlandi. Fuqarolar yig’inlari raislari va mas’ul kotiblarining oylik ish haqi o’tgan-yilning o’zida 1,5 barobarga oshirildi. So’nggi uch yilda 624 ta mahalla idorasi yangidan qurildi, 2 265 tasi rekonstruksiya qilindi va ta’mirlandi. 102 ta tuman va shahar markazida “Mahalla markazi” majmualari barpo etildi. Har bir fuqarolar yig’inida “Keksalar maslahati” guruhlari, 4 mingdan ziyod mahalla binolarida kutubxonalar tashkil qilindi. Mahalla faollarining mas’ul tashkilotlar va profilaktika inspektorlari bilan hamkorligida oxirgi uch-yilda 87 mingga yaqin kam ta’minlangan oila ehtiyojmandlik darajasidan chiqarildi.

Prezidentimiz mahalla tizimidan xalq ham, davlat ham to’la rozi emasligini, bu sohada kamchilik va dolzarb masalalar ko’pligini ta’kidladi. Xususan, mahallalarda 18 mingdan ortiq xodim faoliyat ko’rsatib kelayotgan bo’lsa-da, ularning ishi samarali tashkil etilmagan. Oilalarda ijtimoiy-ma’naviy muhitga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi holatlarning oldini olish bo’yicha tizim yo’lga qo’yilmagan. Oqibatda ayrim mahallalarda notinch oilalar, huquqbuzarliklar ko’paygan. Shuningdek, xotin-qizlar va voyaga yetmaganlar orasida o’z joniga suiqasd qilish holatlari uchrayotgani juda achinarli. Yig’ilishda oilaviy ajrimlar, yoshlar salomatligi, erta tug’ruqlar, ma’naviy-axloqiy tarbiya bilan bog’liq muammolar ko’rsatib o’tildi.

Yig’ilishda mahallalarning o’zida ham qator muammolar borligi qayd etilib, ularni qo’llab-quvvatlash, mahalla idoralarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash masalalariga ham e’tibor qaratildi. Masalan, bugungi kunda 1 ming 234 ta fuqarolar yig’ini turli tashkilotlar yoki tadbirkorlarga tegishli binolarda joylashgan. Yana mingdan ziyodi ijtimoiy muassasalarda, 78 tasi qo’shni mahalla yig’inlari binolarida faoliyat ko’rsatmoqda, 48 ta mahalla binosi avariya holatida. Mahalla binolari uchun kommunal to’lovlarni to’lash bo’yicha maqbul va yagona tartib ishlab chiqilmagan. Mahalla tizimida kadrlar qo’nimsizligi odatiy holga aylangan. Mahalla xodimlarini ularga bog’liq bo’lmagan ishlar, yig’ilish va boshqa tadbirlarga jalb qilish taqiqlangan bo’lsa-da, bu borada sezilarli o’zgarish bo’lmayapti³⁷.

³⁷ <http://www.uzembassy.kz/uz/article/obod-va-xavfsiz-mahalla-tamoyili-amalga-oshiriladi>

Sharqona odob va bashariyatning ezgu intilishlarini aks ettiruvchi o‘yinlar, o‘yinchoqlar, rasmlar, kitobchalar, milliy ertaklarimiz va tarixda yashab o‘tgan buyuk ajdodlarimiz hayoti asosida yaratilgan multfilmlar bolalarda mafkuraviy qarashlarning to‘g‘ri shakllanishida qo‘l keladi.

Yuqorida tilga olingan tarbiya shakllarini amalga oshirishning eng qulay yo‘li, avvalo, ota-onalarning ma’naviy bilim saviyasini oshirish, ularda sog‘lom tafakkur va zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishdir. Bu esa ota-onadan farzand, el-yurt oldidagi burchini to‘g‘ri anglashni, insonning dunyoga kelib, kamol topishiga oid qonuniyatlarni puxta bilishni, oilaviy munosabatlar doirasida milliy urf-odat va an’analarimizni turmushga singdirish orqali bolalarda milliy qadriyatlarga mehr-muhabbat uyg‘otish, ularni mustaqil fikrlaydigan kishilar qilib tarbiyalashni taqozo etadi. Binobarin, ota-onalik shunday mas’uliyatli vazifa hisoblanadiki, uning jamiyatimiz manfaatiga mos tarzda amalga oshirilishi uchun inson ham ma’naviy, ham ruhiy jihatdan tayyor bo‘lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov X. *Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi*. – Toshkent. 2009.
2. Hoshimov K. va boshq. *Pedagogika tarixi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
3. <http://www.uzembassy.kz/uz/article/obod-va-xavfsiz-mahalla-tamoyili-amalga-oshiriladi>

* * *

Mavlonov Bahodir Biloljonovich,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot
instituti bo‘lim boshlig‘i

O‘SMIRLARDA HUSHYORLIK VA OGOHLIK FAZILATLARINI RIVOJLANTIRISHDA OILAVIY TARBIYA USLUBLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘smirlarning hushyorlik hamda ogohlik fazilatlarini rivojlantirishda oila, oilaviy tarbiya usullarining o‘rni yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada oilaviy tarbiya usullarining turlari, ularning salbiy va ijobiy tomonlari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: avtoritar, liberal-ruxsat beruvchi, demokratik, xaotik, beparvo, haddan tashqari himoyalovchi tarbiya usuli, giper g‘amxo‘rlik.

Аннотация. В данной статье освещается роль семьи и методов семейного воспитания в развитии внимательности и осознанности подростков. Также в статье упоминаются виды методов семейного воспитания, их отрицательные и положительные стороны.

Ключевые слова: авторитарное, либерально-разрешительное, демократическое, хаотичное, небрежное, гиперопекающее воспитание, гиперопека.

Annotation. This article highlights the role of family and family education methods in the development of vigilance and awareness qualities of teenagers. The article also mentions types of family upbringing methods, their negative and positive sides.

Key words: authoritarian, liberal-permissive, democratic, chaotic, careless, overprotective parenting, hypercaring.

Qator ilmiy adabiyotlar tahlili asosida oiladagi tarbiya jarayoni ko‘p hollarda oiladagi tarbiya uslublariga bog‘liqligi tizimli ravishda asoslab berilgan. Shunga ko‘ra, oila a‘zolari tomonidan farzandlariga berilayotgan bilim va ko‘nikmalar, g‘amxo‘rlik va muhabbat tuyg‘ulari oiladagi tarbiya uslublarini belgilab beradi. Shuning uchun o‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarining rivojlanishida oiladagi tarbiya uslubi hamda ota-onalarning farzandlari bidan o‘zaro muloqot usullari asosiy o‘rinni egallaydi.

Oilaviy tarbiya uslublarining 6 ta asosiy shakli mavjud: *avtoritar, liberal-ruxsat beruvchi, demokratik, xaotik* (tartibsiz), *beparvo* (gipo-g‘amxo‘rlik, hissiy rad etilish) va *haddan tashqari himoyalovchi* (giper-g‘amxo‘rlik). Ushbu uslublarning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, bolaning psixikasi hamda shaxsiy rivojlanishiga turli darajada va yo‘llar bilan ta’sir qiladi³⁸.

Avtoritar tarbiya uslubi bilan ota-onalar bolaning fikrlari va harakatlarini qat’iy boshqaradi, uning tashabbusini bostiradi, nazorat qiladi. Avtoritarizm (lot. “auctoritas” – kuch, ta’sir) – munozaraga yo‘l qo‘ymaydigan, qarshilik ko‘rsatish u yoqda tursin, e’tirozlarga toqat qilmaydigan hokimiyat sifatida ta’riflanadi³⁹. Bunday oilalarda bolaning faqat itoatkor va ijrochi bo‘lib o‘lishi haqida qayg‘uradilar. Ammo farzandlar ishonchsiz, qo‘rqoq, asabiy, o‘zini himoya qila olmaydigan yoki, aksincha, tajovuzkor, avtoritar, ziddiyatli bo‘lib ulg‘ayadilar. Oilaviy tarbiyaning avtoritar uslubi ota-ona va o‘smirlar o‘rtasida nizolarni keltirib chiqaradi, o‘smirlarda boshqalarga dushmanlik munosabati shakllanadi.

Liberal-ruxsat beruvchi uslubda bola bilan muloqot ruxsat berish va past intizom tamoyiliga asoslanadi. O‘zini tasdiqlash uchun bola injiqliklardan foydalanadi, “Ber!”, “Men xohlayman!” qabilida talab qiladi, qattiq xafa bo‘ladi. Bola “Mumkin emas!”, “Imkonsiz” kabi so‘zlarini tushunmaydi, kattalarning ko‘rsatmalari va talablariga rioya qilmaydi. Oilaviy tarbiyaning bu uslubi avtoritar uslubga qarama-qarshi sanaladi.

Liberal uslubda o‘sgan bolalarni tarbiyalashda asosiy muammolar ularning ko‘pincha itoatsizlik va tajovuzkorlikka moyilligi, jamoat joylarida o‘zini noo‘rin tutishlari bilan bog‘liq. Ularda dunyoning aniqligi, ya’ni aniq chegaralari va me’yorlari hissi shakllanmaganligi tufayli tashvish, asabiylashish holatlarini ko‘p boshdan kechirishi kelajakda ayrim muammolarga sabab bo‘lishi mumkin. Liberal ota-onalar tomonidan tarbiyalangan farzand kelajakda hayot qiyinchiliklariga dosh bera olmaydi, ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat ushbu o‘smirlarda o‘zini hurmat qilish va qadrlashning yetarli darajada shakllanmasligiga va turli g‘oyalarga, ta’sirlarga berilish ehtimolini oshiradi. Shu nuqtai nazardan oiladagi tarbiyaning mazkur usuli o‘smirlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirishda optimal usul emasligini ko‘rsatmoqda.

Haddan tashqari himoyalovchi tarbiya uslubi yoki giper-g‘amxo‘rlik orqali ota-onalar o‘zlari istamagan holda bolani jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishda mustaqillikdan mahrum qiladilar, ularning rivojlanishini kechiktiradilar. Ular doimo farzandining yonida bo‘lib, uning muammolarini uning o‘rniga hal qilishadi, farzandining o‘rniga yashashadi. Giper-g‘amxo‘rlikning fanda to‘rt turi ajratib ko‘rsatiladi: *inert, barcha so‘rovlarni mutlaq qondirish, dominant, ko‘rgazmali*⁴⁰.

Giper-g‘amxo‘rlik bolaning tashabbusi, irodasi va erkinligini, uning energiyasi va kognitiv faolligini bostiradi, mustaqillikdan mahrum qiladi, unda kamtarlik, irodasizlik, nochorlik xislatlarini tarbiyalaydi. Giper-vasiylik, nazorat, cheklash va taqiqlar bolaning aldash hamda maxfiylik qobiliyatini rivojlantiradi. O‘smirlar doimiy ravishda shaxsiy hayotini nazorat qilishga urinayotgan ota-onalarga qarshi yolg‘on ishlatib, o‘zini himoya qilishga harakat qiladilar. Bu esa oxir-oqibat ulardan begonalashishiga olib kelishi mumkin. Oilaviy ta’limning haddan tashqari himoya uslubi o‘smirlarning erkin fikrlashi, qaror qabul qilishida to‘sqinlik qiladi hamda ularning psixo-fiziologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Oilaviy tarbiyaning *beparvo* (hissiy rad etilish) uslubi ota-ona tomonidan bolaning shaxsiyatiga chuqur befarqlik holatining namoyon bo‘lishini ifodalaydi. Mazkur oilalarda ota-onalarning shu kabi befarq munosabati farzandning o‘zini yolg‘iz va chuqur baxtsiz, ishonchsiz qilib qo‘yadi. U muloqot qilish istagini yo‘qotadi, odamlarga nisbatan tajovuzkorlik shakllanishi mumkin.

Ba’zi psixologlar *oila tarbiyasining xaotik uslubini* ajratib ko‘rsatib, mazkur uslub bolani tarbiyalashda yagona izchil yondashuvning yo‘qligi bilan tavsiflanadi. Ota-onalar o‘rtasidagi ta’lim vositalari va usullarini

³⁸ Стили семейного воспитания 25.11.2020. http://xnctbfec2cbbxt5b.xn--p1ai/novosti_i_akcii/stili_semejnogo_vospitaniya/

³⁹ Козлов Н.И. Авторитарность, авторитарный стиль. <https://www.psychologos.ru/articles/view/avtoritarnostzpt-avtoritarnyy-stil>

⁴⁰ Виды гиперопеки <https://dec.camp/ru/giperopeka-simptomy-prichiny-posledstviya/>

tanlashda kelishmovchiliklar asosida xaotik uslub paydo bo’ladi. Oiladagi nizolarning tez-tez takrorlanishi, ota-onalarning doimiy ravishda o’zaro munosabatlarni bolaning huzurida tartibga solishi ko’p holatda farzandda nevrotik reaksiyalarning shakllanishiga olib keladi.

Demokratik tarbiya uslubida ota-onalar bolaning tashabbusini, mustaqilligini rag’batlantirishga, unga yordam berib, ehtiyojlari va talablarini inobatga olishga harakat qilishadi. Bunday oilalarda farzand ota-onasi uni yaxshi ko’rishini, xayrixohligini sezib, ular bilan o’zi uchun qiziq bo’lgan mavzularda erkin suhbatlasha oladi. Oilada farzandning faol pozitsiyada bo’lishi uning kuchli tomonlarini, o’ziga bo’lgan ishonchini va o’zini boshqarish tajribasini beradi. Bunday oilalardagi bolalar ota-onalarning maslahatlarini tinglaydilar, “zarur” so’zini biladilar, o’zlarini qanday tartibga solishni va atrofdagilar, sinfdoshlari bilan munosabatlarni qanday o’rnatishni biladilar.

Bu uslubda shakllangan o’smirlar faol, izlanuvchan, mustaqil, o’zlari va yaqinlari uchun qadr-qimmat va mas’uliyat hissi rivojlangan, har tomonlama rivojlangan shaxslar bo’lib yetishadi. Ular maktabda yaxshi o’qiydilar, tengdoshlarining salbiy ta’siriga kamroq moyil bo’ladilar va qanday qilib yaxshi munosabatda bo’lishni, odamlar bilan munosabatlarni o’rnatishni biladilar. O’smirda mas’uliyatlilik, mustaqil fikrlash, o’ziga ishonch, o’z xohish-istaklarini nazorat qilish ko’nikmalari shakllanadi hamda qoida tariqasida bunday farzandlar hayotda katta muvaffaqiyatlarga erishadilar. Shu nuqtai nazardan oiladagi tarbiyaning demokratik usuli o’smirlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish uchun optimal ekanligi namoyon bo’ldi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko’lamli islohotlar jarayonida ijtimoiy munosabatlarning demokratik qadriyatlar asosida qaror topishi, erkin fuqarolik jamiyati asoslarining mustahkamlanishiga alohida ahamiyat berilishi natijasida: bir tomondan, jamiyat taraqqiyotiga xos ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-ma’naviy dunyoqarash shakllanmoqda, boshqa tomondan, jamiyatda ijtimoiy qatlamlar o’rtasida yangi munosabatlar uyg’unligi qaror topmoqda. Bu esa oila, oilaviy munosabatlarda, jumladan, oilaviy tarbiyada milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar asosida demokratik uslubda tarbiya qilish jarayonini taqozo qilmoqda.

Rus psixologi V.S.Muxina (1935)⁴¹ haqiqiy hayotda oilaviy hayot har qanday tasnifga qaraganda qiyinroq bo’lishini ta’kidlagan. Uning fikricha, oilada bir vaqtning o’zida farzandga bo’lgan munosabatning bir nechta uslublari namoyon bo’lishi mumkin. Chunki to’g’ridan to’g’ri bolaga qaratilgan munosabatlar uslublari bilan bir qatorda uning tarbiyasiga katta yoshli oila a’zolari (ota-onalar, bobo, buvi va boshqa qarindoshlar) o’rtasidagi munosabatlar uslubi so’zsiz ta’sir ko’rsatadi.

Oilaviy tarbiya turini quyidagi xususiyatlar asosida aniqlash mumkin:

- himoya darajasi – ota-onalarning tarbiya bilan bandligi o’lchovi, ota-onalarning o’smirlarga qanchalik kuch, vaqt va e’tibor berishini baholash;
- ehtiyojlarni (moddiy, maishiy, ma’naviy) qondirishning to’liqligi;
- talablarni taqdim etish darajasi, ya’ni o’smirlarga yuklangan vazifalarining miqdori, sifati va nazorati;
- taqiqlar darajasi – bolaning mustaqilligi, xulq-atvor yo’lini tanlash qobiliyatining o’lchovi;
- jazoning jiddiyligi – ota-onalarning tarbiya usuli sifatida qanday jazolarni qo’llashi;
- tarbiya uslubining barqarorligi – ta’lim usullarini o’zgartirishning keskinligi.

Yuqorida keltirilgan kriteriylar asosida oilaviy tarbiyaning turini aniqlash mumkin. Ammo tarbiya uslubidan tashqari ota-onalarning o’z farzandlari bilan muloqot qilish shakli ham muhim ahamiyatga ega. Bu borada turli psixologik texnologiyalarni qo’llash orqali ota-onalar va o’smirlar o’rtasida sodir bo’lishi mumkin bo’lgan nizolar hamda tushunmovchiliklarni bartaraf etish imkoniyati paydo bo’ladi.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, o’smir yoshlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirishda oila muhiti birlamchi sotsializatsiya maydoni sifatida namoyon bo’ladi hamda oiladagi tarbiya uslublari (avtoritar, liberal, demokratik, xaotik, beparvo, giper-g’amxo’r) o’smirlarning ota-onasi va oila a’zolari o’rtasidagi munosabatlarni, jumladan, tarbiya metodlarini belgilab beradi. O’rganilgan oltita tarbiya uslubining o’smir sotsializatsiyasi, hushyorlik va ogohlik fazilatlarining rivojlanishi, shuningdek, qadriyatlarining mustahkamlanishi nuqtai nazaridan eng ijobiysi sifatida demokratik uslub aniqlandi.

⁴¹ Мухина В.С. Возрастная психология. – Москва: Педагогика, 1998. – С. 25.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. *Стили семейного воспитания* 25.11.2020. http://xnctbfec2cbbxt5b.xn--p1ai/novosti_i_akcii/stili_semejnego_vospitaniya/
2. *Козлов Н.И. Авторитарность, авторитарный стиль.* <https://www.psychologos.ru/articles/view/avtoritarnostzpt-avtoritarnyy-stil>
3. *Виды гиперопеки* <https://dec.camp/ru/giperopeka-simptomy-prichiny-posledstviya/>
4. *Мухина В.С. Возрастная психология.* – Москва: Педагогика, 1998. – С. 25.

* * *

Mingboyeva Malika,
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

MAHALLALARDA INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TA’LIM- TARBIYA JARAYONIDA SAMARADORLIKKA ERISHISH ASPEKTLARI

Annotatsiya. Ta’lim tizimida yangiliklar kiritish mazmuni va yo’nalishlari masalasini o’rganishga kirishishdan oldin “Pedagogik tizim” va “Pedagogik tizimda yangiliklar kiritish” tushunchasini aniqlab olaylik. Pedagogik jarayon bilamizki, pedagogik tizim asosida yo’lga qo’yiladi.

Kalit so’zlar: pedagogik tizim, ta’lim, tarbiya, texnologiya.

Аннотация. Прежде чем перейти к изучению вопроса о содержании и направлениях ввода новостей в образовательную систему, определим понятия “педагогическая система” и “ввод новостей в педагогическую систему”. Мы знаем, что педагогический процесс строится на основе педагогической системы.

Ключевые слова: педагогическая система, образование, воспитание, технология.

Annotation. Before proceeding to the study of the issue of the content and directions of news input in the educational system, let us define the concept of “pedagogical system” and “news input in the pedagogical system”. We know that the pedagogical process is established on the basis of the pedagogical system.

Keywords: pedagogical system, education, upbringing, technology.

Pedagogik tizim – tashkil etuvchilarning birlashtirilgan majmuyi bo‘lib, ular o‘zgarishlarda ham barqarorligicha qolaveradi. Agar o‘zgarishlar (yangilik kiritish) qandaydir mumkin bo‘lgan chegaradan oshib ketsa, tizim buziladi, uning o‘rniga yangi boshqacha hususiyatli tizim yuzaga keladi. Pedagogik tizim – elementlarning juda mustahkam birlashuvidir. Har qanday pedagogik tizimning tuzilishi hozirgi davrda quyidagi elementlar yig‘indisidan iborat bo‘lib, ular o‘zaro bog‘liq holda quyidagi ko‘rinishga ega: o‘quvchi; tarbiyaning maqsadi; tarbiya mazmuni; tarbiya jarayoni; o‘qituvchilar (yoki TTV – ta’limning texnik vositalari); tarbiyaviy ishlarning tashkiliy shakllaridan iborat bo‘ladi. Bu tizimning tarkibiy qismlaridan har biri har qanday darajada elementlarga bo‘lib, yoyib ko‘rsatilishi mumkin. Ko‘rilgan tizimni mukammal tarkibiy tuzilish emas deb hisoblashga asoslarimiz bor. Ko‘rsatib o‘tilganlarga qo‘shila olmaydiganlar pedagogik tizimning muhim tarkibiy qismlari, shuningdek, “natijalar”, “o‘quv tarbiyaviy jarayonni boshqarish”, “texnologiya”lardan

iborat, deb ham hisoblashlari mumkin. Ular berilgan chizmadagi pedagogik tizim modelida ko‘zga tashlanadi. Maqsadlar natijalar bilan mos kelib, uzluksiz jarayon tashkil etiladi. Maqsadlarning natija bilan to‘la mos kelishi pedagogik jarayonning ishonchi, o‘lchov ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik tizim boshqaruv, birlashtiruvchi hamma tarkibiy qismlari nisbatan mustaqil qism hisoblanadi, chunki ular o‘z maqsad va tuzilishlariga egadir. Pedagogik tizimning tashkil etuvchi tarkibiy qismi sifatida alohida omillar birligi deb ta’kidlagan holda ularni ko‘pincha, o‘quv-tarbiya jarayonining texnologiyasi deb ko‘rsatadilar.

Bunday yondashishda pedagogik tizim ko‘zlangan maqsadga erishishni ta’minlaydigan mustahkam tashkiliy texnologik kompleks bo‘ladi. Shuni ta’kidlash kerakki, pedagogik tizim har doim ham texnologiyadir. Ana shu belgisi bo‘yicha pedagogik tizimning tarkibiy qismlar ixtiyoriy “to‘plamidan” ajratib olish osondir. Texnologiya – qat’iy tashkiliy mantiqqa bo‘ysunuvchi imkoniyatlarini belgilovchi tizimning ichki sifatidir. Shu bilan birga, topshiriqni baholash darajasining o‘zidayoq, texnolog ma’lum jarayonlar hamda hodisalarga tayanadi. Ma’lum jarayonlar muvaffaqiyat ifodasining dalili sifatida foydalaniladi, ajoyib hodisalar natijalari esa yangi sabab va formula manbalari sifatida amalga oshiriladi.

O‘quv texnologiyalarini loyihalashtirish metodik “tajribalarni umumlashtirishdan” farqli “mumkin emas” xulosasini bermaydi. Texnolog uchun bu faqatgina vaqt va harajatlar masalasidir. Texnolog faqatgina yaxshi ma’lum, tekshirib ko‘rilgan, asoslangan, shubha qilinmaydigan fikrlarga asoslanadi. Texnolog tajribalar o‘tkazmay, aniq ko‘zlangan natijalar bilan ish olib boradi. Texnologiya variantlikka yo‘l qo‘ymaydi uning asosiy vazifasi – aniq kafolatlangan natija olishdir, u har doim ham asosiy yechimida oddiydir. Asosiy yechimni tushunish qolgan hammasini, o‘zaro zarur elementlar tizimi, tartibining mazmunini ochib beradi.

Texnologiyadan hech bir qismini olib tashlab bo‘lmaydi, u yerda ortiqchasi bo‘lmaydi, bo‘lishi mumkin ham emas. Bu juda murakkab holat, har ikkinchi o‘qituvchi izlash – tadqiqotchilik tartibida ish olib boradi va shu bilan bolaning maktabdagi hayoti natijasining noaniqligini kuchaytiradi. Har doim, ayniqsa “aniq” fanlar deb nomlanuvchi yo‘nalish vakillari orasida pedagoglarni xarakterlari uchun koyib turuvchilar topiladi va ular har galgidek pedagogika tizimi modellarini reviziya qilish va moderizatsiyalashdan boshlaydilar. Endi quyida pedagogika tizimida sodir bo‘ladigan jarayonlarning ba’zi prinsipial xarakteristikalarida to‘xtalib o‘tamiz.

Pedagogik tizimining har bir aniq modifikatsiyasi ko‘zlangan natijaga erishishi aniq xususiyat va imkoniyatlarga ega degan qoidadan kelib chiqamiz. Bu imkoniyatlar tizimining aniq xususiyatlari bilan qat’iy belgilab qo‘yilgan. Bu tarzda biz ta’lim va tarbiyaviy jihatdan ko‘zlangan daraja va sifatga erishmoqchi bo‘lsak, unda shunga mos pedagogik tizim haqida o‘ylashimiz kerak va uning ishlashi pedagogik jarayonning kerakli yo‘nalishi va intensivligini ta’minlashi zarur. Buning natijasi, o‘quv-tarbiyaviy jarayonning yanada yuqoriroq samaradorligi, har doim pedagogik tizimni takomillashtirish oqibatidir.

Bu juda murakkab muammo, ularni ishlab chiqishga dunyoda endi kirishilmoqda. Hozirgi, umumiy ko‘rinishga juda ko‘p ko‘rinishli ko‘rsatkich, “xarajat” va “natija”larni to‘plash mumkin bo‘lmoqda va ushbu muammoning foydaliligini aniqlash esa uni iqtisodiy nuqtayi nazardan hal qilish imkonini beradi. Intuitiv va subyektiv baholarni juda oson noto‘g‘ri deyish mumkin va bu yerda vaziyatdan chiqish faqatgina fikrlarni to‘plashdan iborat bo‘ladi.

Har qanday pedagogikaning maksimal umumiy samarasi 100% ko‘zlangan maqsadga to‘la erishilgan hisoblanib, agar tarbiyachilar uchun ilgari erishilgandan pastroq darajada bo‘lmasa mumkin bo‘ladi. Yana biron-bir pedagogik tizim tuzilishiga nazar tashlaylik, u “yomon” va “yaxshi”

pedagogik tizim uchun ham birdir. Uning uchun o’qituvchi ham birdir. Uni o’qituvchi, o’quvchilar munosabatigacha soddalashtiramiz. Bu munosabatlar ilgari o’rganilgan edi va umumiy xulosa ma’lum: deyarli 50% o’qituvchidan, 50% esa o’quvchiga bog’liq.

Bundan kelib chiqadiki, masalan: eng yomon pedagogik tizimning samaradorligi, aytaylik o’qituvchi, umuman hech qanday harakatlarni amalga oshirmagan holda, ammo tizim ishlasa 50% dan kam bo’lmaydi. An’anaviy pedagogik tizimning foydali harakat koeffitsiyenti 60% dan oshmaydi deb hisoblanadi. Bu esa maktab tarbiyalanuvchilarining faqatgina yarmidan ozgina ko’prog’i dasturni to’la o’zlashtira oladi deganini bildiradi. Yana bir muhim fikr, tizimning umumiy nazariyasidan ma’lumki tizimni baravariga bir necha parametrlar bo’yicha yaxshilash mumkin emas. To’g’ri yo’l yangilikni asta-sekin, uning foydaliligiga ishonch hosil qilib, har tomonlama tekshirib ko’rib, keyingi ishlarni o’ylab kiritishdan iborat.

Tajribalar shuni ko’rsatadiki, har bir yaratilgan yangilik oldiniga albatta ilgarigisidan ham yomon ishlaydi. Chunki bu jarayonni o’rganish, moslashish, sustkashlikni yengish kerak. Pedagogik tizimni takomillashtirishning asosiy yo’llari ikkita: intensiv va ekstensiv. Intensiv rivojlanish pedagogik tizimni ichki imkoniyatlar hisobiga, ekstensiv yo’l esa qo’shimcha kuchlar jalb etish, ya’ni vositalar, asbob-uskunalar, texnologiyalar hisobiga takomillashtirishni ko’zda tutadi.

Pedagogik texnologiyaning, intensiv rivojlanish imkoniyatlari tugagan deb hisoblanadi: maktabning mavjudligi ming-yilliklar davomida hamma yo’llarni sinab ko’rib bo’lgan, tarbiya mazmuni va vazifasini, mantiqiy chuqur esga olish, uning birlamchi asoslariga chuqur tushib borishdan iborat. Yana bir bor qaytarib aytamiz, agarda maktab hali o’lmagan, ya’ni yashayotgan, rivojlanayogan va bolalarni o’qitayotgan bo’lsa, bu faqatgina o’zining konservativ tabiati hisobigadir. Ba’zi nazariyotchilar aytadilarki, juda yaqin vaqt ichida pedagogikada innovatsiya bir ma’noni o’tmishga, o’ylab va oqilona tarbiyalash, ma’naviy tarbiyalovchi, yangiliklarsiz va tirishishlarsiz tinch tizimga qaytishnigina bildiradi degan fikrni aytmoqdalar.

G’arb maktablari ekstensiv yo’l bilan pedagogik mahsulotni yangi informatsion texnologiyalar, vaqtni turli xil o’quv faoliyatlariga taqsimlash, sinfdagi differentsatsiya va individuallashtirish hisobiga oshirish bilan rivojlanib bormoqda. Shu bilan pedagogik mahsulot sifati yaxshilanmoqdaki, bu savol aniqligicha qolmoqda: ko’pchilik mustaqil ekspertlar bunga ishonchsizlik bildirmoqdalar.

Bu holatdan chiqish yo’li “o’zaro bog’liqlikdagi innovatsiya (yangiliklar)” deb ataluvchi, intensiv va ekstensiv yo’llarni birlashtirishga imkon beruvchi pedagogik tizim rivojlanishi hisoblanadi. Bu pedagogikaning foydalanish imkoniyatlarini chuqur tekshirishni talab qiladi, bu esa ular turli ko’rinishdagi turli xarakterli va turli darajadagi pedagogik tizim tashkil etuvchilari uchrashgan nuqtada namoyon bo’ladi. Bo’sh joylarini yangi texnologiyalar bilan mustahkamlab, pedagogik tizimning umumiy samarasini yaxshilashga urinsa bo’ladi. Bunday yondashishda innovatsiya o’ylab topilgani “tashqi” chora bo’lib ko’rilmaydi, balki chuqur mazmunli talab va tizimni bilish, anglab yetilgan qayta tuzish hisoblanadi. Agar shunday nuqtayi nazar bilan innovatsion chaqiriqlarga qaralsa ularda deyarli yangi jihatlar yo’qdek tuyuladi. Jumladan, eski muammolarni hal etish uchun yangi “retsept”lar ham yo’q.

Umuman olganda innovatsion g’oyalarga insoniyat taraqqiyoti jarayoni haqidagi yangi bilimlarga asoslangan, pedagogik muammolarni hal qilishga ilgari qo’llanilmagan nazariy yondashuvlar, aniq amaliy texnologiyalardan olingan yuqori natijalarni kiritishga majburmiz. Pedagogika fanida berilgan g’oyalarni ishlanganlik darajasining muvofiqlik jihatlari bo’yicha umumiy va qisman innovatsion loyihalar miqdori, shuningdek, pedagogik amaliyotda ulardan foydalanishning tahliliy umumiy

pedagogik innovatsiyalarga kiritish imkonini berdi. Nazorat shakllari: tayanch konspekt bo’yicha yozma ish, mustaqil ishlar, baland ovozda so’rash, magnitafonda, juftlikda o’zaro nazorat, guruhdagi o’zaro nazorat va uy nazorati, o’z-o’zini baholash.

O’quvchi tomonidan olingan har bir baho bilimlar uchun maxsus ochilgan ko’zguga qo’yib boriladi. U go’yo o’quvchiga xizmat qiladigan ro’yhat vazifasini bajaradi. Baholar esa ijobiy shifrlangan tavsifnoma ahamiyatiga ega bo’ladi. Bunday tavsifnomani e’lon qilish katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo’ladi. Bu tavsifnomaning yeng muhim tomoni shundaki, unda o’quvchi xohlagan vaqtida har qanday bahoni nisbatan yuqori bahoga o’zgartirishi mumkin. Ochiq imkoniyat tamoyilining mohiyati ham shunda. Har bir baho, - deya ta’kidlaydi V.F. Shatalov, avalambor, o’quvchida ijobiy e’tiborni qo’zg’atadigan vosita, turtki bo’lib xizmat qilishi lozim. Ikki baho salbiy hislarga sabab bo’ladi hamda o’qituvchi va fan bilan ziddiyatni keltirib chiqaradi. Shatalov bunday konfliktli vaziyatlarni bartaraf qiladi. V.F.Shatalov tomonidan ishlab chiqilgan o’quv faoliyati tizimi maktab o’quvchilarida eksperiment qilingan, lekin uning metodikasi matematika o’qitish doirasidan chiqib, nafaqat tabiiy fanlar, balki gumanitar fanlar: til, tarix kabi fanlarni o’qitishda ham keng tarqaldi. G.K.Selevko pedagogik texnologiyani rejalashtiriladigan natijalar bilan birga boshqariladigan tizim deb ta’riflaydi. Texnologik jarayon tuzilmasini axborotlarning uch asosiy harakat yo’nalishi bilan tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Hasanboyeva O., Djamilova N. *Pedagogik fanlarni o’qitish metodikasi*. – Toshkent, 2008.
2. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. *Tarbiyada innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
3. www.ziynet.uz

* * *

Shamudinova Feruza Mirxamitovna,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti tyutori

Isomadinova Go’zal Zaxriddin qizi,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

Ishratova Dinora Qobulovna,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA OILA VA MAHALANING O’RNI

Annotatsiya. Mazkur maqolada “Xavfsiz mahalla” tamoyili asosida “Xavfsiz oila” mezonining o’ziga xosliklari yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada jamiyat rivojlanishi uchun har bir oilaning sog’lom muhit va o’zaro hurmatini shakllantirishi, farzand tarbiyasiga mas’uliyatni rivojlantirishi, jismoniy tarbiya va sport bilan shug’ullanishi, kitob o’qish va huquqiy savodxonlikni rivojlantirishi asoslari tahlil etilgan.

Kalit so’zlar: davlat, kitobxonlik, xavfsiz mahalla, xavfsiz oila, jinoyat, huquqbuzarlik, mezon, tarbiya, axloq.

Аннотация. В данной статье освещаются особенности критерия «Безопасная семья», основанного на принципе «Безопасной махалли». Также в статье анализируются основы создания здоровой среды и взаимоуважения каждой семьи для развития общества, воспитания ответственности за воспитание детей, занятия физкультурой и спортом, чтения книг и развития правовой грамотности.

Ключевые слова: государство, чтение, безопасное соседство, благополучная семья, преступление, правонарушение, норма, воспитание, нравственность.

Annotation. This article highlights the peculiarities of the “Safe Family” criterion based on the “Safe mahalla” principle. Also, the article analyzes the basics of creating a healthy environment and mutual respect for each family for the development of society, developing responsibility for raising children, engaging in physical education and sports, reading books and developing legal literacy.

Key words: state, reading, safe neighborhood, safe family, crime, offense, standard, upbringing, morality.

O’zbek oilasida bola ongida sog’lom g’oya va bilimlar shakllanishi jarayonida oilaning kattalari – bobolar, momolar, yaqin qarindosh-urug’lar ham bevosita ishtirok etadi. Azaliy udumga binoan, bola tarbiyasida ota-onadan ham ko’ra, bobo va buvilarning ta’siri kuchliroq bo’ladi. Ular oiladagi ma’naviy muhitning boshqaruvchilari hisoblanadi⁴².

Mahalla – bola tarbiyasida oilaning asosiy tayanchi. O’zini o’zi boshqarishning milliy modeli bo’lgan mahalla xalqimizning azaliy udumlari, urf-odatlar va an’analariga tayangan holda, ulkan tarbiyaviy vazifani bajaradi. Keksa avlodning pand-nasihati, kattalarning shaxsiy ibrati, jamoaning hamjihatligi misolida odamlar ongiga ezgulik g’oyalari singdirib boriladi. Mahalla, avvalo, jamiyatning bir bo’lagi, sog’lom ijtimoiy muhitdir.

⁴² I.Alqarov, R.Mamatqulova, X.Norqulov. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. – Toshkent, 2009.

Mahallada keng jamoatchilik o’rtasida mafkuraviy ishlarni samarali yo’lga qo’yish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Ayniqsa, milliy qadriyatlar, mehr-oqibat, el-yurt sha’ni uchun kurash kabi fazilatlar kamol topishida mahallaning o’rni beqiyos. Agar mahallada o’sgan qiz haqida boshqa bir odam noo’rinroq gap aytganini o’sha qizning mahalladoshi eshitib qolsa, shu qizning sha’ni uchun kurashadi, uni oqlashga, begona odamni esa tartibga chaqirishga harakat qiladi⁴³.

Mahalla doirasida amalga oshiriladigan an’anaviy bayram va tadbirlar paytida muhtoj oilalarga yordam ko’rsatish, iqtidorli yoshlarni rag’batlantirish, milliy ommaviy axborot vositalari imkoniyatlaridan keng foydalanish, o’rta va o’rta maxsus ta’lim maskanlari, diniy muassasalar, machitlar bilan o’zaro aloqani yaxshilash, hamkorlikda tadbirlar uyushtirish, turli avlod vakillari o’rtasidagi munosabatlarni takomillashtirish orqali g’oyaviy targ’ibot o’ziga xos tarzda amalga oshiriladi. Bu borada:

- turli savodxonlik kurslar tashkil etish;
- oilalarga psixologik xizmatni yo’lga qo’yish;
- yoshlar tadbirkorligini qo’llab-quvvatlash;
- OAV orqali berilayotgan ma’lumotlarning psixolingvistik tahlilini amalga oshirish;
- ijtimoiy fikrning mahallalar bo’yicha monitoringini olib borishga ahamiyat berish lozim.

Shunda mahalla instituti yoshlarni milliy g’oya ruhida tarbiyalashning chinakam ta’sirchan obro’g’iga aylanadi hamda oilaga psixologik yordam ko’rsatish shaxobchalarining tashkil etilishi ham oilalarda ro’y beradigan turli muammolarning yechimini ijtimoiy uslublar vositasida hal qilish imkonini beradi.

Bugungi kunda jamiyatda ijtimoiy ma’naviy muhit barqarorligini ta’minlashda “Xavfsiz mahalla”, “Xavfsiz qishloq”, “Xavfsiz turizm”, “Xavfsiz shahar” kabi tushunchalar qo’llanilmoqda. Mazkur tushunchalarining har biri ma’lum bir soha va hududini o’z ichiga qamrab olib, alohida yo’nalish sifatida qaralmoqda. Xavfsiz mahalla mezonining tizimosti tarkibiy qismlari. Birinchidan, oilada sog’lom muhit va o’zaro hurmatni shakllantirish yo’nalishida. Bugungi kunda oila institutini mustahkamlash bo’yicha, eng avvalo, “Sog’lom oila – sog’lom jamiyat” g’oyasini hayotga tatbiq etishga yo’naltirilgan yagona davlat siyosatini yuritish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko’maklashishni tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Bu borada “turmush qurgan yoshlar orasida hayotni yengil-yelpi tasavvur qilish, oila muqaddas ekanini tushunib yetmaslik holatlari ham, afsuski, uchrab turibdi. Yosh oilalar orasida arziyas sabablar bilan ajralishlar ko’payib bormoqda.

Begunoh bolalar yetim bo’lib, mehr va e’tiborga eng tashna vaqtida ota-ona tarbiyasidan chetda qolmoqda. Yana bir noxush holatni bugun afsus bilan aytmoqchiman: oilalarda nosog’lom munosabatlar, qaynona-kelin, er-xotin o’rtasidagi janjallar, xotin-qizlarimiz orasida o’z joniga qasd qilish holatlari borligi shaxsan meni qattiq iztirobga solmoqda⁴⁴, – deb ta’kidlab o’tganlar yurtboshimiz. Keyingi-yillarda aholi orasida oilaviy ajralishlar soni kamaygan bo’lsa-da, masala dolzarbligicha qolmoqda. Oila institutini mustahkamlashning dolzarb masalalari: milliy va xorijiy tajriba Ikkinchidan, farzand tarbiyasiga mas’uliyatni rivojlantirish yo’nalishida.

O’tgan asrda jadid adabiyotining yirik vakillaridan biri Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir”, degan iboralari

⁴³ Hoshimov K. va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O’qituvchi, 1996

⁴⁴ Mirziyoyev Sh.M. 2018-yil 7-mart kuni Xalqaro xotin-qizlar kuni munosabati bilan o’tkazilgan tadbirdagi nutqi. www.uza.uz. 09.03.2018.

bugungi zamonda ham muhim va dolzarbligini ko’rsatmoqda. Bu esa jamiyatga kirib kelayotgan shaxsning ma’naviy-ruhiy olami, dunyoqarashi, bilim-u salohiyati uning maktab yoshigacha bo’lgan-yillarda olgan ta’lim-tarbiyasiga uzviy bog’liqligidan dalolat beradi. Jumladan, ota-onalarning farzand tarbiyasidagi huquqiy, ma’naviy-axloqiy, pedagogik, psixologik va tibbiy bilimlarini oshirish zaruriyati mavjud bo’lib, bu esa jamiyatimizda uchrayotgan turli xil salbiy holatlarida o’z aksini topmoqda.

Xususan, oilaviy ajralishlar oqibatida respublika voyaga yetmaganlar ota yoki ona mehridan mahrum bo’lishiga olib kelmoqda. Shuningdek, oilaviy ajralishlar bilan bog’liq bunday holatlarda farzandlarni nazoratsiz va qarovsiz qolishlari voyaga yetmagan o’smir qizlar o’rtasida erta tug’uruq holatlari sodir bo’lmoqda. Bundan tashqari, oilada farzand tarbiyasi bilan shug’ullanishida ota-onalarda mas’uliyatni yetarli darajada rivojlanmaganligi, ularni qarovsiz va nazorat qolishlariga olib kelmoqda. Uchinchidan, qo’ni-qo’shnilar bilan ahillikni mustahkamlash yo’nalishida. Hozirgi vaqtda jamiyatdagi fuqarolar o’rtasida bo’layotgan turli xil ijtimoiy kelishmovchiliklar va ziddiyatli hodisalarda har bir oilani bir bo’g’im sifatida qaralganda, uni har jihatdan qo’llab-quvvatlashda qo’ni-qo’shni tushunchalarning ham alohida o’rni bor.

2017–2020-yillarda O’zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumatning 5 ta qarori qabul qilindi, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishi etib belgilandi⁴⁵. Bu borada oilada kitobxonlik madaniyatini oshirishga doir targ’ibot ishlarini tizimli va samarali tashkil etishda kitobxonlar o’rtasida “Eng kitobxon mahalla” va “Eng kitobxon oila” kabi ko’rik-tanlovlarini tashkil qilish yo’lga qo’yildi. Oilada kitob o’qishni rivojlantirish yosh avlodning ma’naviy-intellektual salohiyati, ong-u tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg’usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo’lgan muhim va dastlabki maskan hisoblanadi.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish “shaxs – oila – mahalla – ta’lim muassasasi – tashkilot – jamiyat” prinsipi asosida tashkil etilmoqda. Tashkil qilingan targ’ibot tadbirlari orqali oilada huquqiy savodxonlikni rivojlantirish huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga ta’sir qiluvchi omillaridan biri sifatida ko’rishimiz mumkin. Umuman olganda, “Xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy qilishda har oilada sog’lom muhit va o’zaro hurmatni shakllantirish, farzand tarbiyasiga mas’uliyatni rivojlantirish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug’ullanish, kitob o’qish va huquqiy savodxonlikni rivojlantirish kabi masalalarning o’rni va roli beqiyosdir.

O’tgan qisqa davrda aholi muammolarini aniqlash va hal qilish bo’yicha “mahalla – sektor – Xalq qabulxonasi – mahalla” tamoyili asosida samarali hamkorlik tizimini joriy etish, mahallani xalq bilan davlat o’rtasida ishonchli “ko’prik” bo’lishini amalda ta’minlash, oila va xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash borasida kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5938-sonli Farmoni hamda “O’zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to’g’risida”gi PQ-4602-sonli qarori bilan Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi

⁴⁵ O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2020 – 2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo’llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to’g’risida”gi 781-qarori. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.12.2020 y., 09/20/781/1619-son

tashkil etildi. Yangi tashkil etilgan vazirlikning asosiy vazifasi va faoliyat yo‘nalishlaridan biri etib jamiyatda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilining to‘laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko‘maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirishda fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorlikni o‘rnatish belgilandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. *Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov X. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. – Toshkent, 2009.*
2. *Hoshimov K. va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.*
3. *Mirziyoyev Sh.M. 2018-yil 7-mart kuni “Xalqaro xotin-qizlar kuni” munosabati bilan o‘tkazilgan tadbirdagi nutqi // www.uza.uz. 09.03.2018.*
4. *O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2020–2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 781-qarori. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.12.2020 y., 09/20/781/1619-son.*

“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning
samaradorligini ta’minlash mexanizmlari
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to’plami

2-SHO‘BA

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINI FUQAROLARNING O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATIGA TO‘LAQONLI VA SAMARALI JORIY ETISH MEXANIZMLARI

Umarov Alisher Yusufxodjayevich,
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi prorektori,
f.-m.f.n., dotsent,

Eshonqulov Alisher Pardayevich,
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi katta o‘qituvchisi

XAVFSIZ VA OBOD MAHALLA DAVLAT TARAQQIYOTINING GAROVI

Annotatsiya. Maqolada Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan inson qadrini ulug‘lash borasidagi islohotlar, aholining turmush farovonligini yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirish, ish o‘rinlarini kengaytirish va kambag‘allikni qisqartirish orqali xavfsiz va obod turmush tarzini shakllantirish, ushbu sohaga mas‘ul mutasaddi rahbarlarni zamonaviy standartlar asosida o‘qitish hamda malakasini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: jamiyat – islohotlar tashabbuskori, mahallabay ishlash tizimi, mahalla raisi – islohotchi, intensiv seminar-trening, obod va xavfsiz mahalla, ijtimoiy xavfsizlik, konsepsiya, taraqqiyot strategiyasi.

Аннотация. В статье освещаются реформы в Новом Узбекистане, направленные на уважение человеческого достоинства, повышение благосостояния населения, развитие предпринимательства, создание безопасного и зажиточного образа жизни за счет расширения рабочих мест и сокращения бедности, подготовки и повышения квалификации должностных лиц, ответственных за это поле на основе современных стандартов.

Ключевые слова: общество – инициатор реформ, система махалли, председатель махалли – реформатор, интенсив-семинар-тренинг, благополучная и безопасная махалля, социальная защита, концепция, стратегия развития.

Annotation. The article highlights the reforms in New Uzbekistan aimed at respecting human dignity, improving the welfare of the population, developing entrepreneurship, creating a safe and prosperous lifestyle by expanding jobs and reducing poverty, training and upgrading the skills of officials responsible for this field in based on modern standards.

Key words: society - initiator of reforms, makhalla work system, makhalla chairman - reformer, intensive seminar-training, prosperous and safe makhalla, social security, concept, development strategy.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda insonning xavfsiz muhitda yashashi, xalq manfaatlarining ijtimoiy himoyalangan holatda kamol topishiga e’tibor kuchayib bormoqda. Osoyishta hayot kechirishga bo‘lgan ehtiyoj shaxsning birlamchi ehtiyojlaridan biri bo‘lib, uni ta’minlash davlatning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi O‘zbekistonda davlat boshqaruvining deyarli barcha sohalarida yangicha tizim asosida xalq manfaatlarini to‘laqonli qo‘llab-quvvatlovchi izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, davlatimiz rahbarining 2020-yilning yanvar oyidagi Oliy Majlisga murojaatnomasida yangi O‘zbekistonni xalqimiz bilan birgalikda barpo etishda **“Jamiyat – islohotlar tashabbuskori”** degan ulug‘vor g‘oyani ilgari surdilar⁴⁶. Prezidentimiz boshlagan ushbu tashabbus taraqqiyot generatori sifatida jamiyatni yangicha ruhda kelajak sari harakatlantirib yubordi. Paqiqatan ham mamlakatimizda so‘nggi yillarda fuqarolarning yurt taraqqiyotiga daxldorligi, bo‘layotgan demokratik o‘zgarishlardagi ishtiroki miqyosi kengayib bormoqda.

Shunday islohotlarning davomi sifatida, 2020-yilning 13-dekabr kuni Shavkat Mirziyoyevning Xorazm viloyati faollari va tarmoqlar mutasaddilari bilan uchrashuvi bo‘lib o‘tdi. Yig‘ilishda viloyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy masalalar tanqidiy ko‘rib chiqilib, qishloq xo‘jaligi, ishlab chiqarish va xizmatlarni rivojlantirish, ish o‘rinlari yaratish, kam ta’minlanganlarni kambag‘allikdan chiqarish, mahallalardagi ijtimoiy sharoitlarni yaxshilash bo‘yicha vazifalar belgilab berildi. Shu bilan birga, davlatimiz rahbari “mahalla raisi – islohotchi” tamoyili asosida ijtimoiy muammolarni hal qilish bo‘yicha yangi tizim joriy etilishini ta’kidladi⁴⁷.

Bundan tashqari, Prezidentimiz 2021-yildagi Oliy Majlisga murojatnomasida ham bugun xalqimizni rozi qilish, joylardagi mavjud muammolarni hal etish borasida ishlarni «mahallabay» tashkil etish bo‘yicha mamlakatimizning barcha hududlarida tizimli ishlar olib borilganligiga to‘xtalib o‘tar ekan, islohotlar ijrosini “tepadan — pastga” tamoyili asosida olib borish zarurligini ta’kidlab o‘tgan edi.

Murojaatnomada “Mahalla raisi – Prezidentning quyi bo‘g‘indagi ustuni” degan g‘oyani aytib o‘tdilar⁴⁸. Shuningdek, mahallaning iqtisodiyotini o‘zgartirsak, jamiyatimiz o‘zgaradi, buning uchun yoshlar tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash, “Har bir oila – tadbirkor” dasturidan samarali foydalanish kerak, degan topshiriqni qo‘ydilar.

Yana shuni ta’kidlash kerakki, ushbu ma’ruzada, ayniqsa, mahallalarning o‘rni va ahamiyatini oshirish, fuqarolar yig‘inlari raislarining jarayonlarning markazida bo‘lishi lozimligi to‘g‘risida aniq tavsiyalar berilgan.

O‘zbekiston rahbari 2021-yilning 26-yanvar kuni barqaror iqtisodiy o‘lishni ta’minlash masalalari bo‘yicha yig‘ilish o‘tkazdi⁴⁹. Yig‘ilishda davlat rahbari tomonidan dunyodagi global iqtisodiy o‘zgarishlar uzoq davom etishi mumkinligi, shu sababli iqtisodiy o‘lishning qo‘shimcha xaxiralarini topish va safarbar qilish talab etilishini aytib o‘tgandilar.

Ushbu fikrdan kelib chiqib, Prezident barcha darajadagi rahbarlarga o‘z sohasi bo‘yicha mahallalardagi holatni o‘rganish, “o‘lish nuqtalari”ni aniqlab, ularni rivojlantirish vazifasini qo‘ydi. Iqtisodiy kompleks vakillarini mahallaga tushirib, vertikal tizimni, barcha organlar faoliyatini o‘zaro muvofiq yo‘lga qo‘yish kerakligi ta’kidlandi.

Davlat rahbari bu tizimga jalb qilinadigan mutaxassislarining bilim va imkoniyati masalasiga alohida e’tibor qaratdi. 20 mingdan ortiq xodimni o‘qitib, ularga masalani joyida hal etish bo‘yicha barcha vakolatlarni berish muhimligi qayd etildi.

⁴⁶ 24.01.2020 y., Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, <https://president.uz/uz/lists/view/3312>

⁴⁷ 13.12.2020 y., Sh.Mirziyoyevning Xorazm viloyati faollari va tarmoqlar mutasaddilari bilan uchrashuvi <https://president.uz/uz/lists/view/4012>

⁴⁸ 15.01.2021y., Sh.Mirziyoyev: Mahalla raisi – Prezidentning quyi bo‘g‘indagi ustuni, <https://president.uz/uz/lists/view/4086>

⁴⁹ <https://daryo.uz/k/2021/01/26/mahalla-raislari-va-va-mazkur-tizimda-ishtirok-etadigan-barcha-xodimlar-davlat-boshqaruvi-akademiyasida-oqitiladi/>

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, Davlat boshqaruvi Akademiyasiga mahalla raislari va mazkur tizimda ishtirok etadigan barcha xodimlar uchun o’quvlar tashkil qilish, buning uchun maxsus dastur va qo’llanmalar ishlab chiqish vazifasi qo’yildi⁵⁰.

Prezident kambag’allikni qisqartirish masalasiga yana bir bor to’xtalib, mutasaddilarga aholini tadbirkorlik va kasb-hunarga o’qitish, bandligini ta’minlash yuzasidan ko’rsatmalar berdi.

Qayd etish lozimki, yuqorida sanab o’tilgan vazifalarning ijrosini ta’minlash maqsadida Davlat Boshqaruvi Akademiyasi tomonidan maxsus tadbirlar rejasi va dasturi ishlab chiqildi.

Dastur doirasida birinchi bo’lib 2020-yilning dekabr oyida Akademiya professor-o’qituvchilari tomonidan Xorazm viloyati mahalla fuqarolar yig’inlari raislari uchun “Mahalla raisi – islohotchi” mavzusida o’quv seminar-trening tashkil etildi. Tadbirda 520 nafar fuqarolar yig’inlari raislari ishtirok etishdi.

Shuningdek, Akademiya tomonidan “mahallabay” ishlashning yangi tizimi bo’yicha respublika tuman (shahar)larida sektor rahbarlari va kotiblari, iqtisodiy blok vakillari, mahalla fuqarolari yig’inlari raislari va ularning o’rinbosarlari, shuningdek mahallalarga biriktirilgan tijorat banklarining xodimlari uchun intensiv seminar-treninglar va ochiq muloqotlar tashkil etildi.

2020-yil dekabr va 2021-yil mart oylarida jami “Mahallabay” ishlash tizimining **17870** nafar mas’ul xodim oflayn formatda o’qitildi, xususan Farg’onada – 3655 ta, Toshkent shahrida – 550 ta, Namanganda – 2460 ta, Buxoroda – 1547 ta, Toshkent viloyatida – 3760 ta, Surxondaryoda – 2583 ta.

Aytish joizki respublikaning boshqa hududlarida intensiv seminar-treninglar masofaviy tarzda tashkillashtirildi, ushbu tadbirga jami **18760** nafar ishtirokchi jalb etildi. Jumladan, Qoraqalpog’iston Respublikasidan – 1683, Andijondan – 3528, Jizzaxdan – 966, Qashqadaryodan – 2972, Navoiydan – 1001, Sirdaryodan – 762, Xorazmdan – 2068, Toshkent shahridan – 1912, Samarqanddan – 3868 kishi, ulardan 4884 nafari MFY raislari, 10863 nafari rais o’rinbosarlari, qolgan qismi tuman (shahar) sektor rahbarlari va kotiblari hamda iqtisodiy kompleks vakillari va doimiy vakillari.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, Akademiya tomonidan 2022-yilda Prezident farmon va qarorlari, Oliy Majlis Senati, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va Prezident Administratsiyasi topshiriqlariga muvofiq quyidagi maxsus o’quv kurslari tashkil etildi, xususan: mahalliy ijro hokimiyati organlari rahbarlari (235 nafar), sektorlar rahbarlari (167 nafar), “Hokim yordamchilari” va Mahallabay ishlash markazi xodimlari (10 960 nafardan ziyod), ularni o’qitish bo’yicha trenerlar (179 nafar), mahallalardagi yoshlar etakchilari (9 300 nafardan ziyod), Toshkent shahridagi yoshlar etakchilari (579 nafar), moliya-iqtisodiyot va kambag’allikni qisqartirish masalalari bo’yicha hokimlarning birinchi o’rinbosarlari (221 nafar), Oila va xotin-qizlar qo’mitasi tizimidagi boshqaruv kadrlari va hokim o’rinbosarlari (271 nafar), mahallalardagi xotin-qizlar faollari (9 348 nafar), ularni o’qitish uchun trener-moderatorlar (140 nafar), davlat tashkilotlarining o’rta va qo’yi bo’g’in rahbarlari (1 560 nafar), “Kelajak liderlari” 2 oylik maxsus o’quv dasturi ishtirokchilari (50 nafar).

2022-yilning sentyabr oyidan boshlab Akademiyamizda 100 nafar “Rahbar ayollar” uchun maxsus kurs tashkil etilgan.

“Hokim yordamchilari”, “Yoshlar etakchilari” uchun o’quv-uslubiy majmua tayyorlandi, shuningdek, davlat organlari va tashkilotlarining hudud va tuman (shahar) darajasidagi 57 580 nafar davlat xizmatchisi masofaviy ta’lim platformasi uchun elektron o’quv materiallari tayyorlandi.

⁵⁰ <https://daryo.uz/k/2021/01/26/mahalla-raislari-va-va-mazkur-tizimda-ishtirok-etadigan-barcha-xodimlar-davlat-boshqaruvi-akademiyasida-oqitiladi/>

Bir so’z bilan aytganda Yangi O‘zbekistonda “Mahallabay” ishlash tizimi davlat rahbari tashabbusi bilan davlat siyosatining muhim bo‘g‘iniga aylandi. Bugun O‘zbekistonda mahalla tizimiga bo‘lgan e’tibor, xalq manfaatlarining yuksak darajaga ko‘tarilishi, fuqarolarni qiynab kelayotgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni o‘z vaqtida aniqlab, joyida bartaraf etilishi masalasi tubdan o‘zgardi. Xalq bilan muloqotning bunday usulini boshqacha qilib **“mahallabay”** ishlash tizimi deb atayamiz.

Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan ushbu tizim jamiyatdagi ko‘plab muammolarni bartaraf etishda barcha sohalar uchun eng samarali yo‘l ekanligi o‘z isbotini ko‘rsatmoqda. Shuning natijasida bugun yurtimizdagi barcha vazirlik va idoralar faoliyatida va kechayotgan o‘zgarishlar mohiyatida mahallabay so‘zining ahamiyati kundan kun ortib bormoqda. Respublikamizdagi barcha vazirlik va idoralarning mazkur amaliyot natijasida mahallalardagi o‘zgarishlar va bu orqali mavjud muammolarning hal etilishiga qaratilgani bilan yanada ahamiyatlidir.

Shuni qayd etish kerakki, Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 12-fevral kuni mahalla tizimini takomillashtirish, mahallalarda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, jinoyatchilikning oldini olish masalalari bo‘yicha videoselektor yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. Yig‘ilishda mahalla tizimida kadrlar qo‘nimsizligi odatiy holga aylanganligini, ushbu institut xodimlarini ularga bog‘liq bo‘lmagan ishlar va boshqa tadbirlarga jalb qilish holatlari, ular zimmasiga 200 dan ortiq vazifa yuklanganligi, bor-yo‘g‘i 2 ta shtat birligi mavjudligi tanqid qilinib, moliya vazirligiga mahallalarni qo‘llab-quvvatlashning iqtisodiy-moliyaviy asoslarini puxta ishlab chiqish vazifasi qo‘yildi. Shu bilan birga mahalla fuqarolar yig‘inlari endilikda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini amaliyotga joriy etish, ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligi va osoyishtalikni ta’minlash, aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish, tomorqalardan unumli foydalanish, er uchastkalarini noqonuniy egallashning oldini olish, hududni obodonlashtirish kabi masalalar bilan shug‘ullanishi ta’kidlandi.

Fuqarolar yig‘inlarining faoliyatiga xos bo‘lmagan 50 dan ortiq vazifa bekor qilinishi, profilaktika inspektorlariga yuklatilgan ortiqcha topshiriqlar ham keskin qisqartirilishi belgilandi. Mahalla raisiga qo‘shimcha huquqlar berilib, maqomi va obro‘si kuchaytirilishi qayd etildi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan “mahallabay” ishlash tizimi doirasida olib borilayotgan islohotlarning ilmiy-amaliy asoslarini mustahkamlash maqsadida Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, mahalla tizimini rivojlantirish va jamiyatda **“Obod va xavfsiz mahalla”** tamoyilini joriy etishning **2020–2024-yillarga mo‘ljallangan konsepsiyasi** tasdiqlandi.

Hujjatga ko‘ra jamiyatning betakror ijtimoiy tuzilmasi hisoblanadigan mahalla institutining roli va ahamiyatini oshirish, xotin-qizlar ijtimoiy faolligini qo‘llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash, jamiyat va oilada sog‘lom, barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta’minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini tubdan isloh qilish nazarda tutilgan.

Yangi O‘zbekistonda inson qadrini yuksaltirish masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganligining yana bir isboti bu 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining birinchi “Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish” yo‘nalishida strategik maqsadlar sifatida belgilab qo‘yilganligidadir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida 2021-yilda ijtimoiy sohaga alohida e’tibor qaratilishi ta’kidlab o‘tildi⁵¹.

⁵¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

O‘zbekistonda ijtimoiy sohaga jiddiy e’tibor qaratilishining sababi ijtimoiy hayotning xavfsiz-xatarsiz kafolatlanganligiga erishishdan iborat. Xo’sh, ilmiy nuqtayi nazardan xavfsizlik va ijtimoiy xavfsizlik nima va uning mamlakat taraqqiyotidagi o‘rni qanday?

Xavfsizlik tor ma’noda – hech qanday xavf tahdid solmaydigan holat. Keng ma’noda – shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining ichki va tashqi tahdidlardan himoya qilinganligi holati⁵².

Ijtimoiy xavfsizlik – ijtimoiy subyektlarning hayotiy muhim maqsadlarining, qadriyatlarini va ideallarining makro va mikro darajada himoyalanganligi, inson potensialini saqlash va rivojlantirish, insonlar va tizimlar faoliyatini rag‘batlantirish samaradorligini qo‘llab-quvvatlash, ularning ijtimoiylashuvi va axloqiyligining ta’minlanishi demakdir⁵³.

Ijtimoiy sohadagi xavfsizlik bevosita aholi, uning ijtimoiy guruhlarini, har bir kishining hayoti, turmush sharoitlari va darajasi, sifati, ish bilan bandligi, ta’lim va sog‘liqni saqlash xizmatlari va uy-joy bilan ta’minlanganligi bilan bevosita bog‘liq bo‘lganligi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy sohadagi muammolar, ijtimoiy hayot darajasining pasayishi bilan bog‘liq ziddiyatlar, ularning o‘z vaqtida hal etilmasligi oqibatida ijtimoiy tahdidlar kuchayadi, mamlakatda ijtimoiy-siyosiy beqarorliklar, larzalar vujudga keladi.

Zamonaviy tadqiqotchilar ta’rifi bilan aytganda, ijtimoiy xavfsizlik mamlakat aholisini turli tahdidlar va xavf-xatarlaridan asrashga qaratilgan keng qamrovli murakkab tushuncha. Xususan, ishsizlik, kambag‘allik, jinoiy tahdidlar, atrof-muhitning insonlar tomonidan ifloslanishi, texnogen ofatlar va boshqa turdagi tahdidlar mavjud.

Ijtimoiy xavfsizlik, birinchi navbatda milliy xavfsizlikning bir qismi va ijtimoiy xavfsizlik – shaxs, jamiyat va davlat hayotiy muhim manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganlik holati⁵⁴. Demak, O‘zbekistonda “Mahallabay” ishlash tizimi va “Obod va xavfsiz mahalla” konsepsiyalari doirasida inson manfaatlariga xizmat qiluvchi qator samarali islohotlar amalga oshirilmoqda va bu Yangi O‘zbekistonni rivojlangan davlatlar safiga qo‘shilishiga, albatta, xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, darhaqiqat bugungi kunda Prezident Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida olib borilayotgan islohotlarning barchasi inson qadrini yuksaltirishga qaratilgan. Xususan, obod va xavfsiz turmush, fuqarolarning huquqiy ongi ortib borayotganligi, aholini tadbirkorlikka jalb etish orqali ish o‘rinlarining tashkil etilayotganligi, kambag‘allikni qisqartirish ishsizlik muammolarining bosqichma-bosqich bartaraf etilib borilayotganligi, tadbirkorlar tomonidan jahon bozorlarida raqobatbardosh maxsulotlarning ishlab chiqarilishi, eksport salohiyatining yildan-yilga ortayotganligi yuqorida qayt etilgan argumentlarning yaqqol dalili hisoblanadi. Shu bilan birga sohada ba’zi mutasaddi xodimlarning o‘z xizmat vakolatlariga sovuqqonlik yoki yuzaki yondashishlari natijasida yuzaga kelayotgan kamchiliklar uchrab turipdi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, Yangi O‘zbekistonni yanada taraqqiy ettirish, davlat rahbari boshchiligida olib borilayotgan islohotlarni samarali tashkil etish, mahalladagi mavjud muammolar va aholining kundalik masalalarini hal etish birgina mahalla tizimi xodimlari tomonidan bartaraf

⁵² Bobokulov I.I., Umarov X.P.: “Xavfsizlik asoslari” o‘quv qo‘llanmasi. – Toshkent: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 2011. – 19 bet.

⁵³ Современные проблемы социальной безопасности, Журнал Фундаментальные исследования. – 2015. – № 11 (часть 4).

⁵⁴ Уровень и качество жизни населения как фактор обеспечения социальной безопасности территориальных образований, Журнал Фундаментальные исследования. – 2014. – № 11 (часть 1).

etish imkonsizligini yana bir marta inobatga olib, bu jarayonda har bir soha, vazirlik va idoralar mas’ullarining ishtiroki va aralashuvi muhim jihat deb hisoblaymiz. Bundan tashqari, tizimga jalb etilgan mutasaddi rahbarlarning barchasini doimiy ravishda Davlat boshqaruvi akademiyasida o’qitib turish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, <https://president.uz/uz/lists/view/3312>;
2. Sh.Mirziyoyevning Xorazm viloyati faollari va tarmoqlar mutasaddilari bilan uchrashuvi <https://president.uz/uz/lists/view/4012>;
3. 15.01.2021y., Sh.Mirziyoyev: Mahalla raisi – Prezidentning quyi bo’g’indagi ustuni, <https://president.uz/uz/lists/view/4086>
4. Mahalla raislari va mazkur tizimda ishtirok etadigan barcha xodimlar Davlat boshqaruvi akademiyasida o’qitiladi <https://daryo.uz/k/2021/01/26>;
5. Bobokulov I.I., Umarov X.P.: “Xavfsizlik asoslari” o’quv qo’llanmasi. Toshkent: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 2011.
6. Современные проблемы социальной безопасности, Журнал Фундаментальные исследования. – 2015. – № 11 (часть 4).
7. Уровень и качество жизни населения как фактор обеспечения социальной безопасности территориальных образований, Журнал Фундаментальные исследования. – 2014. – № 11 (часть 1).

* * *

Berdialiye Sodikjon,

*O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi
Jinoyatlarning sodir etilishi sabablarini tizimli tahlil qilish va
o‘rganish markazi prokurori, Adliya katta maslahatchisi*

MAHALLADA SODIR ETILAYOTGAN JINOYATLAR VA ULARNING OLDINI OLIISHDA OILANING O‘RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda jinoyatchilikka qarshi kurashda olib borilayotgan dolzarb chora-tadbirlar, shuningdek, sohada yo‘l qo‘yilayotgan jiddiy xato va kamchiliklar atroficha tahlil qilinib, ularning yechimlar bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: jinoyatchilik, profilaktika inspektorlari, huquqbuzarliklar, tazyiq va zo‘ravonlik, jamoatchilik nazorati, javobgarlik.

Аннотация. В данной статье тщательно анализируются фактические меры, принимаемые в борьбе с преступностью в нашей стране, а также допущенные в этой сфере серьезные ошибки и недостатки, и даются предложения по их решению.

Ключевые слова: преступность, профилактика инспекторов, правонарушения, притеснение и насилие, общественный контроль, ответственность.

Annotation. This article carefully analyzes the actual measures taken in the fight against crime in our country, as well as the serious mistakes and shortcomings made in this area, and offers suggestions for their solution.

Key words: crime, prevention of inspectors, offenses, harassment and violence, public control, responsibility.

Bugun biz muhokama qilayotgan masalalar mamalakatimiz hayotida juda muhim bo‘lib, ma’lumki oilada, mahallada tartib, totuvlik, baxtli hayot o‘rnatmasdan turib, boshqa islohotlarni amalga oshirishning imkoni yo‘q.

Har qanday islohotga qo‘l urilmasin, uning amalga oshishi, eng avvalo, tinchlikka, o‘zaro rozilikka, fuqarolarning islohotlarni qabul qilish, bazm qilish kayfiyatiga bog‘liq.

Respublika hududida 2022-yilning 9 oyi davomida **71.969 ta** jinoyat ro‘yxatga olingan bo‘lib, har 100 ming aholi soniga nisbatan o‘rtacha **204,0 tani** tashkil etadi.

Shundan mahallalar hududida **30.719 ta** jinoyat sodir etilgan bo‘lib, har 100 ming aholi soniga nisbatan o‘rtacha **87,1 tani** tashkil qiladi, ya’ni umumiy ro‘yxatga olingan jinoyatlarning **42,7 foizi** mahallalarda sodir etilgan.

Avvalo, “jinoyat sodir etilishini oldini olish uchun nima qilish kerak?” degan savol barchamizni o‘ylantiradi. Buning uchun bir qancha qat’iy talablar mavjud bo‘lib, ulardan **2 ta** eng asosiylariga to‘xtalib o‘tish lozim.

1. Jinoyat sodir etilishini oldini olishga mas’ul bo‘lgan shaxslar o‘zlariga yuklatilgan vazifani to‘laqonli bilishi va sidqidildan bajarishi.

2. Barcha sodir etilgan ma’muriy huquqbuzarliklar va jinoyatlar to‘liq ro‘yxatga olinib, jazoning muqarrarligi ta’minlanish.

Yuqoridagi 2 ta talab qat’iy bajarilmas ekan, biz jinoyatchilikka qarshi kurashda hech qanday ijobiy natijaga erisha olmaymiz.

Ma’lumki mahalla hududida sodir etiladigan jinoyatlar ikki turga, ya’ni **oldini olish mumkin bo’lgan jinoyatlar** va **aniqlanishi lozim bo’lgan jinoyatlarga** bo’linadi.

Afsuski, joylarda o’tkazilgan o’rganishlarda aksariyat mahalla raislari va profilaktika inspektorlari qaysi jinoyatlar oldini olish mumkin bo’lgan jinoyatlarga va qaysi jinoyatlar aniqlanishi lozim bo’lgan jinoyatlarga kirishligini hamda ular bo’yicha qanday chora tadbirlar amalga oshirilishi kerakligini bilmasliklari ma’lum bo’ldi.

Aksariyat mahalla raislari “bizda barcha mahallaning kirish-chiqish joylariga “jamoatchilik nazorati maskanlari” o’rnatilgan va ko’ngilli shaxslardan iborat guruhlar tunu-kun mahallalarni qo’riqlayapti, bizda “xavfsiz maxalla” tamoyili ishlayapti” deb bong urib kelmoqda.

Tahlillarga ko’ra, butun mamlakatimiz bo’yicha jami **8 211 dona, 100 mlrd** so’mdan ortiq mablag’ga nazorat maskanlari o’rnatilgan. Bosh prokuratura tomonidan **“jamoatchilik nazorati markazlari”** dagi ahvol o’rganilganda, ming afsuski bironta jamoat maskani faoliyat ko’rsatayotganligi aniqlanmadi.

Ular qarovsiz va tashlandiq holatga kelib qolgan. Tungi guruhlardan esa umuman darak yo’q. Shu o’rinda haqli va mulohazali savol tug’iladi. Fan-texnika imkoniyatlari rivojlangan **XXI asrda** tungi guruhlarini tashkil etib, ko’chama-ko’cha yurib uylarimizni qo’riqlashdan ko’ra videokuzatuv kameralaridan foylanilsa jinoyatchilikka qarshi kurashish har tomonlama qulay, ishonchli va samarali bo’lmaydimi? **100 mlrd** so’mdan ortiq mablag’ga juda ko’p kamera o’rnatsak bo’lar edi-ku.

Endi, ikkinchi talabga to’xtalsak.

O’rganishlar mahallalarda sodir etilgan ma’muriy huquqbuzarliklar va jinoyatlar ichki ishlar organlari hodimlari tomonidan to’liq ro’yhatga qo’yilmayotganligini, jinoyatchilarga jazoning muqarrarliligi ta’minlanmasdan, ular tomonidan jinoiy faoliyatni davom ettirishga yo’l qo’yilayotganligini ko’rsatmoqda.

Bu bizning jinoyatchilikka qarshi kurashdagi eng salbiy va zaif tomonimiz bo’lib, afsuski mahalla raislari va faollari ichki ishlar hodimlarining bu noqonuniy harakatlariga hech qanday munosabat bildirmayapti.

Ichki ishlar xodimlari tomonidan **jinoyatlar asosan 5 ta usul bilan yashirilmoqda.**

1-usul. Jinoyat haqidagi ariza va xabarlarni ro’yxatdan o’tkazmaslik. Bu usul jinoyatlarni yashirishda eng ko’p qo’llaniladigan va oddiy usul bo’lib, uning ham bir necha ko’rinishlari bor.

Jumladan:

- IIO tomonidan jinoyat haqida murojaat qilgan fuqaroning aksariyat holda yozma ravishda arizasi olinmasdan, go’yoki jinoyatni fosh etish bo’yicha chora-tadbirlar olib borilayotgani haqida fuqaro ishontiriladi. Fuqaroning ishonch hosil qilishi va boshqa idoralarga ariza bilan murojaat qilmasligi uchun norasmiy surishtiruv ishlari olib boriladi.

- fuqaroning arizasi olinadi, lekin ariza ro’yhatga olinmasdan, yuqoridagi kabi fuqaroning aldash uchun surishtiruv olib boriladi.

2-usul. Jabrlanuvchini da’vodan voz kechishga majbur qilish. Bu holatda jabrlanuvchi ariza yozadi, ichki ishlar hodimi arizani ro’yxatdan o’tkazadi. Lekin fuqaroni “ertaga kel, indinga kel” deb aldab, sarson qilib, oxiri da’vosidan voz kechib ketishga majbur qiladi.

So’ng haqiqiy holatga to’g’ri kelmaydigan mazmunda tushuntirish xati olish orqali jinoyat ishini qo’zg’atishni rad etib yuboradi. Masalan, arizachining uyidan puli o’g’irlangan holatda IIO

hodimlari asosiy e’tiborni uning yaqin qarindoshlariga qaratadi va ularni haddan tashqari sarson qilib yuboradi. Oxir oqibat arizachi puli uyidan topilganligi haqida ko’rgazma berib qutiladi. Qishloq joylarda esa o’g’irlab ketilgan “qo’ylari qaytib kelgani” haqida yozib beradi.

3-usul. Jabrlanuvchidan boshqacha mazmunda ariza yozdirib olish. Fuqaroning qo’l telefoni, puli, avtomashinasi yoki boshqa buyumlari o’g’irlangan holatlarda ichki ishlar hodimlari ulardan o’g’irlik haqida emas, go’yoki noma’lum holatda buyumini yo’qotib qo’yganligi haqida ariza yozdirmoqda. Xattoki avtomashina o’g’irlangan holatlarda jabrlanuvchidan **“mast holatda avtomashina boshqarib, uni qaerda qoldirganligini eslay olmasligi”** mazmunida ariza olinmoqda.

4-usul. Tan jarohati yetkazilgan holatlarda jabrlanuvchini sud-tibbiy ekspertizasidan o’tkazmaslik. Ichki ishlar hodimlari juda yaxshi biladi-ki, tan jarohati bilan bog’liq holatda sud-tibbiy ekspertizasi tayinlansa jabrlanuvchida o’rtacha og’ir yoki og’ir tan jaroxati aniqlanishi mumkin. Bunday holda jinoyat ishi qo’zg’atish shart bo’lib qoladi. Shu sababli atayin ekspertiza tayinlanmaydi.

5-usul. Jinoyat alomatlarini yaqqol ko’rinib turgan holatlarda jinoyat ishini qo’zg’atishni rad etish haqida yoki ma’muriy javobgarlikka tortish haqida qaror chiqarish. Yuqoridagi kabi holatlarda jinoyatlarni yashirishga asosiy sabab, hisobotlarni yaxshilab ko’rsatishga urinish bo’lib, ayrim holatlarda HONing qaror qabul qiladigan hodimlarining ilmiy salohiyati pastligi va tajribasizligi ham sabab bo’lmoqda.

O’zingiz o’ylab ko’ring, Sizda haqiqiy vaziyat haqida to’g’ri ma’lumot bo’lmasa, eng avvalo haqiqatda qancha jinoyat bo’layotganligi va jinoyatlarni kimlar sodir etayotganligi haqida yetarli tahlil bo’lmasa, qanday qilib jinoyatchilikka qarshi kurash borasida to’g’ri chora tadbir belgilaysiz. Shu sababli jinoyatlar va xalqning noroziligi amalda kamaymayapti.

Endi mamlakatimizdagi eng muammoli va og’riqli bo’lgan oila mavzusiga to’xtalsak. Barchamizga ma’lumki, oila tinch bo’lmas ekan mahalla ham, mamlakat ham tinch bo’lmaydi. Huquqni muxofaza qiluvchi organlar xodimlari ko’chada bo’layotgan jinoyatlarni videokamera o’rnatish va boshqa tadbirlar orqali jilovlashi mumkin, biroq tan olish kerak-ki oila va yaqin qarindoshlar o’rtasidagi jinoyatlarni jilovlashga ularning qurbi, imkoni, bilimi va salohiyati yetmaydi. Vaholanki, mamlakatimizda nafaqat jinoyatchilikka qarshi kurashish, balki barcha islohatlarimizning samarasi bevosita oilaga, aniqrog’i oiladagi sog’lom kayfiyatga bog’liq.

O’zbekistonda xotin-qizlarga nisbatan qayd etilgan tazyiq va zo’ravonlik holatlarining 87 foizini oilada sodir etilganligi, mustahkam va baxtli oilani shakllantirish borasida olib borilayotgan keng islohot va chora-tadbirlarga qaramasdan oila zo’ravonlik va tazyiq o’chog’iga aylanib borayotganligini ko’rsatadi.

“Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi Qonun bilan tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish sohasidagi vakolatlariga ega davlat tashkilotlari va boshqa muassasalar aniq belgilangan, ularga:

Vazirlar Mahkamasi;

Mahalliy davlat hokimiyati organlari;

Ichki ishlar organlari;

Mehnat organlari;

Ta’limni davlat tomonidan boshqarish organlari hamda ta’lim muassasalari;

Davlat sog’liqni saqlash tizimini boshqarish organlarining hamda sog’liqni saqlash muassasalari kiradi.

Yuqoridagilardan ko‘rinadiki, mamlakatimizda xotin-qizlarga nisbatan sodir etiladigan tazyiq va zo‘ravonlikni oldini olish bo‘yicha huquqiy mexanizim shakllangan va mas‘ul idoralar belgilangan.

Biroq, o‘rganish va tahlillardan asl muammo xotin-qizlar, oilaviy muhit, er-xotin, qayniona-kelin va boshqa qarindoshlar o‘rtasidagi munosabatlarni bartaraf etadigan, ularni murosaga keltiradigan shaxslarning yetishmasligida hamda bunday shaxslarni tarbiyalaydigan tizimning yo‘qligida ko‘rinmoqda.

Tazyiq va zo‘ravonlikdan tashqari mamlakatimizda oilaviy ajrimlar yil sayin keskin oshib borayotgan bo‘lib, go‘yoki uni chorasiz, o‘zibo‘larlikka tashlagan holda kuzatib o‘tirishdan boshqa imkonimiz yo‘q.

Tahlillarga ko‘ra, 2022-yilning 9 oyida 36.456 ta ajrim qayd etilgan bo‘lib, o‘tgan yilga nisbatan 7.358 taga yoki 25,2 foizga oshgan. Ajrim qayd etilgan oiladagi bolalar soni 30.809 tani tashkil etadi. Bundan tashqari, 33.424 ta otalikni belgilash holatlari qayd etilgan. E’tibor bering, 1-yilning 9 oyida 64.233 ta bola otasiz qolayotgan bo‘lsa, 1 yilda yoki 10 va undan ko‘p vaqtda ularning soni qancha bo‘ladi?

Erkaklar oila boqish uchun pul topishga qiynalayotgan vaqtda, ersiz yashayotgan ayollarning boshida qancha moddiy va ma’naviy tashvish borligini tasavvur qilishning o‘zi fojea. Otasiz ulg‘ayotgan farzandlar tarbiyasi va kelajagi haqida o‘ylash undanda achinarli.

Bu borada A.Temurning “tajribamdan ko‘rdimki mingta loqayd va tadbirsiz shaxsdan, bitta uddaburon va tadbirli shaxs afzaldir” degan ko‘rsatmasi juda o‘rinli bo‘lib, tan olishimiz kerakki yuqorida nomlari keltirilgan tazyiq va zo‘rovonlikka qarshi kurashishga, ajrimlarning oldini olishga mas‘ul idora hodimlarining aksariyati bunday nizolarni oldini olish salohiyatiga ega bo‘lmasa, ayrimlari esa o‘zlarining oilaviy munosabatlarini ham tartibga sololmaydi.

Tazyiq va zo‘ravonlikning 87 foizi oilaviy-maishiy munosabatlar zahirida sodir etilayotgan, shuningdek, ajrimlar keskin ko‘payib borayotgan ekan bu muommolarni hal qilish uchun ham dunyoviy, ham diniy bilimlarni mukammal egallagan, yuksak ma’daniyat va odobga, holollik va sabr-bardoshga, o‘zgalar dardini his qilish va eshita olish qobiliyatiga ega bo‘lgan, kuchli psixologlarsiz, imomlarsiz va otinoyilarsiz olib borayotgan ishimiz kompaniyabozlik, soxtakorlik va o‘zimizni aldashdan boshqa natija bermaydi.

Bu muammoning yechimi sifatida quyidagi taklif beriladi:

Bizda janjalkash oilalar va yangi qurilayotgan oilalarni tarbiyaviy-ruhiy sog‘lomlashtirish bo‘yicha kompleks markaz mavjud emas. 2018-yilda tashkil etilgan “kelin-kuyov interaktiv kurs”lari tor doirada, sifatsiz faoliyat olib bormoqda. Aksariyat hududlarda esa deyarli ishlamayati.

Bizga mamlakatimizning barcha tumanlarida tom ma’nodagi oila muammolarini hal etadigan faqat ayollar boradigan markaz kerak. Bu markazni “Qizlar tabassumi” yoki “Baxtli oila” yohud shu kabi boshqa nomlar bilan nomlash lozim.

Bu markaz 4-5 qavatli ko‘rkam binoga ega bo‘lishi, u yerda o‘quv va trening zallari, shuningdek, ayollarni kasbga o‘rgatish uchun libos dizayneri, pishiriq pishirish, tikishni o‘rgatish, go‘zallik saloni, ayollar buyumlari sotiladigan do‘konlar va boshqalar bo‘ladi.

Bu markazda janjalkash oilalar va bo‘lajak kelin-kuyovlar 10 kunlik kursda to‘liq o‘qitiladi. Ularga oilaning muqaddasligi, ahloq-odob, sabr, hayotga moslashish, turmush o‘rtoq, qayniona va qarindoshlar bilan muomila madaniyati, kasbga o‘rgatish kabilar avvaldan tayyorgarlikdan o‘tgan dunyoviy, diniy va tibbiy jixatdan eng tajribali mutaxassislar tomonidan o‘rgatiladi.

Qizlar va psixolog o’rtasida samimiy ustoz-shogird aloqasi yo’lga qo’yiladi. Ular oila qurishga tayyorlanishi bilan birga ularning bo’lajak oilaga, ya’ni turmush o’rtog’i, qaynota ota va qaynonaga munosabati, turmush qurishga roziligi o’rganiladi. Agarda qizda to’yga norozilik kayfiyati aniqlansa psixolog ularning ota-onalarini taklif qilib, kelgusida buzilishi mumkin bo’lgan oila qurilishini oldini olish choralarini ko’radi.

Shuningdek, qizlar oila qurganidan so’ng ham markaz bilan aloqada bo’lib turadi. Oilasida jiddiy muammo bo’lsa o’z ustozlariga murojaat qilishi va muammoni oldini olish chorasi ko’rilishi ta’minlanadi.

Bu markazda qizlar va ayollar sport bilan shug’ullanish, kasbga o’rgatish va boshqa yuqoridagi xizmatlardan ham foydalanadi. 10 kunlik kurs o’qigan qizlar-ayollar shu markazga a’zolikka qabul qilinadi va ular kelgusida markaz xizmatidan foydalansa 20% imtiyoz beriladi. Bu bilan ayollarni markazga “bog’lash” yo’lga qo’yilib, ularning muammolari kuzatib boriladi.

Bunday markazlarni qurish uchun davlatdan pul ajratilmaydi. Balki tadbirkorlarga tuman va shahar markazlaridan yer berilib, ular bilan “davlat sherikchiligi” asosida shartnoma tuziladi.

Tadbirkorlarning, shuningdek, u yerda ishlovchi psixolog, imom, otinoyi, dizayner va boshqa xodimlarning manaviyatli va shijoatlisi tanlab olinib, Toshkent shaxrida mahsus o’quv kursida o’qitiladi.

Eng muhimi, barcha markazlar onlayn tarzida Toshkent shahriga ulanadi va tinglovchi ayollarga vaqti-vaqti bilan Toshkentdan tajribali mutaxassislar ma’ruzasini tinglash ham yo’lga qo’yiladi. Biz shu markazlar orqali ayollarni, ular orqali oilalarni boshqaramiz.

Albatta erkaklarni, ayniqsa bo’lajak kuyovlarni ham oila mas’uliyatiga o’rgatishimiz kerak. Lekin, ular uchun alohida markaz qurish shart emas. Balki, boshqa binolarda psixologiya zalining o’zi yetarli bo’ladi.

Xotin-qizlarni oila qurishga tayyorlashda mahalla va xokimiyat tizimida ishlayotgan, bu borada yetarli tajribaga ega bo’lmagan ayollardan foydalanish kutilgan samarani bermaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. *O’zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi №2-561-son Qonuni.*
2. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi PF-60-son Farmoni.*
3. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-81-son Farmoni.*
4. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-92-son qarori.*
5. *O’zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-martdagi ““Mahallabay” ishlash tizimini amaliyotga joriy etish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida amalga oshiriladigan qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi 152-son qarori.*
6. *O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 31-martdagi “Xotin-qizlar muammolarini o’rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 145-sonli qarori.*

7. Musurmanova O. *Ayollari ardoqlangan yurt. Uslubiy risola.* – Toshkent, Zarvaraq nashriyoti.
8. https://proacademy.uz/uz-lat#main_section
9. <https://lex.uz/>

* * *

O‘rinov Telman Eshbayevich,
Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi huzuridagi
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
bo‘lim boshlig‘i

“OBOD VA XAVFSIZ MAHALLA” TIZIMI FAOLIYATI MAZMUNI VA UNI MAHALLA VA OILALAR FAROVONLIGINI TAMINLASHDAGI FAOLIYAT YO‘NALISHLARI

“Yana bir inkor etib bo‘lmaydigan haqiqat borki, fuqarolarda ham islohotlarga nisbatan daxldorlik hissi shakllanishi kerak. Ana shundagina ko‘zlagan maqsadlarga erishib, oldimizga qo‘yilgan vazifalarning to‘liq uddasidan chiqamiz. Bu jarayonda kuchli va ta’sirchan jamoatchilik nazoratining o‘rni beqiyosdir”.

Sh. Mirziyoyev

Annotatsiya. Maqolada Yurtimizda mahalla tizimini mustahkamlash, fuqarolarning murojaatlari va muommolarni o‘rganish, oilalardagi ijtimoiy ma’naviy muhitning barqarorligi, kambag‘allikka qarshi kurash, xotin-qizlar va yoshlar bandligini hal etishda muhim vositachi, tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash, yangi g‘oyalar hamda startaplarni amalga oshirishda zamonaviy akselerator, islohotlarni yurgizishda faol qatnashayotgan drayverga aylanishi borasida olib borilayotgan chora-tadbirlar xalqaro hamjamiyatlarda yuksak e’tiroflarga sazovor bo‘layotganligi bejiz emas. So‘nggi yillarda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyillarni hayotga tatbiq etishga bo‘lgan yondashuv mutlaqo o‘zgargan. Buning natijasida mahalla instituti davlat va jamiyat hayotida yangi yuqori bosqichlarga ko‘tarilayotgani quvonarli hol. Mahalla odamlarni birlashtiradigan, millatlararo totuvlik va hamjihatlikni ta’minlab beradigan, fuqarolarning hayotiy zarur muammolari va tashvishlarini hal etayotgan ishonchli maskanga aylanib borayotganligi. Shuningdek, bevosita mahallarda faoliyat olib boruvchi xodimlar jumladan mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektorlarining vazifalari ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: obod mahalla, xavfsiz mahalla, o‘shish nuqtalari, islohatlar, tamoyil, sektor, yahlit tizim, “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”, “Mehr daftari” faol mahalla modeli.

Аннотация. В статье утверждается, что укрепление системы махалли в нашей стране, изучение обращений и проблем граждан, стабильность социальной и духовной среды в семьях, борьба с бедностью – важный посредник в решении вопросов занятости женщин и молодежи, поддержка предпринимателей, современный акселератор в реализации новых идей и стартапов, активный в проведении реформ и мер, предпринимаемые для того, чтобы стать участвующим драйвером, чтобы получили высокое признание в международном сообществе. В последние годы подход к

реализации принципов «Благополучная и безопасная махалля» полностью изменилось. В результате этого институт махалли поднимается на новые высокие ступени в жизни государства и общества. О том, что махалля становится надежным местом, объединяющим людей, обеспечивающим межнациональное согласие и солидарность, решающим насущные проблемы и заботы граждан. Также задачи сотрудников, работающих непосредственно в махаллях, в том числе помощника хакима, молодежного лидера, женских активисток, инспекторов по профилактике, научно обоснованы вопросами развития предпринимательства в махаллях, обеспечения занятости и сокращения бедности.

Ключевые слова: благополучное махалля, безопасная махалля, точки роста, реформы, принцип, сектор, интегрированная система, «Железная тетрадь», «Женская тетрадь», «Молодежная тетрадь», «тетрадь Мехр», модель активной махалли.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda aholi, shu jumladan, nuroniylar, xotin-qizlar va yoshlarning ijtimoiy himoyaga muhtoj, turmush sharoiti og‘ir, ishsiz va kasb-hunarga ega bo‘lmagan, huquqiy va ma’naviy-psixologik qo‘llab-quvvatlashga zarurati bo‘lgan fuqarolarga davlat tomonidan manzilli ko‘maklashish bo‘yicha mutlaqo yangicha tizim joriy qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasida “Islohotlarimiz natijalari, bo‘layotgan o‘zgarishlar va aholining kayfiyati avvalo mahallada seziladi. Shu ma’noda, “mahalla — jamiyatimizning yorug‘ yuzi va vijdoni ko‘zgusi”, desak, to‘g‘ri bo‘ladi. Shuning uchun barcha darajadagi rahbarlar pastga tushib, o‘z sohasi bo‘yicha mahallalardagi muammolarni o‘rganishi va ularga echim topishi, odamlar sezadigan natijani ta’minlashi shart” deb bejiz ta’kidlab o‘tmagan edi. Mahalla dunyoda o‘xshashi yo‘q kamdan-kam uchraydigan, insonni jamiyat bilan uyg‘un bo‘lib yashashga o‘rgatib, bag‘rikenglik ruhida tarbiyalaydigan, xalq bilan davlat o‘rtasidagi ishonchli ko‘prik vazifasini bajaradigan noyob tuzilmadir.

So‘nggi yillarda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyillarni hayotga tatbiq etishga bo‘lgan yondashuv mutlaqo o‘zgardi. Natijada mahalla institutning davlat va jamiyat hayotida tutgan o‘rni yangi yuqori bosqichlarga ko‘tarildi. Mahalla nafaqat odamlarni birlashtiradigan, millatlararo totuvlik va hamjihatlikni ta’minlab beradigan, balki fuqarolarning hayotiy zarur muammolari va tashvishlarini hal etayotgan ishonchli maskanga aylanib bormoqda.

Fuqarolarning murojaatlari va muommolarni o‘rganish, oilalardagi ijtimoiy ma’naviy muhitning barqarorligi, kambag‘allikka qarshi kurash, ayollar va yoshlar bandligini hal etishda muhim vositachi, tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash, yangi g‘oyalar hamda startaplarni amalga oshirishda zamonaviy akselerator, islohotlarni yurgizishda faol qatnashayotgan drayverga aylanmoqda. O‘z navbatida, davlat vertikal boshqaruvining quyi, ammo mustahkam bo‘g‘ini sifatida maydonga chiqyapti. Bu yo‘lda Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi tashkil etilgani, mahalla va keksalarni qo‘llab-quvvatlash sohasiga oid 4 ta qonunchilik hujjati, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta Farmoni, 2 ta qarori, Hukumatning 1 ta qarori qabul qilindi;

shuningdek, sohaga oid 9 ta normativ – huquqiy hujjat loyihalari ishlab chiqilib, Vazirlar Mahkamasiga kiritildi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining 2 ta Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2 ta Farmoni, 3 ta qarori, Hukumatning 2 ta qarori, vazirlik va idoralar bilan 5 ta qo‘shma qaror va dasturlar imzolandi.

Jumladan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 1-iyundagi 292-son qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash

vazirligi to’g’risida”gi Nizomga muvofiq Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash bo’limining asosiy vazifalari belgilab berilgan. Jumladan:

- fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini tashkil etish sohasida sektorlar bilan o’zaro hamkorlik qilish;
- mahalla tizimiga oid qonun hujjatlariga rioya qilinishi monitoringini olib borish va nazorat qilish;
- fuqarolar yig’inlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- byudjet mablag’larining maqsadli va manzilli sarflanishini, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlarida buxgalteriya hisobi va hisoboti yuritilishini tashkil etish;
- fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari xodimlarining xizmat faoliyatiga bog’liq bo’lmagan vazifalar va ishlarga jalb qilinishiga yo’l qo’yilmasligini ta’minlash;
- mahallalarda aholi muammolarini aniqlash va hal etish, murojaatlar bilan ishlash bo’yicha «mahalla — sektor — Xalq qabulxonasi — mahalla» prinsipi asosidagi hamkorlik tizimini samarali tashkil etish choralarini ko’rish;
- mahallaning «faol modeli»ni joriy etish orqali uni jamoatchilik boshqaruvi va nazoratining tayanch bo’g’iniga aylantirish bo’yicha choralarni ko’rish;
- mahalla xodimlarining xizmat faoliyatiga bog’liq bo’lmagan vazifalar va ishlarga jalb qilinishiga yo’l qo’yilmasligi choralarini ko’rish;
- mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash to’g’risidagi axborotni to’plash va tahlil qilishni amalga oshirish va uni hududiy boshqarmalarga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga taqdim etish;
- mahallalar va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlar bilan birgalikda mahalliy ommaviy axborot vositalarini jalb qilgan holda amalga oshirilayotgan islohotlardan xabardorlikni oshirish tadbirlarini tashkil etish shular jumlasidan.

Shuningdek, bevosita mahallarda faoliyat olib boruvchi xodimlar jumladan mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag’allikni qisqartirish masalalari bo’yicha hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektorlarining vazifalari ham normativ huquqiy hujjatlarda belgilab qo’yilgan.

Joriy yilning 1-mart kuni Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida bo’lib o’tayotgan videosektor yig’ilishida mahallalarda xotin-qizlar faoli lavozimi joriy qilinishi ma’lum qilindi.

Ya’ni, mahallada endi yaxlit tizim tashkil etiladi.

Bundan buyon:

- hokim yordamchisi kambag’allikni qisqartirish va yangi ish o’rinlari yaratishga;
- yoshlar yetakchisi yoshlar siyosati va yoshlar balansiga;
- xotin-qizlar faoli esa xotin-qizlar masalasi va ularning dardu-tashvishi ishlashga javob berishi takidlanib o’tgan edi.

Jumladan, O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-apreldagi 195-son qarori bilan tasdiqlangan “Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish markazi to’g’risida Namunaviy nizom”ga asosan quyidagilar Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish markazining asosiy vazifasi hisoblanadi:

- mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish sohasidagi va o’z vakolatiga kiradigan boshqa masalalarga doir tuman (shahar) hokimligining tarkibiy bo’linmalari, hokim yordamchilari, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari, davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorlik qilish;

- mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish sohasiga oid qonunchilik hujjatlariga rioya qilinishini monitoringi va nazorat qilish;
- hokim yordamchilarining xizmat faoliyatiga bog‘liq bo‘lmagan vazifalar va ishlarga jalb qilinishiga yo‘l qo‘yilmasligini ta’minlash;
- hokim yordamchilariga mahallalarni rivojlantirish bo‘yicha «yo‘l xaritalari» ishlab chiqilishida takliflar berish;
- aholi va tadbirkorlik subyektlari muammolari bilan ishlash va ta’sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda hokim yordamchilariga amaliy ko‘maklashish;
- O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligining Aholini tadbirkorlikka jalb qilish jamg‘armasi hisobidan beriladigan subsidiyalar bo‘yicha hokim yordamchilarining tavsiyalari yuzasidan xulosalar berish;
- hokim yordamchilari tomonidan mahallalarda aniqlangan mavjud bo‘sh ish o‘rinlarini hamda xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning mavsumiy ishchilarga bo‘lgan talabidan kelib chiqib, ishsizlarni bo‘sh (vakant) ish o‘rinlariga joylashtirishda hamkorlik qilish;
- tumanlar (shaharlar) hokimlari, prokuratura, ichki ishlar va davlat soliq xizmatining hududiy organlari rahbarlari rahbarlik qiladigan kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha sektorlar bilan o‘zaro hamkorlik qilish;
- mahallalarda hokim yordamchilari tomonidan aniqlangan muammo va kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida tuman (shahar) hokimligi, tegishli idora va tashkilotlar rahbarlari hamda etakchi tadbirkorlar ishtirokida uchrashuvlar tashkil etish;
- hokim yordamchilari faoliyatidagi muammolarni kompleks o‘rganish, tahlil etish va tizimli hal qilish choralari ko‘rish, axborot-tahliliy materiallar bilan ta’minlash;
- jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash va ularni hal etish choralari ko‘rish;
- «Temir daftar»ga kiritilgan oilalar, «Yoshlar daftari»ga kiritilgan yoshlar va «Ayollar daftari»ga kiritilgan xotin-qizlarning muammolarini o‘rganib, ularga aniq yo‘nalishlar (kasb-hunarga o‘qitish, ish bilan ta’minlash, tadbirkorlikka va o‘zini o‘zi band qilish faoliyatiga jalb etish, moddiy yordam berish) bo‘yicha manzilli ko‘maklashish;
- amalga oshirilayotgan islohotlarda o‘zining faol ishtiroki, aholining turmush darajasini yaxshilash va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha tashabbuslari bilan boshqalarga o‘rnak bo‘layotgan, o‘ziga birlashtirilgan mahallani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasida samarali mehnat qilayotgan hokim yordamchilarini «Yangi O‘zbekiston islohotchisi» ko‘krak nishoni bilan taqdirlashga oid nomzodlar bo‘yicha dastlabki takliflarni tayyorlash.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 19.01.2022 yildagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-92-son qarori bilan quyidagilar mahalladagi yoshlar etakchisining (keyingi o‘rinlarda — Yetakchi) asosiy vazifalari etib belgilan:

- Yoshlar balansi»ni shakllantirish, yoshlar to‘g‘risidagi zarur ma’lumotlarni «Yoshlar daftari» va «Yoshlar portali» elektron platformalariga kiritib borish, ular bilan samarali ish tashkil qilish;
- mahallalarda yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy xalq o‘yinlari va sport turlarini yoshlar orasida ommalashtirish, Besh muhim tashabbus loyihalari, yoshlar festivallari va boshqa madaniy-ma’rifiy tadbirlarni amalga oshirish;

- yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, iqtidori, iste’dodi va tashabbuslarini rag‘batlantirish hamda hayotda o‘z o‘rnini topishlariga ko‘maklashish;
 - yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda ularning intellektual jihatdan kamol topishini va ma’naviy rivojlanishini ta’minlash;
 - huquqbuzarlik sodir etishga moyilligi bo‘lgan yoshlar bilan tizimli ishlash, jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan, ixtisoslashtirilgan o‘quv-tarbiya muassasalaridan qaytib kelgan yoshlarning ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya qilinishi va moslashuviga ko‘maklashish;
 - madaniyat va san’atni targ‘ib qilish borasida — «San’at g‘unchalari» ko‘rik tanlovi, maqom, baxshichilik va estrada bo‘yicha «Yoshlar ovozi», «Yosh musavvirlar» tanlovlari hamda «Kamalak yulduzlari» bolalar ijodiyot festivalini o‘tkazadi, shuningdek, yoshlar va bolalar teatr jamoalarini tashkil etadi;
 - sog‘lom turmush tarzi va sportni ommalashtirish borasida — mini-futbol, voleybol, basketbol, stol tennisi, velosport, yugurish, shaxmat, shashka, badminton, kamondan otish bo‘yicha musobaqalarni tashkil etadi, salomatlik uchun 5 000 qadam yurish marafoni hamda «Yosh ekolog» aksiyasini o‘tkazadi;
 - axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishni tashkil qilish borasida — «Bir million dasturchi», «Dasturlashga birinchi qadam» loyihalarini amalga oshiradi, kibersport chempionati va «Axborot texnologiyalari bilimdoni» tanlovini o‘tkazadi;
 - ma’naviyat va kitobxonlikni targ‘ib qilish borasida — «Zakovat» musobaqasi, «Quvnoqlar va zukkolar», «Zukko kitobxon», «Yosh kitobxon», «Yosh kitobxon oila», «Xorijiy tillar bilimdoni» va «Yosh poliglot» tanlovlari hamda «Munozara» intellektual va milliy xalq o‘yinlarini tashkil etadi;
 - vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va huquqiy savodxonlikni oshirish borasida — «Yosh chegarachi», «Yosh qutqaruvchi», «Quvnoq startlar», «Temurbeklar», «To‘maris malikalari», «Shunqorlar», «Yosh huquqshunos», «Yosh saylovchi», «Yosh deputat» tanlovlari hamda «Men ham askar bo‘laman» aksiyalari va harbiy qismlarga sayohatlarni tashkil etadi;
 - tadbirkorlik g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash borasida — «O‘zbekiston uchun 100 g‘oya» va «Mahallaning ishbilarmon tadbirkori» tanlovlari, «Biznesga birinchi qadam» grant loyihasi hamda muvaffaqiyatga erishgan tadbirkorlar bilan uchrashuvlarni tashkil etadi.
- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 09.08.2022 yildagi 438-sonli qarorida mahalla xotin-qizlar faoli o‘z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish uchun quyidagi vakolatlarni amalga oshiradi:
- xotin-qizlarni oila, mahalla va mehnat jamoalarida ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ma’naviyatini yuksaltirish, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma’naviy-axloqiy muhitini va an’anaviy oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash bo‘yicha maqsadli chora-tadbirlarni amalga oshiradi;
 - xotin-qizlarning tadbirkorlik g‘oyalarini amalga oshirish, ular faoliyatiga kredit, subsidiya va boshqa yordam choralari jalb qilish bo‘yicha mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha tuman (shahar) hokim yordamchisi bilan hamkorlik qiladi;
 - «Ayollar maslahat kengashlari» bilan yaqin hamkorlikda ijtimoiy himoyaga muhtoj xotin-qizlarni tadbirkorlikka o‘qitish, biznesga oid namunaviy rejalarni ishlab chiqish va kredit olishda ularga ko‘maklashadi, «Ayollar daftari»ga kiritilgan xotin-qizlar bilan manzilli ishlarni amalga oshiradi;

– xotin-qizlarning muammolarini o‘z vaqtida aniqlash, og‘ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlar, shu jumladan, nogironligi bo‘lgan ayollar bilan yakka tartibda hamda aniq maqsadga yo‘naltirilgan ishlarni olib boradi, ularga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko‘rsatish ishlarini tashkil etadi;

– oilalarni mustahkamlash, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy-ma’naviy masalalar to‘g‘risida har oyda fuqarolar yig‘ini kengashiga, har chorakda kamida bir marta fuqarolar yig‘ini majlisiga (fuqarolar vakillarining yig‘ilishiga) hisobot beradi;

– fuqarolar yig‘inining xotin-qizlar bilan ishlash bo‘yicha komissiyasi hamda «Ota-onalar universiteti» jamoatchilik tuzilmasi, «Ayollar maslahat kengashi» faoliyatini tashkil etadi va muvofiqlashtirib boradi;

– jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini ko‘rib chiqadi hamda ularning vakillarini qabul qiladi;

– davlat organlari va boshqa tashkilotlar bilan o‘z faoliyatiga doir masalalar yuzasidan faol hamkorlik aloqalarini o‘rnatadi;

– xotin-qizlarning muammolarini hal etish maqsadida fuqarolar yig‘ini kengashi va vakolatli davlat organiga murojaat qiladi hamda murojaatlari bo‘yicha ishlar bajarilmagan taqdirda, mahalla raisi (oqsoqoli) orqali yuqori turuvchi tashkilotga yoxud huquq-tartibot idoralariga taqdimnoma kiritadi;

– tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan ayollarga motivatsiya beradi, turmush qiyinchiliklarini engishni o‘rgatadi, zarur hollarda psixologlarni jalb etadi;

– jamiyat va davlat hayotida faollik va tashabbuskorlik ko‘rsatgan, o‘zining samarali mehnati bilan oilalarni mustahkamlashga, xotin-qizlarning muammolarini hal etishga munosib hissa qo‘shgan ayollarni «Mo‘tabar ayol» ko‘krak nishoniga taqdim etish uchun nomzod etib ko‘rsatish bo‘yicha fuqarolar yig‘ini (fuqarolar vakillarining yig‘ilishi)ga takliflar kiritadi.

Oila institutini mustahkamlash, oilaviy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishga munosib hissa qo‘shgan oilalarni «Ibratli oila» ko‘krak nishoniga taqdim etish uchun nomzod etib ko‘rsatish bo‘yicha fuqarolar yig‘ini (fuqarolar vakillarining yig‘ilishi)ga takliflar kiritadi;

mahalla xotin-qizlar faoli fuqarolar bilan munosabatlarda o‘dob-axloq qoidalariga qat’i rioya etishga va o‘z faoliyatini amalga oshirishi natijasida o‘ziga ma’lum bo‘lgan axborotlarning qat’iy sir saqlanishini ta’minlashga majbur;

mahalla xotin-qizlar faoli o‘z faoliyatida O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi va uning hududiy bo‘linmalariga bo‘ysunadi hamda ular oldida hisobdor bo‘laishi belgilab qo‘yilgan.

Husan yuqorida keltirilgan qarorda Fuqarolar yig‘ini raisining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari o‘z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish uchun quyidagi vakolatlarni amalga oshiradi:

tegishli hududda jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta’minlash ishlarini tashkil etadi, ushbu yo‘nalishda boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni amalga oshiradi;

hududdagi kriminogen vaziyatni, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari, ularga imkon beruvchi shart-sharoitlarni o‘rganadi va natijalari bo‘yicha fuqarolar yig‘ini raisi, tuman (shahar) ichki ishlar organi, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash bo‘limiga tegishli ma’lumot va takliflarni taqdim etadi;

huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga chek qo’yish, ularning sodir etilishi sabablari va bunga imkon beruvchi shart-sharoitlarni bartaraf etish bo’yicha profilaktik chora-tadbirlarni, huquqbuzarliklarni sodir etishga moyil shaxslar bilan profilaktika ishlarini amalga oshiradi;

profilaktik hisobga olishni, shu jumladan, huquqbuzarliklar, ularni sodir etgan shaxslar va huquqbuzarliklardan jabrlanganlar hisobini qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda yuritadi, ularga huquqiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy, pedagogik va boshqa turdagi yordamlarni ko’rsatishga qaratilgan choralarni amalga oshiradi;

davlat organlari va tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari vakillarini jalb etgan holda huquqbuzarliklar profilaktikasi, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirish, ularga qonunga hurmat hissini singdirish bo’yicha tadbirlar o’tkazadi;

davlat organlari, jamoat va boshqa tashkilotlar rahbarlariga huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari hamda ularga imkon beruvchi shart-sharoitlarni bartaraf etish bo’yicha taqdimnomalar kiritadi;

doimiy yashash joyini uzoq muddatga tark etgan shaxslarni aniqlaydi va hisobini yuritadi, ularning chet elda bo’lish joylari va muddatlarini aniqlash yuzasidan qarindoshlari bilan muntazam ish olib boradi, uzoq muddat mobaynida chet elda bo’lib qaytgan shaxslar bilan profilaktik ishlarini amalga oshiradi;

kriminogen vaziyat og’ir bo’lgan mahallalarda jinoyatlarni jilovlash bo’yicha jalb qilingan hamkor huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining ish natijalaridan kelib chiqib, ularni rag’batlantirish va intizomiy javobgarlik masalasini hal qilish bo’yicha takliflar kiritadi;

hududdagi har bir oilani o’rganadi, notinch oilalarni aniqlaydi va ular bilan profilaktik ishlar olib boradi, shu jumladan, mutasaddi tashkilotlar bilan ularning maishiy va boshqa muammoli masalalarini hal etishga ko’maklashadi;

ichki ishlar organlarining probatsiya xizmati hisobida turgan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog’liq bo’lmagan jinoiy jazoga hukm qilingan shaxslar, shuningdek, qamoqda saqlash bilan bog’liq bo’lmagan ehtiyot chorasi qo’llanilgan shaxslar ustidan qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda nazoratni amalga oshiradi, ular bilan profilaktik ishlar olib boradi;

birinchi marta ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm qilingan hamda engilroq jazo qo’llanilib, to’g’ridan-to’g’ri probatsiya nazoratiga olingan shaxslarning xulq-atvorini nazorat qiladi, ularni ijtimoiy moslashtirish va qayta jinoyat sodir etishining oldini olishga ko’maklashadi;

jazoni ijro etish muassasalaridan ozod etilgan va ma’muriy nazoratga qo’yilgan shaxslarga tarbiyaviy-profilaktik ta’sir choralarni amalga oshiradi, ularga nisbatan qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilgan cheklovlarga rioya etilishini nazorat qiladi;

o’quvchilarning ta’lim muassasalaridagi davomatini nazorat qiladi, ijtimoiy xavfli holatda bo’lgan va ta’lim muassasalariga qatnamaydigan voyaga etmaganlar va yoshlar, ushbu toifadagi shaxslarning ota-onalari bilan profilaktika ishlarini olib boradi;

doimiy yashash joyi bo’yicha yoki vaqtincha turgan joyi bo’yicha ro’yxatga olinmagan yoxud boshqacha tarzda pasport-viza rejimi talablarini buzgan holda yashayotgan shaxslarni aniqlaydi, fuqarolarning turar joylari ijarasi yoki ulardan tekin foydalanish to’g’risidagi shartnomalarning mavjudligini tekshiradi;

turar joy egalari va uy-joy mulkdorlari shirkatlari tomonidan uy-joy fondi va uylar atrofi hududlaridan foydalanishda xavfsizlik qoidalariga, shu jumladan, ko’p qavatli uylarning cherdak

va erto‘lari hamda boshqa qo‘shimcha bino va xonalardan foydalanishda xavfsizlik qoidalariga rioya etilishi bo‘yicha tegishli choralarni ko‘radi;

egasiz turar joylarni aniqlash va ularning saqlanishini nazorat qilish bo‘yicha qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda choralarni ko‘radi;

ta’lim, madaniy-ko‘ngilochar, sport-sog‘lomlashtirish muassasalari va boshqa tashkilotlarda (to‘garaklar, klublar va h.k.) voyaga etmaganlar bilan olib borilayotgan tarbiyaviy ishlar ahvolini o‘rganadi;

vasiylik va homiylik organlariga etim bolalar va ota-onalar qarovisiz qolgan bolalarni joylashtirishda ko‘maklashadi;

sanitariya, atrof-muhitni muhofaza qilish, obodonlashtirish va yong‘in xavfsizligi sohalaridagi qonunchilikka rioya etilishi bo‘yicha choralarni amalga oshirishda ishtirok etadi;

sud qarorlari va boshqa organlar hujjatlarining ijro etilishida jamoat tartibini ta’minlashda ishtirok etadi;

xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlik takroran sodir etilishining oldini olish hamda zo‘ravonlikdan jabrlanganning xavfsizligini ta’minlash maqsadida shaxsning zo‘ravonlikka moyil xulq-atvorini o‘zgartirishda unga ruhiy va ijtimoiy yordam ko‘rsatishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshiradi, zo‘ravonlik sodir etgan yoki uni sodir etishga moyil bo‘lgan shaxs zo‘ravonlik xulq-atvorini o‘zgartirishi bo‘yicha tuzatish dasturidan o‘tkazilishini tashkil etadi;

huquqbuzarliklar profilaktikasi va huquqbuzarliklarning oldini olish holati to‘g‘risida har oyda fuqarolar yig‘ini kengashiga, har chorakda kamida bir marta fuqarolar yig‘ini majlisiga (fuqarolar vakillarining yig‘ilishiga) hisobot beradi, tegishli takliflar kiritadi;

yoshlar masalalari bo‘yicha maslahatchi, «Fidokor yoshlar» jamoatchilik patrul guruhining faoliyatini tashkil etadi va muvofiqlashtirib boradi;

tabiiy ofatlar va boshqa favqulodda holatlarning oqibatlarini bartaraf etishda jamoat tartibini ta’minlaydi;

fuqarolar o‘rtasida to‘ylar, oilaviy tantanalar, ma’raka va marosimlarni ixcham va kamxarj o‘tkazishga, jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor normalari va qoidalarini aholi ongiga singdirishga, to‘ylar, oilaviy tantanalar, ma’raka va marosimlar shuhratparastlik va dabdaba bilan o‘tkazilishining oldini olishga qaratilgan aniq va maqsadli profilaktik tadbirlarni tashkil etadi;

tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderi beradi va uning ijrosini ta’minlaydi;

jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini ko‘rib chiqadi hamda ularning vakillarini qabul qiladi;

ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risida bayonnomalar tuzadi va O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga muvofiq o‘z vakolatiga taalluqli bo‘lgan ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarni ko‘rib chiqadi;

fuqarolar yig‘ini raisining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari o‘z vakolatlarini amalga oshirishda fuqarolarning shaxsini tasdiqlovchi hujjatlarni tekshirishi, ularning yonlarida taqiqlangan buyum va vositalar mavjud deb, gumon qilishga asoslar bo‘lgan taqdirda, shaxsiy ko‘rikdan o‘tkazishi va ularning ashyolarini ko‘zdan kechirishi, huquqbuzarlikning quroli yoki bevosita predmeti bo‘lgan buyum va hujjatlar aniqlangan taqdirda, qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda ularni olib qo‘yishi mumkin;

fuqarolar yig’ini raisining huquq-tartibot masalalari bo’yicha o’rinbosari fuqarolar bilan munosabatlarda odob-axloq qoidalariga qat’iy rioya etishga va o’z faoliyatini amalga oshirishi natijasida o’ziga ma’lum bo’lgan axborotlarning qat’iy sir saqlanishini ta’minlashga majburligi ham alohida ko’rsatib o’tilgan.

Mamlakatimizda hayotga tatbiq etilgan mahallabay tizimi hokimiyat organlari va jamoatchilik boshini qovushtirib, aholi manfaatlari yo’lida faoliyat yuritishlariga zamin yaratyapti. Eng asosiysi, bunday yaxlitlik umumxalq harakatiga aylanib, joylardagi eng og’riqli nuqtalargacha kirib borib, ularga o’z vaqtida echim topish ko’lamini oshirmoqda

Prezidentimizning “Har bir uyda, har bir ko’chada madaniyat bo’lishi kerak. Xalqimiz aytganidek, olma pish, og’zimga tush, degan bilan natija bo’lmaydi. Birgalikda harakat qilishimiz zarur. O’zgarishlarni istasak, hammamiz ongli ravishda o’zgarishimiz kerak” deganda aynan mahalladagi islohotlarni nazarda tutgan edi. Zotan, hamma masala avvalo mahallada hal bo’lsagina odamlar rozi bo’ladi. Bu “Nega hamma kuch mahallaga safarbar etilyapti?” degan savolga ham aniq javobdir.

Umuman olganda, respublikamizda mahallabay ishlash tizimi quyidagi yo’nalishlarda olib borilmoqda:

- mahallalarning “o’sish nuqtalari” va “drayver” loyihalarni aniqlash;
- mahallalardagi mavjud imkoniyatlar, xomashyo resurslari, infratuzilma holati, ishchi kuchining ixtisoslashuvi va sifatidan kelib chiqqan holda, har bir mahallani rivojlantirish yo’nalishlarini ishlab chiqish;
- ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish yo’nalishlarini belgilash;
- asbob-uskunalar, mehnat qurollari xarid qilish bo’yicha ta’minotchi korxonalar, joylarda tadbirkorlik va o’zini o’zi band qilish faoliyatini boshlamoqchi bo’lgan ishsizlar ro’yxatini tuzish;
- tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanish istagini bildirgan aholiga oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida kreditlar ajratish hamda ular faoliyatini yo’lga qo’yishda har tomonlama amaliy yordam ko’rsatish;
- bo’sh bino va er uchastkalarini aniqlash, ulardan samarali foydalanish hamda tadbirkorlik sub’ektlariga berish maqsadida auksion savdolariga chiqarish choralari ko’rish;
- mahallalardagi band bo’lmagan aholini kasb-hunar va tadbirkorlik ko’nikmalariga o’rgatishni tashkil etish orqali ularning bandligiga ko’maklashish;
- ustoz-shogird an’anasi asosida band bo’lmagan aholini ular yashayotgan tuman (shahar) va mahallada faoliyat ko’rsatayotgan korxonalar hamda hunarmandlarga biriktirish;
- “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritilgan fuqarolarning muammolarini o’rganib, ularga aniq yo’nalishlar (kasb-hunarga o’qitish, ish bilan ta’minlash, tadbirkorlikka jalb etish, moddiy yordam berish) bo’yicha manzilli ko’maklashish;
- aholini kambag’allikdan chiqarish dasturlarini shakllantirish va ularning ijrosini tashkil etish;
- ijtimoiy muhofazaga muhtoj aholi qatlamlarini har tomonlama qo’llab-quvvatlash, ularga munosib turmush sharoitlari yaratish, moddiy, psixologik, huquqiy yordam ko’rsatish bo’yicha aniq amaliy choralarni amalga oshirish;
- “Besh muhim tashabbus” doirasida yoshlar va ayollarning bandligini ta’minlash hamda bo’sh vaqtini mazmunli o’tkazish choralari ko’rish;
- mahallalarda infratuzilma holatini yaxshilash hamda ijtimoiy soha ob’ektlaridan samarali foydalanish yuzasidan takliflar tayyorlash;

— mahalla pasportidagi mezonlar asosida “qizil”, “sariq” hamda “yashil” hududlarga ajratgan holda, ularni “yashil” hududga o’tkazish choralari ko’rish shular jumlasidandir.

Mazkur yo’nalishlardagi ishlarni amalga oshirishda nafaqat vazirliklar, davlat hokimiyati organlari, balki ta’lim muassasalari ham kamarbasta bo’layotgani barchamizni quvontiradi.

Mahalla va Nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligi mahalla va keksalarni qo’llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasidagi yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan hamkorlik o’rnatish, ularning faoliyatini qo’llab-quvvatlash bo’yicha vakolatli davlat boshqaruvi organi hisoblanadi.

Shu bilan birga fuqarolar yig’inlari xodimlarini ularning vazifa va faoliyat yo’nalishlari bilan bog’liq bo’lmagan yig’ilish va boshqa tadbirlarga jalb qilish, ularning faoliyatiga asossiz aralashish, taalluqli bo’lmagan vazifalarni yuklash taqiqlanganligi haqidagi talabga amalda so’zsiz ijro etilishini ta’minlaydi.

Xususan, koronavirus pandemiyasi davrida aholi turmush darajasiga salbiy ta’sirini yumshatish, aholini ijtimoiy himoya qilish va ko’makka muhtoj oilalarni moddiy qo’llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli ishlar yo’lga qo’yildi.

Bu yo’nalishda manzilli, har bir shaxs bilan individual va tizimli ravishda muntazam ish olib borishni tashkil qilish maqsadida moddiy yordam va ko’makka muhtoj oilalar bo’yicha mutlaqo yangi — «Temir daftar», ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, psixologik qo’llab-quvvatlashga, bilim va kasb-hunar o’rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo’lgan xotin-qizlar va yoshlar bo’yicha tegishli «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari» xayotga tatbiq etildi.

Ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og’ir, ishsiz va ijtimoiy faol bo’lmagan xotin-qizlar bilan «Ayollar daftari»ni yuritish orqali ishlash tizimini yanada takomillashtirish, ularni ijtimoiy — huquqiy, psixologik, tibbiy va moddiy qo’llab-quvvatlash, shuningdek, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022 — 2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida» 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son farmoni ijrosini ta’minlash maqsadida O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 31 mart 2022 yildagi «Xotin-qizlar muammolarini o’rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida»gi 145 sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur Qarorda O’zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo’mitasi, Iqtisodiy taraqqiyot va kambag’allikni qisqartirish vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Sog’liqni saqlash vazirligi va boshqa mas’ul vazirlik va idoralarga «Ayollar daftari»ni yuritish orqali xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo’llab-quvvatlash uchun quyidagi vazifalarni ustuvor ravishda amalga oshirish yuklatildi jumladan:

- xotin-qizlarning bandligini ta’minlash;
- tomorqadan daromad manbai sifatida foydalanishi uchun ko’maklashish;
- ularni tadbirkorlikka jalb qilish;
- moddiy yordam ko’rsatish;
- turar joy ijarasi uchun kompensatsiya to’lash;
- ijtimoiy uylarga joylashtirish va ularning uy-joylarini ta’mirlashga ko’maklashish;
- tibbiy, huquqiy va psixologik yordam ko’rsatishga alohida e’tibor qaratilishi alohida belgilab qo’yildi.

Vazirlar Mahkamasining «Mahallabay» ishlash tizimini amaliyotga joriy etish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida amalga oshiriladigan qo’shimcha chora-tadbirlar

to’g’risida”gi 152-son [qarori](#) bilan “mahallabay” ishlash tizimi joriy etilgani inobatga olingan. Xususan qarorda

O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o‘rinbosarlari va maslahatchilari, vazirliklar, davlat qo‘mitalari, idoralar, xo‘jalik birlashmalari rahbarlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar, Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar hokimlari, sektorlar rahbarlari ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘ir oilalar muammolari bo‘yicha «Temir daftar»ga, ijtimoiy himoyaga muhtoj, turmush sharoiti og‘ir, ishsiz va kasb-hunarga ega bo‘lmagan, huquqiy va ma’naviy-psixologik qo‘llab-quvvatlashga zarurati bo‘lgan xotin-qizlar va yoshlar bo‘yicha tegishli «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari»ga kiritilgan fuqarolarni kambag‘allikdan chiqarish va ularning farovonligini oshirish uchun shaxsan mas’ul etib belgilangan.

“Temir daftar”ni yuritish orqali ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘ir oilalar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha, «Ayollar daftari»ni yuritish orqali xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha vaqtinchalik tartib va «Yoshlar daftari»ni yuritish orqali yoshlar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha vaqtinchalik tartib qabul qilindi.

Shuningdek qarorda O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi Moliya vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, tegishli vazirliklar va idoralar, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda belgilangan tartiblarda nazarda tutilgan tadbirlarni amalga oshirish ko‘rsatib o‘tilgan. Xususan «Temir daftar»ga kiritilgan fuqarolar bo‘yicha bandlikni ta’minlash, tomorqadan daromad manbai sifatida foydalanish uchun ko‘maklashish, tadbirkorlikka jalb qilish va moddiy yordam hamda tibbiy xizmat ko‘rsatish ko‘rsatilgan bo‘lsa. «Ayollar daftari»ga kiritilgan fuqarolar bo‘yicha bandlikni ta’minlash, tomorqadan daromad manbai sifatida foydalanish uchun ko‘maklashish, tadbirkorlikka jalb qilish, moddiy yordam ko‘rsatish, turar joy ijarasi uchun kompensatsiya to‘lash, tibbiy, huquqiy va psixologik yordam ko‘rsatish nazarda tutilgan. «Yoshlar daftari»ga kiritilgan fuqarolar bo‘yicha kasb-hunar va tadbirkorlik ko‘nikmalariga o‘qitish, bandlikni ta’minlash, tadbirkorlikka jalb qilish, xorijda xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasini tashkil etish, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar farzandlarining mamlakatimizdagi oliy ta’lim muassasalarida to‘lov-kontrakt asosida yillik o‘qish xarajatlarini to‘lab berish, tibbiy, huquqiy va psixologik yordam ko‘rsatish belgilab berilgan.

Bundan tashqari qarorda O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining moliya-iqtisodiyot va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha o‘rinbosari, Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Moliya vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasi, tijorat banklari, tegishli vazirliklar va idoralar, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda “Temir daftar”ni yuritish hamda unga kiritiladigan ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘ir oilalar bilan ishlash bo‘yicha tartibni, hisobot berish va ma’lumotlarni taqdim qilish shaklini amaliyotga joriy etish, jamiyatda ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘ir oilalar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha belgilangan chora-tadbirlarning mazmun-mohiyatini keng jamoatchilikka chuqur tushuntirish choralari ko‘rsin, shuningdek, “Temir daftar” bilan ishlashni muvofiqlashtirish vazifasi yuklatilgan.

“Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ni yuritish hamda ularga kiritiladigan yoshlar va xotin-qizlar bilan ishlash bo‘yicha tartibni, hisobot berish va ma’lumotlarni taqdim qilish shaklini

amaliyotga joriy etish choralarini ko‘rish, jamiyatda xotin-qizlar va yoshlarning rolini oshirish hamda bandligini ta’minlash bo‘yicha belgilangan chora-tadbirlarning mazmun-mohiyatini keng jamoatchilikka, yoshlar va ayollarga tushuntirish, shuningdek, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” bilan ishlash borasidagi ishlarni muvofiqlashtir choralar ko‘rish birgalikda O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining ijtimoiy rivojlantirish masalalari bo‘yicha o‘rinbosari, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, tegishli vazirliklar va idoralar, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari zimmlariga yuklatilgan.

Bundan tashqari turar joyga muhtoj xotin-qizlarni uy-joy bilan ta’minlash, ularning turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko‘paytirish borasida tizimli chora-tadbirlar belgilash, hududiy xotin-qizlar jamoatchilik kengashlari, mahallalardagi “Ayollar maslahat kengashlari” faoliyati muvofiqlashtirilishi, ularning davlat va jamoat tashkilotlari bilan samarali hamkorligini ta’minlash, ularga uslubiyamaliy ko‘maklashish, “Ayollar daftari” bilan manzilli ishlash, mutasaddi tashkilotlar, sektorlar tomonidan xotin-qizlarning muammolari o‘z vaqtida bartaraf etilishi yuzasidan jamoatchilik nazorati amalga oshirish ishlar Respublika xotin-qizlar jamoatchilik kengashi tomonidan amalga oshiriladi.

“Ayollar daftari”ni shakllantirish va unga kiritilgan xotin-qizlar bilan manzilli ishlash, ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘ir, ishsiz hamda zo‘ravonlikka uchragan ayollar muammolarini aniqlash va hal qilish bo‘yicha mas‘ul idora va rahbarlarning natijaga yo‘naltirilgan faoliyati yo‘lga qo‘yilishi va muvofiqlashtirilishi. Sektor rahbarlari, hokimlarning xotin-qizlar masalalari bo‘yicha maslahatchilari tomonidan joylardagi xotin-qizlar muammolarini hal etish bo‘yicha “yo‘l xaritalari” ishlab chiqilib, amalga oshirilishi va xalq deputatlari mahalliy Kengashlarida har oyda hisobot berishini yo‘lga qo‘yish tashkil etilishi Xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal etish, ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha respublika komissiyasi tomonidan nazoratga olinishi ko‘zda tutilgan.

Shuningdek qarorda “Temir daftar”ning yuritilishi bo‘yicha Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, «Ayollar daftari» yuritilishi bo‘yicha Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi va «Yoshlar daftari» yuritilishi bo‘yicha Yoshlar ishlari agentligi mas‘ul hisoblanishi belgilab ko‘yilgan.

Qarorda “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ning yuritilishi, ularga kiritilgan shaxslarning muammolarini hal etish, tizimli ko‘maklashish va ko‘rilayotgan choralar natijadorligini baholash yuzasidan yangi tizim joriy etilgan.

Har oyda Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi “Temir daftar”ning yuritilishi yuzasidan hududlar bo‘yicha hisobot va tahliliy materiallarni O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o‘rinbosari — iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vaziriga kiritish bilan hududlar faoliyatiga baho berilishi, shuningdek, muammolarni “mahallabay” hal etish bo‘yicha tegishli vazirliklar va idoralar hamda hokimliklarga topshiriq xatlari yuborilishini ta’minlaydi. O‘z navbatida esa

O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o‘rinbosari tomonidan “Temir daftar”ning yuritilishi va uning natijalari bo‘yicha har oyda O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziriga axborot berib boriladi.

Oilal va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi hamda Yoshlar ishlari agentligi esa har oyda tegishli “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ning yuritilishi va hududlar faoliyatiga baho berilishi,

shuningdek, muammolarni «mahallabay» hal etish bo‘yicha tegishli vazirliklar va idoralar hamda hokimliklarga topshiriq xatlari yuborilishini ta’minlanishi yuzasidan hududlar bo‘yicha hisobot va tahliliy materiallarni O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining ijtimoiy rivojlantirish masalalari bo‘yicha o‘rinbosariga kiritadi. O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining ijtimoiy rivojlantirish masalalari bo‘yicha o‘rinbosari esa o‘z navbatida “Ayollar daftari”ning yuritilishi va uning natijalari bo‘yicha har oyda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatiga axborot kiritish bilan bir qatorda “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ning yuritilishi hamda ularning natijalari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziriga axborot berib borishi ko‘rsatilgan.

Shuningdek har oyda hokimlar va mutasaddi tashkilotlar rahbarlari xalq deputatlari mahalliy Kengashlarida hisobot berib boradilar va ular faoliyatiga baho beriladi, shuningdek, aniqlangan muammolarni hal etish bo‘yicha xalq deputatlari mahalliy Kengashlari tomonidan mahallabay «yo‘l xaritalari» tasdiqlansa, har chorakda esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari, tegishli vazirliklar va idoralar rahbarlarining hisobotlari joriy yil 20-iyul, 20-oktyabr va 2022-yil 20-yanvarga qadar Vazirlar Mahkamasi Rayosati majlisida muhokama qilinshi qat’iy belgilab qo‘yilgan.

Yuqoridagi masalalar 2022-yilda va kelgusi yillarda amalga oshirilgan ishlar yuzasidan hisobotlar har yarim yillikda Vazirlar Mahkamasi Rayosati majlisida muhokama qilib boriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, O‘zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi, tegishli vazirliklar va idoralar, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda 2021-yil 1-dekabr qadar ushbu qaror bilan tasdiqlangan vaqtinchi tartiblarning amaliyotda qo‘llanilishini tahlil qilgan holda, ularni takomillashtirish yuzasidan asoslangan takliflarni Vazirlar Mahkamasiga kirib borish, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligiga 2021-yil 1-iyunga qadar tegishli “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ning elektron tizimini takomillashtirish ishlarini yakunlasin hamda Axborot texnologiyalari vazirligining xulosasiga muvofiq axborot xavfsizligi talablariga rioya etgan holda vazirliklar va idoralarning axborot tizimlari hamda ma’lumotlar bazalaridagi mavjud bo‘lgan axborot va ma’lumotlarning “Elektron hukumat” tizimi idoralararo integratsiyalashuv platformasi orqali yoki o‘zaro to‘g‘ridan-to‘g‘ri integratsiya qilishni amalga oshiradi.

Mamlakatimizda mahalla tizimida bunday olamshumul islohatlar nima maqsadda amalga oshirilmoqda? Inson qadr-qimmati, hayotidan roziligi qanday mezonlar asosida namoyon bo‘ladi? Mahallada tinch, osoyishta, farovon yashashning mazmun va mohiyati qaysi toifa, qaysi jinsdagi fuqaro bo‘lishidan qat’iy nazar o‘z hayotidan, davlat va jamiyatdan rozi bo‘lib, kundalik turmush talablariga qat’iy rioya etib yashashdan iboratdir.

Buning uchun mahallada, oilada yashovchi har bir fuqaro o‘z ota-onasi, sulolasi, qarindosh-urug‘lari, qo‘ni-qo‘shnilari, do‘stlari, mehnat jamoasi, mahalladoshlari bilan mehr-oqibatli, bir-birlariga saxovatli, insonparvar bo‘lishi, ya’ni mahalladoshlar taqdiriga beparvo bo‘lmalik; “Qo‘shning tinch-sen tinch” tamoyiliga amal qilishi; milliy an‘analariga, urf-odatlariga sodiq va sadoqatli bo‘lishi, ulardan g‘ururlanishi, umriboqiyilini ta’minlash uchun fidoyilik qilishi; yashayotgan hududi, mahallasi, oilasi tarixini mukammal bilishi va ularni mamlakat miqyosida

avloddan avlodga etkazishda vijdonan yondoshishi; avlod-ajdodlarining eng noyob fazilatlarini, axloq-odob qadriyatlarini, kasb-hunarlarini, sulolaviy an’alarini boyitishi va el-yurt ichida namoyon etishi; turmushining har soniyasida kelajak avlodni ulug’vor maqsadlarga etaklovchi iz qoldirish maqsadida faqat ezgu ishlarni qilishi; mahallasining, oilasining obodligi, tinchligi, xavfsizligi uchun fidokorlik, tashabbuskorlik va ijodkorlikni namoyon etishi, sog’lom ma’naviy-ruhiy muhit yaratish malaka va ko’nikmalariga ega bo’lishi, kommunikativ kompetentlik mezonlariga rioya etishi; ” halollik vaksinasi” bilan emlangan bo’lishi va ”jaholatga qarshi-ma’rifat” g’oyasiga amal qilishi, oilaparvarlik, mehnatsevarlik, xalqlararo, millatlararo totuvlikka rioya etishi; turli xil zararli odatlardan, salbiy holatlardan oila a’zolari, mahalladoshlarni avaylab-asrashi; «Bir bolaga etti mahalla ham ota, ham ona», «Otang mahalla, onang mahalla», «Bolaning begonasi bo’lmaydi», «O’z bolangizni, o’z uyingizni, o’z Vatangizni ko’z qorachig’idek asrang!» kabi sharqona tarbiya tamoyillariga rioya etishi; boqimandachilik kayfiyatidan yiroq bo’lishi, ijtimoiy va ma’naviy yordamga muhtojlar, boshiga mushkulot tushganlarga insonparvarlik yordami berishi; korrupsiya, xiyonat, jinoyat, psixologik tushkinlik, tazyiq va zo’ravonliklarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo’lishi kabi mezonlarga amal qilishi lozim.

Ko’p millatli O’zbekistonda mahalla azal – azaldan baxt, mustahkam va farovon hayot maskanidir. Mahallada inson qadr-qimmati, mehr-oqibati, obro’-e’tibori, ijtimoiy-iqtisodiy turmush tarzi namoyon bo’ladi. Shuning uchun, unda dunyoga kelib, shakllanib, jamiyat taraqqiyoti uchun o’zining munosib ulushini qo’shadigan har bir fuqaro mahallaning gullab-yashnashi, obodligi, xavfsizligi, farovonligi uchun Vatan, xalq oldida mas’ul ekanligini unutmasligi kerak.

Foydalangan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 1-martdagi seloktor yig’ilishi materiallari.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2019-yil 2-apreldagi “Aholi muammolari bilan ishlashda mahalla institutining mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5700-son Farmoni.
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi «2022 — 2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida»gi PF-60-son Farmoni
4. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-81-son Farmoni.
5. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”PQ-92-son Qarori.
6. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2021-yil 3-dekabrda “Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag’allikni qisqartirish masalalari bo’yicha hokim yordamchilari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-31-son Qarori.
7. O’zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-martdagi «Mahallabay» ishlash tizimini amaliyotga joriy etish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida amalga oshiriladigan qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida» 152-son [Qarori](#).

8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 1-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi to‘g‘risida Nizomni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 292-son Qarori.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 31-mart 2022-yildagi “Xotin-qizlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 145-sonli Qarori.
10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-apreldagi “Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish markazi to‘g‘risida Namunaviy nizomi tasdiqlash to‘g‘risida”gi 195-son Qarori.
11. Musurmanova O., Quronov M., Abdujabbarova M. Mahalla – hayot kuzgusi. Uslubiy qo‘llanma. –Toshkent: YOSHLAR MEDIAPRINT.
12. Musurmanova O., Egamberdiyeva N., Abduramonov X., Mavlonov B.. “Mahalla – yorug‘ yuzimiz va vijdonimiz ko‘zgusi”. (O‘zbek, rus, ingliz tillarida). – Toshkent: «Fan va texnologiyalar» nashriyot-matbaa uyi.
13. Musurmanova O. Ayollari ardoqlangan yurt. Uslubiy risola. –Toshkent: “Zarvaraq” nashriyoti.

* * *

Faxriddinova Nargiza Shamsiddinovna,
Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi
bosh yuriskonsulti

MAHALLA FUQAROLARNING O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANI SIFATIDA

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati barpo etishning asosiy shartlaridan biri davlatni boshqarishda hamda demokratik islohotlarni amalga oshirishda kuchli davlatdan kuchli jamiyat sari bosqichma-bosqich o‘tish jarayotlarida mahallaning o‘rni va uning faoliyatini kuchaytirishda “Obod va xavfsiz mahalla”, “Obod mahalla”, “Obod ko‘cha”, “Obod xonadon”, “mahallabay”, “xonadonbay” tamoyillari asosida ishlash O‘zbekistonda davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganligi ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlari: Shaharcha, qishloq, ovullar, “Obod va xavfsiz mahalla”, “Obod mahalla”, “Obod ko‘cha”, “Obod xonadon”, “mahallabay”, “xonadonbay”, “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”.

Аннотация. В данной статье одним из основных условий становления гражданского общества в Узбекистане является роль соседства в процессе постепенного перехода от сильного государства к сильному обществу в управлении государством и реализации демократические реформы.», «Абод ханадон», «махаллабай», «хонадонбай» работают на принципах научно обоснованных, что поднялись до уровня государственной политики в Узбекистане.

Ключевые слова: город, село, села, «Благополучная махалля», «Благополучная улица», «Благополучный дом», «махаллабай», «хонадонбай», «Железная тетрадь», «Женская тетрадь» и «Молодежная тетрадь».

Annotation. In this article, one of the main conditions for the establishment of a civil society in Uzbekistan is the role of makhalla in the process of gradual transition from a strong state to a strong society in the

management of the state and the implementation of democratic reforms, “Obod khonadon”, “mahallabay”, “khonadonbay” working on the principles is scientifically based that it has risen to the level of state policy in Uzbekistan.

Key words: town, village, aul, “Prosperous and safe makhalla”, “Prosperous makhalla”, “safe street”, “safe black”, “mahallabay”, “khonadonbay”, “Iron notebook”, “Women’s notebook” and “Youth notebook”.

O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati barpo etishning asosiy shartlaridan biri davlatni boshqarishda hamda demokratik islohotlarni amalga oshirishda fuqarolarning faol ishtirokini ta’minlashdan iboratdir. Buning ma’nosi shundan iboratki fuqarolik jamiyati qurish jarayonida boshqaruvning turli vazifalari bevosita xalqqa topshiriladi, buning natijasida o‘zini o‘zi boshqaruv organlari rivojlanib boradi. Bugungi kunda O‘zbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etish, kuchli davlatdan kuchli jamiyat sari bosqichma-bosqich o‘tish orqali ro‘y beradi, buni bugungi hayotning o‘zi taqozo etmoqda.

Jamiyat tubdan yangilanayotgan, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy-ma’naviy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan ko‘plab masalalarni hal etishda o‘zini o‘zi boshqarish organlari roli ortib borayotgan bugungi kunda davlat tizimining roli nimadan iborat ekanligi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning ma’ruzalarida jamoatchilik bilan bo‘layotgan uchrashuvlarda belgilab berilmoqda.

Prezidentimizning “Ma’lumki, dunyoda noyob, o‘xshashi yo‘q mahalla tizimi mustaqillik yillarida aholiga eng yaqin va xalqchil tizimga aylandi. Qaysi mahallada ish to‘g‘ri tashkil etilib, fuqarolar bilan yaqin hamkorlik o‘rnatilgan bo‘lsa, o‘sha yerda hamjihatlik, mehr-oqibat muhiti hukm surmoqda, noxush holatlarga yo‘l qo‘yilmayapti”¹.

Davlatimiz tomonidan belgilab berilayotganidek, islohotlarni amalga oshirish, tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirish, xususiy mulkni rivojlantirish, ishsizlikni kamaytirish, aholini ish bilan ta’minlash, iste’mol bozorini to‘ldirib borish, fuqarolarning moddiy faravonligini oshirish aholini kuchli ijtimoiy himoya qilish masalalari mahalliy hokimiyat idoralari tomonidan hal etilib borilmoqda. Shuning uchun ham har tomonlama o‘zini oqlab borayotgan fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarini rivojlantirish va mustahkamlash masalasi davlatimizning doimiy e’tiborida bo‘lib kelmoqda.

Xalqimizning milliy tabiati, azaliy an’analari va qadriyatlariga asoslangan mahalla o‘zining uzoq tarixida hech qachon bugungi davrdagidek alohida e’tiborga sazavor bo‘lgan emas. Bugungi kunda mahalla joylardagi o‘zini o‘zi boshqarish tizimining tayanchi sifatida faoliyatini kuchaytirib bormoqda, bu jamiyatimizning bugungi hayotini eng samarali, ayni paytda milliy va xalqchil ko‘rinishidir.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlab kelayotganlaridek, o‘zini o‘zi boshqarishning xalqimiz an’analari va qadriyatlariga juda mos bo‘lgan usul-mahalladir o‘z hududlaridagi barcha ishlar uchun mas’uldirlar.

Mustaqillik sharofati bilan milliy qadriyatlarimiz tiklanishi mahallalar tizimining nufuzini tobora oshirib bormoqda. Ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan mahalla birinchi marta mamlakatimizning bosh qomusi bo‘lgan Konstitutsiyamizga muvofiq o‘zining huquqiy maqomiga ega bo‘lib, mahalliy davlat hokimiyati bobida o‘ziga xos o‘rin olishi juda katta siyosiy va amaliy ahamiyat kasb etdi⁵⁵.

⁵⁵ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2012 й. – 29-б.

Konstitutsiyamizning XXI bobi, 105-moddasida belgilab qo’yilganidek “Shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig’ini o’zini-o’zi boshqarish organlari bo’lib, ular raisni (oqsoqolni) saylaydi. O’zini o’zi boshqarish organlarini saylash tartibi, faoliyatini tashkil etish hamda vakolat doirasi qonun bilan belgilanadi”¹.

Prezident Sh.M.Mirziyoyev rahbarligida mahallalarning o’zini o’zi boshqarish organi sifatida faoliyatini kuchaytirish O’zbekistonda davlat siyosati darajasiga ko’tarildi. Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarishning huquqiy asosi-bu fuqarolarning o’zini o’zi boshqarishini amalga oshirish va tashkil etish jarayonida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi normativ hujjatlarning yig’indisidir. Mahallalarning o’zini o’zi boshqarish organlari sifatida mavqeyini, huquqini yanada oshirish, ularning jamiyat hayotidagi roli va ahamiyatini tobora kuchaytirish maqsadida Prezident Sh.M.Mirziyoyev va hukumat tomonidan juda ko’plab qonun, farmon va qarorlar qabul qilinmoqda.

Bugungi kunda jamiyatdagi o’z mavqeyini kuchaytirib borayotgan o’zini o’zi boshqarish organlari aslida mahallalardan kelib chiqqan, mahalla umuman barcha fuqarolar uchun ulkan bir maktab darsxonasidir. Mahallaning eng qadimiy asl milliy qadriyatlar sifatida noyobligi shundaki, asrlar mobaynida mahallalarda ko’plab muammolar o’z yechimini topib kelgan. Halollik, rostgo’ylik, or-nomus, o’zaro hurmat va shu singari xalqimizning eng sara an’analari, urf-odatlar, qadriyatlari, barcha insoniy fazilatlari mahalla muhitida shakllanib, chuqur ildiz otib sayqal topib borgan.

Bugungi kunda esa barcha muammoli masalalar mahallalarda hal etilmoqda. Aholini muammolari bilan ishlashda mahalla institutining mavqeyini tubdan takomillashtirish maqsadida barcha davlat tashkilotlar va muassasalari rahbarlari va xodimlari mahallalarda o’z faoliyatlarini tashkil qilib aholiga yaqindan muammolarini yechishga ko’makdosh bo’lib, “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat kilishi kerak” shiori ostida samarali ishlar tashkil qilingan.

Ya’ni “Mahalla xalq bilan davlat o’rtasidagi ko’prik bo’lishi kerak. Odamlarning quvonchu tashvishidan doimo xabardor bo’lish mahallaning asosiy vazifasidir”- deb qayd etganlar Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev.

Mahallalarning tarixiy taraqqiyot mahsulidir, uning paydo bo’lishi rivojlana boshlashi xalqimizning o’tmish tarixiga borib taqaladi, uning tarixiy ildizlari juda chuqurdir shuning uchun ham u xalqimiz uchun tarixiy qadriyatdir. Mahallaning maqsad va vazifalari ham, unga bo’lgan talab ham ajdodlarimizning hayotiy ehtiyojlari asosida yuzaga kelgan.

Mahallaning, eng avvalo, kishilar o’rtasidagi turli-tuman moddiy-ma’naviy ehtiyojlari, orzu-umidlar, maqsadlar, manfaatlar bilan bog’langan, aniq iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, axloqiy, ta’lim-tarbiyaviy, huquqiy mezonlarga asoslangan munosabatlardan iboratdir.

Mustaqilligimizning sharofati hamda bugungi kundagi islohatlarning samarasi bilan mahallaning jamiyatimiz hayotining barcha sohalarida ahamiyati kundan kunga ortib bormoqda. Mahalla ko’pchilik odamlar yashaydigan shunchaki maskangina emas, ayni paytda u eng katta tarbiya, namuna maktabi hamdir. Bugungi kunda O’zbekistonda mavjud bo’lgan barcha mahallalarda turli millat va elatlarga mansub bo’lgan, turli xil dinlarga e’tiqod qiladigan kishilar tinch-totuv va ahil yashab kelmoqdalar. Mahallalardagi sog’lom ma’naviy muhit doimo uning kuch qudratini tashkil etib kelgan.

Mahallalarning jamiyat hayotidagi o’rni katta ekanligi xorijlik mutaxassislar tomonidan ham e’tirof etib kelinmoqda. Markaziy Osiyo va Kavkaz davlatlarini o’rganish instituti ijrochi direktori

Yaponiyalik olim T.Tanaka quyidagi fikrlarni bildirib o’tadi. “Mahalla nafaqat fuqarolik jamiyatining asosi, balki demokratiyaning katta maktabidir. U, albatta, xalqning ma’naviy hamda madaniy qadriyatlarini saqlash va rivojlantirish, shuningdek mamlakatni modernizatsiyalashda poydevor bo‘lib xizmat qiladi.” Nyu-York davlat universiteti professori Parviz Morvij ham mahalla to‘g‘risida o‘zining fikrlarini bildirib o‘tdi. “O‘zbek mahallasini bir necha yillardan buyon qiziqish bilan o‘rganib kelaman. Ana shu taqiqotlar natijasida bir xulosaga keldim, ya’ni haqiqiy demokratiya an’analar mahalla faoliyatida o‘z ifodasini topgan. Ushbu noyob institut faoliyatini o‘rganish, tajribasini ommalashtirish maqsadga muvofiqdir” deb takidlaydi.

Mahalla sharqona milliy ma’naviy-axloqiy, madaniy qadriyatlarni yuzlab, minglab yillar mobaynida asrab-avaylab, hayotga joriy etib kelayotgan qutlug‘ maskan sifatida ham bebahodir. Mahalla ushbu qutlug‘ maskanda yashab kelayotgan kishilar o‘rtasida ahillik, qo‘ni-qo‘shnichilik, mahalla-ko‘pchilik qadimgi zamonlardan boshlab bugungi kungacha ham o‘z mohiyatini o‘zgartirmasdan, ahamiyatini yo‘qotmasdan davom etib kelayotgan sharqona milliy qadriyatlar hisoblanadi.

Bugungi kunda mahallalarga o‘zini o‘zi boshqarish organi sifatida katta ahamiyat berilayotgan uning jamiyat hayotida bo‘layotgan o‘zgarishlarda, yangilanish jarayonlarida faol ishtirok etish imkoniyatlarini yanada kengaytirib bormoqda.

Prezident Sh.M.Mirziyoyev viloyatlarga qilayotgan tashriflarida, jamoatchilik vakillari bilan bo‘layotgan uchrashuvlarda, ko‘plab mahallalarda amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar bilan tanishish jarayonida bugungi kunda to‘y-hashamlarni, oilaviy tantanalarni, maraka va marosimlarni, turli xil sayllarni, tantanali yig‘ilishlarni, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni o‘tkazishda oqilona ish tutish, manmanlikka berilishni, ortiqcha sarf xarajatlarni, behuda chiqimlarni oldini olishda, shuxratparastlik, isrofgarchilikni tugatishda mahallalarning fuqaroolarni o‘zini o‘zi boshqarish organi sifatida tarbiyaviy- amaliy ahamiyati beqiyos ekanligi doimo ta’kidlab kelmoqdalar.

“Shularning barchasini e’tiborga olib, biz bu tuzilmani yanada qo‘llab-quvvatlashimiz va har tomonlama rivojlantirishimiz zarur. Birinchi navbatda mahallaning jamiyatdagi o‘rni va rolini yanada kuchaytirish, huquq va vakolatlarini kengaytirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ushbu tizimda faoliyat ko‘rsatayotgan rahbar va xodimlarning malakasini va saviyasini muntazam oshirib borish lozim bo‘ladi”¹.

Keng ko‘lamda islohotlar va yangilanishlar jarayonlari amalga oshirib borilayotgan bugungi kunda o‘zini o‘zi boshqarishning milliy modeli bo‘lgan mahalla xalqimizning azaliy udumlari, urf-odatlarini, boy an’analariga tayangan holda jamiyat a’zolarining ongiga ezgulik g‘oyalarini, milliy qadriyatlarni singdirib kelmoqda.

Respublikasizning har bir hududida “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etilganini alohida ta’kidlash lozim.

Mahallalarda mahalla raisi bilan bir maqsad sari ishlaydigan hokim yordamchilari, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, yoshlar yetakchilari lavozimlari joriy etildi.

Mahalla raisi faol islohotchi sifatida, avvalo, zamon bilan hamqadam bo‘lishi, **“Obod mahalla”, “Obod ko‘cha”, “Obod xonadon”** mezonlarini hayotga tatbiq etildi.

Xalqimizni hayotdan rozi qilishdek ulug‘vor maqsadga erishish yo‘lida biz islohotlarni **“mahallabay”** asosda amalga oshirish, barcha qishloq va mahallalarimizni jadal rivojlantirishga birinchi darajali masala sifatida qaralmoqda va ishlar tashkil qilinmoqda.

Ayni vaqtda aholining ehtiyojmand qatlami bilan manzilli ish olib borish, **“Temir daftar”, “Ayollar daftari”** va **“Yoshlar daftari”**ga kiritilgan yurtdoshlarimiz muammolarini **“xonadonbay”** hal etishda, hech shubhasiz, mahalla organlari muhim o‘rin tutadi.

Mahalla xodimlarining jamiyatimizda ma’naviy muhit barqarorligini, millatlararo do‘stlik va hamjihatlikni mustahkamlash, yoshlarni ona Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, aholini ijtimoiy himoya qilish borasidagi fidokorona xizmatlarini el-yurtimiz yaxshi biladi va yuksak qadrlaydi.

Ayniqsa, mahalla faollarining pandemiya davrida ko‘rsatgan chinakam jonbozliklari, xususan, sinovli kunlarda odamlar holidan xabar olish, kam ta’minlangan oilalarni qo‘llab-quvvatlash, muhtojlarga mehr-muruvvat ko‘rsatish, aholi bandligini ta’minlash singari g‘oyat muhim va dolzarb masalalarda davlatimizga mustahkam tayanch bo‘lib maydonga chiqqanini faxr va g‘urur bilan ta’kidlayman⁵⁶.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh.Mirziyoyev *“Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz”*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – B. 58-59.
2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012. – B. 29.
3. Sh.M.Mirziyoyev. *Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – B. 59.

* * *

Mo‘minov Jasurbek Mamirjonovich,
*O‘zbekiston Respublika Mahalla va nuroniylarni
qo‘llab-quvvatlash vazirligi xodimi*

BOSHQARUV TIZIMINI MUSTAHKAMLASHDA SIYOSIY KOMMUNIKATSIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston jamiyatida boshqaruv tizimini mustahkamlashda siyosiy kommunikatsiya texnologiyalari, kommunikatsiya tizimlaridan xalqaro va milliy tajribalar asosida samarali foydalanish davlat va xalq o‘rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga ko‘tarish, siyosat subyektlari va jamiyat a‘zolarining o‘zaro ishonch ruhiga asoslangan konstruktiv muloqotni rivojlantirish hamda mustahkam aloqa o‘rnatilishi ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: “Elektron hukumat”, “Jamoatchilik bilan aloqalar PR (Public Relations)”, davlat, jamiyat, fuqarolik jamiyati, jamoatchilik fikri, siyosiy kommunikatsiya, matbuot, shaffoflik, virtual qabulxona.

Аннотация. В статье научно обосновано эффективное использование политических коммуникационных технологий, коммуникационных систем на основе международного и национального опыта в укреплении системы управления в обществе Узбекистана, повышение на новый уровень

⁵⁶ Ш.М. Мирзиёев. *Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз*. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 59-бет.

отношений между государством и народом, развитие конструктивного диалога, основанного на духе взаимного доверия субъектов политики и членов общества, а также установление прочной связи.

Ключевые слова: «Электронное правительство», «связь с общественностью PR (Public Relations)», государство, общество, гражданское общество, общественное мнение, политическая коммуникация, пресса, прозрачность, виртуальная приемная.

Annotation. This article scientifically substantiates the effective use of political communication technologies, communication systems based on the above international and national experience in strengthening the management system in Uzbekistan's society, increasing relations between the state and the people to a new level, developing a constructive dialogue based on the spirit of mutual trust of politicians and members of society, as well as establishing a strong connection.

Key words: “Electronic government,” “Public relations” (PR), state, society, civil society, public opinion, political communication, press, transparent, virtual reception.

Jahonda ro‘y berayotgan o‘zgarishlar ko‘lamining ta’siri barcha jabhalarda o‘zini namoyon qilmoqda. Zamonaviy dunyo oldindan anglab bo‘lmas voqea va hodisalarni insoniyatga taqdim etmoqda. Voqealar rivoji shuni ko‘rsatmoqdaki, global taraqqiyot sharoitida har qanday millat, xalq, davlat o‘zining taraqqiyoti yo‘lida turli darajadagi ziddiyatlar, ixtiloflarga u yoki bu darajada duch kelmoqda. Ayni davrda ichki va tashqi tahdidlarni bartaraf etish, barqaror rivojlanish, milliy xususiyatlarni saqlab qolish murakkablashib bormoqda. Tadqiqotchilar mamlakatlar va mintaqalar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirning kuchayishini yuqoridagi jarayonlarga sabab sifatida ko‘rsatishmoqda. Fikrimizcha, muayyan mamlakat rivojiga to‘sqinlik qiluvchi bir qancha ichki va tashqi omillarni ko‘rsatish mumkin. Tabiiy omillar sifatida geografik joylashuv, jahon iqtisodiy makoniga integratsiyalashish kabilar tutilsa, barqarorlikka ta’sir qiluvchi bilvosita omillar esa, samarali boshqaruv tizimi, ichki va tashqi ziddiyatlarning bartaraf etish imkoniyatlari, ijtimoiy-siyosiy muhit va shu bilan birga kommunikatsiya tizimlarining faoliyatidagi aniqlik, tezkorlik hamda liberal demokratik qarashlar ustuvorligi bilan xarakterlanadi.

Oxirgi yillarda ro‘y bergan kommunikatsiya taraqqiyoti zamonaviy dunyo qiyofasini keskin o‘zgartirdi. AQShlik olim E. Toffler aytgan axborot inqilobi turli ma’lumotlarni ommaga yetkazishning eng tezkor vositalarini taqdim etdi. Axborot oqimining cheklanmagan tasnifi ma’lumot olish va tarqatishning global transchegaraviy ko‘rinishini yaratdi. Professor A. Solovlevning ta’kidlashiga ko‘ra, “Bugungi kunda kommunikatsiya tizimlari mamlakatlar va xalqlar iqtisodiyoti va madaniy hamkorligini o‘zgartirishning hal qiluvchi vositasiga aylanib, o‘ziga xos aloqa mexanizmlari va texnologiyalariga ega bo‘lib, hokimiyatni tashkil etish shakllari va siyosiy makonning tashqi qiyofasini sifat jihatidan o‘zgartirmoqda”⁵⁷. Axborot-kommunikatsiya tizimlarini rivojlantirish va amaliyotga qo‘llash ehtiyoji barcha davlatlarda bo‘lgani kabi mamlakatimizning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvini jadallashtirish, davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni liberallashtirish, iqtisodiyotni rivojlantirish, ma’naviy omillar samaradorligini oshirish, demokratik qadriyatlar ustuvorligini ta’minlash, davlat boshqaruvida xalqning ishtirokini ta’minlash, OAVning haqiqiy ma’noda xalqning ko‘makchisi vazifasini bajarishi kabi xususiyatlarni mujassamlashtiradi.

⁵⁷ Политические коммуникации: Учеб. пособие для студентов вузов. [Петрунин Ю. Ю. и др.]; под ред. А. И. Соловьева. – Москва: Аспект Пресс, 2004. – С. 4.

Solovevning fikricha, “...dinamik o’zgaruvchan axborot muhitida siyosiy ishtirokchilar yangi munosabatlar o’rnatishni boshlaydilar, o’zlari uchun odatiy bo’lmagan kommunikativ munosabatlarga kirishadilar va hokimiyat bilan yangi muloqot uslubini shakllantiradilar. Internet-texnologiyalari virtual makonda o’z o’rnini yaratish orqali davlatga, uning hamkorlari va muxoliflariga o’zaro munosabatlarning yangi usullari va vositalarini taklif qiladi. Ayni paytda, hukumatning o’zi, uning siyosiy tuzilmalari va institutlari sezilarli o’zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Milliy davlatlar yangi kuch va nazorat texnologiyalariga muhtoj. Davlat hokimiyatini onlayn va “elektron hukumat” texnologiyalaridan foydalangan holda boshqarish asta-sekin zamon talabiga aylanib bormoqda”⁵⁸.

Ko’rinib turibdiki, siyosiy kommunikatsiyalar jamiyatning barcha sohalarida boshqaruv samaradorligini oshirish borasida maqbul yechimlarni taklif qilmoqda. Fuqarolarga davlat tashkilotlari tomonidan ko’rsatilayotgan onlayn xizmatlar haqiqiy ma’noda “shaffof” munosabatlarni ta’minlamoqda. Mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish o’z navbatida, davlat xizmatlari ko’rsatishning onlayn bosqichiga to’liq o’tish zaruratini paydo qiladi.

Professor M.Qirg’izboyev siyosiy kommunikatsiyalarning fuqarolik jamiyatiga nisbatan quyidagi vazifalarni bajaradi deb tushuntiradi:

- “axborotga doir (bu funksiyaning bosh mazmuni siyosiy tizim unsurlari va uning amal qilishiga doir zaruriy bilimlarni tarqatishda ifodalanadi);
- regulativ (siyosiy tizim unsurlari, shuningdek, siyosiy tizim bilan fuqarolik jamiyati o’rtasida o’zaro xatti-harakatning optimal mexanizmlarini ishlab chiqishga imkon beradi);
- siyosiy ijtimoiylashtirish funksiyasi (siyosiy faoliyat va siyosiy xulqning muhim va zaruriy me’yorlarini shakllantiradi);
- manipulyativ (nisbatan muhim bo’lgan siyosiy muammolarga doir jamoatchilik fikrini shakllantiradi)”⁵⁹.

Davlat institutlari fuqarolar bilan konstruktiv muloqotdan to’la manfaatdor. Chunki jamiyat a’zolarining fikr va pozitsiyasi davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlarga moyil bo’lsa, mazkur islohotlarni amalga oshirish jarayoni silliq kechadi. Xalqning o’zi saylagan hokimiyatga bo’lgan pozitiv munosabatini shakllantirish vazifasi esa bevosita kommunikatsiya vositalari yoki boshqacha aytganda OAVning samarali faoliyatiga bog’liq. Mazkur jarayonda davlat o’zining “targ’ibot mashinasini” yangi va zamonaviy vositalar, texnologiyalar asosida shakllantirishi muhim. “Elektron hukumat”, “Jamoatchilik bilan aloqalar PR (Public Relations)” kabi zamonaviy texnologiyalar esa jamoatchilik fikrini shakllantirish, islohotlar davomiyligini ta’minlash vazifalarini bajaradi. Solovevning quyidagi qarashlari fikrimizni tasdiqlaydi: “Davlat tuzilmalari PR kommunikatsiya texnologiyalari, siyosiy reklama va fuqarolik jamiyati bilan muloqot qilishning boshqa zamonaviy usullarini, hamkorlar va manfaatdor tomonlar bilan aloqalarni davom ettirishni o’zlashtira boshladi. Shu bilan birga, sanoatlashgan jamiyatda siyosiy ta’sirning an’anaviy tashuvchilari - partiyalar hokimiyatning axborot makonini tashkil etuvchi ommaviy axborot vositalari va boshqa institutlar orasida yetakchi o’rinlarini egallaydi. Yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish jamiyatni fuqarolik va axborot jamiyati tamoyillari asosida sifat jihatidan o’zgartirishga olib keladi. Bu o’zgarishlarning barchasi zamonaviy jamiyatlarda hokimiyatni tashkil etishning yangi shakli – jamiyat

⁵⁸ Ўша манба.

⁵⁹ Қирғизбоев М. Сиёсатшунослик: олий ўқув юртлари талабалари учун ўқув қўлланма. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. Б-429.

va hukumat o’rtasidagi o’ziga xos siyosiy munosabatlarni shakllantiradigan, davlat hokimiyatidan foydalanish uchun yangi imkoniyatlar yaratuvchi mediakratiyaning shakllantiradi”⁶⁰.

Shu o’rinda “Jamoatchilik bilan aloqalar PR texnologiyalari hamda “elektron hukumat” tushunchalari haqida so’z yuritishni lozim deb hisoblaymiz. Chunki, bugun mazkur texnologiyalar axborot makonida o’ziga xos mavqe kasb etmoqda. Solovevning fikriga ko’ra, “...bugungi kunda davlat va korporativ tuzilmalarning siyosat sohasidagi pozitsiyasi siyosiy bozorda raqobatbardoshlikni yo’qotishi yoki qo’lga kiritishi mumkin bo’lgan PR texnologiyalari yoki siyosiy reklama vositalarini o’zlashtirish darajasiga, o’z loyihalarini ilgari surish imkoniyatiga bog’liq”⁶¹.

Siyosiy fanlar nomzodi U.Islombekovning qayd etishicha, “Jamoatchilik bilan aloqalar” texnologiyalari davlat bilan fuqarolar muloqotini, aniqrog’i, ular o’rtasidagi axborot almashinuvini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi usul, uslub va vositalar yig’indisidir. Bu texnologiyalar davlat boshqaruvida muhim ahamiyat kasb etib, muammolarni hal qilish jarayonida davlat va jamiyat o’rtasida faol muloqotni ta’minlash, mavjud muammoga nisbatan jamoatchilik fikrini o’rganish asosida faoliyat yuritish, davlat organlari va davlat xizmatchilariga nisbatan jamoatchilikda ijobiy munosabat shakllantirish, fuqarolarni turli begona mafkuralarning zararli ta’siridan himoyalash kabi vazifalarni amalga oshirishda qo’l keladi”⁶².

Mamalakatda olib borilayotgan tub islohotlarni fuqarolar hukmiga havola qilish, mazkur islohotlarni jamiyat a’zolari tomonidan qo’llanishini ta’minlash, o’zaro munosabatlarni hal etishda vujudga keladigan muammolarning yechimini birgalikda izlash va hal etish, fuqarolar manfaatlarini turli subyektlar ta’siridan qonuniy himoya qilishda mazkur texnologiyalar masalaning aniq yechimi bo’lib xizmat qiladi. U.Islombekov fikriga ko’ra, “Jamoatchilik bilan aloqalar – boshqaruvning demokratik usuli bo’lib, boshqaruv tuzilmalarining jamiyat manfaatlariga xizmat qilishiga, amalga oshirilayotgan islohotlarga jamoatchilikni safarbar qilishga, davlat bilan xalq o’rtasida muloqot o’rnatib, fuqarolarda davlat siyosatiga moyillik uyg’otishga xizmat qiladi. Shuningdek, davlatga hamfikir fuqarolarni ko’paytirib, ularni davlatning ishonchli hamkorlariga aylantiradi”⁶³.

Yangi davr olimlari siyosiy maqsadlarga erishish, demokratik munosabatlarni mustahkamlashda PR texnologiyalarini muhim deb hisoblaydilar. Siyosiy PRsiz jamiyat a’zolarini yangi maqsadlar sari boshlash, olib borilayotgan islohotlar samaradorligini xalqqa yetkazish birmuncha murakkabliklar keltirib chiqaradi. G’arb tahlilchilarining fikriga ko’ra, zamonaviy dunyoda siyosat subyektlarining ijtimoiy guruhlar, jamoat tashkilotlari bilan o’zaro bog’lovchi “ko’prik” vazifasini hech ikkilanmasdan PR texnologiyalari orqali amalga oshirish mumkin. Mutaxassislar, siyosatshunoslar va sotsiologlar tomonidan siyosiy PR tushunchasiga turlia ta’riflar berilgan. Ularni umumlashtirgan holda quyidagi mualliflik ta’rifini keltirish lozim deb hisoblaymiz. Bizning fikrimizcha, siyosiy PR – bu siyosat subyektlarining muayyan maqsadlarga erishish yo’lidagi xatti-harakatlarini axborot orqali boshqarish texnologiyasi. Siyosiy PR ko’pincha saylovlar va saylov oldi kampaniyalarda faol qo’llaniladi. Unga ko’makchi sifatida esa, “siyosiy imidj”, “siyosiy reklama”, “siyosiy konsalting” kabi vositalar jalb etiladi.

⁶⁰ Политические коммуникации: Учеб. пособие для студентов вузов. [Петрунин Ю. Ю. и др.]; под ред. А. И. Соловьева. – Москва: Аспект Пресс, 2004. – С. 4.

⁶¹ Политические коммуникации: Учеб. пособие для студентов вузов. [Петрунин Ю. Ю. и др.]; под ред. А. И. Соловьева. – Москва: Аспект Пресс, 2004. – С. 4.

⁶² У.Ислombeков. Сиёсатда “Жамoатчилик билан алоқалар” технологияларини қўллаш имкониятлари (Ўзбекистон Республикаси мисолида). Сиёсий фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. Тошкент – 2007.Б-5.

⁶³ Ўша манба.

Yana bir rossiyalik tadqiqotchi V.Lazarevaning qayd etishicha, “Hozirgi vaqtda PR jamiyatning siyosiy sohasida keng tarqalgan. Saylov kampaniyasi davrida ham, saylovlar oralig’ida ham siyosiy PR katta ahamiyatga ega. Siyosiy saylov kampaniyasida PR aysbergning «suv osti qismi» ni ifodalaydi va ish hajmi va qiymati bo’yicha ochiq siyosiy reklamadan sezilarli darajada ustun turadi. Siyosiy PR quyidagi bosqichlarni o’z ichiga oladi:

- saylovchilar va korxonalarda uchrashuvlar tashkil etish va ishlab chiqish;
- ma’muriy resurslarni jalb qilish yoki zararsizlantirish;
- nomzodning mas’uliyatli bo’lajak rahbar sifatidagi obro’sini shakllantirish;
- hududdagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni o’rganish, tahlil qilish;
- saylov oldi tashviqotni sifatli o’tkazish”⁶⁴.

Lazarevaning fikriga ko’ra, siyosiy PR siyosiy konsalting xizmatlari ko’rsatishda ham o’z imkoniyatlarini oshirib bormoqda. “Bugungi kunda PR xizmatlari nafaqat siyosiy partiyalarda, balki davlat hokimiyatining yirik institutlarida ham mavjud. Ushbu xizmatlar bir qator o’ziga xos funksiyalarni bajaradi:

- ular jamoatchilik, siyosiy jarayonning boshqa subyektlari bilan aloqa va aloqalarni o’rnatadi, qo’llab-quvvatlaydi va kengaytiradi;
- davlatning, muayyan siyosiy partiya yoki birlashmaning siyosiy pozitsiyasi haqida jamoatchilikni xabardor qilish, muayyan qarorlar qabul qilishning tafsilotlari va sabablarini tushuntiradi;
- ijtimoiy-siyosiy monitoringni amalga oshirish, boshqacha aytganda, jamoatchilik fikrini, siyosiy kuchlar, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va siyosiy vaziyatni tahlil qiladi;
- amalga oshirilayotgan harakatlar yoki siyosiy bayonotlarga bo’lgan jamoatchilik munosabatini kuzatadi;
- siyosat subyektlarini tahliliy ma’lumotlar, shu jumladan, siyosiy kommunikatsiyaning muayyan shakllariga ustunlik berish bo’yicha tavsiyalar berib boradi”⁶⁵.

Yuqorida keltirilgan qarashlar, fikrlardan ko’rish mumkinki, siyosiy PR siyosiy kommunikatsiya vositalari ichida eng samarali texnologiya sifatida dunyo miqyosida qo’llanilmoqda. Bundan kelib chiqib, mamlakatimiz boshqaruv tizimini mustahkamlashda siyosiy kommunikatsiya texnologiyalardan, ayniqsa, siyosiy PRdan samarali foydalanish kutilgan ijobiy natijalarni beradi.

Yurtimizda ushbu masala bo’yicha bir qancha olimlar, tahlilchilar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Siyosiy fanlar doktori J.Mavlonov “Zamonaviy siyosiy kommunikatsiyalarning eng muhim qismini “elektron demokratiya” va “elektron hukumat” masalalari tashkil etadi”⁶⁶, deb ta’kidlaydi. Olimning fikricha, “Elektron demokratiya” atamasi birinchi marta AQShda paydo bo’lgan va tez orada ko’plab shtatlarda keng tarqalgan. Keng ma’noda bu atama kompyuterlar, shuningdek, shunga o’xshash qurilmalar va telekommunikatsiya tarmoqlaridan foydalanish orqali fuqarolarni jamiyat ishlarida yanada faol ishtirok etishga jalb qilish imkoniyatini anglatadi”⁶⁷.

O’zbekistonlik olimlar T.Nishonboyev va A.Muksinovlarning ta’rifiga ko’ra, “Elektron axborot texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanib borishi fuqarolar hamda davlat o’rtasidagi muloqotning

⁶⁴ В.Н.Лазарева. Политический PR как вид коммуникации с обществом. Международный научный журнал «инновационная наука». 2015, – №10. – С. 210.

⁶⁵ Ўша манба.

⁶⁶ Мавлонов Ж. Коммуникативные основы деятельности институтов гражданского общества: тенденции и инновации: монография. / Отв. ред. А.Муминов. – Ташкент. Изд-во «Adabiyot uchqunlari», 2018. – С. 19.

⁶⁷ Ўша манба.

yangi turi – “elektron hukumat” tizimini vujudga keltirdi. “Elektron hukumat” deganda mamlakat doirasida boshqaruv xarajatlarini kamaytirishga, jamiyat a’zolarining davlat bilan kompyuter texnologiyalari yordamida muloqot qilishini ta’minlashga asoslangan elektron tizim tushuniladi”⁶⁸. U. Islombekovga ko’ra esa, “Bu tizim internet tarmog’iga joylashtirilib, fuqaroning davlat idorasiga qatnashi, mansabdor shaxslarning qabulini kutishi, ko’plab hujjatlarni rasmiylashtirishga hojat qolmaydi. Ya’ni har bir fuqaro internet tarmog’iga ulangan istalgan kompyuter orqali davlat organiga axborot uzatishi, so’rov bilan murojaat etishi, hujjatlarni rasmiylashtirishi va davlat idorasi bilan bog’liq boshqa muammolarini hal qilishi mumkin”⁶⁹.

Shuningdek, J. Mavlonov elektron hukumat yordamida siyosiy jarayonlarga siyosiy ustuvorlik berilishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, “Internetdan fuqarolar uchun eng ommabop va muhim masalalar bo’yicha jamiyat manfaatlarini siyosiy jarayonlarning asosiy oqimiga yo’naltirishda o’ta samarali vosita sifatida foydalanish mumkin. Ular orasida eng keng tarqalgan misollardan biri onlayn ovoz berishdir. Hukumat va siyosiy qarorlarni qabul qilish jarayonlariga onlayn kirish, ijtimoiy va siyosiy masalalar bo’yicha onlayn maslahatlar, fikrlar, qarashlar va kelishmovchiliklarni onlayn tarzda taqdim etish va boshqalar ham qo’llaniladi. Siyosiy partiyalar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yangi auditoriyaga tezroq kirish imkonini beradi. Nihoyat, odamlar, jamoalar, partiyalar va jamiyatning boshqa elementlari o’rtasidagi ommaviy va qulay aloqalar siyosiy kuchlar o’rtasida turli koalitsiya va bloklarning shakllanishi uchun nihoyatda muhim ahamiyatga ega”⁷⁰.

J. Mavlonovning qayd etishicha elektron hukumat an’anaviy hukumatdan aynan tezkorligi, aniqligi va shaffofligi bilan farq qiladi. Buni olim quyidagicha izohlaydi: “Elektron hukumat an’anaviy hukumatning analogi emas, u faqat axborot texnologiyalaridan foydalangan holda davlat va fuqarolar o’rtasidagi o’zaro munosabatlarning yangi usullarini belgilaydi. Biz faqat davlat va fuqaro o’rtasidagi samarali munosabatlarni ta’minlaydigan muayyan talablarning mavjudligi haqida gapirishimiz mumkin. Mavjud talablar majmuasidan kelib chiqqan holda, elektron hukumatning maqsadlari quyidagilardan iborat:

- davlat xizmatlarini ko’rsatish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish;
- fuqarolarning davlat boshqaruvi jarayonida ishtirok etish darajasini oshirish;
- fuqarolarning o’z-o’ziga xizmat ko’rsatish imkoniyatlarini qo’llab-quvvatlash va kengaytirish;
- fuqarolarning texnologik xabardorligini oshirish;
- har qanday mintaqaning muayyan davlat xizmatlarini olish jarayonida geografik joylashuvi omilini kamaytirish”⁷¹.

Mamlakatimiz boshqaruv tizimini mustahkamlashda siyosiy kommunikatsiya texnologiyalardan samarali foydalanish imkoniyatlari ortib borayotgani holda, ularni samarali qo’llash orqali barqaror taraqqiyotni ta’minlash mumkin. 2016-yilda Bosh Vazir qabulxonasi sifatida tashkil etilib, keyinchalik, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining virtual qabulxonasiga aylantirilgan “xalq qabulxonalari” hukumatning xalq bilan muloqot qilish imkoniyatlarini keskin oshirdi. Qisqa muddatlarda (2016–2018-yillar) aholi tomonidan turli masalalar yuzasidan 2,5 milliondan ortiq

⁶⁸ Нишанбеков Т., Муксинов А. Электронное правительство // Инфоком UZ. – Тошкент: 2006, – №.2. – С.65.

⁶⁹ У.Исломбеков. Сиёсатда “Жамоатчилик билан алоқалар” технологияларини қўллаш имкониятлари (Ўзбекистон Республикаси мисолида). Сиёсий фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. Тошкент – 2007.Б-116.

⁷⁰ Мавлонов Ж. Коммуникативные основы деятельности институтов гражданского общества: тенденции и инновации: монография. / Отв. ред. А.Муминов. – Ташкент: Изд-во «Adabiyot uchqunlari», 2018. – С.19.

⁷¹ Ўша манба.

murojaatning yo‘llanishi, murojaatlarni ko‘rib chiqib hal etishning aniq muddati belgilab qo‘yilishi natijasida yillar davomida hal etilmay qolgan muammolarning tez yechim topishi ta’minlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2019-yil 19-fevraldagi PQ-4197-sonli “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq Qabulxonalari faoliyati bilan bog‘liq nizomlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaroriga ko‘ra, “xalq qabulxonalari”ning huquqiy maqomi belgilab berildi.

Mazkur “Nizom”ning 2-bobi “Xalq qabulxonasining asosiy vazifalari, huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi” deb nomlanib, unda quyidagi ustuvor vazifalar ko‘rsatib berilgan:

– “aholi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotni tashkil etish, jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini to‘laqonli himoya qilishga qaratilgan uyma-uy yurish, ijtimoiy va boshqa obyektlarni o‘rganish orqali muammolarni aniqlash va hal qilish, shuningdek, murojaatlar bilan ishlashning samarali tizimi amal qilishini ta’minlash;

– fuqarolarning O‘zbekiston Respublikasi Prezidentiga, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalariga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga, Hukumatga, sud, huquqni muhofaza qilish va nazorat organlariga, shuningdek, davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlariga, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa davlat tashkilotlariga (bundan buyon — davlat organlari) murojaat qilishga oid konstitutsiyaviy huquqlarining so‘zsiz amalga oshirilishi uchun sharoitlar yaratish;

– xalq qabulxonasiga kelib tushgan murojaatlarning qonun hujjatlari talablariga qat’iy amal qilgan holda, to‘liq, xolis, o‘z vaqtida ko‘rib chiqilishi, shuningdek, uyma-uy yurish, ijtimoiy va boshqa obyektlarni o‘rganishda aniqlangan muammolarning hal etilishini tashkil etish va nazorat qilish”⁷².

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, “xalq qabulxonalari”ga murojaat qilish onlayn ko‘rinishda amalga oshiriladi. Murojaatchi tuman, viloyat markazi yoki poytaxtga kelishi uchun ehtiyoj qolmadi. Shuningdek, “virtual qabulxona” faoliyatining texnik imkoniyatlari takomillashtirib borilmoqda. 2018-yil 1-fevraldan boshlab, “portal”ning yangicha formati o‘z faoliyatini boshladi. Unga ko‘ra, fuqarolar mazkur portalda o‘zlarining shaxsiy sahifalarini ochishlari, eng ko‘p beriladigan savollarga tezkor javob olishlari, onlayn rejimda huquqiy maslahat olishlari, turli vazirlik, idora rahbarlariga “virtual qabulxona” orqali murojaat qilishlari, fuqarolarga yaratilayotgan turli ijtimoiy imkoniyatlardan muntazam xabardor bo‘lib borishlari va shunga o‘xshash virtual imkoniyatlardan keng foydalanish muhiti yaratildi.

“Virtual qabulxonada **«Ko‘p beriladigan savollar»** bo‘limi ochildi. Bu yerda eng ko‘p beriladigan savollar to‘planadi. Ma’lumotlar bazasida uy-joy ta’minoti, ijtimoiy himoya, tadbirkorlik va bank faoliyati, ishlab chiqarish, sertifikatlash va litsenziyalash, veterinariya xizmatlari, soliqlar va jarimalar, axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari, transportga oid va huquqiy masalalar, ta’lim, fan va madaniyat, mehnat va aholi bandligi, shuningdek, jamiyat hayotining boshqa masalalariga oid savollarga javoblar to‘plangan. Kerakli savolga javobni kalit so‘zlar yordamida izlab topish imkoniyati ham yaratilgan”⁷³.

“Aniq.uz” rasmiy saytining yozishicha, “2017–2021 yillarda Prezident virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalari kelib tushgan 5 million 780 mingdan ziyod murojaatlar ko‘rib chiqildi, shundan 3 million 288 mingdan ortig‘i qanoatlanirildi. Murojaatlarning to‘liq, o‘z vaqtida va qonuniy o‘rganib

⁷² <https://lex.uz/docs/4208064>.

⁷³ https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/prezident_virtual_qabulhonasining_yangi_talqini_ishga_tushirildi.

chiqilishi natijasida ularni qanoatlantirish darajasi ham yil sayin oshib bormoqda. Murojaatlar tahlili dasturlar va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini shakllantirishga asos bo’la boshladi. Murojaatlar tahlili asosida so’nggi besh yilda chegaralar ochilishi, yaqin qo’shnihilik aloqalari tiklanishi, fuqarolik, propiska tizimlari, afv etish, pensiya, valyuta siyosatini isloh qilish, buziladigan ko’chmas mulk obyektlari mulkdorlariga kompensatsiya berish, “Obod qishloq”, “Obod mahalla” dasturlarini amalga oshirish va boshqa masalalar bo’yicha qabul qilingan muhim hujjatlar xalqning davlatdan rozi bo’lishiga, tizimli muammolar hal qilinishiga xizmat qildi. Qator masalalar bo’yicha murojaatlar deyarli barham topgan bo’lsa, o’nlab sohalar bo’yicha murojaatlar keskin kamaydi”⁷⁴.

Maqolani so’nggida **quyidagi xulosalarni** bildirish zarurati paydo bo’lmoqda:

– O’zbekiston jamiyatida boshqaruv tizimini mustahkamlashda siyosiy kommunikatsiya texnologiyalari, kommunikatsiya tizimlaridan yuqorida keltirilgan xalqaro va milliy tajribalar asosida samarali foydalanish davlat va xalq o’rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga ko’taradi. Siyosat subyektlari va jamiyat a’zolarining o’zaro ishonch ruhiga asoslangan konstruktiv muloqotni rivojlantiradi.

– Jamiyatdagi mavjud muammolarni yechishning kommunikatsion, yanada qulay yo’llarini izlash, aniqlash va amalga oshirishga bo’lgan ehtiyojga ko’ra aholi bilan ishlashning mahalliy kommunikativ imkoniyatlarini izlash muhim ahamiyat kasb etadi. Gap shundaki, davlat rahbariga to’g’ridan-to’g’ri murojaat qilishning o’ziga xos ijobiy tomonlarini inkor etmagan holda, mahalliy hokimiyat tizimida aholi bilan ishlashdagi ikkita muammoni ko’rsatish joiz. Bular, **birinchidan**, murojaat qiluvchilarning aksariyati mahalliy hokimiyat orqali o’z muammosini hal etish imkoni amalda mavjud emasligini anglagan holda “virtual qabulxona”ga o’z talabini yo’llaydi. **Ikkinchidan** esa, mahalliy hokimiyat tizimida kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning zamonaviy shakllari deyarli o’zlashtirilmagan. Shu sababdan, har bir hududda amaldagi hokimiyat vakillari tomonidan zamonaviy kommunikatsiya vositalaridan keng foydalangan holda o’zining aholisiga qulay xizmatlarni taklif etishi natijasida “xalq bilan muloqot”ning yanada qulay imkoniyatlari yaratiladi. Bu esa o’z navbatida, shaxs-jamiyat-davlat tamoyilining amaldagi ifodasi bo’lib xizmat qiladi va mamlakatimizda fuqarolik jamiyati rivojini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Петрунин Ю. Ю. и др. Политические коммуникации: Учеб. пособие для студентов вузов. Под ред. А. И. Соловьева. – Москва: Аспект Пресс, 2004. – С. 4.
2. Қирғизбоев М. Сиёсатишунослик: олий ўқув юртлари талабалари учун ўқув қўлланма. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. – Б. 429.
3. Ислombeков У. Сиёсатда “Жамоатчилик билан алоқалар” технологияларини қўллаш имкониятлари (Ўзбекистон Республикаси мисолида). Сиёсий фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент, 2007. – Б. 5.
4. Лазарева В.Н. Политический PR как вид коммуникации с обществом. Международный научный журнал «инновационная наука». 2015, – №10. – С.210.
5. Мавлонов Ж. Коммуникативные основы деятельности институтов гражданского общества: тенденции и инновации: монография. / Отв. ред. А.Муминов. – Ташкент. Изд-во «Adabiyot uchqunlari», 2018. – С. 19.

⁷⁴ <https://aniq.uz/yangiliklar/prezident-xalq-qabulxonasi-besh-yilda-qancha-murojaat-hal-etildi>.

6. Нишанбеков Т., Муксинов А. Электронное правительство / //Инфоком UZ. –Тошкент, 2006. – №.2. - С.65.
7. Ислombeков У. Сиёсатда “Жамоатчилик билан алоқалар” технологияларини қўллаш имкониятлари (Ўзбекистон Республикаси мисолида). Сиёсий фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент, 2007. – Б. 116.
8. <https://lex.uz/docs/4208064>.
9. https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/prezident_virtual_qabulhonasining_yangi_talqini_ishga_tushirildi
10. <https://aniq.uz/yangiliklar/prezident-xalq-qabulxonasi-besh-yilda-qancha-murojaat-hal-etildi>.

* * *

Qilichev Xayrulla Mamatovich,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent,
IIV Akademiyasi Fuqaroviy huquqiy fanlar
kafedrasi dotsenti

FUQAROLAR O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATIDA FUQAROLIK-HUQUQIY SHARTNOMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Annotatsiya. Maqolada fuqarolar yig'inlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalar tuzish va unga amal qilish madaniyatining darajasi tahlil qilingan hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini mustahkamlash mexanizmlari sifatida shartnomalarning ahamiyatini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ilgari surilgan.

Fuqarolar yig'inlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalarning rolini oshirish, kelgusida aholining mahalliy ahamiyatga molik masalalarini hal etishga, ushbu noyob tuzilmaning jamiyatdagi o'rni va rolini yanada kuchaytirishga, joylarda xalqning maslakdoshi va ko'makdoshiga aylantirishga xizmat qilishi asoslantirilgan.

Kalit so'zlar: mahalla, fuqarolar yig'ini, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, yuridik shaxs, fuqarolik-huquqiy shartnomalar.

Аннотация. В статье анализируется уровень вовлеченности цивилизации в деятельность собраний граждан и уровень их культуры, а также выдвигаются научно обоснованные предложения по повышению значимости договоров как механизмов укрепления социально-экономических основ органов гражданского самоуправления.

Повышение роли гражданско-правовых соглашений в деятельности гражданских собраний основано на решении вопросов местного значения населения, дальнейшего усиления роли и роли этой уникальной структуры в обществе и превращения людей в народные народы.

Ключевые слова: махалля, собрание граждан, органы гражданского самоуправления, юридические лица, гражданско-правовые договоры.

Annotation. The article analyses the level of the involvement of a civilization into activity of citizens' assembly and level of their culture and evidence-based proposals on increasing the importance of contracts as mechanisms of strengthening social and economic bases of civil self-government bodies.

Increasing the role of civil contracts in the activity of civil assembly based on the solution of questions of local value of the population, further strengthening the role and role of this unique structure in society and transformations of people into the national people.

Key words: makhalla (local community), citizens’ assembly, self-government bodies, legal entity, civil contracts.

Mahalla tarixan mamlakatimiz ijtimoiy hayotida noyob institut sifatida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, turli davrlarda ko‘p millatli O‘zbekiston xalqining milliy qadriyati sifatida tarixiy o‘ringa ega bo‘ldi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, mahalla mustaqillik yillarida aholiga eng yaqin va xalqchil tuzilmaga aylandi⁷⁵.

O‘zbekiston Respublikasidagi shartnomaviy munosabatlarga oid asosiy qoidalar O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi va O‘zbekiston Respublikasi «Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida»gi qonunda belgilangan.

Ma’lumki, shartnoma fuqarolik huquqining markaziy mavzularidan biri hisoblanadi. Shartnoma instituti jamiyatda iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, jamiyat taraqqiyotida jismoniy va yuridik shaxslarning hamkorlikda ish yuritish va muayyan bosqichlarda tashkil topgan turli shirkatlar, birlashmalarning huquqiy maqomini aniqlash va belgilash zaruriyati bilan bog‘liq holda vujudga kelgan.

Binobarin, bozor xo‘jaligida shartnoma iqtisodiy o‘zaro aloqalarni tartibga solishning asosiy usullaridan biriga aylanmoqda, chunki uning ishtirokchilari mulkdor sifatida o‘z xohishlariga ko‘ra o‘zlariga tegishli mulkdan foydalanish yo‘nalishlari va tartibini belgilaydi.

Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarida ham fuqarolik-huquqiy shartnomalar dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib, bu o‘rinda uning mazmunini belgilashga qaratilgan normalarni yanada takomillashtirish hamda ularni tuzish va unga amal qilish madaniyatini yuqori bosqichga ko‘tarish davr talabi hisoblanadi.

Mahallada fuqarolik-huquqiy munosabatlarni aks ettirish shakli bu shartnoma hisoblanadi. Biroq fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlari tomonidan tuzilayotgan shartnomalar ijtimoiy hayotda xizmatlar ko‘rsatish sohasida kutilayotgan natijaga har doim ham erishib bo‘lmayapdi. Bunga ko‘pgina obyektiv va subyektiv omillar o‘z ta’sirini o‘tkazadi. Obyektiv sabablari sifatida esa korxona va tashkilotlarning fuqarolar yig‘inlari bilan shartnoma tuzishdan sun‘iy ravishda bosh tortishlarini, subyektiv sabablari sifatida fuqarolar yig‘inlari raislarining qonunchilikda belgilangan ushbu vakolatlarini bilmasligi yoki bilgan taqdirda ham uni qo‘llash amaliyoti bo‘yicha yetarli tajribaga ega emasligini ko‘rsatish mumkin.

Mamlakatimizni modernizatsiya va isloh etish sharoitida mahalla faoliyati xodimlarida shartnomalarni tuzish va unga amal qilish madaniyatini oshirib borish ularning iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Bu esa mahalla faoliyatida «shartnomalar erkinligi» tamoyilini ta’minlaydi. Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari rivojlangan, iqtisodiyoti mustahkam va mustaqil mahalla faoliyatini rivojlantirmay turib, mahalla institutini Sh.O.Mamadaliyev to‘g‘ri ta’kidlaganidek, «... jamoatchilikning o‘zini o‘zi boshqarish instituti deyish qiyin»⁷⁶, degan xulosaga kelishga asos bo‘ladi.

⁷⁵ Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир / Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг 2016 йил 19 октябрдаги VIII съездидаги маърузаси // uzslidep.uz.

⁷⁶ Мамадалиев Ш.О. Халқ ҳокимиятчилиги: генезиси, назарияси, амалиёти (фалсафий-ҳуқуқий тадқиқот): фалсафа фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: ЎзРси ИИВ Академияси, 2004. – Б.241-242

Buning uchun mahalla institutini haqiqatda «xalq ommasini davlat, hokimiyat idoralari bilan bog’lab turuvchi ko’pri» vazifasini o’tashi, «Kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyati sari» konsepsiyasining amaliyotga to’laqonli tatbiq etish hamda ta’sirchan jamoatchilik nazoratini ta’minlashdagi rolini oshirish, fuqarolik-huquqiy munosabatlarda huquq va vakolatlarini kengaytirish, xalqning chinakam maslakdoshi va ko’makdoshiga aylantirish maqsadida shartnomaviy munosabatlardagi ishtirokini va fuqarolik qonun hujjatlaridagi mazkur masalaga oid qoidalarni bosqichma-bosqich takomillashtirish lozim.

Buning uchun avvalambor, fuqarolar o’zini o’zi boshqarish organlarining shartnomaviy munosabatlardagi ishtirokining darajasini tahlil qilish hamda rivojlangan xorijiy davlatlarning ijobiy tajribalarini o’rganish orqali ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish foydadan xoli bo’lmaydi.

Xususan, «Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida»gi O’zbekiston Respublikasi qonunining⁷⁷ 11-moddasida ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, tegishli hududni obodonlashtirish, ko’kalamzorlashtirish va sanitariya jihatdan tozalash, kam ta’minlangan oilalarga ularning uylari va kvartiralarini ta’mirlashda, shuningdek, kommunal xizmatlari haqini to’lashda yordam ko’rsatish uchun ixtiyoriylik asosida jismoniy shaxslardan mablag’ yig’ish, yuridik shaxslarning mablag’laridan shartnoma asosida foydalanish to’g’risida qarorlar qabul qilish, shuningdek, kommunal to’lovlar undirilishini ta’minlash, issiqlik va elektr energiyasidan, issiq va sovuq suvdan tejimli foydalanish bo’yicha tadbirlar o’tkazishda, tegishli hududni obodonlashtirish va ko’kalamzorlashtirish, uylar va hovlilarni namunali saqlashga doir ishlarni ixtiyoriylik asosida tashkil etishda shartnoma asosida ko’maklashish borasidagi O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan mustaqil faoliyat ekanligi belgilab qo’yilgan.

Bundan tashqari, «Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida»gi O’zbekiston Respublikasi qonunining 14-moddasida davlat organlarida, shu jumladan sudda, yuridik va jismoniy shaxslar bilan munosabatlarda fuqarolar yig’inining manfaatlarini ifodalashi, fuqarolar yig’ini nomidan shartnomalar, shu jumladan mehnat shartnomalarni tuzishi ko’rsatib o’tilgan.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni asosida qabul qilingan 2022—2026-yillarga mo’ljallangan yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasida qayd etilganidek “Hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni joyida hal etish maqsadida mahallalar vakolatlarini kengaytirish, ularning moliyaviy mustaqilligini kuchaytirish” vazifasi yuklatilgan.

Bundan tashqari mazkur taraqqiyot strategiyasida mahalladan turib barcha davlat idoralariga murojaat qilish tizimini yaratish, davlat va ijtimoiy xizmatlarni bevosita mahallada ko’rsatish vazifasi ham ko’rsatib o’tilgan. Shunday ekan insonlarning mahalliy ahamiyatga ega masalalarni birgalikda hal etish, o’z navbatida davlatning o’zi manfaatdor bo’lgan ushbu chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish uchun iqtisodiy dastaklarni, shu jumladan, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalarning mohiyati va ahamiyatini oshirish choralari ko’rish maqsadga muvofiq hisoblanadi⁷⁸.

⁷⁷ Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 22 апрелдаги ЎРҚ-350-сонли қонуни билан тасдиқланган янги таҳрирдаги «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2013 й. – № 4. – 96-м.

⁷⁸ Жўраев Б.И. Ўзбекистонда давлат ва жамият қурилишини эркинлаштиришнинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари: юрид. фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, 2008. – Б. 46.

Yuqorida qayd etib o‘tilgan ustuvor vazifalar nafaqat mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni joyida hal etishga, balki davlat idoralari faoliyati ustidan samarali jamoat nazoratini amalga oshirishda ham xizmat qiladi.

Ushbu ta’riflardan ko‘rinib turibdiki, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnomaviy munosabatlardagi ishtirokining doirasi kengligi bilan alohida ahamiyatga ega.

Biroq qonunda belgilangan mazkur vakolatlarni samarali amalga oshirish uchun avvalambor, mahallaning iqtisodiy dastaklarini, shuningdek fuqarolik-huquqiy shartnomalarni tuzish imkoniyatlarini takomillashtirishni va eng asosiysi fuqarolar yig‘inlari raislarining shartnomalar tuzish va ularni amalda qo‘llash amaliyoti bo‘yicha yetarli bilim va tajribasini oshirishni taqozo etadi.

Fikrimizcha, fuqarolar yig‘inlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalarning rolini oshirish, ularning moliyaviy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish uchun quyidagi tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

1. «Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasining qonunida nazarda tutilgan fuqarolar yig‘inlari tomonidan ayrim «ko‘maklashish» funksiyalarini haq evaziga xizmat ko‘rsatish shartnomalari orqali amalga oshirilishini belgilash lozim;

2. Fuqarolar yig‘inlarining qonunchilikda belgilangan vakolatlarini shartnoma asosida amalga oshirish vazifalaridan kelib chiqib, mazkur vazifalarning amalda samarali ijrosini ta’minlash maqsadida namunaviy fuqarolik-huquqiy shartnomalarni ishlab chiqish;

3. Fuqarolar yig‘inlarining qonunchilikda belgilangan va shartnoma asosida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vakolatlarini amalda samarali ijrosini ta’minlash maqsadida fuqarolik-huquqiy shartnomalarni tuzish va unga rioya qilish mexanizmlari bo‘yicha uslubiy tavsiyalarni tayyorlash va amaliyotga tatbiq etish lozim;

Xulosa qilib aytganda, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalarning mohiyati va ahamiyatini oshirishga xizmat qiladigan huquqiy mexanizmlarni qonunchilikda belgilash hamda amaliyotga tatbiq etish istiqbolda muhim iqtisodiy vosita sifatida mahallaning jamiyatdagi o‘rni va rolini yanada kuchaytirishga, ushbu noyob tuzilmaning joylarda xalqning maslakdoshi va ko‘makdoshiga aylantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир / Тadbirkorlar va iшbilarmonlar ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг 2016 йил 19 октябрдаги VIII съездидаги маърузаси // uzlider.uz.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 22 апрелдаги ЎРҚ-350-сонли қонуни билан тасдиқланган янги таҳрирдаги «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2013 й. – № 4. – 96-м.
3. Жўраев Б.И. Ўзбекистонда давлат ва жамият қурилишини эркинлаштиришнинг таъкилий-ҳуқуқий жиҳатлари: юрид. фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, 2008.
4. Гумбольдт В. Опыт установления пределов государственной деятельности. В кн.: Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т.1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – Москва: Мысль, 1987.

5. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги 913-XII-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси. 1993. – № 9. – 320-м.
6. Бойдадаев М. Ўзбекистонда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамият қурилиши ва бошқарув тизимининг шаклланиши ҳамда такомиллашувининг ҳуқуқий асослари: юрид. фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академияси, 2001.
7. Мамадалиев Ш.О. Халқ ҳокимиятчилиги: генезиси, назарияси, амалиёти (фалсафий-ҳуқуқий тадқиқот): фалсафа фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: ЎзРесп. ИИВ Академияси, 2004.
8. Маликова Г.Р. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институтининг конституциявий (ҳуқуқий) асосларини такомиллаштириш муаммолари: юрид. фанлар доктори ... диссертацияси. – Тошкент: ЎзРесп. Адлия вазирлиги Тошкент Давлат юридик институти, 2009.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 25 сентябрдаги «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги ЎРҚ-760-сонли қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й. – №39. – 488-м.
10. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари Миллий базаси ахборот-излаш тизими («LexUZ» тизими).

* * *

Sharipova Mehribon Qamaraddinovna,
*O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va nuroniylarni
qo‘llab-quvvatlash vazirligi xodimi*

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILIGA ASOSLANGAN TIZIMNI JORIY ETISH YO‘NALISHLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada “xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, afzalliklari keltirilgan, mamlakatimizda “xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizim asosida amalga oshirilgan ishlar tahlil qilingan hamda bu tizimni samarali amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xavfsiz mahalla, xavfsiz hudud, milliy qadriyatlar, yoshlar, jamiyat.

Аннотация. В данной статье представлена социально-экономическая значимость и преимущества системы, основанной на принципе «безопасная махалля», проанализирована работа, основанной на принципе «безопасная махалля» в нашей стране, а также разрабатываются предложения и рекомендации по эффективному внедрению этой системы.

Ключевые слова: безопасная махалля, безопасная территория, национальные ценности, молодежь, общество.

Annotation. This article presents the socio-economic significance and benefits of a system based on the principle of “safe mahalla”, analyzes the work based on the principle of “safe mahalla” in our country, and develops proposals and recommendations for the effective implementation of this system.

Keywords: safe mahalla, safe area, national values, youth, society.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 5938-sonli Farmoni bilan har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan quyidagi 6 ta muhim yo‘nalishni nazarda tutuvchi yangi tizim joriy etildi:

1. Jamiyatning betakror ijtimoiy tuzilmasi hisoblanadigan mahalla institutini aholining chinakam maslakdoshi va ko‘makdoshiga aylantirish, uning roli va ahamiyatini oshirish.
2. Xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini qo‘llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish.
3. Jamiyat va oilada sog‘lom va barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta’minlashning tashkiliy huquqiy mexanizmlarini tubdan isloh qilish.
4. Mahalla institutining ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlari bilan uzluksiz, tizimli hamkorligini yo‘lga qo‘yish.
5. Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlari va ichki ishlar organlari tayanch punkti profilaktika (katta) inspektorlarining roli va mavqeyini yanada oshirish, mustaqilligi hamda vakolatlarining amaliy samaradorligini ta’minlash.
6. Sohaga zamonaviy axborot – kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda xodimlarning mehnatini munosib rahbatlantirish va moddiy –texnika ta’minotini yaxshilash.

Mazkur yo‘nalish bo‘yicha belgilangan chora-tadbirlarning o‘z vaqtida va samarali amalga oshirilishi mahalla va oilalardagi mavjud muammolarni aniqlash va hal etish, jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning oldini olish, aholining bandligini ta’minlash, ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlar orasida tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalarini tizimli yo‘lga qo‘yish hamda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimning amaliyotga samarali joriy etilishiga xizmat qiladi.

“Xavfsiz mahalla” tamoyilini shakllantirishda barcha turdagi xavfsizlik choralari ko‘rilgan va har tomonlama himoya qilingan “xavfsiz hudud” nazarda tutiladi.

Aytish joizki, O‘zbekiston dunyodagi eng xavfsiz beshinchi davlat deb topilgan. O‘zbekistondan oldingi o‘rinlarda Singapur, Norvegiya, Islandiya va Finlyandiya joy olgan.

Mahallalarda “xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimni joriy etish maqsadida jinoyatchilikni jilovlashda aholining kam ta’minlangan, yakka yolg‘iz, boquvchisini yo‘qotgan, nogiron hamda doimiy mehnat bilan band bo‘lmagan qatlamlari bilan ishlashga qaratilgan “ijtimoiy profilaktika” tizimi yo‘lga qo‘yilgan.

Mahallalarni jinoyatdan holi hududga aylantirishda davlat organlari va jamoat tuzilmalarini o‘zaro uzviy hamkorligini ta’minlash, huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olishni manzilli tashkil etish maqsadida barcha mahallalar kriminogen vaziyatdan kelib chiqib, «yashil», «sariq» va «qizil» toifalarga ajratilgan. Mazkur mezonga ko‘ra 9 370 ta mahallaning 3 093 tasida jinoyat soni oshgan (qizil toifa), 1 703 tasida jinoyatlar soni kamaygan yoki barqaror saqlangan (sariq toifa), 4 558 tasida umuman jinoyat sodir etilmagan (yashil toifa).

Mahallalarda huquq-tartibot organlari bilan o‘tkazilgan hamkorlik tadbirlari natijasida 3 619 nafar muayyan yashash joyiga ega bo‘lmagan shaxslarni rehabilitatsiya markazlariga, 16 951 nafar qarovsiz qolgan voyaga yetmaganlarni ijtimoiy-huquqiy yordam ko‘rsatish markazlariga joylashtirish orqali himoyasi ta’minlangan, 32 783 nafar tazyiq va zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan xotin-qizlarga himoya orderi berilgan.

Sog’liqni saqlash muassasalari hisobida turgan 5 514 nafar giyohvand, 1 915 nafar spirtli ichimlikka ruju quyan va 2 417 nafar tajovuzkor-ruhiy kasallar majburiy davolanishga yotqizilgan.

Respublikada 5 545 ta “Fidokor yoshlar” jamoatchilik patrul guruhlar faoliyati yo’lga qo’yilib, ularga 15 873 nafar yoshlar jalb qilingan.

Mahallalarda aholi, ayniqsa, xotin-qizlar o’rtasida huquqbuzarliklar sodir etilishini oldini olish, oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilayotgan nizoli holatlar yuzaga kelishiga yo’l qo’ymaslik borasida mahalladagi xotin-qizlar faollari va profilaktika inspektorlari bilan uzviy hamkorlik yo’lga qo’yilgan.

Mahallalarda ichki ishlar organlari profilaktik hisobida turgan 26 932 nafar xotin-qizning muommoli masalalarini hal etishga qaratilgan hamkorlik tadbirlari natijasida ularning 4 222 nafarini ishga joylashtirilishi, 7 469 nafariga moddiy va ijtimoiy yordam berilishi, 2 140 nafarini davolanishga muhtojligi aniqlanib, tibbiyot dispanserlarga joylashtirilishi, 1 646 nafarini shaxsini tasdiqlovchi hujjatlari qayta tiklab berilishi, 2 188 nafariga tadbirkorlik faoliyatini yo’lga qo’yishda amaliy yordamlar ko’rsatilishi ta’minlangan.

Mahallalarda “xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etish bo’yicha qator ijobiy ishlar olib borilayotganligiga qaramasdan quyidagi muammolar va kamchiliklar hamon saqlanib qolmoqda:

- oila-turmush doirasida sodir etilgan jinoyatlarning barvaqt oldini olish bo’yicha profilaktik ishlar to’g’ri tashkil etilmaganligi, mahalla fuqarolar yig’ini raislari va profilaktika inspektorlari tomonidan notinch oilalarning nazorati yetarli darajada o’rganilmaganligi hamda manzilli ishlar olib borilmaganligi oqibatida oila-turmush doirasida sodir etilayotgan jinoyatlarning sezilarli darajada kamayishiga erishilmaganligi;

- voyaga yetmaganlar va yoshlar xotin-qizlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar hissasi ortib borayotgani;

- o’rtasida jinoyatlar sonining oshganligi.

Bizning fikrimizcha, mamlakatimizda “xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimni samarali joriy etish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- mahalladagi hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi, profilaktika inspektorining mahalla raisi bilan hamkorligini kuchaytirish;

- mahallalarni jinoyatdan holi hududga aylantirishda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, ijtimoiy va davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirish, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan to’g’ridan-to’g’ri hamkorlikni yo’lga qo’yish;

- huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olishda “Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash komissiyasi” imkoniyatlaridan keng foydalanish;

- aholi, ayniqsa, odam savdosi bilan bog’liq jinoyat sodir etgan, shuningdek, jinoyat qurboni bo’lgan fuqarolar bilan odam savdosining salbiy omillari to’g’risida aniq maqsadli targ’ibot-tashviqot tadbirlarini ta’sirchanligini oshirish.

* * *

Akramxodjayev B.T.,

*O‘zbekiston Respublikasi FVV Akademiyasi
Boshqaruvni tashkil etish, nazorat va huquqiy
ta’minot kafedrasining professori,
yuridik fanlar nomzodi, dotsent*

Alimov G‘.A.,

*O‘zbekiston Respublikasi FVV Akademiyasi
Boshqaruvni tashkil etish, nazorat va huquqiy
ta’minot kafedrasining dotsenti,
yuridik fanlar nomzodi, dotsent*

Mirzaaxmedov Z.M.,

*O‘zbekiston Respublikasi FVV Akademiyasi
Boshqaruvni tashkil etish, nazorat va huquqiy
ta’minot kafedrasining katta o‘qituvchisi*

XAVFSIZ MAHALLA TAMOYILINING ASOSIY ME’ZONLARI

Annotatsiya. Maqola mualliflari O‘zbekiston Respublikasida xavfsiz mahalla to‘g‘risidagi me‘yoriy-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishiga e‘tibor qaratadilar, biroq ular jinoyat qurbonlarining shaxsini birinchi o‘ringa qo‘yishadi. O‘zbekiston Respublikasida mazkur qurbonlar konstitutsiyaviy kafolatga ega emas. Aniqrog‘i jinoyatdan jabr ko‘rgan fuqarolarning roziligini ta’minlash jamiyat va davlatning ustuvor vazifasiga aylanishi kerak, shundan so‘ng xavfsiz mahalla huquqiy haqiqatga aylanadi.

Kalitli so‘zlar: jinoyat qurboni, jamoat xavfsizligi, mahalla, adolat, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari.

Аннотация. Авторы статьи обращают внимание на принятие в Республике Узбекистан нормативно-правовые акты относительно безопасной махалли, однако указывают на пробел в этих нормативно-правовых актах, выдвигая на авансцену личность жертвы преступления, которая не имеет никаких конституционных гарантий в Республике Узбекистан. Именно, удовлетворение жертв преступлений должно стать первоочередной задачей общественности и государства, и тогда безопасная махалля станет правовой реальностью.

Ключевые слова: жертва преступления, общественная безопасность, махалля, справедливость, органы самоуправления граждан.

Annotation. The authors of the article draw attention to the adoption of legal acts in the Republic of Uzbekistan regarding the safe mahalla, however, they point to a gap in these legal acts, bringing to the fore the personality of the crime victim, who does not have any constitutional guarantees in the Republic of Uzbekistan. Namely, the satisfaction of the victims of crimes should become a priority for the public and the state, and then a safe mahalla will become a legal reality.

Key words: crime victim, public safety, mahalla, justice, citizens' self-government bodies.

Barchaga ma’lumki 2020-yil 18-fevralda Prezidentimiz “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5938-son Farmonga imzo chekkan edilar.

Mazkur Farmonda qayd etiladiki: o’tgan qisqa davrda aholi muammolarini aniqlash va hal etish bo’yicha «mahalla – sektor – Xalq qabulxonasi – mahalla» tamoyili asosida samarali hamkorlik tizimini joriy etish, mahallani xalq bilan davlat o’rtasida ishonchli «ko’prik» bo’lishini amalda ta’minlash, oila va xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash borasida kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Shu bilan birga, fuqarolar yig’inlariga xos bo’lmagan funksiyalar yuklatilayotganligi, ularning boshqa quyi idoralar bilan hamkorligi tizimli yo’lga qo’yilmaganligi, oila, xotin-qizlar va keksalarga yordam ko’rsatishning yaxlit tizimi mavjud emasligi, huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olish bo’yicha ko’rilayotgan choralar samarali natija bermayotganligi jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish va qonun ustuvorligini ta’minlashga salbiy ta’sir ko’rsatmoqda.

Aholi osoyishtaligini ta’minlash, oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish, nuroniylar ijtimoiy faolligini oshirish, mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari roli va mavqeyini yanada mustahkamlash, shuningdek, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida:

Alohida ta’kidlab o’tilsinki, O’zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida»gi Qonuniga muvofiq fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatiga davlat organlarining va ular mansabdor shaxslarining aralashuviga yo’l qo’yilmaydi, shuningdek, davlat organlari fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini amalga oshirishi uchun zarur sharoit yaratadi, qonun hujjatlari bilan berilgan vakolatlarni amalga oshirishda ularga ko’maklashadi.

Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo’yicha respublika kengashi, O’zbekiston Xotin-qizlar qo’mitasi, O’zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, O’zbekiston faxriylarining ijtimoiy faoliyatini qo’llab-quvvatlash «Nuroni» jamg’armasi va mahallalar faollarining har bir mahallada «Obod va xavfsiz mahalla» tamoyiliga asoslangan quyidagi yo’nalishlarni nazarda tutuvchi yangi tizimni joriy etish to’g’risidagi taklifi ma’qullansin:

- jamiyatning betakror ijtimoiy tuzilmasi hisoblanadigan mahalla institutini aholining chinakam maslakdoshi va ko’makdoshiga aylantirish, uning roli va ahamiyatini oshirish;
- xotin-qizlar ijtimoiy faolligini qo’llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi o’rnini mustahkamlash, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish;
- jamiyat va oilada sog’lom va barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta’minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini tubdan isloh qilish;
- mahalla institutining ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlari bilan uzluksiz, tizimli hamkorligini yo’lga qo’yish;
- fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari xodimlari va ichki ishlar organlari tayanch punkti profilaktika (katta) inspektorlarining (keyingi o’rinlarda — profilaktika inspektori) roli va mavqeyini yanada oshirish, mustaqilligi hamda vakolatlarining amaliy samaradorligini ta’minlash;
- sohaga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda xodimlarning mehnatini munosib rag’batlantirish va moddiy-texnika ta’minotini yaxshilash.

O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi (keyingi o‘rinlarda – Vazirlik) hamda uning Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tuman (shahar) bo‘linmalari tashkil etilsin”.

Xo‘sh, mazkur Farmon qabul qilinganidan so‘ng biron bir ijobiy o‘zgarishlar ro‘y berdimi?

Gap shundan iboratki, hanuzgacha oila, xotin-qizlar va keksalarga yordam ko‘rsatishning yaxlit tizimi mavjud emasligi, huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olish bo‘yicha ko‘rilayotgan choralar samarali natija bermayotganligi jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish va qonun ustuvorligini ta’minlashga salbiy ta’sir ko‘rsatishini davom etishini jamiyatdagi muhim bir bo‘g‘in – jinoyatdan jabr chekkan shaxslarga nisbatan hanuzgacha jiddiy e’tibor berilmayotganligidan dalolat bo‘la oladi. Chunonchi, bir odamning bolalari 2014-yildan beri yo‘qolib qolgani va ularni qidirishda yordam so‘rab, huquqni muhofaza qilish organlariga murojaat etgan shaxsga rasmiy xabar bilan cheklanib, unda eng yaxshisi Siz Rossiya Federatsiyasining huquqni muhofaza qilish organlariga murojaat qiling,- degan xabarga O‘zbekistonda jabrlanuvchilarga nisbatan shunday odamovi munosabatlarning mavjud bo‘lishining bir jirkanch ko‘rinishlari sifatida qabul qilish lozim bo‘ladi.

Agarda jinoyatdan jabr chekkan odam huquqni muhofaza qilish tizimidan hech qanday yordam ololmasa, adolat tantana qilmas ekan, bu hollarda davlatga nisbatan munosabat bu shaxsda salbiy tarafga o‘zgarishi tabiiydir. Bunday holatlarga yo‘l qo‘yish mumkin emas. Adabiyotlarda inson huquqlarini ta’minlash borasida chiroyli fikr va mulohazarlarga duch kelamiz-u, amaliyotda esa bunday huquqlar poymol etilishiga yo‘liqqanimizda yoqa ushlashdan boshqa ilojimiz qolmaydi.

Mana shu maqolani ham yozishda boshqarish organlar faoliyatida to‘laqonli va samarali joriy etish mexanizmlari to‘g‘risida gapirsak, hech bir mexanizm o‘ldirilgan yosh ayolni tiriltirish imkoniga ega bo‘lmaydi yoki ikki kun avtomashinada o‘lik ayolni yashirib yurgan jinoyatchining o‘lgan ayolning qarindoshlariga uni tirik holda qaytarib berish imkoniyatiga ega emas. Gap shunday tus olar ekan, bir asosli savol tug‘iladi: Nima uchun O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida inson huquqlarini ta’minlash to‘g‘risidagi moddalar mavjud bo‘lsada, bu Asosiy qonunda jinoyatdan jabr chekkan shaxslarga nisbatan hech narsa deyilmagan?

Nima uchun davlat jinoyatdan jabr chekkanlarga nisbatan bee’tiborlik bilan qaraydi va faqatgina odam savdosidan jabr chekkan shaxslargina bunday e’tiborga uchragan. Boshqa jinoyatlardan jabr chekkan shaxslar esa bu e’tibordan yiroqdir!

Savol tug‘iladi: Jinoyatdan jabr chekkanlarga nisbatan ham xavfsiz mahallaning” ta’siri ijobiy ta’sir ko‘rsatish tadbirlari bilan mustahkamlanishi lozim, aks holda bularning barchasi rasmiyyatchilikdan tashqariga chiqa olmaydi. Biz ochiq demokratik fuqarolik jamiyatni qurmoqchi ekanmiz, demak jamiyatdagi eng katta zararga yo‘liqqan, eng badbaxt qatlamning vakillarini qo‘llab quvvatlashimiz kerak bo‘ladi.

Bu borada 2022-yil 25-iyuldagi Prezidentimizning “O‘zbekiston Respublikasi aholisini ijtimoiy himoya qilish Strategiyasini tasdiqlash Farmonida” aholiga ko‘rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar tizimini rivojlantirish yo‘nalishidagi 12 ta maqsadlardan tashqari 13 maqsadni: Jinoyat jabrdiydalariga mahalla tomonidan har tomonlama yordam ko‘rsatish tadbirlarini amalga oshirish va bu borada ularga huquqiy, ruhiy, tibbiy va moliyaviy yordam ko‘rsatish kerak, – degan maqsadni qabul qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu borada Temir daftar va boshqa joriy qilingan daftarlardan tashqari “Jinoyat jabrdiydalari” daftarini joriy qilib, ushbu daftar bo‘yicha davlat budjetidan jinoyatdan

jabr ko‘rgan oilalarga bir yil davomida moliyaviy yordam ko‘rsatish masalasini hal qilish kerak va televideniye bo‘yicha bunday tadbirlarni ommaga yetkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shundagina xavfsiz mahalla tamoyilining asosiy mezonlari to‘liq holda bo‘lib, ko‘zlangan maqsadlar va tadbirlar o‘z samarasini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda ijtimoiy–ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-son Farmoni;
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ““O‘zbekiston Respublikasi aholisini ijtimoiy himoya qilish Strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2022-yil 25-iyuldagi PF-175-son Farmoni.

* * *

Olimov Bekzod Narimon o‘g‘li,
*Mehnat bozori tadqiqotlari
instituti bo‘lim boshlig‘i*

Maxmudov Temur Asomidinovich,
*O‘zbekiston Respublikasi Bandlik
va mehnat munosabatlari vazirligi
boshqarma boshlig‘i*

ISHSIZLIKNING OLDINI OLISH – “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINING ASOSIY MEZONI

Annotatsiya. Maqolada jamiyatdagi mavjud muammolarni keltirib chiqaruvchi asosiy omillardan biri ishsizlik sanalib, “Xavfsiz mahalla” tamoyilini fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatiga to‘laqonli va samarali joriy etish mexanizmlaridan biri ishsizlikni oldini olish sifatida qaralgan.

Kalit so‘zlar: xavfsizlik, kasanachilik, uy sharoitida mehnat tashkil qilish, oila farovonligi, subsidiya.

Аннотация. В статье безработица рассматривается как один из основных факторов, обуславливающих существующие проблемы в обществе, а одним из механизмов полной и эффективной реализации принципа «Безопасная махалля» в деятельности органов самоуправления граждан рассматривается предотвращение безработица.

Ключевые слова: обеспеченность, домашнего труда, организация работы на дому, семейное благополучие, субсидия.

Annotation. The article considers unemployment as one of the main factors causing the existing problems in society, and one of the mechanisms of full and effective implementation of the principle of «Safe neighborhood» in the activities of citizens’ self-government bodies is considered as prevention of unemployment.

Key words: security, household, organization of work at home, family welfare, subsidy.

Jamiyatimiz hayotida ahamiyati beqiyos, jahon tajribasida esa o‘xshashi yo‘q hodisa bo‘lgan mahallaning aholi hayotidagi ahamiyati va o‘rni ortib bormoqda. Davlat va jamiyat rivojlanar ekan, huquqbuzarliklarni sodir etish turlari ham murakkablashib boradi. Bugungi kunda mamlakatimizda **“Xavfsiz mahalla”** tizimini tashkil etish nafaqat ichki ishlar organlarining, balki barcha tashkilot va fuqarolarning ham burchi sanaladi.

Jamiyatda sodir bo‘layotgan jinoyatchilik va huquqbuzarliklar asosan aholining band bo‘lmagan qatlamida ko‘plab uchramoqda. Jamiyat ichidagi mavjud muammolarni keltirib chiqaruvchi asosiy omillardan biri bu ishsizlikdir. Demak, **“Xavfsiz mahalla”** tamoyilini fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatiga to‘laqonli va samarali joriy etish mexanizmlaridan biri **ishsizlikni oldini olish** sifatida qarash mumkin.

Ishsizlikning oqibatlari nafaqat inson hayotiga balki, uning oilasiga ham o‘zining salbiy ta’sirini ko‘rsatadi, bu esa mahallalarda ko‘plab salbiy vaziyat va jarayonlarni yuzaga keltirib chiqaradi. Shu kabi omillarni aniqlamasdan va bartaraf etmasdan turib, xavfsizlikni ta’minlash imkonsizdir.

Bugungi kunda O‘zbekistondagi mehnat resurslari soni 19 million 453 ming kishini tashkil etdi. Mamlakatimizda 1 million 326,5 ming kishi ishga muhtoj bo‘lib, ishsizlik darajasi 8,8 foiz. Bular orasida yoshlarning ishsizlik darajasi 14 foizni, ayollar esa 12,6 foizni tashkil etadi.

Yurtimizda ishsizlikning oldini olishi bo‘yicha jadal ishlar amalga oshirilib, bir qator qaror va farmonlar qabul qilindi. Ishsizlikni oldini olish hamda uyida o‘tirgan ishsiz fuqarolar xususan, ayollarning bandligini ta’minlashga qaratilgan qarorlardan biri sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-apreldagi **“Kasanachilikni rivojlantirish asosida aholi bandligini ta’minlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”**gi PQ-214-son Qarorini ko‘rishimiz mumkin. Mazkur qaror ijrosini ta’minlash hamda kasanachilikni tashkil etgan tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlash maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-oktabr sanasida **“Kasanachilikni tashkil etgan tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi 596-son qarori qabul qilindi.

Mazkur qarorda kasanachilikni rivojlantirish orqali ishsiz aholi, ayniqsa, xotin-qizlar mehnatga layoqatli nogironligi bo‘lgan shaxslarning ish bilan bandligiga ko‘maklashish, ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatishni yanada kengaytirish ko‘zda tutilgan bo‘lib, ushbu qarorlarga muvofiq, 2022-yil 1-iyuldan 2025-yil 1-yanvargacha qadar jamoat ishlari jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan olis va chekka hududlardagi mahallalarda kasanachilikni tashkil etgan tadbirkorlik subyektlariga har bir kasanachining dastlabki uch oy davomidagi kasanachilik faoliyati uchun bir oylik o‘rtacha daromadi miqdorida bir martalik subsidiya ajratish yo‘lga qo‘yildi⁷⁹.

Bundan ko‘zlangan maqsad **“Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”**ga kiritilgan yoki **“Ijtimoiy himoya yagona reestri”**da bo‘lgan va kasanachilik bilan shug‘ullanish istagida bo‘lgan fuqarolarni qo‘llab-quvvatlashdir. Bunda tadbirkorlik subyektlariga fuqarolarning kasanachilik bilan shug‘ullanishlari uchun zarur asbob-uskunalarini xarid qilib berish xarajatlarining 50 foizgacha bo‘lgan qismini, biroq bazaviy hisoblash miqdorining 15 baravarigacha miqdorida subsidiya ajratiladi.

2023-yil 1-yanvardan boshlab nodavlat ta’lim tashkilotlarida davlat buyurtmasi asosida ish bilan band bo‘lmagan fuqarolarni kasanachilik yo‘nalishida kasbga o‘qitishning tartibi joriy etiladi. Unga ko‘ra, **“Ishga marhamat”** monomarkazlari huzuridagi malakani baholash markazlari tomonidan

⁷⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 апрелдаги “Касаначиликни ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ–214-сон қарори.

kasbiy malaka talablarini ishlab chiqiladi va salohiyatli ta’lim tashkilotlariga davlat buyurtmasi beriladi. Malakani baholash markazlari tomonidan o’quv kurslarini tugatgan fuqarolarning bilim darajasi aniqlanib, shu asosda ularga malaka sertifikatlari va mehnat faoliyatini boshlashi uchun o’qish harajatlari teng miqdorda subsidiyalar beradi.

Tuman (shahar) aholi bandligiga ko‘maklashish markazlari davlat buyurtmasi asosida nodavlat ta’lim tashkilotlarida kasbga o‘qitilgan fuqarolarni malaka darajasini baholash uchun malakani baholash markazlariga yuboradi hamda malaka imtihonlarini tashkil etish bilan bog‘liq xarajatlarni har bir band bo‘lmagan shaxs uchun bazaviy hisoblash miqdorining 4 baravaridan ortiq bo‘lmagan miqdorda Bandlikka ko‘maklashish davlat jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan qoplab beriladi.

Olis va chekka hududlardagi mahallalarda kasanachilikni tashkil etgan tadbirkorlik subyektlariga subsidiya ajratish tartibi to‘g‘risidagi nizomga muvofiq, tadbirkorlik subyektlari tomonidan kasanachilikni tashkil etganidan kamida uch oy o‘tgandan so‘ng subsidiya olish uchun tegishli tuman (shahar) Aholi bandligiga ko‘maklashish markaziga yozma ravishda yoki Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali murojaat qiladi. Ushbu murojaatni tuman (shahar) Aholi bandligiga ko‘maklashish markazi ko‘rib chiqib, kasanachilikni tashkil etganligi uchun subsidiya ajratish (yoki ajratishni rad etish) to‘g‘risida qarorini qabul qiladi va shundan so‘ng besh ish kuni ichida talabgorga har bir kasanachining dastlabki uch oy davomidagi kasanachilik faoliyati uchun bir oylik o‘rtacha daromadi miqdorida bir martalik subsidiya ajratiladi.

Kasanachilarning ish faoliyati samaradorligini har oyda monitoring qilib borish tuman (shahar) Aholi bandligiga ko‘maklashish markazi hamda mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha tuman (shahar) hokimi yordamchilari tomonidan amalga oshiriladi. Monitoring natijasida aniqlangan foydalanilmayotgan asbob-uskunalariga ajratilgan subsidiyalarni qaytarib olinadi.

Tuman (shahar) hokimliklari, tuman (shahar) aholi bandligiga ko‘maklashish markazlari, Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish markazi bilan birgalikda kelgusi yil uchun joriy yilning 10-dekabriga qadar ish bilan band bo‘lmagan fuqarolarni kasanachilik yo‘nalishida kasbga o‘qitish bo‘yicha davlat buyurtmasini shakllantiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar bandlik bosh boshqarmalari tomonidan Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlantirish markazlari bilan birgalikda davlat buyurtmasi asosida kasanachilarni kasbga o‘qitish bo‘yicha belgilangan davlat va nodavlat ta’lim tashkilotlarida kasbga o‘qitishga yo‘naltiriladi. Kasbga o‘qitilgan kasanachilarning malaka darajasini baholash, ularga malaka sertifikatini berish hamda kasanachilarni kasbga o‘qitishni moliyalashtirish tartibi belgilab berilgan.

Shuningdek, Davlat soliq qo‘mitasi bilan birgalikda Yagona elektron shartnomalar axborot portalini “Yagona milliy mehnat tizimi” idoralararo dasturiy-apparat kompleksiga integratsiya qilish choralari ko‘rish belgilangan bo‘lib, bu kompleks orqali kasanachining dastlabki uch oy davomidagi daromad miqdorini real vaqt rejimida aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Hududlarda mazkur qaror ijrosiga mas‘ul tashkilotlar tomonidan ishlar samarali va to‘g‘ri tashkil etilishi, bu albatta jamiyatda mehnat munosabatlarida ishtirok etmayotgan yoki to‘liq ishtirok eta olmayotgan ayollarning bandligini ta’minlashga erishiladi.

Jamiyatda mehnat resurslaridan samarali foydalanish, qo‘shimcha daromad topish, ish vaqtining qat’iy belgilanmaganligi, maxsus binolarga ehtiyoj bo‘lmasligi kasanachilikning

iqtisodiy samaradorligini ta’minlaydi. Rivojlangan mamlakatlarda kasanachilik keng qo’llaniladi. AQSHda Kasanachilik usulida ishlaydiganlar soni 5 mln. kishidan ortiq (2000). Yaponiyada hatto elektrotexnika, elektronika, turizm kabi tarmoqlarda ham keng qo’llaniladi.

Oiladan, uy ishidan ajralib korxona, tashkilotlarda ishlash imkoniyati bo’lmaganlar va yordamchi daromadga muhtoj shaxslar uchun kasanachilik juda qulay hisoblanadi. Qo’shimcha daromadga ega shaxslarning oilasida nizolar, janjallar kam uchraydi va qaysidir ma’noda huquqbuzarlik, jinoyatchilikni keltirib chiqaradigan omillarning oldi olingan bo’ladi. Oila tinchligi – bu mahalla tinchligidir. Bu esa, “Xavfsiz mahalla” tamoyilini fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bo’lgan mahallalarda samarali joriy etishning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. *Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib- intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak.* – Toshkent : O’zbekiston, 2017. – 104 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. [Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag’ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo’shma majlisidagi nutq.](#) – Toshkent: O’zbekiston, 2017. – 56 b
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-apreldagi “Kasanachilikni rivojlantirish asosida aholi bandligini ta’minlashga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida” PQ-214-son qarori.

* * *

Yarasheva Sh.A,
*Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi
Markazi Alohida iqtidorli bolalar
muammolarini o’rganish bo’limi rahbari v.b.*

Sharipova G.I.,
*Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi
markazi mutaxassisi*

YANGI TIZIM ASOSIDA MAHALLALARDA IJTIMOIIY XIZMATLAR KO’RSATILISHINI JORIY ETILISHNING DOLZARBLIGI

Annotatsiya. Ushbu maqolada respublikamizda bugungi kunda mahalla tizimida olib borilayotgan islohotlar va ulurning natijalari, yutuqlari kamchiliklari haqida so’z yuritiladi.

Kalit so’zlar: mahalla, jamiyat, fuqarolar, ijtimoiy xizmat, yangi tizim, keys menejment.

Аннотация. В этой статье будет рассказано о проводимых в республике реформах махалли и о результатах, достижениях и недостатках.

Ключевые слова: махалля, сообщество, граждане, социальное обслуживание, новая система, кейс-менеджмент.

Annotation. This article refers to the shortcomings of the reforms carried out in the Mahalla system today and the results and achievements of ulur in our republic.

Keywords: mahalla, society, citizens, social service, new system, keys management.

Mahalla tizimi jamiyatimizning eng muhim va tayanch bo‘g‘ini hisoblanadi. Oxirgi yillarda uni rivojlantirish borasida qator amaliy ishlar amalga oshirildi. Xususan, mahalla institutiga oid 38 ta qonun va me’yoriy hujjatlar qabul qilindi, 50 dan ortig‘i takomillashtirildi. Jamiyat hayotida jonbozlik ko‘rsatgan soha xodimlari davlat mukofotlari bilan taqdirlandi. Fuqarolar yig‘inlari raislari va mas’ul kotiblarining oylik ish haqi o‘tgan yilning o‘zida 1,5 barobarga oshirildi. So‘nggi uch yilda 624 ta mahalla idorasi yangidan qurildi, 2 ming 265 tasi rekonstruksiya qilindi va tamirlandi. 102 ta tuman va shahar markazida “Mahalla markazi” majmualari barpo etildi. Har bir fuqarolar yig‘inida “Keksalar maslahati” guruhleri, 4 mingdan ziyod mahalla binolarida kutubxonalar tashkil qilindi. Mahalla faollarining mas’ul tashkilotlar va profilaktika inspektorlari bilan hamkorligida oxirgi uch yilda 87 mingga yaqin kam ta’minlangan oila ehtiyojmandlik darajasidan chiqarildi.

Bu boradagi isharni yanada rivojlantirish va aholining turmush darajasini yanada yaxshilash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 29-iyun kunidagi “Mahallalarda ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatish va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga yordam berish tizimini yangi bosqichga ko‘tarish hamda xotin-qizlarni kasbga o‘rgatish ishlarini yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 300-sonli Qarori taqdim etildi va 2022-yil 1-iyuldan Mahallalarda kompleks yondashuv asosida ijtimoiy xizmatlarni tashkil etish tizimi bosqichma-bosqich joriy qilina boshlandi.

Prezident qarori ijrosini ta’minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarori loyihasi ishlab chiqildi. Unda ijtimoiy xizmatlarni amalga oshirish tartibi, oila vaziyatini baholash mezonlari, majmuaviy xizmatlarni rejalashtirish, xizmatlar sifatini monitoring qilish mexanizmlari yoritilgan. Shularga asosan, mahallalarda **“Yangi tizim asosida muhtoj oila va fuqarolarning muammolarini kompleks o‘rganish va ularni hal etishga ko‘maklashish, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga maqsadli yordam berish ishlarini mahallalardagi xotin-qizlar faollari tomonidan tashkil etish”** mavzusidagi loyiha ishlab chiqildi va amaliyotda ishlar olib borilmoqda. Loyiha mahallalarda ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshirish, muhtoj oila va fuqarolarning muammolarini kompleks o‘rganish va ularni hal etish, tizimli ko‘maklashishni nazarda tutadi.

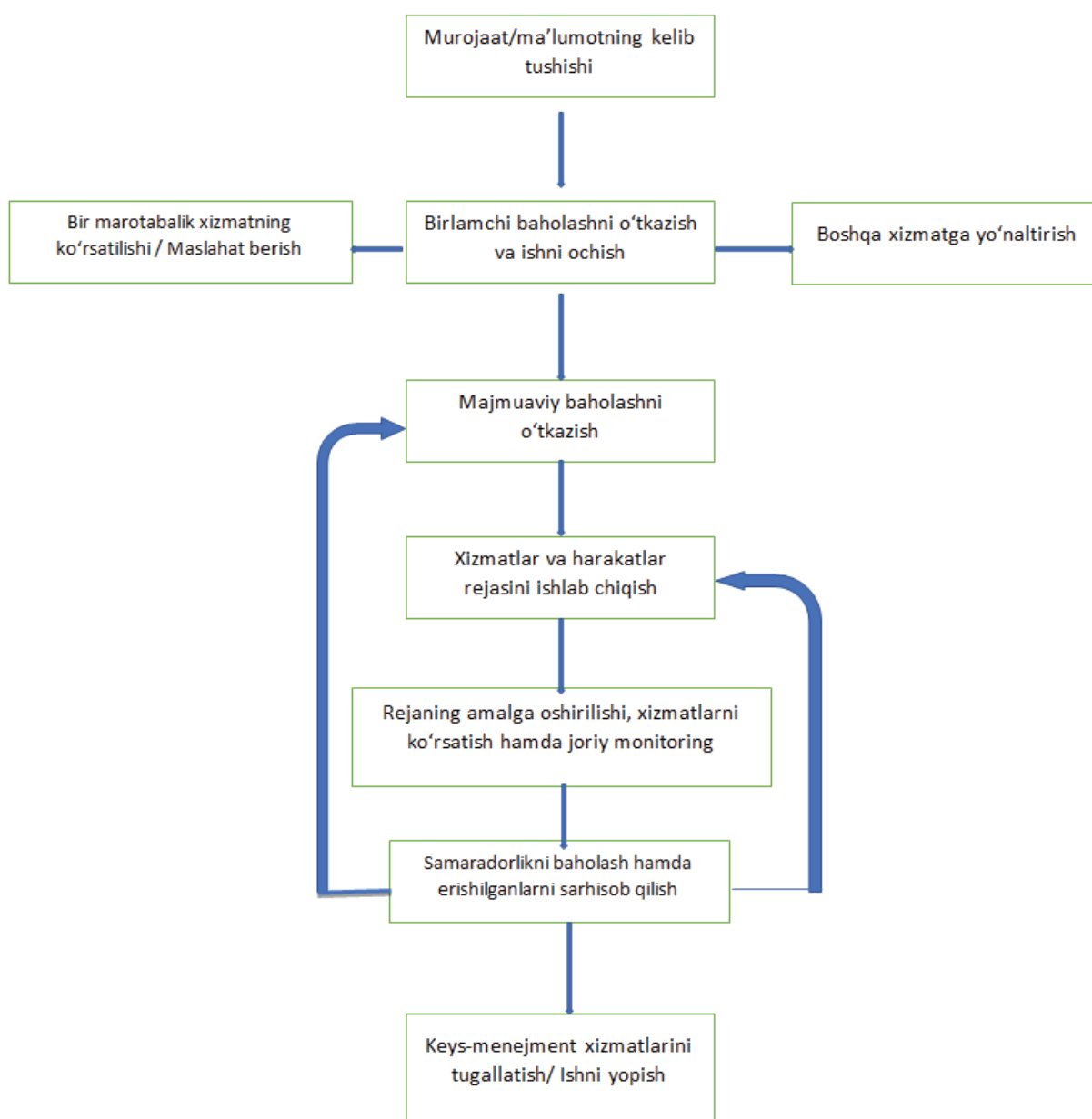
Loyihaning maqsadi har bir xonadon ahvolini o‘rganib, oilalardagi haqiqiy holat va ijtimoiy ehtiyojini aniqlash, ijtimoiy yordamga muhtoj har bir oilani individual ijtimoiy himoya qilish rejasini ishlab chiqish. Shulardan kelib chiqib, mahallalardagi xotin-qizlar faollariga quyidagi qo‘shimcha vazifalar yuklatiladi.

- har bir xonadon ahvolini o‘rganib, oilalardagi haqiqiy holat va ijtimoiy xizmatlarga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash;
- ijtimoiy yordamga muhtoj har bir oilani individual ijtimoiy himoya qilish rejasini ishlab chiqish;
- aholi murojaatlari asosida va ijtimoiy himoya rejasining ijrosini o‘rganish jarayonida ijtimoiy xizmatlarning o‘z vaqtida va sifatli ko‘rsatilishini doimiy nazorat qilib borish;
- murakkab va yuqori texnologik tibbiy amaliyotlarga, nogironligi bo‘lgan shaxslarning protez-ortopediya buyumlariga va shu kabi boshqa ijtimoiy xizmatlarga oilalarning ehtiyoji bo‘yicha tavsiyalar va buyurtmalar berish;
- ijtimoiy himoyaga mas’ul barcha idoralar tomonidan ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatilishi ustidan monitoring olib borish. Yangi tizim asosida muhtoj oila va fuqarolarning muammolarini kompleks o‘rganish va ularni hal etishga ko‘maklashish, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga maqsadli yordam berish ishlarini mahallalardagi xotin-qizlar faollari tomonidan tashkil etishda keys menejment amaliyoti juda katta ahamiyatga ega.

Keys menejment – bu mijoz nomidan turli ijtimoiy xizmatlar tomonidan ko’rsatiladigan xizmatlarni rejalashtirish, ularni izlash, mijozning huquqlarini ilgari surish va erishilgan natijalar monitoringini amalga oshirish imkoniyatini beruvchi jarayondir. Keys-menejment kasbiy salohiyatli jamoa ishi asosida ko’rsatiladigan xizmatlar toifasini kengaytirgan holda ushbu mijozga xizmatlarni ko’rsatish bo’yicha sa’y-harakatlarni muvofiqlashtirishdan iborat.

Mahallalarda keys menejment amaliyotini joriy qilish orqali muhtoj oila va shaxsalarning muammolarini kompleks o’rganish orqali murakkab hayotiy vaziyatdagi yoki murakkab hayotiy vaziyatga tushib qolish xavfidagi shaxs va oilalarni aniqlash, ularning hayotiy vaziyati va imkoniyatlarini har tomonlama baxolash hamda ijtimoiy xizmatlar ko’rsatilishini samarali bo’lishini taminlaydi.

1-rasm. Keys-menejment bosqichlari

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. 2022-yil 29-iyundagi “Mahallada ijtimoiy xizmatlarni ko’rsatish va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga yordam berish tizimini yangi bosqichga ko’tarish hamda xotin-qizlarni kasbga o’rgatish ishlarini yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-300-son qarori.
2. L.Kim. Keys-menejment amaliyoti standartlari. Ijtimoiy xizmatlarga muhtoj insonlar va oilalar bilan ishlash yuzasidan qo’llanma.

* * *

Tadjixodjayeva Oftobxon Anvarovna,
Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi
Ijtimoiy ish bo’limi yetakchi mutaxassisi

MAHALLALARDA IJTIMOY XIZMATLARNING JORIY ETILISHIDA XOTIN-QIZLAR FAOLINING ROLI

Annotatsiya. Mazkur maqolada ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga yangi tizim asosida ijtimoiy xizmat ko’rsatish masalalari va ularni xotin-qizlar faoli tomonidan tashkil etish tartibi yoritilgan. Shuningdek, keys-menejment amaliyoti hamda mijozlarning ehtiyojlarini aniqlashda qo’llaniladigan baholash usullari ochib berilgan.

Kalit so’zlar: xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xizmat, mijoz, keys-menejment amaliyoti, birlamchi va majmuaviy baholash shakli.

Аннотация. В данной статье освещены вопросы социального обслуживания социально незащищенного населения на основе новой системы и порядок их организации женщинами-активистками. Также раскрыта практика управления случаями, а также методы оценки, используемые для определения потребностей клиентов.

Ключевые слова: женский активист, социальная служба, клиент, практика кейс-менеджмента, первичная и комплексная форма оценки.

Annotation. This article covers the issues of providing social services to the population in need of social protection on the basis of a new system and the procedure for their organization by women activists. It also reveals case management practices as well as assessment methods used in determining customer needs.

Keywords: women’s activist, social service, client, keys-management practice, form of primary and complex assessment.

Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada yaxshilash va himoyaga muhtoj aholi qatlamiga ko’rsatilayotgan xizmatlarning sifatini oshirish borasida mamlakatimizda salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Oxirgi yillarda O’zbekistonda mahalla institutini rivojlantirish borasida ko’plab islohotlar olib borildi. O’zini o’zi boshqarish organlari tizimida ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar bilan ishlaydigan mutaxassislarning faoliyati qayta ko’rib chiqilib, mahalla ishida yoshlar yetakchisi va xotin-qizlar faoli lavozimlari joriy qilindi. Jumladan, mahallalardagi xotin-qizlar faollariga oilaviy nizolarni bartaraf etish, xotin-qizlar huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga

ijtimoiy xizmat ko‘rsatish borasida ko‘plab vazifalar yuklatildi. Bu esa, o‘zini o‘zi boshqarish organlari tizimida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatish borasida yangicha yondashuvlarni qo‘llash zaruriyatini yuzaga keltirdi. Ijtimoiy ish kasbiy faoliyatidan kelib chiqib, shuni aytish mumkinki, bugungi kunda mahallalarda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi bilan ishlashda yangicha yondashuvlarni joriy etish va keys-menejment amaliyotini qo‘llash aholiga ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatilishida samaradorlikka erishish uchun muhim talablardan biri hisoblanadi.

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 29-iyundagi “Mahallalarda ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatish va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga yordam berish tizimini yangi bosqichga ko‘tarish hamda xotin-qizlarni kasbga o‘rgatish ishlarini yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori o‘z vaqtida qabul qilingan muhim qarorlardan biri bo‘ldi.

Ushbu qarorning maqsadi:

- mahallalardagi mavjud ijtimoiy muammolarni aniqlash va hal etish ishlarini kompleks tashkil etish;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga «oilabay» yondashuv tizimini joriy etish;
- ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlarning soni va sifatini oshirish, bunga javobgar bo‘lgan vazirlik va idoralarning mas’uliyatini kuchaytirish;
- xotin-qizlarni kasbga o‘qitish tizimini yanada jadallashtirish.

2022-yilning 1-iyuldan boshlab O‘zbekiston mahallalarida kompleks yondashuv asosida ijtimoiy xizmatlarni tashkil etish tizimini bosqichma-bosqich joriy etilishi mazkur qarorda nazarda tutilgan. Mahallada kompleks yondashuv, ya’ni keys-menejment asosida ijtimoiy xizmatlarni tashkil etish vazifasi mahallalarda faoliyat olib boruvchi xotin-qizlar zimmasiga yuklatilgan.

Keys-menejment (ishni yoki vaziyatlarni boshqarish) majmuaviy xizmatlarni ko‘rsatishning tan olingan usuli bo‘lib, bunda mijoz – ayni vaziyatdagi muammolarni hal etishga yordam berishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy xizmatlarning e’tibori markaziga qo‘yiladi. Bunda xotin-qizlar faoli mijoz bilan hamkorlikda ehtiyojlarni baholash, xizmatlarni rejalashtirish, ularni ko‘rsatish hamda muvofiqlashtirish, erishilgan natijalarni baholash bo‘yicha hamkorlikda ishlarni olib boradilar.

Mijoz – ijtimoiy ish xodimining xizmatlaridan foydalanuvchi va ijtimoiy xizmatlarga muhtoj bo‘lgan shaxs.

Qarorga ko‘ra, mahallada ijtimoiy xizmatlarni joriy etilishida xotin-qizlar faoli quyidagi vazifalarni bajarishga mas’ul etib belgilangan:

- har bir xonadon ahvolini o‘rganib, oilalardagi haqiqiy holat va ijtimoiy xizmatlarga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash;
- ijtimoiy yordamga muhtoj har bir oilani individual ijtimoiy himoya qilish rejasini ishlab chiqish;
- aholi murojaatlari asosida va ijtimoiy himoya rejasining ijrosini o‘rganish jarayonida ijtimoiy xizmatlarning o‘z vaqtida va sifatli ko‘rsatilishini doimiy nazorat qilib borish;
- murakkab va yuqori texnologik tibbiy amaliyotlarga, nogironligi bo‘lgan shaxslarning protez-ortopediya buyumlariga va shu kabi boshqa ijtimoiy xizmatlarga oilalarning ehtiyoji bo‘yicha tavsiyalar va buyurtmalar berish;
- ijtimoiy himoyaga mas’ul barcha idoralar tomonidan ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatilishi ustidan monitoring olib borish.

Mahallalardagi xotin-qizlar faoli o‘zining faoliyatida muammoli oilalar bilan profilaktik, maslahat berish va ularga ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatish kabi ishlarini muntazam ravishda olib

borgan. Endilikda xotin-qizlar faollari yangi qabul qilingan qarorga ko‘ra, o‘zining hududidagi ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga majmuaviy xizmat ko‘rsatish borasida mijoz ehtiyojlarini aniqlash, aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun ijtimoiy xizmatlar rejasini ishlab chiqish, ijtimoiy xizmatlar rejasini ko‘rsatilishi va mijozlar bilan olib borilayotgan ishlar samaradorligini monitoring qilish ishlarini yuritadi.

Yangi tizim asosida mahalladagi xotin-qizlar faollari o‘zining ishida ijtimoiy xizmatlarga ehtiyojmand oilalarni baholash ishlarini birlamchi va majmuaviy shaklni to‘ldirish orqali aniqlab boradilar. Mijozlarning asosiy ehtiyojlarini aniqlashga qaratilgan birlamchi va majmuaviy baholash shakli ijtimoiy ish kasbining asosiy komponenti hisoblanadi.

Birlamchi baholash shakli – oila vaziyatini o‘rganishning usuli bo‘lib, unda murojaat qilgan mijozning ijtimoiy xizmatlarga bo‘lgan ehtiyoji aniqlanadi. Shuningdek, birlamchi baholash jarayonida xatar darajasini baholash va himoya omillarini aniqlashga asosiy e‘tibor qaratiladi. Birlamchi baholash shaklida xatar darajasi 3 ta darajada aniqlanadi:

1. Quyi daraja.
2. O‘rta daraja.
3. Yuqori daraja.

Birlamchi baholash shakli natijasiga ko‘ra, quyi darajadagi xatar aniqlansa, mijoz yuzaga kelayotgan qiyinchiliklarni mustaqil ravishda hal qilishga qodir bo‘lib, bunda mijozlarga profilaktik yoki yo‘naltiruvchi choralar tavsiya qilinishi mumkin. O‘rta darajadagi xatar – ikki va undan ortiq qondirilmagan ehtiyojlar va xatar omillari mavjud bo‘lsa, mijoz o‘zining muammosini mustaqil ravishda hal etishga qodir bo‘lmaydi. Bunda keys-menejment xizmatlari zarur bo‘ladi. Yuqori darajadagi xatar – ko‘plab qondirilmagan ehtiyojlarning va jiddiy xatar omillarining mavjudligidan dalolat bo‘lib, mijoz qiyinchiliklarni mustaqil ravishda yengishga qodir emas deb topiladi. Mijozga keys-menejment xizmatlari va tezkor aralashuv (asosiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq masalan, uy-joyni yo‘qligi, oziq-ovqat, kiyim-kechak va h.k.) xizmatlarining ko‘rsatilishi zarur bo‘ladi.

Majmuaviy baholash shakli – ijtimoiy xizmatlarga ehtiyojmand mijozning ehtiyojlarini va mavjud muammolarini chuqur o‘rganish, yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etish uchun mijozning qanday kuchli tomonlarga egaligini aniqlash jarayoni. Mijozlarda yuqori xavf aniqlangan taqdirda ular bilan majmuaviy baholash jarayoni o‘tkaziladi. Unda mijoz hayotini o‘rganish, qiyin hayotiy vaziyatlarga tushish sabablari, mahalliy sharoitda mavjud muammoni bartaraf etishda ijtimoiy xizmat ko‘rsatuvchi resurslarni mavjudligi, mijozlarning kuchli tomonlarini qo‘llab-quvvatlashga e‘tibor qaratilgan holda amalga oshiriladi.

«Mahallada ijtimoiy xizmat» moduli

Yuqoridagi qarorga muvofiq, «Mahallada ijtimoiy xizmat» moduli orqali maxsus dastur ishga tushiriladi. «Mahallada ijtimoiy xizmat» modulini joriy etishning quyidagi uch bosqichini nazarda tutuvchi tartib belgilanadi:

a) birinchi bosqichda – “Mahallada ijtimoiy xizmat” moduli doirasida mahallalarda ijtimoiy xizmatlarga muhtoj bo‘lgan oilalarning ehtiyojmandlik darajasi avtomatlashtirilgan tarzda obyektiv qaror qabul qilish orqali baholanadi;

b) ikkinchi bosqichda — “Mahallada ijtimoiy xizmat” modulida har bir ijtimoiy xizmatga muhtoj bo‘lgan oilalar uchun individual ijtimoiy rejalarda tuziladi;

v) uchinchi bosqichda — individual ijtimoiy rejalarga muvofiq oilalarga ijtimoiy xizmatlarning ko‘rsatilishi jarayoni “Mahallada ijtimoiy xizmat” moduli orqali monitoring qilinadi.

“Mahallada ijtimoiy xizmat” moduli orqali xotin-qizlar faollari tomonidan mahallalardagi ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga ijtimoiy xizmatlar ko’rsatish jarayoni avtomatlashtirilgan tarzda amalga oshiriladi.

“Mahallada ijtimoiy xizmat” moduli oila vaziyatini birlamchi va majmuaviy baholashga asoslangan bo’lib, unda ijtimoiy himoyaga muhtoj maqsadli guruhlarining ehtiyoj va muammolarini erta aniqlashga hamda o’z vaqtida xizmatlar ko’rsatuvchi tashkilotlarni bu haqida xabardor qilishga imkon beradi. Idoralararo hamkorlikka asoslangan bunday xizmatlar, kelgusida ijtimoiy xizmat ko’rsatish borasidagi samarali yondashuvlarning mahalla ishiga keng joriy qilinishiga imkon beradi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga yordam berish tizimini yangi bosqichga olib chiqish va mahallarda ijtimoiy xizmatlarni yo’lga qo’yish borasida xotin-qizlar faollarining ijtimoiy ish kasbi bo’yicha salohiyatlarini oshirish yuzasidan treninglarni respublika miqyosida tashkil qilish zarur. Unda ijtimoiy ish kasbi maqsad va vazifalari, mahalla faoliyatida ijtimoiy ish xodimining rol va funksiyalari, uning salohiyatiga qo’yiladigan talablar, ijtimoiy himoyaga muhtoj bo’lgan oilalarni, ayniqsa, bolalar va xotin-qizlarni, nogironligi bo’lgan insonlarni himoya qilish bilan bog’liq milliy va xalqaro qonunchilik asoslari, keys-menejment amaliyoti kabi eng muhim mavzular doirasida bilimlarni berish kelgusida mahalla ishida ijtimoiy xizmat ko’rsatilishini samarali joriy etilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, barcha mahallalarda ijtimoiy xizmat ko’rsatish ishlarini respublika miqyosida joriy qilinishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 29-iyundagi PQ-300-son qarori.
2. Lyudmila Kim. Keys-menejment amaliyoti standartlari: Ijtimoiy xizmatlarga muhtoj insonlar va oilalar bilan ishlash yuzasidan qo’llanma – Toshkent, 2019.

* * *

Egamov Dilshod Qahramonovich,
Yoshlar ishlari agentligi Navoiy viloyati boshqarmasining
mahalladagi yoshlar yetakchilari bilan ishlash bo’limi boshlig’i

ISLOHOTLAR QUYI POG‘ONADAN BOSHLANADI

(Navoiy viloyati misolida)

Annotatsiya. Yoshlar – xalqimizning asosiy tayanchi va suyanchi. Bugun ular islohotlarimizni samarali amalga oshirishda ular hal qiluvchi kuch bo’lib maydonga chiqmoqda. Mahalla yetakchisi tomonidan mahallalarda ijtimoiy madaniy faoliyatni shakllantirish orqali yoshlarning ruhiy va ma’naviy olamnini boyitib, tizimli tarzda ularning bo’sh vaqtlarini mazmunli o’tkazishni ta’minlash har jihatdan ahamiyatlidir. Shuningdek, aholining barcha qatlamlari o’rtasida o’tkazilayotgan turli tadbirlar o’zining kreativligi, badiiy-estetik mohiyati bilan xalqimizning ma’naviy olamini yuksaltirishga xizmat qilmoqda.

Kalit so’zlar: to’garak, mahalla, tadbir, aktyorlik mahorati, havaskor yoshlar, musiqa, madaniyat va san’at, ko’rik-tanlovlar, iste’dod, jaryon.

Аннотация. Молодежь – это главная опора и костяк нашего народа. Сегодня они выходят на поле в качестве решающей силы в эффективном осуществлении наших реформ. Важно во всех отношениях обеспечить осмысленную передачу их свободного времени систематическим образом, обогащая духовный и душевный мир молодых людей путем формирования социально-культурных мероприятий по соседству лидером района. Кроме того, различные мероприятия, проводимые среди всех слоев населения, служат повышению духовного мира нашего народа с его творчеством, художественной и эстетической сущностью.

Ключевые слова: кружок, соседство, мероприятие, актерское мастерство, самодеятельная молодежь, Музыка, культура и искусство, конкурсы, талант, жарьон.

Annotation. Youth is the main support and backbone of our people. Today they are coming to the field as a decisive force in the effective implementation of our reforms. It is important in all respects to ensure a meaningful transfer of their free time in a systematic way, enriching the spiritual and spiritual world of young people by forming social cultural activities in neighborhoods by the leader of the neighborhood. Also, various events held among all segments of the population serve to raise the spiritual world of our people with their creativity, artistic and aesthetic essence.

Keywords: circle, neighborhood, event, acting skills, Amateur Youth, Music, Culture and art, contests, talent, jaryon.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-92-sonli qaroriga muvofiq, mahallalarda yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy xalq o‘yinlari va sport turlarini yoshlar orasida ommalashtirish, Besh muhim tashabbus loyihalari, yoshlar festivallari va boshqa madaniy-ma’rifiy tadbirlarni amalga oshirish vazifasi belgilangan. Yangi O‘zbekiston mahallalarida madaniy-ma’rifiy ishlarni yangicha dunyoqarash tamoyili asosida shakllantirib, Uchinchi Renessans poydevorini mustahkamlamoqda. Bu jarayonlar xususida Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: “Biz yaratayotgan yangi O‘zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g‘oyasi bo‘ladi” – deya ta’kidlab o‘tgani ham bejiz emas.

Xususan, aholining barcha qatlamlari o‘rtasida o‘tkazilayotgan turli tadbirlar o‘zining kreativligi, badiiy-estetik mohiyati bilan xalqimizning ma’naviy olamini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Birgina misol, hozirgi kunda keng ommalashgan “Mahallada duv-duv gap” loyihasi, qator yoshlar forumlari, festivallar, tanlovlar, tadbirlar, shubhasiz, yoshlarimizning faolligini oshirishga, hamjihatlik sifatlarining kuchayishiga sabab bo‘lmoqda.

Mahallalarda ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligini ta’minlash maqsadida har bir mahallada “mahallabay” tizimida ishlashga o‘tildi. “Bir ziyoli-bir mahallaga ma’naviy homiy”, “Har bir nuroniy-o‘n nafar yoshga murabbiy” kabi tamoyillar, so‘zsiz, azaldan qadr topgan milliy qadriyatlarimizning yorqin namunasidir. Zotan, yuksak ma’naviy makonni barpo etishda bu kabi ezgu tashabbuslar alohida ahamiyatga ega.

Biz bugun Yangi O‘zbekistonda yangi ma’naviy makonni barpo etishga kirishar ekanmiz, shubhasiz, fuqarolarimizda ana shunday makonni yaratishga bo‘lgan ma’naviy ehtiyojni shakllantirishimiz muhim.

Buning uchun, birinchidan, fuqarolarimizning bugungi ma’naviy qiyofasi holatini, darajasini o‘rganishimiz lozim. Ya’ni bugungi aholi, ayniqsa, yoshlarimizda o‘z ma’naviy olamini yuksaltirishga

ehtiyoji bormi, bor bo’lsa (bunga shubha bo’lishi mumkin emas), ular nimani o’qimoqchi, qaysi kino, sahna asarini tomosha qilmoqchi, madaniyat, san’atning qanday janrlarida o’zini sinab ko’rmoqchi?

Yanayam aniqroq aytadigan bo’lsak, biz bugungi fuqarolarmizning ma’naviy portretini shakllantirishimiz kerak. Ma’naviy portretni shakllantirishda hamda hayotda o’z o’rniga ega bo’lishida yoshlarning bo’sh vaqtlarini mazmunli o’tkazishlari uchun shart-sharoitlar yaratish muhim vazifalarimizdan biridir. Yoshlar – xalqimizning asosiy tayanchi va suyanchi. Bugun ular islohotlarimizni samarali amalga oshirishda ular hal qiluvchi kuch bo’lib maydonga chiqmoqda.

Bugungi kunda 35 milliondan ortiq aholisi bo’lgan xalqimizning 19 millionidan ortig’i yoshlar tashkil etayotkanligi, yoshlarga oid davlat siyosatini va yoshlarning ma’naviy-ijtimoiy faolligini yanada oshirish vazifasini har qachongidan ham dolzarb vazifa bo’lib qolganligidan dalolat bermoqda.

Bugungi kunda taraqqiy etgan ko’pgina davlatlar, xalqlarning tarixi, rivojlanish yo’lini o’rganadigan bo’lsak, bir-biriga o’xshash bitta jihatni kuzatish mumkin. Ya’ni, yosh avlod ta’lim-tarbiyasiga juda katta e’tibor qaratish, sarmoya kiritish, ularni har tomonlama komil shaxslar sifatida voyaga yetkazish hamda taraqqiyot yo’lida ularga suyanish barcha rivojlangan davlatlar, xalqlar hayotida ustuvor jihat bo’lgan. Yangilanib borayotgan O’zbekiston ham ulkan salohiyatini yoshlar kamoloti yo’lida sarflashdek strategik maqsadni amalga oshirishga kirishgan.

Albatta, mahallada yoshlar tarbiyasi birgina Yoshlar yetakchisiga tashlab qo’yilmaydi, bu borada hamma o’z mas’uliyatini chuqur anglab, birgalikda harakat qilishi orqali maqsadga erishiladi. Yetakchidan esa yangi, interfaol, innovatsion tashabbuslar, faolliklar kutiladi. Yangicha fikrlaydigan, o’z ishini puxta bilgan kadr orqali esa yuksak marralarni egallash oson kechadi. Yoshlar yetakchisi shunday qimmatli kadrlar qatoriga chiqishiga, ma’naviyat yo’lida ishga otlangan hamkasbimiz yoshlarga ko’makchi bo’lishiga ishonamiz.

Navoiy viloyati misolida joriy yilning yanvar oyida **330 ta** mahalladagi yoshlar yetakchisi lavozimi ochiq tanlovga chiqarildi hamda jami **2 115 nafar (har bir mahallaga o’rtacha 6 tadan)** nomzod mahallalardagi yoshlar yetakchilari lavozimi uchun hujjat topshirishib, tegishli ishchi guruhi tomonidan suhbat o’tkazildi.

Suhbat natijalari bo’yicha **330 nafar** yetakchining **303 nafari erkaklar (92 %)** va **27 nafari (8 %) xotin-qizlar** tashkil etib, yoshlarimizning aksariyati, ya’ni **233 nafar (70 %) oliy ma’lumotli, 59 nafari (18 %) o’rta maxsus ma’lumotli, 37 nafari (12 %) tugallanmagan oliy ma’lumotli va 1 nafari o’rta ma’lumotga ega.**

Bundan tashqari, nomzodlarning aksariyati **165 nafari (50 %) 26-30 yosh** oralig’idagi yoshlar, **79 nafari (24 %) 31-35 yosh** oralig’idagi yoshlar, **73 nafari (22,1 %) 21-25 yosh** oralig’idagi yoshlar, **9 nafari (2,7 %) 35 yoshdan yuqori bo’lgan yoshlar va 4 nafari (1,2 %) 20 yoshgacha bo’lgan yoshlardir.**

Yoshlar yetakchilari tomonidan o’tgan davr mobaynida yoshlar uyma-uy yurib xatlovdan o’tkazilgan holda “Yoshlar balansi” shakllantirildi. Shuningdek, har bir mahallada namunali tadbirlar tashkil etilib, “**Yoshlarning bo’sh vaqti – yetakchining ish vaqti**” tamoyili asosida mahallalarda **6 ta** yo’nalishda har kuni tadbir va loyihalar, tanlov va musobaqalar o’tkazilishi tizimli yo’lga qo’yilgan.

Mahalla yetakchilari tomonidan globallashuv shart va sharoitlari hayotimizga shiddatli kirib kelayotgan bu davrda yoshlarni kelajak hayot talablariga javob beradigan, yetuk, sog’lom va albatta ma’naviyatli qilib tarbiyalashda bunday tashabbuslar dasturilamal bo’lib xizmat qilishi kerak. Yoshlarga ijtimoiy adolat tamoyillari ostida ma’naviy qadriyatlarimizni singdirish, ularni inson qadri

haqidagi tushunchalarga ega bo‘lishiga zamin yaratish, ularni tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash maqsadida yoshlarga oid davlat siyosati hamda besh muhim tashabbus dasturlari doirasida ta’limiy, biznes grantlari, “Yoshlar daftari” loyihasi asosidagi ijtimoiy ko‘maklar ajratilib, yordam ko‘rsatib kelinmoqda. Mahalladagi yoshlarning ijtimoiy, iqtisodiy holatini tizimli o‘rganishda, albatta, tegishli tashkilotlar, hokim yordamchilari, yoshlar vakili, xotin-qizlar faoli bilan hamkorligi, ayniqsa, mamlakatimiz tarixida ilk marotaba oila va xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasidagi yagona davlat siyosatini amalga oshirish bo‘yicha vakolatli davlat boshqaruvi organi – **Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi va uning hududiy bo‘linmalari tashkil etildi.** Xotin-qizlar faoli mahalladagi yoshlar yetakchisi bilan quyidagi yo‘nalishlarda hamkorlik qiladi:

- mamlakatimizda xotin-qizlar va oilalarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar (imkoniyatlar va imtiyozlar)ning mazmuni va mohiyatini xotin-qizlarga tushuntirish;
- xotin-qizlar va oilalar uchun yaratilayotgan imtiyozlardan foydalanishi uchun ko‘maklashish;
- yordamga muhtoj, og‘ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan xotin-qizlarni manzilli qo‘llab-quvvatlash, “Temir daftar”ga kiritilgan oilalardagi qizlar bilan manzilli ishlash, “Yoshlar daftari”, “Ayollar daftari”ga kiritilgan xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, bu borada o‘zaro axborot almashinish;
- qizlarning kasb-hunar egallashiga ko‘maklashish, ijtimoiy faolligini oshirish, iqtidori, iste’dodi va tashabbuslarini rag‘batlantirish;
- jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan, ixtisoslashtirilgan o‘quv-tarbiya muassasalaridan qaytib kelgan qizlar bilan manzilli ish olib borish;
- “Mehr daftari”ga kiritilgan vasiylikka (homiylikka, patronatga) olingan yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan qizlarning muammo (ehtiyoj, qiziqish)larini o‘rganish, ular bilan yakka tartibda ish olib borish;
- oilalarning ma’naviy asoslarini mustahkamlash, oilaviy nizolarning oldini olish, ijtimoiy himoyaga muhtoj yosh oilalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning muammolarini o‘z vaqtida aniqlash va hal etishga ko‘maklashish.
- qizlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, “Qizlarjon” to‘garaklariga, “Bibixonim maktablari”ga qizlarni keng jalb etish;
- qizlar o‘rtasida madaniy-ma’rifiy tadbirlarni, Besh muhim tashabbus loyihalarini amalga oshirish, sport turlarini ommalashtirish;
- voyaga yetmagan qizlar bilan ishlashda “Oila — mahalla — ta’lim muassasasi” hamkorlik mexanizmi samaradorligini oshirish;
- qizlarning ma’naviy rivojlanishini ta’minlash, ayniqsa, qadriyatlarni unutgan qizlar bilan tizimli ishlash.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarga oid davlat siyosatidagi izchil islohotlar tashabbuskori bo‘lgan Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekistonni bilimli va bunyodkor yoshlarimiz bilan birgalikda barpo etamiz”, degan da’vati yuqori davlat amaldorlaridan tortib, eng quyi bo‘g‘indagi davlat xizmatchisi ongiga singib, bu fikrning nechog‘lik haqligini hayotning o‘zi isbotlab bormoqda. Yoshlar – xalqimizning asosiy tayanchi va suyanchi. Bugun ular islohotlarimizni samarali amalga oshirishda ular hal qiluvchi kuch bo‘lib maydonga chiqmoqda. Mahalla yetakchisi tomonidan mahallalarda ijtimoiy madaniy faoliyatni shakllantirish orqali yoshlarning ruhiy va ma’naviy

olamnini boyitib, tizimli tarzda ularning bush vaqtlarini mazmunli o‘tkazishni ta’minlash har jihatdan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-92-sonli qarori
2. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi 60-sonli Farmoni.
4. Bekmurodov M. Ijtimoiy-madaniy faoliyat evolyusiyasi. Ijtimoiy-madaniy faoliyatning dolzarb muammolari. – Toshkent: “G‘afur G‘ulom” nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. – B. 5-7.
5. Mavrulov A. Ijtimoiy davlat va yangi ma’naviy makon. Yangi O‘zbekiston gazetasi 263-son. 2021.

* * *

Xodjayev Abdug‘ani Atamirzaevich,
Namangan viloyat Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
Hayotiy faoliyat xavfsizligi o‘quv markazi katta o‘qituvchisi

AHOLI YASHASH PUNKTLARIDA FAVQULODDA VAZIYATLARDA EVAKUATSIYA TADBIRLARINI TASHKIL ETISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimiz aholisini turli ko‘rinishdagi favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya tadbirlarini tashkil etish borasidagi amalga oshiriladigan ishlar, evakuatsiya rejalariga qo‘yiladigan talablar, aholini evakuatsiya qilish usullari to‘g‘risida ma’lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: aholini evakuatsiya qilish, evakuatsiya rejasi, favqulodda vaziyat o‘chog‘i, fuqaro muxofazasi, aholini xabardor qilish tizimi, shaxsiy himoya vositalari, panagohlar.

Аннотация. В данной статье представлена информация о проводимой работе по организации эвакуационных мероприятий в чрезвычайных ситуациях различного проявления населения нашей страны, требованиях к планам эвакуации, методах эвакуации населения.

Ключевые слова: эвакуация населения, план эвакуации, очаг ЧС, Гражданская оборона, система оповещения населения, средства индивидуальной защиты, убежище.

Annotation. This article provides information about the work carried out on the organization of evacuation measures in emergency situations of various manifestations of the population of our country, requirements for evacuation plans, methods of evacuation of the population.

Keywords. evacuation of the population, evacuation plan, emergency hearth, civil defense, system of informing the population, means of personal chemistry, trench.

Asosiy qism. Turli ko‘rinishdagi favqulodda vaziyatlarda aholi xavfsizligini ta’minlashning eng samarali usuli ularni xavfsiz hududga evakuatsiya qilish hisoblanadi [9,10]. Lekin avariya yuzaga kelganda favqulodda vaziyat o‘chog‘i yaqinida yashaydigan aholi vaqt yetishmasligi sababli, odatda,

xavfli hududdan olib chiqilmay, balki jips yopiladigan panagohlarga joylashtiriladi hamda shaxsiy nafas olish organlarini himoya qiluvchi vositalar bilan ta’minlanadilar. Bu binolarning barcha tirqish, eshik va derazalarini tashqaridan havo kirmaydigan qilib zichlab yopiladi. Aholining qolgan qismi yuzaga kelgan sharoitga qarab, eng qisqa muddatlarda xavfsiz hududga evakuatsiya qilinadi [1,7,8].

Avariya sodir bo’lgan joylarda fuqarolarning hammasini ham evakuatsiya qilib bo’lmaydi. Ularning ma’lum bir qismi shu yerda qolib, zararli moddalardan muhofaza qiluvchi vositalardan foydalangan holda tashqariga ularning chiqishini to’xtatish choralarini ko’radilar. Bunda jo’mrakni burash, zararli moddalarni bir joydan ikkinchi joyga haydash, zararli modda solingan idishni tuzatish, texnologik jarayonni va boshqa sababchi omillarni to’xtatish ishlari bajariladi [9, 10].

Aholini evakuatsiya qilish – Favqulodda vaziyatlar yoki ehtimoliy favqulodda vaziyatlar zonasidan uyushgan holda piyoda, transportda yoki aralash holda olib chiqish va avvaldan tayyorlab qo’yilgan xavfsiz joylarga vaqtincha joylashtirish, shuningdek ular joylashtirilgan hududda hayot faoliyati sharoitlarini ta’minlash tadbirlari majmuidir [5, 6].

Evakuatsiya tadbiri fuqaro muhofazasi rejasi va fuqaro muxofazasi boshlig’ining ko’rsatmalari asosida tashkillanadi va o’tkaziladi [7].

Har qanday favqulodda vaziyatda evakuatsiya rejalarining to’g’ri va to’liq tuzilishi ishning muvaffaqiyatli kechishini ta’minlaydi [8].

Reja matnida [9]:

- evakuatsiya boshlangani haqida aholini xabardor qilish;
- toifaga bo’linganlar soni;
- aholini vaqtincha joylashtirish hududlari;
- tadbirlarning bajarilish muddatlari;
- transportda olib chiqish tartibi;
- ko’chirish yo’llarida jamoat tartibini va yo’l harakat xavfsizligi ta’minlashni tashkil etish;
- zaruratda shaxsiy himoya vositalari bilan ta’minlash;
- yig’ilish joylarida va ko’chirish yo’llarida harbiy harakat yuz berganda aholi muhofazasini tashkil etish;
- aholini xavfsiz joylarga joylashtirish, turmush sharoitini yaratish;
- yuqumli kasalliklarga qarshi sanitariya va emlash davolash tadbirlarini o’tkazish.

Aholini ko’chirish usullari [7]:

1. Transport yordamida.
2. Piyoda.
3. Aralash.

Aralash usul — eng samarali va eng maqbul usul hisoblanadi. Bunda, asosan piyoda yura olmaydigan aholini transportda olib chiqish rejalashtiriladi [7].

Aralash usul favqulodda vaziyatlar zonalaridan aholini ko’chirish tartiblarini eng qisqa muddatda o’tkazish talablariga juda mos keladi.

Ko’chirilgan aholi xavfsiz joylarda maxsus buyruq bo’lguncha joylashtirib turiladi.

Ularni jamoatchilik uchun qurilgan (mehmonxona, dam olish uylari, boshqa muassasalar) binolarga joylashtiriladi.

Ko‘chirilayotgan aholini transport ta’minoti va vaqtinchalik joylashtirish oldindan ishlab chiqilgan reja asosida yoki tezkor tartibda amalga oshiriladi.

Kimyoviy xavfli moddalar tashuvchi transport vositalarida halokat sodir bo‘lganda zararlanish hududidan aholini olib chiqish va vaqtincha joylashtirish aniq vaziyatdan kelib chiqqan holda olib boriladi.

Kolonnada harakatlanishda har bir guruh boshliqlari o‘z guruhlaridagi odamlarning sonini, begona odamlarning bo‘lmasligini va orqada qolayotganlarni doimo nazorat qilib boradi. Kolonnaning harakatlanish tezligi taxminan 4-5 km/soat bo‘lishi va kolonnalar orasidagi masofa 500 metrni tashkil etishi kerak. Kolonna birinchi 1-1,5 soat harakatlanishidan keyin 10-15 minut dam olishga ruxsat etiladi. Bunda odamlarga tibbiy yordam olish imkoniyati beriladi. Ikkinchi va undan keyingi yurishlardan keyin evakuatsiya qilinuvchilarga ko‘proq dam olish vaqti (1-2 soat) beriladi. Bu vaqtda odamlar issiq ovqat bilan ta’minlanadilar va dam oladilar. Mana shunday tartibda aholi ko‘rsatilgan xavfsiz hududga yetib boradi [8, 9].

Aholini muhofaza qilish choralari imkon qadar oldindan ko‘rilishi, avariya xavfi tug‘ilganda esa mumkin qadar eng qisqa muddatda amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining 1999-yil 20-avgustdagi “Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2008-yil 26-dekabrda “Qutqaruv xizmati va qutqaruvchi maqomi to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 22-sentabrda “Mehnatni muxofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahriri).
4. O‘zbekiston Respublikasining 2000-yil 26-mayda “Fuqaro muhofazasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Abdullaev N., Mo‘minov A., Abidova F. “Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish Davlat tizimi rahbarlari va tuzilma boshliqlarining funksional vazifalari”, o‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: FMI. 2007. – 119 b.
6. Gazinazarova S., Yuldoshev O. “Avariya qutqaruv ishlari, o‘quv qo‘llanma”. Toshkent irrigatsiya va melioratsiya instituti, 2013. – 160 b.
7. Galimova L.G. “Favqulodda vaziyatlar xavfi tug‘ilganda va sodir bo‘lganda aholini ko‘chirish”, o‘quv - uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: FMI, 2011. – 68 b.
8. Галимова Л.Г., Уктамов Н.П. “Организация и порядок проведения эвакуации населения при угрозе и возникновении чрезвычайных ситуаций”, учебно-методическое пособие. - Т.: ИГЗ. 2018 й. –77 см.
9. Головченко Ф.Ф., Потаценко Ю.П., Семенов В.В. “Эвакуационные мероприятия на объекте”. – Москва: 2007 г.
10. Qurbonov J.M., Mamarasulov Z.E. “Hayot faoliyati xavfsizligi”, o‘quv qo‘llanma. – SamISI: 2016 y. – 272 b.

* * *

**Xoldorov Azizjon Rasulovich, Alimov Shavkat Azimovich,
Isoqov Abdurashid Qutbiddinovich**

*Namangan viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazi o‘qituvchilari*

Egamberdiyev Azizbek Akramjon o‘g‘li

Namangan davlat universiteti Hayot faoliyati xavfsizligi kafedrasi o‘qituvchisi

AHOLI YASHASH PUNKTLARIDA ZILZILA VAQTIDA TO‘G‘RI HARAKATLANISHNI TASHKIL ETISH VA SEYSMIK XAVFSIZLIKNI TAMINLASH ASOSLARI

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonga tashrif buyurgan chet ellik mehmonlarni seysmik xavfdan himoya qilish hamda respublikamiz aholisini zilziladan oldin, zilzila vaqtida va zilziladan so‘ng harakatlanishga tayyorlash jarayonida ularni to‘liq qamrab olish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalangan holda ularga bilim berish va tushuncha hosil qilish kabi muhim vazifalarga to‘xtalib o‘tilgan. Ushbu masalalarni hal qilish uchun rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribasini o‘rgangan holda hamda ilmiy-uslubiy tavsiyalar asosida ishlab chiqilgan harakatlar algoritmining dastlabki elektron loyihasini mobil ilovaga joylashtirish orqali aholini barcha qatlamlarini favqulodda vaziyatlarda harakatlanishga sifatli tayorlash ishlarida muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: zilzila, tabiiy ofat, texnogen, xavfsizlik madaniyati, favqulodda vaziyat, simulyatsiya, rivojlangan xorijiy mamlakatlar, turistlar, xorijiy davlatlar fuqarolari, elchixona, delegatsiya.

Аннотация. В данной статье отмечаются вопросы защиты от сейсмических опасностей иностранных гостей посещающих Узбекистан, а также, вопросы широкого использования современных информационных технологий для полного охвата этого слоя населения в процессе подготовки к действиям до землетрясения, во время землетрясения и после землетрясения. Для решения этих проблем на основании изученного передового опыта развитых зарубежных стран и научно-методических рекомендаций был подготовлен первоначальный электронный проект алгоритма действий для закладки в мобильное приложение, что послужит важным инструментом в деле качественной подготовки всех слоёв населения к действиям чрезвычайных ситуациях.

Ключевые слова: землетрясение, стихийное бедствие, техноген, культура безопасности, чрезвычайная ситуация, моделирование, развитые зарубежные страны, туристы, граждане зарубежных стран, посольство, делегация.

Annotation. This article highlights the issues of protection from seismic hazards of foreign guests visiting Uzbekistan, as well as the issues of widespread use of modern information technologies to fully cover this segment of the population in preparation for actions before an earthquake, during an earthquake and after an earthquake. To solve these problems, based on the studied best practices of developed foreign countries and scientific and methodological recommendations, an initial electronic draft of an algorithm of actions for a bookmark in a mobile application was prepared, which will serve as an important tool in the qualitative preparation of all segments of the population for emergency situations.

Keywords: earthquake, natural disaster, technoogen, security culture, emergency situation, simulation, developed foreign countries, tourists, citizens of foreign countries, embassy, delegation.

Kirish. Oxirgi o‘n yilliklarda kuzatilayotgan tabiiy ofatlar dinamikasining umumiy o‘sib borishi dunyo hamjamiyatini o‘zgacha xavotirga solmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish bo‘yicha Boshqarmasi (UNISDR) tomonidan e‘lon qilingan hisobotga ko‘ra, so‘nggi yigirma yil (2000-2019-yy.) mobaynida dunyoda tabiiy ofatlar soni ikki barovarga oshgan. Ular oqibatida millionlab insonlar halok bo‘lgan, 4,2 milliard kishi jabrlangan. Dunyo iqtisodiyoti 3 trillion AQSh dollari miqdorida zarar ko‘rgan [1].

Tabiiy ofatlarning turlari ichida eng vayronkorlaridan biri zilzila (yer qimirlash) hisoblanadi. Zilzila — yer po‘stida yoki mantiyaning yuqori qismida to‘satdan siljish, sinish yoki o‘pirilish ro‘y berishi oqibatida vujudga keladigan va to‘lqinsimon tebranishlar tarzida uzoqlarga tarqaladigan yer osti silkinishlari va tebranishlaridir.

Sayyoramizda zilzilalar soni yil davomida bir necha yuz mingga yetishi mumkin. Shulardan aksariyat qismi seysmograflargina sezadigan kuchsiz zilzilalar bo‘lib, odamlar sezadiganlari bir necha mingga, iqtisodiyot tarmoqlari va obyektlariga zarar yetkazadigan zilzilalar esa bir necha o‘ndan bir necha yuztagacha bo‘lishi mumkin [2].

Asosiy qism. Zilzilalar yer sharining tektonik jihatdan eng faol bo‘lgan tog‘ tizmalari joylashgan hududlarda ko‘proq sodir bo‘ladi. Bu joylar geologik iborada yer yuzining belbog‘li (mintaqali) buzilish joylari deb yuritiladi [3].

O‘zbekiston seysmik jihatdan faol zonada joylashgan bois, zilzilalarning achchiq oqibatlarini bir necha bor boshdan kechirgan. Jumladan, So‘nggi 60 yil ichida O‘zbekiston va unga chegaradosh hududlarda 40 ga yaqin kuchli yer silkinishlari sodir bo‘lgan. 1966- yildagi Toshkent zilzilasini hamma bilsa kerak. 1976- va 1984- yillarda Gazlida Rixter shkalasi bo‘yicha 7, intensivlik darajasi bo‘yicha 9–10 darajali yer silkinishi kuzatilgan. 1980-yilda Nazarbek qo‘rg‘onida 7-8 balli zilzila yuz berdi. 2013-yilning 24-may kuni Toshkent shahri yaqinidagi Tuyabo‘g‘iz posyolkasida, oradan ikki kun o‘tib, Jizzax va Samarqand viloyatlari oralig‘idagi Marjonbuloq qishlog‘i hududida 6,2 ball magnitudali yer silkinishi yuz bergan [4].

Dunyo olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar va ko‘plab ixtirolarga qaramasdan hozirgi kunda jahonning hech bir mamlakatida zilzila haqida aniq ma’lumot beradigan tizim yaratilmagan. Shuning uchun yer silkinishining aniq vaqti, kuchi va joyini ayta oladigan uslub va texnologiyalar hozircha dunyoda kashf etilgani yo‘q.

Shu bois, O‘zbekiston Respublikasida seysmik xavfsizlikni har tamonlama ta’minlash maqsadida seysmologiya va seysmik chidamli qurilish sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlar o‘tkazish, seysmik xavfni baholashda va zilzilalar darakchilarini qayd qilishda foydalaniladigan stansiyalar tarmog‘ining moddiy-texnika bazasi mustahkamlash, sohada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng tatbiq etish qatorida mamlakatimizda aholining barcha qatlamlarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash bo‘yicha ham keng qamrovli chora-tadbirlar olib borilmoqda. Shu jumladan, mamlakatimizda rasmiy ish bilan, tashrif bilan hamda mustaqil turist sifatida vaqtincha bo‘lib turgan xorijiy davlatlar fuqarolarini zilziladan oldin, zilzila vaqtida va zilziladan so‘ng xarakatlarinishga tayyorlash ishlariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

O‘tgan qisqa davr mobaynida O‘zbekiston Respublikasi aholisi va hududining seysmik xavfsizligini ta’minlash hamda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish tizimini kompleks rivojlantirishga qaratilgan o‘nlab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-avgustdagi “Seysmologiya, seysmik chidamli

qurilish hamda O‘zbekiston Respublikasi aholisi va hududining seysmik xavfsizligi sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3190-son hamda 2020-yil 30-iyuldagi “O‘zbekiston Respublikasi aholisi va hududining seysmik xavfsizligini ta’minlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4794-son qarorlari [5]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-martdagi «Transport va turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning samarali tizimini joriy etishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-4229-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-sentabrdagi 754-son, 2019-yil 13-avgustdagi 669-son, 2019-yil 17-dekabrda 1010-son qarorlari [6] va boshqa qator qabul qilingan meyoriy-huquqiy hujjatlar shular jumlasidandir. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-sentabrdagi “Aholining barcha qatlamlarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga va fuqaro muhofazasi sohasida tayyorlash tartibini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 754-son qarori [7] muvofiq mamlakatimizga tashrif buyurgan **turistlarni** sayohat davomida, ularga xizmat ko‘rsatuvchi jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish bo‘yicha suhbatlar o‘tkazish, yo‘riqnoma, buklet va eslatmalarni tarqatish orqali tayyorgarlikdan o‘tkazilishi belgilangan.

Ma’lumki, O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar Akademiyasi huzuridagi Fuqaro muhofazasi instituti davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, vazirliklar, idoralar, muassasalar va tashkilotlar rahbarlari va mutaxassislarini, ya’ni ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohasida band bo‘lgan fuqarolarni “Aholi va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza etish” yo‘nalishi bo‘yicha tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni amalga oshirib kelmoqda. Hozirgi kunga qadar Fuqaro muhofazasi institutida 20 ming nafardan ziyod oliy boshqaruv va tashkiliy zveno mutaxassislari hamda 6 ming nafardan ziyod Toshkent shahar fuqaro muhofazasi xodimlari, qutqaruvchilar va harbiy xizmatchilar yo‘nalish bo‘yicha maqsadli tayyorgarlikdan o‘tkazilgan. [8]

Bundan tashqari, 2015-yildan beri Fuqaro muhofazasi instituti tarkibida Zilzilalarni simulyatsiya qilish markazi faoliyat ko‘rsatib kelmoqda. Ushbu markazda zilzilalarni sun’iy simulyatsiya qilib beruvchi maxsus qurilma mavjud bo‘lib, uning yordamida turli kuchlanishdagi yer tebranishlarini simulyatsiya qilinadi hamda mashg‘ulotlarda ishtirok etayotgan o‘rganuvchi va tinglovchilar zilzila paytida to‘g‘ri harakatlanishlari bo‘yicha zaruriy psixologik ko‘nikmaga ega bo‘lishadi.

Zilzila simulyatorining konstruksiyasi asosan maxsus gidravlik platformaga montaj qilingan kitoblar javoni, stol va stullar hamda boshqa jihozlardan tashkil topgan bir xonali uy shaklidagi yaxlit qurilmadan iborat. Zilzilani simulyatsiya qilish qurilmasi kompyuterlashgan dasturiy tizimga ega bo‘lib, u operator tomonidan boshqariladi. Jumladan, 4-5 kishidan iborat o‘rganuvchilar guruhi simulyatsiya qurilmasida mavjud stullarga o‘rnashib olganlaridan so‘ng, operator kompyuterga vazifa parametrlarini yuklashi bilan gidravlik amortizatorlar harakat tushib, chamasi 10-20 soniyali simulyatsion tebranishlar sodir bo‘ladi. O‘z navbatida qurimadagi barcha mebellar qimirllaydi hamda potolokdagi lustra chayqaladi. Mazkur vaziyatda mashg‘ulot ishtirokchilari o‘zini yo‘qotib qo‘ymasdan zudlik bilan stol tagiga yoki xonaning xavfsizroq joylariga tananing bosh qismini qo‘llar bilan yoki yostiq bilan to‘sgan holda turib olishlari kerak. Shuningdek, zilziladan oldin, zilzila vaqtida va zilziladan so‘ng harakatlarinish bo‘yicha videofilmlar namoish qilish va boshqa interaktiv usullarni qo‘llagan holda o‘rganuvchilar bilan dars va mashg‘ulotlar o‘tkazib kelinmoqda. Ushbu markazda shuningdek, zilzila tarixi muzeyi, eksponatlar zali, psixologik tayyorgarlik xonasi, tibbiy

yordam xonalari mavjud bo‘lib, bu joylarda tinglovchilar zilzilaning kelib chiqish sabablari, sodir bo‘lgan zilzilalar va ularning oqibatlari, jarohatlanishlarda yordam ko‘rsatish turlari va boshqalar haqida to‘liq ma’lumotlar va taassurotlarga ega bo‘lishadi[9].

Zilzilalarni simulyatsiya qilish markazida nafaqat mamlakatimiz fuqarolari balki O‘zbekiston Respublikasida rasmiy ish bilan, tashrif bilan hamda mustaqil turist sifatida vaqtincha bo‘lib turgan xorijiy davlatlar fuqarolarini ham zilzila vaqtida va zilziladan so‘ng harakatlarinishga tayyorlash bo‘yicha maxsus dasturlar asosida o‘quv kurslar tashkil etilgan. Buning uchun zilzilaga oid barcha ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan darslik ishlab chiqilishi lozim. Joylarda Hududiy Favqulodda vaziyatlar boshqarmalarining Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazlarida kuchli zilzila va uning oqibatlari haqida bilim berish uchun qator mavzularda mashg‘ulotlar olib boriladi: Ushbu mavzularda zilzilaga oid o‘quv savollari kiritilgan. Biroq, ta’kidlash kerakki, joylardagi hududiy o‘quv markazlarida Fuqaro muhofazasi institutidagi kabi zilzilani simulyatsiya qilib beruvchi qurilmalar mavjud emas.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-avgustdagi 669-son qarori bilan tasdiqlangan nizomning 2-ilovasida ko‘rsatilgan “Namunaviy shartnoma”da Ichki ishlar organlarining xavfsiz turizmni ta’minlash bo‘linmalari tomonidan favqulodda holatlarda turistlarning xavfsizligini ta’minlash uchun evakuatsiya, qutqaruv va boshqa tadbirlarni amalga oshirish vazifasi belgilangan [10].

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 17-dekabrda 1010-son qarorida asosan O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Transportda xavfsizlikni ta’minlash bosh boshqarmasi tuzilmasida Situatsion-tahliliy markaz tashkil etilgan bo‘lib, uning asosiy vazifalaridan biri bu transport va turizm obyektlari hamda ularga tutash hududlarda huquqbuzarlik holatlari, tabiiy va texnogen tushdagi hodisalarning oldini olish va ularning oqibatlarini bartaraf etish yuzasidan tezkor va samarali choralar ko‘rish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqish hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavflar to‘g‘risida tegishli idoralarni tezkor ma’lumotlar bilan ta’minlashdan iborat [11].

Hozirgi kunda, O‘zbekiston Respublikasida ko‘plab xorijiy davlatlarning elchixonalari va konsullik idoralari, xalqaro tashkilotlarning vakolatxonalari, chet el kompaniyalarning korxonalari faoliyat ko‘rsatmoqda. Shuningdek, mamlakatimizga yildan yilga turistlar oqimi ortib borishi nafaqat turizm sohasini balki iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari, xususan, transport, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik, savdo-sotiq va boshqa tegishli sohalarda ham salmoqli miqdordagi ikkilamchi talabni yuzaga keltirmoqda, pirovard natijada o‘z milliy iqtisodiyotimizni sezilarli darajada taraqqiy etishiga sabab bo‘lmoqda.

Ma’lumotlarga ko‘ra mamlakatimizda 100 dan ziyod xorijiy davlatlarning elchixonalari va konsullik idoralari, xalqaro tashkilotlarning vakolatxonalari mavjud. Shuningdek, 2021-yilning 1-mart holatiga ko‘ra, Respublikada xorijiy kapital ishtirokida faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalarning soni 12 069 tani tashkil etmoqda [12]. Ularda minglab chet el fuqarolari ishlab kelmoqda.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2018-yil davomida O‘zbekistonga 5 346 200 nafar sayyoh tashrif buyurgan, 2019-yilda esa bu ko‘rsatkich 6 748 500 kishini tashkil qilgan bo‘lib turistlar oqimi hisobot davriga nisbatan 26,2 foizga oshgan. Turizm xizmatlari eksportidan tushgan daromad 1,3-1,4 milliard AQSh dollarini hamda turizmning YaIMdagi ulushi 2,3 foizni tashkil qilgan.

Jahondagi barcha mamlakatlar turizmida Koronavirus pandemiyasi sababli boshlangan inqiroz O‘zbekistonni ham chetlab o‘tmadi, 2020-yilda O‘zbekistonga turistik maqsadda tashrif buyurgan chet el fuqarolari soni 2019-yilga nisbatan 77,7 foizga kamaygan [13]. Bundan ko‘rinib turibdiki,

sayyohlik sohasi bugungi kunning eng muhim iqtisodiy sohalaridan biriga aylandi. Shu bois dunyoning ko‘plab davlatlari qatorida O‘zbekistonda ham ushbu sohani yanada rivojlantirish, bu borada tegishli infrastrukturani jahon standartlari darajasida barpo etish va sayyohlar oqimini oshirish bo‘yicha barcha chora-tadbirlarni amalga oshirilmoqda. Shuningdek, mamlakatimizda vaqtincha bo‘lib turgan ko‘p millionlik xorijiy davlatlar fuqarolarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, xavfsizligini ta’minlash, shu jumladan, seysmik xavfsizligini ta’minlash sohasiga ham katta e’tibor qaratilmoqda. Bu esa xalqaro arenada O‘zbekiston Respublikasining ijobiy imidjini mustahkamlashga sabab bo‘lmoqda. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining strategik tarmog‘i sifatida turizmni jadal rivojlantirish uchun qulay iqtisodiy va tashkiliy-huquqiy sharoitlar ta’minlanayotganligi sababli mamlakatimizda rasmiy ish bilan, tashrif bilan shuningdek, mustaqil turist sifatida vaqtincha bo‘lib turgan xorijiy davlatlar fuqarolarining soni yildan yilga ko‘payishi tendensiyasiga ega. Ko‘p millionlik ushbu aholi qatlamini zilziladan oldin, zilzila vaqtida va zilziladan so‘ng xarakatlarinishga tayyorlash jarayonida to‘liq qamrab olish maqsadida mavzuga oid va foydali elektron kitob, buklet, eslatmalar, qo‘llanmalar joy olgan mobil ilovani ishlab chiqish, mazmun va sifat jihatdan takomillashtirib borish lozim.

Kelgusida yurtimiz fuqarolarni hamda O‘zbekiston Respublikasida rasmiy ish bilan, tashrif bilan hamda mustaqil turist sifatida vaqtincha bo‘lib turgan xorijiy davlatlar fuqarolarini ham kuchli zilzila bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tizimini takomillashtirish bo‘yicha quyidagilar tavsiya etiladi:

Fuqaro muhofazasi institutida zilzila va uning ikkilamchi oqibatlariga oid barcha ma’lumotlarni jamlagan darslik ishlab chiqish.

Aholini zilzila bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlashda simulyatsiya markazining o‘rni kattaligini hisobga olib joylardagi o‘quv markazlarini ko‘chma mobil zilzilani simulyatsiya qilish qurilmalari ta’minlash.

Shuningdek, aholini barcha qatlamlarini qamrab olish maqsadida suhbatlar o‘tkazish, ma’ruzalar o‘qish, o‘quv filmlarini namoyish etish, o‘quv mashqlari va mashg‘ulotlar o‘tkazish tadbirlaridan tashqari qo‘llanmalar va eslatmalarni tarqatish, radio va teledasturlarni efirga uzatish hamda Internet jahon axborot tarmog‘idagi mobil ilovalarga sohaga oid ma’lumotlarni joylashtirish orqali tayyorgarlikdan o‘tkazish ishlariga ham katta e’tibor qaratishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ромашенко С.А. “ООН: Изменение климата увеличивает число природных катастроф” // <https://universe-tss.su/main/klimat/86817-oon-izmenenie-klimata-velichivaet-chislo-prirodnih-katastrof.html>;
2. Сывороткин В.Л. “Землетрясение”, научно-технический журнал “Пространство и время”, 2(4)2011. – С. 134-135.
3. Maqsudov S.R., “Zilzila” - <https://qomus.info/encyclopedia/cat-z/zilzila-uz/>;
4. Fozilova O.A., “Zilzila: O‘zbekistonda tez-tez sodir bo‘ladimi?” 10.11.2015 y., <http://darakchi.uz/uz/9686>;
5. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 30.07.2020 y., 07/20/4794/1121-son;
6. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 18.12.2019 y., 09/19/1010/4170-son;
7. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 10.09.2019 y., 09/19/754/3727-son;
8. Fvv.uz.;

9. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.08.2019 y., 09/19/669/3570-son;
10. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 18.12.2019 y., 09/19/1010/4170-son;
11. Nozimjonov.U., “O‘zbekistonda xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar soni ochiqlandi” 13.03.2020 y. <https://qalampir.uz/news/uzbekistonda-khorizhiy-kapital-ishtirokidagi-korkhonalar-soni-ochiklandi-34935>;
12. Taraqqiyot strategiyasi markazi, “2019 yil sarhisobi: Turizm” <https://strategy.uz/index.php?news=797>.

* * *

Qambarov Abduvali Xamidovich

*Chirchiq shahar Favqulodda vaziyatlar bo‘limi
Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazi o‘qituvchisi*

Rajabov Odiljon Rohataliyevich

*O‘zbekiston Respublikasi FVV Akademiyasi xuzuridagi
Fuqaro muhofazasi instituti kafedra o‘qituvchisi*

Egamberdiyev Azizbek Akramjon o‘g‘li

*Namangan davlat universiteti
Hayot faoliyati xavfsizligi kafedrasida o‘qituvchisi*

AHOLI PUNKTLARIDA KUCHLI TA’SIR ETUVCHI ZAHARLI MODDALAR BILAN BOG‘LIQ FAVQULODDA VAZİYATLAR OQIBATLARINI BARTARAF ETISH. AHOLI ORASIDA QUTQARUV ISHLARINI OLIB BORISHDA XAVFSIZLIK TALABLARI

Annotatsiya. Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar - yuqori zaharlilik xususiyatiga ega bo‘lgan va ma’lum sharoitlarda odamlar va jonivorlarning ommaviy zaharlanishini keltirib chiqara oladigan, shuningdek, atrof muhitni zararlay oladigan kimyoviy birikmalardir. Ular asosan kimyoviy xavfli ob’ektlardagi avariyalarda atrof-muhitga tarqalib, faqat obyekt xodimlariga emas, balki yon-atrofda yashovchi fuqarolarga ham jiddiy talofat keltiradi. Shu sababdan ham har bir fuqaro ushbu moddalarning xususiyatlari, ularning inson organizmiga salbiy ta’siri va ulardan muhofazalanish usullari to‘g‘risida to‘liq malumotga ega bo‘lishlari hamda olingan bilimlarni amalda qo‘llay olish ko‘nikmasiga ega bo‘lishlari talab etiladi. Ushbu tadqiqot natijalari tahlili asosida maqolada kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalarning tasnifi, ularning guruhlanishi, fizik-kimyoviy xossalari va xususiyatlari, shuningdek, ular bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarning kelib chiqish sabablari hamda ulardan muhofazalanish chora-tadbirlariga alohida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: kimyoviy xavfli modda, kuchli ta’sir etuvchi zaharli modda, ommaviy shikastlanish, agregat holat, gidroliz, zichlik, fizik xossa, kimyoviy xossa, kimyoviy muhofaza.

Аннотация. Сильнодействующие токсичные вещества - это химические соединения, которые обладают высокими токсичными свойствами и при определенных условиях могут вызвать массовое отравление людей и животных, а также нанести вред окружающей среде. Они распространяются в основном в окружающую среду при авариях на химически опасных объектах, приводя к серьезным

жертвам не только среди персонала объекта, но и среди граждан, проживающих на стороне. По этой причине каждый гражданин обязан обладать полными знаниями о свойствах этих веществ, их негативном воздействии на организм человека и методах защиты от них, а также обладать навыками, позволяющими применять полученные знания на практике. Результаты этого исследования на основе таксели, в статье отдельно обсуждается классификация сильнодействующих токсичных веществ, их группа, физико-химические свойства и изощренности, а также причины возникновения чрезвычайных ситуаций, связанных с ними, а также меры по защите от них.

Ключевые слова: химически опасное вещество, токсическое вещество сильного действия, массовое повреждение, агрегатное состояние, гидролиз, плотность, физические свойства, химические свойства, химическая защита.

Annotation. Highly toxic substances are chemical compounds that have high toxic properties and, under certain conditions, can cause mass poisoning of people and animals, as well as harm the environment. They spread mainly to the environment during accidents at chemically hazardous facilities, leading to serious casualties not only among the personnel of the facility, but also among citizens living on the side. For this reason, every citizen is obliged to have full knowledge of the properties of these substances, their negative effects on the human body and methods of protection against them, as well as have the skills to apply the knowledge gained in practice. The results of this study are based on taxonomy, the article separately discusses the classification of highly influencing toxic substances, their group, physico-chemical properties and sophistication, as well as the causes of emergencies associated with them, as well as measures to protect against them.

Keywords: chemically dangerous substance, toxic substance of strong action, mass damage, aggregate state, hydrolysis, density, physical properties, chemical properties, chemical protection.

Kirish. Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar – yuqori zaharlilik xususiyatiga ega bo’lgan va ma’lum sharoitlarda odamlar va jonivorlarning ommaviy zaharlanishini keltirib chiqara oladigan, shuningdek, atrof muhitni zararlays oladigan kimyoviy birikmalardir [4]. Ular asosan kimyoviy xavfli obyektlardagi avariyalarda atrof-muhitga tarqalib, faqat obyekt xodimlariga emas, balki yon-atrofdagi yashovchi fuqarolarga ham jiddiy talofat keltiradi. Shu sababdan ham har bir fuqaro ushbu moddalarning xususiyatlari, ularning inson organizmiga salbiy tasiri va ulardan muhofazalanish usullari to’g’risida to’liq ma’lumotga ega bo’lishlari hamda olingan bilimlarni amalda qo’llay olish ko’nikmasiga ega bo’lishlari talab etiladi.

Tadqiqot ishining maqsadi kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog’liq favqulodda vaziyatlarda aholi xavfsizligini ta’minlash bo’yicha mavjud muammolarni o’rganish va tizimli tahlil qilish hamda ularni bartaraf etish bo’yicha asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot ishining vazifalari:

– kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog’liq favqulodda vaziyatlarning kelib chiqish sabablarini o’rganish;

– ushbu turdagi favqulodda vaziyatlarda aholi xavfsizligini ta’minlash bo’yicha mavjud muammolarni o’rganish va tizimli tahlil qilish;

– ushbu turdagi favqulodda vaziyatlar yuzaga kelgan taqdirda aholining to’g’ri harakatlanishi bo’yicha ko’rsatmalar ishlab chiqish, aholini xavfli hududdan xavfsiz hududga evakuatsiya qilish rejasining mukammal variantini yaratish;

– tahlillar asosida kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarda aholi xavfsizligini ta’minlash tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish hamda olingan barcha ijobiy natijalarni amaliyotga tadbiiq etishdan iborat.

Asosiy qism. Kimyoviy muhofaza – bu kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalarning aholiga, fuqaro muhofazasi kuchlariga va iqtisodiyot obyektlariga zararli ta’sirini oldini olishga yoki uni imkoniyat darajasida kamaytirishga qaratilgan tadbirlar kompleksi [4].

Kimyoviy avariya – bu kimyoviy xavfli moddalar (kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar)ning odamlarning hayoti va sog‘ligiga, biosferaga xavf tug‘diradigan miqdorda atmosferaga chiqishiga olib keluvchi ishlab chiqarishdagi texnologik jarayonlarning buzilishi, quvurlar, sig‘imlar, kimyoviy moddalar saqlanadigan omborlar va kimyoviy zaharli moddalarni tashuvchi transport vositalarining shikastlanishidir [4].

Kimyoviy avariya ko‘pincha, kimyo, neftni qayta ishlovchi, sanoat, qog‘oz ishlab chiqarish sanoati, go’sht-sut, oziq-ovqat, metallurgiya, konchilik va boshqa sanoat korxonalarida tez-tez uchraydi. Ularda xlor, ammiak, fosgen, sinil kislotasi, oltingugurt oksidi kabi kimyoviy xavfli moddalarning yirik zahiralari mavjudligi sababli, ushbu obyektlar kimyoviy avariya manbayi hisoblanadi [45].

Quyidagi omillar sababli ushbu obyektlarda avariylar yuzaga kelishi mumkin [3]:

- tabiiy ofatlar oqibatida (zilzila, suv toshqini va boshqalar);
- inshootlarni loyihalash yoki uni qurishda yo‘l qo‘yiladigan xatoliklar tufayli;
- uzoq muddat ishlatilgan ishlab chiqarish vositalarining eskirishi, avariya holatiga kelishi;
- kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalardan foydalanish, saqlash va tashishning ortishi;
- agressiv moddalarni (portlovchi, tez alanganuvchi zaharli moddalarni) noto‘g‘ri saqlanishi va uni ishlatish qoidalarining buzilishi;
- korxonada mehnat intizomi past, mutaxassis va ishchilarning malakasi yetarli emasligi;
- kimyoviy xavfli obyektlar holatining yetarli darajada nazorat qilinmasligi;
- chetdan olib kelingan texnologiyalar xavfsizlik talablariga to‘liq javob bermasligi;
- moddalar bilan ishlashda, ularni saqlashda texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilmaslik.

Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalarning asosiy qismi **avtotransport** va **temir yo‘l transportida** korxonalarga tashib yetkaziladi. Tashish jarayonida quyidagi omillar sababli avariya yuzaga kelishi, natijada kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar atrof-muhitga tarqalib, odamlar va jonivorlarning ommaviy zaharlanishi, shuningdek o‘simlik dunyosining nobud bo‘lishi kuzatilishi mumkin.

a) temir yo‘l transportidagi avariyalarga poyezdlarning izdan chiqib ketishi, bir-biri bilan to‘qnashishi, yong‘in chiqishi va vagonlarda olib ketilayotgan moddalarning portlashi, tabiiy ofatlar sabab bo‘lishi mumkin [6];

b) avtomobil transportida sodir bo‘ladigan avariyalarga yo‘l qoidalarining buzilishi, avtomobilning texnik nosozligi, tezlikning belgilangan normadan yuqori bo‘lishi, avtomobil haydovchisining yetarli malakaga ega bo‘lmasligi, avtomobilni mast holda boshqarilishi, harakat mobaynida xavfli yuklarni tashish qoidalariga rioya qilmaslik sabab bo‘lishi mumkin [6].

Yuqorida sanab o‘tilgan omillar sababli avariylar sodir bo‘lishi kuzatilib, oqibatda insonlar jabrlanadi va moddiy boyliklarga zarar yetadi. Avariya bartaraf etilgandan so‘ng, zaharlovchi moddaning xususiyatiga qarab, ma’lum bir vaqt mobaynida avariya xizmat qilgan va zaharlangan hududda qolgan odamlar tibbiy nazorat ostida bo‘lishadi.

Kimyoviy avariya paytida harakat qilish [4]. «Diqqat, barchaga!» signali berilganda avariya to’g’risida aniq ma’lumot va to’g’ri harakat qilishga doir tavsiyalarni olish uchun radiopriyomnik va televizorni ishlatib qo’yish kerak.

«Diqqat, barchaga!»

«Diqqat! Fuqaro muhofazasi shtabidan gapiramiz, Fuqarolar! Chirchiq kimyo kombinatida kuchli ta’sir etuvchi zaharli modda-ammiakning to’kilishi oqibatida avariya sodir bo’ldi. Zaharlangan havo Toshkent shahri tomon tarqalmoqda. Kimyoviy zaharlanish hududiga o’sha atrofdagi korxonalar va aholi yashash joylari (korxona, mahalla yashash joylari nomlari ko’rsatiladi) kiradi. Kimyo korxonasiga yaqin bo’lgan ishlab chiqarish tarmoqlaridagi ishchi xizmatchilar, mahallalardagi yashovchilar o’z uylarini, ish joylarini xavfsiz holatda qoldirilgan holda (gaz, suv, elektrni o’chirishlari) va Toshkentga evakuatsiyaga tayyorlansinlar. Kimyo korxonasidan uzoqdagi korxonalar, mahallalardagi (nomlari ko’rsatiladi) yashovchilar o’z ish joylarida, uylarida qo’shimcha germetikligini ta’minlab saqlanishlari lozim. Eshitganlaringizni qo’ni-qo’shnilariga yetkazing!»

Derazalarni berkitib, elektr va gaz tarmog’ini o’chirish, rezinali etik, plash kiyib, hujjatlar, kerakli kiyim-kechak, uch kecha-kunduzlik oziq-ovqat olib, qo’shnilarini ogohlantirib, tezda vahima ko’tarmasdan, zararlangan hududdan shamol yo’nalishiga perpendikulyar yo’nalishda harakatlanish lozim. Bunda kamida 1,5 km masofa nariga borib olish, nafas yo’llarini asrash uchun gazniqobdan, agar u yo’q bo’lsa 2-5 % li ichimlik soda eritmasida (xlordan saqlanish uchun), 2 foizli limon yoki uksus kislotasi eritmasida (ammiakdan saqlanish uchun) namlangan paxta-dokali bog’lamdan yoki matolardan tayyorlangan qo’lbola muhofaza vositasidan foydalanish ham mumkin.

Zaharli hududni tark etish imkoni bo’lmaganda eshik derazalar, shamollatish tuynuqlari va dudbo’ronlarni zich yopish talab etiladi. Ularda yoriqlar bo’lsa qog’oz yoki skoch bilan yopishtirish kerak. Binolarning yerto’la, yarim yerto’lari va birinchi qavatlariga berkinmaslik lozim.

Temir yo’llar va avtomagistrallarda KTZM bilan bog’liq avariya sodir bo’lganida xavfli hudud avariya joyidan 200 metr radiusida belgilanadi. Bu hududga yaqinlashish va kirish qat’iyan taqiqlanadi.

Kimyoviy avariya so’ng harakat qilish [4]. KTZMdan zaharlanish shubhasi tug’ilsa barcha jismoniy ishlarni chetga surib, ko’p miqdorda ichimlik (choy, sut) ichish va zudlik bilan shifokorga murojaat qilish lozim. Binoga kirish uchun faqatgina unda KTZMning mavjudligi borasida nazorat tekshiruvi o’tkazilgandan so’nggina ruxsat beriladi. Agar kishi KTZMning bevosita ta’siriga tushib qolgan bo’lsa birinchi navbatda dush qabul qilish kerak. Kiyim-kechaklarni yuvish, yuvishning iloji bo’lmasa tashlab yuborish lozim. Xonalarni tez-tez nam lattada tozalash lozim. Suv quvurlari (quduqlar)dagi suvdan ichmaslik, tomorqa ekinlari va mevalari, shuningdek, kimyoviy avariya keyin so’yilgan chorva mollari va qushlar go’shtlarini ularning xavfsiz ekanligi rasman aniqlanmagunicha iste’mol qilmaslik tavsiya etiladi.

Avariya oqibatlarini bartaraf etish [4]. Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog’liq bo’lgan obyektlarda avariya va halokatlar oqibatlarini bartaraf etishda avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo’lmaydigan ishlarni tashkil etish, o’z vaqtida va sifatli razvedka ishlarini olib borish muhim ahamiyatga egadir. Razvedka ishlari shamol yo’nalishi bo’yicha olib boriladi. Gazlarning atrof-muhitga tarqab ketishini oldini olish uchun suv pardalari hosil qilinadi va shu yo’l bilan gazlarni cho’ktirish va neytrallashtirish ishlari olib boriladi. KTZMni zararsizlantirish (**degazatsiya**) asosiy

qismi maxsus mexanizmlar, mashinalar yordamida eritmalar sepish yo‘li bilan amalga oshiriladi. Jabrlanganlarni yig‘ish punkti KTZM to‘kilgan joydan shamol esayotgan tomonda joylashgan bo‘lib, KTZM bug‘laridan holi joyda bo‘lishi zarur.

Degazatsiya – ko‘mir konlarida, zararlangan hududda, kiyimda, oziq-ovqatda, qurol-yarog‘da, transport vositalarida, binolarda va boshqalarda zararli gazlar yoki zaharlovchi moddalarni maxsus gazdan tozalovchi vositalar yordamida yo‘q qilish (parchalash yoki zararsizlantirish) [5].

Xulosa. Agar kuchli ta’sir etuvchi zaharli modda atrof-muhitga tarqalib, zaharlanish holati yuzaga kelsa, u teri, oshqozon-ichak yo‘llari hamda nafas olish organlari orqali qonga so‘riladi. Qon orqali barcha organizm va to‘qimalarga tashiladi hamda organizm umumiy zaharlanishiga, ba’zan esa insonlarning qurbon bo‘lishiga olib keladi [3].

Shu sababli ham kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar ta’siridan fuqarolarni muhofaza qilishning quyidagi asosiy prinsiplariga rioya etilishi talab etiladi [4]:

- 1) kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarni oldini olish;
- 2) kimyoviy avariya yuzaga kelgan taqdirda aholining barcha qatlamini ogohlantirish;
- 3) fuqarolarni himoya inshootlariga (panagoh) yashirish;
- 4) shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish;
- 5) shikastlangan hududlarda xavfsizlik talablariga rioya qilish;
- 6) zararlangan hududlardagi odamlarni evakuatsiya qilish;
- 7) jabrlangan shaxslarga tibbiy yordam ko‘rsatish;
- 8) fuqarolarni sanitar-qayta ishlov, kiyim-kechak, inshootlarni, transport va texnikalarni degazatsiya qilish.

Aholini muhofaza qilish choralari imkon qadar oldindan ko‘rilishi, avariya xavfi tug‘ilganda esa mumkin qadar eng qisqa muddatda amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining 1999-yil 20-avgustdagi “Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2006-yil 28-sentabrdagi “Xavfli ishlab chiqarish ob’ektlarining sanoat xavfsizligi to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. Abidova F.A., Abidov A.B. “Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalarning xususiyatlari”. - O‘zR FVV FMI: 2013 y. – 530 b.
4. Севастюк Т.В. “Сильнодействующие ядовитые вещества и защита от них”. – Москва: Воениздат, 1989.
5. Turagalov T.J., Ilyosova Z.F. “Favqulodda vaziyatlar”. (qisqacha ruscha-o‘zbekcha ensiklopedik izohli lug‘at). – Toshkent: FMI. 2016 y. – 220 b.
6. Sharipov A.X. “Kimyoviy xavfli ob’ektda va temir yo‘l transportida kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalarni saqlash”, uslubiy qo‘llanma. Toshkent temir yo‘l muhandislari instituti, 2010 y. - 23b.
7. Шевченко А.В., Леонов Н.М., Паращенко Н.И и др. “Руководство по эвакуации населения в чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера”. – Москва, 2014.
8. “Aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning dolzarb muammolari” mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. O‘zR FMI. – Toshkent, 2019. – 213 b.

9. “Hayotiy faoliyat xavfsizligini ta’minlashda innovatsion yondashuv, ilmiy ishlanmalar va zamonaviy texnologiyalar” mavzusidagi yosh olimlarning II respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to’plami. O‘zR FVV akademiyasi. – Toshkent, 2020. – 347 b.
10. <https://arxiv.uz>
11. <http://diss.natlib.uz/>

* * *

Епифанова Е.С.

*Узбекский государственный университет
физической культуры и спорта*

АНКЕТИРОВАНИЕ -КАК МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ СООТНОШЕНИЙ ОФП И СФП ТЯЖЕЛОАТЛЕТОВ В ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ ПЕРИОДЕ

Аннотация. В данной статье раскрывается оптимизация методики спортивной тренировки тяжелоатлетов в подготовительном периоде.

Ключевые слова: тяжелоатлеты, подготовительный этап, общая и специальная подготовка, анкетирование, респондент, исследование.

Annotation. This article reveals the optimization of the methods of sports training of weightlifters in the preparatory period.

Keywords: weightlifters, preparatory stage, general and special training, questionnaire, respondent, research

Введение. Совершенствование в тяжелой атлетике в подготовительном периоде проходит на фоне большой работы, направленной на улучшение всестороннего физического развития спортсмена, на повышение функциональных возможностей его организма и овладение техникой избранного вида спорта, на развитие физических качеств, волевую закалку.

Основная направленности обще подготовительного этапа тренировки-создание, расширение и совершенствование предпосылок формирования спортивной формы. Общая и специальная подготовка представляет собой две неотъемлемые части всесторонней физической подготовки спортсмена. Мы попытались определить различия соотношения ОФП и СФП в подготовительном этапе тяжелоатлетов с помощью анкетирования. Данный метод помог выявить определенную разницу между ними.

Метод анкетирования является одним из основных методов исследования во всех сферах деятельности. Анализ практики применения бесед и интервью в ходе научных исследований показывает, что эти методы дают наибольшую эффективность в том случае, когда ученый педагог четко намечает цель предстоящей беседы или интервью, которая, в свою очередь, вытекает из определенной задачи исследования.

Сел работы: выявить соотношения общей физической подготовки с специальной физической подготовкой тяжелоатлетов на подготовительном этапе периода в ДЮСШ.

Методика: При составлении анкеты мы использовали методические рекомендации построение анкет, изложенных в работах Б.А. Ашмарина (1978). В.А. Ядова (1978), Ф.А. Керимова (2005), С.В. Начинский (2005). Структура анкеты содержит 3 части. Вводная и основная – включает более 25 вопросов различных по форме, функциям и содержанию (прямые и косвенные вопросы, вопросы с веером ответов, открытые, закрытые, полужакрытые, контрольные вопросы, фильтрующие, вопросы о мотивах и фактах). Демографическая часть (паспортные данные), позволила определить уровень спортивной квалификации и возраст. Все вышеперечисленное позволило охарактеризовать и осмотреть данные анкетирования с различных позиций.

Результат. Результат анкетного опроса показали, что 95% спортсменов уделяют время для развития общей и специальной подготовки на начальном этапе. Большее количество среди опрошенных (70%) применяют в своих тренировках обе подготовки одинаковое количество времени, (25%) опрошенных считают, что достаточно уделять внимание только специальной подготовке, так как она сильно влияет на результат, (45%) респондентов считают, что одно из важных занимает общая физическая подготовка, (50%) считают что без СПФ подготовки нельзя перейти на следующий этап подготовки.

На вопрос анкеты «Как вы считаете, стоит ли использовать одинаковое соотношение % ОФП и СФП в тренировке в подготовительном периоде?» 50%ответили отрицательно, говоря о том, что нужно отделят ОФП И СФП, а другая половина ответила положительно на то, чтобы использовать одинаковое соотношение подготовки.

Я также интересовалась о том, что важно ли учитывать мнение тренера и свое по правильности составления плана тренировки ,80% опрошенных ответили то, что тренер наиболее квалифицирован в этом вопросе, а 20%опрошенных ответили неоднозначным ответом.

На вопрос в каком возрасте стоит начать заниматься тяжелой атлетикой 65% опрошенных ответили, что стоит начать заниматься в возрасте 11-12 лет, а другие 30% решили что, можно начать с 8 лет. Также отвечая на вопрос «Что Вас стимулирует заниматься этим видом спорта?» респонденты ответили по разному,30% ответили что, это укрепит их здоровье и мышцы,25% ответили, что они хотят стать олимпийскими чемпионами,40% сказали что, есть великие спортсмены которые их стимулируют.

Обсуждение. В результате исследования было выявлено, что все спортсмены тяжелоатлеты на начальном этапе подготовки используют и ОФП и СФП, но все по разному используют процент соотношения между ними, небольшой процент спортсменов считали что ОФП можно убрать из программы подготовительного периода, так как она плохо влияет на результат. Многие спортсмены не довольны своей начальной подготовкой, они имеют шанс в дальнейшем усовершенствовать ее.

Вывод. Анализ результатов анкетного опроса показал, что изучение состояния данного вопроса в практике является актуальным направлением и требует дальнейших исследований.

В результате проведенного анкетирования были выявлены следующие аспекты на которые стоит обратить внимание:

- проведенное нами исследование с использованием анкетирования позволило выявить различные мнения по методике различных соотношений ОФП и СФП в подготовительном периоде.
- необходимо усовершенствовать программу тренировок СФП и ОФП в подготовительном периоде спортсменов.

Список использованной литературы:

1. Девятко И.Ф Метод социологического исследования 2002г.-269с
2. Керимов Ф.А Научные исследования в спорте 2000г.VIII глава.
3. Ким Д.Ф/Ходжаев А.З Курс лекций по предмету теории и методики тяжелой атлетики 2014 г-78-81 с

* * *

**Axmatova D.D,
Bektemirova Z.O**

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti 4-bosqich talabalari

“OILA POLIKLINIKASI” VRACHI FAOLIYATINI KOMPYUTER TEXNOLOGIYASI ASOSIDA AVTOMATLASHTIRISH ORQALI MAHALLADA AHOLIGA TIBBIY XIZMAT KO‘RSATISH DARAJASINI OSHIRISH

Annotatsiya. Kuzatuvlarda shu narsa ma’lum bo’ldiki, bu poliklinikalarda zamonaviy kompyuterdan foydalanuvchi vrachlar, umumiy kurslarni o’tishlariga qaramay, kompyuterlardan talab darajada foydalana olyaptilar deb bo’lmaydi, chunki ular o’z malakasi darajasida hujjat ishlarini kompyuterda bajara olyaptilar xolos. Odatda, vrach faoliyatida be’morni davolash bo’yicha hujjatlarni shakllantirishda, be’morni qabul qilishdan boshlab, muolaja jarayoni, kasalni kelib chiqish tarixidan boshlab turli davrgacha monand muolaja turlari va be’mor holatlari haqidagi ma’lumotlar to’plami alohida maxsus yoki be’mor uchun ajratilgan tibbiy ko’rik daftar yoki kartalarda rasmiylashtiriladi va saqlanadi, chunki bu hujjatlardagi yozuvlar be’mor hayotligi davrida uni kelgusi muolajasiga asos bo’ladi. Bizning olib borayotgan tadqiqotimiz aynan shu hujjatlar asosidagi ma’lumotlarni tartiblashtirishga va tizimlashtirishga qaratilib, ularning ma’lumotlar bazasini(MB) shakllantirishga va uni kompyuterda qayta ishlashga asoslanadi.

Kalit so’zlar: Oila poliklinikasi, skrining,avtomatlashtirish metodikasi, ma’lumotlar bazasi, sog’lom ona va sog’lom bola.

Аннотация. Наблюдения выявили, что врачи, использующие в этих поликлиниках современные компьютеры, несмотря на прохождение общих курсов, нельзя сказать, что они умеют пользоваться компьютерами на необходимом уровне, поскольку они способны выполнять документальную работу на компьютере только на уровне своей компетенции. Обычно при формировании документов о лечении больного в деятельности врача, из приема больного, лечебного процесса, из истории происхождения больного в различные периоды собирают сведения о видах лечения и состоянии больного. состояние составляется и хранится в отдельных специальных или специфических для пациента медицинских

книжках или картах осмотра, поскольку записи в этих документах являются основой для дальнейшего лечения больного при жизни. Наши текущие исследования направлены на сортировку и систематизацию информации на основе этих документов, формирование их базы данных (БД) и обработку ее на компьютере.

Ключевые слова: семейная поликлиника, скрининг, метод автоматизации, база данных, здоровая мать и здоровый ребенок.

Annotation. Observations revealed that doctors who use modern computers in these polyclinics, despite passing general courses, cannot be said to be able to use computers to the required level, because they are only able to perform document work on the computer at the level of their competence. Usually, when forming documents on the treatment of a patient in a doctor's activity, from the reception of the patient, the treatment process, from the history of the patient's origin to various periods, a collection of information about the types of treatment and the patient's conditions is compiled and stored in separate special or patient-specific medical examination notebooks or cards, because the records in these documents are the basis for the patient's future treatment during his lifetime. Our ongoing research is focused on sorting and systematizing information based on these documents, forming their database (MB) and processing it on a computer.

Key words: family polyclinic, screening, automation method, database, healthy mother and healthy child

Farzandlari sog‘lom yurtning kelajagi buyukdir
Sh.Mirziyoyev

Xalqimizning asriy an’analarini hisobga olib, «Ona va bola sog‘lom bo‘lsa, oila baxtli, oila baxtli bo‘lsa, jamiyat mustahkam bo‘ladi» degan hayotbaxsh qadriyatlarni yanada takomillashtirish, jamiyatda onalarga alohida hurmat e’tibor muhitini shakllantirish, sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, oilaning mustahkam, sog‘lom va ahil bo‘lishida mahalliy davlat hokimiyati organlari va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish maqsadida, Davlat dasturi doirasida belgilab berilgan 11 ta yo‘nalish asosida keng jamoatchilikni jalb etgan holda 87-banddan iborat bo‘lgan Toshkent viloyati uchun dasturi ishlab chiqildi. Dasturga binoan qator chora-tadbirlar ishlab chiqilib, to‘laqonli va belgilangan muddatlar ijrosini ta’minlash bo‘yicha viloyat komissiyasi, viloyat Dasturini ijrosini tahlil qilish va muvofiqlashtiruvchi monitoring guruhi tashkil etildi.

Mazkur dastur ijrosini ta’minlash maqsadida jami 520,2 mlrd so‘m va ekvivalentda 12,6 mln AQSh dollari, shundan 224,8 mlrd. so‘m va ekvivalentda 0,167 mln AQSh dollari Davlat budjeti va Davlat maqsadli jamg‘armalari mablag‘lari, 256,5 mlrd. so‘m va ekvivalentda 1,6 mln AQSh dollari bajaruvchilar va homiylar mablag‘lari, 22,7 mlrd. so‘m tijorat banklarining kreditlari, 16,2 mlrd. so‘m va ekvivalentda 10,7 mln AQSh dollari xalqaro tashkilotlar, moliyaviy institutlar mablag‘lari va grantlar hisobidan amalga oshirish rejalashtirilgan holda ularni amaliy bajarish ta’minlandi.

Yuqorida keltirilgan ko‘rsatkichlar Toshkent viloyatida aholini salomatligini yaxshilash uchun davlat tomonidan alohida ahamiyat berilganligini ko‘rsatadi. Ta’kidlash lozimki, viloyatda: Respublika shoshilinch tibbiy yordam markazining filiali, 11650 o‘rinli 115 ta kasalxonalar, 250 dan ortiq dorixonalar, kuniga 30 ming bemorni qabul qilish quvvatiga ega bo‘lgan 256 ta ambulatoriya-poliklinika muassasasi ishlab turibdi. O‘tgan 10 yil mobaynida 104 ta qishloq shifokorlik punktlari barpo etildi, 41 ta qishloq shifokorlik ambulatoriyasi va feldsher akusherlik punktlari qishloq shifokorlik punktlariga aylantirildi. Shu davrda: 1505 o‘rinli kasalxona, bir smenada 43,7 ming

bemorni qabul qiluvchi poliklinikalar qurib bitkazildi, viloyat ko‘p tarmoqli kasalxonasi, viloyat kardiologiya markazi, o‘sma kasalliklar, Namangan shahar onalar va bolalar fizioterapevtik, yuqumli kasalliklar kasalxonalari foydalanishga topshirildi. Ular zamonaviy tibbiy apparatlari, asbob-uskunalar bilan jihozlangan. Sog‘likni saqlash sohasini isloh qilish va ushbu tizimda sifat o‘zgarishlarini amalga oshirishni ta’minlash borasidagi ishlar davom ettirilib, yuksak talablarga javob beradigan viloyatlarda shoshilinch tibbiy yordam ko‘rsatish markazlarini o‘z ichiga olgan tibbiyot muassasalari tarmog‘i shakllandi. Har bir tumanda eng zamonaviy meditsina asbob-uskunalar bilan jihozlangan qishloq vrachlik punktlari faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Ushbu qishloq vrachlik punktlarining soni hisobot yilida 2000-yilga nisbatan 2 barobar ko‘payib, 3 ming 200 tadan oshdi[3].

Viloyatda «Semashko» nomidagi respublika fizioterapevtik ilmiy tadqiqot inistituti, respublika akusherlik va ginekologiya ilmiy tadqiqot inistituti hamda respublika «Salomatlik» institutlarining viloyat filiallari, nevrologiya, endokrinologiya va urologiya markazlari faoliyat ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari, viloyatda onalik va bolalikni muhofaza qilish bo‘yicha «Sog‘lom avlod» dasturi asosida «Delfin», «Viktor» va boshqa zamonaviy apparatlar bilan jihozlangan. «Ona va bola» skrining markazi ishlab turibdi, viloyatning ko‘rkam manzarali zonalarida joylashgan sanatoriyalarda, jumladan «Chortok», «Gulshan», «Kosonsoy», Ko‘ksaroy va viloyatning boshqa dam olish maskanlarida aholi o‘z salomatligini tiklamoqda.

O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida olib borilgan aholini sog‘lomlashtirish bo‘yicha ijobiy ishlari tufayli, jumladan, tibbiy markazlar va ularning joylarda bo‘limlarini tashkil bo‘lishi hamda boshqa ko‘plab bu sohada amalga oshirilgan ishlar natijasida mahalla aholisining o‘rtacha umr ko‘rishi 67 yoshdan 73 yoshgacha oshdi, o‘lim ko‘rsatkichi 3,2 marta qisqardi. Unib-o‘tib kelayotgan yosh avlodni jismoniy jihatdan sog‘lom o‘stirish va ularni tarbiyalashga davlatimiz rahnomoligi tufayli alohida e‘tibor berilmoqda, jumladan, umumta’lim maktablari o‘quvchilari va KHK ning har uch nafaridan biri turli seksiya va to‘garaklarda sport bilan muntazam shug‘ullanmoqda. Bundan tashqari, mahalla hududida yoshlarni bo‘sh vaqtlarini sport bilan shug‘ullanishlari uchun turli seksiyalar va sport maydonlari tashkil etilgan. Davlat tomonidan yoshlarga qilingan bunday imtiyozlar zahirida sog‘lom bola va uni ma’naviy barkamollikka erishishi nazarda tutiladi. Davlatimiz tomonidan qilingan kat ta’g‘amxo‘rliklarga qaramay, mahallada istiqomat qiluvchi yoshlar o‘rtasida kasallangan va nogironlikka chalingan oila farzandlari ham uchrab turmoqda. O‘zbekistonda shahar va tuman hududlari mahallalardan (Mahalla fuqarolar yig‘ini yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari) tashkil topgan, jumladan, Toshkent viloyatida 81 ta Mahalla fuqarolari yig‘ini bo‘lib, 105504 ta xonadon hamda 116905 ta oila istiqomat qiladi. Bunda aholi soni 457114 kishini tashkil etadi, shu jumladan voyaga yetmaganlar soni 187876(41,1 foiz) nafarga teng. 10-14 yoshgacha yoshlar 53793(11,8) nafarni, shundan 613(0,13 foiz) nafari nogironlarni yoki 10-30 yoshgacha yoshlar 187501(34,4 foiz) nafarni tashkil etib, shundan 921(0,2 foiz) nafari nogironlarni tashkil etadi. Bu nogironlar davlat tomonidan nazorat etilib, ularga turli yo‘nalishlarda g‘amxo‘rlik qilinadi. Toshkent viloyati doirasida aholini sog‘liklarini saqlash va ularga g‘amxo‘rlik ko‘rsatish uchun mahalla hududida 13 ta «Oila» poliklinikasi tashkil etilgan. Kuzatishlari asosida shu narsa ma’lum bo‘ldiki, 8-Oila poliklinikasiga qarashli hududda aholi soni 2305 ta ni tashkil etadi. Bu poliklinikaga 1 oy davomida ja‘mi bemorlar qatnovi soni 595 nafar bo‘lib, shundan bolalar(0- 18yoshgacha) 292 nafarni va kat talar 303 nafarni tashkil etgan. Bu davrda profilaktik ko‘rik ulushi 347 nafarni, tibbiy ko‘rikda bolalar(0-18yoshgacha) 106 nafarni, fertil yoshidagi ayollar(xomiladorlik davri)

20 nafarni, kat ta yoshdagilar 51 nafarni va emlash va sog‘lomashtirishda bemorlar 20 nafarni tashkil etdi. Kunlik be’morlar qatnovi joriy yilda o‘rtacha 6205 tani tashkil qildi. Bu qilingan ishlar aholini kelgusida sog‘liklarini yanada yaxshilash yo‘lida kat ta samara beradi. Keyingi kuzatish va tadqiqot ishlari mahalla hududidagi «Oila poliklinikasi» tasarrufidagi xasta bo‘lgan be’morlarni aniq hisobini olib borish va ularga muolaja olib borish ishlarini qat’iy ro‘yxatini tuzish hamda grafik asosdagi muolajani, nazoratni muttasil olib borishlikni taqozo etadi. Bunday ishlarni amalga oshirish faqatgina zamonaviy kompyuter texnologiyasini vrach faoliyatiga qo‘llash orqaligina erishish mumkin. Keltirilgan asoslarga ko‘ra, vrach faoliyatini kompyuter texnologiyasi asosida avtomatlashtirish masalasi yuzaga keladi. Yuzaga kelgan tadqiqot ishini bajarishdan maqsad, mahalla hududida yashovchi aholini, ayniqsa, yosh bolalar haqidagi ma’lumotlarni tahlil etgan holda, ularni sog‘lomashtirish uchun zarur bo‘lgan vrach faoliyati bilan bog‘liq ma’lumotlar hisobini olib borishga yordam beruvchi dastur ta’minotini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar amalga oshirildi:

- vrach faoliyatining tavsifi va unga doir ma’lumotlar tahlili;
- bugungi kunda “Oila poliklinika”sida zamonaviy kompyuter texnologiyasidan foydalanish holati;
- vrach faoliyatini kompyuter texnologiyasi asosida avtomatlashtirish talablari;
- vrach faoliyatini avtomatlashtirish metodikasi;
- vrach faoliyatini kompyuter texnologiyasi asosida avtomatlashtirishda foydalaniladigan dasturiy vositalar tahlili;
- vrach faoliyatini avtomatlashtirish uchun dastur ta’minotni ishlab chiqish va uni sinovdan o‘tkazish ishlaridan iborat . Ushbu masalani nazariy jihatdan chuqur o‘rganish lozimligi, aholini farovon hayotini ta’minlashga asos bo‘ladigan ma’lumotlarni qayta ishlovchi dastur tuzish o‘ta muhimligi asosiy yo‘nalishlarda ham ko‘rsatilgan[2].

Kuzatuvlarda shu narsa ma’lum bo‘ldiki, bu poliklinikalarda zamonaviy kompyuterdan foydalanuvchi vrachlar, umumiy kurslarni o‘tishlariga qaramay, kompyuterlardan talab darajada foydalana olyaptilar deb bo‘lmaydi, chunki ular o‘z malakasi darajasida hujjat ishlarini kompyuterda bajara olyaptilar xolos. Odatda, vrach faoliyatida bemorni davolash bo‘yicha hujjatlarni shakllantirishda, bemorni qabul qilishdan boshlab, muolaja jarayoni, kasalni kelib chiqish tarixidan boshlab turli davrgacha monand muolaja turlari va bemor holatlari haqidagi ma’lumotlar to‘plami alohida maxsus yoki bemor uchun ajratilgan tibbiy ko‘rik daftar yoki kartalarda rasmiylashtiriladi va saqlanadi, chunki bu hujjatlardagi yozuvlar bemor hayotligi davrida uni kelgusi muolajasiga asos bo‘ladi. Bizning olib borayotgan tadqiqotimiz aynan shu hujjatlar asosidagi ma’lumotlarni tartiblashtirishga va tizimlashtirishga qaratilib, ularning ma’lumotlar bazasini (MB) shakllantirishga va uni kompyuterda qayta ishlashga asoslanadi. Shu bois, vrach faoliyatini avtomatlashtirishda, har qanday jiddiy ma’lumotlar bazasining yaratilishi uning loyihasini tuzishdan boshlanadi. Mahalla hududida istiqomat qiluvchi bemorlar haqidagi ma’lumotlar bazasini yaratish va uni kompyuterda qayta ishlash bemorlarni muolaja etishda ham samara keltiradi, chunki bemorlar haqidagi ma’lumotlar bazasi, nafaqat muolaja jarayoni ma’lumotlarini, balki bemorda kasallik kelib chiqish tarixi haqidagi to‘la ma’lumotlarni ham batafsil bayon etish va rasmiylashtirish imkoniyati mavjud(odatda vrachlar bemor kasalligi tarixi haqida kamroq yozishadi va e’tibor berishadi), natijada bu ma’lumotlar davolash jarayonida vrach tomonidan inobat ga olinib kasalni tezroq tuzalishiga ham yordam beradi.

Vrach faoliyatini avtomatlashtirish ishlarini amalga oshirishda, umumiy ma’lumotlar hajmi 1G bayt gacha bo’lganini inobatga olgan holda, axborotlarni qayta ishlash orqali bemorlar salomatligi haqida qarorlar qabul qilish, ish yuritish va xizmat ko’rsatish uchun MS Access dastur vositasini qulay imkoniyatlaridan foydalandik[5]. Dasturni bosh menyusini shakllantirishda vrach faoliyatini kuzatib, uning vazifalariga mos holda menyular satrini quyidagicha belgiladik:

- kunlik bemorlar bilan ishlash;
- muntazam davolanadigan bemorlar bilan ishlash;
- xomilador ayollar bilan ishlash;
- 3-yoshgacha bo’lgan bolalar bilan ishlash;
- nogiron va maxsus ro’yxatda turuvchi bemorlar bilan ishlash;
- chet elga borib qaytganlarni ro’yxatga olish;
- kelin-kuyovlarni tibbiy ko’rigini ro’yxatga olish kabi ishlardan iborat.

Dasturiy ta’minotni yaratishda biz Microsoft Office Access va uning ilovasidan keng foydalandik. «Tablitsa» obyektining «konstruktori» yordamida jadval maydonlari va unga mos maydon tiplari shakllantirilib, yaratilgan jadvalni ichiga ma’lumotlar kiritildi, natijada quyidagilar olindi(1-rasmlar):

1-rasm. Kunlik bemorlar bilan ishlash menyusini ko’rinishi.

1-rasmda keltirilgan “Kunlik bemorlar bilan ishlash” menyusida quyidagi ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida har kuni bemorlarni ko’rish va rasmiylashtirish ko’zda tutiladi va uni qisqacha — “Kunlik bemor — KB” tarzida belgiladik, menyu maydonlarini quyidagicha nomladik va ularni shakllantirildi:

- KB Tartib raqami(bemor tartib raqami);
- KB Bemor FIO(bemor familiyasi, ismi, sharifi);
- KB Tug’ilgan-yili(bemorni tug’ilgan yili);
- KB Manzili(bemorni yashash manzili);
- KB Kasallik varaqasi(bemorni kasallik varaqasiga doir ma’lumotlar);

- KB Kasallik sababi(bemorni kasalini kelib chiqish sababi, tarixi);
- KB Tashxis(bemorga qo‘yilgan tashxis haqidagi ma’lumotlar);
- KB Davolash uchun ro‘yxat (bemorni davolash uchun dori-darmon ro‘yxati);
- KB Qabul sanasi (bemorni vrach tomonidan qabul qilgan sanasi).

Yuqoridagi keltirilgan menyu bndlari bo‘yicha kunlik bemorga doir ma’lumotlar kiritiladi va ular ma’lumotlar bazasida saqlanadi. Xuddi shu yo‘sinda muntazam yoki doimiy vrach faoliyatida davolanadigan bemorlar bilan ishlash bo‘yicha ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi va ular quyidagicha shakllantirildi(2-rasm):

2-rasm. Muntazam davolanadigan bemorlar bilan ishlash menyusini ko‘rinishi.

2-rasmda keltirilgan “Muntazam davolanadigan bemorlar bilan ishlash” menyusida vrach faoliyati bog‘liq doimiy(muntazam) bemorlarni ko‘rish va rasmiylashtirish qisqacha — “Doimiy be’mor-DV” tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ularni kompyuter ekrani menyusi maydonlarida shakllantirildi:

- DB Tartib raqami (doimiy bemor tartib raqami);
- DB Davolanuvchini FISH (familiyasi, ismi, sharifi);
- DB Tug‘ilgan-yili (doimiy bemorni tug‘ilgan yili);
- DB Manzili (bemorni yashash manzili);
- DB Kasallik tarixi (doimiy bemorni kasallik tarixi);
- DB Oxirgi davolangan sanasi (doimiy bemorni oxirgi davolangan sanasi);
- DB 1-kurs davolanish sanasi (doimiy bemorni 1-kurs davolanish sanasi);
- DB 1-kurs davolash ro‘yxati (doimiy bemorni 1-kurs davolash ro‘yxati);
- DB 2-kurs davolanish sanasi (doimiy bemorni 2- kurs davolanish sanasi);
- DB 2-kurs davolash ro‘yxati (doimiy bemorni 2-kurs davolash ro‘yxati);
- DB 3-kurs davolanish sanasi (doimiy bemorni 3- kurs davolanish sanasi);
- DB 3-kurs davolash ro‘yxati (doimiy bemorni 3-kurs davolash ro‘yxati);
- DB 4-kurs davolanish sanasi (doimiy bemorni 4- kurs davolanish sanasi);

–DB 4-kurs davolash ro‘yxati (doimiy bemorni 4-kurs davolash ro‘yxati);

–DB-yillik muolajalari sanasi (doimiy bemorni yillik muolajalari sanasi).

Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha doimiy bemorga doir ma’lumotlar kompyuterga kiritiladi va ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

3-rasmda keltirilgan “Kelin va kuyovlar bilan ishlash” menyusida quyidagi ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida kelin-kuyovlarni ko‘rish va rasmiylashtirish ko‘zda tutiladi va uni qisqacha – “Kelin va kuyovlar”- “KK” tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ularni kompyuter menyusini maydonlarida shakllantirildi:

3-rasm. Kelin-kuyovlarni tibbiy ko‘rigini ro‘yxatga olish menyusini ko‘rinishi.

– KK Tartib raqami(Kelin-kuyovlarni tibbiy ko‘rigini tartib raqami);

– KK Kuyov FIO(Kuyov familiyasi, ismi, sharifi);

– KK Tug‘ilgan-yili(Kuyovni tug‘ilgan yili);

–KK Manzili(Kuyovni yashash manzili);

– KK Tibbiy ko‘rik xulosasi(Kuyov haqida ko‘rik xulosasi);

– KK Qo‘shimcha ma’lumotlar(Kuyov haqida qo‘shimcha ma’lumotlar);

–KK Keln FIO(Keln familiyasi, ismi, sharifi);

– KK Tug‘ilgan-yili (Kellini tug‘ilgan yili);

– KK Manzili (Kellini yashash manzili);

– KK Tibbiy ko‘rik xulosasi (Keln haqida ko‘rik xulosasi);

– KK Qo‘shimcha ma’lumotlar (Keln haqida qo‘shimcha ma’lumotlar).

Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha Keln-kuyovga doir ma’lumotlar kiritiladi va ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

4-rasmda keltirilgan “3-yoshgacha bo‘lgan bolalar bilan ishlash” menyusida quyidagi ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida 3-yoshgacha bo‘lgan bolalarni ko‘rish va rasmiylashtirish ko‘zda tutiladi va uni qisqacha — «UB» tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ularni kompyuter menyusini maydonlarida shakllantirildi:

4-rasm. 3-yoshgacha bo‘lgan bolalar bilan ishlash menyusini ko‘rinishi.

- UB Tartib raqami(3-yoshgacha bo‘lgan bolani tartib raqami);
- UB FIO(Bolani familiyasi, ismi, sharifi);
- UB Tug‘ilgan-yili (Bolani tug‘ilgan yili);
- UB Onasi FIOh (Bola onasini familiyasi, ismi, sharifi)
- UB Manzili (Bolani yashash manzili);
- UB Davlat tomonidan beriladigan dorilar(Bolaga davlat tomonidan beriladigan dori-darmonlar haqidagi ma’lumotlar);
- UB Emlanganligi (Bolani emlanganligi haqidagi tushuntiruv yozma);
- UB Oxirgi ko‘rik sanasi(Bolani oxirgi ko‘rikdan o‘tganligi va uni sanasi);
- UB Bolaning bugun kun holati(Bolani bugungi kundagi holati haqida tushuntiruv yozma);
- UB Tug‘ma nuqsoni(Bolani tekshiruv natijasida aniqlangan tug‘ma nuqsoni haqidagi ma’lumot);

Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha 3-yoshgacha bo‘lgan bolalarga doir ma’lumotlar kiritiladi va ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

5-rasmda keltirilgan «Nogiron va maxsus ro‘yxatda turuvchilar bilan ishlash» menyusida quyidagi ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida nogiron va maxsus ro‘yxatda turuvchi fuqarolarni ko‘rish va rasmiylashtirish ko‘zda tutiladi va uni qisqacha — “NO” tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ular kompyuter menyusida maydonlarida shakllantirildi:

5-rasm. Nogiron va maxsus ro‘yxatda turuvchilar bilan ishlash menyusini ko‘rinishi.

- NO Tartib raqami (nogiron yoki maxsus ro‘yxatda turuvchi bolani tartib raqami);
- NO FIO (Bolani familiyasi, ismi, sharifi);
- NO Tug‘ilgan-yili (Bolani tug‘ilgan yili);
- NO Manzili (Bolani yashash manzili);
- NO Nogironlik guruhi (Bolani nogironlik guruhi);
- NO Tashxis (Bolaga qo‘yilgan tashxis natijalari);
- NO Oxirgi ko‘rik sanasi (Bolani oxirgi ko‘rikdan o‘tganligi va uni sanasi);
- NO Davlat tomonidan beriladigan dorilar(Bolaga davlat tomonidan beriladigan dori-darmonlar)
- NO Davolanish qaydlari (Bolani davolanishi uchun qaydlar);

Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha nogiron va maxsus ro‘yxatda turuvchi bolalarga doir ma’lumotlar kiritiladi va ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

6-rasmda keltirilgan «Chet elga borib qaytganlarni ro‘yxatga olish» menyusida quyidagi ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida chet elga borib qaytgan fuqarolarni tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish va ularni rasmiylashtirish ko‘zda tutiladi, uni qisqacha — “SV” tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ular kompyuter menyusi maydonlarida shakllantirildi:

6-rasm. Chet elga borib qaytganlarni ro‘yxatga olish menyusini ko‘rinishi.

- SV Tartib raqami(Chet elga borib qaytgan fuqaroni tartib raqami);
- SV FIO(Fuqaroni familiyasi, ismi, sharifi-otchestvo)
- SV Tug‘ilgan sanasi(Fuqaroni tug‘ilgan sanasi);
- SV Manzili(Fuqaroni yashash manzili);
- SV Qaysi davlatda bo‘lgan(Fuqaro qaysi davlatda bo‘lganligi haqidagi qayd);
- SV Chetdan qaysi sanada qaytgan(Chet davlatdan fuqaro qaysi sanada qaytgan);
- SV So‘nggi ko‘rik sanasi (Fuqaroni oxirgi ko‘rikdan o‘tgan sanasi);
- SV Tashxis (Fuqaroga qo‘yilgan tashxis va uni natijalari)
- SV Qo‘shimcha qaydlar (Fuqaro haqida qo‘shimcha ma’lumotlar);

Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha chet elga borib qaytganlar fuqarolarga doir ma’lumotlar kiritiladi va ular ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

7-rasmda keltirilgan «homilador ayollar bilan ishlash» menyusida homilador ayollarga oid ma’lumotlar modeli ishlab chiqildi, ya’ni vrach faoliyatida homilador ayollarni ko‘rikdan o‘tkazish va ularni rasmiylashtirish ko‘zda tutiladi, uni qisqacha — “XO” tarzida belgiladik, maydonlarni quyidagicha nomladik va ular kompyuter menyusida maydonlarida shakllantirildi.

7- rasm. Xomilador ayollar bilan ishlash menyusini ko‘rinishi.

- XO Tartib raqami (Homilador ayolni tartib raqami);
 - XO FIO (Homilador ayolni familiyasi, ismi, sharifi);
 - XO Tug‘ilgan sanasi (Homilador ayolni tug‘ilgan yili);
 - XO Manzili (Homilador ayolni yashash manzili);
 - XO Homilaning boshlanish sanasi (Homilador ayolda xomilaning boshlanish sanasi)
 - XO Homila necha haf talik (Homilador ayolda xomila necha haftalik bo‘lgani)
 - XO Oxirgi ko‘rik sanasi (Homilador ayolni oxirgi ko‘rikdan o‘tganligi va uni sanasi);
 - XO Davlat tomonidan beriladigan dorilar (Homilador ayolga davlat tomonidan beriladigan dori-darmonlar haqidagi ma’lumotlar)
 - XO hozirgi holati (Homilador ayolni bugungi kundagi holati haqida tushuntiruv yozma);
 - XO Davolanishga yo‘llanma (Homilador ayolni davolanishga berilgan yo‘llanma haqida).
 - XO Taqribiy tug‘riq vaqti (Homilador ayolni taqribiy tug‘riq vaqti yoki sanasi).
- Yuqoridagi keltirilgan bandlar bo‘yicha homilador ayollarga doir ma’lumotlar kiritiladi va ularni ma’lumotlar bazasida saqlanadi.

Vrach faoliyatiga oid hujjatlar o‘ziga xos murakkab tuzilmaga ega, chunki uning tarkibidagi bandlar ham keyingi tarmoqlanishga olib kelishi hisobiga yuqorida keltirilgan menyularni ham keyinchalik vrach faoliyatiga mos holda yanada kengaytirish va takomillashtirish mumkin.

Oila poliklinikasi vrachi tomonidan kiritilgan bu ma’lumotlar asosida olingan hisobot natijalar tahlil etilib, bemorlarni davolash va tibbiy yordam berishda ijobiy natijalarga erishildi. Kuzatishlar asosida shu narsa ma’lum bo‘ldiki: vrach faoliyati samarasi oshdi, avval k u n i g a 12-14 nafar bemor qabul qilingan bo‘lsa, keyingi holatda (vrach faoliyati avtomatlashtirilgandan keyin) bemorlarni qabul

qilish soni 18-20 nafarga yetdi, ya’ni 1,5 martaga ortdi. Chunki vrach bemor haqidagi ma’lumotlarni kompyuterga kiritishda, hujjatlashtirishda ma’lum vaqtni tejab qoldi, umum hisobda kutib turgan bemorlarni ko’proq qabul qilinishiga erishdi. Ma’lumotlar bazasiga kiritilgan bemorlarni nazorati o’z vaqtida bo’lishi, ayniqsa, yosh bolalarga vaqtida muolaja olib borishliklar natijasida Leykozga chalingan bolalar o’limini bir muncha pasayishiga olib keldi va boshqa yo’nalishlarda ham sezilarli darajada ijobiy o’zgarishlarga ega bo’lindi. Bu omillar bolalar, yoshlar va kattalarda salomatlik sifatini yaxshilashga va yashash ko’rsatkichlarini oshishiga olib keldi.

Vrach faoliyatini avtomatlashtirish, o’z navbatida vrachni mehnatga bo’lgan munosabatini keskin o’zgartiradi, ishda izlanish va innovatsion yondashishlarga olib keladi. Vrachni mutaxassislik va kompyuter savodxonligini oshiradi va boshqalar.

Foydalanuvchilarni dasturdan muttasil foydalanib turishlarini ta’minlash va bu dasturni kelajakda yanada takomillashtirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

- institut ma’muriyati va oila poliklinikasi o’rtasida hamkorlik shartnomasini tuzish va bu shartnomaga muvofiq ishlarni amalga oshirish hamda dastur imkoniyatlarini kengaytirib borish;
- oila poliklinikasi vrachlarini dasturdan samarali foydalanishlari uchun qisqa kurs asosida o’qitish va dasturdan foydalanishni o’rgatish;
- vrach faoliyatida bajariladigan ishlar ko’lami kengayishini hisobga olgan holda dasturni kelajakda takomillashtirish va boshqa ishlar.

Dasturdan foydalanishda alohida menyular bo’yicha hisobot olish imkoniyati mavjud(8-rasm).

doimiy bemor

DB Tartib raqami	1
DB Davolanuvchi F	Sharipov Akrom Tursunovich
DB Tug'ilgan yili	15.06.1971
DB Manzili	Namangan Tuman "Xoja" QFY
DB Kasallik tarixi	Shizofreniya
DB Oxirgi davolan	19.05.2016
DB 1-kurs davolani	10.05.2013
DB 1-kurs davolas	1.Azaleptol-0.1 1/4 2 maxal; 2. Tab Trifluoperazin-5mg 1 tadan 2 maxal; 3. Tab Amitriptilin-0.25 1 tadan 2 maxal;
DB 2-kurs davolani	18.12.2014
DB 2-kurs davolas	1.Azaleptol-0.1 1/4 2 maxal; 2. Tab Trifluoperazin-5mg 1 tadan 2 maxal; 3. Tab Amitriptilin-0.25 1 tadan 2 maxal; 4. Sol Amitriptilin-1% 2.0 ml 2 maxal.
DB 3-kurs davolani	20.06.2015
DB 3-kurs davolas	1.Azaleptol-0.1 1/4 2 maxal; 2. Tab Trifluoperazin-5mg 1 tadan 2 maxal; 3. Tab Amitriptilin-0.25 1 tadan 2 maxal; 4. Sol Trifazin-0.2% 1.0 ml 2 maxal; 5. Tab Sikladol- 2mg 1 tadan 2 maxal.
DB 4-kurs davolani	25.12.2015
DB 4-kurs davolas	1.Azaleptol-0.1 1/4 2 maxal; 2. Tab Trifluoperazin-5mg 1 tadan 2 maxal; 3. Tab Amitriptilin-0.25 1 tadan 2 maxal; 4. Sol Amitriptilin-1% 2.0 ml 2 maxal; 5. Sol Aminazin-2.5% 2.0 ml 1mildan 2 maxal.
DB Yillik muolajasi	12050ta

8-rasm. Kunlik bemorlar hisobotini kompyuter ekranida ko’rinishi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori «Sog‘lom ona va bola yili» Davlat dasturi to‘g‘risida (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2016 y., 7-son, 62-modda).
2. O‘zbekiston Respublikasining qonuni «Axborotlashtirish to‘g‘risida» (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2004 y., 1-2-son, 10-modda; O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2014 y., 36-son, 452-modda)
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabrdagi “Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1652-sonli qarori.
4. S.Xoshimov magistrant G.Yuldasheva, talaba Sh.Hamdamiy Mahalla nogiron yoshlarini sog‘lomlashtirishda zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanishning o‘rni va ahamiyati. “Kasb hunar ta’limi muassasalarini malakali kadrlar bilan ta’minlash muammolari: tajriba va istiqbollar” mavzuidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 22- 23mart, 2013y., NamMPI.
5. S.Xoshimov, P.Karimov, M.Dadamirzaev Mahalla faoliyatini boshqarishda axborot — kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. TATUning ilmiy texnika va axborot tahliliy jurnali, 2015, – № 3 (33), – 53-57 betlar.
6. S.Xoshimov, talaba S.Adashova(NamMPI). “Oila poliklinika” vrachi faoliyatini kompyuter texnologiyasi asosida avtomatlashtirish. NamDU xabarlari ilmiy texnika va axborot tahliliy jurnali, 2016. – № 3 (33). – 53-57 betlar.

* * *

Baxromova Nazokat Baxromovna,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti
Talabalar turar joyining tarbiyachi pedagogi
E-mail: nazokatbaxromova255@gmail.com

AMALGA OSHIRILGAN ISHLARDA XAVFSIZ MAHALLA TIZIMIDA YECHIMINI KUTAYOTGAN MUAMMOLAR

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlatimiz tomonidan amalga oshirilgan ishlarda xavfsiz mahalla tizimida yechimini kutayotgan muammolarni ochib berish. Shuningdek xavfsiz mahalla tizimida ishlash, yechimini kutayotgan muammolar haqida fikr mulohazalar yoritilib berilgan.

Kalit so‘zlar: Inson qadrini, mahalla, xavfsiz mahalla, muammolar, mahalla raisi.

Аннотация. В данной статье мы раскроем проблемы, которые ждут своего решения в системе безопасного соседства в работе, проводимой нашим государством. Также выделены мнения о работе в системе безопасного соседства, проблемах, ожидающих решения.

Ключевые слова: человеческая ценность, соседство, безопасное соседство, проблемы, председатель махалли.

Annotation. In this article, we will reveal the problems that are waiting to be solved in the safe neighborhood system in the work carried out by our state. Also, opinions about working in a safe neighborhood system, problems waiting to be solved are highlighted.

Key words: human value, neighborhood, safe neighborhood, problems, mahalla chairman.

Mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirish, ulug‘vor maqsad va vazifalar ifodasi 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida “Inson qadri uchun” tamoyiliga asosan islohotlarning bosh mezonini sifatida belgilangani bejizga emas. Shu ma’noda, Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi va uni 2022-yil Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi ijrosini tashkil etish masalalari muhokamasiga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishida Davlatimiz rahbari strategiyaning inson qadrini yuksaltirish va xalqparvar davlat barpo etish yo‘nalishidagi ko‘plab vazifalarni belgilab berdi. Islohotlar inson qadri uchun xizmat qilsagina hayotiy ahamiyat kasb etadi. Inson qadr-qimmati, eng avvalo, mahallada namoyon bo‘ladi. Mahalla aholiga, oilalarga eng yaqin tuzilma vazifasini bajaradi. Davlatimiz tomonidan mahallalarda zamonaviy infratuzilma yaratish, “mahallabay” ishlash tizimini joriy etish bo‘yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Endilikda bu boradagi ishlar yangicha yo‘nalish va mazmun bilan davom ettiriladi, mahallaning faol modeli yaratiladi.

“Fuqarolarning o‘zini o‘zini boshqarish organlari to‘g‘risida”gi qonunning 5-moddasida nazarda tutilgan fuqarolar yig‘inlari hal etishi kerak bo‘lgan “mahalliy ahamiyatga molik masalalar” doirasi aniq belgilanmaganligi kichik kamchiliklardan desak bo‘ladi. Mahallaning moddiy-texnika bazasi qoniqarsiz holatdagi xodimlarning ish samaradorligiga o‘zining salbiy ta’sirini ko‘rsatmoqda. Statistikaning malumotiga asosan joriy yilning 7-iyul holatiga, mavjud 9 349 ta mahalla fuqarolar yig‘inlaridan 1 374 tasi (14,6%) shaxsiy xizmat binosiga ega emasligi tizimdagi kamchiliklardan biri bo‘lsa, mahalla fuqarolar yig‘inlaridan 660 tasi korxona, tashkilotlarda, 583 tasi ta’lim va sog‘liqni saqlash muassasalarida, 76 tasi qo‘shni mahalla binosida, 55 tasi mahalliy hokimlik balansidagi binoda faoliyat yuritmoqda. Fuqarolar yig‘inlarida “mahallabay” ishni tashkil qilish amaliyotida har bir davlat organi rahbari (mas’ul xodimi)ning mahallaga kelib, faqatgina mahalla raisiga topshiriq berib ketish holatlari ko‘paymoqda. Mahalla raisining huquqlari, majburiyatlari va faoliyatining kafolatlari, shuningdek, huquqiy himoyasi, shaxsiy daxlsizligi amaldagi qonunchilikda belgilanmagan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 10-oktabrdagi PQ-2050-sonli qaroriga muvofiq, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari huzurida mahalla xodimlarining malakasini oshirish bo‘yicha o‘quv kurslari tashkil etilgan bo‘lib, hozirgi kunga qadar ular faoliyatida quyidagi muammolar mavjud:

- o‘quv kurslari faoliyatini muvofiqlashtirish bo‘yicha markazlashgan tuzilma mavjud emas, o‘quv kursi mashg‘ulotlariga ajratilgan soat kamligi (36 soat) sababli mahalla faoliyatiga doir mavzularni to‘laqonli yoritish imkoniyati yo‘qligi;

- ayrim viloyatlarda va hududlarda malaka oshirish kurslari to‘g‘ri rejalashtirilmaganligi sababli bir guruh xodimlar har uch yilda emas, har yili takror-takror malaka oshirish kurslariga jalb etilishiga, boshqalarida esa har uch yilda emas, balki 5 yilda bir marotaba jalb etish holatlari kuzatilmoqda.

Mahallada yaxlit tizim tashkil etilib, hokim yordamchisi – kambag‘allikni qisqartirish va yangi ish o‘rinlari yaratishga, yoshlar yetakchisi – yoshlar siyosati va yoshlar balansiga, xotin-qizlar faoli, ayollar masalasiga mas’ul bo‘ldi. Mahalla raisi ularning o‘zaro hamjihatlikda ishlashini muvofiqlashtiruvchi, o‘z hududining haqiqiy egasiga, yuz bergan har bir holat uchun birlamchi javobgar va mas’ul mutasaddiga aylanmoqda. Mahalla faoliyatini yaxshilashda hozirgi kunda, 9 349 ta mahalladan 2 079 ta kompyuter jamlanmasi hamda 1 490 ta mahallalarda mebel jamlanmalari yaroqsiz holga kelib qolganligi tizimda muammasi ko‘pligidandir. Ayrim mahallalarda aholi soni ko‘payishiga va boshqaruvning murakkablashuviga, ijtimoiy-ma’naviy muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi holatlarning sodir etilishiga olib kelmoqda.

Mahalla binolarini qurish, kapital va joriy ta’mirlash, rekonstruksiya ishlarini nazoratga qilish, loyiha hujjatlariga texnik topshiriqlarni ishlab chiqish kabi chora-tadbirlarni sifatli amalga oshirish maqsadida Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligi qoshida injinerining kompaniyasini tashkil etish. Jumladan, bugungi kunda respublikamizda aholi soni 8 mingdan 12 ming nafargacha bo’lgan 132 ta, 12 mingdan yuqori bo’lgan 14 ta mahalla faoliyat ko’rsatmoqda⁸⁰. 2023–2026-yillarda sohada amalga oshiriladigan ustuvor islohotlar bo’yicha takliflar. “Kuchli davlatdan-kuchli fuqarolik jamiyati sari” degan muhim tamoyilni amalga oshirishda mahallalarning o’z hududidagi ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etishdagi rolini oshirish maqsadida mahalliy davlat hokimiyati organlarining hududlarni kompleks rivojlantirish, obodonlashtirish, ehtiyojmand oilalarni ijtimoiy va moddiy qo’llab-quvvatlash sohalaridagi vakolatlarini bosqichma-bosqich fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlariga o’tkazish.

Fuqarolarning o’zini o’zini boshqarish organlari tomonidan hal etishi lozim bo’lgan “mahalliy ahamiyatga molik masalalar” doirasini hamda ularni amalga oshirish tartib-taomillarini aniq belgilash va hududdagi aholi muammolarini bartaraf etishda fuqarolar yig’inlari faoliyatining iqtisodiy asoslarini mustahkamlash, mahalla raislariga muammolarni bevosita hal qilish imkonini yaratish maqsadida mahallalar faoliyatini moliyalashtirish tizimini qayta ko’rib chiqish sohadagi muammolarga yechim bo’ladi. Fuqarolar yig’inlari xodimlarining faoliyatiga asossiz aralashganlik, ularga taalluqli bo’lmagan vazifalarni yuklaganlik uchun ma’muriy javobgarlikni belgilash maqsadida Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeksiga qo’shimchalar kiritish haqidagi qonun loyihasini ishlab chiqish mahalla tizimiga har kimning aralashini oldini oladi. Jumladan, o’tgan davr mobaynida Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligi tizimiga jismoniy va yuridik shaxslardan kelib tushgan jami 365 462 ta murojaatning 50,9 foizi (186 020 ta), mahalla fuqarolar yig’inlariga 2021-yil 1-yarim yilligida taqdim etilgan jami 738240 ta murojaatlarning 43,8 foizi (323349 ta) ijtimoiy nafaqa va moddiy yordamlarni tayinlash bilan bog’liq masalalarni tashkil etgan. Fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli) saylovini tashkil etish va o’tkazish tartib-taomillariga O’zbekiston Respublikasining Saylov kodeksining mazmun-mohiyatiga muvofiqlashtirish. Bunda, saylov yoshiga yetgan barcha aholini fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli) saylovida ularning huquqlarini cheklamagan holda to’laqonli ishtirok etishlarini ta’minlash mexanizmlarini joriy etish. Ushbu saylovni tashkil etish va o’tkazish vakolatini Markaziy saylov komissiyasiga berish, Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligining “ko’maklashuvchi organ” sifatida maqomini belgilash. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 68-moddasida va “O’zbekiston Respublikasining ma’muriy-hududiy tuzilishi to’g’risida”gi qonunda “mahalla”ni ma’muriy-hududiy birlik sifatida belgilash. Mahallalarda aholi (oilalar) sonining yuqori chegarasini qonunchilikda belgilash. Ma’lumot uchun: Fransiya, Italiya, Avstriya, Litva davlatlarida mahalliy o’zini o’zi boshqarish organlari – kommunalar (obshinalar) ma’muriy-hududiy birliklar hisoblanadi. Aholi (oilalar) sonining yuqori chegarasini qonunchilikda belgilash kelgusida yirik mahallalar soni ko’payishining oldini olishga va boshqaruvning qulay bo’lishiga, shu bilan aholi sonining ko’payishi bilan bir paytda, yangi mahallalar tuzilishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Yurtimizda xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlanishi bugun hayotimizdan har qancha shukrona ekanligimizni anglagan holda tinch va osoyishta hayotimizning qadriga yetsak, Vatandoshlarimizni erkin va obod Vatanda qanday go’zal va shirin osuda hayot kechirayotganimiz barchamizni mamnun etadi. Muhtaram Prezidentimiz ta’kidlaganidek, “Vatan ravnaqi, xalq farovonligi uchun mehnat

⁸⁰ <https://stat.uz/uz/>

qilgan odam hech qachon kam bo‘lmaydi. Bugun sizlarning olijanob va mardona mehnatingizni xalq munosib baholayapti, davlatimiz qadrlayapti. Hamma sizlarga havas bilan qaraydi”⁸¹.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2015.
2. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y., 6-son, 70-modda, 20-son, 354-modda, 23-son, 448-modda, 37-son, 982-modda; Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 31.07.2018 y., 06/18/5483/1594-son; 11.12.2019 y., 06/19/5892/4134-son; 17.03.2021 y., 06/21/6188/0216-son, 01.05.2021 y., 06/21/6217/0409-son
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 16-oktabrdagi PF-5204-sonli Farmoni
4. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-oliy-mazhlisi-senati-ikkinchi-yalpi-m-28-02-2020>
5. Арифханов Ш.Р. Центральная Азия: региональная интеграция и безопасность. – Ташкент, 2007.
6. Safarov S. Markaziy Osiyo kechayotgan geosiyosiy jarayonlar va mintaqaning xozirgi dunyo xalqaro munosabatlar tizimida tutgan o‘rni. // xalqaro munosabatlar – 2005 -№3.
7. Paxrutdnov Sh. Taraqqiyotga tahdid: nazariya va amaliyot. T.: “Akademiya”. 2006.
8. Abdullajonov O. Diniy aqidaparastlikning kelib chiqishi, mohiyati va O‘zbekistonga kirib kelishi T.2000.
9. <https://president.uz/uz/lists/view/5475>

* * *

Yunusova Manzuraxon Pazlitdinovna,
Andijon davlat universiteti dotsenti,
siyosiy fanlari nomzodi, dotsent

KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH BO‘YICHA XITOIY TAJIRIBASINING AYRIM JIHALTLARI

Annotatsiya. Tezisdagi Xitoy Xalq Respublikasida kambag‘allikni tugatish bo‘yicha erishilgan yutuqlar va uning ayrim jihatlari haqida so‘z borgan. Kambag‘allikni qisqartirish jarayonidagi ijtimoiy himoyaning o‘ziga xosliklari ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Xitoy, kambag‘allik, oziq-ovqat, kiyim-bosh, ijtimoiy himoya.

Аннотация. В тезисе говорится о достигнутом прогрессе в искоренении бедности в Китайской Народной Республике и некоторых его аспектах. Особенности социальной защиты в процессе сокращения бедности, анализируются с социально-философской точки зрения.

Ключевые слова: Китай, бедность, продукты питания, одежда, социальная защита.

Annotation. The thesis talks about the progress achieved in the eradication of poverty in the People’s Republic of China and some of its aspects. Peculiarities of social protection in the process of poverty reduction are analyzed from a socio-philosophical point of view.

Key words: China, poverty, food, clothing, social protection.

Mahalla faoliyatini takomillashtirish va shu orqali kambag‘allikni qisqartirishda Xitoy Xalq Respublikasining muvaffaqiyatli tajribasidan foydalanish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan

⁸¹ <https://president.uz/uz/lists/view/5475>

biri bo‘lib qolmoqda. Xitoy Xalq respublikasiga tashrif buyurgan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan “Kambag‘allikka va korrupsiyaga qarshi kurashish borasida Xitoy tajribasini o‘rganish va joriy qilish bo‘yicha qo‘shma chora-tadbirlarni amalga oshirishga kelishib olindi.”[1]

Xitoy Xalq Respublikasining kambag‘allikni qisqartirish borasidagi tashabbuslari va erishgan natijalari butun dunyo tomonidan tan olindi. Bu borada keng ko‘lamli tadqiqotlar olib borildi. Xalqaro tashkilotlar, shu jumladan Jahon banki tomonidan bu davlat amaliyotni na‘munali deb topilgan. Shu bilan birgalikda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi Antonio Guterresh tomonidan Xitoy so‘ng o‘n yillikdagi kambag‘allikni tugatish bo‘yicha dunyodagi rekordsmenga aylangani ta’kidlab o‘tilgan[2]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar markaziga ko‘ra Xitoyda o‘tgan 40 yil davomida kambag‘allik 97,5 foizga tugatilgan. Kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha yig‘ilishda nutq so‘zlagan Xitoy Xalq Respublikasi raisi Si Szinpin Xitoy mutlaq kambag‘allik ustidan g‘alaba qozonganini e‘lon qildi.[3] Raisga ko‘ra 832 ta uezd va 128 ta qishloqda yashaydigan 98,99 million fuqarolar kambag‘allik iskanjasidan qutqarib qolingan.

Xitoy xalq Respublikasi kambag‘allikni qisqartirishning asosiy yo‘nalishi sifatida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash, ularni ish bilan ta’minlash, qishloq xo‘jaligida islohotlarni chuqurlashtirish, infratuzilmani yaxshilash, xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, ta’lim va sog‘liqni saqlash xizmatlarini yaxshilash kabi kompleks masalalarni qamrab olgan. Shu bilan birgalikda Xitoy Xalq Respublikasidagi eng asosiy e‘tibor qishloq joylarida kambag‘al sifatida yashayotgan fuqarolarning hayot tarzini yaxshilash masalalari bo‘lgan.

Shu sababli bo‘lsa kerak 2021-yilda Xitoy Xalq Respublikasining kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha xalqaro markazi bilan O‘zbekistonning iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi o‘rtasida Memorandum imzolandi.[4]

Shu sababli Xitoyning bu boradagi tajribasini o‘rganish va tegishli ilmiy xulosalarga kelish hozirgi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

Xitoy Xalq Respublikasidagi Shimoliy-Sharqiy Osiyo szilin pedagogika universiteti tadqiqotlar markazi direktori, tarix fanlari doktori professor Mey Chunsayga ko‘ra bu jarayon uch bosqichga bo‘linadi: “kam ta’minlanganlarga yordam berish bosqichi (1949-1977), institutsional islohotlar (1978-2012, maqsadli ravishda kambag‘allikni qisqartirish (2013-2020).”[5] Dastlabki bosqichda “yer ishlayotganlarniki” siyosati ostida amalga oshirilib, unga ko‘ra dehqonlarga feodallarning yerlari bo‘lib berilgan. Bu esa o‘z navbatida qishloq dehqonlarining yashash sharoitlarini yaxshilash, ta’lim va sog‘liqni saqlash kabi ijtimoiy xizmatlarga bo‘lgan talabini qisman qondirish imkoniyatlarini vujudga keltirgan. Ikkinchi bosqichda esa kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha alohida tashkilot – byuro faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Shu bilan birgalikda 1987-1994-yillarda kambag‘allikni qisqartirish dasturlar qabul qilindi.

Yakuniy – kambag‘allikni maqsadli ravishda qisqartirish bosqichi mazmun-mohiyati Xitoy Xalq Respublikasi Kommunistik partiyasi markaziy qo‘mitasi bosh boshqarmasi hamda Davlat kengashning “Qishloq tumanlarida kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha innovatsion mexanizmlar haqidagi fikrlari”da bayon qilingan.[6] Ushbu hujjat mamlakat miqyosidagi kambag‘allik muammosini hal qilishga kompleks yondashuvlarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib unda eng quyi bosqichdan boshlab muammoni hal qilish choralari ishlab chiqildi.

Xitoy Xalq Respublikasi kambag‘allik ustidan mutlaq g‘alaba qozonar ekan 2021-yilga kelib “Qashshoqlikni bartaraf etish: Xitoy tajribasi va hissasi” deb nomlangan “oq kitob”ni nashr etdi.[7]

Shu o’rinda qayd etish kerakki “oq kitob” tushunchasi davlat siyosatining batafsil tushuntirishga qaratilgan hukumatning murojaatnomasidir.[8] Umumiy olib qaraganda esa erishilgan ma’lum bir muvaffaqiyatni jahon hamjamiyati e’tiborga havola etishga qaratilgan ma’lumotlar yig’indisidan tashkil topgan bo’ladi.

Xitoy “oq kitobi”dagi yondashuvlar, unda kambag’allikni ijtimoiy-falsafiy muammo sifatida talqin etilishi hamda alohida bobda falsafiy masalalarga urg’u berilgani bilan ham e’tiborga molikdir.

Bu davlatda amalga oshirilgan muvaffaqiyatli tajribalarni tadqiq etar ekanmiz, ijtimoiy-falsafiy tahlil nuqtayi nazaridan quyidagi masala e’tiborimizni tortdi.

Avvalambor, ijtimoiy vaziyatni barqarorlashtirish va kambag’allikdan xalos bo’lishning bazaviy asoslarini yaratishga qaratilgan “ikki tashvish va uch kafolat” tizimi haqida fikr yuritsak. Ikki tashvish – oziq-ovqat va kiyim-kechak muammosini butun qashshoq tumanlar bo’ylab hal qilish orqali odamlarni o’z muammolariga nisbatan kengroq qarash, mavjud ahvolni tanqidiy ruhda tahlil qilishlari uchun utilitar imkoniyatlarni yaratish zarurdir. Uch kafolat esa – ta’lim, sog’liqni saqlash va uy-joyga bo’lgan ehtiyojni qondirishga qaratilgan davlat siyosatini o’zida mujassam etadi. Qayd etib o’tilganidek, “Ushbu qoidalar barcha asosiy ehtiyojlarni qamrab oladi va kelajak taraqqiyotga zamin yaratadi”[9]. Ma’lumki, oziq-ovqat xavfsizligi masalasi dunyo miqyosida birlamchi muhim muammolardan biri bo’lib qolmoqda. Asosiy qishloq xo’jaligi mahsulotlari dehqonlar tomonidan yaratilsa ham hanuzga qadar qishloq va shahar aholisi o’rtasidagi yashash sharoitlari orasida katta farqlar saqlanib qolmoqda. To’yib ovqatlanmaslik natijasida qator tizimli muammolar vujudga keladi. Jumladan, kamqonlik, yod yetishmovchligi, vitaminlar tanqisligi kabi holatlar natijasida vujudga keladigan kasalliklar aholining kambag’allashtirishning ijtimoiy yo’nalishlarini vujudga keltiradi. To’yib ovqat yemaslik va kasalliklar natijasida inson ijtimoiy hayotda faol ishtirok eta olmaydi, yetarli daromadga ega bo’lmaydi, ularning tibbiy xizmatlarga bo’lgan ehtiyojini orttirib boraveradi. Bu esa kambag’allikning to’g’ridan to’g’ri mavjud iqtisodiy resurlarga bog’liq bo’lmagan turidir. Ya’ni inson surunkali kasalliklardan aziyat chekar ekan, mavjud iqtisodiy instrumentlar – mikromoliyalash, kasanachilik va boshqa faoliyat turlari bilan shug’ullanish imkoniyatlaridan mahrum bo’lib qolaveradi. Shuning uchun ham Xitoyda aholining oziq-ovqatga bo’lgan ehtiyojini qondirish masalasi ikki kafolatning biri sifatida e’tirof etildi.

Ikki tashvishning biri sifatida Xitoyda kiyim-kechakka bo’lgan ehtiyojlarni qondirish masalasi belgilandi. Xitoy kabi yirik hududlarni egallab turgan mamlakatning ma’lum bir qismlari tog’lardan iborat. Shu sababli sovuq fasllarda munosib kiyim-kechak bilan ta’minlash borasida ham juda katta ishlar qilingan. Aholining kam ta’minlangan qatlamlari uchun qulay va issiq bo’lgan kiyim-kechaklar bugunga kelib nafaqat Xitoyni balki butun dunyoni ta’minlab kelmoqda.

Uch kafolat o’zida ta’lim, sog’liqni saqlash va uy-joyga bo’lgan ehtiyojlarni qanoatlantirishni nazarda tutadi. Ta’lim olish imkoniyatlari eng ko’p darajada kambag’allar uchun imkonsizdir. O’qish uchun ketadigan xarajatlarning qoplash imkoniyatlari yo’qligi, ta’lim olish natijalarini baholay olmaslik va boshqa juda ko’p omillar natijasida aholining kambag’al qismi orasida bepul umumiy ta’lim olish imkoniyatlaridan mahrum bo’lganlar bor. Ushbu muammoni hal qilish uchun Xitoy miqyosida bepul ta’lim olish uchun barchaga imkoniyat yaratildi. Bu imkoniyatlar bevosita kambag’allik natijasida maktabga bora olmaslik holatlarini bartaraf etishga qaratilgan. Majburiy to’qqiz yillik ta’lim bilan barcha hududlardagi aholi qamrab olindi va “2020-yilga kelib qashshoqlikdan aziyat chekkan okruglarda ta’lim bilan qamrov 94,8 foizga yetdi”[10]. Qayd etib o’tish kerakki, umumiy o’rta

ta’lim O‘zbekistonda ham aholining barcha qatlamlari uchun keng imkoniyatlar eshigini ochsada, ma’lum bir obyektiv sabablar – chekka hududlarda ta’lim muassasalariga borish imkoniyatlarining cheklangani kabi muammolar, subyektiv tomondan esa yosh bolalar mehnatidan oilada foydalanish, qizlarni yuqori sinflarda maktablarga yubormaslik kabi holatlar sababli umumiy o‘rta ta’lim olish imkoniyatlari cheklanib qolmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilayotgan o‘zgartirishlarda mazkur masalalar ham qamrab olingani kambag‘allikni qisqartirishning ijtimoiy ildizlarini barham berishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Xitoyda kambag‘allikni qisqartirishda sifatli tibbiyotning o‘rni munosib ravishda e’tirof etilgan va uch kafolatning biri sifatida belgilangan. Xitoyda sifatli tibbiy xizmat uchun uch bosqichdan iborat – qishloq, shaharcha va tuman miqyosidagi sog‘liqni saqlash tizimi joriy etilgan [11]. Bu tizimning eng asosiy yutug‘i kambag‘al deb e’tirof etilgan aholining barcha qatlamlarini to‘liq bepul tibbiy sug‘urta bilan ta’minlashni nazarda tutadi. Ma’lumki, dunyoda tibbiy xizmat ko‘rsatish tizimi ikki turga bo‘linadi. O‘zbekistondagi kabi ijtimoiy tibbiyot va dunyoning aksariyat davlatlaridagi kabi tibbiy sug‘urtaga asoslangan tibbiyot. Ijtimoiy tibbiyotning yutug‘i aholining barcha qatlamlari uchun bepul tibbiy xizmatni kafolatlaydi, shu bilan birga kamchiliklari ham bisyor bo‘lib, eng asosiysi tibbiy xizmat sifatining pastligi va korrupsiyadir. Tibbiy sug‘urta esa barcha tibbiy xizmatlar uchun bemor tomonidan pul to‘lanishini nazarda tutadi va Xitoy misolida kambag‘allarning davolanishi uchun mablag‘larni davlat budjeti hisobidan qoplab beriladi.

Umuman olib qaraganda Xitoydagi kambag‘allika qarshi kurash jarayoni ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, uning ma’lum bir tajribalaridan O‘zbekistonda foydalanish ijobiy natija berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://president.uz/uz/lists/view/4962> - O‘zbekiston va Xitoy yetakchilari har tomonlama strategik sheriklik munosabatlarini yanada mustahkamlash zarurligini qayd etdilar.
2. <http://russian.people.com.cn/n3/2022/0928/c95181-10152970.html> -
3. *Опыт и достижения Китая в сокращении бедности являются для других стран образцовыми - замминистра экономического развития и сокращения бедности Узбекистана М. Убайдуллаев*
<https://isrs.uz/ru/maqolalar/uzbekskaa-model-sokrasenia-bednosti-i-opyt-kitaa> - Узбекская модель сокращения бедности и опыт Китая,
4. *O‘sha manba.*
5. Мей Чунсай. «Опыт Китая в искоренении бедности» Восточная Азия: факты и аналитика, no. 3, 2021, pp. 19-25. doi:10.24412/2686-7702-2021-3-19-25
6. *O‘sha manba.* – B. 21.
7. <https://www.gaozhai.edu.com/html/whitepaper/baipishushuangyu/2021/0408/4136.html>
8. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0
9. <https://www.gaozhai.edu.com/html/whitepaper/baipishushuangyu/2021/0408/4136.html>
10. *O‘sha manba.*
11. *O‘sha manba.*

* * *

Qayumov B.I.,

I.Karimov nomidagi TDTU (Olmaliq filiali)

«O‘zbek tili va adabiyoti» kafedrası dotsenti, p.f.n.

FUQAROLARNI O‘Z-O‘ZINI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Annotatsiya. Maqolada mahalla faollarini pedagogik jarayonlar orqali malakasini oshirib borish masalasi dars loyihasi asosida yoritilgan

Kalit so‘zlar: Xavfsiz mahalla, pedagogik ta’sir, pedagogik jarayon, dars shakli, ta’lim texnologiyasi, faollashtirish, ijtimoiylashuv, dunyoqarash, pedagogik ta’sir, faoliyat obyektlari, tizimli yondashuv.

Аннотация. В статье освещается вопрос повышения квалификации общественных активистов через педагогические процессы на основе проекта урока.

Ключевые слова: безопасное соседство, педагогическое воздействие, педагогический процесс, форма урока, воспитательная технология, активизация, социализация, мировоззрение, педагогическое воздействие, объекты деятельности, системный подход.

Annotation. The article covers the issue of improving the skills of community activists through pedagogical processes based on the lesson plan.

Key words: safe makhalla, pedagogical influence, pedagogical process, lesson form, educational technology, activation, socialization, worldview, pedagogical influence, activity objects, systematic approach

«Xavfsiz mahalla» tushunchasini oydinlashtiradigan bo‘lsak, bunda har bir mahalla ahillarining ijtimoiy jamiyatimizga, o‘z qarashlarini ongli ravishda uyg‘un olib boruvchi, davlat, jamiyat va shaxs qarashlarining bivositaligini tushunamiz.

Albatta, ushbu mezon mahalla ahillarining va faollarining zamonaviy bilimi, dunyoqarashlari, ma’naviy va g‘oyaviy-siyosiy tushunchalari bilan chambarchas bog‘liq. Buning uchun avvalambor mahalla faollarini o‘z ustida ishlash, malakalarini oshirib borishlari orqali erishiladi.

Biz «Mahalla tarbiya maskani» tarbiyaviy tadbirimizning loyihasini tavsiya etamiz

Ta’limiy maqsad: Mahalla o‘z-o‘zini boshqarish faollariga mahalla va uning tarkibiy qismi, mahalla tarbiya maskani ekanligi haqida tushuncha berish.

Tarbiyaviy maqsadi: Mahallada olib boriladigan jamoatchilik faoliyati ijtimoiy institut sifatida qarashlarni tarkib toptirish.

Rivojlantiruvchi maqsad: Mahalla jamoatchiligi a’zolarining o‘zaro hurmat va mehr-oqibat, tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish.

Dars turi: musobaqa darsi.

Dars uslubi: interfaol: “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Videotaqdimot”, “Zakovatli zukko”, “Lahzalik savol-javob”, test sinovi, “Hikoya qilish”.

Dars jihozi: rangli qog‘ozlar, markerlar, test savollari, texnik vositalar, sxema, daraxt rasmi, savatchalar, rangli rag‘bat kartochkalari(sariq, yashil, qizil).

Darsning oltin qoidalari: o‘zaro hurmat, o‘zgalar fikrini tinglay olish, faollik va rag‘bat, vaqtni tejash.

Darsning borishi: dars boshlanishidan avval mahalla a‘zolari o‘z guruhlarini topishi uchun tayyorlangan ta’lim-tarbiya, mahalla, oilaga oid maqol va hadislardan tanlab oladi. Shu asosda “Maktab”, “Mahalla”, “Oila” guruhlariga bo‘lingach, o‘zlarining shiorlarini o‘ylab topadi.

“Aqliy hujum” (4 daqiqa)

Har bir guruh o‘z shiorlarini ta’riflab beradi.

“Maktab” guruhi shiori:

“Maktab –ilm maskani”

“Mahalla” guruhi shiori:

“Mahalla -ona maskan”

“Oila” guruhi shiori:

“Oila-jamiyat tayanchi”

Test sinovi: (3 daqiqa)

Guruhlarga test yozilgan tarqatmalar beriladi:

1. Umumbashariy g‘oya.

A) komil insonni tarbiyalash.

B) muayyan tarixiy davr tarixi.

D) o‘tmish ajdodlarimizni qadrlash.

2. Jamiyat ta’rifi.

A) komil va mukammallik.

B) odamlarning uyushib, jamoa va xalq bo‘lib yashashidir.

D) xalqimizning boy ma’naviyatini bugungi kunga tadbiq etish.

Dars ishtirokchilariga muammoli savollar bilan murojat qiladi: (3 daqiqa)

1. Nima uchun mahallalarni tarbiya maskani deb ataymiz.

2. O‘zbek oilasiga ta’rif bering.

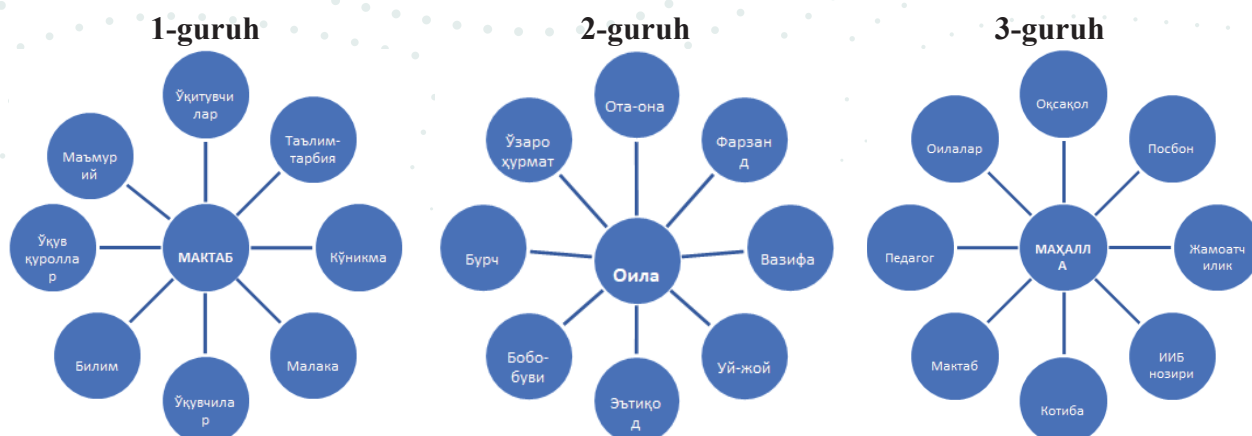
3. Maktab, Mahalla va oila hamkorligi qay yo‘sinda olib borilishi maqsadga muvofiq deb o‘ylaysiz?

Boshlovchi: (5 daqiqa)

Oila ko‘z ochib ko‘rgan dargoh bo‘lsa, mahalla kichik vatandir. Zotan, mahalla oilalardan tashkil topadi. Farzandlar oila bag‘rida kamol topganlari kabi oila va maktab mahalla ichida ravnaq topadi, nurli kelajak sari intiladi. Shunday mahalla oilaning, maktabning eng yaqin maslahatchisi, tog‘day tayanchidir.

Sinkveyn sxema metodi: (4 daqiqa)

Dastlab guruhlarga oq qog‘ozlar beriladi, oila va mahallaning yo‘nalishlarini sxema tarzida ko‘rsatib beradilar.

Har bir guruh doskaga yuqorida ko’rsatilgan ishlari bo’yicha taqdimot o’tkazadi.

Guruh a’zolari sxemadagi har bir so’zni yaproqlarga yozib, daraxtda ko’rsatilgan o’z yo’nalaishlariga joylashtiradi.”Maktab- mahalla- oila” bir ildizdan iborat daraxt ekanligi tavsiflanadi. (4 daqiqa)

Klaster metodi: (4 daqiqa)

Bu metodda mahalla faollari o’tilgan mavzuni ochiq va erkin o’ylash, shaxsiy fikrlarini aytish, o’zaro fikr almashish imkoniyatiga ega bo’ladilar. Bunda savatchalardan foydalaniladi. Unda asosan, guruhlar almashinib savatchadagi savollarga javob beradilar.

Har bir guruhga o’z yo’nalishidan kelib chiqib savollar beriladi.

Savollar:

“Mahalla” guruhi.

1. Sh.Mirziyoyevning mahalla haqidagi fikrlarini ayting?
2. Mahallaning tarkibiy qismi nimalardan iborat?
3. Mahalla nima uchun tarbiya va tayanch markazi hisoblanadi?

“Maktab” guruhi.

1. Maktabning vazifasi nimalardan iborat?
2. Maktabning tarbiyaviy qismi nimalardan iborat?
3. Maktab kelajakka nimalar beradi?

“Oila” guruhi.

1. Oila kimlardan tashkil topadi?
2. Oilada farzand tarbiyasi kimlarga bog’liq?
3. Oilaning moddiy va ma’naviy ta’minoti nimalarga bog’liq?

Javoblar tinglanib, guruh a’zolari rag’batlantiriladi va g’olib guruh e’lon qilinadi.

Uyga vazifa: (3 daqiqa)

Har bir mahalla faollari o’z ishi yo’nalishida mahallada olib borilayotgan ishlar yuzasidan qisqa matn tayyorlab keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Sh.Mirziyoyev. 2020-yil 13-fevraldagi “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili amalga oshiriladi: Videoselektor materiallari.
2. Shavkat Mirziyoyev: o’zgarishlarning eng katta zamini — yurtimizdagi tinchlik-osoyishtalik 14-may, 2021.
3. Shavkat Mirziyoyev Namanganda «Obod va xavfsiz mahalla» konsepsiyasi doirasidagi ishlar bilan tanishdi. Kun uz. 27.06.2020

**“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning
samaradorligini ta’minlash mexanizmlari**
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to’plami

3-SHO‘BA

“XAVFSIZ MAHALLA” TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA ICHKI ISHLAR XODIMLARINING FAOLIYAT MEXANIZMLARI

Abdullayeva Umida Xazratovna,
*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Huquqbuzarliklar profilaktikasi bosh boshqarmasi boshlig‘ining o‘rinbosari,
Xotin-qizlar bilan ishlash boshqarmasi boshlig‘i, polkovnik*

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHDA O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Annotatsiya. Ushbu maqolada xotin-qizlarining huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ta’minlash maqsadida Ichki ishlar vazirligi tomonidan tazyiq va zo‘ravonlik holati qayd etilgan oilalar, ularni ish joylari, jazoni ijro etish muassasalarining hisobini yuritish, tazyiq va zo‘ravonlik sodir etishga moyil bo‘lgan yoki ularni sodir etgan shaxslarni aniqlab, profilaktik ishlar o‘tkazish yo‘nalishlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: ichki ishlar organlari, huquqbuzarliklar, himoya orderi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, tazyiq va zo‘ravonlik, oilaviy-maishiy zo‘ravonlik, jinoyat.

Аннотация. В этой статье в целях обеспечения прав и свобод и законных интересов женщин МВД регистрирует случаи домогательств и насилия, ведет учет их рабочих мест, пенитенциарных учреждений, выявляет лиц, склонных к домогательствам и насилию или совершивших их, выделены направления проведения профилактических работ.

Ключевые слова: органы внутренних дел, преступления, охранный ордер, предупреждение преступлений, преследование и насилие, семейно-бытовое насилие, преступление.

Bugungi kunda yurtimizda muhtaram Prezidentimizning bevosita rahbarligi va tashabbuslari asosida fuqarolarning tinch va farovon hayot kechirishini ta’minlash, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda.

Ma’lumki, hozirgi vaqtda mamlakatimiz aholisining qariyb 50 foizini xotin-qizlar tashkil etadi. Lekin xotin-qizlarning barcha sohalaridagi samarali mehnati, farzandlar tarbiyasi, oila hayotidagi ulkan xizmatlarini hisobga olib aytadigan bo‘lsak, jamiyatdagi o‘rni, O‘zbekistonimiz erishayotgan yutuqlardagi beqiyos hissasini hech narsa bilan o‘lchab, baholab bo‘lmaydi.

Har qanday jamiyat madaniyatining darajasi ayollarga nisbatan munosabati bilan belgilanadi. O‘zbekiston ana shu tamoyilga asoslangan holda Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish yo‘lida xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga taalluqli gender tengligi tamoyillarini hayotga tatbiq etish uchun faol sa’y-harakatlar qilmoqda.

Barqaror rivojlanish 17 ta maqsadlarning har birida ayollarga nihoyatda muhim o‘rin ajratilgan. Bunda ko‘pgina vazifalar bevosita ayollarning tengligini tan olish hamda ularning huquq va imkoniyatlarini maqsad sifatida kengaytirishga yordam berishga yo‘naltirilgan. Jumladan, 5-maqsad bevosita “Barcha ayollar va qizlarning gender tengligini ta’minlash hamda huquq va imkoniyatlarini kengaytirishdan” iboratdir.

Barchamizga ma’lum, O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunida xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta’minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi.

Ichki ishlar organlari tizimida ham xotin-qizlar va erkaklarning tengligini ta’minlash bo’yicha aniq maqsadli tadbirlar belgilab olindi.

Xususan, O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 14-iyundagi 495-son “Buxoro viloyatini Xotin-qizlar bilan ishlash yo‘nalishida namunali hududga aylantirish chora-tadbirlari dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori imzolandi.

Mazkur qaror bilan ichki ishlar vazirligi Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida xotin-qizlar masalalari bo’yicha alohida boshqarma, shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasi IIV, Toshkent shahar va Toshkent viloyati IIBB hamda viloyatlar IIBlarida xotin-qizlar masalalari bo’yicha inspektorlar shtatlari joriy etildi. Endilikda, xotin-qizlarning dardu-tashvishlari bilan alohida ofitser tarkibidan jamlangan boshqarma xodimlari shug‘ullanib kelmoqda.

2019 yil 2 sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi va “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunlari ichki ishlar organlarining xotin-qizlar o‘rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish, ijtimoiy-huquqiy himoyaga muhtoj, og‘ir ijtimoiy ahvolda qolganlar bilan ishlash sohadagi hamkorlik tadbirlarimizni yanada kuchaytirdi.

Avvalo, “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonunda tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchiga davlat himoyasini taqdim etuvchi, xotin-qizlarga tazyiq o‘tkazayotgan yoki ularga nisbatan zo‘ravonlik sodir etgan shaxsga yoxud bir guruh shaxslarga nisbatan Qonunda belgilangan ta’sir ko‘rsatish choralari qo‘llanilishiga sabab bo‘ladigan hujjat sifatida himoya orderi tushunchasiga ta’rif berilganligi ichki ishlar organlarining xotin-qizlar bilan ishlash sohasidagi uzviy hamkorlik tizimini belgilab berdi.

Mazkur qonun asosida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 3-son qarori ichki ishlar organlarining xotin-qizlar o‘rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish, ijtimoiy-huquqiy himoyaga muhtoj, og‘ir ijtimoiy ahvolda qolganlar bilan ishlash sohadagi hamkorlik yo‘lga qo‘yildi.

Ma’lumot uchun: Himoya orderida quyidagi cheklovlar nazarda tutilishi mumkin:

tazyiq o‘tkazishni va zo‘ravonlik sodir etishni taqiqlash;

tazyiq o‘tkazgan yoki zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchilar bilan aloqasini taqiqlash (ish joylarida va ta’lim muassasalarida tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchining tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan shaxs bilan bilvosita aloqasiga yo‘l qo‘yiladi);

tazyiq o‘tkazilgan va zo‘ravonlik sodir etilgan taqdirda tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchining hamda tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning bir xonada birga bo‘lishini taqiqlash;

tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning zimmasiga tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchini davolash, unga maslahat berish, uni tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchilarga yordam ko‘rsatish bo’yicha maxsus markazga joylashtirish uchun xarajatlarning, yetkazilgan moddiy zararining o‘rnini qoplash, shuningdek, ma’naviy ziyonni kompensatsiya qilish majburiyatini yuklatish;

tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning qurolni (bundan xizmat quroli mustasno) saqlash va olib yurish huquqini himoya orderining amal qilishi yoki unda ko‘rsatilgan muddat davrida cheklash yoxud taqiqlash, shuningdek, qurol sotib olish uchun ruxsatnoma olishga doir huquqini taqiqlash.

Himoya orderini bergan ichki ishlar organining mansabdor shaxsi tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxsni himoya orderining shartlari hamda uni bajarmaslik oqibatlarini va zo’ravonlik xulq-atvorini o’zgartirish bo’yicha tuzatish dasturlaridan o’tish zarurligi to’g’risida xabardor qiladi.

O’zbekiston Respublikasi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi Qonunining 25-moddasida himoya orderida tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchining sudga murojaat qilish huquqi to’g’risidagi, tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxsning himoya orderi talablarini bajarmaganlik uchun ma’muriy javobgarligi haqidagi ma’lumot ko’rsatilishi belgilanganligi, himoya orderi berilgan shaxs tomonidan kelgusida shu turdagi huquqbuzarliklarning sodir etilishini oldini olish zarurati mavjudligi hamda bugungi kunda amaliyotda sodir etilayotgan tazyiq va zo’ravonlik bilan bog’liq huquqbuzarliklarga nisbatan ichki ishlar organlari tomonidan huquqiy ta’sir ko’rsatish vakolati berilishiga bo’lgan zaruriyatning mavjudligi inobatga olinib, 2020-yilning oktyabr oyida O’zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeksi tazyiq va zo’ravonlik sodir etgan yoki ularni sodir etishga moyil bo’lgan shaxsning ichki ishlar organlari tomonidan berilgan himoya orderida nazarda tutilgan cheklovlarni bajarish choralari ko’rmasligi mazmundagi 206-1-modda bilan to’ldirildi.

2021 yil 19 may kuni “Zo’rlik ishlatishdan jabr ko’rgan xotin-qizlarni reabilitatsiya qilishga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi Prezident Qaroriga asosan, O’zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo’mitasi huzurida faoliyat yuritib kelayotgan “Ayollarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish markaz”larida tazyiq va zo’ravonlikdan jabr ko’rgan, o’z joniga qasd qilishga moyil bo’lgan xotin-qizlarga tibbiy, psixologik, ijtimoiy, pedagogik, huquqiy yordam ko’rsatish ishlari yo’lga qo’yildi. Markazlarga quyidagilar joylashtiriladi:

- zo’ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlar va ularning voyaga yetmagan farzandlari;
- o’z joniga suiqaqd qilgan yoki o’z joniga qasd qilishga moyilligi bo’lgan xotin-qizlar.

Hozirda 14 ta hududiy markazlar, shuningdek 14 ta tumanlararo namunaviy markazlar faoliyatini yo’lga qo’yish bo’yicha tashkiliy ishlar olib borilmoqda.

Bundan tashqari, Respublikadagi barcha sektorlarda ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, psixologik qo’llab-quvvatlashga, bilim va kasb-hunar o’rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo’lgan xotin-qizlarga yordam ko’rsatish bo’yicha “Ayollar daftari” yuritib kelinmoqda.

Bu borada xotin-qizlar muammolarini tizimli hal etish bilan bog’liq tizimli ishlar amalga oshirildi.

Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 31 martdagi “Xotin-qizlar muammolarini o’rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi

145-son qarori bilan tasdiqlangan “Ayollar daftari”ni yuritish orqali xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo’llab-quvvatlash tartibi to’g’risida”gi Nizom asosida bu boradagi ishlar yanada takomillashtirildi.

Joriy yilning 1-may kundan “Ayollar daftari” bilan ishlashning 3-bosqichi boshlandi va mahallalarda xotin-qizlarning muammolari “xonadonbay” o’rganib chiqildi.

Respublika bo’yicha 3-bosqich “Ayollar daftari”ga jami 644 849 nafar muammoli ayollar kiritilgan bo’lib, ehtiyojmand xotin-qizlarning ro’yxatlari hamda ularning muammolarini bartaraf etishga qaratilgan “Yo’l xaritalari” Xalq deputatlari tuman (shahar) Kengashlariga kiritilib, sessiyalarda tasdiqlandi.

Mamlakatimiz xotin-qizlarining huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ta’minlash maqsadida Ichki ishlar vazirligi tomonidan tazyiq va zo’ravonlik holati qayd etilgan oilalar, ularni

ish joylari, jazoni ijro etish muassasalarining hisobini yuritish, tazyiq va zo’ravonlik sodir etishga moyil bo’lgan yoki ularni sodir etgan shaxslarni aniqlab, profilaktik ishlar o’tkazish yo’nalishlarida bir qator ishlar amalga oshirildi.

Jumladan, joriy yilning o’tgan davri mobaynida, tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanganligi uchun 37 959 nafar xotin-qizlarga himoya orderlari berilgan.

Ularning 21 572 tasi ruhiy zo’ravonlik, 9 804 tasi jismoniy zo’ravonlik, 378 tasi iqtisodiy zo’ravonlik, 42 tasi jinsiy zo’ravonlik hamda 7 085 ta tazyiq holatlari aniqlanganligi sababli rasmiylashtirilgan.

2 109 nafar shaxs MJtKning 2061-moddasi asosida javobgarlikka tortilgan.

2022-yilda MJtKning 2061-m. bilan 366 nafar shaxslarga jarima, 436 nafariga ma’muriy qamoq jazosi tayinlangan.

Himoya orderlari rasmiylashtirilgan shaxslarning muammolarini hal etish natijasida 18 839 ta oila yarashtirildi, 16 298 ta nizolarning asl sabablari bartaraf etildi.

Xotin-qizlar masalalari bo’yicha inspektorlar tomonidan mahallalarda uyma-uy yurib, jami 427 932 nafar ishsiz, yordamga muhtoj, og’ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan, uzoq muddatga yashash joyidan chiqib ketgan ayollarning manzilli ro’yxati shakllantirildi.

Xotin-qizlarga nisbatan zo’ravonlikka barham berish mavzularida mahalla va tashkilotlarda jami 12 009 marotaba tadbirlar o’tkazilgan bo’lib, ularning 1 473 tasi sport tadbirlari, 3 212 tasi madaniy hamda 7 318 tasi ma’rifiy tadbirlar.

Tadbirlarning 4 530 tasi korxona va tashkilotlarda, 16 234 tasi mahallalarda va 7 861 tasi ta’lim muassasalarida o’tkazildi.

Xotin-qizlar orasida huquqbuzarlikni oldini olish va ularning huquqini himoya qilishni ta’minlashni kuchaytirish maqsadida joriy etilgan tizim samarasida:

uzoq muddatdan qaytib kelgan 6 501 nafari ishga joylashtirildi, 89 400 nafariga tibbiy yordam ko’rsatildi;

1 067 nafari davolanishga muhtojligi aniqlanib tibbiy dispanserga yuborildi, 287 nafari majburiy davolanishga joylashtirildi, 273 nafari “Ayollarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish markazi”ga yuborilishi ta’minlandi;

4 453 nafar xotin-qizlarga ishga joylashishida ko’maklashildi, 4 462 nafariga moddiy va ijtimoiy yordam ko’rsatildi, 1 137 nafariga shaxsini tasdiqlovchi hujjatlarini qayta tiklashda amaliy yordam ko’rsatildi;

1 490 nafariga tadbirkorlik faoliyatini yo’lga qo’yishda ko’maklashildi, 428 nafari ta’lim muassasalariga qaytarildi;

jazo muddatini o’tab bo’lgan xotin-qizlarning bandligini ta’minlashga ko’maklashish maqsadida, jazo muddatini o’tab kelayotgan 358 nafar xotin-qizlarning kasb-hunarga o’qitilishi ta’minlandi, 116 nafar xotin-qizlar tadbirkorlik ko’nikmalari bo’yicha 60 soatlik o’quv kursida o’qitilib, kelajakda har oyda 100 nafar mahkumalar ushbu o’quv kurslarida o’qitilishi rejalashtirildi.

Shuningdek, jazoni ijro etish muassasalarida saqlanayotgan va jazo muddatini o’tab bo’lgan xotin-qizlarni mehnat bozorida raqobatbardosh kasb-hunar turlariga o’qitish orqali bandligini ta’minlashga ko’maklashish hamda ularni qiynab kelayotgan muammolarni hal etishni nazarda tutuvchi “Jazoni ijro etish muassasalarida saqlanayotgan, probatsiya hisobida turgan hamda jazo muddatini o’tab bo’lgan xotin-qizlarni tizimli qo’llab-quvvatlash haqida” Qo’shma qarori ishlab chiqildi.

Bundan tashqari, mutasaddi vazirliklar bilan hamkorlikda, uzoq muddatga yashash joyidan chiqib ketgan ayollarning oilalarini ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlash maqsadida, 2022–2023-yillarga mo‘ljallangan chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqildi.

Rejada uzoq muddatga ketgan ayollarning oilalarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash; bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tomonidan ish.mehnat.uz sayti orqali xotin-qizlarga bo‘sh ish o‘rinlari to‘g‘risida ma’lumotlar berish;

noqonuniy tashkil etilgan “mardikor bozor”lari va u yerga ish izlab kelgan xotin-qizlarni hudud profilaktika inspektori, mahalla faollari xamda aholi bandligiga ko‘maklashish markazi xodimlari bilan birgalikda yashash bo‘yicha “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritish choralari ko‘rish;

mahallada xorijga chikib ketayotgan va xorijdan kelayotgan xotin-qizlar hisobini yuritish, xorijda ishlab kelgan xotin-qizlarning tibbiy ko‘rikdan o‘tishini ta’minlashda hududiy sog‘liqni saqlash muassasalari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish hamda bu toifa xotin-qizlarni ishga (hunar o‘rgatish, kasanachilikka jalb qilish, tadbirkorlik bilan shug‘ullanishga oid maslahatlar berish) joylashishiga ko‘maklashish;

O‘zbekistan Respublikasining xorijdagi diplomatik vakolatxonalari va Tashqi ishlar vazirligi uzoq, muddatda yurgan O‘zbekiston fuqarolari bilan suhbatlashib, muammolarini o‘rganish;

Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi tizimi xodimlari tomonidan uzoq muddatdan buyon chet elda yurgan maktab yoshidagi bolalarning oilasini o‘rganish, bunda asosiy e’tiborni farzand ota-onasi bilan yoki ularsiz chiqib ketganligi, qachon va qaysi davlatga chiqib ketganligini o‘rganish masalalari kiritildi.

Shuningdek, qiyin vaziyatga tushib qolgan xotin-qizlarga tezkorlik bilan zaruriy yordam ko‘rsatish uchun tizimda (Huquqbuzarliklar profilaktikasi xizmati tarkibida, 2022-yil 10-yanvardan) qisqa “1259” raqamli “Ishonch markazi” tashkil etilib, o‘tgan davrda mazkur markazga murojaat qilgan 10 mingdan ziyod (10 087) fuqarolarga huquqiy maslahatlar berildi hamda 8 074 nafar ayolga psixologik va huquqiy yordam ko‘rsatildi. 985 nafar oila-turmush munosabatlari doirasida nizolar bo‘yicha qo‘ng‘iroq qilgan xotin-qizlarning 287 nafariga himoya orderlari rasmiylashtirib berildi hamda 240 nafarining oilalari yarashtirildi.

O‘tgan yildan boshlab, Hukumat qarori asosida sektor rahbarlari tomonidan jinoyatlarni “mahallabay” va “fuqarobay” muhokama qilib, ularning asl sabablarini aniqlab, bartaraf etish borasida yangicha ishlash tizimi yo‘lga qo‘yildi.

Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 10-sentyabrdagi 565-son “Jinoyatlarning sabablarini va ularning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni muhokama qilish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori eng maqbul hisoblanadi.

Bunda jinoyatlarni muhokama qilish tartibi quyidagicha:

sodir etilgan jinoyat bo‘yicha – ushbu mahallada jinoyat ishi qo‘zg‘atilgan kundan boshlab uch kun ichida o‘tkaziladi;

jinoyat sodir etgan shaxs bo‘yicha – uning yashash mahallasida sudning qonuniy kuchga kirgan ayblov hukmi asosida o‘tkaziladi.

Jinoyatning turi, sohasi va xususiyatidan kelib chiqib, quyidagi idora va tashkilot rahbarlari muhokamada ishtirok etishi shart:

xotin-qizlar tomonidan yoki ularga nisbatan, shuningdek, odob-axloq va oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilgan jinoyatlar bo‘yicha – Oila va xotin qizlar boshqarmasi;

ishsiz, bandligi ta’minlanmagan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar bo’yicha Bandlik va mehnat munosabatlari;

voyaga yetmaganlar va yoshlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar bo’yicha Xalq ta’limi va Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirliklari hamda Yoshlar ishlari agentligi;

Shuning uchun bundan buyon barcha davlat idoralari rahbarlaridan jinoyatlarni muhokama qilishda joylarda amalga oshirilayotgan ishlarni kunlik nazoratga olib, ularning sabablarini bartaraf etishda yaqindan ko’mak ko’rsatilishi zarur.

O’z navbatida, ichki ishlar organlari tomonidan Oila va xotin-qizlar davlat qo’mitasi, Xalq ta’limi vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi hamda ularning hududiy bo’linmalariga muntazam ravishda ayollar, ishsizlar, maktab o’quvchilari va yoshlar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar muhokoma qilib borilmoqda.

Xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qiluvchi qonunchilik normalarini takomillashtirish maqsadida, “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi Qonunga “xotin-qizlarni ta’qib etish” tushunchasini kiritishni nazarda tutuvchi qonun loyihasi Vazirlar Mahkamasiga kiritildi.

Xotin-qizlarni ta’qib etish atamasiga jabrlanuvchida qo’rquv yoki ruhiy tushkunlik keltirib chiqaruvchi, uning xohish-irodasiga qarshi og’zaki, aloqa vositalari yoki boshqa usullar orqali aloqaga kirishish, ish, o’qish va yashash joyiga borishda ifodalanadigan harakat, deb ta’rif berildi.

Xulosa o’rnida, xotin-qizlarning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini tazyiq va zo’ravonlikdan yanada ishonchli himoya qilish yuzasidan amalga oshirilishi lozim bo’lgan tadbirlar bo’yicha quyidagi takliflarni bildirish o’rinli bo’ladi nazarimizda.

Birinchidan, joriy yilning o’tgan davrida sodir etilgan qotillik jinoyatlarning 43,5 foizi (278 tadan 121 tasi), tan jarohati yetkazish bilan bog’liq jinoyatlarning 19,2 foizi (5 825 tadan 1 116 tasi) oila-turmush doirasida sodir etilgan.

Xuddi shunday, xotin-qizlarga nisbatan qayd etilgan tazyiq va zo’ravonlik holatlarining 82,4 foizi (37 959 tadan 31 300 tasi) ularning oilalarida sodir etilgan.

Manfaatdor vazirlik va idoralar bilan nizolashayotgan shaxs va oilalarning yashash tarzi, janjallarning kelib chiqish sabablarini o’rganuvchi hamda ular bilan maqsadli profilaktik ishlarni olib boruvchi idoralararo ishchi guruhi tuzib, har birining vazifalari aniq belgilab berilsa, oila-turmush doirasidagi huquqbuzarlik va zo’ravonliklar kamayishiga erishiladi.

Ishchi guruhi tarkibiga Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura, Oila va xotin-qizlar qo’mitasi, Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, Iqtisodiyot taraqqiyot va kambag’allikni qisqartirish vazirligi, Sog’liqni saqlash vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari qo’mitasi vakillari kiritilishi taklif etiladi.

Sodir etilayotgan jami jinoyatlarlarda oila-turmush munosabatlaridagi jinoyatlarning salmog’i yuqoriligicha qolayotganligini inobatga olib, jinoyat qonunchiligiga “oilaviy-maishiy zo’ravonlik” tushunchasini kiritish hamda buni jazo belgilashda og’irlashtiruvchi belgi sifatida e’tirof etish lozim.

Ikkinchidan, hozirda fuqarolik va ma’muriy sudlarda oila-turmush munosabatlari bilan bog’liq masalalarda 197 029 nafar shaxslar nizolashayotganligi aniqlandi.

79 509 nafari nikohdan ajrashish, 65 558 nafari aliment bilan bog’liq, 4 134 nafari uy-joyga majburiy kiritish, 195 nafari ota-onalik huquqini tiklash va bolani qaytarish, 744 nafari otalik holatiga

e’tiroz bildirish, 1 261 nafari ota-onalik huquqidan mahrum qilish, 120 nafari farzandlikka olishni bekor qilish va 45 508 nafari oila-turmush munosabatlari bilan bog’liq boshqa holatlar.

Aynan oila-turmush munosabatlari masalalarida nizolashayotgan oilalar bilan yetarlicha profilaktik tadbirlar olib borilmasa, oilalarda og’ir oqibatlar olib keluvchi jinoyat va boshqa salbiy holatlar sodir etilishi va xotin-qizlarimiz jabrlanishiga olib kelishini inobatga olib, ular bilan tizimli profilaktik tadbirlarni amalga oshirish maqsadida, manfaatdor vazirlik va idoralar o’rtasida oila-turmush munosabatlari bilan bog’liq masalalarida sudlarda nizolashayotgan shaxslar to’g’risida ma’lumot olish imkonini beruvchi elektron axborot tizimini yaratish lozim.

Uchinchidan, sodir etilgan jinoyatlardan jabrlangan xotin-qizlar 2 105 nafardan 1 925 nafarga (2 foizga), ma’muriy huquqbuzarliklardan jabrlangan xotin-qizlar 25 886 nafardan 20 001 nafarga (25 foizga) kamaygan bo’lsada, bu holat xotirjamlikka berilishga asos bo’lmaydi.

Jumladan, huquqbuzarliklardan jabrlangan ayollarning mashg’ulot turi bo’yicha tahlil etilganda, jabrlangan ayollarning yarmidan ortiq qismini (jinoyatdan jabrlangan ayollarning 1 882 nafardan 1003 nafari (53,3 foizi) ma’muriy huquqbuzarlikdan jabrlangan ayollarning 19 899 nafardan 11 863 tasi (59,6 foizi) ishsiz va uy bekalari tashkil etayotganligi, bandligi ta’minlanmagan ayollarni ishga joylashtirish ahvoli talab darajasida emasligidan hamda ushbu holat ayollarning jinoyat qurboni bo’lish ehtimolining oshishiga sabab bo’layotganligidan darak beradi.

Shularni inobatga olib, xotin-qizlarni ish bilan ta’minlash hamda ular uchun doimiy daromad manbayi yaratish orqali ularning huquqbuzarlik qurboni bo’lishining oldini olish maqsadida, mutasaddi tashkilotlar bilan hamkorlikda ishsiz ayollarni mehnat bozorida ehtiyoji yuqori bo’lgan kasb-hunarlariga o’qitish yo’nalishida ishlash lozim.

To’rtinchidan, O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 3-son Qarorining 2-ilovasida tazyiq yoki zo’ravonlik o’tkazgan shaxsni tuzatish dasturiga jalb qilish belgilab o’tilgan. Bugungi kunda mazkur dasturni o’tkazish uchun har bir mas’ul idora-vazirlikning aniq vazifalarini belgilash hamda mutaxassis-psixologlarni jalb etish zaruriyati bo’lganligi bois, mazkur jarayonni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. *O’zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi №-561-son qonuni.*
2. *O’zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to’g’risida”gi №-562-son qonuni.*
3. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi “2022 - 2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi PF-60-son Farmoni.*
4. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-81-son farmoni.*
5. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-92-son qarori.*
6. *O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2021-yil 19-maydagi “Zo’rlik ishlatishdan jabr ko’rgan xotin-qizlarni reabilitatsiya qilishga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-5116- son qarori.*

7. O‘zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-martdagi ““Mahallabay” ishlash tizimini amaliyotga joriy etish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida amalga oshiriladigan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 152-son qarori.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 31-martdagi “Xotin-qizlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 145 sonli qarori.
9. Musurmanova O. Ayollari ardoqlangan yurt. Uslubiy risola. – Toshkent: Zarvaraq nashriyoti.
10. <https://lex.uz/>

* * *

Suvankulov Mehmonali,
O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti
Yuridik fanlar kafedrası boshlig‘i, yu.f.n., dotsent

HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH VA JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISHDA ICHKI ISHLAR ORGANLARINING FUQAROLARNI O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARI BILAN HAMKORLIGINING HUQUQIY ASOSLARI

Annotatsiya. Maqolada jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar, jumladan, mahallalarda huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish borasidagi ishlarni huquqiy tartibot maskanlarida ichki ishlar organlari bilan boshqa davlat va nodavlat organlarining, xususan, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining hamkorligining huquqiy asoslari tizimli ravishda tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish, ichki ishlar organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari.

Аннотация. В статье рассмотрены правовые реформы, реализуемые в целях обеспечения общественной безопасности, в том числе профилактики правонарушений в микрорайонах и борьбы с преступностью, правовые основы взаимодействия органов внутренних дел с иными государственными и негосударственными органами, в частности, самоуправления граждан. -государственных органов, систематически анализируются.

Ключевые слова: обеспечение общественной безопасности, предупреждение правонарушений и борьба с преступностью, органы внутренних дел, органы самоуправления граждан

Annotation. The article considers legal reforms implemented in order to ensure public safety, including the prevention of offenses in microdistricts and the fight against crime, the legal framework for the interaction of internal affairs bodies with other state and non-state bodies, in particular, self-government of citizens. -government bodies are systematically analyzed

Keywords: ensuring public safety, preventing offenses and combating crime, internal affairs bodies, self-government bodies of citizens

Mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar doirasida aholining tinch va osoyishta hayotini ta’minlash hamda jamiyatimizda qonunga itoatkorlik va jamoat xavfsizligi madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Yangi O‘zbekistonning «Harakatlar strategiyasi»da jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish, ijtimoiy sheriklikning samarasini oshirish, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, ayniqsa, mahalla institutining jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish belgilangan.

Jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan islohotlar bevosita ichki ishlar organlari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga taalluqli bo‘lib, jamiyatda jamoat tartibi va xavfsizligini ta’minlash, ayniqsa, mahallalarda osoyishtalikni saqlash, fuqarolar xavfsizligini ta’minlash va ularning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan muhofaza etish hisoblanadi.

Huquqiy demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini qurish, davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish, mamlakatning ijtimoiy-siyosiy hayotida o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalarining faol va bunyodkor rolini, jamiyat va davlatning o‘zaro hamkorligi samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Zero, jamoat xavfsizligi tushunchasining tag zamirida esa jamiyatning qonunga xilof tajovuzlar, ijtimoiy va millatlararo nizolar, favqulodda vaziyatlar va boshqa tahdidlardan himoyalanganlik holati bo‘lib, u jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi hamda insonning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari ro‘yobga chiqarilishini ta’minlaydi.

Jamoat xavfsizligini ta’minlash esa davlat tomonidan jamiyatni tahdidlardan himoya qilish uchun belgilanadigan hamda doimiy ravishda takomillashtirib boriladigan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa kompleks tashkiliy chora-tadbirlarni qamrab oluvchi yaxlit tizimdir.

Mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish borasidagi ishlarni takomillashtirish maqsadida 2021-yilning 12-fevral kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida Ichki ishlar vazirligida kengaytirilgan yig‘ilishi o‘tkazildi⁸² va jinoyatchilikni mahallalarda jilovlash, bunda esa huquqbuzarliklarni profilaktikaga ma’sul bo‘lgan subyektlar, jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura, Milliy gvardiyasi, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi va Davlat soliq qo‘mitalari mahalla bilan hamkorlikda profilaktika ishlarini tashkil qilish, shuningdek, mahalla tizimini takomillashtirish, mahallalarda tinchlik va osoyishtalikni mustahkamlash, mahallalarning kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda “qizil”, “sariq” va “yashil” toifalarga ajratish, mahallada jinoyatchilikning barvaqt oldini olish borasidagi faoliyatni tashkil etish, “qizil” va “sariq” toifali mahallalarda jinoyatlarning oldini olish va ishni to‘g‘ri tashkil etish bo‘yicha mas’ul rahbarlarni biriktirish hamda ularning harakatsizligiga nisbatan choralar ko‘rish masalalari ko‘rib chiqildi va aniq vazifalar belgilab berildi.

Xususan, respublika miqyosida 2022-yil 9-oyida sodir etilgan jinoyatchilik tahliliga ko‘ra, qotillik jinoyatining 43,5 foizi oila-turmush doirasidagi nizolar oqibatida kelib chiqqan, ushbu jinoyatlarning 97,5 foizi er-xotin, aka-uka, ota-o‘g‘il o‘rtasida yuz bergan, shuningdek, oila-turmush doirasida 1116 ta

⁸² O‘zbekiston Respublikasi IIV Hay’at qarorining 8-sonli bayoni. 12.02.2021 y.

jinoyat sodir etilgan bo‘lib, ushbu jinoyatlar tahliliga ko‘ra JKning 104-moddasi bo‘yicha 114 ta, JKning 105-moddasi bo‘yicha 313 ta, JKning 109-moddasi bo‘yicha 689 ta jinoyat sodir bo‘lgan, shundan jinoyat sodir etuvchi shaxslar kesimida oladigan bo‘lsak, eri tomonidan xotiniga 574 ta, xotini tomonidan eriga 33 ta, qo‘shnisiga 91 ta, akasi yoki ukasiga 135 ta, qarindoshiga nisbatan esa 389 ta holatda sodir etilganligi aniqlangan.

Jinoyatchilik tahlilidan ko‘rinib turibdiki, jinoyat o‘choqlari mahallalardagi oilalarda va ushbu oilalarda istiqomat qiluvchi shaxslar tomonidan sodir etilgan, shu sababli ham ***birinchidan***, har bir mahalla, oila va shaxs kesimida jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish, ***ikkinchidan***, hududlarda jinoyatchilik ahvolidan kelib chiqib “jinoyat o‘choqlari”ni bartaraf etish uchun barcha zarur kuch va vositalarni jalb qilish, ***uchinchidan***, “respublika-viloyat-tuman-mahalla” tizimi asosida yaxlit boshqaruv va uzluksiz nazorat qilish mexanizmini joriy etish, ***to‘rtinchidan***, huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining zamonaviy qiyofasini yaratish hamda sohani to‘liq raqamlashtirishga erishish jamoat xavfsizligini ta’minlashni tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizmlari sifatida amaliyotga joriy etish hozirgi kundagi jinoyatchilik profilaktikasining nechog‘lik dolzarbligidan dalolat beradi⁸³.

Ichki ishlar vazirligi hay’atining kengaytirilgan yig‘ilishida belgilab berilgan vazifalar, xususan, jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishning yaxlit tizimini shakllantirish, ichki ishlar organlarining eng quyi bo‘g‘inidan respublika darajasigacha samarali faoliyatini yo‘lga qo‘yish va zamonaviy ish uslublarini joriy etish orqali mamlakatimizda huquq-tartibot va qonuniylikni mustahkamlash, aholining tinchligi va osoyishtaligini ta’minlash maqsadida 26.03.2021 yil kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6196-son Farmoni qabul qilindi⁸⁴.

Mazkur farmonga ko‘ra ichki ishlar organlari faoliyatini tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizmlari, ya’ni har bir mahalla, oila va shaxs kesimida jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishga oid muammolarni bevosita joylarning o‘zida hal etish, hududlarda jinoyatchilik ahvolidan kelib chiqib, har bir tuman, shahar va mahallalarni toifalarga ajratish hamda hokimliklar, sektorlar va jamoatchilik bilan hamkorlikda «jinoyat o‘choqlari»ni bartaraf etish uchun barcha zarur kuch va vositalarni jalb qilish, «respublika - viloyat - tuman - mahalla» tizimi asosida yaxlit boshqaruv va uzluksiz nazorat qilish mexanizmlarini joriy etish, ichki ishlar va boshqa davlat organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash borasidagi faoliyatini samarali muvofiqlashtirish orqali mamlakatimizda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash kabi vazifalar belgilab berildi.

Shuningdek, mahalla huquq-tartibot maskani hududdagi jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishning asosiy quyi bo‘g‘ini hisoblanishi, mahalla huquq-tartibot maskani negizida hududdagi ichki ishlar organlarining tegishli sohaviy xizmatlari hamda Milliy gvardiya va boshqa davlat organlarining muvofiqlashtirilgan faoliyati tashkil etilishi, mahalla huquq-tartibot maskani tomonidan jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish ishlarini tizimli tashkil etish

⁸³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6196-son Farmoni.

⁸⁴ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 26.03.2021 y., 06/21/6196/0240-son

va muvofiqlashtirish vazifasi profilaktika inspektoriga yuklanishi yangi tartib sifatida joriy etildi.

Mazkur farmonni huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish ishlarini tizimi va yangi mexanizmi mahalla huquq-tartibot maskanlarida, mahallalar kesimida joriy etish uchun va ichki ishlar organlarining mahallalar kesimida tashkil etilgan tarkibiy tuzilmasi bo’yicha tamal toshi va asosiy huquqiy hujjat sifatida e’tirof etish mumkin, zero, O’zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to’g’risida”gi qonunda ichki ishlar organlarning tarkibiy tuzilmasi sifatida huquq-tartibot maskanlari tuzilishi nazarda tutilmagan edi⁸⁵.

O’zbekiston Respublikasining PF-6196-son Farmoni va 2021-yilning 12-fevral kuni O’zbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida Ichki ishlar vazirligida kengaytirilgan yig’ilishi bayonnomasida belgilangan vazifalarni ijrosini ta’minlash maqsadida O’zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura, Milliy gvardiyasi, Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi va Davlat soliq qo’mitasining 2021-yil “30”-martdagi 4/qq-28//6/14/2021-18/-sonli “Mahallalarni kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda toifalash hamda jinoyatchilikning oldini olish bo’yicha amalga oshirilishi lozim bo’lgan profilaktik tadbirlarni yanada takomillashtirish to’g’risida” Qarori qabul qilindi⁸⁶.

Mazkur Qarorda respublikadagi barcha mahallalarni kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda “qizil”, “sariq” va “yashil” toifalarga ajratib, Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura, Milliy gvardiyasi, Davlat soliq qo’mitasi va Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligiga hamkorlikda profilaktik tadbirlarni tashkil etish vazifasi yuklatildi va “Mahallalarni kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda toifalash hamda hamkorlikda profilaktik tadbirlarni tashkil etish to’g’risida”gi Yo’riqnoma va aholining har bir muammoli toifasi kesimida profilaktik choralarni belgilovchi Metodik yondoshuvlar hamda toifalarga ajratish mezon sifatida kiritilgan hisobot shakli tasdiqlangan.

“Mahallalarni kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda toifalash hamda hamkorlikda profilaktik tadbirlarni tashkil etish to’g’risidagi” Yo’riqnomada mahallalarni kriminogen vaziyatidan kelib chiqib toifalashning mezonlari, ya’ni **“yashil” toifa mahalla** - hududida oldini olish mumkin bo’lgan jinoyat sodir etilmagan mahalla, **“sariq” toifa mahalla** - mahalla hududida oldini olish mumkin bo’lgan hisobot davridagi jinoyatlarning aholi soniga nisbatan salmog’i tuman ko’rsatkichi bilan barobar bo’lgan yoki undan past bo’lgan mahalla, **“qizil” toifa mahalla** -mahalla hududida oldini olish mumkin bo’lgan hisobot davridagi jinoyatlarning aholi soniga nisbatan salmog’i tuman ko’rsatkichidan ko’p bo’lgan, shuningdek, alohida tasnifdagi shaxslar (voyaga yetmagan, ayollar, ishsizlar, muqaddam sudlangan, profilaktik hisobda turgan, ma’muriy nazorat ostida turuvchi hamda mast holatda) tomonidan jinoyat sodir etilish salmog’i yuqori bo’lgan mahalla tarzida tasniflandi.

Xususan, O’zbekiston Respublikasida 2022-yil 9-oy yakuni bo’yicha jinoyatchilikning mahallalar kesimida qilingan tahliliga ko’ra Respublikadagi mavjud **9373 ta** mahallaning jami 5498 tasi, ya’ni 58,7 foiz mahallada jinoyat sodir etilgan bo’lib, shundan **3095 tasi**, ya’ni 25,6 foiz mahallada aholi soniga nisbatan jinoyat yuqori bo’lganligi bois **“qizil”** toifali mahallaga, **2403 ta** mahallalarda aholi soniga nisbatan kam jinoyat sodir etilganligi uchun **“sariq”** toifali mahallaga va **3875 ta**, ya’ni 41,3 foiz mahallada jinoyat sodir etilmaganligi sababli **“yashil”** toifali mahallalarga ajratilgan.

Mahallalarning kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda ularni toifalash ish unumdorligini oshirib, kuch vositalarni manzilli taqsimlanishiga ko’maklashib, huquqbuzarliklar profilaktikasini

⁸⁵ O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2016 yil 26 sentyabr, 38-son, 438-modda

⁸⁶ <http://moqqv.uz/uz/news/profilaktik-choralarni-belgilovchi-metodik-yondashuv>

amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar, muassasalarning o‘zaro hamkorligini ta’minlash hamda ularning faoliyatini muvofiqlashtirish bo‘yicha ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, mazkur qo‘shma qaror bilan O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Milliy gvardiya hamda Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligining 2020-yil 20-apreldagi 26/15/10-son “Kriminogen vaziyati og‘ir bo‘lgan mahallalarda jinoyatlarni jilovlashning yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi hamda O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Ichki ishlar vazirligi, Milliy gvardiya hamda Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligining 2020-yil 16-oktyabrdagi 58/73/44/40-son “Kriminogen vaziyatidan kelib chiqqan holda mahallalarda jinoyatchilikning oldini olish borasidagi faoliyatni takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorlari bekor qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6196-son [Farmoniga](#) muvofiq, shuningdek, jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha o‘rnatilayotgan yangi mexanizmlarning samarali amalga oshirilishini ta’minlashda ichki ishlar organlarining roli va mas’uliyatini yanada oshirish maqsadida 2021-yil 2-aprel kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-5050-son Qarori⁸⁷ qabul qilinganligi mahallalarda huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar, muassasalarning, ayniqsa, ichki ishlar organlarining va fuqarolarni o‘zini o‘zi boshqarish organlarining o‘zaro hamkorligini ta’minlash hamda ularning faoliyatini muvofiqlashtirish jarayonlarini huquqiy tartibga solishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur qaror asosida Mahalla huquq-tartibot maskani to‘g‘risidagi nizom [1-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlandi, unga ko‘ra tuman (shahar) hokimlari har oyda mahalla huquq-tartibot maskaniga rahbarlik qilayotgan profilaktika katta inspektori bilan shaxsan uchrashib, hududda jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida aniqlangan muammoli masalalarni hal etish choralari ko‘rishi, xalq deputatlari tuman (shahar) Kengashlari har yarim yilda mahalla huquq-tartibot maskaniga rahbarlik qilayotgan profilaktika katta inspektorining hududda jamoat xavfsizligini ta’minlash ahvoli bo‘yicha hisobotini eshitish va zarur choralarni belgilash amaliyotini joriy etish, bevosita joylarga chiqqan holda profilaktika inspektorlari tomonidan har bir oila va xonadondagi muhitni, shuningdek, huquqbuzarliklar sodir etilishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy, infratuzilma va boshqa muammolarni o‘rganish hamda bartaraf etish bo‘yicha «Xavfsiz xonadon» va «Xavfsiz hovli» tizimini yo‘lga qo‘yish mexanizmi belgilab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5050-son Qaror ijrosini ta’minlash, shuningdek, mahalla huquq-tartibot maskanlari faoliyatini hududlarda samarali tashkil etish maqsadida 2021-yil 16-may kuni O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi va O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi bilan kelishilgan holda O‘zbekiston Respublikasi IIVning “Mahalla huquq tartibot maskanlarini tashkil etish chora tadbirlari to‘g‘risida” 166-sonli buyrug‘i qabul qilindi, ushbu buyruqning 1-ilovasiga asosan “Mahalla huquq-tartibot maskani to‘g‘risida”gi Nizom va 2-ilovaga asosan, “Mahalla huquq-tartibot maskanida xizmatga jalb etilgan xodimlarning xizmat vazifalari”, 3-ilovasiga asosan, mahalla huquq-tartibot maskani binosining minimal standartdagi namunaviy loyihasi va 4-ilovasiga muvofiq mahalla huquq-tartibot maskani namunaviy peshlavha shakli tasdiqlandi.

⁸⁷ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 02.04.2021 y., 07/21/5050/0280-son

“Mahalla huquq-tartibot maskani to’g’risida”gi Nizomga ko’ra **mahalla-huquq-tartibot maskani** – mahalla va qishloqlarda jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish faoliyatini bevosita amalga oshiradigan, shuningdek, fuqarolarning xavfsizligi va osoyishtaligini ta’minlash borasida ichki ishlar organlari, boshqa huquq-tartibot organlari va jamoat tuzilmalarining mahallalar kesimida birgalikda ishlashni tashkil etadigan ichki ishlar organlarining eng quyi bug’inidagi tarkibiy tuzilmasi hisoblanadi.

Bundan tashqari nizomda huquq-tartibot maskanda faoliyat olib boruvchi profilaktika katta inspektori, profilaktika inspektori, profilaktika inspektorining jamoat tartibini saqlash bo’yicha yordamchisi, ichki ishlar organlarining xotin-qizlar masalalari bo’yicha inspektori, probatsiya bo’linmasi inspektori, tezkor vakil, patrul-post xizmati xodimlari, milliy gvardiya bo’linmasi, boshqa vakolatli organlarning xodimlari va jamoat tuzilmalarining vakillari, shuningdek nizomda maskanning asosiy vazifalari va funksiyalari, maskanning moddiy texnik ta’minoti va yakunlovchi qoidalari huquqiy jihatdan tartibga solingan.

Buyruqning 2-ilovasiga ko’ra tasdiqlangan “Mahalla huquq-tartibot maskanida xizmatga jalb etilgan xodimlarning xizmat vazifalari”da nizomning 4-bandida ko’rsatib o’tilgan huquq-tartibot maskanda faoliyat olib boruvchi subyektlardan farqli ravishda profilaktika katta inspektori, profilaktika inspektori, ichki ishlar organlarining xotin-qizlar masalalari bo’yicha katta inspektori, ichki ishlar organlari probatsiya bo’linmasi inspektori, ichki ishlar organlari patrul-post xizmati xodimlari, ichki ishlar organlari yo’l-harakat xavfsizligi xizmati xodimi, ichki ishlar organlari jinoyat qidiruv bo’linmalari tezkor xodimi, ichki ishlar organlari terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashish bo’linmalari tezkor xodimi, ichki ishlar organlari tergov bo’linmalari tergovchi va surishtiruvchisi, Milliy gvardiya harbiy xizmatchilari va xodimlari, profilaktika inspektorining jamoat tartibini saqlash bo’yicha yordamchisi, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari xodimlari, “fidokor yoshlar” jamoatchilik guruhi a’zolarining vazifalari belgilab berilgan.

Mamlakatimizda so’nggi yillarda jamoat xavfsizligini ta’minlash yo’nalishidagi ishlarni «Xalq manfaatlariga xizmat qilish» tamoyili asosida tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizm va tartiblari joriy etilib, davlat organlarining jamoatchilik tuzilmalari bilan o’zaro maqsadli hamkorligi yo’lga qo’yilgan bo’lsada, ammo so’nggi paytlarda jahonda kuchayib borayotgan turli xavf-xatar va ziddiyatlar, el-yurt tinchligi va osoyishtaligiga tahdidlar, pandemiya, tabiiy va texnogen ofatlar mas’ul davlat tuzilmalariga o’z faoliyatini «Barcha sa’y-harakatlar inson qadri uchun» degan ustuvor g’oya asosida yanada takomillashtirish vazifasini yuklamoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib va O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6196-son [Farmoniga](#) muvofiq, shuningdek, mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini yanada rivojlantirish hamda ushbu sohadagi davlat siyosatining istiqbolli yo’nalishlarini belgilash maqsadida 2021-yil 29-noyabr noyabr kuni O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-27-son Farmoni qabul qilindi⁸⁸ va ushbu farmonning 1-ilovasiga muvofiq “O’zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasi”, 2-ilovasiga muvofiq “2022 – 2025-yillarda O’zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini rivojlantirish strategiyasi” va 3-ilovasiga muvofiq “2022–2025-yillarda O’zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini rivojlantirish strategiyasini” 2022 yilda amalga oshirish bo’yicha «yo’l xaritasi» tasdiqlandi.

⁸⁸ Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.12.2021 y., 06/21/27/1116-son

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi milliy xavfsizlikning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblangan jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasidagi davlat siyosatini belgilovchi muhim hujjat hisoblanadi.

Konsepsiyada jamoat xavfsizligi, jamoat xavfsizligini ta’minlash tushunchalari, jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasidagi milliy manfaatlar, jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari, jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining asosiy tamoyillari, jamoat xavfsizligini ta’minlash davlat idoralari va tashkilotlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamoat birlashmalari, fuqarolar hamda ommaviy axborot vositalari bilan hamkorligi begilangan.

Shuningdek, konsepsiyada jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimi jamoat xavfsizligini ta’minlovchi va unda ishtirok etuvchi sub’ektlar davlat organlari va tashkilotlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar va fuqarolar jamoat xavfsizligini ta’minlashda ishtirok huquqiy tartibga solingan.

Alohida e’tiborli jihati shundaki, konsepsiyaning 13-bandida jamoat xavfsizligini ta’minlovchi subyekt sifatida O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi jamiyatda «Obod va xavfsiz mahalla» tamoyilining to‘laqonli va samarali joriy etilishini tashkil etishi, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishi, vakolati doirasida mahallalarda jamoat xavfsizligini ta’minlash, shu jumladan, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, fuqarolarda qonunga hurmat va itoat hissini kuchaytirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishi, oila institutini mustahkamlash bo‘yicha, eng avvalo, «Sog‘lom oila - sog‘lom jamiyat» g‘oyasini hayotga tatbiq etishga yo‘naltirilgan yagona davlat siyosatini yuritishi, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko‘mak berilishini tashkil etishi, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlashga oid davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta’minlashi, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishi, mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi roli va faolligini oshirishi, xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta’minlashi kabi vakolatlarining berilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligiga mahallalarda huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish masalalarida ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlarining o‘zaro hamkorligini mustahkamlashi kabi vakolatlarni berilishi davlat organlari va jamoat tashkilotlarini birlashtiruvchi, hamkorligini ta’minlovchi muvofiqlashtiruvchi sifatida ko‘prik vazifasini bajarishga keng imkoniyatlar yaratildi.

“2022 – 2025-yillarda O‘zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini rivojlantirish strategiyasi”da Huquq-tartibotni yanada mustahkamlash va jinoyatchilikning yangi ko‘rinishlariga qarshi kurashish zarurati mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlar belgilab olingan bo‘lib, Strategiyaning maqsadi mamlakatda jamoat xavfsizligini ta’minlashning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish bo‘yicha huquqiy, uslubiy, ilmiy, tashkiliy choralarni ishlab chiqish va samarali amalga oshirishdan iborat.

Strategiyaning 25,26-bandlarida mahalla huquq-tartibot maskanining namunaviy loyihasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish, respublika bo‘yicha mahalla huquq-tartibot maskanlari faoliyatini to‘laqonli yo‘lga qo‘yish vazifasi yuklatilgan bo‘lib, bu o‘z navbatida mahallalarda ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlarining o‘zaro hamkorlik asosida huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishni takomillashtirishni belgilab berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-27-son Farmonini ijrosini ta’minlash, shuningdek mahalla huquq-tartibot maskanlari faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida 2022-yil 23-iyun kuni Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Mahalla huquq-tartibot maskanlari faoliyatini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 343-son Qarori qabul qilindi⁸⁹. Ushbu qarorda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi PQ-5050-son qaroriga muvofiq ichki ishlar organlarining quyi bo‘g‘inidagi tarkibiy tuzilmasi hisoblanadigan mahalla huquq-tartibot maskanlari tashkil etilganligi ma’lumot uchun qabul qilingan.

Shuningdek, maskanlar mahallalarda jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklarni oldini olish hamda ichki ishlar organlari, boshqa huquq-tartibot organlari va jamoat tuzilmalarining faoliyatini muvofiqlashtirish maqsadida Toshkent shahri tumanlarida, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va viloyatlar markazlarida hamda yirik tuman va shaharlarda har beshta mahalladan bittasida ichki ishlar organlari tayanch punktlari negizida, shuningdek, mavjud bo‘sh turgan binolardan samarali foydalangan holda tashkil etilishi va ichki ishlar organlariga tegishli bo‘lishi belgilab qo‘yildi. Shuningdek, mazkur qarorda mahalla huquq-tartibot maskani tuzilmasi va uning namunaviy loyihasi tasdiqlandi.

Respublika miqyosida Vazirlar Mahkamasining 343-son qarori asosida tashkil etilishi rejalashtirilgan huquq-tartibot maskanlar soni 802 ta mo‘ljallangan bo‘lsada, ammo amalda huquq-tartibot maskanlar soni 329 tani tashkil etadi, 2023–2025-yillarda yana 473 ta tashkil etilishi rejalashtirilgan.

Bu borada IIV tomonidan Toshkent shahar, viloyatlar hokimliklariga va Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashlariga Ichki ishlar vazirligi tomonidan tegishli xatlar yuborilib, huquq-tartibot maskanlari bo‘yicha dasturlar va rejalari olingan.

Vazirlar Mahkamasining 343-son qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Milliy gvardiyasi, Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi, Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi va Yoshlar ishlari agentligining 2022-yil 21-iyuldagi 34-qq /20, qq-8, qq-5, 01-07/26-son qo‘shma qarori qabul qilindi va unga ilova sifatida

“Mahalla huquq-tartibot maskanlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishda hamkorlik qilish tartibi to‘g‘risida” Yo‘riqnoma tasdiqlandi.

Mazkur yo‘riqnomada huquq tartibot maskanida mahallalarda huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha ichki ishlar organlarining sohaviy xizmatlar, xotin-qizlar masalalari bo‘yicha inspektorlarining, ichki ishlar organlari patrul-post xizmati bo‘linmalarining maskanlarda ichki ishlar organlari tegishli sohaviy xizmatlari bilan, ichki ishlar organlari yo‘l-patrul xizmati xodimlarining maskanlardagi hamkorlikdagi vazifalari, jinoyat qidiruv bo‘linmalarining maskanlarda tergov organi bo‘linmalari hamda huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘linmalari bilan hamkorligi, ichki ishlar organlari terrorizm va ekstremizga qarshi kurashish bo‘linmalari hamda huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘linmalari bilan hamkorlikdagi vazifalari, tergov bo‘linmalari tergovchilari, surishtiruv bo‘linmalari surishtiruvchisining maskanlarda hamkorlikdagi vazifalari, profilaktika inspektorining jamoat tartibini saqlash bo‘yicha yordamchilarning maskanlarda hamkorlikdagi vazifalari, Milliy gvardiya harbiy xizmatchilari va xodimlarining maskanlarda profilaktika inspektorlari hamda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorligi, Fidokor yoshlar jamoatchilik guruhlarini a’zolarining maskanlarda ichki ishlar organlari bilan

⁸⁹ Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 13.05.2022 y., 09/22/255/0412-son

hamkorlikdagi vazifalari, Yoshlar agentligining hududiy bo‘linmalarining maskanlarda ichki ishlar organlari bilan hamkorlikdagi vazifalari, Ayollarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlarining maskanlarda ichki ishlar organlari bilan hamkorlikdagi vazifalari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ichki ishlar organlari bilan hamkorligi, nodavlat notijorat tashkilotlarining ichki ishlar organlari bilan hamkorligi masalalari huquqiy tartibga solingan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish orqali huquqbuzarliklarni oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishning yaxlit tizimini shakllantirish, ichki ishlar organlarining eng quyi bo‘g‘inidan respublika darajasigacha samarali faoliyatini yo‘lga qo‘yish va zamonaviy ish uslublarini joriy etish orqali mamlakatimizda huquq-tartibotni mustahkamlash, aholining tinchligi va osoyishtaligini ta’minlash maqsadida jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida yaratilgan normativ-huquqiy va idoralararo huquqiy hujjatlar bilan huquqbuzarliklarni oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish bilan shug‘ullanuvchi subyektlarni huquqiy savodxonligini oshirish orqali erishish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. *O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2021.*
2. *O‘zbekiston Respublikasi IIV Hay’at qarorining 8-sonli bayoni. 12.02.2021 y.*
3. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6196-son Farmoni.*
4. *Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 26.03.2021 y., 06/21/6196/0240-son*
5. *O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2016 yil 26 sentyabr, 38-son, 438-modda*
6. *<http://moqqv.uz/uz/news/profilaktik-choralarni-belgilovchi-metodik-yondashuv>*
7. *Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 02.04.2021 y., 07/21/5050/0280-son*
8. *Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.12.2021 y., 06/21/27/1116-son*
9. *Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 13.05.2022 y., 09/22/255/0412-son*

* * *

Isamutdinov Ravshan Raxmonovich

*Markaziy saylov komissiyasi huzuridagi Saylov qonunchiligi va
zamonaviy texnologiyalar bo'yicha o'quv markazi
direktor o'rinbosari, mustaqil izlanuvchi*

XAVFSIZ MAHALLA TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada xavfsiz mahalla tushunchasi va mohiyati nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, xavfsiz mahalla tushunchasi mazmuni atroflicha tahlil qilinib, uning mazmun-mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: xavfsiz mahalla, xavfsizlik, tushuncha, qonunchilik, tinchlik va osoyishtalik, huquqbuzarlik, xavf-xatar.

Аннотация. В данной статье теоретически анализируется понятие и особенности безопасной махалли. Также, подробно проанализировано содержание особенности безопасной махалли, раскрыты его сущность и особенности.

Ключевые слова: безопасная махалля, безопасность, понятие, законодательство, мир и спокойствие, правонарушения, преступность, опасность.

Abstract. This article theoretically analyzes the concept and essence of a safe neighborhood. The content of the concept of a safe neighborhood is also analyzed in detail, its essence and features are disclosed as well.

Key words: safe neighborhood, security, concept, legitimacy, peace and tranquility, offense, danger.

Keyingi yillarda mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar aholi osoyishtaligi va tinchligini ta'minlash tizimini takomillashtirishga qaratilmoqda.

Bu borada amalga oshirilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri xavfsizlikni “mahallabay” tizimi asosida o'rganish va ilmiy asosda tadqiq etish hisoblanadi. Shu jihatdan ayni paytda shakllanayotgan “Xavfsiz mahalla” tushunchasi jamiyatimiz hayoti va ilmiy doiralarda nihoyatda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

XX asrning boshlaridan “Xavfsiz mahalla” tushunchasi bizning leksikonimizda tez-tez qo'llanila boshlandi. Bu har bir mahalladagi mavjud xavf-xatardan kelib chiqib, jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirish va hududda tinch hamda osoyishta hayotni ta'minlash bilan izohlanadi.

“Xavfsiz mahalla” tushunchasi haqida so'z borar ekan, ushbu ibora “xavfsiz” va “mahalla” so'zlari birikmasidan tashkil topgan bo'lib, mazkur tushunchalarini har birini alohida tadqiq etish muhim hisoblanadi.

“O'zbek tilining izohli lug'ati”da “xavfsiz” so'zi arabcha – xavf so'zining o'zagidan olingan bo'lib xavf tug'dirmaydigan va xatarsiz [1] deb ta'rif berilgan.

Bugungi kunda “Xavfsiz” va “Xavfsizlik” kabi atamalar sinonim tarzida qo’llanilib kelinib, mazkur tushunchalar haqida olimlar va mutaxassislar o’rtasida turli xil fikrlar, qarama-qarshi yondoshuvlar mavjud.

Ilk bor “xavfsizlik” atamasi Rober tomonidan 1190 yillarda ishlatilgan bo’lib, unga ko’ra o’zini har qanday xavf-xatardan himoyalangan deb hisoblovchi inson ruhiyatining xotirjam holati bilan ifodalangan [2].

Tarixning keyingi yillarda dunyoda bo’lib o’tgan turli xil siyosiy o’zgarishlar va urushlar ushbu tushuncha haqida yagona yondoshuvni shakllanmaganligi bilan izohlanadi.

Shu nuqtayi nazardan “xavfsizlik” tushunchasining mazmunini aniqlash bo’yicha ilmiy adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Jumladan, X.Abulqosimov fikricha, xavfsizlik ko’p qirrali bo’lib, u butun insoniyat, davlat yoki iqtisodiy tizimning normal faoliyat yuritishi, rivojlanishi uchun noxush, salbiy, zararlik ta’sirlardan, xavf-xatarlardan saqlanish, himoyalalanish holatini ifodalaydi. Xavfsizlik umumiy tarzda ziyon yetkazish uchun potensial sharoitlarning yo’qligini, saqlanishlik, himoyalalanish va ishonchlikni anglatadi [3].

Rossiyalik tadqiqotchi G.Ivashenko “Xavfsizlik tushunchasi haqida” [4] deb nomlangan maqolasida xavfsizlik mohiyatini tahlil qilar ekan, tizimli-faoliyat yondashuvidan kelib chiqib, uning mazmunini quyidagi tezisda ifodalaydi: “faoliyat har qanday ijtimoiy mavjudotning yashab qolishini ta’minlovchi usul, ... va uning tub mohiyatini anglatuvchi omildir. Ijtimoiy hayotda faoliyatning u yoki bu jihatini namoyon etmaydigan birorta ham hodisa mavjud emas”.

Mazkur ta’riflardan farqli ravishda I.Boboqulov va X.Umarovlarning keltirishicha, “Xavfsizlik” atamasi ostida an’anaviy ravishda xavfning mavjud emasligi tushuniladi. Deyarli barcha siyosiy va diplomatik qomuslarda mazkur ta’rif keltirilgan. Biroq, bu xavfsizlikka nisbatan tadqiqotchilarning yondashuvi bir xil degan ma’noni anglatadimi? Albatta, yo’q. Mazkur masala yuzasidan salmoqli risolalar mavjud bo’lishiga qaramasdan, xavfsizlik konsepsiyasi “predmetoldi” holatida. Xavfsizlik “ta’rif berilishi murakkab atama” sifatida tavsiflanadi [5].

Yuqoridagi olimlar va mutaxassislar tomonidan aytilgan fikrlar shundan dalolat beradiki, olimlarning ilmiy fikrlarida “xavfsizlik” tushunchasini ta’riflashda yagona yondashuv yo’q.

Bizning fikrimizcha, xavfsizlik tushunchasi uni qaysi soha yoki yo’nalishga qarab qo’llanishiga ko’ra ta’riflash maqsadga muvofiqdir.

Boisi, tinchlik va barqarorlik xavfsizlik ta’minlangandagina vujudga keladi. Bu o’z navbatida xavfsizlikni ta’minlash uchun majmuaviy yondashish lozimligini ko’rsatadi [6]. Chunki xavfsizlikning ijtimoiy, madaniy, siyosiy, iqtisodiy, harbiy, ekologik, texnik kabi turlari mavjud bo’lib, bizningcha ular, barqarorlikka, uni ta’minlashda vosita sifatida xizmat qiladi [7].

Bugungi kunda xavfsizlikni sohalari turli-tuman bo’lib, har bir xavfsizlikni sohasi ma’lum bir ijtimoiy xavflilik darajalarni bartaraf etishga qaratilgandir.

Odatda, xavfsizlikni ko’lamiga ko’ra tasnifida eng quyi pog’onasida mahalliy xavfsizlik turadi desak adashmagan bo’lamiz. Hozirgi vaqtda mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar va

o‘zgarishlar asosan, xavfsizlik ko‘lamini kichik bir hudud, ya’ni mahalla darajasida ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda.

Mahalla - tarixiy-ijtimoiy tuzilma hamda fuqarolik jamiyatining muhim elementi hisoblanadi.

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “mahalla” arabcha so‘z bo‘lib – joy, o‘rin, makon ma’nolarni bildirib, shaharning ma’lum bir hududni o‘z ichiga olgan va aholisi bir jamoaga birlashgan, o‘zini-o‘zi boshqarishga asoslangan ijtimoiy-hududiy bo‘lagi [8] deb ta’rif berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikni e’lon qilinishi bilan milliy davlatchiligimiz tarixida ilk bor “mahalla” tushunchasi Konstitutsiyamizga kiritildi.

Asosiy Qomusimizning 105-moddasi bilan shaharcha, qishloq va ovullar, shuningdek ular tarkibidagi mahallalar hamda shaharlardagi mahallalar - fuqarolarning yig‘inlari o‘zini o‘zi boshqarish organlari sifatida mustahkamlab qo‘yildi.

Ayni paytda, 2013 yil 22 apreldagi “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi [9] O‘zbekiston Respublikasining Qonunida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishi tushunchasi berilgani bilan, “mahalla” tushunchasi bilan bog‘liqligi huquqiy jihatdan yetarlicha yoritilmagan.

Shu bois, “xavfsiz” va “mahalla” so‘zlarining mazmun-mohiyatidan kelib chiqib, “Xavfsiz mahalla” tushunchasini ilmiy tadqiq etar ekanmiz mazkur tushunchasining paydo bo‘lishi O‘zbekiston mustaqil tarixida ikkinchi prezident etib saylangan Shavkat Mirziyoyev davri bilan bog‘liq hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev 2020 yil 12 fevral – mahalla tizimini takomillashtirish, mahallalarda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, jinoyatchilikning oldini olish masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan yig‘ilishda “Jahonda yuz berayotgan murakkab iqtisodiy va siyosiy vaziyat sharoitida Vatanimiz xavfsizligi va xalqimizning osoyishta hayotini ta’minlash har qachongidan ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Buning ahamiyatini hammamiz yaxshi tushunamiz, albatta.

Shu sababli men Oliy Majlisga Murojaatnomamda mutlaqo yangi tizimni – “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etish zarurligini birinchi marotaba ilgari surgan edim.

Xavfsiz mahalla deganda esa tinchlik va osoyishtalik hukm surayotgan, jamoat xavfsizligi to‘liq ta’minlangan, jinoyatchilikdan holi aholi maskanlarini nazarda tutamiz. [10]”, deb ta’kidladi.

Bugungi kunda ilmiy adabiyotlarda “Xavfsiz mahalla” tushunchalarini so‘z birikma sifatida tushunish va shunga mos tarzda turlicha talqin qilinmoqda. Buning asosiy sababi qonunchilikda, adabiyotlarda va boshqa hujjatlarda (idoralararo qo‘shma qaror, chora-tadbirlar rejasi, dastur va hokazo) mazkur atamalar juda ko‘p ishlatilishiga qaramasdan, hujjatlarda tushunchalarga ta’rif berilmagan.

Xulosa o‘rnida aytish joizki, xavfsiz mahalla tushunchasi mazmun-mohiyatini anglash, unga ta’sir etuvchi demografik, ijtimoiy-iqtisodiy, geografik va ijtimoiy-ma’naviy omillarga alohida e’tibor bergan holda ilmiy jihatdan o‘rganish maqsadga muvofiq.

Yuqorida keltirilgan fikr va mulohazalardan kelib chiqib, “xavfsiz mahalla” tushunchasini quyidagicha ta’riflash mumkin:

“Xavfsiz mahalla” – o‘zini-o‘zi boshqarishga asoslangan institut doirasida ma’lum bir hududning barqarorligini ta’minlashning o‘ziga xos faoliyatidir”.

Adabiyotlar ro’yxati

1. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati. A.Madvaliev tahriri ostida. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. – Toshkent, – 2006. – B.372.*
2. *Основы экономической безопасности – Москва, 1996. – С.3;*
3. *Abulqosimov H.P. Iqtisodiy xavfsizlik. – Toshkent, Akademiya, 2006. – B.7;*
4. *Белов П. Крзис теории национальной безопасности. //http://www.netda.ru/belka/texty/imper/imp-bel.htm;*
5. *Bobokulov I.I. Umarov X.P. Xavfsizlik asoslari. O‘quv qo‘llanmasi. – Toshkent: JIDU, 2010. – B.20-21;*
6. *R.Samarov, K.Haydarov, Axborot xavfsizlik psixologiyasi (O‘quv qo‘llanma) – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 91 b;*
7. *Xaydarov K. Tinchlik va barqarorlikni ta’minlashda axborot: siyosiy-psixologik jihat // O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti Axborotnomasi. №2. – Toshkent: 2018. – B. 34-37;*
8. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati. A.Madvaliev tahriri ostida. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. – Toshkent, – 2006. – B.572;*
9. *2013 yil 22 apreldagi “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqidagi O‘RQ-350-son qonun. https://lex.uz/acts/2156899;*
10. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev nutqi. “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili amalga oshiriladi. 12.02.2020. https://president.uz/uz/lists/view/3351.*

* * *

Mamatqulov To‘lqin Boyxo‘rozovich,
O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi
Huquqbuzarliklar profilaktikasi kafedrası boshlig‘i,
y.f.n., dotsent, polkovnik

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING FAOLIYATIDA “MAHALLABAY”, “OILABAY” VA “FUQAROBAY” ISHLASH TIZIMINING MAHALLA KESIMIDA HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISHDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya. Ushbu maqolada, profilaktika inspektorining faoliyatida “mahallabay”, “oilabay” va “fuqarobay” ishlash faoliyati, ushbu tizimning mahalla kesimida huquqbuzarliklarning oldini olishdagi ahamiyati, bu boradagi normativ-huquqiy hujjatlar va ularning mazmun-mohiyati, shuningdek, profilaktika inspektorining mahallada bevosita faoliyat yurituvchi subyektlar, MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetkachisi bilan hamkorligi, ushbu yo‘nalishdagi ishlarni tashkil etish jarayonidagi mavjud muammo va kamchiliklar hamda ularning yechimlari yuzasidan fikr va mulohazalar yoritilgan.

Tayanch tushunchalar: profilaktika inspektori, huquqbuzarlik, huquqbuzarliklar profilaktikasi, mahallabay, oilabay, fuqarobay, mahalla fuqarolar yig‘ini raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetkachisi, “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”, mahallabay ishlash tizimi, oilabay ishlash tizimi, fuqarobay ishlash tizimi.

Аннотация. В данной статье деятельность “соседство”, “семья” и “гражданин” в деятельности инспектора профилактики, значение этой системы в предупреждении правонарушений в соседстве, нормативно-правовые документы по этому поводу и их содержание, а также субъекты, непосредственно действующие по соседству с инспектором по профилактике, взаимодействие с председателем МФЮ, заместителем губернатора, женскими активистами и представителями молодежи, выделены существующие проблемы и недостатки в процессе организации работы в данном направлении и пути их решения.

Основные понятия: инспектор по профилактике, правонарушение, профилактика правонарушений, лидер сообщества, член семьи, член-гражданин, председатель районного собрания, помощник мера, активистка женщин и молодежный лидер, “Железный реестр”, “Женский реестр”, “Молодежный реестр”, работа в общинной системе, семейная рабочая система, гражданская рабочая система.

Annotation. In this article, the activity of “neighborhood”, “family” and “citizen” in the activities of the prevention inspector, the importance of this system in the prevention of violations in the neighborhood, the normative legal documents in this regard and their content, as well as the entities directly operating in the neighborhood of the prevention inspector, cooperation with the chairman of MFY, deputy governor, women’s activists and youth representatives, existing problems and shortcomings in the process of organizing work in this direction and their solutions are highlighted.

Basic concepts: prevention inspector, offense, prevention of offenses, community leader, family member, citizen member, chairman of the neighborhood assembly, assistant mayor, women’s activist and youth leader, “Iron register”, “Women’s register”, “Youth register”, working in the community system, family working system, citizen working system.

Bugungi kunda mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning zamonaviy talablari mahallalar tomonidan amalga oshirilayotgan vazifalarning samarali ijrosini ta’minlash uchun tizimni takomillashtirishni taqozo etmoqda. Shunga ko‘ra, mahallaning fuqarolar hayoti va taqdiridagi ulkan ahamiyati ortib bormoqda. Bugungi kunda mahalla jamiyatdagi obodlik va farovonlik, tinchlik va barqarorlik, xavfsizlik va taraqqiyot, ma’naviy komillikka javob beradigan, shuningdek, targ‘ibot markazi bo‘lishi taqozo etilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Mahalla xalq bilan davlat o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lishi kerak. Odamlarning quvonch-u-tashvishidan doimo xabardor bo‘lish mahallaning asosiy vazifasidir”⁹⁰.

Mamlakatimizda aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida moddiy yordam va ko‘makka muhtoj oilalar ro‘yxatini shakllantirish maqsadida “Temir daftar” tuman, shahar va viloyatlar kesimida “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” joriy etildi.

Ushbu daftarlarga kiritilgan har bir fuqaro bilan **“fuqarobay”** ishlansa o‘z-o‘zidan moddiy yordam va ko‘makka muhtoj oilalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash maqsadli amalga oshadi. Endilikda to‘plangan mavjud tajriba hamda ushbu metodikani yanada takomillashtirish maqsadida yurtboshimiz tomonidan har bir mahalla, shahar, tuman va viloyat kesimida ayollar va yoshlar masalalari bo‘yicha yangi ish tizimi joriy etilishi, ya’ni **“Temir daftar”** va **“Ayollar daftari”** hamda **“Yoshlar daftari”**ga kiritilgan fuqarolar bilan **“Fuqarobay”** ishlash g‘oyasi ilgari surildi. Ularga ijtimoiy, huquqiy, psixologik qo‘llab-quvvatlashga, bilim va kasb o‘rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bor bo‘lgan ishsiz ayollar va yoshlar kiritiladi. Buning natijasida ular bilan tizimli, aniq manzilli, ustuvor maqsadli ish yo‘lga qo‘yiladi.

“Mahallabay” ishlar tizimida mahallada istiqomat qiluvchi fuqarolarning turmush tarziga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi mavjud muammolarni (*mahalla aholisini ichimlik suvi, gaz, elektr toki bilan ta’minlashdagi kamchiliklar, mahalla yo‘llaridagi nosozliklar, aholiga maishiy-xizmat ko‘rsatish borasidagi kamchiliklar*) aniqlash va ularni bartaraf etish faoliyati.

“Oilabay” ishlash tizimida oilalardagi mavjud muamolar (*bir xonadonda bir nechta oilaning istiqomat qilishi, uy-joyga muhtojlik*)ni aniqlash va ularni bartaraf etish faoliyati.

“Fuqarobay” ishlash tizimida bir shaxsning o‘ziga taalluqli muammolarni (*shaxsning ishsizligi, nogironligi, kasbi va ma’lumotining yo‘qligi va boshqalar*) hal etishda amaliy yordam ko‘rsatish faoliyati.

Ushbu tizimlarning ijtimoiy profilaktik ahamiyati shundaki, ularning har birida jamiyatda mavjud bo‘lgan ijtimoiy, huquqiy, psixologik va boshqa muammolarni bartaraf etishga qaratilganligidir.

Mahalla kesimida huquqbuzarliklarning oldini olishda “Mahallabay”, “Oilabay” va “Fuqarobay” ishlash yo‘nalishida belgilangan maqsadga erishish, bu boradagi vazifalarni samarali amalga oshirishda profilaktika inspektorlari mahallada bevosita faoliyat yurituvchi subyektlar, xususan, mahalla fuqarolar yig‘ini raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetakchisi bilan hamkorliksiz tasavvur etib bo‘lmaydi.

Ma’lumki, har bir mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirish, bu borada befarqlik, loqaydlik holatlariga barham berish jamiyatda tinch va osoyishta hayotni ta’minlashning asosiy

⁹⁰ 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қуватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-5938 Фармони.

shartlaridan biridir. Bu borada har bir fuqaro ongida “Mening mahallamda jinoyat sodir bo’lmasligi kerak” degan tuyg’uni shakllantirish g’oyat muhim ahamiyatga ega⁹¹.

Profilaktika inspektori mahalla fuqarolar yig’ini raisi hamkorligining asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

aholi, yoshlar orasida sog’lom turmush tarzini qaror toptirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalashga qaratilgan targ’ibot ishlarini amalga oshirish;

oilalardagi mavjud muammolarini bartaraf etishda amaliy yordam ko’rsatish;

to’ylar va boshqa marosimlarni o’tkazish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqish hamda ularni amalga oshirish;

ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, obodonlashtirish hamda ko’kalamzorlashtirish masalalari bo’yicha qabul qilingan qonun hujjatlari talablari ijrosini ta’minlash;

jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta’minlash, favqulodda vaziyatlarni oldini olish choralarini ko’rish;

mahalla aholisi o’rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, jumladan ilgari sudlangan va ishsiz shaxslar o’rtasidagi muammolarni aniqlash, tahlil qilish va ularni bartaraf etish choralarini ko’rish;

ma’muriy hududdagi korxona, tashkilot va muassasalar, savdo shahobchalari va jamoat joylarida jamoatchilik nazoratini olib borish.

Profilaktika inspektorining hokim yordamchisi bilan hamkorligining asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni aniqlash hamda ularni “Temir daftar”ga kiritish choralarini ko’rish va ularning muammolarni hal etishda amaliy yordam ko’rsatish;

mahalla mavjud ijtimoiy-iqtisodiy va maishiy (gaz, issiq suv, ichimlik suvi va boshqalar) muammolarni aniqlash, tahlil qilish hamda ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli davlat tashkilotlariga tavsiyalar kiritish;

aholining uy-joyga muhtoj qatlamiga uy-joy qurishiga yer ajratish yoki imtiyozli kreditlar asosida uy sotib olishlari yuzasidan amaliy yordam ko’rsatish bu borada tegishli tashkilotlarga tavsiyalar kiritish;

aholining ishsiz qatlamini ish bilan ta’minlash, yangi ish o’rinlarini tashkil etish, xususan, bu borada xususiy tadbirkorlik va biznes bilan shug’ulanishlariga amaliy yordam ko’rsatish, ushbu sohaga oid normativ-huquqiy hujjatlarning mazmun va mohiyatini yetkazish.

Profilaktika inspektorining xotin-qizlar faoli bilan hamkorligining asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

ijtimoiy himoyaga muhtoj, ishsiz, nogironligi bo’lgan xotin-qizlar ro’yxatini shakllantirish va ularni “Ayollar daftariga” kiritish choralarini ko’rish;

tazyiq va zo’ravonliklarga uchragan xotin-qizlarni aniqlash hamda ularga “Himoya orderi” berish choralarini ko’rish hamda ularni himoya qilish choralarini ko’rish;

qizlar o’rtasida erta onalikni oldini olish yuzasidan manzilli tadbirlarni tashkil etish va targ’ibot ishlarini amalga oshirish;

xotin-qizlar o’rtasida odob-axloq doirasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish yuzasidan tadbirlar tashkil etish va amalga oshirish;

⁹¹ Тартиб-интизом ва масъулиятни кучайтириш, жиноятчиликнинг олдини олиш муҳитини мустаҳкамлаш – ҳуқуқбuzарлик профилактикаси самарадорлигининг асосий омилдир // URL: <http://xs.uz> (Халқ сўзи, 15.11.2017).

ilgari sudlangan va huquqbuzarliklar sodir etishga moyil, profilaktik hisobda turuvchi xotin-qizlar bilan yakka tartibdagi profilaktik ishlarni amalga oshirish;

xotin-qizlar o’rtasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni targ’ib qilish, bu borada ularga yaratilgan imtiyozlarni tushuntirish hamda amaliy yordam ko’rsatish;

xotin-qizlarni kasbga o’rgatish, o’qishga kirishlari yuzasidan tavsiyalar berish;

qizlarni oila qurishga ruhiy-ma’naviy jihatdan tayyorlashga ko’maklashish, oila-turmush munosabatlariga doir tarbiyaviy ishlarni tashkil etish;

xotin-qizlarni turli yot g’oyalar ta’siriga tushib qolishini oldini olish maqsadida manzilli tadbirlar tashkil etish va amalga oshirish.

Profilaktika inspektorining yoshlar yetakchisi bilan hamkorligining asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish;

yoshlarni kasbga o’rgatish va o’qishga kirishlari yuzasidan tavsiyalar berish, bu borada mavjud imtiyozlarni ularga tushuntirish hamda amaliy yordam ko’rsatish;

ijtimoiy himoyaga muhtoj (ishsiz, nogiron va boshq.) yoshlarni aniqlash hamda ularni “Yoshlar daftariga” kiritish choralari ko’rish va ularning muammolarini hal etish yuzasidan tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikdagi tadbirlarni amalga oshirish;

yoshlar o’rtasida kichik biznes va tadbirkorlikni targ’ib qilish hamda ularga bu borada amaliy yordam ko’rsatish;

yoshlar, ayniqsa ishsiz va ijtimoiy himoyaga muhtoj bo’lganlarni ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish;

yoshlar o’rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish, shu jumladan huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va bunga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish;

yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta’minlash;

yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg’usi, bag’rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta’sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo’lgan qat’iy ishonch va qarashlarga ega qilib tarbiyalash;

yoshlarni axloqiy negizlarni buzishga olib keladigan xatti-harakatlardan, terrorizm va diniy ekstremizm, separatizm, fundamentalizm, zo’ravonlik va shafqatsizlik g’oyalaridan himoya qilish;

yoshlarda sog’lom turmush tarziga intilishni shakllantirish, shuningdek, yoshlarning bo’sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va yoshlar sportini ommaviy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish.

Profilaktika inspektorining yuqorida ko’rsatib o’tilgan subyektlar bilan hamkorligi o’z samarasini berib kelayotganligi e’tirof etgan holda ta’kidlash lozimki ushbu yo’nalishda quyidagi kamchilik va muammolar mavjud:

1) profilaktika inspektori bilan mazkur subyektlar o’rtasida avtomatlashtirilgan axborot almashuv tizimi mavjud emasligi;

2) profilaktika inspektorining MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoliyati va yoshlar yetkachisi bilan mahalla kesimida o’zaro hamkorligini belgilovchi normativ-huquqiy hujjatning ishlab chiqilib, tasdiqlanmaganligi;

3) mahallada bevosita faoliyat yurituvchi profilaktika inspektori, MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetakchisining o‘z yo‘nalishlari bo‘yicha turli tadbirlarga jalb etilishi natijasida ular o‘rtasida o‘zaro maslahatlashgan holda ishni tashkil etishga to‘sqinlik qilishi;

4) profilaktika inspektorining MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetakchisi bilan hamkorligining oylik, choraklik, yarim yillik va yillik ish rejalari namunalari tasdiqlanmaganligi natijasida maqsadli va manzilli tadbirlarni amalga oshirilishida to‘sqinlik qilishi.

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining mahallada “beshlik” doirasida hamkorligini yanada takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish yuzasidan *birinchidan*, ular o‘rtasidagi hamkorlikni belgilab beruvchi qo‘shma normativ-huquqiy hujjat qabul qilish; *ikkinchidan*, profilaktika inspektorining MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi bilan mahallada amalga oshirishi lozim bo‘lgan tadbirlarining oylik, choraklik, yarim yillik va yillik ish rejalari namunasini ishlab chiqish va tasdiqlatish; *uchinchidan*, MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoliyati va yoshlar yetakchisining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha aniq vazifalarini ishlab chiqish va tasdiqlash.

Ta’kidlash lozimki, bugungi kunda yuzaga kelayotgan xavf-xatar va tahdidlar, avvalo, xalqaro terrorizm, diniy ekstremizm, noqonuniy migratsiya, odam savdosi, yoshlar o‘rtasida xalqimizga yot g‘oyalar tarqalishining tobora kuchayib borayotganligi ichki ishlar organlari oldiga o‘z vaqtida ularning oldini olish va ularga barham berish bo‘yicha yangi vazifalar qo‘ymoqda, shu boisdan mahalla kesimida profilaktika inspektorining “mahallabay”, “oilabay” va “fuqarobay” ishlashda MFY raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli va yoshlar yetakchisi bilan hamkorligini takomillashtirish va samaradorligini oshirish oldimizda turgan muhim vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tartib-intizom va mas’uliyatni kuchaytirish, jinoyatchilikning oldini olish muhitini mustahkamlash – huquqbuzarlik profilaktikasi samaradorligining asosiy omilidir // URL: <http://xs.uz> (Xalq so‘zi, 15.11.2017).
3. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. Rasmiy nashr. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi Kodeksi. Rasmiy nashr. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun.//O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2010 y., 39-son, 341-modda.
6. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2 fevraldagi “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5325-sonli Farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938 Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26 martdagi “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi

- bosqichga ko’tarish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-6196-sonli Farmoni// URL: <http://www.lex.uz>.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-81-son Farmoni.
 11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-27-son Farmoni.
 12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-apreldagi “Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-2896-sonli qarori.
 13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi “IIOlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-5050-sonli Qarori//URL: <http://www.lex.uz>.
 14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish to’g’risida”gi PQ-146-son Qarori.
 15. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 3-maydagi “Ma’muriy huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar va jabrlanuvchilarni markazlashtirilgan hisobga olish tizimini takomillashtirish to’g’risida”gi 322-sonli Qarori.
 16. O‘zbekiston Respublikasi IIVning 2017-yil 12-iyuldagi “Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘linmalari faoliyatini tashkil etish tartibi to’g’risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi 151-sonli buyrug‘i.
 17. O‘zbekiston Respublikasi IIVning 2017-yil 25-avgustdagi “Ichki ishlar organlari tomonidan huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish tartibi to’g’risidagi yo‘riqnomani tasdiqlash haqida”gi 191-sonli buyrug‘i.

* * *

Ismailov Isamidin,
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti professori
yuridik fanlar doktori, professor
isomiddinosmoilov@gmail.com

MILLIY GVARDIYA BO‘LINMALARINING “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINI AMALGA OSHIRISHDAGI ISHTIROKI

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda oxirgi yillarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning mutlaqo yangi tizimi shakllanganligi amalga oshirilgan islohotlar, uning o‘ziga xos jihatlari va afzalliklari, sohaga kiritilgan yangi tartib, qoida, usul va mexanizmlar; shu jumladan, “xavfsiz mahalla” tamoyilini amalga oshirishda Milliy gvardiya bo‘linmalarining hamkorlikdagi faoliyati tahlili asosida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: jamoat xavfsizligi, konsepsiya, jamoat xavfsizligini ta’minlash, tizim, Milliy gvardiya, islohotlar, yangi tartib, qoida, usul va mexanizmlar, mahalla huquq tartibot maskani, strategiya, profilaktika inspektori, hamkorlik yo‘nalishlari.

Аннотация. В статье обосновано, что формирования за последние годы в Узбекистане привели принципиально новой системе обеспечения общественной безопасности, путем анализа осуществленных реформ, выявления ее особенностей и преимуществ, новых процедур, правил, методов и механизмов, внедренных в сферу, а также взаимодействия подразделений Национальной гвардии в реализации принципа “Безопасная махалла”.

Ключевые слова: общественная безопасность, концепция, обеспечение общественной безопасности, система, Национальная гвардия, реформы, новый порядок, правила, методы и механизмы, махаллинский пункты правопорядка, стратегия, инспектор профилактики, направления взаимодействия.

Annotation. The article substantiates the formation in recent years in Uzbekistan of a fundamentally new system for ensuring public security, by analyzing the reforms carried out, identifying its features and advantages, new procedures, rules, methods and mechanisms introduced into the sphere, as well as the interaction of the National Guard units in implementing the principle “Safe mahalla”.

Key words: public safety, concept, ensuring public safety, system, National Guard, reforms, new order, rules, methods and mechanisms, mahalla points of law and order, strategy, prevention inspector, directions of interaction.

O‘zbekistonda Harakatlar va Taraqqiyot strategiyasiga muvofiq jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini isloh qilish bo‘yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq:

birinchidan, “Xavfsiz turizm” [2], “Xavfsiz shahar” [3], “Xavfsiz poytaxt” [4], “Odob va xavfsiz mahalla” [5] konsepsiyalarining bosqichma-bosqich amalga oshirilayotganligi;

ikkinchidan, jamoat xavfsizligini ta’minlovchi subyektlar, xususan, ichki ishlar organlarining tashkiliy tuzilishi va vazifalarining optimallashtirilishi orqali xodimlarning 85 foizi quyi tizimga tushirilib [6], xalqqa yaqinlashtirilib bevosita mahallalarda faoliyat olib boshigacha erishilganligi;

uchinchidan, mazkur tizimda yangi institutsional tuzilmalarning, jumladan, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Milliy gvardiya, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi, Mahalla va nuroniylarini qo‘llab-quvvatlash vazirligi tashkil etilganligi;

to‘rtinchidan, jamoat xavfsizligini ta’minlashga “mintaqa xususiyatlari” [7], yagona “poytaxt tomoyili”, “xavfsiz ta’lim muassasasi” [8], “xavfsiz mahalla” tamoyillari, “xavfsiz xonodon”, “xavfsiz hovli” [9] tizimi, “fuqarobay”, “oilabay”, “mahallabay” ishlash tizimlari [10], “hudud metodikasi” [11] joriy etilganligi;

beshinchidan, jamoat xavfsizligini ta’minlash boshqaruv tizimiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy qilinib, sohada ilmiy-amaliy tadqiqotlar, situatsion markazlar, Mahalla huquq-tartibot maskanlari tashkil etilib, ularning faoliyati raqamlashtirilayotganligi mamlakatda jamoat xavfsizligini ta’minlashning sifat jihatdan mutlaqo yangi tizimini shakllantirish imkonini bermogda.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, yurtimizda ijtimoiy muammolarni hal etishning o‘ziga xos yangi tizimi yaratilmoqda, ayniqsa, “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”, “Mehr daftari”ning yuritilishi yo‘lgan qo‘yilib, “mahallabay” ishlash usullari joriy etilganligi” [1] mamlakatimizda tinchlik va osoyishtalikni ta’minlash, jinoyatchilikni jilovlash, barcha sohalarida barqaror rivojlanishni ta’minlashga xizmat qilib kelmoqda.

Shuning uchun ham *birinchidan*, har bir mahalla, oila va shaxs kesimida jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish, *ikkinchidan*, hududlarda jinoyatchilik ahvolidan kelib

chiqib “jinoyat o‘choqlari”ni bartaraf etish uchun barcha zarur kuch va vositalarni jalb qilish, *uchinchidan*, “respublika — viloyat — tuman — mahalla” tizimi asosida yaxlit boshqaruv va uzluksiz nazorat qilish mexanizmlarini joriy etish, *to‘rtinchidan*, huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining zamonaviy qiyofasini yaratish hamda sohani to‘liq raqamlashtirishga erishish jamoat xavfsizligini ta’minlashni tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizmlari sifatida amaliyotga joriy etilmoqda[8, 9].

O‘zbekistonda jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida erishilayotgan natijalar xalqaro miqyosda ham e’tirof etilayotganligi buning yaqqol isbotidir. Numbeo saytida e’lon qilingan 2021-yilgi xalqaro jinoyatchilik darajasi indeksida O‘zbekiston xavfsizlik bo‘yicha 40-o‘rinni egallagan. O‘zbekiston ushbu indeks bo‘yicha Markaziy Osiyo davlatlari orasida eng xavfsiz mamlakat bo‘ldi [12]. O‘zbekistonning xalqaro miqyosda munosib o‘rin egallashi milliy va xalqaro ekspertlar tomonidan Harakatlar va Taraqqiyot strategiyalariga muvofiq so‘nggi yillarda mamlakatimizda inson huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini himoya qilish, qonun ustuvorligi va jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida amalga oshirilayotgan islohatlar natijasi ekanligi e’tirof etilmoqda.

Harakatlar va Taraqqiyot strategiyalariga muvofiq hamda jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda jamoat xavfsizligini ta’minlash yo‘nalishidagi ishlarni “Xalq manfaatlariga xizmat qilish” tamoyili asosida tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizm va tartiblari joriy etilib, davlat organlarining jamoatchilik tuzilmalari bilan o‘zaro maqsadli hamkorligi yo‘lga qo‘yilmoqda.

Shuni alohida qayd etish joizki, jahonda kuchayib borayotgan turli xavf-xatar va ziddiyatlar, el-yurt tinchligi va osoyishtaligiga tahdidlar, pandemiya, tabiiy va texnogen ofatlar jamoat xavfsizligini ta’minlashga mas’ul davlat tuzilmalariga o‘z faoliyatini “Barcha sa’y-harakatlar inson qadri uchun” degan ustuvor g‘oya asosida yanada takomillashtirish vazifasini yuklamogda[13].

Mazkur vazifalarni samarali amalga oshirish maqsadida milliy xavfsizlikning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lgan jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasidagi davlat siyosatining istiqboldagi yo‘nalishlarini o‘zida mujassami etgan O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi tasdiqlandi. Konsepsiyaga muvofiq jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimi jamoat xavfsizligini ta’minlovchi va unda ishtirok etuvchi subyektlardan iborat bo‘lib, Milliy gvardiya ularning biridir.

O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasining: a) huquqiy maqomi va asosiy vazifalari, prinsiplari; b) tizimi va uning faoliyatini tashkil etish tartibi; v) huquq va majburiyatlari; g) harbiy xizmatchilari (xodimlari) tomonidan jismoniy kuch ishlatish, maxsus vositalarni, o‘qotar qurolni qo‘llash, tashkilotlarning va fuqarolarning transport vositalaridan foydalanish; d) shuningdek, harbiy xizmatchilar (xodimlar)ni huquqiy va ijtimoiy himoya qilish asoslari hamda tartibi qonunda[14] belgilangan.

Mazkur qonun talablari asosida O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasining vakolatlari aniq belgilangan[13].

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, bugungi kunda Milliy gvardiya bo‘linmalari “xavfsiz mahalla” tamoyilini hayotga tatbiq etishda *birinchidan*, ta’lim muassasalari, shuningdek, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorlikda huquqbuzarliklar profilaktikasini, ayniqsa, yoshlarni vatanparlik ruhida tarbiyalash, bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish ularni turli ko‘rinishdagi tahdid va tajovuzlardan himoya qilishga qaratilgan ma’naviy-ma’rifiy, sport, profilaktik chora-tadbirlarini amalga oshirish; *ikkinchidan*, ichki ishlar organlari, xususan, profilaktika inspektorlari, patrul-post,

yo‘l patrul xodimlari bilan hamkorlikda jamoat tartibi va xavfsizligini ta’minlash; *uchinchidan*, jismoniy va yuridik shaxslarning mulkini qo‘riqlashni amalga oshirish orqali ishtirok etib kelmoqda.

Shuni alohida qayd etish joizki, jamoat xavfsizligini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida Mahallar huquq-tartibot maskanlarining mahalla va qishloqlarda jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish faoliyatini bevosita amalga oshiradigan, shuningdek, fuqarolarning xavfsizligi va osoyishtaligini ta’minlash borasida ichki ishlar organlari, boshqa huquq-tartibot organlari va jamoat tuzilmalarining mahallalar kesimida birgalikda ishlashini tashkil etadigan ichki ishlar organlarining eng quyi bo‘g‘inidagi tarkibiy tuzilma sifatida tashkil etilganligi[9]. “xavfsiz mahalla” tamoyilini amalda ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Mahalla huquq tartibot maskanlari o‘z faoliyatini: a) profilaktika katta inspektori, profilaktika inspektori, profilaktika inspektorining jamoat tartibini saqlash bo‘yicha yordamchisi (har kunlik asosida); b) hududda xizmat qilish uchun birlashtirilgan tuman (shahar) ichki ishlar organining xotin-qizlar masalalari bo‘yicha inspektori, probatsiya bo‘linmasi inspektori, tezkor vakil, patrul-post xizmati xodimlari; v) hududda jamoat tartibini saqlash va huquqbuzarliklar profilaktikasiga ko‘maklashish uchun yuborilgan Milliy gvardiya bo‘linmasi, boshqa vakolatli davlat organlarining xodimlari va jamoat tuzilmalarining vakillari tarkibida amalga oshiradi[9].

Maskanning bevosita rahbari bo‘lgan profilaktika katta inspektori, shuningdek tarkibiga kiruvchi va jalb etilganlar bilan Milliy gvardiya tarkibiy tuzilmalari xodimlari: *birinchidan*, xizmat hududida birgalikda patrullik xizmatini o‘tashni tashkil etish va amalga oshirish; *ikkinchidan*, jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklar yoki boshqa g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarni sodir etgan shaxslar aniqlanganida ularga nisbatan tegishli choralar ko‘rilishini ta’minlash; *uchinchidan*, ommaviy tadbirlarga tayyorgarlik ko‘rish va ularni o‘tkazish vaqtida jamoat tartibini saqlashni tashkil etish; to‘rtinchidan, hududdagi obyektlar va fuqarolar xonadonlarining qo‘riqlovga olinishini targ‘ib qilish yo‘nalishlarida hamkorlik qiladilar.

Tadqiqotlarda profilaktika inspektorlarining Milliy gvardiya bo‘linmalari bilan hamkorligining asosiy yo‘nalishlari amaldagi qonunchilik hujjatlari tahlili asosida yoritib berilgan [15. 22-23].

Bugungi kunda Mahalla huquq-tartibot maskanlari negizida jamoat xavfsizligini ta’minlash uchun mas’ul subyektlarning, shu jumladan, Milliy gvardiya bo‘linmalarining “xavfsiz mahallar” tamoyilini amalga oshirishda davlat hokimiyati va boshqaruv organlari, shuningdek mahalla aholisi, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, ularning har birida faoliyati yo‘lga qo‘yilgan “beshlik”, ayniqsa, sektorlar kesimida “fuqarobay”, “oilabay”, “mahallabay” ishlash uchun jalb etilgan davlat idoralari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorligi yo‘lga qo‘yilmoqda. Xususan, Mahalla huquq-tartibot masakani negizida Milliy gvardiya harbiy xizmatchilari va xodimlarining profilaktika inspektorlari hamda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorlikda:

a) javobgarlik hududlaridagi mahallalarda jamoat tartibini saqlaydi va xavfsizlikni ta’minlaydi, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiradi;

b) yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulkini himoya qilish va daxlsizligini ta’minlashda hududdagi xonadon, savdo shoxobchalari hamda boshqa obyektlarni qo‘riqlash pultlariga ulash, videokuzatuv vositalarini o‘rnatish va jamoat xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan va shu kabi boshqa chora-tadbirlarni amalga oshirish bo‘yicha targ‘ibot-tashviqot tadbirlarini o‘tkazadi;

v) jinoyat, ma’muriy huquqbuzarlik sodir etilgan joyda yoki hodisa joyida jabrlangan fuqarolarga, shuningdek nochor ahvolda qolgan fuqarolarga birinchi tibbiy yordam yoki boshqa yordam ko‘rsatilishini tashkil etadi;

g) javobgarlik hududlarida huquqbuzarlik sodir etgan yoki sodir etganlikda gumonlanayotgan shaxslarni belgilangan tartibda maskanga olib boradi;

d) javobgarlik hududlarida g‘ayrihuquqiy qilmishlarga chek qo‘yadi, fuqarolarning xavfsizligiga tahdidlarni bartaraf etadi, jinoyat, ma‘muriy huquqbuzarliklar sodir etilganligi holatlarini vakolati doirasida hujjatlashtiradi, jinoyat, ma‘muriy huquqbuzarlik va hodisa izlari saqlanishini ta’minlaydi;

e) javobgarlik hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish, ularning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha choralar ko‘radi [16].

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi Universiteti amaldagi qonunchilik hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda bugungi kunda “xavfsiz mahalla” tamoyilini amalga oshirishda bevosita ishtirok etayotganligini quyidagilarda ko‘rishimiz mumkin:

birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2021-yil 28-iyul kuni o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishining 39-son bayoni hamda 2021-yil 9-avgustdagi “Yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni tarbiyalashning tubdan yangilangan tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5215-son qarori ijrosi doirasida: a) “Harbiy-vatanparvarlik, ma‘naviy-ma‘rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash kafedrası” tashkil etildi; b) Respublikadagi “Mehribonlik uylari” hamda “Bolalar shaharchalari”ga Universitet kafedralari va batalonlarini birlashtirildi; v) tarbiyachilari malakasini oshirilishi yuzasidan, tarbiyalanuvchilar yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda 4 toifaga (maktabgacha yosh, kichik maktab yoshi, o‘smirlik, o‘spirinlik) ajratilgan o‘quv dasturlari, o‘quv uslubiy majmualar ishlab chiqildi; g) jami bo‘lib 575 nafar tarbiyachilari, psixologlari hamda tutingan ota-onalari malaka oshirish o‘quv kurslarida o‘qitilib, ularga sertifikatlar berildi; d) 30 dan ziyod o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqildi, 80 ta “Oilaviy bolalar uyi” faoliyati o‘rganilib, ularga huquqiy, psixologik va amaliy yordam ko‘rsatildi hamda 36 ta sohani takomillashtirish bo‘yicha mas‘ul tashkilotlarga takliflar kiritildi; e) Toshkent shahridagi “Mehribonlik uylari”da “Ot sporti”, “Kamondan otish”, “Yosh matematiklar”, “Yosh fiziklar”, “Yosh psixologlar”, “Dasturchilar”, “Ingliz tili” va “Rus tili” hamda “Mohir qo‘llar” kabi jami 9 turdagi sport, fan va mehnat to‘garaklari tashkil etildi; j) 2021–2022-o‘quv yilida 2 nafar, 2022–2023-o‘quv yilida 6 nafar tarbiyalanuvchilar Jamoat xavfsizligi universitetiga o‘qishga qabul qilindi;

ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 19-yanvardagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-92-son qarori ijrosi doirasida Toshkent shahrining Olmazor tumanidagi mahallalarga universitet kafedralari va batalonlarini birlashtirilib: a) mahallalardagi 58 nafar yoshlar yetakchilari uchun universitetda 3 kunlik o‘quv yig‘ini tashkillashtirildi; b) birlashtirilgan mahallalarda “Qo‘l jangi”, “Ot sporti”, “Voleybol”, “Yosh o‘qchi”, “Yosh avtomobilchilar”, “Yosh gvardiyachilar”, “Yosh huquqshunoslar”, “Yosh huquqshunoslar maktabi”, “Dasturlashga birinchi qadam”, “Yosh psixologlar”, “Psixologik maslahat markazi”, “O‘zbekiston tarixi”, “O‘zbek tili adabiyoti”, “Yosh matematiklar”, “Yosh fiziklar”, “Ingliz tili”, “Rus tili”, “Nemis tili”, “Yosh tadbirkorlar”, “Yosh radiohavaskorlar” kabi jami 39 ta sport va fan to‘garaklari tashkil etildi; v) 221 marotaba davra suhbatlari va uchrashuvlar, 32 marotaba intellektual o‘yinlar va tanlovlar, 22 marotaba ijodiy uchrashuvlar, 33 marotaba kitobxonlik kechalari hamda 159 marotaba trening (seminar) mashg‘ulotlari o‘tkazildi; g) 26 marotaba teatr, muzey va madaniy maskanlarga tashriflar, 45 marotaba ochiq eshiklar kuni, 347 marotaba ko‘rgazmali

chiqishlar (Orkestr, qo‘l jangi va qurol bilan), 12 marotaba badiiy kechalar hamda 10 marotaba konsert dasturlari amalga oshirildi; d) 10 marotaba “Kamondan otish sporti” bo‘yicha musobaqalar, 68 marotaba mahorat darslari, 22 marotaba sport musobaqalari hamda 8 marotaba “Ot sporti” bo‘yicha tadbirlar o‘tkazildi.

So‘nggi yillarda respublikada davlat obyektlari, o‘ta muhim, toifalangan va boshqa obyektlarni samarali qo‘riqlashni tashkil etish, jismoniy va yuridik shaxslarning mol-mulkini ishonchli himoya qilish maqsadida ilg‘or xorijiy tajriba asosida qo‘riqlash faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya tizimlari joriy qilinishi natijasida O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi qo‘riqlash xizmati tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarning qo‘riqlashga olingan obyektlari soni so‘nggi ikki yilda 15 foizga oshdi.

Shu bilan birga, qo‘riqlash faoliyatiga zamonaviy qo‘riqlash texnologiyalarini keng joriy etish orqali qo‘riqlash xizmatining qamrovini yanada kengaytirish, xodimlarning kasbiy mahorati, bilim va ko‘nikmalarini oshirish, shuningdek, sohada boshqaruv faoliyati samaradorligini ta’minlash bilan bog‘lik tizimli muammolar saqlanib qolmoqda[17].

Mazkur muammolarni hal etish quyidagi yo‘nalishlarda chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi:

mahallalarda jamoat tartibi va xavfsizlikni, huquqbuzarliklar profilaktikasini ta’minlash sohasiga zamonaviy texnologiyani joriy etishda davlat-xususiy sherikchilik tizimini kengaytirish;

yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulkini himoya qilish bo‘yicha shartnomalar tuzishda eskicha usullardan voz kechgan holda tizimli va maqsadli targ‘ibot-tashviqot tadbirlarini o‘tkazish;

qishloq mahallalarida chorva mollari boqiladigan va saqlanadigan joylarga avtonom elektr energiya manbalari asosida ishlaydigan videokuzatuv moslamalarini o‘rnatish va integratsiya qilish bo‘yicha aholiga qulay hamda foydali xizmatlarni amaliyotga joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh.M. Mirziyoyev *Vatanimiz mustaqilligi – biz uchun kuch-qudrat va ilhom manbai, taraqqiyot va farovonlik asosi*. <https://review.uz/oz/post/vstuplenie-prezidenta-shavkata-mirziyoyeva-na-ceremonii-posvyashennoy-30-letiyu-nezavisimosti-uzbekistana>.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 23 noyabrdagi “Buxoro, Samarqand, Xiva va Shahrisabz shaharlarida xavfsiz turizmni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 939-son qarori. <http://www.lex.uz>; O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-martdagi “Transport va turizm ob‘ektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning samarali tizimini joriy etishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4229-son qarori <http://www.lex.uz>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-avgustdagi “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida loyiha boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-3245-son qarori. <http://www.lex.uz>.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-iyundagi “Toshkent shahrida jamoat tartibini ta’minlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3786-son qarori. <http://www.lex.uz>.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938-son Farmoni. <http://www.lex.uz>.

6. Ichki ishlar organlari - xalqqa yaqin, xalq bilan birga. <https://iiv.uz/oz/news/ichki-ishlar-organlari--xalqqa-yaqin-xalq-bilan-birga>.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-maydagi «Toshkent viloyatida huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari kuch va vositalarini boshqarishning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida»gi PQ-4343-son qarori. <https://lex.uz/docs/4355767>
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6196-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/5344118>.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi «Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha ko‘shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-5050-son qarori. <https://lex.uz/ru/docs/5353841>.
10. «Endi mahallada «fuqarobay» ishlaymiz» — Shavkat Mirziyoyev // <https://kun.uz/49206105>; Mahallabay ishlash tizimining mohiyati nimada? Uning amaliy samaralari qanday? — Vazir shu bilan bog‘liq dolzarb savollarga batafsil javob qaytardi. <https://xs.uz/uzkr/post/>.
11. Po‘lat Bobojonov, O‘zbekiston Respublikasi ichki ishlar vaziri, general-leytenant Ichki ishlar organlari - xalqqa yaqin, xalq bilan birga. «Yangi O‘zbekiston» gazetasi. <https://iiv.uz/oz/news/ichki-ishlar-organlari--xalqqa-yaqin-xalq-bilan-birga>.
12. <https://www.gazeta.uz/uz/2021/01/18/safety-index/>.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-27-son Farmoni / <https://www.lex.uz/ru/docs/5749291?type=print>
14. “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi qonuni (Law Republic of Uzbekistan about the National Guard of the Republic of Uzbekistan). <https://lex.uz/docs/5128310>.
15. Profilaktika inspektorining ma’muriy hududda jamoat xavfsizligini ta’minlashdagi hamkorligi: O‘quv-metodik qo‘llanma / R.A. Xatamov, M.Z. Ziyodullaev va boshq. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022. – B. 22-23.
16. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Milliy gvardiyasi, Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash vazirligi, Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi va Yoshlar ishlari agentligining 2022 yil “2L_” vu u l dagi LCh-i/2-O qarorining I-Loyasiga muvofiq tadiqlangan “Mahalla huquq-tartibot maskanlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishda hamkorlik qilish tartibi to‘g‘risida YO‘RIQNOMA”
17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 20 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Qo‘riqlash bosh boshqarmasining faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4997-son qarori <https://lex.uz/docs/5300150>

* * *

Turayev Akmal Panjievich,

*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Jamoat xavfsizligi masalalari ilmiy-amaliy
tadqiqotlar markazi yetakchi ilmiy xodimi*

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOIYILINI HAYOTGA TATBIQ ETISH ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATINING MUHIM YO‘NALISHI

Mahalla yurtimizda qadimdan tarbiya o‘chog‘i, ezgulik beshigi, urf-odatlar, an‘ana va qadriyatlar e‘zozlanadigan ulug‘ dargoh va har birimizning hayotimizda muhim o‘rin tutadigan qutlug‘ maskan bo‘lib kelgan. Binobarin, bu oshiyon insonni jamiyat bilan birga yashashga o‘rgatadigan, shu ruhda tarbiyalaydigan beqiyos makondir.

Qolaversa, mahalla jamiyatimizga daxldor barcha masalalarni hal etishda bevosita ishtirok etuvchi, xalq va davlatni bir-biriga yaqinlashtirib, ular o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim tuzilma sanaladi. Bir so‘z bilan aytganda, davlatimizning barqaror rivojlanishi, xalq farovonligining oshishi, fuqarolarimizning o‘z hayotidan rozi bo‘lib, ertangi kunga qat‘iy ishonch bilan munosib hayot kechirishini ta’minlash bo‘yicha oldimizga qo‘ygan maqsad va vazifalarni izchil amalga oshirishda jamiyatning eng muhim bo‘g‘ini hisoblangan mahalla institutining o‘rni va ahamiyati beqiyosdir⁹².

Davlatimiz rahbarining “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni⁹³ga binoan “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili asosida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatining yangi tizimi joriy etildi. Profilaktika inspektoriga fuqarolar yig‘ini raisining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari maqomi berildi. Natijada jinoyatchilikning oldini olishda profilaktika inspektorlari va mahalla faollarining hamkorligi yangi bosqichga ko‘tarildi.

Ayni paytda yurtimizdagi kriminogen vaziyati og‘ir deb topilgan mahallalarga Milliy gvardiya xodimlari birlashtirilgan. Huquqbuzarliklarning oldini barvaqt olish bo‘yicha ichki ishlar va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan o‘zaro hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan.

Yangi tartib bo‘yicha kriminogen vaziyati og‘ir mahallalarda Milliy gvardiya va ichki ishlar organlarining qo‘shma patrullik yo‘nalishlari tashkil etilib, jamoat tartibini saqlash kuchaytirildi. Har hafta yakunida sodir etilgan jinoyatlar “mahallabay” tizimida chuqur tahlil qilinib, ularning oldini olish borasida tegishli chora-tadbirlar belgilab borilmoqda.

Mahallalarda jinoyat oqibatlari bilan kurashish emas, balki, barvaqt oldini olishga o‘tildi. Xotin-qizlarning qonuniy manfaatlarni ro‘yobga chiqarish va ularning xavfsizligini ta’minlash uchun **362 nafar** ayollar masalalari bo‘yicha inspektorlar faoliyati yo‘lga qo‘yildi (*ilgari bu vazifani profilaktika inspektori bajargan*).

Mahalladagi xavfsizlik holati har oyda **aholi tomonidan**, bu borada amalga oshirilgan ishlar natijalari esa **Xalq deputatlari tuman-shahar kengashlari** tomonidan baholab borish amaliyoti yo‘lga qo‘yildi.

⁹² URL: <https://uza.uz/uz/posts/ma-alla-zhamiyatdagi-muammolarni-al-iluvchi-mu-im-tuzilmaga--19-04-2020>.

⁹³ URL: <https://lex.uz/docs/4740345>.

O‘z navbatida, jinoyatchilikni **“mahallabay”** jilovlash ishlarini yo‘lga qo‘yish borasida:

- respublika bo‘yicha kriminogen vaziyati og‘ir mahallalarda muammolarni **“oilabay”** dasturlari sektor rahbarlari tomonidan tasdiqlanib, ijroga qaratildi;

- respublikadagi barcha mahallalarda kriminogen vaziyat tanqidiy ko‘rib chiqilib, mahallalar **“qizil”**, **“sariq”** va **“yashil”** toifalarga ajratildi.

“Qizil” va **“sariq”** mahallalarda **“jinoyat o‘choq”**larini bartaraf etish uchun ularning har biri tuman-shahar hokimi, huquq-tartibot idoralari rahbarlari va o‘rinbosarlariga biriktirildi;

- har bir hududda eng og‘ir bo‘lgan 10 tadan mahalla viloyat darajasidagi birinchi rahbarlarga biriktirilib, hududda mavjud muammolarni hal etish bo‘yicha **“ijtimoiy profilaktika”** tizimi amaliyotga tatbiq etilmoqda.

Bugungi kunda, mazkur mahallalarning 84 tasida **“Mahalla huquq-tartibot maskan”**lari faoliyati yo‘lga qo‘yilib, yana 252 tasida shunday maskanlarni tashkil etish ishlari davom ettirilmoqda.

O‘z navbatida, jami 7 028 nafar profilaktika inspektorlari **“shahar inspektori”** va **“qishloq inspektori”** modellari asosida ikki bosqichli sayyor kurslarda o‘qitildi⁹⁴.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-mart kunidagi **“Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi PF-6196-son Farmoni 3-bandiga asosan, Ichki ishlar vazirligiga **“Smart mahalla”** mobil axborot tizimini yaratish vazifasi yuklatilgan.

“Smart mahalla” mobil axborot tizimi doirasida fuqarolarga masofadan turib elektron xizmatlarni ko‘rsatish nazarda tutilgan.

Yuqorida qayd etilgan Farmon talablari ijrosini ta’minlash maqsadida Ichki ishlar vazirligi tomonidan **“Smart mahalla”** mobil axborot tizimining biznes jarayonlari, algoritmlari hamda dasturlari ishlab chiqilib, Samarqand va Toshkent viloyatlarining sektor shtablari, mahalla idoralari, huquq-tartibot maskanlari va aholi demografiyasi haqidagi ma’lumotlar bazalari shakllantirildi.

Shu bilan birga, ma’lumotlar aktualligini ta’minlash maqsadida **“Smart mahalla”** mobil axborot tizimi Ichki ishlar vazirligining sohaviy xizmatlari, shuningdek, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi hamda Davlat kadastrlari palatasining axborot tizimlari bilan integratsiya qilindi.

Fuqaro (foydalanuvchi) o‘zi istiqomat qiluvchi mahalla kesimida **“Smart mahalla”** mobil axborot tizimida ro‘yxatdan o‘tganidan so‘ng, unga tizimning quyidagi funksiyalaridan foydalanish imkoniyati yaratiladi:

Jumladan,

- **“Mening mahallam”** menyusida mahalla raisi, mahalla demografik ma’lumotlari va biriktirilgan sektor rahbari, shuningdek, mahalla idorasi va sektor shtabining gejoylashuvi haqidagi ma’lumotlarni olish, sektor faoliyatiga baho berish;

- **“Mening inspektorim”** menyusida mahalla profilaktika inspektori haqidagi asosiy ma’lumotlarni va huquq-tartibot maskanining gejoylashuvi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni olish, shuningdek, profilaktika inspektoriga baho berish;

- **“Hudud geo-xaritasi”** menyusida sodir etilgan yo‘l-transport hodisalari, ma’muriy huquqbuzarliklar va jinoyatlar haqidagi ma’lumotlarni hududlar kesimida, davr oralig‘ida kuzatish;

- **“Davlat organlariga murojaat”** menyusidagi havolalar orqali davlat organlarining saytlarini yuklab, zaruriy axborotlar bilan tanishish va ushbu organlarga o‘rnatilgan tartibda murojaat yo‘llash;

⁹⁴ URL:<https://iiv.uz/oz/news/ichki-ishlar-organlari-tizimida-amalga-oshirilgan-islohotlar>.

– “Qidiruvdagi va bedarak yo‘qolgan shaxslar” menyusida huquq-tartibot organlari tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qidiruv e’lon qilingan va bedarak yo‘qolgan deb topilgan shaxslar haqidagi so‘nggi ma’lumotlarni ko‘rish;

– “Sektorga murojaat” menyusi orqali sektor tomonidan ko‘rib chiqishga vakolat berilgan masalalar yuzasidan murojaat yuborish hamda ko‘rib chiqish natijasini kuzatib borish;

– “Bolani masofadan nazorat qilish” menyusida ota-onalarga ta’lim muassasalarining turniket, GPS-treker va kuzatuv kameralari tizimlariga ulangan holda farzandlarini nazorat qilib borish;

– “Mening hujjatlarim” menyusida foydalanuvchiga tegishli shaxsni tasdiqlovchi (mashinada o‘qitiluvchi maydon hamda NFC qurilmaga ega hujjatlar) va boshqa hujjatlarni (ID-karta, manzil varaqasi, pasport nusxasi, haydovchilik guvohnomasi, sug‘urta polisi va boshqalar) Ichki ishlar vazirligining tegishli ma’lumotlar bazalariga murojaat qilgan holda olish, ularni dasturning serverdagi xotirasida saqlash, turli qurilmalar orqali ro‘yxatdan o‘tib yuklash hamda davlat xizmatlaridan foydalanish jarayonida real vaqt davomida taqdim etish;

– “SOS” menyusi “101”, “102”, “103”, “104”, “1050” va “1173” qisqa raqamlariga shoshilinch xabar yo‘llash, shuningdek “102” tizimi orqali murojaat ijrosi doirasida jalb etilgan kuch-vositalarni joylashuvi va hodisa joyiga qarab harakatlanishini real vaqt davomida kuzatib borish.

– “Smart mahalla” mobil ilovasining ishlash prinsipi ochiqlik siyosatini yuritishga, fuqarolarning tegishli davlat organlariga murojaat qilishlaridagi jarayonlarni maksimal tarzda avtomatlashtirishga qaratilgan.

– “Smart mahalla” mobil ilovasi aholiga sektorlarga masofadan turib murojaat yuborish va uni ko‘rib chiqish jarayonini kuzatib borish, mahalla raislari, sektor rahbarlari va profilaktika inspektorlari bilan o‘zaro tezkor muloqotni yo‘lga qo‘yish, sektor rahbarlari va profilaktika inspektorlari faoliyatiga baho berish kabi imkoniyatlar bilan bir qatorda, davlat idoralarining ochiq ma’lumotlar resurslaridan tezkorlik bilan foydalanishda qulayliklar yaratadi.

“Smart mahalla” axborot dasturini dastlabki versiyasini ishlab chiqish moliyaviy xarajatlarsiz, Ichki ishlar vazirligining ichki imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshirildi.

Hozirda “Smart mahalla” axborot dasturining boshlang‘ich versiyasi tayyorlanib, Samarqand va Toshkent viloyatlarida sinov tariqasida joriy etildi.

Tizim faoliyatini **sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish** borasida amalga oshirilgan ishlar hamda buning doirasida **respublikaning har bir hududida o‘tkazilgan kompleks tezkor-profilaktik tadbirlar** mamlakatimizda mahallalarda kriminogen vaziyatning barqarorligini ta’minlash uchun zamin yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. URL: <https://uza.uz/uz/posts/ma-alla-zhamiyatdagi-muammolarni-al-iluvchi-mu-im-tuzilmaga--19-04-2020>.
2. URL: <https://lex.uz/docs/4740345>.
3. URL: <https://iiv.uz/oz/news/ichki-ishlar-organlari-tizimida-amalga-oshirilgan-islohotlar>.

* * *

Tuymabayev U.Q.,

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti,
Maxsus fanlar sikli katta o‘qituvchisi, podpolkovnik*

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINING ASOSIY MEZONI – BU OILADAGI SOG‘LOM MUHITDIR!

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurtimizda olib borilayotgan islohotlar natijalari, sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar va bunga aholining munosabati, avvalo, mahallada aks etishi, mahallada sezilishi, mahalla – yorug‘ yuzimiz va vijdonimiz ko‘zgusiga aylanishi, har bir mahallada oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va jamoatchilik nazorati bo‘yicha komissiyalari tashkil qilinishi, oilaviy mojarolarni hal qilishga mahalla vakillarining jalb qilinishi, oiladagi ichki muammolar, dastlab, mahalla vakillari orasida muhokama qilinishi va tomonlarga to‘g‘ri va yetarli nasihat qilinishi, muammo kuchayishining oldini olinishi va natijada zo‘ravonlikka chek qo‘yilishiga oid davlat siyosatini takomillashtirishning ustuvor vazifalari xususida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: joylardagi mavjud muammolarni hal etish borasida ishlarni «mahallabay» tashkil etish, mahallalarning o‘rni va ahamiyatini oshirish, fuqarolar yig‘inlari raislarining jarayonlarning markazida bo‘lishi.

Аннотация. В данной статье рассмотрены итоги проводимых реформ, прежде всего отражение в махаллях сенсационных изменений, а так же отношение ко всему этому махаллинского схода граждан, превращение махалли в зеркало светлого лица и совести, укрепление семейных ценностей в каждой махалле, создание комиссий по социальной поддержке и общественного контроля, предварительное обсуждение и решение внутри семейных проблем при участии представителей махалли разъяснение сторонам надлежащих и адекватных предостережений, по предотвращению обострения проблем, обсуждался вопрос о приоритетных задачах по совершенствованию государственной политики по устранению насилия.

Ключевые слова: «махаллабай» организация работы для решения существующих территориальных проблем, повышение роли и значения махалли, присутствие председателей махаллинского схода граждан в центре происходящих процессов.

Mamlakatimizni barqaror rivojlantirish, xalqimiz farovonligini oshirish, fuqarolarimizning o‘z hayotidan rozi bo‘lib, ertangi kunga qat’iy ishonch bilan munosib hayot kechirishini ta’minlash bo‘yicha oldimizga qo‘ygan maqsad va vazifalarni izchil amalga oshirishda jamiyatning eng muhim bo‘g‘ini hisoblangan mahalla institutining o‘rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Mahalla jamiyatda tinchlik-totuvlik, o‘zaro hurmat, mehr-oqibat va hamjihatlik muhitini mustahkamlash, milliy urf-odat va qadriyatlarni asrab-avaylash, oilalar jipsililigini ta’minlash, sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, aholining kundalik muammolarini hal etishda xalqimizga eng yaqin ijtimoiy tuzilma hisoblanadi.

Azaldan mahalla milliy qadriyatlar, an’ana va urf-odatlar shakllangan va yuzaga kelgan maskan hisoblangan. Bu maskanda ahillik va hamjihatlik, keksalarga hurmat-u yoshlarga izzat, muhtojlarga muruvvat ko‘rsatish kabi ko‘plab ibratli milliy va diniy qadriyatlar hukmron bo‘lgan.

Yoshi kattalar yaxshi biladi: mahallaning har bir shaxsga, u kim va qanday lavozimda bo‘lishiga qaramasdan, ta’sir kuchi katta edi. Mahalla bilan, unda shakllangan urf-odatlar bilan hisoblashmaslik mumkin emasdi. Boshqacha aytganda, mahalla urf-odatlar orqali odamlarni boshqarib, ma’lum doirada harakat qilishiga zamin tayyorlardi.

Bu, bir tomondan, aholi, ayniqsa, yoshlarning xulq-atvori doimo mahalladoshlar nazoratida bo‘lishini ta’minlashi, o‘zaro munosabatda odob doirasidan chiqilmasligi, har bir ishda yelkadosh bo‘lishligi bilan ulkan ijobiy ahamiyatga ega edi.

Mustaqillik yillarida davlat tomonidan mahallaga bo‘lgan e’tibor ancha kuchaydi. Mahallalar o‘zini o‘zi boshqarish organiga aylandi, “xalq vijdoni”, “demokratiya darsxonasi” deya e’tirof etilib, ularning faoliyatini tashkil etishga qaratilgan qonunlar, farmonu qarorlar qabul qilindi. Bularning hammasi mahallalar funksiyasini, bajarilishi lozim bo‘lgan vazifalar mohiyatini o‘zgartirdi.

Bugun xalqimizni rozi qilish, joylardagi mavjud muammolarni hal etish borasida ishlarni “mahallabay” tashkil etish bo‘yicha mamlakatimizning barcha hududlarida tizimli ishlar olib borilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz Oliy Majlis palatalari va xalqimizga yo‘llagan Murojaatnomasida ayni shu haqida to‘xtalib o‘tar ekan, islohotlar ijrosini “tepadan — pastga” tamoyili asosida olib borish zarurligini ta’kidlab o‘tgan edi. Ushbu ma’ruzada, ayniqsa, mahallalarning o‘rni va ahamiyatini oshirish, fuqarolar yig‘inlari raislarining jarayonlarning markazida bo‘lishi lozimligi to‘g‘risida aniq tavsiyalar berilgan.

Eng muhimi, yurtimizda olib borilayotgan islohotlar natijalari, sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar va bunga aholining munosabati, ularning kayfiyati, avvalo, mahallada aks etishi, mahallada sezilishi, mahalla – yorug‘ yuzimiz va vijdonimiz ko‘zgusiga aylanishi lozimligi to‘g‘risidagi fikrlar o‘rtaga tashlangan. Albatta, olib borilayotgan islohotlarimiz natijasi bugungi kunda, eng avvalo, mahalla va oilalarda ko‘rinsa, odamlar bu o‘zgarishlarni o‘z hayotida his etsa, u chinakam hayotiy islohot maqomiga erishadi.

O‘zini o‘zi boshqarish organlarini aholiga yaqinlashtirish, ularning dardu tashvishlarni joylarda hal qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoniga asosan, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari tuzilmasida fuqarolar yig‘ini raisining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari; fuqarolar yig‘ini raisining oila, xotin-qizlar va ijtimoiy-ma’naviy masalalar bo‘yicha o‘rinbosari; fuqarolar yig‘ini raisining obodonlashtirish, tomorqa va tadbirkorlik masalalari bo‘yicha o‘rinbosari; oila va xotin-qizlar masalalari bo‘yicha mutaxassis; fuqarolar yig‘ini raisining yoshlar masalalari bo‘yicha maslahatchisi; fuqarolar yig‘ini raisining keksalar va faxriylar ishlari bo‘yicha maslahatchisi lavozimlari joriy etildi.

Bundan tashqari, har bir mahallada oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va jamoatchilik nazorati bo‘yicha komissiyalari tashkil qilindi.

Mahalla tizimi ezgu maqsadlarni ko‘zlab yangilana boshlandi, mahalla xodimlari ularning vazifasiga kirmaydigan ishlardan ozod etildi. Ammo keyingi ikki yilda, yuqorida uqtirilganidek, mahalla fuqarolar yig‘inlari zimmasidagi vazifalar ko‘paydi va barcha ishlar talab darajasida, yuqori samaradorlik bilan bajarildi, deb bo‘lmaydi.

O‘zini o‘zi boshqarish organlarining eng asosiy vazifalari sifatida “Sog‘lom oila – sog‘lom jamiyat” g‘oyasini hayotga tatbiq etishga yo‘naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko‘maklashishni tashkil etish, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash,

ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, muammolarini o‘z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo‘lgan va og‘ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko‘rsatish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Shu bilan bir qatorda xotin-qizlarning bandligini ta’minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ayollarni, ayniqsa, qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish masalalari ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Har bir mahallada “Xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etishni oilalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish borasida amaliy ishlar qilish maqsadga muvofiqdir. “Xavfsiz mahalla” aslida “Xavfsiz xonadon”, “Xavfsiz oila”dan boshlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoniga asosan, profilaktika inspektorlari tomonidan har bir oila va xonadondagi muhitni, shuningdek, huquqbuzarliklar sodir etilishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy, infratuzilma va boshqa muammolarni o‘rganish hamda bartaraf etish bo‘yicha “Xavfsiz xonadon” va “Xavfsiz hovli” tizimi yo‘lga qo‘yildi.

Mahallalarda mahalla fuqarolar yig‘ini raisi, o‘zining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari ya’ni profilaktika inspektorlari, davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan har bir mahallada joriy etilgan hokim yordamchilari, yoshlar yetakchilari hamda ko‘cha boshlari, uy boshlari bilan birgalikda uyma-uy yurib, xonadonbay, fuqarobay ishlash tizimi yo‘lga qo‘yildi.

Xonadonma-xonadon yurish va fuqarobay ishlashda har bir mahallada “Ishchi guruhlar” tuzilib, biriktirilgan xizmat hududida ehtiyojmandlar, daromad manbayini yo‘qotganlar, o‘zaro nizosi mavjud shaxslarni aniqlash, o‘rganish jarayonida jinoyat sodir etishga moyil hisoblangan ishsizlar, uyushmagan yoshlar, muammoli ayollar va voyaga yetmaganlarning turmush tarzi o‘rganilib, aniqlangan muammolarni sektor rahbarlari bilan o‘zaro hamkorlikda yechish masalalariga e’tibor qaratilmoqda.

Ayniqsa, oilaviy zo‘ravonliklarning keng tarqalgan ayrim ko‘rinishlariga alohida e’tibor qaratishni talab etadigan holatlar, ya’ni, erning xotinini urishi, ruhiy kamsitish, uning nasl-nasabini, oilaviy sharoiti yoki ota-onasi yoxud qarindoshlari qilgan ishlari tufayli ayblab, haqoratlashi, erning xotinini jinsiy zo‘rlashi, jinsiy kamsitishi, moliyaviy jihatdan cheklash, ayolining o‘qishiga yoki ishlashiga qarshilik ko‘rsatishida namoyon bo‘ladi.

Oilaviy mojarolarni hal qilishga mahalla vakillarining jalb qilinishi yaxshi amaliyot, chunki oiladagi ichki muammolar, dastlab, mahalla vakillari orasida muhokama qilinsa va tomonlarga to‘g‘ri va yetarli nasihat qilinsa, muammo kuchayishining oldini olinishi va natijada zo‘ravonlikka chek qo‘yilishi mumkin. Ammo amaliyotda bu tizim kutilganidek samarali ishlayapdi deb bo‘lmaydi. Ko‘p holatlarda mahalla oqsoqollari masalaga yuzaki yondoshib muammoni hal qilish yoki jabrlanuvchini himoya qilish o‘rniga, barcha aybni jabrlanuvchiga yuklaydi. O‘zbekistonning ayollar kamsitilishiga qarshi xalqaro Konvensiyaga qo‘shilgani va mustaqillik yillarida ayollarga davlat darajasida yuksak ehtirom ko‘rsatilganligi juda quvonarli holat, albatta. Ammo oiladagi zo‘ravonlik holatlarining oldini olish, ularni tugatish hamda jabrlanuvchilarning zarur huquqiy himoya bilan ta’minlab, aybdorlarga munosib jazo berish masalasida hal qilinadigan ishlar ko‘p.

Hozirgi kunda oilalarda yuzaga kelayotgan zo‘ravonliklardan jabr ko‘rayotganlarning aksariyati ayollarni tashkil qilib kelmoqda, shu sababli zo‘ravonlik qurbonlari bo‘lgan ayollar murojaat qilishi mumkin bo‘lgan ishonch telefonlari va bo‘limlari tashkil etilgan.

O‘zbekiston Respublikasining **“Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonunda** ayollar bir qator vakolatli organlar – Vazirlar Mahkamasi, joylardagi mahalliy davlat organlari, ichki ishlar organlari, mehnat organlari, ta’limni davlat tomonidan boshqarish organlari hamda ta’lim muassasalari, sog‘liqni saqlash tizimi va sog‘liqni saqlash muassasalari, Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi tomonidan turli shaklda himoya qilinishi, tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi o‘ziga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik sodir etilgani yoki ularni sodir etish tahdidi hamda ularning oldini olish borasida vakolatli organlar yoki tashkilotlarga murojaat qilish bilan birgalikda, bevosita sudga ham murojaat etish huquqiga ega ekanligi ko‘rsatilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiqchki ishlar organlari tomonidan tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderini, shuningdek, tazyiq va zo‘ravonlik sodir etgan yoki sodir etishga moyil bo‘lgan shaxslarga himoya orderining nusxasini berish tartibi belgilandi.

Tegishli hududda tazyiq va zo‘ravonlikning yakka tartibdagi profilaktikasini amalga oshirish uchun mas’ul bo‘lgan ichki ishlar organining mansabdor shaxsi tazyiq va zo‘ravonlik fakti yoki ularni sodir etish xavfi aniqlangan paytdan e’tiboran 24 soat ichida himoya orderini o‘ttiz kun muddatgacha beradi va ushbu order rasmiylashtirilgan paytdan e’tiboran kuchga kiradi. Agar xavf hali bartaraf etilmagan bo‘lsa, himoya orderining amal qilish muddati tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchining arizasiga ko‘ra ko‘pi bilan o‘ttiz kungacha uzaytirilishi mumkin. Himoya orderini berish, uzaytirish yoki himoya orderini berishni yoxud uzaytirishni rad etish ustidan sudga shikoyat qilinishi mumkin. Himoya orderi talablarining ijrosi ustidan nazorat uni bergan ichki ishlar organi tomonidan amalga oshiriladi. Bugungi kunda ichki ishlar organlari tomonidan 37 mingdan ortiq tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderi berildi.

O‘z-o‘zidan ko‘rinib turibdiki, himoya orderi tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchiga davlat himoyasini taqdim etuvchi hujjat hisoblanadi hamda turmushda, ish joylarida, ta’lim muassasalarida va boshqa joylarda xotin-qizlarga bo‘lgan hurmatni oshirish, tazyiq va zo‘ravonlik holatlarining oldini olishga xizmat qiladi.

Mahalla fuqarolar yig‘inlari “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini amaliyotga joriy etish, ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligi va osoyishtalikni ta’minlash, mahallalarda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish bo‘yicha ta’sirchan tizimni shakllantirish maqsadida huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi hamda ishtirok etuvchi muassasalar bilan o‘zaro hamkorlikni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishi lozim.

Mahallalarda ahillik va o‘zaro mehr-oqibat muhitini mustahkamlash, yosh avlodga vatanparvarlik, mehnatsevarlik tuyg‘ularini kuchaytirishda keksalar tajribasidan foydalanish ham muhim masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938-son Farmoni;*
2. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ-4602-son qarori;*

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-6196-son Farmoni;
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi “Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-5050-son qarori;
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 29- dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
6. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’g’risida”gi Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 3-son qarori.

* * *

Mirxalilova Gulnoza Ilxomjon qizi
IIV Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi,
Fuqaroviy-huquqiy fanlar kafedrasida o’qituvchisi

XAVFSIZ MAHALLA – FAROVON OILA TAYANCHI

Annotatsiya. Mazkur maqolada “xavfsiz hudud” va “xavfsiz mahalla” tamoyili asosida oilalar barqarorligiga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi omillar va ularni bartaraf etishning muhim jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: xavfsiz hudud, xavfsiz mahalla, xavfsiz bolalik, xatarlar, ommaviy madaniyat, oila, otana, bola, o’zini-o’zi boshqarish organi.

Аннотация. В статье анализируются факторы, негативно влияющие на стабильность семей, и важные аспекты их устранения на основе принципов «безопасной территории» и «безопасной махалли».

Ключевые слова: безопасная территория, безопасная махалля, безопасное детство, риски, массовая культура, семья, родители, ребенок, органы самоуправления граждан.

Annotation. The article analyzes the factors that negatively affect the stability of families, and important aspects of their elimination on the basis of the principles of “safe territory” and “safe mahalla”.

Keywords: safe area, safe mahalla, safe childhood, risks, mass culture, family, parents, child, self-government bodies.

Bugungi kunda mamlakatimizda aholi osoyishtaligini ta’minlash, oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish, mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari roli va mavqeyini yanada mustahkamlash masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Prezidentimiz tomonidan “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”⁹⁵gi farmoni qabul qilingani ham mahalla tizimini tubdan

⁹⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 18.02.2020 йилдаги ПФ-5938-сон <https://lex.uz/docs/4740345>

yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan say-harakatlarning yaqqol misoli desak aslo mubolag’a bo’lmaydi.

Mazkur farmonga muvofiq, har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etiladi. Mazkur tamoyilining to’laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko’maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o’rnatish jamiyatning asosiy vazifa va faoliyat yo’nalishlaridan etib belgilandi.

Bunda eng avvallo, “Sog’lom oila – sog’lom jamiyat” g’oyasini hayotga tatbiq etishga yo’naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko’maklashishni tashkil etish, xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, muammolarini o’z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo’lgan va og’ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko’rsatish masalalariga alohida etibor qaratiladi.

Biz xavfsizlikda ekanligimizga va tashqi sharoitlarga tezkor moslasha olishimizga ishonch hosil qilish uchun aholiga mumkin bo’lgan xatarlar to’g’risidagi ma’lumotlarni muntazam yetkazib borish, ularni bartaraf etish, doimiy o’zgarib boruvchi potensial salbiy omillarga moslashish, bunday xatarlarni o’z vaqtida aniqlashning samarali metodlarini yaratish bo’yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish muhimdir.

Bu vazifalarni amalga oshirishda esa mahallalarning o’rni beqiyos ekanini unutmasligimiz lozim. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Qaysi mahallada ish to’g’ri tashkil etilib, fuqarolar bilan yaqin hamkorlik o’rnatilgan bo’lsa, o’sha yerda hamjihatlik, mehr-oqibat muhiti hukm surmoqda, noxush holatlarga yo’l qo’yilmayapti”⁹⁶. Shu bois, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan izchil va tizimli islohotlarning hozirgi shiddatli bosqichida mahallalarni yanada qo’llab-quvvatlash va rivojlantirish davr taqozasidir.

Bizningcha, **“Xavfsiz mahalla”** tushunchasi ostida atrof-muhit, salomatlik, xavf-xatardan, tahdidlardan yiroqlik xususiyatlari bilan bir qatorda, biz avvalo, **“Xavf-xatardan xoli oila”**, **“Xavfsiz qo’shnihilik”**, **“Xavfsiz bolalik”** kabi muhim omillarga alohida e’tiborimizni qaratishimiz zarur. Aynan oilaning farovon va osoyishtaligi, bolalarning tinchlik-xotirjamligi va barcha asosiy ehtiyojlari ta’minlanganligi asosida jinoyatlar, zo’rlash, majburlashlar, urush-janjallar, nizolar, ajrimlar sodir bo’lmaydigan yoki juda kam sodir bo’lishi mumkin bo’lgan mahalla va jamiyatni barpo etishimiz mumkin. Chunki tadqiqotlar va statistik ma’lumotlardan ma’lumki, xulqi og’ishgan, uyushmagan yoshlar ko’proq noqobil, noto’liq oilalarda voyaga yetishlari ham asosiy sabablardan hisoblanadi.

Shuningdek, **“xavfsiz bolalik”** – bu bolalar va kattalar uchun bolalarda xavfsiz xulq-atvor madaniyatini tarbiyalash masalalari bo’yicha oldini oluvchi chora-tadbirlar majmuidir⁹⁷. Bolalar o’zlari uchun atrof-muhitda qanday xatarlar, tahdidlar mavjudligini tushunishlari, xavfsiz xulq-atvor qoidalarini bilishlari zarur. Bunda ota-onalar o’z farzandlarining xavfsizliklari uchun javobgarlik darajalarini anglashlari muhim omil hisoblanadi.

⁹⁶ Шавкат Мирзиёевнинг ЎзЛиДеП VIII съездидаги нутқи. 21.10.201 <https://sof.uz/post/shavkat-mirziyoyevning-o-zlidep-viii-s-yezdidagi-nutqi>

⁹⁷ Мажидова Д.А. Оилалар мустақамлигини таъминлашда миграция таъсирида юзага келувчи хатарларни олдини олишнинг муҳим йўналишлари// file:///C:/Users/User/Desktop/oilalar-musta-kamligini-taminlashda-migratsiya-tasirida-yuzaga-keluvchi-hatarlarni-oldini-olishning-mu-im-y-nalishlari.pdf

Shu sababli ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan milliy qadriyatlarimizni saqlash va targ‘ib qilish, yosh avlodning ma’naviy-ma’rifiy tarbiyasi orqali turli tahdidlar, zararli oqimlar, **“ommaviy madaniyat”** ta’siriga duchor bo‘lmashliklari uchun, avvalo, ota-onalar, mahalla va ta’lim-tarbiya muassasalarining mas’ulligini ta’kidlash lozim. Turli zararli oqimlar, “ommaviy madaniyat”ning yoshlar ongini zaharlashida ijtimoiy tarmoqlar bilan bir qatorda bolalarning ota-ona nazoratisiz yoki ota-ona qaramog‘isiz qolishi holatlari ham asosiy sabablardan biri ekanligi achinarlidir. Ayniqsa, ota-onaning daromad izlab farzandlarini o‘z yurtida qoldirib ketishlari bunga yaqqol misoldir. Bunda ikki omil – xorij davlatidagi urf-odat, madaniyatning mahallalar, oilalarimizga kirib kelishi, farzandlarimiz tarbiyasiga singib borishi hamda ota-ona nazoratisiz qolgan bolalarning ta’lim-tarbiyasida ota-onaning o‘z mas’uliyatini to‘liq amalga oshirmasligi, er-xotin munosabatlaridagi muammolar kabi salbiy holatlar yuz bermoqda.

Prezidentimiz tomonidan “Mahallalar o‘z zimmasidagi vazifalarni samarali bajarishi uchun huquqiy asoslar bilan birga, yetarli shart-sharoitlarga ham ega bo‘lmog‘i lozim”⁹⁸, deb bejizga ta’kidlanmagan. Darhaqiqat, mahalla o‘z vazifalarini benuqson ado etishi faqatgina huquqiy asoslarga emas bir vaqtda moddiy, moliyaviy resurslarga ham bog‘liq. Biznig fikrimizcha, mahalla xavfsiz va tinch bo‘lishini ta’minlashda faqatgina davlatga yuklanmagan holda davlat-xususiy sheriklik asosida o‘z xavfsizligini ta’minlash choralari amaliyotga joriy etish ham davlat ham axoli uchun birday manfaatli yangi bir yo‘nalish bo‘ladi. Zero, buyuk ingliz faylasufi, ingliz materializmining asoschisi, siyosatchi va yozuvchisi Frensis Bekonning mashhur aforizmidagi: “Yangi vositalardan foydalanmaydigan kishi yangi muammolarga duchor bo‘ladi”⁹⁹ deya aynan mana shunday yangi yo‘nalishlarni nazarda tutgani shubhasiz. Jahonning ko‘plab rivojlanayotgan mamlakatlari hozirda turli sohalarida davlat-xususiy sheriklik institutiga murojat qilmoqda. Ammo, davlat-xususiy sheriklik jahonda yangi bir faoliyat emas. U davlat mulkining hayotiy va strategik ahamiyatga ega obyektlarini xususiylashtirish vositasi sifatida uzoq vaqtdan buyon rivojlanib borayotgan bir faoliyatdir. Mazkur faoliyatni jamoat xavfsizligini, xususan, mahalla xavfsizligini ta’minlashga joriy qilish, albatta, samarali natijalirini berishidan katta ishonch xosil qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 18.02.2020 yildagi PF-5938-son <https://lex.uz/docs/4740345>
2. Shavkat Mirziyoyevning O‘zLiDeP VIII s‘ezdidagi nutqi 21.10.201 <https://sof.uz/post/shavkat-mirziyoyevning-o-zlidedp-viii-s-yezdidagi-nutqi>
3. Majidova D.A Oilalar Mustahkamligini Ta’minlashda Migratsiya Ta’sirida Yuzaga Keluvchi Xatarlarni Oldini Olishning Muhim Yo‘nalishlari// <file:///C:/Users/User/Desktop/oilalar-mustahkamligini-taminlashda-migratsiya-tasirida-yuzaga-keluvchi-hatarlarni-oldini-olishning-mu-im-y-nalishlari.pdf>
4. https://uza.uz/uz/posts/mahalla-raisi-islohotchi-bolmogi-lozim_247707
5. <file:///C:/Users/User/Downloads/sovremennye-innovatsionnye-tehnologii-v-obrazovanii-i-ih-primenenie.pdf>

* * *

⁹⁸ https://uza.uz/uz/posts/mahalla-raisi-islohotchi-bolmogi-lozim_247707

⁹⁹ <file:///C:/Users/User/Downloads/sovremennye-innovatsionnye-tehnologii-v-obrazovanii-i-ih-primenenie.pdf>

Jumayev A’loqul Juraqulovich,
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti Ilmiy-amaliy tadqiqotlar
markazi boshlig‘i

MAHALLALARDA JINOYATCHILIKNI JILOVLASHNING MA’MURIY- HUDUDIIY VA TASHKILIIY JIHATDAN TAKOMILLASHTIRISH (JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASH MISOLIDA)

Annotatsiya. Ushbu maqolada mahallalarda jinoyatchilikni jilovlashning ma’muriy-hududiy va tashkiliy jihatdan takomillashtirish bo‘yicha masalalar ko‘rib chiqilgan va jinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: mahalla, jinoyat, takomillashtirish, profilaktika inspektori.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы административно-территориального и организационного совершенствования борьбы с преступностью в микрорайонах и внесены предложения по борьбе с преступностью.

Ключевые слова: махалла, преступность, благоустройство, инспектор профилактики.

Annotation. This article discusses the issues of administrative-territorial and organizational improvement of the fight against crime in microdistricts and made proposals for the fight against crime.

Keywords: mahalla, crime, improvement, crime prevention inspector.

Ilmiy izlanishlar natijasida bugungi kunda jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligi avvalambor, hududlardagi quyi bo‘g‘inda aholining dolzarb ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni, hududlarni kompleks rivojlanish masalalarini hal etilganligi, shuningdek, jinoiy tajovuzlarga nisbatan tezkorlik bilan ta’sir ko‘rsatish darajasi bilan bog‘liq. Bu esa mazkur yo‘nalishda hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha sektorlar, mahalla fuqarolar yig‘inlari va joylardagi profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etishni namoyon etadi.

Xususan, so‘nggi yillarda mamlakatimizda hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholining yashash sharoitlarini tubdan yaxshilash, turmush darajasida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarga erishish bo‘yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqsadda hududlarni sektorlarga bo‘lib ishni tashkil etish tizimining joriy etilganligi xalq bilan manzilli muloqotning yo‘lga qo‘yilishiga imkon yaratdi. Shunga qaramay, hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha sektorlar faoliyati monitoringi bir qator tashkiliy-huquqiy kamchiliklar mavjudligini ko‘rsatdi va ushbu kamchiliklar huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarining bartaraf etish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

“Har bir mahallada bitta profilaktika inspektori” tamoyili asosida profilaktika inspektorlari shtatining taqsimoti kuchlarning aholi soni va ish hajmiga nomutanosib taqsimlanishi va mazkur vazifalarni bajarishga zarur bo‘lgan resurslarning yetishmovchiligiga, shuningdek, kuchlarning tarqoq joylashuvi va hududning ishonchli tezkor qamrovga olish imkoniyatlarini cheklanishiga olib kelgan.

Mazkur holat o‘z navbatida profilaktika inspektorlari orasida ish hajmi kam bo‘lgan mahallalarda xizmat o‘tashga intilish yuzaga kelishiga va aholisi ko‘p bo‘lgan mahallalarda profilaktika inspektorining kadrlar qo‘nimsizligiga sabab bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, joylarda resurslar yetishmasligi oqibatida yangi tashkil etilgan xizmat hududlaridagi profilaktika inspektorlarining xizmat xonasini tashkil etish, ularni kerakli kompyuter texnikasi va idoraviy anjomlar bilan ta’minlashda qiyinchiliklarga duch kelinayotganini ko‘rsatmoqda.

Bundan tashqari, amaldagi qonunchilikka muvofiq, profilaktika inspektorlari uchun 6/40 soatlik ish kuni belgilangan. Qonunchilik talablariga rioya etilgan taqdirda, hudud qolgan 17 soat mobaynida tezkor qamrovdan chetda qolishi, respublikadagi qishloq tumanlari sharoitida o‘rtacha 30-60 km uzoqlikda tuman markazlarida joylashgan tezkor-tergov guruhlarini yordamini kutish kabi hozirgi zamon talablariga mos kelmaydigan ishlash uslubiga tayanish va jinoiy holatlarga ta’sir etishning tezkorligini tushib ketishiga olib kelgan.

Ta’kidlash joizki, shahar hududlaridagi ichki ishlar bo‘linmalarini joylashtirish masalasi dolzarb xarakter kasb etmoqda.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14- fevraldagi “Toshkent shahrida jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PQ-3528-sonli qarori asosida, shaharlar ichki ishlar bo‘limi negizida ichki ishlar organlari faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi tashkil etilgan bo‘lib, 4 ta kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha sektorlar hududlari doirasida 4 tadan shahar hududiy ichki ishlar bo‘limlari (oldin GOM deb nomlanardi) tuzilgan, ammo:

joylardan tushgan fuqarolar murojaatlari bo‘yicha tayanch punktlari hududiy profilaktika inspektorlari xonadonlarga yetib borib, murojaat yuzasidan choralar ko‘radi, hududiy shahar IIBning mazkur yo‘nalishda o‘rni bilinmay qolgan;

ma’lumki, hududiy shahar IIB (GOM)da tezkor tergov guruhini tashkil etish imkoniyati mavjud bo‘lmaganligi uchun shahar IIO FMB negizida tashkil etilgan tezkor-tergov guruhi navbatchilik davomida butun shahar hududi bo‘ylab jinoyat to‘g‘risida kelib tushgan xabarlar bo‘yicha voqea joylariga chiqadi. Mazkur holat aksariyat hollarda jinoyatlarga tezkorlik bilan javob berishda hududiy shahar IIB (GOM)ning ta’siri sezilmayotganligini ko‘rsatadi;

tezkor navbatchilik (102 raqami) xizmati shahar IIO FMBda joylashganligi sababli, fuqarolardan qabul qilingan murojaatlar hududiylik bo‘yicha shahar IIBlariga navbatchilik qismiga xabar berish amaliyoti joriy etilgan. Bu esa, o‘z navbatida murojaatlarni tezkorlik bilan hal etishga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda;

jinoyat ishlarini tergov qilishda ish hajmining ko‘pligi oqibatida hududiy shahar IIB (GOM)da surishtiruvchi va tergovchi shtat birliklarini saqlash va foydalanish, surishtiruvchi va tergovchilarni jinoyat turlari bo‘yicha ixtisoslashuviga salbiy ta’sir ko‘rsatgan va jinoyat ishlari bo‘yicha sudga qadar ish yurituvining sifati pasayishiga olib kelgan, bundan tashqari hududda sodir etilayotgan jinoyatlarning og‘irlik darajasi turli bo‘lganligi sababli JPKning 345-moddasida (tergovga tegishlilik) ko‘rsatilgan talabni buzmaslik maqsadida surishtiruvchilar tomonidan dastlabki tergov o‘tkazish amaliyoti mavjud;

hududiy shahar bo‘limlari rahbarlari va shahar IIO FMB Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘limi tomonidan hududiy va sohaviy xizmatni amalga oshirish bo‘yicha profilaktika inspektorlariga berilayotgan topshiriqlari o‘rtasida boshqaruv qarama-qarshiligi mavjudligi profilaktika inspektorlarining faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Yuqoridagilarni inobatga olib, quyidagilar taklif etiladi:

1. Qishloq tumanlarida jinoyatchilikning ijtimoiy-iqtisodiy sabab va shart-sharoitlarini joyida bartaraf etish imkoniyati va vakolatiga ega alohida boshqaruv tuzilmasiga ega ma’muriy-hududiy birliklarni tashkil etish orqali muammolarni joyida doimiy ravishda hal etuvchi tizim yaratish maqsadga muvofiq (*O‘zbek davlatchiligini tarixiy an‘analarini inobatga olgan holda mazkur ma’muriy-hududiy birliklarni “Guzar” sifatida nom berish tavsiya etiladi*).

Bunda:

birinchi bosqichda respublikaning qishloq hududlarini geografik-iqtisodiy o‘xshashlik va yaqinlik asosida 8-12 ta mahalla fuqarolar yig‘inlari hududini birlashtirgan, tuman miqyosida 6-10 tagacha Guzarlar tashkil etish taklif etiladi;

Guzarlar amaldagi 8-12 ta mahalla fuqarolar yig‘inlari hududidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri saylov yo‘li bilan tuziladigan **Guzar kengashi** orqali boshqariladi, ijro apparati – **Guzar idorasini** kundalik boshqaruvi esa **Guzar kengashi** tomonidan shartnoma asosida yollanadigan **ijrochi direktor** tomonidan amalga oshiriladi. Guzar idorasi kommunal va ijtimoiy himoya xizmatlaridan tashkil topadi va Guzar hududidagi mahalliy muammolar – mahalliy gaz, ichimlik va oqova suv, elektr tarmoqlarini qurish va xizmat ko‘rsatish, mahalliy yo‘llar ta’miri va ijtimoiy himoyaga muhtojlarga yordamni oshiradi;

Guzar idorasining shtat birliklari hozirda Mahalla fuqarolar yig‘inlaridagi fuqarolar yig‘ini raisining oila, xotin-qizlar va ijtimoiy-ma’naviy masalalar bo‘yicha hamda obodonlashtirish, tomorqa va tadbirkorlik masalalari bo‘yicha o‘rinbosarlari, shuningdek, oila va xotin-qizlar masalalari bo‘yicha mutaxassis lavozimlari o‘rniga tuziladi va ular guzarlarning ijtimoiy, yo‘l-kommunal va iqtisodiy loyihalar bo‘limlari shtat birliklariga aylantiriladi. Guzar kengashi har bir mahalla fuqarolar yig‘inlari raislaridan iborat tarkibda tashkil etiladi;

Guzar faoliyatining moliyaviy bazasi (Guzar budjeti) Guzar hududidagi yer va mol-mulk solig‘idan, Guzar hududida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining daromad soliqlari, jismoniy shaxslarning foyda soliqlari, guzar yerlarining ijarasi uchun to‘lovlar, davlatning maqsadli ajratmalari va dotatsiyalari, shuningdek, qonunchilik bilan taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi;

joylardagi ishsizlik muammolarini hal etish maqsadida Guzar kengashi qarori asosida fuqarolar bilan jamoaviy-xususiy (obshestvenno-chastnoe partnerstvo) asosida tadbirkorlik subyektlarini tuzish orqali joyida hal etish tartibi joriy etiladi.

2. Qishloq tumanlarida Guzar hududlarida (bitta guzar-bitta bo‘linma tamoyili asosida) ichki ishlar organlarining yangi tuzilmasi – Guzar jamoat xavfsizligi maskanlarini joylashtirish tavsiya etiladi. Mazkur maskanlarda profilaktika inspektorlari shtatlari hisobidan lavozimlarning qayta taqsimotini amalga oshirish orqali patrullik guruhlarini tuzish yo‘li bilan birlashtirilgan ma’muriy hududni 24 soatlik tezkor qamrovini ta’minlash imkoniyati shakllantiriladi.

Ko‘rsatilganlarni amalga oshirish natijasida, fuqarolar va yuridik shaxslarning daromad soliqlarini o‘zi yashash va faoliyat ko‘rsatish hududini obodonlashtirish, kommunal infrastrukturani yaxshilashga yo‘naltirilishi orqali soliqlar tushumini oshirish bilan birga, Guzar kengashi va idorasining soliq to‘lovchilar soni va ular daromadining ko‘payishidan manfaatdor tuzilmalarning paydo bo‘lishiga olib keladi.

Ichki ishlar organlarining Guzar bo‘linmasi va Guzar idorasining ijtimoiy himoya xizmati eng yaqin darajadagi hamkorlik yo‘lga qo‘yilib, jinoiy elementlar va jinoyatchilik omillariga qarshi kurashuvchi samarali va yagona mexanizm yaratiladi.

Joylarda aholining ijtimoiy-maishiy va kommunal ta’minot muammolari, ishsizlikni bartaraf etishning ishchan mexanizmini amalga kiritish orqali ijtimoiy barqarorlik, xavfsizlik va totuvlik, aholi daromadining oshishiga erishiladi. Bu esa, o’z navbatida, jinoyatchilikning asosiy omili bo’lgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi va mahallalarda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini to’laqonli amalga oshirish imkoniyati paydo bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-fevraldagi “Toshkent shahrida jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish to’g’risida”gi PQ-3528-sonli qarori // <https://lex.uz/docs/3556832>
2. Ollamov Y.Y. Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish huquqi: nazariya va amaliyot masalalari (Право на самоуправление: вопросы теории и практики) / Ya.Y. Ollamov, X.A. Saidova. – Toshkent, 2006. – B.62.
3. Gayurova Sh.O. O‘zbek an’anaviy mahallalarida demokratik jarayonlar (Демократические процессы в традиционных узбекских махаллах) // O‘zbekiston Fanlar akademiyasining 60 yilligiga bag’ishlangan respublika yosh olimlar ilmiy konferensiyasi materiallari. – Toshkent, 2003. – B.142.

* * *

Xudoyorova Madina Xolmo‘min qizi,
O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin qizlar
davlat qo‘mitasi huzuridagi “Oila va xotin-qizlar”
ilmiy-tadqiqot instituti doktoranti

ICHKI ISHLAR XODIMLARI OILALARINING BAXTLILIGI ULAR MEHNATI SAMARADORLIGINING DETERMINANTI SIFATIDA

Annotatsiya. Yurtimizning tinch-osoyishta bo’lishi, gullab-yashnashining negizida ichki ishlar xodimlarining hissasi beqiyosdir. Ularning kecha-yu kunduz xalq xizmatini ado etishlarida esa oilaviy qo’llab-quvvatlash, hayotdan zavqlanganlik darajasi muhim rol o’ynaydi. Ushbu maqolada oilaviy baxtning erkak kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyatlar bilan qanday uzviy bog’liqligi turli diniy, psixologik va tarixiy asoslar bilan ko’rsatilgan. Albatta, ichki ishlar xodimlarining kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyatlar uzluksiz bo’lishi “Xavfsiz mahalla” tizimini shakllantirishdagi roli misollar orqali ko’rsatilgan.

Kalit so‘zlar: jamoat xavfsizligi, konsepsiya, baxt, xalq manfaati, psixologiya, tarix.

Аннотация. Вклад сотрудников органов общественной безопасности несопоставим с миром и процветанием нашей страны. Поддержка семьи и наслаждение жизнью играют важную роль в их дневной и ночной государственной службе. В данной статье показано, как семейное счастье связано с успехами мужчин в профессиональной деятельности с разными религиозными, психологическими и историческими основаниями. Безусловно, непрерывный успех сотрудников органов внутренних дел в их профессиональной деятельности показан на примерах их роли в формировании системы “Хавсиз маҳалла”.

Ключевые слова: общественная безопасность, концепция, счастье, общественный интерес, психология, история.

Annotation. *The contribution of public security personnel is incomparable to the peace and prosperity of our country. Family support and enjoyment of life play an important role in their day and night public service. This article shows how family happiness is connected with success in men’s professional activities with different religious, psychological and historical foundations. Of course, the continuous success of internal affairs officers in their professional activities is shown by examples of their role in the formation of the “Xavfsiz mahalla” system.*

Key words: *public safety, concept, happiness, public interest, psychology, history.*

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar doirasida aholining tinch va osoyishta hayotini ta’minlash hamda jamiyatimizda qonunga bo‘ysunish va jamoat xavfsizligi madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shu jumladan, jamoat xavfsizligini ta’minlash yo‘nalishidagi ishlarni “Xalq manfaatlariga xizmat qilish” tamoyili asosida tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizm va tartiblari joriy etilib, davlat organlarining jamoatchilik tuzilmalari bilan o‘zaro maqsadli hamkorligi yo‘lga qo‘yildi. Shu bilan birga, jahonda kuchayib borayotgan turli xavf-xatar va ziddiyatlar, el-yurt tinchligi va osoyishtaligiga tahdidlar, tabiiy va texnogen ofatlar mas’ul davlat tuzilmalariga o‘z faoliyatini “Barcha sa’y-harakatlar inson qadri uchun” degan ustuvor g‘oya asosida yanada takomillashtirish vazifasini yuklamoqda. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021-yil 30-noyabrdagi Farmoni bilan “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasi” tasdiqlandi. Unda jamoat xavfsizligi tushunchasiga quyidagicha ta’rif berilgan:

Jamoat xavfsizligi – jamiyatning qonunga xilof tajovuzlar, ijtimoiy va millatlararo nizolar, favqulodda vaziyatlar va boshqa tahdidlardan himoyalanganlik holati bo‘lib, u jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi hamda insonning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari ro‘yobga chiqarilishini ta’minlaydi¹⁰⁰.

Prezidentimizning bu soha vakillariga ko‘rsatayotgan bu yuksak e’tibori mas’ul xodimlar zimmasiga katta mas’uliyatni yuklaydi. Ushbu soha vakillarining ishi vaqt, masofa tanlamaydigan, nafaqat jismoniy, balki ma’naviy charchoq, doimiy hushyorlikni talab etadi. Demak, Vatan tinchligi uchun xizmatga bel bog‘lagan har bir yigit turli mashaqqatlarga ruhan tayyor bo‘lishi, ularni yenga oladigan irodaga ega bo‘lishi lozim. Buning uchun hattoki oilasini ham keyingi o‘ringa qo‘yishga to‘g‘ri keladigan holatlar ham bor, albatta. O‘zgalarning tinchligini o‘ylab, xalq farovonligi yo‘lida jonini fido qilishga tayyor bo‘lgan jamoat xavfsizligi xodimlarining turmush o‘rtoqlarining yelkasida ham ularnikidan kam bo‘lmagan mas’uliyat hissi yotadi. Zero, risoladagi xotin oilada kata o‘rin tutadi. Shuning uchun ham O‘zbek xalqi orasida “Erni er qiladigan ham xotin, yer qiladigan ham xotin” degan, arablarda esa “Har bir ulkan shaxsning ortida xotin bor” degan maqollar bor. Odatda yangi uylangan yigitga: “Endi ola xurjun bo‘yningga tushdi”, deyishadi. Aslida xurjunning ko‘zi ikkita bo‘lib, biri erga, ikkinchisi xotinga atalgan, ya’ni uning og‘irligini er-xotin teng ko‘tarmog‘i lozim. Oilaviy hayotning bardavomligi ikkovlarining bir muqaddas maqsad uchun mushtarak intilishlariga bog‘liqdir. Chunki haqiqiy muhabbat bir-birining ko‘ziga boqishda emas, balki ikkovlarining bir maqsadga intilishlarida namoyon bo‘ladi. Xotinning eriga yordam berishi, hamdard bo‘lishi oilaviy hayotning jamoliga jamol qo‘shadi¹⁰¹. Turmush o‘rtoqning oqila bo‘lishi esa bevosita baxtli oilaning

¹⁰⁰ O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi Konsepsiyasi 1-bob. – Toshkent, 2021.

¹⁰¹ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Baxtiyor oila”. – Toshkent: “Hilol” nashriyoti, 2021. – B. 250.

poydevorini belgilaydi. Baxt tushunchasiga wikipedia lug’atida quyidagicha ta’rif berilgan: Baxt – ma’naviy-axloqiy tushuncha. Kishi o’z faoliyati natijalaridan, hayotda qo’lga kiritgan yutuqlaridan to’la qoniqish, yashash tarzidan mamnunlik, muayyan maqsadga yetganlik, orzu-umidning ushalishi, barmonlik holati sifatida namoyon bo’ladi. Bu ta’rifdan ham ko’rinib turibdiki baxtning asosi oilada ekan. Doimiy davlat xizmatida bo’lgan insonning turmush o’rtog’i bo’lish ayoldan uddaburonlik, mehnatkashlik, ziyraklikni va kuchli psixolog bo’lishni talab etadi. Ishdan charchab kelgan turmush o’rtog’ining o’z uyida orom topib yangi ish kuni uchun oladigan energiyasi bu uning oqila ayoli va farzandlarining quvonchidir. Ona farzandlarini ham shu ruhda tarbiyalamog’i lozim. Oila boshlig’ining ishdan kelishini har kun bir bayramday kutib olib, u bilan kun davomidagi farzandlarining yutuqlari, xursandchiliklari va yaxshi xabarlarni aytilish kerak. Chunki inson o’zini baxtli his etsagina rivojlanadi, yashashga bo’lgan ishtiyoq ortib boradi.

Psixologiyada ham baxtli va hayotidan mamnun insonlar haqida o’zgacha qarashlar mavjud. Birinchidan, baxtli insonlar hayotda ko’proq yutuqlarga erishadi, chunki baxt muvaffaqiyatni muvaffaqiyat esa baxtni keltirib chiqaradi. Kaliforniya universiteti tadqiqotchilari Julia Bohem va Sonja Lyubomirskiy ham bu haqida tadqiqot olib borganlar. Ular o’z tadqiqotlarida shuni aniqladilarki, baxtli odamlar ko’proq pul topadi, ularda boshqalarga yordam berish hissi yuqori bo’ladi. Ikkinchidan, baxtli bo’lishning yana bir foydasi-sog’liq. Tadqiqotlar shuni ko’rsatdiki baxtiyor odamlarda qon bosimi pastligi, xususan, erkaklardagi yurak kasalliklariga moyillik darajasi pastligi aniqlandi. Baxtli insonlar baquvvat, zukko, mehribon, insonparvar bo’lardi. Bu ayni soha vakillari uchun muhim jihat. Demakki sog’lom va baquvvat xodimning ish unumdorligi oshadi.

Tarixga nazar tashlar ekanmiz, buyuk sarkardalarning buyuk zafarlari ortida go’zal va oqila, ziyrak va uddaburon ayol turganligini ko’rishimiz mumkin. Demak, ular ham vatan uchun jang maydonida yurganlarida farzandlarining tarbiyasini, saroydagi ko’plab ishlarni ishonib qoldirib ketadigan ayoli borligi dalda bo’lgan. Hattoki Rasululloh sollallohu alayhi vasallamni qalblariga ilk qiyin daqiqalarda oro kirgan, qiyinchilikda xotirjam qilgan va u zotga imon keltirgan inson rafiqalari **Xadicha roziyallohu anho** edilar. Moziydagi bir nechta mashhur o’zbek ayollariga to’xtalib o’tsak. **Saroymulkxonim** (Bibixonim). Bibixonim unvoniga sazovor bo’lishining boisi aql-zakovat, did-farosat, fikrlash doirasining kengligi tufaylidir. U, shuningdek, juda go’zal, insonparvar, vatanparvar, ilmiy edi. Amir Temurning harbiy yurishlarida ko’pincha Saroymulkxonim birga yurgan. **Gavharshodbegim**-Amir Temurning o’g’li Shohruh Mirzoning suyuqli xotini edi. U ham tabiatan dono, oqila, tadbirkor, husn bobida ham Benazir edi. Shohruh Mirzo ham unung donoligiga tan berib saltanatni boshqarishda oqilona va tadbirli maslahatlariga ehtiyoj sezib turardi. **Nurjahonbegim**-boburiy shahzodalardan Jahongirshohning ikkinchi xotini go’zal, ziyrak, dono, shoira bo’lgan. U ham saltanat ishlarida maslahatchi edi. **Mumtoz Mahalbegim** (Arjumandbonu) Shoh Jahon taxtga o’tirgach, yosh malika saltanat ishlarida unga yordamlashib, rejalik maslahatlari bilan hukmdorni to’g’ri yo’lga boshlagan.

Xulosa qilib aytganda, har bir jamoat xavfsizligi xodimining jamiyatda, oilada o’z o’rnini topishi, baxt hissini tuyishi o’z taqdirini xalq, Vatan taqdiri bilan uyg’unlashtirishiga omil bo’ladi. Bunday yuksak ruhiyatdagi insonlar har qanday sinovlarga mardonavor turib bera oladilar va Vatan sarhadlari, albatta, ishonchli qo’llarda deb baralla ayta olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi Konsepsiyasi 1-bob Toshkent. 2021
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Baxtiyor oila”. – Toshkent: “Hilol” nashriyoti 2021, – 250 b.
3. Davidhizar R., Vance A. Baxtga erishish uchun. 2014.
4. Lyubomirskiy S, Sheldon K.M, Shkade D “Baxtga intilish: Barqaroq o‘zgarish me‘morchiligi. Umimiy psixologiyani ko‘rib chiqish” 2005-y
5. Seligman, Martin E.P. “Gullash: Baxt va farovonlikning vizyoner yangi tushunchasi”. – Nyu-York, 2011.
6. Forum.ziyouz.com
7. Kun.uz
8. Notiq.uz

* * *

Mamajonov Soyibjon Halilovich,

*Farg‘ona Davlat Universiteti
Harbiy ta’lim fakulteti katta o‘qituvchisi*

Abdurahmonova Sayyorahon Ruzaliyevna,

*Farg‘ona viloyati FVB hayot faoliyati xavfsizligi
o‘quv markazi o‘qituvchisi*

Rajabov Odiljon Rahmataliyevich,

*O‘R FVV Akademiyasi huzuridagi
Fuqaro Muhofazasi Instituti o‘qituvchisi*

FUQARO MUHOFAZASINING HIMOYA QURILMALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada fuqaro muhofazasi himoya qurilmalariga qo‘yiladigan talablar haqida qisqa yoritilgan. Ushbu maqola Oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalari talabalariga harbiy san‘at sirlari bilan yaqindan tanishish uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: fuqaro muhofazasi, favqulodda vaziyat davlat tizimi, rahbarlar tarkibini tayyorlash markazi, o‘quv mashqi, oddiy pana joylar, Ochiq yerto‘lalar, yopiq yerto‘lalar, fuqarolar evakuatsiyasi, vaqtinchalik evakuatsiya, evakuatsiya punktlari.

Аннотация. В данной статье кратко описаны требования к средствам индивидуальной защиты. Данная статья предназначена для студентов высших и средних специальных учебных заведений для ознакомления с секретами военного искусства.

Ключевые слова: гражданская защита, система ЧП, центр подготовки руководителей, учения, простые укрытия, открытые подвалы, закрытые подвалы, эвакуация граждан, временная эвакуация, эвакуационные пункты.

Annotatsion: *This article briefly describes the requirements for personal protective equipment. This article is intended for students of higher and secondary special educational institutions to familiarize themselves with the secrets of military art.*

Key words: *civil protection, emergency state system, leadership training center, training exercise, simple shelters, open basements, closed basements, evacuation of citizens, temporary evacuation, evacuation points.*

Favqulodda vaziyatlarda fuqarolarni muhofaza qilish usullaridan biri - bu fuqarolarni falokat yuz bergan joydan evakuatsiya qilish, ya’ni vaqtinchalik yoki to’la uzoqlashtirish hisoblanadi. Ish bilan mashg’ul bo’lgan odamlarni harbiy vaqtda vaqtinchalik shahardan tashqari hududga yoki boshqa qishloqqa ko’chiriladi. Bunda ishchi - xizmatchilar vaqtincha zararlangan hududdan chiqib turadilar. Qaytadan yana ishga kelganlarida hamma ehtiyot choralarini ko’rib, o’z faoliyatlarini boshlaydilar. Demak, vaqtinchalik ko’chirishda ishlovchi odamlar ma’lum bir muddatga zararlanish xavfidan uzoqlashtiriladi.

To’la evakuatsiya deganda hammani bir vaqtda bir yashash joyidan ikkinchi yashash joyiga doimiy yashash uchun ko’chirilish tushuniladi (asosan ishlamaydigan fuqarolar, nafaqaxo’rlar, bolalar va kasallar evakuatsiya qilinadi). Evakuatsiya qilinganda alohida buyruq bo’lmaguncha fuqarolar o’sha joyda yashab turadilar.

Xavfsiz hudud xavfli hududdan birmuncha uzoq masofada joylashgan bo’lishi va xalqqa hech qanday xavf tug’dirmasligi lozim. Yana xavfsiz hudud temir yo’l, avtomobil yo’llariga yaqin, ishchi - xizmatchilarni ishga olib borib, yana qaytib kelishi uchun qulay bo’lgan joylarda tashkil etiladi. Ishga bog’liq bo’lmagan ishchilar hududdan uzoqroq yerga evakuatsiya qilinadi.

Ikkinchi jahon urushi davrida o’rta Osiyo Respublikalari xalqlari, evakuatsiya qilinganlarni o’z bag’irlariga olganlar. Masalan, toshkentlik temirchi Shomahmudov Shoahmad ota 14 bola asragani hammaga ayon.

Xavfsiz hududga vaqtinchalik yoki butunlay ko’chirish ishlari ishlaydigan odamlar uchun ishlab chiqarish tamoyiliga ko’ra, ishlamaydigan xalq uchun esa hududiy tamoyilga ko’ra turar-joy boshqarmasi orqali amalga oshirildi. Tadbirlar har bir ishlab chiqarish korxonasida yoki turar-joylarda evakuatsiya xizmati ishlar bilan shug’ullanadigan boshliq o’rinbosarlari tomonidan rejalashtiriladi va amalga oshiriladi.

Ko’chirish ishlarining hammasi evakuatsiya qilinadiganlarning yig’iladigan joyida tashkillashtiriladi. Yig’ilish joylari (evakuatsiya punkti - EP) asosan, maktablar, klublar va boshqa jamoat inshootlari bo’lishi mumkin. Xalqni ko’chirish haqida ma’lumot olganda, darhol ishlab chiqarish korxonasi, o’quv yurtlari, korxonalari, militsiya organlari hamda radio, televideniye orqali xalq xabardor qilinadi. Yig’ilgan odamlar qayta hisobdan o’tkazilib, guruhlariga bo’linadi, transport vositalariga taqsimlanib, ko’rsatilgan vaqt ichida xavfsiz hududga yetkaziladi.

Yayov yuradiganlar oldindan tuzilgan marshrut bo’yicha kolonna bo’lib (kolonnada 500 – 1000 kishi) harakat qiladi. Bunda, albatta, guruhlariga bo’linadi va har bir guruhda 50 – 100 kishi bo’ladi. Kolonna har 1-1,5 soat yurishdan keyin 10-15 minut dam olib, aytilgan joyga borishi bilan hamma kolonna a’zolari tibbiy ko’rikdan o’tkaziladi. Bu yerda evakuatsiya qilinganlarni qabul komissiyasi kutib oladi. Bu komissiyaga o’sha joyning hokimiyat boshliqlari, korxona rahbarlari, oziq-ovqat, tibbiyot xizmatchilari kiradi. Ular odamlarni qabul qilib, hisobini oladi va har birini joylashtiradi. Odamlar asosan, maktablarga, klublarga, kinoteatrlarga va shunga o’xshash joylarga joylashtiriladi. Ba’zan o’sha yerda yashovchi oilalarga ham ma’lum qism odamlar taqsimlanadi. Joylashtirilgan har bir insonga tibbiy xizmat ko’rsatilib, oziq-ovqat bilan ta’minlanadi.

Evakuatsiya qilingan fuqarolar o’sha yerdagi ishlab chiqarish korxonalarining evakuatsiya qilingan qismida ishlashlari mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki evakuatsiya ishlari doimiy tarzda muayyan bir rejaga asosan olib boriladi. Doimiy bunga javobgar bo’lgan shaxslar aholini hafsizligini to’liq taminlab berishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. T.B.Tuychiyev. *Fuqaro muhofazasi asoslari*. – Toshkent, 2003.
2. *YoChQBT dasturi* 2005.
3. *Защита населения и территории от ЧС. Учебное пособие для руководителей*, – Ташкент, 2003.
4. *Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatdan muhofaza qilishning huquqiy asoslari. Meyoriy hujjatlar to’plami*.
5. *Ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Fuqaro muhofazasi instituti*.
6. *Mahalla-fuqarolik jamiyatining asosi. M.G’ulomov*.
7. *Fuqaro muhofazasi asoslari. Ma’ruzalar to’plami. FM.Instituti*.

* * *

Saydivaliyeva Xurshida Xodjiakbarovna

yuridik fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy tadqiqot instituti bo’lim boshlig’i

Tleuova Gulmira Ospanovna

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING FUQAROLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISH BO‘YICHA VAKOLATLARI

Annotatsiya. Maqolada mahallaning tazyiq va zo’ravonlikni oldini olish va bartaraf etishdagi o’rni, mahallada faoliyat olib boruvchi profilaktika inspektorining ushbu yo’nalishdagi vakolatlari hamda ishni tashkil qilish, himoya orderini berish jarayoni tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: mahalla, xavfsizlik, profilaktik tadbirlar, himoya orderi, inspektor, tazyiq, zo’ravonlik, bartaraf etish, huquqbuzarlik, javobgarlik.

Аннотация. В статье анализируется роль махаллы в предотвращении и ликвидации домогательств и насилия, полномочия инспектора по профилактике, действующего в микрораёне в этом направлении, а также организация работы, процесс выдачи охранного ордера.

Ключевые слова: махалла, безопасность, превентивные меры, охранный ордер, инспектор, преследование, насилие, устранение, правонарушение, ответственность.

Annotation. The article analyzes the role of the neighborhood in the prevention and elimination of harassment and violence, the powers of the preventive inspector operating in the neighborhood in this direction, as well as the organization of work, the process of issuing a protective warrant.

Keywords: neighborhood, security, preventive measures, protection warrant, inspector, harassment, violence, elimination, offense, responsibility.

Mustaqillik yillaridagi islohotlar natijasida ichki ishlar organlarining faoliyati takomillashtirildi, yangi texnik vositalar bilan ta’minlandi, har bir mahallada ichki ishlar organlari tayanch punktlari tashkil etilib, profilaktika inspektorlarining boshqa sohaviy xizmatlar va jamoatchilik tuzilmalari bilan hamkorligi yanada yaxshilandi. «Bularning barchasi «jinoyat sodir etilganidan keyin uni sodir etgan shaxsni fosh etish»dek eski usuldan voz kechib, «jinoyat sodir etishga moyil bo’lgan shaxslarni aniqlash, ularning jinoyat sodir etishiga yo’l qo’ymaslik, jinoyat sodir etilishiga imkon berayotgan sabab va sharoitlarni bartaraf etish»dek yangicha usulga o’tishga imkon berdi»¹⁰².

Amalga oshirilayotgan keng ko’lamli islohotlar jarayonida ichki ishlar organlari faoliyatining huquqiy asoslarini yaratish, uni mustahkamlash hamda tizimda ushbu qonun hujjatlariga og’ishmay amal qilish ruhiyatini qaror toptirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Binobarin, qonun ustuvor bo’lgan davlatda nafaqat fuqarolar, qolaversa, davlat va nodavlat tashkilotlari, muassasalari xodimlaridan ham qonunga so’zsiz itoat etish talab qilinadi¹⁰³. Shu o’rinda aytish kerakki, har qanday faoliyatning huquqiy tartibga solinganligi birinchidan, uni tashkil etish tartibini mustahkamlasa, ikkinchidan, vakolatli subyektlar faoliyatining asosiy vazifalarini belgilab, mas’uliyatini oshiradi¹⁰⁴.

Profilaktika inspektorlarining fuqarolarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish bo’yicha vakolatlari va uni amalga oshirish tartibi bir qator me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan. Jumladan, O’zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeksining tegishli moddalarida fuqarolarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish bo’yicha muhim huquqiy asoslardan biri hisoblanadi.

Jinoyatchilikka qarshi kurash amaliyotida ko’p hollarda fuqarolarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish bo’yicha ushbu kodeksning 47-moddasida bolalarni tarbiyalash va ularga ta’lim berish borasidagi majburiyatlarni bajarmaslik, 52-moddasida yengil tan jarohati yetkazish, 2062-moddasi tazyiq o’tkazgan yoki zo’ravonlik sodir etgan yoxud ularni sodir etishga moyil bo’lgan shaxs tomonidan himoya orderi talablarini bajarmaslik bilan bog’liq huquqbuzarliklar uchun ma’muriy javobgarlikka tortish amaliyoti ko’proq uchramoqda.

Profilaktika inspektorlari tazyiq va zo’ravonlikka uchragan yoxud ana shunday mazmundagi murojaat bilan unga murojaat etilgan taqdirda fuqaroning ariza yoki shikoyati asosida o’zining vakolati doirasida huquqbuzar shaxsga nisbatan amaldagi qonun hujjatlari talab doirasida chora ko’rish yuzasidan tegishli protsessual hujjatlarni rasmiylashtirib, chora ko’rish uchun yig’ilgan hujjatlarni sudga taqdim etadi. Masalan, shaxsga nisbatan zo’ravonlik sodir etish jarayonida yengil tan jarohati yetkazilganida quyidagi protsessual hujjatlar rasmiylashtiriladi: ariza; jinoyat ishi qo’zg’atishni rad etish to’g’risida qaror; tushuntirish xati (jabrlanuvchi); tushuntirish xati (huquqbuzardan); tushuntirish xati (guvohlardan); pasport nusxasi (huquqbuzar); pasport nusxasi (jabrlanuvchi); sud-tibbiy ekspertiza tayinlash to’g’risidagi qaror va uning xulosasi; sudlanganligini tekshirish bo’yicha talabnoma; ma’muriy bayonnoma; tilxat; bildirgi; sudga kuzatuv xati.

Amaldagi qonunchilikka asosan, yengil tan jarohati yetkazish bilan bog’liq qilmish uchun ma’muriy javobgarlikka tortilgandan so’ng bir yil davomida yana shunday huquqbuzarlik holatlari qayd etilganda O’zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 109-moddasiga asosan jinoiy javobgarlikka tortishga sabab bo’ladi. Profilaktika inspektori ushbu huquqbuzarlik holati qayd

¹⁰² Мухамедов Ў.Х. Замоновий ёндашув асосида профилактика инспектори фаолиятини ташкил этиш: Ўқув-услубий қўлланма. – Тошкент, 2018. – Б. 33.

¹⁰³ Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: Монография. – Тошкент, 2019. – Б. 93.

¹⁰⁴ Саиткулов Қ.А. Ички ишлар органлари профилактика хизматларининг фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини ташкил этиш: Ўқув-амалий қўлланма / Юрид. фан. д-ри, проф. И. Исмаиловнинг таҳририда. – Тошкент, 2015. – Б. 6.

etilganida tegishli protsessual hujjatlarni rasmiylashtirib, chora ko‘rish uchun yig‘ilgan hujjatlarni tuman (shahar) IIOFMB tergov bo‘limiga taqdim etadi.

Profilaktika inspektorlari fuqarolarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik bilan bog‘liq qilmishlar sodir etilganda ushbu huquqbuzarliklarning sabablari va sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish to‘g‘risida taqdimnoma kiritish O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 313-moddasiga muvofiq ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishni ko‘rib chiquvchi organ (mansabdor shaxs) ma‘muriy huquqbuzarliklar sodir etish sabablari va ularga olib kelgan shart-sharoitni bartaraf etish to‘g‘risida, shuningdek, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonunning

23-moddasiga asosan, mazkur qonunning 9-modda ko‘rsatilgan huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalar, xususan ichki ishlar organlari huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risida taqdimnomalar kiritish vakolatlari belgilangan.

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, profilaktika inspektorlari tazyiq va zo‘ravonlik bilan bog‘liq huquqbuzarliklarning sabablari va uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risida taqdimnoma kiritish vakolatiga ega bo‘lsada ushbu mexanizm (richak)dan unumli foydalanmayapti. Misol uchun, oila-turmush doirasida sodir etilgan zo‘ravonlik bilan bog‘liq qilmishlarning sabablari o‘rganilganida huquqbuzar shaxs avval ushbu qilmishni sodir etgan bo‘lsa-da uning xulq-atvori mahallada yoki haftaning payshanba kunlari «Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni» doirasida muhokama etilmaganligi va shaxsga nisbatan tegishli ta’sir choralari ko‘rilmaganligini kuzatish mumkin.

Eng achinarlisi shundaki, amaliyotda faqatgina jinoyat ishlari bo‘yicha taqdimnoma kiritilayotganligi kuzatilmoqda. Mazkur taqdimnomalar birinchidan, asosan fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga ular hududida yashayotgan oilalarda sodir etilgan jinoyat bo‘yicha kiritilmoqda, ikkinchidan, ularda jinoyat sabab va sharoitlari ildizigacha tahlil qilingan holda ko‘rsatilmayapti, uchinchidan, taqdimnomaning ko‘rib chiqilishi va muhokamasi yuzaki o‘tkazilmoqda yoki umuman o‘tkazilmasdan ularga javob berish bilan cheklanilmoqda¹⁰⁵. Ichki ishlar organlari tomonidan aniqlangan va ko‘rib chiqilgan ma‘muriy huquqbuzarlik bo‘yicha ularning sabablari va sodir etilishiga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risida taqdimnomalar kiritish amaliyoti talabga javob bermaydi.

Profilaktika inspektorlari o‘zining hududida tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderini berishga vakolatli hisoblanadi. Profilaktika inspektori himoya orderi berilganligi to‘g‘risida tazyiq va zo‘ravonlik sodir etgan yoki sodir etishga moyil bo‘lgan shaxsga himoya orderingin nusxasini beradi.

Profilaktika inspektori ichki ishlar organlari navbatchilik qismlari tomonidan taqdim etilgan murojaatlar va xabarlarni 24 soat mobaynida o‘rganib chiqadi hamda o‘rganish davomida:

- jabrlanuvchi va zo‘ravonlik sodir etgan shaxslar hamda boshqa shaxslar bilan holat yuzasidan suhbat o‘tkazadi;

- jabrlanuvchi va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning turmush tarzi, tazyiq va zo‘ravonlik sodir etilishining kelib chiqishi sabablari va shart-sharoitlarini o‘rganadi;

¹⁰⁵ Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2018 йил 1 мартдаги «Тошкент шаҳар ички ишлар органларининг соҳавий хизматлари фаолиятини мақсадли ўрганиш ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги криминоген вазият оғир бўлган туман (шаҳар)ларда жиноятларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартаф этишга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги 45-сонли фармойиши билан шакллантирилган ишчи гуруҳларнинг ўрганиш натижалари бўйича ҳисоботи.

– jabrlanuvchi va zo’ravonlik sodir etgan shaxslarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish chora-tadbirlarini amalga oshiradi.

Profilaktika inspektori murojaat va xabarlarini o’rganish yakuni bo’yicha:

– tazyiq va zo’ravonlik holatlari aniqlangan taqdirda – himoya orderini rasmiylashtiradi;
– zo’ravonlik sodir etgan shaxslarga himoya orderi berilganligi to’g’risida jabrlanuvchining roziligi bilan fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlarini, shuningdek, boshqa tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilishni amalga oshiruvchi vakolatli organlar hamda tashkilotlarni xabardor qiladi;

– tazyiq va zo’ravonlik holatlari aniqlanmagan taqdirda qonun hujjatlariga muvofiq tegishli choralarni belgilaydi hamda bu haqda fuqarolar yig’ini raisi, kotibi, xotin-qizlar bilan ishlash va oilalarda ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash bo’yicha mutaxassis ishtirokida dalolatnoma rasmiylashtiradi;

– O’zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat belgilari aniqlangan taqdirda himoya orderini berish to’g’risidagi masalani ko’rib chiqish bilan bir vaqtda ish materiallarini jinoiy javobgarlik masalasini hal qilish uchun tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organga yuboradi.

Profilaktika inspektori himoya orderi berilganidan so’ng uch kun muddatda bu haqda tegishli tuman (shahar) ichki ishlar organlari faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi, tuman (shahar) ichki ishlar boshqarmasi (bo’limi) boshlig’ining huquqbuzarliklar profilaktikasi masalalari bo’yicha o’rinbosarini xabardor qiladi.

Tuman (shahar) ichki ishlar organlari faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi, tuman (shahar) ichki ishlar boshqarmasi (bo’limi) boshlig’ining huquqbuzarliklar profilaktikasi masalalari bo’yicha o’rinbosari himoya orderini rasmiylashtirish uchun to’plangan materiallarni o’rganib, taraflar fikrini eshitgan holda profilaktika inspektorining himoya orderini berish to’g’risidagi qarorini bekor qilishga haqli.

Himoya orderida quyidagi cheklovlar nazarda tutilishi mumkin:

– tazyiq o’tkazishni va zo’ravonlik sodir etishni taqiqlash;
– tazyiq o’tkazgan yoki zo’ravonlik sodir etgan shaxsning tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchilar bilan aloqasini taqiqlash (ish joylarida va ta’lim muassasalarida tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchining tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxs bilan bilvosita aloqasiga yo’l qo’yiladi);

– tazyiq o’tkazilgan va zo’ravonlik sodir etilgan taqdirda tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchining hamda tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxsning bir xonada birga bo’lishini taqiqlash;

– tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxsning zimmasiga tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchini davolash, unga maslahat berish, uni tazyiq va zo’ravonlikdan jabrlanuvchilarga yordam ko’rsatish bo’yicha maxsus markazga joylashtirish uchun xarajatlarning, yetkazilgan moddiy zararining o’rnini qoplash, shuningdek, ma’naviy ziyonni kompensatsiya qilish majburiyatini yuklash;

– tazyiq o’tkazgan va zo’ravonlik sodir etgan shaxsning qurolni (bundan xizmat quroli mustasno) saqlash va olib yurish huquqini himoya orderining amal qilishi yoki unda ko’rsatilgan muddat davrida cheklash yoxud taqiqlash, shuningdek, qurol sotib olish uchun ruxsatnoma olishga doir huquqini taqiqlash.

Profilaktika inspektori himoya orderini rasmiylashtirishda xotin-qizlarga nisbatan o’tkazilgan tazyiq va zo’ravonlik holatidan kelib chiqqan holda zo’ravonlik sodir etgan shaxsga himoya orderida nazarda tutilgan 5 ta cheklovdan bittasini yoki bir nechta cheklovni bir vaqtning o’zida qo’llashi vaklotiga ega hisoblanadi. Mazkur cheklovlarni belgilashda profilaktika inspektori huquqbuzarning, jabrlanuvchining, shuningdek, sodir etilgan huquqbuzarlikning darajasiga qarab belgilashi mumkin.

Profilaktika inspektori himoya orderini amal qilish davrida quyidagilarni amalga oshiradi:

- tazyiq va zo’ravonlikning oldini olish, shu jumladan, ularning sabablarini hamda shart-sharoitlarini aniqlash va bartaraf etish choralarini ko’radi;
- xotin-qizlarga tazyiq o’tkazayotgan va ularga nisbatan zo’ravonlik sodir etgan shaxslar bilan muntazam asosda profilaktika ishlarini olib boradi;
- himoya orderi talablarining ijrosi ustidan nazorat qiladi hamda uning talablarini buzgan zo’ravonlik sodir etgan shaxslarni javobgarlikka tortish yuzasidan o’z vakolatlari doirasida choralar ko’radi.

Himoya orderi amal qilishi davrida xavf bartaraf etilmagan bo’lsa, himoya orderining amal qilish muddati jabrlanuvchining arizasiga ko’ra ko’pi bilan o’ttiz kungacha uzaytirilishi mumkin.

Profilaktika inspektori besh ish kuni mobaynida:

- himoya orderining amal qilish muddatini uzaytirish to’g’risida jabrlanuvchining arizasini, shu jumladan, xavf bartaraf etilgan yoki etilmaganligini o’rganadi;
- tazyiq va zo’ravonlikning oldini olish, shu jumladan, ularning sabablarini hamda shart-sharoitlarini aniqlaydi va zo’ravonlik sodir etgan shaxslar bilan muntazam asosda profilaktika ishlarini olib boradi;
- himoya orderining amal qilish muddatini uzaytirish yuzasidan to’plangan ma’lumotlarni huquqbuzarliklar profilaktikasi bo’limi boshlig’iga kiritadi.

Xulosa o’rnida ta’kidlash kerakki, profilaktika inspektorlari tomonidan tazyiq va zo’ravonlikning oldini olish borasida himoya orderini berilishi xotin-qizlarga nisbatan oila turmush munosabatlari doirasida sodir etilishi mumkin bo’lgan ma’muriy huquqbuzarlik va jinoyatlarning oldini olish, zararsizlantirish va uning samarali profilaktikasini tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2022 yil 1 martdagi PF-81-son Farmoni // <https://lex.uz/ru/search/>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Zo‘rluk ishlatishdan jabr ko‘rgan xotin-qizlarni rehabilitatsiya qilishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2021 yil 19 maydagi PQ-5116-son qarori // <https://lex.uz/ru/docs/5426644>
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Xotin-qizlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 2022 yil 31 martdagi 145-son qarori.
4. Muhamedov O‘.X. Zamonaviy yondashuv asosida profilaktika inspektori faoliyatini tashkil etish, O‘quv-uslubiy qo‘llanma. — Toshkent, 2018. — B. 33
5. Ziyodullaev M.Z. Ichki ishlar organlarining tayanch punktlarini boshqarishni takomillashtirish: Monografiya. — Toshkent, 2019. — B. 93
6. Saitqulov Q.A. Ichki ishlar organlari profilaktika xizmatlarining fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorligini tashkil etish: O‘quv-amaliy qo‘llanma / Yurid. fan. d-ri, prof. I. Ismailovning tahririda. — Toshkent, 2015. — B. 6
7. O‘zbekiston Respublikasi IIVning 2018 yil 1 martdagi «Toshkent shahar ichki ishlar organlarining sohaviy xizmatlari faoliyatini maqsadli o‘rganish hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi va viloyatlardagi kriminogen vaziyat og‘ir bo‘lgan tuman (shahar)larda jinoyatlarning sabablari va ularning sodir etilishiga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi 45-sonli farmoyishi bilan shakllantirilgan ishchi guruhlarining o‘rganish natijalari bo‘yicha hisoboti

“Xavfsiz mahalla – farovon oila” tizimini ijtimoiy hayotga joriy etishning
samaradorligini ta’minlash mexanizmlari
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to’plami

4-SHO‘BA

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINI JORIY ETISHDA OILAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISHNING ILMIY- NAZARIY ASOSLARI

Huseynova Abira Amanovna,
*Buxoro davlat universiteti “Pedagogika va psixologiya”
kafedrasi professori, falsafa fanlari doktori*

Bozorova Ro‘zigul Sharofovna,
*TIQXMMU MTU Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti
Ijtimoiy gumanitar fanlar va jismoniy madaniyat kafedrasi v.b.dotsenti,
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: r.bozorova85@mail.ru*

OILADA O‘ZARO MEHR MUHITINI QADRIYAT ASOSIDA SHAKLLANTIRISH JAMIYAT TARAQQIYOTINING GAROVI

Annotatsiya. Maqolada oilada o‘zaro mehr muhitini qadriyat asosida shakllantirish, umuminsoniy qadriyatlar sifatida mehrning ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma’naviy ahamiyatini ko‘rsatish tahlil qilingan. “Oilaviy muhitda mehr tushunchasini qadriyat asosida qanday shakllantirishimiz mumkin?” savoliga zamonaviy oila modelini shakllantirishda oilaviy munosabatlar tizimida “Mehr qachon ko‘payadi?” kabi savollarga javob berilgan.

Kalit so‘zlar: mehr, qadriyat, urf-odat, an’ana, bayram, tuyg‘u, hurriyat, shaxs erkinligi, nikoh, sunnat, glaballashuv.

Аннотация: В статье анализируется формирование среды взаимной привязанности в семье на основе ценностей, показано социально-этическое, культурно-духовное значение привязанности как общечеловеческой ценности. Каким образом можно сформировать понятие любви в семейной среде на ценностной основе?, «Когда приумножится любовь?» в системе семейных отношений при формировании современной модели семьи. На такие вопросы есть ответы.

Ключевые слова: любовь, ценность, обычай, традиция, праздник, чувство, свобода, личная свобода, брак, суннат (обрезание), глобализация.

Annotation. The article analyzes the formation of an environment of mutual affection in the family based on values, showing the social-ethical, cultural-spiritual significance of affection as universal human values. How can we form the concept of love in the family environment on the basis of value?, «When will love increase?» in the system of family relations in the formation of a modern family model. Such questions are answered.

Key words: love, value, custom, tradition, holiday, feeling, freedom, personal freedom, marriage, circumcision, globalization.

O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovg “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida: “Insonning eng sof va pokiza tuyg‘ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari, birinchi navbatda, oila bag‘rida shakllanadi. Bolaning fe’l-atvori, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan yaxshilik va ezgulik, oliyjanoblik, mehr-oqibat, or-nomus, andisha kabi ma’naviy mezon va qarashlar aynan oila sharoitida kamol topadi. “Oila – hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini ta’minlaydigan, ana’ana, qadriyat, muqaddas urf-odatlarimizni saqlaydigan, kelajak

avlodlar qanday inson bo‘lib yetishishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan tarbiya o‘chog‘i”, – deb ta’kidlaydi [1]. Bundan ma’lumki, oila masalasi bugungi kunda dolzarb ahamiyatga ega mavzu bo‘lib, ko‘plab muammolarni yechishda oilaviy munosabatlarni to‘g‘ri tashkil etish, oilada mehr muhitini qadriyat asosida shakllantirish va uning mustahkamligini ta’minlashni bugungi zamon taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “Sog‘lom oila – sog‘lom jamiyat” konseptual g‘oyasini hayotga tatbiq etishga yo‘naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, zamonaviy oilani rivojlantirish, oilaning ichki, shaxslararo munosobatlari boy madaniy-tarixiy meros va an’anaviy oilaviy qadriyatlar muammolari bo‘yicha fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarni o‘tkazish, ular asosida oila institutini mustahkamlash, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash hamda oilaviy ajralishlarning oldini olish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish va amalga oshirish vazifalari qo‘yildi [2]. Bu qo‘yilgan vazifalar amalda ijro etilganining guvohi bo‘lib turibmiz.

Jamiyatda oila eng ko‘p sotsial funksiyalarni bajaradi, buni o‘tmish ham, kelajak va bugungi kun ham inkor qila olmaydi. Boy ilmiy-madaniy me’rosimiz, qadimiy urf-odat hamda an’analarimizdan ayonki, har qanday zamon va makonda ham oila biz uchun muqaddas qadriyat sanalgan. Binobarin, tarbiyaviy, ma’naviy-ma’rifiy, ruhiy-axloqiy, iqtisodiy-huquqiy munosabatlarga asoslangan ijtimoiy birlik hisoblanmish oila qanchalik mustahkam bo‘lsa, jamiyat ham shunchalik barqaror taraqqiy etishini ajdodlarimiz juda yaxshi anglashgan. Xalqimiz oilani Vatanga tenglashtirgan, har bir oila o‘z quvonchi, o‘z tashvishi bilan yashaydigan Vatan ichra Vatandir.

Shu bois ota-bobolarimiz oilaga juda katta e’tibor bilan qarashgan. Buyuk allomalarimiz Mahmud Koshg‘ariy, Ahmad Yugnakiy, Kaykovusdan tortib Beruniy, Ibn Sino, Forobiy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug‘bek va boshqalargacha o‘z asarlarida oilaviy masalalar, xususan, oila a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, bola tarbiyasida ota-ona, bobo-buvining o‘rni, komil va vatanparvar shaxsni yetishtirishda bu muhim ijtimoiy institutning rolga alohida yondashib, ibratli hikoyatlar, rivoyatlar, farzandlarga maktublar, hikmatli so‘zlar, she’riy satrlar orqali pand-nasihatlar, hayotiy xulosalar yozib qoldirganlar. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi ma’rifatparvarlarimiz ham odob-axloqi go‘zal, jismonan va ma’nan yetuk avlodni tarbiyalashning yagona yo‘li barqaror oila qurish ekani, oilani mustahkamlamasdan, oilada mehr munosabatlarini shakllantirmasdan, davlat va jamiyat taraqqiyotiga erishib bo‘lmashligini ta’kidlashgan.

Bugungi globallashuv sharoitida O‘zbekiston o‘z istiqboli va kelajagini oilani rivojlantirish, uni e’zozlashda deb bilayotgani yuqoridagi an’anaviy qadriyatlarimizni yanada boyitgan holda zamonaviy, namunali va farovon oilani barpo etish, oilada o‘zaro mehr muhitini yaxshilash jamiyat taraqqiyotining, davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanganida ham yaqqol namoyon bo‘lmoqda. O‘z navbatida, umuminsoniy va milliy oilaviy qadriyatlarni tahlil qilish asosida zamonaviy, namunali oila mezonlarini belgilash asosiy vazifalarimizdan biridir [3].

Ma’lumki, oila har bir jamiyatning boshlang‘ich hujayrasi hisoblanadi. Oila mustahkam, tinch, halol va pok bo‘lsa, jamiyat ham osoyishta, mustahkam, farovon bo‘ladi. Aksincha, oilalarda parokandalik, buzg‘unchilik bo‘lsa, halol-haromning farqi qolmasa, o‘sha jamiyat buziladi, tinchi yo‘qoladi, oxir-oqibat u chuqur tanazzulga yuz tutadi.

Shuning uchun ham qadimdan har bir jamiyat oila masalasiga katta e’tibor berib, oilalarning mustahkam va baxtiyor bo‘lishi uchun imkonida bor bo‘lgan barcha chora-tadbirlarni ko‘rib kelgan. Zotan, sof insoniy tabiat xuddi shunday bo‘lishini taqozo qiladi. Ammo, ming afsuski, keyingi

paytlarda G‘arbdagi ba’zi bir jamiyatlarda “hurriyat”, “shaxs erkinligi” degan soxta shiorlarni ro‘kach qilib olgan ayrim buzg‘unchilar “Oilaning keragi yo‘q”, nikoh shart emas, u insonning erkini cheklab qo‘yadi” degan da’voni ko‘tarib chiqishdi. Lekin shunisi hammamizga ma’lumki, muborak dinimiz islomda, hadislarimizda “Nikoh mening sunnatimdir. Kim sunnatimdan yuz o‘girsas, mendan emasdir”, degan Rasuli akram Muhammad Mustafo sallollohu alayhi vassallam.

Oxir-oqibat hozirga kelib ko‘plab muammolar kelib chiqdi: insonning sof tabiatiga zid bo‘lgan ushbu dunyoqarashga qul bo‘lgan yurtlarda oilaning qadri qolmadi, oila a’zolarining o‘zaro ehtiromlari, mehr-muruvvatlariga futuri yetdi [4].

Shuning uchun ham oilada o‘zaro mehr muhitini qadriyat asosida shakllantirish maqsadi hammaning diqqat markazida tursa, masalaga oydinlik kiritilardi. Buning uchun, birinchi navbatda, qadriyat tushunchasiga ahamiyat berish zarur.

Qadriyat — voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma’naviy ahamiyatini ko‘rsatish uchun qo‘llanadigan tushuncha. Inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsalar, masalan, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma’rifat, haqiqat, yaxshilik, go‘zallik, moddiy va ma’naviy boyliklar, an’ana, urf-odat va boshqalar qadriyat hisoblanadi.

Qadriyat aksiologiyaga xos kategoriyadir. Qadriyatni aksiologiya nuqtayi nazaridan talqin qilish uning kategoriya sifatidagi mohiyati, mazmuni, obyektiv asosi, namoyon bo‘lish shakllari va xususiyatlarini o‘rganish imkonini beradi. Qadriyat kategoriyasi faqat buyum va narsalarning iqtisodiy qiymatini emas, jamiyat va inson uchun biror ahamiyatga ega bo‘lgan voqelikning shakllari, holatlari, narsalar, voqealar, hodisalar, talab, tartiblar va boshqalarning qadriyatini ifodalash uchun ishlatiladi. Muayyan bir elat, millat, xalqning hayoti, turmush tarzi, tili, madaniyati, ma’naviyati, urf-odat va an’analari, o‘tmishi va kelajagi bilan bog‘liq qadriyatlar milliy qadriyatlardir. Qadriyatlar komil insonni tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ijtimoiy jarayonlar ta’sirida kishilarning qadriyatlar to‘g‘risidagi qarashlari o‘zgarib boradi. Tarixiy zaruriyatga qarab goh u, goh bu qadriyat ijtimoiy taraqqiyotning oldingi safiga chiqadi. Masalan, yurtni yov bosganida — ozodlik, urush davrida — tinchlik, tutqunlikda — erkinlik, kasal yoki bemorlikda — sihat-salomatlik, oilalar buzilib ketishi jarayonida mehrning qadri oshib boradi.

Oilaviy muhitda mehr tushunchasini qadriyat asosida qanday shakllantirishimiz mumkin?

Ko‘plab oilalarning parokanda bo‘lishida, buzilib ketishida yoki oilaviy munosabatlarning to‘g‘ri shaklga ega bo‘lmasligida mehrning yetishmasligi asosiy sabab hisoblanadi. Mehrga sodda tushunchadek qaralsa-da, aslida, inson hayotining mazmuni, eng yuksak umuminsoniy qadriyat sanaladi.

Oramizda soxta insonlar ko‘payib, samimiylari kamayib ketmoqda. Buning eng yaqin insonimizda ham uchratish mumkin (ota va farzand, opa singil, aka-uka). Samimiy insonlar mehribon bo‘ladi, ular oddiy ko‘rinadi, lekin insonni qardlaydi. Yaxshilik qilish, ezgulik, oliyjanoblik, mehr-oqibat, or-nomus andisha kabi muqaddas tushunchalar, samimiy yoki mehribon bo‘lish yoshlikda berilgan mehrdan boshlanadi va oila sharoitida qaror topadi. Oilalarda milliy tarbiyani shakllantirish, oddiy tushunchalarni kuchaytirish samimiy tarbiyani belgilaydi. Masalan: (“Assalomu alaykum” deb to‘liq salom berishga o‘rgatish, baland ovozda gapirmaslik, “Xo‘p bo‘ladi oyijon yoki dadajon”, “Rahmat”, “Xayrli tong” va h.k.). Munosabatlar masalasida xatoga yo‘l qo‘ymaslik uchun esa har qaysi xonadondagi ma’naviy iqlimni mo‘tadillashtirish, o‘zaro hurmat, odob-axloqni insoniy

munosabatlar asosida qurish ayni muddao bo’ladi. Masalan: “Abdulla Qodiriyning “O’tgan kunlar” asaridagi qahramonlarning o’zaro muomala va muloqotlari, ularning hatto o’z farzandlarini ham “siz” lab gapirishi misolida ota-bobolarimizning oila ma’naviyatiga qanchalik katta e’tibor berganiga ishonch hosil qilish mumkin. Sababi inson bolasi inson, u bizni o’zimiz. Hayotda qanday darajaga ega bo’lishingizdan qat’i nazar bolalarimizga mehrning turli darajalarini berishga o’zimizda imkon topishimiz kerak. Oila muhitida yashab, ular bilan mehribon munosabat o’rnatgan boladan kelajakda yaxshi inson yetishib chiqadi, garchi u yoshligida sho’xlik qilib qo’ysa ham.

Agar biz ota-bobolarimizning turmush tarzi, oilaviy shart-sharoiti, bir- biri bilan bo’lgan munosabatlariga nazar tashlasak, ularda haqqoniy mehr tuyg’usi mavjud ekanligini his etamiz. Masalan, Yaqin tarixda oila a’zolari qarindoshinikiga uch kun yoki bir hafta davomida mehmondorchilikka borishgan. Ular bir-biri bilan to’yib suhbat qurishgan, farzandlari bir-biri bilan o’ynab, ular orasida mehr munosabati mustahkam bog’langan (bolaligimda ko’p o’ynardim, yoshligimdagi o’rtog’im va h.k). Endi ertalabdan kechgacha ishga bog’lanib qolish, hatto o’zini oilasiga mehr ulashish uchun yetarli sharoit yaratib bilmasligi achinarli holat. Eng yaqin insonlar xonadoniga ham belgilangan vaqt mobaynida boriladi, bu haqiqiy yurakdan suhbatlashish uchun kamlik qiladi.

Bugungi zamonaviy oila modelini shakllantirishda oilaviy munosabatlar tizimida “Mehr qachon ko’payadi?” degan savol qo’yish o’rinli.

Zamonaviy namunali oilaning mezonlarini belgilashda ishtirok etish, boy madaniy tarixiy meros va an’anaviy oilaviy qadriyatlarni ulug’lash, oila-nikoh munosabatlari sohasidagi O’zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro tajribani chuqur o’rganishda mintaqaning o’ziga xos jihatlaridan kelib chiqadigan ustuvor vazifalar belgilab olingan bo’lishiga qaramay, aslida, oilalarda mehrni qadriyat asosida singdirish yo’llari ancha sodda va samimiy hisoblanadi.

Jamiyatni o’zgartirish uchun avval insonning o’zini o’zgartirish kerak. Oila borasida har kimning o’z qarashlari bor. Avreliy Avgustin ta’kidlaganidek, “Qarash – bu ko’rish degani emas”, ya’ni muammoni ko’ra bilgan har bir inson uni tushunish va atroficha tahlil qila olish qobiliyatiga ega emas. Oilada o’zaro mehr muhitini qadriyat asosida shakllantirish jamiyat taraqqiyotining garovi bo’lib, mehr muhitini yaratishda quyidagi omillar xizmat qiladi.

– “oila – mehr” tushunchasini barcha oilalarga qadriyat sifatida singdirish. Oila ota-ona va farzandlardan tashkil topadi. Bunda oila a’zolari uyda yoki o’zlariga qulay maskanda yig’ilishi yaxshi samara beradi. Bundan tashqari, “ota va bola”, “ona va bola” vaqti degan tushunchalarni jamiyat hayotiga kiritish oiladagi mehr-oqibatni oshirishga xizmat qiladi. Negaki tomirlarimizdagi qonda mehr to’lqinlari jo’sh urib turmasa, boshqa mavjudotlardan farqimiz qolmaydi;

– farzandli oilalar uchun “ota” va “ona” ijtimoiy maqomini berish yo’lga qo’yilsa, oilaga bo’lgan mehri oshib borishi mumkin;

– MTM yoki maktablardagi yig’ilishlar “otalar yig’ilishi” va “onalar yig’ilishi” deb alohida tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu ularning farzandga bo’lgan shunchaki e’tibori emas, unutilmas onlarni ham hadya etadi. Sababi inson eng ko’p fundamental bilimlarni ilk muallim tomonidan singdiradi. Shuningdek, ota yoki ona o’z farzandiga qancha ko’p tushunchani o’rgatsa, ulg’ayganda ham uning oilasiga bo’lgan mehri bo’lakcha bo’ladi;

– oila a’zolari bilan boriladigan ko’ngilochar maskanlarni tashkil etish va tashrif buyuruvchi oilalarga imtiyozlar berilishini joriy etish; (masalan, kinoteatr, konsert, multfilm va h.k.) Natijada ularning ko’proq birga bo’lishiga, iliq va yoqimli munosabatlarning mustahkamlanishiga olib keladi.

– oilalar uchun maxsus ijtimoiy-psixologik ko‘mak markazlari tashkil etish. Markazlarda mehnri oshirishning alohida, zamonaviy ko‘rinishlarini o‘rgatish, tushuncha berish;

– yosh oilalarda “telefon vaqti” degan tushunchani singdirish lozim. Har bir oila a’zosi uyda birga bo‘lgan vaqtda turli mavzularda suhbatlar tashkil etish, (telefonda arziyas ma’nosi yo‘q suhbat, ijtimoiy tarmoqdagi asossiz axborotlardan ko‘ra) MTM yoki maktablarda tahsil oluvchi farzandi bor oilalar ko‘proq vaqtini farzandiga mehr berish bilan band bo‘lishiga o‘zini odatlantirish muhim. Sababi inson eng ko‘p mehrga yoshligida muhtojlik sezadi. Masalan, farzandi bilan sport mashqlarini bajarish, raqsga tushish, ular bilan bolalardek munosabatda o‘yinchoq o‘ynash va h.k. Sababi, farzand o‘stirish, uni tarbiyalash va mehr ko‘rsatish bir xil mehnat va e’tibor talab etadi, shu bilan birga kechiktirilishi mumkin bo‘lmagan, uzoq vaqt davom etadigan eng ko‘p vaqt sarflashga loyiq kelajak davomchisi ular [5].

– har kuni 5-10 marta ota-ona sifatida o‘z farzandlaringizga uni yaxshi ko‘rishingizni turli shakllarda namoyon etib turing;

– har kuni kamida 3 marta farzandingiz namoyon etgan yaxshi xulqi, boshqalarga ma’qul bo‘luvchi chiroyli amalini uning o‘ziga emas, balki oiladagi boshqa yaqinlaringizga ayting. Maqtovingiz, albatta, unga yetib keladi;

– haftada 2 yoki 3 marta farzandingiz bilan uydan tashqaridagi mashg‘ulotni birga bajaring (piyoda yurish, avtoullovda sayr qilish);

– har kuni farzandingizga ulug‘ ajdodlarimiz hayotiga doir mehrlilik lavhalarini topib, uning o‘ziga o‘qiting va birgalikda muhokama qilib borishni oilaviy rasmga aylantiring [6].

Xulosa o‘rnida birinchi prezidentimizning “Yuksak ma’naviyat – engilmas kuch” asariga yana murojaat qilamiz. “Aqli raso har qanday inson yaxshi anglaydiki, bu yorug‘ dunyoda hayot bor ekan, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaho ne’mat bor. Farzand bor ekan, odamzod hamisha ezgu orzu va intilishlar bilan yashaydi” [7].

Oilada mehnri qadriyat sifatida singdirish va jamiyat hayotida to‘liq oila mavqeyini ko‘tarish bilan birgalikda, uning rivojlanish omillarini o‘rganish, ayniqsa, oilada ma’naviy-axloqiy tarbiya ishini muntazam olib borish katta ahamiyatga ega bo‘lgan dolzarb masaladir.

Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz” nomli asarida mehr-muhabbat, mehr-oqibat, mehribonlik tushunchalarining to‘g‘ridan to‘g‘ri shaklda 34 marotaba takrorlanishi va har bir murojaatlarida, chiqishlarida barcha o‘zbek xalqiga “Hurmatli do‘stlar” “Mehribon xalqim” deb murojaat qilishlari xalqimizni birdamlikka, hamjihatlikka birlashishga da’vat etadi. Yana bir o‘rinda, **“Eng muhimi, “Ona va bola sog‘lom bo‘lsa, oila baxtli bo‘ladi, oila baxtli bo‘lsa, jamiyat mustahkam bo‘ladi”** degan hayotbaxsh g‘oya har bir yurtdoshimizning qalbiga chuqur kirib borishi, ana shu ulug‘ ishga munosib hissa qo‘shish barchamizning muqaddas vazifamizga aylanishi lozim”. [8]

Zero, dunyodagi hamma qulflar – ko‘ngil qulfining ham, do‘stlik qulfining ham, oqibat qulfining ham, muhabbat qulfining ham, tinchlik qulfining ham kaliti bu mehrdir. [9] Shuningdek mehr - Alloh taolo bilan birga bo‘lishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. http://www.uquvmarkazi.uz/?page_id=620
2. O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasi. PQ-3808-son. 27.06.2018.
3. <http://xs.uz/uzkr/post/oila-zhamiyat-va-davlat-himoyasida>
4. Oila va nikoh munosabatlarini yanada takomillashtirishning ba’zi masalalari // Imom Buxoriy saboqlari jurnali, 2019. №4, – B. 79-80.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf “Baxtiyor oila”. – Toshkent: “Hilol nashr”, 2019. – B. 4.

6. O‘zbek oilalarida mehr tuyg‘usini shakllantirishning ijtimoiy psixologik mexanizmlari // B.Karimov “Psixologiya” jurnali. 2019 y, №4.
7. Rahimov A. va Raimova N. Hikmatlar shodasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016. – 72 b.
8. Asosiy vazifamiz – jamiyatimizni isloh etish va demokratlashtirish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish jaryonlarini yangi bosqichga ko‘tarishdan iborat // Prezident Islom Karimovning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 23 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagil ma’ruzasi.
9. Buyuk allomalarimiz asarlarida do‘stlik va mehr muhabbat masalalari.
10. Sultonova N., International scientific conference International scientific conference “Global science and innovations, may 2019: sentral asia” Nur-Sultan, Kazakhstan, may 2019
11. <http://www.biznes-daily.uz/ru/istemolchi/34285-milliy-qadriyatlar-va-oila>

* * *

Ачилова Лилия,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
и.о. доцента

ПРОБЛЕМЫ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН И ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА И ДОСТУПА К ПРАВОСУДИЮ

Аннотация. В данной статье представлен правовой анализ гендерного равенства в Республике Узбекистан. Проведен анализ проблем домашнего насилия в отношении женщин, как одного из основных факторов, которые вызывают гендерное неравенство в обществе. Рассмотрены социальные, экономические и культурные препятствия на пути реализации права и доступа к правосудию для женщин, пострадавших от домашнего насилия. С использованием социальных опросов, анализом соответствующих статей, документов, материалов средств массовой информации о гендерном насилии, представленной статистикой со стороны правоохранительных органов и специальных отчетов разработаны предложения и рекомендации в отношении женщин, подвергшихся бытового насилия.

Ключевые слова: бытовое насилие, гендерное равенство, социальный опрос, статистические данные, обеспечение прав, гендерная политика, виктимблейминг, специализированный кризисный центр.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida gender tengligining huquqiy tahlili keltirilgan. Jamiyatda gender tengsizligini keltirib chiqaruvchi asosiy omillardan biri sifatida ayollarga nisbatan oiladagi zo‘ravonlik muammolari tahlili o‘tkazildi. Oilaviy zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan ayollarning huquqlarini ro‘yobga chiqarish va adolatdan foydalanish yo‘lidagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy to‘siqlar ko‘rib chiqiladi. Ijtimoiy so‘rovlardan foydalangan holda, gender asosidagi zo‘ravonlikka oid tegishli maqolalar, hujjatlar, OAV materiallari tahlili, huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan taqdim etilgan statistik ma’lumotlar hamda oiladagi zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan ayollar uchun maxsus hisobotlar, taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: oiladagi zo‘ravonlik, gender tengligi, ijtimoiy so‘rov, statistik ma’lumotlar, huquqlarni ta’minlash, gender siyosati, qurbonlarni ayblash, ixtisoslashtirilgan inqiroz markazi.

Annotation. This article presents a legal analysis of gender equality in the Republic of Uzbekistan. The analysis of the problems of domestic violence against women, as one of the main factors that cause gender inequality in society, has been carried out. Social, economic and cultural obstacles to the realization of the right and access to justice for women victims of domestic violence are considered. Using social surveys,

analysis of relevant articles, documents, media materials on gender-based violence, statistics provided by law enforcement agencies and special reports, proposals and recommendations have been developed for women who have experienced domestic violence.

Key words: domestic violence, gender equality, social survey, statistical data, enforcement of rights, gender policy, victim-blaming, specialized crisis center.

*...сегодня каждая женщина должна быть
не пассивным наблюдателем,
а активным и инициативным участником
демократических преобразований,
осуществляющихся в стране...*

Шавкат Мирзиёев¹⁰⁶

ВВЕДЕНИЕ. В приоритетных направлениях развития нового Узбекистана является создание условий для достижения гендерного равенства и усиление роли женщин в общественной и государственной жизни:

- совершенствование законодательных актов по правам женщин;
- совершенствование институциональных основ защиты женщин;
- повышение степени осведомлённости общества о гендерном равенстве и правах женщин;
- обучение ответственных лиц на основе соответствующих правовых норм для обеспечения исполнения их в практике применения права.

За последние пять лет принято 25 нормативно-правовых актов (2 закона, 6 указов и постановлений Президента Республики Узбекистан, 17 постановлений правительства), свидетельствующие о важных шагах в реализации гендерной политики в Узбекистане, соответствующей международным нормам и стандартам законотворчества.

МЕТОДОЛОГИЯ. Данное исследование направлено на то, чтобы выявить пробелы и несоответствия в законодательстве по гендерным вопросам. Проанализированы экономические, правовые и социально-культурные барьеры в доступе к правосудию для женщин, подвергшихся бытовому насилию, выдвинуты предложения и рекомендации по решению выявленных проблем.

В Узбекистане проводится активная гендерная политика, но вызывает беспокойство неосведомленность о домашнем насилии в отношении женщин. Среди студентов и профессорско-преподавательского состава было проведено несколько социальных различных высших учебных заведений опросов с целью изучения информированности населения страны о случаях домашнего насилия, выявления проблем в вопросах реализации прав женщин в Узбекистане. В рамках исследования, направленном на изучение информированности населения о проблеме домашнего насилия, приняли участие женщины (78,3%) и мужчины (21,7%), граждане в возрасте от 18 лет и старше, проживающие во всех регионах республики, городской и сельской местности, представители различных социальных групп. Более 86% респондентов считают, что в Узбекистане существует проблема домашнего насилия. Больше всего домашнему насилию подвержены женщины, дети, лица с инвалидностью в семье, пожилые люди, мужчины и другие члены семьи.

¹⁰⁶Выступление Президента на двадцатом пленарном заседании Сената Олий Мажлиса 21 июня 2019 года

Основными причинами бытового насилия, респонденты отметили низкий уровень образования и культуры, вмешательство родственников в жизнь семьи, материальные проблемы, традиция осуществления семейного насилия в детстве, безработица, социальная неустроенность, алкоголизм, наркомания, плохие взаимоотношения плохие жилищные условия, тяжелая социально-экономическая ситуация в семье и другие. Следует добавить, очень часто в случаях домашнего насилия общество обвиняет саму жертву, а не агрессора. Бытует общественное о том, что женщины сами «провоцируют» или «заслуживают» насилие, а также то, что «ссоры» между мужьями и женами является естественной частью семейной жизни.

В Законе Республики Узбекистан от 2 сентября 2019 года «О защите женщин от притеснения и насилия» закреплены такие понятия как «сексуальное насилие», «физическое насилие», «экономическое насилие», «психологическое насилие», «притеснение» «охранный ордер» и другие. Согласно статье 4, жертва притеснения и насилия имеет право на:

- обращение в соответствующие уполномоченные органы и организации или суд с заявлением о совершении в отношении нее притеснения и насилия или угрозе их совершения;
- получение бесплатной правовой консультации, экономической, социальной, психологической, медицинской и иной помощи в специальных центрах, а также посредством бесплатной телефонной линии;
- обращение в органы внутренних дел с требованием о выдаче охрannого ордера, а в случае нарушения условий охрannого ордера информирование их об этом; •обращение в суд с требованием о возмещении причиненного ей материального ущерба и компенсации морального вреда вследствие совершенного притеснения и насилия, а также освобождается от уплаты государственной пошлины.

Жертва насилия имеет право получать специальный документ –охранный ордер, предоставляющий государственную защиту от притеснения и насилия, влекущий применение определенных Законом «О защите женщин от притеснений и насилия» мер воздействия к лицу или группе лиц, притесняющих женщин или совершивших в отношении них насилие. За 12 месяцев 2021 года Министерством внутренних дел Республики Узбекистан было зарегистрировано 39343 случая насилия в отношении женщин, в том числе психологическое насилие (18777 случаев), физическое насилие (13 658 случаев), экономическое насилие (234 случая), сексуальное насилие (106 дел) и домогательства (7174).

Помимо закрепления данных понятий в законе, на сегодняшний день по республике проводятся просветительские работы по повышению осведомленности населения и формирования нетерпимости к насилию в семье. Для осуществления полноценной и комплексной борьбы против домашнего насилия, следует повышать знания людей путем их обучения вовремя определять некоторые виды насилия в семье. На основании социологических опросов выявлено, что большинство граждан расценивают крики (более 75%), угрозы и запугивания как форму домашнего насилия, кроме того, избиение, нанесение побоев, таскание за волосы (более 60%), неоправданное жестокое наказание детей, избивание детей (80,8 %), унижение и оскорбление (60%), толкание, щипание, выкручивание рук (60%), запретить работать, учиться (62%), запрещение встречаться с друзьями и родственниками, препятствование общению с ними (60%), забирать деньги, запрещение самостоятельно распоряжаться личными деньгами (40%) гражданами также воспринимается как форма насилия в семье. Согласно исследованию, лицами, которые совершали насилие в отношении женщин, выступали: муж,

партнер, парень, близкие родственники со стороны супруга и свекровь, и другие родственники. Большинство респондентов (более 70%) считают себя жертвами домашнего насилия. Таким образом, респонденты могут определить вышеупомянутые действия как проявление насилия.

К сожалению, люди по большей части не осведомлены о том, куда можно обратиться за помощью в данных ситуациях? Было выявлено что большинству (52,8%) респондентов эта информация неизвестна. Исходя из этого, следует отметить, что просветительские работы по повышению информированности населения о получении защиты в случаях совершения притеснения и насилия в отношении женщин остается неудовлетворительной.

По результатам исследования было выявлено что из 120 пострадавших из них жертв насилия обратились за помощью:

- к участковому и милицию;
- в махаллю;
- в органы прокуратуры;
- в суд;
- в реабилитационные центры.

Социологический опрос выявил, что по отношению к жертвам насилия при обращении за помощью, сотрудники правоохранительных органов: проявили недоверие и непонимание (9,3%), не захотели слушать жертву (7%), не приняли заявление (2,3%), перенаправили к другим (3,9%), убедили забрать заявление (8,5%), направили за помощью в ННО и другие. В исследовании выявлены достаточно серьезные пробелы в принимаемых мерах ответственными органами в борьбу с насилием в отношении женщин. Кроме того, проведенный опрос позволил выявить мнения респондентов по поводу эффективности охранных ордеров. 50,9% опрошенных ответили, что этот документ не защитил их от насилия.

Несмотря на усилия некоторых представителей правительства, им не удалось должным образом донести до общественности последовательное сообщение об абсолютной нетерпимости к домашнему насилию, а государственные СМИ продолжают увековечивать гендерное неравенство и стереотипы, которые укрепляют идею о том, что женщин и девочек следует «контролировать». Все это способствует культуре насилия и общей атмосфере безнаказанности преступников. В результате жертвы насилия не хотят обращаться за помощью в правоохранительные органы из-за вышеупомянутых причин.

Согласно официальным данным МВД по охранным ордерам за 2020 –2021 год, обоснованием для выдачи охранных ордеров были заявления жертв притеснения и насилия в количестве 5071 и 21947 соответственно. Если в ходе рассмотрения вопроса о выдаче охранных ордеров выявляются признаки преступления, предусмотренного Уголовным кодексом, материалы дела направляются соответствующему правоохранительному органу для решения вопроса о привлечении к уголовной ответственности агрессора. При наличии факта насилия по требованию жертвы притеснения и насилия или ее законного представителя о предоставлении убежища обеспечивается размещение в специальные центры на срок до тридцати дней, который в случае необходимости может быть продлен. В случае размещения жертвы насилия в специальный центр, за ней сохраняется рабочее место, время пребывания в центре не является основанием для отчисления из образовательного учреждения в связи с пропуском занятий. Уголовный кодекс Республики Узбекистан предусматривает уголовную ответственность за ряд посягательств на жизнь, здоровье и сексуальную свободу, но не

включает насилие в семье. Как правило, дела о бытовом насилии могут быть возбуждены по жалобе жертв, т.е. они находятся в ведении частного обвинения. В связи с этим в целях защиты жертв бытового насилия государство освободило жертву насилия от уплаты государственной пошлины в части иска о возмещении материального ущерба и морального вреда.

В статье 325 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан перечислены ряд преступлений против здоровья, сексуальной свободы, принуждения к вступлению в брак или воспрепятствования вступлению в брак, клеветы и оскорблений, против конституционных прав и свобод граждан, уголовных производств, которые возбуждаются только по жалобе потерпевшего с просьбой привлечь виновного к ответственности. Данная статья предусматривает, что в исключительных случаях, когда потерпевший в силу своей уязвимости, зависимости от обвиняемого или по другим причинам не может защитить свои права и законные интересы, прокурор обязан возбудить уголовное дело без жалобы потерпевшего. Уголовный кодекс Узбекистана предусматривает наказание за доведение до самоубийства (статья 103); умышленное причинение телесных повреждений (статьи 104-105, 109); истязание (статья 110); угрозы убийством или применением насилия (статья 112); изнасилование (статья 118); насильственное удовлетворение половой потребности в противоестественной форме (статья 119); принуждение женщины к вступлению в брак или воспрепятствование к вступлению в брак (статья 136); клевета (статья 139); оскорбление (статья 140); нарушение равноправия граждан (статья 141); склонение к самоубийству (статья 1031);. Как правило, лица, совершившие домашнее насилие, привлекаются к ответственности по вышеупомянутым статьям.

Несмотря на предоставление официальных данных по вышеуказанным статьям со стороны МВД, нам не удалось их получить в гендерном разрезе. В результате, это мешает проведению полномасштабного анализа и изучения статистики привлечения к ответственности преступников, совершивших домашнее насилие. Единственная статистика в гендерном разрезе, опубликованная на сайте gender.stat.uz, это статьи 118 и 119 Уголовного кодекса Республики Узбекистан

В результате сравнения количества охранных ордеров в 2020-2021 гг. и количество возбужденных уголовных дел, то между ними можно увидеть большую разницу. Причиной такого разреза может быть практика примирения сторон по таким преступлениям. Согласно статье 66-1 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан, лицо, совершившее преступления, причиняющие вред здоровью или сексуальной свободе, освобождается от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим. Зачастую на практике можно наблюдать широкое распространение примирения сторон в случаях домашнего насилия, даже со стороны сотрудников правоохранительных органов. Согласно данным МВД за 2020-2021 годы были примерены 8166 и 20 568 семей соответственно, по результатам выдачи охранных ордеров жертвам домашнего насилия. Данная практика все еще остается сомнительной и вызывает много вопросов, так как нет конкретных критериев примирения сторон и постоянного мониторинга ситуации в семье после примирения с агрессором. К сожалению, из-за этой распространённой практики, виновные в домашнем насилии редко привлекаются к ответственности. В результате женщины не защищены должным образом, а преступники в подавляющем большинстве случаев остаются безнаказанными. Следует иметь в виду, что практика примирения жертвы насилия и обидчика, когда процессом примирения

занимается махалля или правоохранительные органы, может привести к продолжению насилия и иметь непоправимые последствия. Когда жертва продолжает подвергаться насилию и перестает доверять властям, обидчик остается безнаказанным, а в обществе создается мнение, что насилие в семье не является преступлением. Такая практика должна быть изменена.

Ранние браки также способствуют домашнему насилию. Хотя Семейный кодекс предусматривает, что девушкам для вступления в брак должно исполниться 18 лет, по сообщениям, более ранние браки являются обычным явлением. При наличии уважительных причин, в исключительных случаях (беременность, рождение ребенка, объявление несовершеннолетнего полностью дееспособным (эмансипация) хоким района, города по месту государственной регистрации брака может по просьбе лиц, желающих вступить в брак, снижать брачный возраст, но не более чем на один год. Трудно получить точную статистику, поскольку молодые невесты (15, 16, 17 лет) обычно заключают брак в рамках религиозных свадебных церемоний и не регистрируются государством. Часто родители обращаются в ЗАГС только тогда, когда им нужно получить свидетельство о рождении ребенка. В государстве также наблюдается рост числа полигамных браков, кроме того, происходит открытая пропаганда многоженства как со стороны религиозных деятелей, так и со стороны людей. Такая тенденция может способствовать росту домашнего насилия в семьях.

Кроме того, одной из центральных проблем заключается в том, что законодательство Узбекистана не содержит четкого определения «домашнего насилия». Закон о защите женщин от 2019 года просто определяет «насилие» как противоправное действие (бездействие) в отношении женщин, посягающее на их жизнь, здоровье, половую неприкосновенность, честь, достоинство и иные охраняемые законом права и свободы путем применения или угрозы применения мер физического, психологического, полового или экономического воздействия. Кроме того, в настоящее время Уголовный кодекс не содержит понятие «домашнее насилие», как отдельного состава преступления. Уголовный кодекс, Кодекс об административной ответственности и Закон «О защите женщин от притеснения и насилия» не содержат положений, касающихся продолжающегося, контролирующего и принудительного характера домашнего насилия. Например, следующие правонарушения недостаточно охвачены действующим законодательством и, таким образом, не преследуются на практике: запрет супруга или его родственников на посещение женщиной своих родителей или поход на работу; или словесные оскорбления, постоянное психологическое давление равносильные психологическому насилию. Согласно данным МВД, за 2021 год всего было выдано 18777 охранных ордеров за совершение психологического насилия.

Следует отметить, что за совершение данного деяния можно привлечь к уголовной ответственности только по статьям 139, 140 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, которые полностью не отражают суть этого вида насилия в семье. Поэтому считаем целесообразным добавить в Уголовный кодекс отдельный состав преступления, связанного с насилием в семье.

Экономическое и психологическое насилие не регулируются ни Административным, ни Уголовным кодексами несмотря на то, что эти виды насилия признаются в Законе о защите женщин. Кроме того, закон предусматривает помещение жертв насилия в реабилитационно-адаптационные центры; срок размещения составляет 30 дней. Но практика показывает,

что некоторые жертвы насилия остаются в бесцентровых учреждениях и возвращаются домой после выздоровления. Законодательство не предусматривает временного выселения насильника из жилого помещения по решению суда в качестве меры пресечения и гражданской защиты, независимо от того, является ли насильник собственником имущества или нет. Это влечет за собой ситуацию, когда женщина-жертва насилия, иногда с детьми, помещается на в центр реабилитации и адаптации и возвращается домой, чтобы столкнуться с новыми проблемами [1].

Важно предусмотреть механизм правовой защиты, такой как судебное предупреждение обидчика о возможном выселении из жилого помещения в случае нарушения судебного приказа. Действующий порядок коррекционных программ поведения обидчика не эффективен, так как Законом предусмотрено, что сотрудник ОВД применяет данную меру только после продления охрannого ордера по заявлению жертвы насилия. Это означает, что в течение 30 дней с момента получения охрannого ордера женщиной, обидчик не проходит исправительную программу. Процесс прохождения коррекционных программ закрепляется либо по месту учебы, либо по месту работы обидчика, с обсуждением результатов по месту жительства в махалле.

Однако при отсутствии специалистов, способных профессионально скорректировать поведение обидчика, этот процесс становится малоэффективным и бесполезным. Таким образом, необходимо усовершенствовать процедуру коррекционных программ, чтобы они превратились из формальных в эффективные, и помочь виновным или склонным к насилию исправить свое поведение и восстановить нормальные отношения в семье.

Законодательство не предусматривает полномочий судов издавать запретительные приказы:

- а) приказ о запрете преследования с предупреждением о возможном выселении из жилья несмотря на то, что нарушитель является владельцем имущества в случае нарушения постановления суда;
- б) приказ о правилах проживания и, если виновный признает себя виновным, своим приказом утвердить исправительные программы для нарушителя.

Следует ввести процедуру регулярного судебного рассмотрения прогресса обвиняемого в процессе исправления, и коррективы в программе исправления должны быть обязательными. Считаем, что МВД должен стать главным государственным органом, ответственным за программы исправления, а специализированные ННО должны быть привлечены в качестве партнеров. Общий срок расследования уголовных дел, предусмотренный Уголовно-процессуальным кодексом Республики Узбекистан, а также судебного разбирательства по делам о насилии в отношении женщин, должен быть сокращен.

Сложные и длительные процедуры приводят к повторной виктимизации, заставляют их страдать и не учитывают характер таких случаев, что может отбить у жертв охоту обращаться в правоохранительные органы и суды. Доступ к правосудию жертв домашнего насилия/гендерная чувствительность системы правосудия в Узбекистане дела о домашнем насилии редко доходят до суда. Согласно Уголовно-процессуальному кодексу, Генеральная прокуратура может возбуждать уголовное преследование только по делам, связанным с телесными повреждениями, квалифицируемыми как средней или тяжелой степени тяжести,

или повлекшими смерть. Во всех остальных случаях потерпевший вынужден возбудить частное обвинение, что представляет собой существенное препятствие для правосудия потерпевших.

Сравнительный анализ с зарубежным опытом, например, в европейских странах, то судопроизводство на интенсивном уровне упрощается по делам о домашнем насилии. То есть там, где должен быть полноценный суд, насилие в семье рассматривается исключительно в ускоренном порядке. А по отношению к

потерпевшим не по презумпции виновности (вы доказываете, что вас били), здесь идет презумпция виновности по отношению к обидчику (вы доказываете, что вы ее не били). Это считается правильной позицией и выступает в качестве важной профилактической мерой. Как было сказано выше, у нас нет уголовной ответственности за домашнее насилие, но есть возможность договориться с обидчиком (практика примирения) и все эти факторы таковы, что компетентные субъекты заинтересованы не доводить дело до суда. И все это говорит о том, что женщины, подвергшиеся насилию, не имеют прямого доступа к правосудию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Исходя из вышесказанного, с учетом представленных предложений представителей ННО по вопросам женщин, независимых активистов по правам женщин и другими экспертами предлагаются следующие рекомендации:

- включить в Закон Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснения и насилия» понятия «домашнее (бытовое) насилие» и «домогательства»;
- криминализовать домашнее насилие как отдельный состав преступления, а также предусмотреть отдельную уголовную ответственность за все виды насилия (включая психологическое и экономическое насилие) в семье;
- исключить административную ответственность за нарушение условий охрannого ордера и внести за это уголовную ответственность;
- в случаях нарушения условий охрannого ордера, предусмотреть механизм правовой защиты, такой как судебное предупреждение обидчика о возможном выселении из жилого помещения не зависимо от того, является ли агрессор собственником имущества или нет;
- разработать действенные механизмы по мониторингу состояния семей, в отношении которых была проведена практика примирения, для предотвращения повторного насилия в семье;
- ввести обязательные коррекционные программы для агрессоров, совершивших домашнее насилие и процедуру регулярного судебного рассмотрения прогресса обвиняемого в процессе исправления;
- законодательно сократить продолжительность судебных разбирательств по делам, связанным с насилием в отношении женщин;
- повысить осведомленность общественности посредством проведения информационно-просветительской деятельности и созданию социальных роликов, привлекающих внимание к самой проблеме, а также разъясняющий механизм защиты жертв насилия;
- внедрить процедуру проведения гендерной экспертизы продуктов масс медиа, а также провести серию тренингов по обучению гендерно-чувствительной журналистике.

Список использованной литературы:

1. Выступление Президента на двадцатом пленарном заседании Сената Олий Мажлиса 21 июня 2019 года
2. Конституция Республики Узбекистан // URL: <http://www.lex.uz>
3. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. // <https://lex.uz/ru/docs/111457>.
4. Кодекс Республики Узбекистан “Об административной ответственности”. // <https://lex.uz/ru/docs/97661>.
5. Закон «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин». // URL: <https://lex.uz/docs/4494849>.
6. Закон Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснения и насилия». // URL: <https://www.lex.uz/docs/4494709>.
7. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по совершенствованию системы защиты женщин от притеснения и насилия». // <https://lex.uz/ru/docs/4679532>.
8. Стратегия достижения гендерного равенства в Республике Узбекистан до 2030 года. // <https://lex.uz/ru/docs/5466673>.

* * *

Bozorova Ro‘zigul Sharofovna,
TIQXMMI MTU Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti
Ijtimoiy-gumanitar fanlar va jismoniy madaniyat kafedrası
v.b dotsenti, falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: r.bozorova85@mail.ru

OILA MUSTAHKAMLIGINING ASOSI – MEHR

Annotatsiya. Maqolada shaxs irodasi hamda jamiyat mustahkamligi va barqarorligining asosi hisoblangan mehr tushunchasining ijtimoiy munosabatlarda va oilada yangicha urf odat, ana’na sifatida qaror toptirish xususida aytilgan. Xalqning, millatning, shaxsning teran tafakkuri, chuqur falsafasi asosida mehrning shakllanishi, ko‘nikma, urf, odat, mehnat asosida mustahkamlanib, sayqallanishi, mehrga muhtojlik shaxsni zaiflashtirganidek, mehrsizlik jamiyatni ham zaiflashtirishi xususida ta’kidlangan.

Tayanch so‘zlar: mehr, qadriyat, tarbiya, oila, ijtimoiy masofa.

Аннотация. Доброта – это основа прочности семьи. В данной статье рассматриваются вопросы внедрения концепции доброты, которые заложены в основе личности, роль её силы и стабильности в роли общества и в её отношениях. Также, в статье подчеркивается то, что формируется роль сострадания на основе критического мышления философии народа, нации, личности, укрепляется и совершенствуется на основе навыков, традиции, привычек и труда.

Ключевые слова: доброта, ценность, воспитание, семья, социальная дистанция.

Annotation. The article is dedicated to the concept of kindness, which is the basis of the will power of the individual and the strength and stability of society, as a new tradition in social relations and in the family. It is also emphasized in the article that the formation of kindness on the basis of deep thinking, deep philosophy of the people, nation, personality is strengthened and improved on the basis of skills, traditions, habits, labor.

Key words: kindness, value, upbringing, family, social distance

Oila avlodlar davomiyligi, qadriyatlar, urf-odatlar va an’analarni, qolaversa, xalqimiz ma’naviy merosining avlodlardan avlodga o’tishini ta’minlovchi omildir.

Mehr shaxs irodasi hamda jamiyat mustahkamligi va barqarorligining asosi hisoblanadi. U xalqning, millatning, shaxsning teran tafakkuri, chuqur falsafasi asosida shakllanadi. Ko’nikma, urf, odat, mehnat asosida mustahkamlanadi va sayqal topib boradi. Mehrga muhtojlik shaxsni zaiflashtirganidek, mehrsizlik jamiyatni ham zaiflashtiradi. Faqatgina samimiy mehr shaxslarni, jamiyatni mustahkam birlashtira oladi. Shaxsning, jamiyatning kamoloti bevosita uning mehrlilik darajasiga bog’liq. U bevosita ijtimoiy immunitetni mustahkamlaydi. Shaxsni, jamiyatni sog’lomlashtiradi.

Mehrni qadriyat sifatida singdirishga azaldan e’tibor qaratilgan. Bu diniy dunyoqarashlar va ularning eng qadimgi shakllarida ham o’z aksini topgan. Har bir din o’ziga xos ilohiy qadriyatlar tizimiga ega bo’lishi bilan birga mohiyatida mehr, mehrlilik, mehribonlik tushunchasi asosiy o’rinni egallagan. Qur’on, Injil, Veda, Upanishad va boshqa diniy kitoblarda muayyan ilohiy qadriyat tizimlari o’z ifodasini topgan. Dinlarning tarixiy shakllari takomillashib borgan sari ulardagi qadriyatlar tizimida mehr tushunchasi ham yangi qirralarini namoyon qilib borgan.

Mehrni irratsional talqin qilish, ayniqsa, diniy ta’limotlarda ilohiy jihatlar bilan boshlash ko’plab uchraydi. Shunga qaramasdan, mehrni ifodalash ratsional asoslarga ham ega. Bu jarayon bevosita mehnat, ish, xizmat asosida shakllanadi. Onaning farzandiga nisbatan har bir amali bevosita ma’lum vaqt, kuch, bilim, tajriba talab qiladi. Vaqt, kuch, bilim, tajriba esa ratsional ahamiyatga ega. Ko’tarib yurish, tug’ish, emizish, yuvish, kiyintirish va hokazo. Ona bu faoliyatni yillar davomida amalga oshirishi natijasida o’z bolasiga bog’lanib qoladi. Dastlab ona bolasi bilan o’z dunyoqarashi, ko’nikmalari, tafakkur tarzi asosida munosabatga kirishsa, sekin-asta bola shaxsining shakllanib borishi bilan uning xarakter xususiyatlariga ham moslashib boradi. Hatto to’liq o’zlashtirib, uning holati va xohishlarini bir ko’rishda anglash darajasida mushohada qila oladi. Natijada farzand ona uchun, ona esa farzand uchun birinchi darajali qadriyatga aylanadi.

Professor M.Bekmurodovning “Ijtimoiy masofa bosqichlari nazariyasi”ga ko’ra, 60 sm gacha bo’lgan masofa shaxsiy-intim masofa hisoblanadi. Onaning farzandiga bo’lgan mehrining ijtimoiy jihatlarni tadqiq qilar ekanmiz, ular o’rtasidagi yaqinlik doimiy ravishda shaxsiy masofani kesib o’tadi. Bunda esa inson bir-birining aurasiga kiradi. Bu yaqinlikka intim yaqinlik ham kiradi. Ona va bola munosabatlarida esa bir-birini yaqindan sezishi, tushunishi, anglashi imkoniyatini beradi. Onaning o’z farzandini bag’riga bosishi, boshini silashi, o’pishi kabilar mehrning kontaktli ko’rinishlari hisoblanadi.

Onaning farzandiga mehrini oshirish bir qator oilaviy tadbirlar, jumladan, “Beshikka belash”, “Alla” qo’shig’i, “Qadam kulcha”, “Sochga qaychi urish” kabi marosimlarning har biri bevosita ona mehrini ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oilada er va xotin o’rtasida mehrning ratsional ahamiyatga ega bo’lishi oila mustahkamligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada azaliy qadriyatlarimiz bilan birga zamon o’zgarishlari, davr talablarini o’zida aks ettira oladigan, ular o’rtasida mehr rishtalarini mustahkamlashga xizmat qiladigan yangicha urf-odatlarini olib kirish lozim.

Ammo shu o’rinda ta’kidlash joizki, inson fe’lida individualistik tabiatning kuchayishi uni urf-odatlar, marosim va an’analar orqali boshqarish samaradorligini pasaytiradi. Inson o’ziga bevosita naf keltiruvchi udumlar, rasm-rusumlar bilan yashashga o’ta boshlaydi. Darhaqiqat, har qanday

odatlar, marosimlar kishilarga foydali bo‘lgani uchun ham yashovchandir. Ona va bola munosabatlari bu borada allohida ahamiyat kasb etadi.

Onaning qiladigan har bir mehnati to voyaga yetib, mustaqil hayotga kirgunicha davom etadi. Ana shu ketgan mehnat evaziga mehr yanada kuchayadi. Qaysi ona farzandi uchun ko‘p xizmat qilsa, o‘sha mehribonroq hisoblanadi. Bugungi tashvishli zamonda ko‘plab onalar, otalar chet davlatlarda ishlashga yoki biror yumush bilan ketib qolishadi. Bunda aniqki, bolaga hech kim ota-onadek mehr berolmaydi. Bizning oldimizdagi asosiy vazifa bolani ko‘p pul bilan ta’minlash emas, balki bolalarimizga mehr bera oladigan mehribon yoki mehrli ona yoki ota bo‘lishdir. Dunyodagi hamma inson ham yaxshi yashashni istaydi. Lekin farzandidan uzoqlashmay, uning shaxsiy fazilatlari, hayoti, kelajagi uchun boriga qanoat qilib yashab yurgan ota va onalar ham kam emas.

Ota-ona o‘z farzandiga o‘zidagi bor mehrini berib uning injiqliklariga sabr-bardosh bilan chidagan. Farzand, eng avvalo, ota-ona xizmatini qilib, ular duosini olishi lozim.

Farzandning onaga mehri juda yuqori darajada bo‘ladi. Farzandning onaga bo‘lgan mehri turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Masalan, ba’zi insonlar har kun onasi bilan suhbatlashadi, hol-ahvol so‘raydi, holidan xabar olish uchun mavjud har qanday to‘siqni yengib o‘tadi.

Ona bo‘lmoq – baxt. Shuning uchun onalar farzandlarni dunyoga keltirishdagi barcha qiyinchiliklarni bo‘yinlariga olib, ikki yo‘lning o‘rtasida turib, farzandini dunyoga keltiradi. To‘lg‘oq azobi 42 ta suyak singandagi og‘riqqa teng bo‘lib, tiriklay yonib ketgandagi og‘riqdan keyingi o‘rinda turar ekan. Shuning uchun bo‘lsa kerak, onaning farzandga bo‘lgan mehri cheksizdir. Xuddi koinot cheksizligiga o‘xshaydi. Onaning farzandiga mehri, birinchi navbatda, bo‘yida farzand vujudga kelganini sezganidan boshlab berib boriladi. Ikkinchi navbatda, farzandini dunyoga keltirgan zahoti real tuyg‘uni his etadi. Asosan, ona allasida farzandiga bo‘lgan mehri ifodalanadi. “Men sen bilan birgaman, sening yoningdaman, tinchlan, orom ol,” kabi mehr tuyg‘ulari ifodalanadi.

Bolaning ota va onaga mehri bevosita ularga nisbatan mehnati asosida mustahkamlanadi. O‘zaro mehnat, odat va ko‘nikmalar bilan mustahkamlanmagan mehr rishtalarining uzilishi oson bo‘ladi. Uning rishtalarini o‘zaro xizmat, ish, mehnat mustahkamlaydi.

Milliy ma’naviyatimizning chuqur ildizlarini ko‘rsatuvchi asoslardan biri mehr rishtalarining mustahkamligida namoyon bo‘ladi.

Mehr millat, xalq, jamiyat, oila, shaxs ma’naviy ildizlarning qanchalik teranligini ko‘rsatuvchi muhim omil hisoblanadi.

Ota-ona ahilligi, ularning bir birlariga g‘amxo‘rligi va mehribonligi bolaning diqqat markazida bo‘ladi. Farzand ota-ona inoqligidan namuna oladi. Ularning baxtiyorligini ko‘rib shodlanadi.

Bunga sabab ko‘p yillar davomida hayotiy tajriba, ularga berilayotgan alohida e’tibor, kuzatish, munosabatning samimiyligi va albatta, mehribon bo‘lishidir.

Bobo yoki buvi bilan voyaga yetgan bola:

- nartibli bo‘ladi;
- kattalarga hurmatni yaxshi tushunib etadi;
- buvisi bilan yurib tushunmagan savollarga javob topa oladi;
- buvisi oyoq kiyimini echganda to‘g‘rilab qo‘yadi;
- buvining mehribon ekanligini his qilib turadi;

Bugungi kunda globallashuv – hayot sur’atlarining tezlashuvi, turmush tarzining keskin o‘zgarishi, tezkor va shiddatkor zamon yangiliklariga turli tarixiy davrlarda muayyan zaruratlar

ta’sirida shakllangan qadriyatlar ham bardosh berolmay parchalanib ketmoqda. Davr talablariga bardosh bera olgan ayrim qadriyatlarga esa zamondoshlarning alohida vaqt ajratishlariga to’g’ri kelmoqda. Vaqt ham esa bugungi kunda har qachongidan ko’ra muhimroq qadriyatga aylanib bormoqda. Bunday sharoitda insonni sifatlovchi eng yuksak qadriyatlardan biri bo’lgan mehrning ahamiyatini pasayib ketishining oldini olish muhim ahamiyatga ega.

Mavjud qadriyatlarni tiklash hamda yangicha an’ana va urf-odatlar, hayot tarzimizga mos qadriyatlar bu borada muammolarning yechimi sifatida namoyon bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5938-son Farmoni.
2. История Узбекистана в источниках. – Ташкент: Фан, 1984.
3. Usmon Hosil. “Odatnoma” Birinchi kitob. – Toshkent: “O’zbekiston”, 1996.
4. Mahmudov K. Turkiy qavmlar taqdiri // “Fan va turmush”, 1990, №11.
5. Firdavsiy A. Shohnoma. – Toshkent, 1975.

* * *

Tolibov Farrux,
Davlat xavfsizlik xizmati Akademiyasi
ilmiy xodimi

MAHALLA INSTITUTLARIDA “JAHOLATGA QARSHI MA’RIFAT” G’OYASINI QO’LLASH MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Maqolada bugungi kunda umumbashariy muammoga aylanib ulgurgan mutaassiblik, ekstremizm va terrorizmni keltirib chiqaradigan omillarni bartaraf etish, ushbu muammolar bilan bog’liq barcha masalalarga nisbatan keng jamoatchilik yondashuvi masalalari yoritilgan.

Kalit so’zlar: jamiyat, mutaassiblik, ekstremizm, terrorizm, muammolar, bag’rikenglik, diniy-ma’rifiy, globallashtirish, islom dini, ma’rifat.

Аннотация. В статье освещаются вопросы устранения факторов, порождающих фанатизм, экстремизм и терроризм, ставшие на сегодняшний день всеобщей проблемой, и общеобщественный подход ко всем вопросам, связанным с этими проблемами.

Ключевые слова: общество, фанатизм, экстремизм, терроризм, проблемы, толерантность, религиозно-образовательная, глобализация, исламская религия, просвещение.

Annotation. The article covers the issues of eliminating the factors that cause bigotry, extremism and terrorism, which have become a universal problem today, and the general public approach to all issues related to these problems.

Key words: society, bigotry, extremism, terrorism, problems, tolerance, religious-educational, globalization, Islamic religion, enlightenment.

“Sizlar bir kemaga minib, yo‘lga chiqqan yo‘lovchilarga o‘xshaysizlar. Ichlaringizdan bir ongsiz, bezori odam qo‘liga boltani olib, kemani tesha boshlasa, sizlar loqaydlik qilib, uni bu ishdan qaytarmasangiz, hammangiz birga g‘arq bo‘lursiz. Qaytarsangiz, hammangiz omon qolursiz”¹⁰⁷

Muhammad ibn Abdulloh

Islom dini – tinchlik va bag‘rikenglik dini ekanligini unutgan, ekstremistik guruhlarining iddaolari kundan kunga turli bahs-munozaralarga sabab bo‘layotgani hamda insonlar orasida ikkilanish holatlarining vujudga kelishiga zamin yaratayotgani ham ushbu masalaning bugungi kun nuqtai nazaridan juda dolzarb ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatmoqda. Mazkur yo‘nalishda esa O‘zbekiston tomonidan tanlangan yo‘lning to‘g‘ri ekanligi bugungi kunda amalda o‘z ifodasini topmoqda. Jumladan, so‘nggi vaqtlarda O‘zbekiston Respublikasi Prezident Sh.Mirziyoyev tomonidan diniy-ma’rifiy sohada belgilab berilgan islohotlar bugun jadal sur‘atlarda davom ettirilmoqda. Binobarin, o‘zbek diplomatiyasining yutuqlari ekspert doiralari, jamoatchilik va yurtimizdagi din sohasi vakillari orasida ham keng e’tirof etilgan¹⁰⁸.

Masalan, 2018-yil 12-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi O‘zbekiston tashabbusi ostida “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” deb nomlangan maxsus rezolyutsiyani qabul qildi. Ushbu hujjat BMTga a’zo 193 ta davlat tomonidan bir ovozdan qo‘llab-quvvatlandi. Mazkur Rezolyutsiyaning qabul qilinishi 2017-yilning 19-sentabr kuni AQShning Nyu-York shahrida o‘tkazilgan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida Prezident Sh.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan: **“...Xalqaro terrorizm va ekstremizmning ildizini boshqa omillar bilan birga jaholat va murosasizlik tashkil etadi..., shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ong-u tafakkurini ma’rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir”¹⁰⁹**, – deb ilgari surgan fikrining amaliy ifodasi bo‘ldi.

Yurtimizda bag‘rikenglik madaniyatini yanada keng tarannum qilish maqsadida har yili 16-noyabr – Xalqaro bag‘rikenglik kuni arafasida “Konfessiyalararo muloqot va diniy bag‘rikenglik – jamiyat barqarorligi garovi” ruknida xalqaro va respublika konferensiyalari tashkillashtirilmoqda. Biroq amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarga qaramay, O‘zbekistonda aholining dinga bo‘lgan munosabati nuqtayi nazaridan tabaqalashish tendensiyasi davom etmoqda. Mazkur tabaqalanishni ilmiy-nazariy jihatdan yagona ta’rifga solishning imkoniyati mavjud emas, sababi turli ijtimoiy institutlar tomonidan ushbu muammoga turlicha yondashib kelinmoqda.

Dunyoda beqarorlik va tashvishli holatlarni keltirib chiqarib, muqaddas islom dini bilan bog‘liq sof tushunchalarni o‘z manfaatlariga moslab, buzib talqin etish orqali insonlar ongi va shuurini zaharlayotgan mutaassib, ekstremistik guruhlariga qarshi kurashishni davrning o‘zi talab qilmoqda. Ayni paytda insoniyatning ko‘p asrlik tarixida muhim o‘rin tutgan dindan niqob sifatida foydalanish, undagi g‘oyalarni vayronkorlik ruhida talqin etish odamlar boshiga ko‘plab kulfatlar keltirmoqda.

¹⁰⁷<https://muslimaat.uz/maqola/19953> - 30.10.2022.

¹⁰⁸Toshkent va O‘zbekiston mitropoliti Vikentiy, Bahoii diniy jamoatchiligining O‘zbekistondagi vakili Tatyana Klemenova, O‘zbekistondagi Rim-katolik kastyoli yepiskopi Yeji Masulevich va boshqalarning intervyulari: “Dunyo hamjamiyati O‘zbekistonning ma’rifat va diniy bag‘rikenglik tashabbusini qo‘llab-quvvatlamogda” // Xalq so‘zi gazetasi, 2018 yil, 18 dekabr, №261 (7219).

¹⁰⁹O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017 yil 20 sentyabr, №189 (6883).

Bu kabi g‘oyaviy talafotlar jamiyatni asosiy tashkil qiluvchisi bo‘lgan oilalardan boshlanib, keyingi bosqichda mahalla va iyerarxik tarzda jamiyat hamda davlat hayotiga putur yetkazishi inkor etib bo‘lmaydigan haqiqatga aylanib bormoqda.

Globalashuv davrida manfaatlar uchun kurash olib borayotgan turli guruhlar barcha omillardan, jumladan, din omilidan ham “unumli” foydalanishga intilmoqdalar. Buning uchun ular ommaviy axborot vositalari orqali zo‘r berib dinni radikallashtirish, dinga e’tiqod qiluvchilarni jangarilar qilib tarbiyalashga, diniy tushunchalarni o‘z g‘araz maqsadlari yo‘lida buzib talqin etishga harakat qilmoqdalar. Ammo dinning jamiyatda bajaradigan vazifalariga teran razm solinsa, u insonlarni faqat ezgulikka chorlaydi, yovuzlikdan qaytaradi. Aytilganlardan ma’lum bo‘ladiki, diniy tushunchalarni buzib talqin etish din haqida salbiy qarashlarning shakllanishiga sabab bo‘lmoqda.

Inson ongini ezgulikka to‘ldirish, uni bunyodkor g‘oyalar bilan ruhlantirish, har qanday ko‘rinishdagi tahdidlarga qarshi ma’naviy-ma’rifiy ishlarni olib borish, dinimizni yot g‘oyalardan himoya qilish, yoshlarga islom dinining chinakam insoniy mohiyatini, uning tinchlik va hamjihatlik dini ekanligini tushuntirish hamda keng jamoatchilikka yetkazish dolzarb vazifalardan biridir.

2017-yil 10-sentabr kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Qozog‘iston Respublikasining Ostona shahrida o‘tkazilgan Islom hamkorlik tashkilotining fan va texnologiyalar bo‘yicha birinchi sammitidagi nutqida “Bugungi kunda O‘zbekiston kitob fondlarida 100 mingdan ziyod qo‘lyozma saqlanmoqda, ularning asosiy qismi UNESCOning Butunjahon madaniy merosi ro‘yxatiga kiritilgan.

Ayni vaqtda biz O‘zbekiston poytaxti Toshkentda Islom sivilizatsiyasi markazini tashkil etish ishlarini boshladik va tashkilotga a‘zo mamlakatlarni faol hamkorlikka chaqiramiz. Bu markazni “Jaholatga qarshi – ma’rifat” shiori ostida barpo etishni davrning o‘zi taqozo etmoqda”¹¹⁰, – deya ta’kidlagan edi.

Ayniqsa, 2018-yil 16-aprel kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Diniy-ma’rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi tarixiy Farmoni juda ko‘p imkoniyatlar eshigini ochib berdi¹¹¹.

Shu bilan bir qatorda, Sh.Mirziyoyev “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqida: “Biz ko‘p joylarda jaholatga qarshi ma’rifat tashabbusi bilan chiqyapmiz. Muqaddas islom dinini niqob qilib, boshqa ko‘chalarga kirib ketayogan johil kimsalar bir narsani tushunmaydi yoki tushunishni istamaydi. Ya’ni islom faqat nurli hayotga, ilm-ma’rifatga, yaxshilikka undaydi. Hech qachon xunrezlik, qotillik, zo‘ravonlikka chaqirmaydi. Ana shu haqiqatni tan olmasdan, soxta g‘oyalarga aldanib, zararli oqimlarga kirish, terrorchi bo‘lish – bu O‘zbekiston xalqiga mutlaqo to‘g‘ri kelmaydi.

Alhamdulillah, hammamiz musulmonmiz, buning shukronasini qilib, farzandlarimizni ham bunday ne‘matning qadriga yetadigan insonlar etib tarbiyalashimiz kerak emasmi?”¹¹², – deb murojaat qilgan edi.

¹¹⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning Islom hamkorlik tashkilotining fan va texnologiyalar bo‘yicha birinchi sammitidagi nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017 yil 11 sentyabr. 181 (6875).

¹¹¹ Sh.Mirziyoyevning “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017 yil 16 iyun, №119 (6813).

¹¹² Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – B. 475.

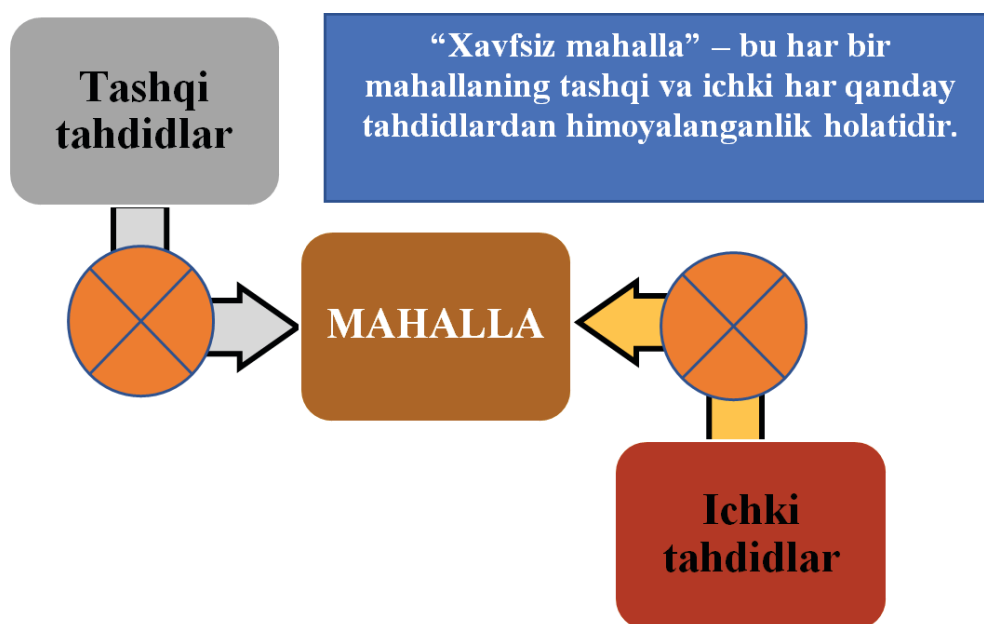

O‘z o‘rnida, diniy ma’rifat tushunchasining mazmuniga to‘xtaladigan bo‘lsak, bu – inson va jamiyatning ijtimoiy ongi shakllanishida ishtirok etuvchi hamda diniy ta’limotlarning o‘rnini belgilovchi diniy ilmlardan iborat bilimlar majmuasidir (mualliflik ta’rifi).

“Jaholatga qarshi ma’rifat” g‘oyasi bu dinga yoki diniy islohotlarga nisbatan ma’rifiy yondashuv emas, balki dinni niqob qilib olgan g‘arazli kuchlarga nisbatan insonparvarlik tamoyili asosidagi yondashuvdir. Taassufki, istilohiy ma’noda xalq orasida mazkur g‘oyani aynan birinchi variantda tushunadigan va shu tarzda qabul qilayotganlar ko‘pchilikni tashkil qilishda davom etmoqda. Go‘yoki mazkur g‘oya yaratilmagan paytda islomga nisbatan erkinliklar cheklangan edi, “jaholatga qarshi ma’rifat” g‘oyasining paydo bo‘lishi bilan diniy erkinlikni yanada ta’minlashga bo‘lgan e’tibor davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganidek. Ammo bu kabi noto‘g‘ri talqin ekstremistik kayfiyatdagi islom dinini niqob qilib olgan buzg‘unchi tuzilmalar uchun ayni muddao bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur toifa, haqiqatan ham, O‘zbekistonda yaqin kunlarga dinga nisbatan tazyiqlar ko‘p bo‘lgani, nihoyat endigina ularning “ko‘ksiga shamol tekkan”ni bildirmoqda. Ya’ni diniy-ma’rifiy sohada amalga oshirilayotgan islohotlardan o‘zlarining biryozlama mutaassibona fikrlarini isbotlash uchun argumentlar sifatida foydalanmoqdalar.

Diniy ekstremizmning asosiy sabablaridan biri bo‘lgan intellekt darajasining pastligi/jaholat, shovinizm, biryozlama fikrlash va o‘zgacha fikrlarga nisbatan murosasizlik, kerak bo‘lsa, terrorizm kabi hodisalarning asosiy katalizatori hisoblanadi. Shunday ekan, ekstremizm hodisasiga, eng avvalo, intellektual darajada qarshi kurashish zarur.

Din inson hayotida muhim o‘rin tutadi. Uning hayot mazmunini belgilashda, og‘ir va yengil kunlarida unga tayanch bo‘ladi. Shu sababli ham diniy tasavvur va tushunchalarni insonlarga sof holda yetkazish, yosh avlodni tarbiyalashda undan to‘g‘ri foydalanish nafaqat butun jamiyat tinchligi va barqarorligi uchun, shu bilan birga, har bir mahalla va oila uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o‘rinda “xavfsiz mahalla” konsepsiyasi doirasida mazkur ijtimoiy institutning barqaror faoliyat yuritishiga ta’sir etuvchi xavf-xatarlarni yuzaga kelish manbayi nuqtayi nazaridan tavsiflaydigan bo‘lsak, unda har qanday xavf-xatarlar tashqi va ichki tahdidlardan iborat ekanligini ko‘rish mumkin.

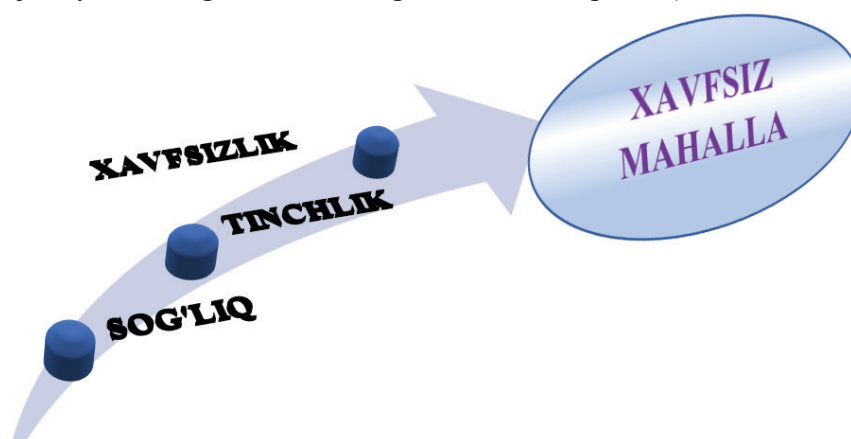

Tashqi va ichki tahdidlar nisbiy munosabatga ega bo‘lib, o‘zaro almashinuv xarakteriga ega, ya’ni har qanday tashqi tahdid keyinchalik ichki tahdidga va o‘z navbatida, ichki tahdid boshqa mahallalar uchun tashqi tahdidga aylanish xususiyatiga ega.

Bugungi kun nuqtayi nazaridan mahallalardagi ijtimoiy barqarorlik shartlari quyidagi qismlardan iborat:

- ✓ sog‘lik (kasallik xavflaridan aholini qo‘riqlash maqsadida kerakli tadbirlarning amalga oshirilishi);
- ✓ tinchlik (tartibsizlik va nizolarning yo‘q qilinishi);
- ✓ xavfsizlik (joni yoki moliga zarar beradigan xavfdan saqlanish).

Xavfsizlik tushunchasi shaxs himoyasi va hayotini saqlab qolish uchun qilingan harakatlarni o‘z ichiga olgan bir hodisadir. Xavfsizlik tuyg‘usi insonning tug‘ilishidan e’tiboran umri davomida muhtoj bo‘ladigan ijtimoiy fenomendir. Xoh yolg‘iz, xoh jamoa bo‘lib yashasin, xavfsizlik holati hayotning asosiy ehtiyoji sifatida namoyon bo‘ladi.

Davlat institutlarining har bir qatlamida, shu jumladan, mahalla institutlari xavfsizligini ta’minlamay turib jamiyatning hayotiyligini ta’minlash mumkin bo‘lmay qoladi. Darhaqiqat, shunday bir qoida ham bor: “Ommaga keladigan zararning oldini olish uchun shaxsiy zararga ko‘z yumiladi”.

Bugungi kundagi ayrim ommaviy axborot vositalari ekstremizm va terrorizmga aloqador xabarlarini tarqatishni oldingi o‘ringa qo‘ymoqda, hatto bolalar uchun tayyorlangan multfilmlar va o‘yinlarda ham zulm va zo‘ravonlik sahnalariga ko‘plab o‘rin berilmoqda. Har qanday qadriyat – u din bo‘ladimi, yoshlar tarbiyasi bo‘ladimi, barchasini suiiste’mol qilishga, ya’ni bunday kuchlarga qarshi turish mahalla va oiladan boshlanishi zarur.

Diniy ekstremizmga qarshi kurash usullari har xil bo‘lsa-da, unda davlat ham, jamiyat ham birdek ishtirok etishi kerak. Agar **davlat** diniy ekstremizm kelib chiqishining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy omillarini bartaraf etishi hamda ekstremistlarning noqonuniy faoliyatiga chek qo‘yishi kerak bo‘lsa, **jamiyat** (mahalla, jamoat birlashmalari, ommaviy axborot vositalari va oddiy fuqarolar timsolida) ekstremistik g‘oya va da’vatlarga nisbatan insonparvarlik, tinchlik, millatlararo totuvlik, milliy va diniy bag‘rikenglik kabi g‘oyalar bilan diniy ekstremizmga qarshi kurashadi.

Ta’kidlash lozimki, din sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish, diniy-ma’rifiy jarayonlarni ilmiy tahlil qilish va baholashda “Jaholatga qarshi – ma’rifat” konseptual g‘oyasi o‘ziga xos **ilmiy paradigma** hisoblanadi. Ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga paradigmaviy yondashuv “Jaholatga qarshi – ma’rifat” konseptual g‘oyasini metodologik jihatdan yanada boyitadi, xususan, ijtimoiy-siyosiy

va diniy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarishni ilmiy asosda muvofiqlashtirish va modernizatsiyalash imkoniyatini yaratadi.

Shu o’rinda “jaholatga qarshi ma’rifat” konseptual g’oyasining ilmiy-nazariy talqini haqida so’z yuritish o’rinli bo’ladi. “Jaholat” tushunchasi arab tilida “jahula” – bilmaslik, johillik, bilimsizlik, nodonlik ma’nosini beradi¹¹³. “Jaholat – nodonlik, aqlsizlik, ilmsizlik. “Jaholatparast” – eskilikka yopishib olgan, qoloqlik tarafdori, ilm-ma’rifat, madaniyat dushmani”¹¹⁴. Konseptual g’oya sifatida esa jaholat diniy murosasizlik oqibatida yuzaga keladigan intellektual holat, ya’ni o’zining subyektiv diniy qarashlari va pozitsiyasini birlamchi sanash hisoblanadi.

O’zbek tilining izohli lug’atida “ma’rifat” tushunchasiga quyidagicha ta’rif berilgan: “ma’rifat arab tilidan olingan bo’lib, bilim, fan, ma’lumot, tanishish, ta’lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, diniy, falsafiy g’oyalar asosida kishilarning ong-bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan faoliyatdir”¹¹⁵.

Fikrimizcha, ma’rifat tushunchasiga faoliyat sifatida baho berish o’rniga uning umume’tirof etilgan dunyoviy va diniy bilimlarning teng muvozanati ostida inson ongida shakllanadigan ezgulikka qaratilgan axborotlar/bilimlar majmuyi ekanligini ifoda etish maqsadga muvofiq bo’ladi (*mual. ta’rifi*). Ya’ni ma’rifat **fikr bosqichi** hisoblanib, uning keyinchalik amalda aks etishi faoliyatni keltirib chiqaradi.

Jaholatning yuzaga kelishi quyidagicha bo’lib, u ijtimoiy fenomen sifatida hosila/natija hisoblanadi hamda ilm mavjud bo’lmagan o’rinlarda, **avvalo, inson ongida** o’zini namoyon qiladi. Ya’ni jaholat o’z-o’zidan paydo bo’lmaydi, u ma’naviy-ruhiy bo’shliq yuzaga kelganda jamiyat uchun nostandart qarashlar shaklida hosil bo’ladi.

Ma’rifatning o’ziga xos xususiyati shundaki, bunda dunyoviy va diniy bilimlar bir-birini inkor etmagan holda, aksincha, to’ldiruvchanlik xususiyatiga ega bo’lishi lozim. Unutmaslik lozimki, jaholat ham, ma’rifat ham inson va jamiyatning voqelikka nisbatan buzg’unchilik hamda bunyodkorlik munosabatini shakllantiradi. “Jaholatga qarshi ma’rifat” g’oyasi yakka ma’noda qo’llanganda shaxsning bilimsizligini bartaraf etishni, umumiy ma’noda esa jamiyatning intellektual salohiyatini zamon talablariga mos ravishda ko’tarishni ifodalaydi.

Demak, din ham (*aqida va ta’limotlar bundan mustasno*) o’ziga xos modernizatsiya jarayonini boshdan kechiradi, zamonga, davrga moslashmagan har qanday meros tanazzulga yuz tutadi. Bugungi kun va istiqbol uchun muayyan ahamiyati, qadrli bo’lgan narsalargina davr talabiga javob beradi va yashovchanligi ta’minlanadi.

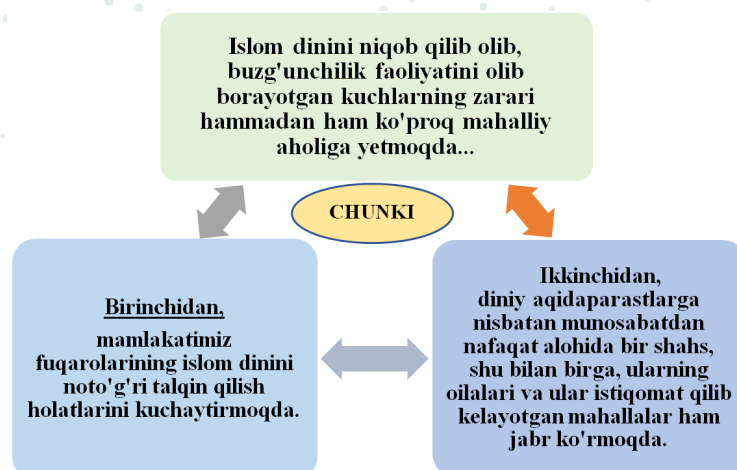
Islom niqobidagi ekstremizm bugungi islom dini talablariga, uning azaliy qadriyatlariga zid bo’lganligi uchun istiqbolsizdir. Bu haqiqatni bugungi kunda barcha asta-sekin anglab yetmoqda, din ham fan kabi ijtimoiy yuksalish uchun zarur hodisa ekanligi o’z isbotini topib bormoqda.

Ma’lumki, insonda diniy e’tiqodning shakllanishiga va uning taqvodorlik darajasiga turli omillar o’z ta’sirini o’tkazadi. Jumladan, diniy qarashlarning paydo bo’lishi, avvalo, oilada boshlanadi hamda keyingi bosqichda uning shakllanishi yon-atrof, ya’ni mahallada kechadi. Tartib va barqarorlik bo’lgan mahallalarda g’arazli maqsadlarni ko’zlagan kuchlarning bemaolol harakat qilishi, o’z manfaatlari uchun o’zlari ishlab chiqargan qurollariga bozor topishiga imkoniyat bo’lmaydi.

¹¹³ Yo’ldoshxo’jayev H., Raximjonov D., Komilov M. “Dinshunoslik” ma’ruzalar matni. – Toshkent. FTDQ, DITAF. 2000. – B. 74.

¹¹⁴ O’zbek tilining izohli lug’ati. https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati.pdf 78-bet.

¹¹⁵ O’sha manba. 567-bet.

Bunday vaziyatda esa bugungi kunda o‘z manfaatlari yo‘lida buzg‘unchi g‘oyalarni amalga oshirish uchun islom dini bilan bog‘liq tushunchalarni noto‘g‘ri talqin qilishga, insonlar ongi va shuurini zaharlashga harakat qilayotgan ekstremistik va terroristik guruhlarining asl maqsadlarini ochib berish, ularni buzib talqin qilishga urinayotgan tushunchalarning asl mohiyatini to‘g‘ri yetkazib berish, ya’ni **“jaholatga qarshi ma’rifat”** g‘oyasi asosidagi yondashuv dolzarb hisoblanadi.

Shuning uchun “Jaholatga qarshi ma’rifat” g‘oyasi asosidagi yondashuvga binoan diniy yo‘lda adashishni boshlagan fuqarolarni ilk davrda aniqlab, ularga sof aqidaviy yo‘nalishdagi tushuntirish ishlarini olib borish zarur hisoblanadi. Buning uchun esa har bir mahalla mutasaddi xodimlarining bazaviy diniy tushunchalar xususida bilimlarga ega bo‘lishlari talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning Islom hamkorlik tashkilotining fan va texnologiyalar bo‘yicha birinchi sammitidagi nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017-yil 11-sentabr. 181 (6875).
2. Sh.Mirziyoyevning “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning softligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017-yil 16-iyun, №119 (6813).
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – B. 475.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqi // Xalq so‘zi gazetasi, 2017-yil 20-sentabr, №189 (6883).
5. Toshkent va O‘zbekiston mitropoliti Vikentiy, Bahoii diniy jamoatchiligining O‘zbekistondagi vakili Tatyana Klemenova, O‘zbekistondagi Rim-katolik kastyoli episkopi Yeji Masulevich va boshqalarning intervyulari “Dunyo hamjamiyati O‘zbekistonning ma’rifat va diniy bag‘rikenglik tashabbusini qo‘llab-quvvatlamoqda” // Xalq so‘zi gazetasi, 2018-yil 18-dekabr, – №261 (7219).
6. H.Yo‘ldoshxo‘jayev, D.Raximjonov, M.Komilov “Dinshunoslik” ma’ruzalar matni. – Toshkent: FTDQ, DITAF. 2000. –B. 74.
7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati.pdf 78-bet.
8. O‘sha manba. 567-bet.
9. <https://muslimaat.uz/maqola/19953> - 30.10.2022.

* * *

O‘rinov Telman Eshbayevich,
*Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi huzuridagi
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
bo‘lim boshlig‘i*

O‘rinova Mariya Eshbayevna,
Mustaqil tadqiqotchi

OILALARNI MUSTAHKAMLASH, NOTINCH OILALARDAGI MUHITNI SOG‘LOMLASHTIRISH BO‘YICHA MANZILLI ISHLARNI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Maqolada Yurtimizda oilani mustahkamlash borasida olib borilayotgan chora-tadbirlar xalqaro hamjamiyatlarda yuksak e’tiroflarga sazovor bo‘layotganligi bejiz emasligi. Qonunchiligimizda oilaga katta e’tibor berilganligini, jumladan, uni qanday tashkil qilish, oila a’zolarining huquqlari va burchlari, umuman oilaviy hayotning barcha masalalariga urg‘u berib o‘tilganligini ko‘rishimiz mumkinligi.

Inson hayoti oiladan boshlanadi. Bu yerda u shaxs sifatida shakllanadi. Oila – bu sevgi, mehr-muhabbat hurmat va hamjihatlik manbayi asosida yetuk jamiyatni barpo etadi. Oilaning farovonligi mamlakat rivojining o‘lchovi sifatida baholanadi. Zotan, oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlovchi, milliy qadriyatlar rivojini ta’minlovchi, ma’naviy va jismoniy barkamol avlodni dunyoga keltirib tarbiyalovchi maskani ekanligi, oilada yuzaga keladigan kelishmovchilik va nizolarni oldini olish va oilaviy rishtalarni mustahkamlash mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: “ajratuvchi nizolar”, “Oila kodeksi”, “oilaviy muhit”, oilaviy nizolar, to‘siqlar, fikri, shaxs, motivatsion to‘siqlar, o‘zbek xonodnlari, o‘zaro munosabatlar.

Аннотация. В статье не даром принимаемые в нашей стране меры по укреплению семьи получают высокое признание в международном сообществе. Мы видим, что наше законодательство уделяет большое внимание семье, в том числе ее организации, правам и обязанностям членов семьи, всем вопросам семейной жизни в целом.

Жизнь человека начинается с семьи. Здесь он формируется как личность. Семья – это источник любви, привязанности, уважения и солидарности, который строит зрелое общество. Благосостояние семьи оценивается как показатель развития страны. По сути, то, что семья – это место каждого народа, сохраняющее преемственность нации, обеспечивающее развитие национальных ценностей, рождающее духовно и физически совершенное поколение, механизмы предотвращения разногласий и конфликтов, возникающих в семье и укрепление семейных связей, имеют научное обоснование.

Ключевые слова: «разоблачающие конфликты», «Семейный кодекс», «семейная среда», семейные конфликты, препятствия, мнение, личность, мотивационные препятствия, узбекские домохозяйства, взаимоотношения.

Annotation. In the article, it is not for nothing that the measures taken in our country to strengthen the family receive high recognition in the international community. We see that our legislation pays great attention to the family, including its organization, the rights and obligations of family members, and all issues of family life in general.

A person's life begins with the family. Here he is formed as a person. The family is the source of love, affection, respect and solidarity that builds a mature society. The well-being of the family is assessed as an indicator of the development of the country. In fact, the fact that the family is the place of every nation, preserving the continuity of the nation, ensuring the development of national values, giving birth to a spiritually and physically perfect generation, mechanisms for preventing disagreements and conflicts that arise in the family and strengthening family ties, have scientific justification.

Key words: “separating conflicts”, “Family Code”, “family environment”, family conflicts, obstacles, opinion, personality, motivational obstacles, Uzbek households, relationships.

Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilalar mustahkamligi muhim o‘rin tutadi. Oilaning sog‘lom bo‘lishi, ijobiy psixologik iqlimning hukm surishi, shu muhitda dunyoga kelib, shaxs sifatida shakllanib voyaga yetayotgan, keyinchalik o‘zi yashayotgan davlatning fuqarosiga aylanadigan inson taqdiriga ta’sir etadi.

Oila bizning hayotimiz va jamiyat taraqqiyotining yuksak darajaga chiqishida, yoxud, aksincha, uning inqiroziga olib keluvchi kuchlarning yuzaga kelishida ham ta’siri kattadir. Chunki oilalarning nosog‘lomligi, noqobil va nizoli oilalar, ajralishlar sonining ortishi jamiyatga turli iqtisodiy, ijtimoiy ziyon yetkazishi bilan birga, bunday nosog‘lom psixologik, nizo-janjalli, o‘zaro mehr-oqibatsiz muhitda dunyoga kelgan bola ham nafaqat o‘z ota-onasi, aka-ukalariga nisbatan shunday munosabat, balki atrofdagilarga, qolaversa, o‘zi yashagan jamiyatga nisbatan ham mehr-oqibatsiz, shafqatsiz, xudbin, salbiy tashqi kuchlar ta’siriga oson beriluvchan, shu asosda esa o‘z oilasi, xalqi, yurti uchun xavfli odam bo‘lib yetishishi mumkin. Shu tufayli oila muqaddas dargoh deb ataladi.

Inson shaxsini shakllantirish oila muhitidan boshlanadi. Xususan, oilada bolaning xarakterli xususiyatlari, iroda sifatleri, milliy odatlar, fe’l-atvor, xulq, tevarak-atrofga nisbatan munosabat, e’tiqod va qarashlar vujudga keladi. Oila murakkab ijtimoiy guruh bo‘lib, biologik, ijtimoiy, axloqiy, ma’naviy va psixologik munosabatlarning uzviy birlashuvi natijasida vujudga keladi.

Oiladagi o‘zaro munosabatlarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan to‘siqlarning quyidagi turlari mavjud.

To‘siqlar:

1. Psixologik
2. Vaziyatli-mazmuniy
3. Motivatsion

Psixologik to‘siq – bu sherigiga ma’qul tushmay qolish, tushunilmay qolishdan qo‘rqish, u tomondan inkor etilish va kalaka qilinishdan yoki keskinlikdan hadiksirash, eng ezgu hislari va niyatlarini samimiy izhor etishiga javoban qo‘pollik bilan javob berilishi mumkinligidan xavotirlanish kabilar tufayli aqlga, mehribonlikka, kuchga oid shaxsiy imkoniyatlarini namoyon qilish va amalga oshirishga xalaqit beruvchi, o‘ziga xos ichki psixik tormozdir.

Vaziyatli-mazmuniy to‘siqlar – bu odamlarning suhbatlarida bir xil vaziyatni turlicha tushunishlari, unga turlicha yondashishlari bilan bog‘liq.

Mazmuniy to‘siqlar – odatda suhbatdoshini tushunmaganlik tufayli, uning jumlasini qanday ma’noda aytilgani, u qanday fikrni ilgari surmoqda, nimani nazarda tutayapti, nimaga olib boradi va shu kabi mulohazalarga borish tufayli yuzaga keladi.

Motivatsion to‘siqlar

Shunday vaziyatlarda yuzaga keladiki, bunda gapirayotgan odam yo o‘zi bayon qilayotgan fikrning motivini yetarlicha anglay olmaydi yoki ataylab ularni (asosiy motivni) yashirishga harakat qilayotgan bo‘lishi mumkin.

Ma’lumki, bir-birlariga aynan o‘xshash, mos ikki odamning bo‘lishi mumkin emas. Chunki shaxs va uning individualligi takrorlanmasdir. Shunday ekan, ikki va undan ortiq shaxsdan (individdan) tashkil topgan oila ham ikki, uch karra takrorlanmasdir. Bir oila uchun me’yorida bo‘lgan shaxslararo munosabatlar tizimi, ikkinchi bir oilaga mutlaqo mos kelmasligi yoki biror bir oila uchun ahamiyatga ega bo‘lmagan nizo va uning sababi boshqa oila a’zolarining o‘zaro munosabatlarida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Shunday ekan, oilalarga xos bo‘lgan nizolar va ularning sabablarini yagona bir o‘lcham yoki sabablar bilan ko‘rsatib berish masalasi ham mantiqqa to‘g‘ri kelmaydigan ishdur. Lekin turli toifadagi oilalarni o‘rganish, ular a’zolarining o‘zaro munosabatlarini taqqoslash va shu kabilar asosida ayrim nisbiy xulosalarga, mulohazalarga kelish mumkinki, shu nisbiylikdan har bir odam o‘ziga tegishli xulosalar chiqarib olishi lozim bo‘ladi.

Azal-azaldan, o‘zbek xonadonlaridan ko‘chaga baland ovozning eshitisli uyat hisoblangan. Ota-bobolarimiz ajrim, bolalarni tirik yetim qoldirish, uydagi gapni ko‘chaga olib chiqish kabilardan or qilishgan. Oilaning har bir a’zosi uning sha’ni, or-nomusi uchun kurashishni, shuningdek, obro‘-e’tiborini yuqoriga ko‘tarishni o‘zi uchun sharaf deb bilgan. Bugungi kunda bir qarashda o‘zbek millatiga xos bo‘lmagan illatlar, yoshlarda oilaviy hayotga mas’uliyatsizlik, kattalarga behurmatlik tez-tez ko‘zga tashlanib qolmoqda. Bu esa o‘zaro munosabatlarda kelisha olmaslik va nizolarda o‘z aksini topmoqda.

Nizolar qaysidir sababga ko‘ra yuzaga keladi. Har bir odam yoshlikda o‘zidan katta yoki kichik bilan nizoga kirishadi. Nizoning sabablari odamning yoshi va hayotidagi qadriyatlariga ko‘ra namoyon bo‘ladi.

Nizolar quyidagi sabablarga ko‘ra yuzaga keladi:

- Alohida shaxs va oila manfaatlarining mos kelmasligi;
- Ayrim oila a’zolari xatti-harakatlarining ijtimoiy normalarga zid kelishi;
- Oila a’zolari qarashlaridagi nomuvofiqliklar;
- Oila yumushini tashkil etish va taqsimlashdagi farqlar;
- Farzandlar tarbiyasiga o‘zicha yondashish;
- Yashash sharoitining yomonligi;
- Oila a’zolaridan birining ko‘p mehnat qilishi, oilada majburiyat va vazifalarning noto‘g‘ri taqsimlanganligi;
- Oilani boshqarishga intilish, funksional nomutanosibliklar;
- Oila yumushlarini bajarishda tajribasizlik, no‘noqlik;
- o‘zaro munosabatlarda shaxsga oid xususiyatlarning namoyon bo‘lishi;
- Muomalani tashkil etish.

Er-xotin o‘rtasidagi janjallar va oiladagi ziddiyatlarning sabablari o‘rganilganda, ko‘pincha er yoki xotinning oilaviy hayotdagi burch va ma’suliyatini to‘g‘ri tushunmasligi ma’lum bo‘lmoqda.

Oila mustahkamligi va barqarorligiga rahna soladigan ziddiyatlarning ayrim sabablari quyidagilar:

- oilada yetakchilik mavqeyini qo‘lga kiritish uchun kurash zaminida yuzaga keladigan kelishmovchiliklar;

– kelinlarning uy-ro‘zg‘or ishlarini bajarishga tayyor emasligi, uy bekaligini o‘rniga qo‘ya olmasligi;

– ayolning jinsiy, ruhiy, emotsional holatining davriy xarakterga ega emasligini erkaklar bilmasligidagi kelishmovchiliklar;

– bolalarning tarbiyasida yuzaga keladigan kelishmovchiliklar;

Oilada yuzaga kelish ehtimoli bo‘lgan nizo-janjallarning sabablarini aniqlash va ularning oldini olish masalalarini ijobiy hal qilish uchun, birinchi navbatda, ularning kimlar orasida yuz berayotganligini farqlab olish maqsadga muvofiq. Bunda oilaviy nizolarning quyidagi turlarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

1. Er-xotin o‘rtasidagi nizolar;
2. Qaynona-kelin o‘rtasidagi nizolar;
3. Qaynona-kuyov o‘rtasidagi nizolar;
4. Qaynota va kelin o‘rtasidagi nizolar;
5. Qaynota va kuyov o‘rtasidagi nizolar;
6. Kelin va qaynsingil o‘rtasidagi nizolar;
7. Kelin va qaynog‘alar o‘rtasidagi nizolar;
8. Ovsinlar o‘rtasidagi nizolar;
9. Aka-ukalar o‘rtasidagi nizolar;
10. Ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi nizolar;
11. Qudalar o‘rtasidagi nizolar;
12. Qarindoshlar o‘rtasidagi nizolar.

Biriktiruvchi nizolarning yuzaga kelishiga asos bo‘lgan muammolar va ularning hal qilinishi ham erining, ham xotinning, butun oilaning manfaatlariga qaratilgan bo‘ladi. Agar ular hal etilsa, buning oqibatida oilaning umumiy manfaatlariga oid muammolar o‘z yechimini topadi. Bunday nizolarga oiladagi tartib-intizom, ozodalik, oila budjetini yuritish, saranjomlik, tejamkorlik, isrofgarchilikka yo‘l qo‘ymaslik, bola tarbiyasi va boshqa shu kabi nizolar misol bo‘la oladi. Ular asosan, er-xotin o‘rtasidagina yuzaga keladi, ularning ishtirokchilari ham faqat er-xotinlarning o‘zlaridir.

Bunday nizolarning muvaffaqiyatli hal etilishida er-xotinlarning bir-birini yanada yaqinroq tushunib, bir-birining salbiy va ijobiy xususiyatlarini o‘rganib borishlari, muammolarni hal etish borasida hamkorlik qilish kabi oilaviy hayot mustahkamligini ta’minlashga xizmat qiluvchi jarayonlar amalga oshadi. Boshqacha qilib aytganda, bunday nizolar “er-u xotin urushi – doka ro‘mol qurishi” kabi nizolar toifasiga kiradi, ya’ni bunday kelishmovchiliklarning hal etilishi natijasida er-xotin o‘rtasidagi hamkorlik yanada rivojlanadi.

Ajratuvchi nizolarning yuzaga kelishiga asos bo‘lgan muammo va uning yechimi er-xotinlardan birining manfaatiga qaratilgan bo‘ladi. Bunday kelishmovchiliklarda bir tomon manfaatining hal etilishi ko‘pincha, ikkinchi tomon manfaatining boy berilishi hisobiga amalga oshadi. O‘zbek oilasi uchun xarakterli bo‘lgan nizolardan bo‘lmish er yoki xotinning qarindosh-urug‘lari bilan bo‘ladigan munosabatlar tufayli yuzaga keladigan nizolar shular jumlasiga kiradi. Bunday kelishmovchiliklarning hal qilinishi, ya’ni bir tomon manfaatlarining qondirilishi ko‘pchilik holatlarda, ikkinchi tomon manfaatlariga zid kelishi hisobiga amalga oshadi. Bunday vaziyatlarda manfaati boy berilgan tomonda norozilik, e’tiroz saqlanib qoladi va bu keyinchalik yana kuchayib navbatdagi nizoning

yuzaga kelishiga asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Ajratuvchi nizolarda kelishmovchilik hal etilgan bo‘lishiga qaramay, nizoli vaziyat saqlanib qolaveradi. Ajratuvchi nizolarni yuzaga keltirgan sabablar bevosita er-xotinlarning o‘zaro munosabatlari doirasidan tashqaridagi omillarga bog‘liq bo‘ladi. Ularning sababchilari va ishtirokchilari ba’zan er-xotindan tashqari uchinchi odam bo‘lishi mumkin, ularning hal etilishi ham er-xotinlarning o‘zlarigagina emas, balki shu uchinchi (boshqa) odamga bog‘liq bo‘ladi. Buning oqibatida nizolarning yanada kuchayishi, ishtirokchilar sonining ortishi kuzatiladi.

Er-xotin munosabatlarida nizolarning u yoki bu tarzda rivojlanishi oqibatida shartli ravishda to‘rt xil oilalar shakllanib boradi:

- o‘zaro munosabatlari mustahkamlangan oilalar;
- munosabatlari vaqtincha mustahkamlangan oilalar;
- yangi nizolar yuzaga kelib va takrorlanib turadigan (nizoli) oilalar;
- munosabatlar uzil-kesil buzilib, ajralib ketadigan oilalar.

Bugungi kunda oilalar mustahkamligiga quyidagi muammolar xavf tug‘dirmoqda.

Birinchidan: mustahkam oilani shakllantirishda yoshlar ongiga milliy qadriyatlarining singdirilmaganligi, ularning oilaviy hayotga tayyor emasligi, hayotdagi o‘rni va vazifalarini, oila oldidagi mas’uliyatini his qilmasligi, shuningdek, turmush qurishga yengil-yelpi qarash sababli oilada o‘zaro kelishmovchiliklar kelib chiqmoqda.

Ikkinchidan: yosh oila o‘rtasida o‘zaro nomutanosiblik, ya’ni er va xotinning ma’naviyati, fikr doirasi va bilim saviyasining to‘g‘ri kelmasligi oqibatida oila mustahkamligiga xavf tug‘ilmoqda.

Uchinchidan: oilada ichkilik va giyohvandlikka ruju qo‘yish hamda oila a’zolari tomonidan oilaning yangi vakili bo‘lmish kelinga bo‘lgan turli salbiy munosabatlar yosh oilada oilaviy janjallarni keltirib chiqarmoqda.

To‘rtinchidan: yosh oilalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, moddiy ko‘mak berish, ularning bandligini hal etishga ko‘maklashish kabi masalalarga e’tiborsizlik bilan qarash oqibatida ish qidirib yoki uy-joy qurish, to‘y-hashamlarni o‘tkazish uchun zarur mablag‘larni topish maqsadida yoshlarning qo‘shni davlatlarga chiqib ketish holatlari kuzatilmoqda.

Shuning uchun oilalarni mustahkamlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar samaradorligini kuchaytirish maqsadida fuqarolar yig‘inlari tomonidan quyidagi tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- oilalarni mustahkamlashda, eng avvalo, oilaning haq-huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, ma’naviy va ma’rifiy bilimlarini oshirish borasidagi tadbirlarni tashkil etish;
- yoshlar tarbiyasi, erta nikoh hamda oilaviy nizolarning oldini olish, oilalarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashda fuqarolar yig‘inlari huzuridagi faoliyat yo‘nalishi bo‘yicha komissiyalar hamda “Oila – mahalla – ta’lim muassasasi” hamkorligi faoliyatini tizimli yo‘lga qo‘yish;
- ijtimoiy-ma’naviy muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillarni aniqlash va uning oldini olish bo‘yicha ta’sirchan tadbirlarni amalga oshirish;
- mahalla orqali oilaga zarur ko‘mak va yordam berish, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni aniq yo‘naltirilgan asosda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash;
- oilaning ma’naviy va tarbiyaviy masalalariga alohida ahamiyat qaratish va oilada sog‘lom turmush tarzini, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib etish;

- mahallada ochiq muloqot kunini belgilash va har bir oilaga bevosita reja asosida kirib borish va oilaning muammolari bilan shug’ullanish tizimini yaratish;
- joylardagi targ’ibot va tushuntirish ishlarini birinchi galda farzandlari tarbiyasiga mas’uliyatsiz bo‘lgan oilalarga qaratish hamda bu borada mahalla faollari jamoatchilik va huquq-tartibot organlarining mas’uliyatini oshirish;
- ota-onalarning yosh avlodni tarbiyalash bo‘yicha huquqiy, ma’naviy-axloqiy, psixologik-pedagogik va fiziologik bilimlarini oshirishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirish, oilalarni mustahkamlash va barqarorligini ta’minlash, farzand tarbiyasi ilmini egallashda ota-onalarga yordam ko‘rsatish, oilada sog‘lom muhitni ta’minlash borasida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari qoshidagi “Ota-onalar universitetlari” imkoniyatlaridan keng foydalanish;
- mahallalarda oila-turmush doirasida muntazam huquqbuzarlik sodir etuvchilar va farzandlarining tarbiyasi bilan shug’ullanmaydigan ota-onalarni mahalla fuqarolar yig‘ini kengashida muhokama qilib, ularga jamoatchilik ta’sirini o‘tkazish;
- har bir fuqarolar yig‘ini hududida istiqomat qiluvchi notinch, noqobil oilalarda tarbiyalanayotgan farzandlar uchun yaratilgan shart-sharoitlarni o‘rganib borish, ularga kerakli ijtimoiy, ma’naviy yordam ko‘rsatishni tizimli va manzilli tashkil etish eng dolzarb vazifalarimizdan biri bo‘lmog‘i lozim.

Ota-onalarning oilada bolalarni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash layoqatini oshirish ham muhim masalalardan biri hisoblanadi. O‘zbek oilasini dunyodagi boshqa oilalardan farqlab turadigan jihat o‘zaro xurmat, mehr-oqibat, hayo-iboning kuchliligidir. Aslida bu, oiladagi ma’naviy sog‘lomlik negizi sanaladi. Zero, oilada sadoqat, o‘zaro hurmat va ishonchning shakllanishi, qarindoshlik rishtalarining e’zozlanishi er-xotindagi ana shu fazilatga bog‘liq.

Maqsadimiz har bir oilani, uning har bir a’zosini baxtli, hayotdan rozi bo‘lib yashashiga erishishdir. Zero, inson baxtli yashasa, oilasi ham tinch bo‘ladi, yurt rivojiga ham munosib hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hasanboeva O. U., *Oilada barkamol avlod tarbiyasi*. –Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2010.
2. Musurmonova O. *Hadislar – ma’naviyat manbayi*. - Toshkent: 1992.
3. Musurmonova O. *Mustaqillik sharoitida oila va shaxs kamoloti*. - Toshkent: 1994
4. Karimova V. *Oila psixologiyasi: Pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun Darslik*. –Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2008.

* * *

Ochilova Baxti Murodovna,
Falsafa fanlari doktori, professor, JizzaxDPI

AXLOQIY QARASHLAR QIYOSI

Annotatsiya. Ma’lumki, Sharq xalqlarida oila va mahalla instituti mavjud bo’lib, shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ular muhim o’rin tutadilar. Shaxs o’z ma’naviy kamoloti poydevorini mana shu institutlardan olgan holda, jamiyatning bir bo’lagiga aylanadi. Yangi O’zbekistonda hamjihatlik va ijtimoiy adolatga asoslangan tartib o’rnatish, sabr-toqat va bag’rikenglik, burch va ma’suliyat bilan inson omilini to’liq ro’yobga chiqarish yanada yuksak qadriyat darajasiga ko’tarildi va bunday ma’naviy muhitni qaror toptirish ahamiyati kun sayin o’sib bormoqda. Maqolada Sharq va G’arb axloqiy qarashlarining tarixan shakllanishi qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: mahalla, jamiyat, axloq, axloqiy ong, axloqiylik, qadriyat, shaxs, shaxsiy manfaat, ijtimoiy manfaat, axloqiy tarbiya, tafakkur, erkinlik, ijodkorlik, ma’naviyat, ma’naviy borliq, o’z-o’zini nazorat qilish, ruhiy qiyofa, ma’naviy qiyofa.

Аннотация. Известно, что у восточных народов существуют институты семьи и махалли, и они играют важную роль в формировании нравственного воспитания личности. Человек становится частью общества, беря из этих институтов основу своей духовной зрелости. В Новом Узбекистане установление порядка, основанного на солидарности и социальной справедливости, полной реализации человеческого фактора с терпением и терпимостью, долгом и ответственностью, поднялось на более высокий уровень ценности, и важность установления такого нравственной окружающей среды растет день ото дня. В статье сравнивается историческое становление восточных и западных нравственных воззрений.

Ключевые слова: махалля, общность, нравственность, нравственное сознание, нравственность, ценность, личность, корысть, общественный интерес, нравственное воспитание, мышление, свобода, творчество, духовность, духовное бытие, самообладание, духовный образ, духовный образ.

Annotation. It is known that the Eastern peoples have institutions of the family and neighborhood, and they play an important role in shaping the moral education of the individual. A person becomes a part of society, taking from these institutions the basis of his spiritual maturity. In the new Uzbekistan, the establishment of an order based on solidarity and social justice, the full realization of the human factor with patience and tolerance, duty and responsibility, has risen to a higher level of value, and the importance of establishing such a moral environment is growing day by day. The article compares the historical formation of Eastern and Western moral views.

Keyword: makhalla, community, morality, moral consciousness, morality, value, personality, self-interest, public interest, moral education, thinking, freedom, creativity, spirituality, spiritual being, self-control, spiritual image, spiritual image.

Avvalo e’tirof etish lozimki, O’zbekistonda oila va mahalla instituti jamiyatning muhim bo’g’inini tashkil etadi. Milliy qadriyatlar asosida jamiyatda milliy axloq tizimi hamda shaxs axloqiy tarbiyasi mezonlarini ilmiy-nazariy o’rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunning asosiy talabi bo’lgan shaxsning, avvalo, o’ziga nisbatan tanqidiy tahlilning shakllanishi, o’z manfaatini jamiyat manfaati bilan uyg’unlashtirishining asosida insonning o’zini o’zi nazorat qilishi, o’zini o’zi boshqarishi va anglashi singari ma’naviy va sinergetik jihatlar birligi

yotadi. Bu shaxs ma’naviy borlig‘ining ajralmas xossalari bo‘lgan tafakkur, erkinlik va ijodkorlik hodisalarida namoyon bo‘ladi. Bu hodisalarning shaxs hayoti va faoliyatiga turlicha ta’sir ko‘rsatishi masalasi hozirgi zamon axloq falsafasining ba’zi muammolarini ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Jamiyatda yaxshilikka intilib, yomonlikdan tiyilish, o‘z faoliyatiga tanqidiy yondashish, zo‘ravonlikdan voz kechish va hayotni hurmat qilish, hamjihatlik va ijtimoiy adolatga asoslangan tartib o‘rnatish, sabr-toqat va bag‘rikenglik, burch va ma’suliyat bilan inson omilini to‘liq ro‘yobga chiqarish qadriyat darajasiga ko‘tarildi va bunday ma’naviy muhitni qaror toptirish ahamiyati kun sayin o‘shib bormoqda. Chunki, axloqiy ong va munosabat, ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy siyosiy muloqot va o‘zini o‘zi anglash, o‘z-o‘zini tanqid orqali o‘z-o‘zini baholash va o‘z-o‘zini takomillashtirish zarurati jamiyatning ma’naviy-axloqiy muhitini, uning qiyofasini va ijtimoiy taraqqiyotining yo‘nalishlarini belgilab beradi.

Hayot haqiqati shundan dalolat beradiki, dunyodagi barcha bilim va tajribalar, so‘z, tushuncha, tasavvur hamda xulosalar bevosita yo bilvosita inson faoliyati bilan bog‘liq holda vujudga keladi, rivojlanadi, boyib takomillashib boradi, yoxud aksincha, eskirib, umrini o‘tab, zavolga yuz tutadi. Ayni paytda jahonda shunday bir buyuk hodisa borki, u toki odamzotning ongli hayoti mavjud ekan, hech qachon zavol bilmaydi. Shuning uchun ham uni o‘ta noyob fenomenal hodisa deb ataymiz. Bu sog‘lom fikrlaydigan, ezgu orzu-umidlar bilan yashaydigan *inson* va jamiyat tomonidan hamma zamonlarda ham qadrlanib kelgan *axloqdir*. Zotan, o‘z vaqtida Markaziy Osiyo fiqh maktabining yetuk siymosi Burhon-ud-din al-Marg‘inoniy ta’kidlaganidek, “Axloqsiz odam katta fasoddir”.

Axloq va axloqiylik o‘z-o‘zidan yuzaga keladigan jarayon emas. Bu jarayon keng qamrovli bo‘lib, o‘zida bir qator ijtimoiy-manaviy ko‘rinishni mujassam etadi, manaviyat tizimidagi sohalar bilan yaqindan aloqada bo‘ladi.

Jamiyat a’zolarining axloqiy fazilatlari, ularni shakllantirish va takomillashtirish vazifalari, ta’lim-tarbiyaning yo‘llari va usullariga kishilarning yashash va mehnat qilish sharoitlari, turmush tarzi, milliy jihatlari, diniy e’tiqodlari katta ta’sir ko‘rsatgan. Har qanday axloqiy ta’limotlar jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichida obyektiv, subyektiv ehtiyojlar va zaruriyatlar asosida kelib chiqqan.

Shu nuqtayi nazardan Sharq va G‘arb axloqiy ta’limotlari qanchalik farqlanmasin, ularga tegishli va belgilovchi bo‘lgan umumiylik ichida jahoniy miqyosidagi chuqur ijtimoiy falsafiy hodisa sifatida komil inson, adolat, yaxshilik, vatanparvarlik g‘oyalari alohida o‘rin tutadi.

Bu borada Javoharlar’l Neruning: “Beruniy yunon falsafasini egallab, hind falsafasini mutolaa qilmoq uchun sankrit tilini o‘rgandi. So‘ng yunon va hind falsafasini bir-biriga solishtirib, ulardagi mavjud bo‘lgan umumiylikni ko‘rib g‘oyatda ajablangan edi”[1, B.115] degan fikri zamirida juda katta ma’no yotadi.

Sharqda ham, G‘arbda ham ilk axloqiy fikrlar va qarashlar xalq og‘zaki ijodi – maqollar, matallar, hikoyatlar, hikmatlar va rivoyatlarda namoyon bo‘lgan, asrlar davomida ular og‘izdan-og‘izga o‘tib bizgacha yetib kelgan.

Sharq va G‘arbda qadim zamonalardan hozirgi kungacha etikaning asosiy prinsiplaridan biri bo‘lgan evdemonizm (eudaimonia-baxt-saodat, rohat-farog‘at, farovonlik) va gedonizm (nedone-lazatlanish, huzur, zavq) g‘oyalari tahlili muhim o‘rin tutgan. Ayrim jihatlarga ko‘ra Sharq va G‘arb odami, eng avvalo, axloqiy, ruhiy, ma’naviy qiyofasi o‘zaro farqlanadigan odamdir. Sharq odamining tarbiya yo‘li, dunyoni anglash tarzi va urf-odatlariga g‘arblarninkiga o‘xshamaydi...Sharqda ikki turli aql mavjudligi e’tirof qilingan. Birinchisi, aqli kull – ilohiy, qudratli, mutlaq aql bo‘lib, ilohiy

quvvatning faol tajalliysidan iborat. Aqli juz – kichik aql, insonning moddiy hayoti, yashash odobi, faoliyatiga tegishli...Fazoviy aql va ilohiy hissiyotlarga yetishgan buyuk insonlarning tabiati, odam va olam mohiyatini anglash miqyosi Sharqda ham, G‘arbda ham deyarli bir xil... Ammo bu xususiy hodisa. Umumiy hodisa boshqa: Sharq – nafsga dushman. G‘arb – nafsga do‘st. G‘arblıklar uchun, aytaylik, tasavvuf ahliga o‘xshab nafsni yengish choralarini izlash va shu yo‘lda aziyat chekish – kulgili ish. Ular bunday “tajribalar” bilan qiziqishni hatto hayoliga keltirishni ham istamaydi. Zero, ko‘ngli moddiy quvvatga taslim kishi ma’naviy quvvatdan ruhlanmaydi... Xullas, chinakam Sharq olami – go‘zal axloq, mehr va muruvvat, to‘g‘rilik va faoliyat sohibi. Uning ruhoniyyat va hayolot olamiga faqat havas qilish mumkin. Uning viqori – kamtarlikda, zakiyligi – xoksorlikda [2, B.301-303].

Sharq va G‘arb axloqiy qarashlarini qiyosiy tahlil qilish ularning xususiyatlari haqida ilmiy, adekvat xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Axloqiy tafakkur taraqqiyotida Xitoy mutafakkiri Konfutsiyning qarashlari muhim o‘rin tutadi. Uning ta’limotining ta’siri nafaqat Xitoy, balki boshqa mamlakatlarda ham yaqqol sezilgan. 1988 yilda Xalqaro Nobel mukofotining Parijdagi yig‘ilishi Murojaatnomasida insoniyat XXI asrda yashab qolishini istasa, 25 asr ilgari yashab ijod etgan Konfutsiyning donishmandligidan yaxshi xabardor bo‘lmog‘i darkor [3, B.7] degan e’tirofdan ham buni anglash mumkin.

Konfutsiyning o‘z nomi bilan ataluvchi ta’limoti tom ma’noda ijtimoiy-axloqiy, falsafiy g‘oyalarga to‘liq bo‘lib, hikmatiy amaliy xususiyati bilan ajralib turadi. “o‘zingga ravo ko‘rmaganni o‘zgaga ham ravo ko‘rma” [4, B.8] shiori Konfutsiy g‘oyalarining markazida turadi.

Konfutsiyning o‘z-o‘zini anglash haqidagi “ramziy” fikrlari diqqatni jalb qiladi. *Daraxt* – odamlarga muhabbat, mehribonlik. Bu odamiylikning boshlanishi. Inson o‘zining axloqiy burchini anglamay turib, o‘zini anglay olmaydi. Inson o‘zini o‘zidan topadi. *Temir* – haqiqat, adolat. Inson yaxshilikka yaxshilik bilan javob qaytarishi lozim. *Olov* - udum, odatga sodiqlik. Masalan, ota-onaga hurmat ko‘rsatish. Olov hammaga barobar issiqlik va yorug‘lik taratadi. *Suv* – poklik, sog‘lom fikr, donolik, oqillik, o‘z xatti-harakati oqibatlarini oldindan ko‘ra bilish, o‘ziga chetdan qarash va baho bera olish. *Yer* – saxovat, saxiqlik.

Tafakkur uning fikricha ham nazariy ham amaliy protsedura, ularning birida sodir bo‘lgan o‘zgarish boshqasida ham muayyan o‘zgarish yasaydi. Shu nuqtayi nazardan Konfutsiy muayyan axloqiy tamoyillarni ishlab chiqdi:

- har kuni yangi bilimlarni o‘zlashtirish;
- jamiyatda va jamiyat uchun yashash;
- bir-biriga yon bermok;
- mansabi va yoshi katta bo‘lgan kimsalarga quloq solish;
- imperatorga bo‘ysunish;
- o‘zini tiyish, har narsada me’yorga rioya qilish;
- insonparvar bo‘lish;
- davlatga sodiq xizmat qilish, vatanparvar bo‘lish;
- yuksak maqsadlarni oldiga quyish;
- oliyjanob bo‘lish;
- davlat va atrofdagilarga faqat yaxshilik qilish;
- majburiyatdan shaxsiy malaka va maslakni ustun quyish;
- davlat va insonlarning shaxsiy farovonligi to‘g‘risida qayg‘urish.

Konfutsiy qarashlarida mamlakat taraqqiyoti, tinchligi va osoyishtaligi hukmdor ma’rifati va fazilatlariga bog’liqligi, rahbarlik murakkab ish ekanligi, yuksak axloqli kishilar o’z xizmatlari bilan hukmdor ishlariga ko’maklashishi, jamiyat boshqaruvida va farovonligida fidoiy bo’lishlikka da’vat bor.

Konfutsiy fikriga ko’ra tartib bo’lgan joyda tinchlik, barqarorlik, yuksak ma’suliyat va adolat qaror topadi. Axloqi yuksak hukmdor o’z xalqini yuksak darajaga ko’tarishga harakat qiladi va buning uchun chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Konfutsiy olijanob inson masalasini ko’tarib chiqqan ilk faylasuf hisoblanadi. Mutafakkir ta’kidlagan bilimlar ham nazariy ham amaliy jarayon bo’lib, unga muvofiq inson tomonidan axloqiy talablarning bajarilishi zarurligi asoslangan. “Olijanob inson haqidagi tasavvur uch xil ko’rinishga ega. Uzoqdan qaraganda u juda jiddiy ko’rinadi. Yaqinlashgach, u muloyim tuyiladi. Uning gaplarini eshitganda cho’rtkesar bo’lib ko’rinadi. Olijanob inson dunyoviy ishlarni bir-biridan ajratib bajarmaydi, balki burchga ko’ra ish qiladi, u kiyim va yemakka emas, balki haq yo’lga intiladi. Axloqlilik va haqqoniylik, kamtarlik va yomonlikka yaxshilik bilan javob berishi orqali ham uni ilg’ash mumkin.

Olijanob inson qo’l ostida ishlash oson, lekin unga yoqish juda mushkul. Uning etibori to’g’ri yo’l bilan qozonilmasa, aks holda u buni yoqtirmaydi. U insonlardan foydalanishda har bir shaxsning qobiliyatiga qarab odilona ish ko’radi. U mudom qonun va intizomni o’ylaydi.

Konfutsiy talqinicha olijanob inson to’qqizta narsani o’ylashi kerak. Bular:

- ko’rganini angladimi yo yo’q;
- eshitganini aniq eshitdimi yo’q;
- yuzidagi ifodasi yoqimlimi yo yo’q;
- tashqi qiyofasida ehtirom zohirmi yo yo’q;
- suhbatdagi so’zlari samimiymi yo yo’q;
- ishiga nisbatan tirshqoqmi yo yo’q;
- savol tug’ilganda so’rashi kerakmi yo yo’q;
- g’azabini sochish yomon oqibatlariga olib keladimi yo yo’q;
- erishish mumkin bo’lgan narsa adolatga muvofiq keladimi yo yo’q”[5, B.158-160].

Konfutsiy fikriga ko’ra axloq qoidalariga amal qilinmagan ehtirom, behuda urinish bo’lib chiqadi hamda axloq qoidalariga amal qilinmagan ehtiyotkorlik qo’rquvni, axloq qoidalariga amal qilinmagan mardlik g’alayonni, axloq qoidalariga amal qilinmagan to’g’riso’zlik zaharxandalikni keltirib chiqaradi.

G’arb axloqshunosligida Arastu merosi alohida o’rin tutadi. **Arastu** “Nikomax etikasi” asarida etikaga insonlar o’rtasidagi munosabatlar doirasida va oqil, ijtimoiy hayvon-individning axloqini o’rganuvchi fan, deb nom berdi. Etikaga amaliy fan sifatida qaragan Arastu axloq hodisasiga kuyidagicha ma’no yuklab, ta’rif berdi: “Axloq amaliy masalalarni hal etadi, axloqning asosiy tushunchasi yaxshilik maqsadi bilan bog’liq va u doim yangilikka intiladi. Bu maqsad orqali boshqa g’arazli maqsadga erishishga intilish bo’lmasligi kerak”[6, B.54].

Arastu fikriga ko’ra axloq, birinchidan, inson xulqini, tafakkurini tartibga solib, muayyan maqsad sari yetaklaydi. Qo’yilgan maqsadga teskari natija beruvchi faoliyatni amaliy faoliyat deb bo’lmaydi.

Ikkinchidan, axloq insonga o’zi yashayotgan olamni yaxshi bilish va o’zgalar olamidan boxabar bo’lish imkonini beradi, zero, o’rganish yashashning asosi. Faqat shu tarzda odam atrof bilan muloqot qila oladi va muhim munosabatlar o’rnatishga yordam beradi.

Arastu qarashlarining ilg’or tomoni uning quyidagi fikrlari bilan ham tavsiflanadi:

- axloqli inson, hatto, o’z hayotidan mahrum bo’lgan taqdirda ham do’stlari va vatan yo’lida ko’p ishlarni bajaradi;
- kimki fanda ilgarilab ketsa-yu axloqda oqsasa, u oldinga emas, orqaga ketadi;
- inson qo’lidan keladigan, o’ziga yarashadigan ishga qo’l urishi kerak;
- aqlli kishi ko’ngliga nima ma’qul kelsa, ketidan quvmaydi, uni ko’ngilsizlikdan nima qutqarsa o’shaning ketidan quvadi.

Arastu “Siyosat” asarida uch omil, yani tabiat, odat va aql uyg’unligi odamlarni yaxshi va ezgu xislatli qilishini ta’kidlaydi. Inson tirik mavjudod sifatida tabiatdan tashqarida yashay olmaydi va shu sababli tabiatga nisbatan ongli munosabatda bo’lishi kerak. Inson o’zi mansub bo’lgan xalqning odatlarini o’zlashtirmasdan jamiyat a’zosi bo’la olmaydi. Arastu talqiniga ko’ra aqlni inson belgilamaydi, balki aql insonni belgilaydi, faqat aql huzur-halovat va azob-uqubatni bir-biridan ajratadi, ehtirolarni tiyadi, yomon odatlarning rivojlanishiga yo’l qo’ymaydi.

Arastu axloqning jamiyat hayotidagi muhim ahamiyatini ochib: “Tabiat inson qo’liga qurol – aqliy va axloqiy kuch bergan, ammo u shu qurolni teskari tomonga nisbatan ham ishlatishi mumkin; shu sababli axloqiy tayanchlari bo’lmagan odam, eng insofsiz va yovvoyi, o’zining jinsiy va did mayllarida eng tuban mavjudod bo’lib qoladi”[7, B.8-9] deb ta’kidlaydi.

Xulosa qilganda, har qanday bilim narsaning ichki sabablarini bilish yo’li bilan hosil bo’ladi. Ilmning maqsadi kuzatish va tekshirish qurolini to’g’ri bilishdan iboratdir. Mana shunday qurol yordami bilangina o’rganilayotgan hodisalar haqida mukammal bilimga ega bo’lish mumkin.

Shu nuqtai nazarlardan kelib chiqib axloqiy tarbiyada:

- axloq hodisasidagi xilma-xillik, nochiziqlilik va chiziqlilik, ochiqlik va yopiqlik, ichki va tashqi tebranish, beqarorlik va beqarorlik holatlarini sabab va omillarini o’rganish;
- madaniyatlar va turmush tarzining boshqa shakllari o’rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf qilish amaliyotini ochib berish;
- an’anaviy darslar o’rniga “bo’limlar” tashkil etish. Bunda axloq va axloqlilik (yoki aqloqsizlik) ni turli tarafdin o’rganish nazarda tutilmoqda. Misol uchun, burch kategoriyasini shaxsning o’z-o’zini anglashi nuqtayi nazaridan; shaxsning o’zgaralar manfaatini himoya qilishi nuqtayi nazaridan; shaxsning o’z jamiyatini muhofaza qilishi nuqtayi nazaridan; shaxsning davlat xizmatida bo’lishi nuqtayi nazaridan, shaxsning umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilishni mezonidan o’rganish ko’zda tutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Nizomiddinov N. *Sharqiy Osiyo diniy-falsafiy ta’limotlari va islom*. – Toshkent, 2006
2. Ibrohim Haqqul. *Ijod iqlimi*. – Toshkent: Fan, 2009.
3. Ismatullaeva N. *Konfutsiy hayoti va Lun Yuy asari*. – Toshkent: “TDSHI” nashriyoti, 2013.
4. *Konfutsiy. Suhbat va mulohazalar*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014.
5. *Konfutsiy. Suhbat va mulohazalar*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014.
6. Arastu. *Soch. T – 4*. – Moskva. 1984.
7. *Арустотель. Политика*. – Москва: Мысль, 1997.

* * *

Sultonova Nodira Ergashovna,
Toshkent arxitektura-qurilish instituti “Falsafiy va ijtimoiy-siyosiy fanlar”
kafedrası f.f.d (PhD) dotsent.

YOSHLAR DUNYOQARASHIDA OILALARNING FAROVONLIGIDA, UMUMINSONIY QADRIYATLARI, AXLOQIY KAMOLOT MASALALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilalar turmush darajasini baholash, turmush farovonligini oshirish, aholi daromadlari va iste’mol xarajatlarini o’rganish hamda mavjud holatni tahlil qilish masalalari yoritilgan.

Kalit so’zlar: turmush darajasi, statistik baholash, oilalar farovonligi, aholi daromadlari, o’rtacha oylik ish haqi, qoniqish darajasi.

Аннотация. В данной статье освещены вопросы оценки уровня жизни семей, повышения благосостояния семей, изучение доходов и расходов населения и анализа существующей ситуации.

Ключевые слова: уровень жизни, статистическая оценка, благосостояние семей, доходы населения, среднемесячная заработная плата, уровень удовлетворенности.

Annotation. The article outlines the issues of evaluating family prosperity, increasing family welfare, analysis of income and expenditure of population and the present situation.

Keywords: statistic evaluation, family welfare, income of the population, average monthly salary, satisfaction level.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining hamda Vazirlar Mahkamasining tegishli me’yoriy huquqiy hujjatlarida oila va oilaviy munosabatlarga alohida e’tibor qaratilmoqda. Amalga oshirilayotgan davlat dasturlari sog‘lom va mustahkam oilani shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga, jismonan sog‘lom va barkamol yosh avlodni tarbiyalashga, jamiyatning muhim bo‘g‘ini bo‘lgan gender tengligini ta’minlashga qaratilgan. Oila instituti rivojlanishida qadriyatlarining o‘rni: milliy va xorijiy tajriba Oilani mehr-muhabbat va birdamlik, undagi barcha a’zolarining bir-biriga bo‘lgan hurmati, o‘zaro ijobiy munosabatlar, farzandlarga bo‘lgan g‘amxo‘rlik va tarbiya, mas’uliyat va burchni anglash birlashtiradi hamda oilanining farovonligini ta’minlaydi. Oila institutining barqarorligi butun mamlakatning taraqqiyoti va muvaffaqiyati garovdir [1,56].

Farovonlik aholining zarur moddiy va ma’naviy ne’matlaridir, hayoti va muvaffaqiyati garovidir. Farovonlik insonning muayyan ehtiyojlarini qondiradigan obyektlar, xizmatlar va sharoitlar bilan ta’minlash demakdir. Inson farovonligining eng muhim ko‘rsatkichlaridan biri bu daromaddir, chunki u aholining tovar va xizmatlarni sotib olish hajmini belgilaydi. Aholining daromadi tadbirkorlik faolligi darajasiga va milliy daromadni taqsimlash tarkibiga bog‘liq. Farovonlik darajasini o‘lchash faqat aholining daromadlari va iste’moli bilan chegaralanib qolmay, yashash sharoiti xususiyatlarini, aholining madaniy-ma’rifiy darajasi ko‘rsatkichlarini, salomatlik, demografiya va ekologik vaziyatni o‘z ichiga oladi. Aksariyat mamlakatlar aholi farovonligining xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya

etilgan, umume’tirof etilgan xususiyatlaridan foydalanadilar, bu toifadagi baholashlarda mamlakatga xos farqlar mavjud. Masalan, Shvetsiya tomonidan ishlab chiqilgan farovonlik konsepsiyasi birinchi o’ringa mehnat sharoitlarini, keyin esa insonning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy imkoniyatlarini qo’yadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti mamlakatlarining ko’rsatkichlar tizimi inson hayotining asosiy jihatlarini qamrab oladi: sog’liqni saqlash, ta’lim, bandlik, dam olish, tovarlar va xizmatlar iste’mol bozorining holati, atrof-muhit, shaxsiy xavfsizlik, ijtimoiy imkoniyatlar va ijtimoiy faollik. Birlashgan Millatlar Tashkilotining barcha rivojlanayotgan mamlakatlar uchun mo’ljallangan tasnifida oziq-ovqat iste’moli, sog’liqni saqlash va ta’lim birinchi o’rinda turadi. Ijtimoiy farovonlik ko’rsatkichlari hukumat qarorlari natijalarini monitoring qilish va baholash orqali mamlakat milliy maqsadlariga erishishning asosiy mexanizmlaridan biri bo’lib xizmat qilishi kerak. Belgilangan maqsadlarga erishish natijalari me’yoriy-huquqiy hujjatlar va kompleks maqsadli dasturlarni amalga oshirish jarayonini aks ettiruvchi ko’rsatkichlar orqali kuzatib boriladi. Masalan, aholini gaz va suv ta’minoti tarmoqlarini ishga tushirish va ta’minlash ko’rsatkichlari qishloq aholisini tabiiy gaz hamda ichimlik suvi bilan ta’minlash dasturini amalga oshirish jarayonini aks ettiradi.

Umumta’lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, litseylarni foydalanishga topshirish hamda aholini maktabgacha, asosiy, o’rta maxsus va oliy ta’lim bilan qamrab olish ko’rsatkichlari – Maktab ta’limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturining amalga oshirilishi; lekin tizimli ijtimoiy monitoring uchun har bir viloyat, shahar, tumanda dasturlarni amalga oshirishning ijtimoiy oqibatlarini aks ettiruvchi indikatorlar majmuyi va yaxlit indikator zarur. Oilalar o’z hayotini ta’minlash jarayonida ta’lim, sog’liqni saqlash, uy-joy bilan ta’minlash, bandlik bilan bog’liq ko’plab muammolarga duch keladi, ammo har bir alohida oilaga va umuman jamiyatga xos bo’lgan asosiy muammo – bu daromad darajasi. Oila farovonligining pastligi ularning ertangi kunga ishonchini his qilishlariga, qiyinchilik va xavf-xatarlardan himoyalanganligini his qilishlariga imkon bermaydi. Oilalar, birinchi navbatda, yosh va ko’p bolali oilalar farovonligining pastligi bilan bog’liq muammolarni hal etish uchun bolali oilalarning jon boshiga o’rtacha daromadlarini oshirish, arzon uy-joy bilan ta’minlash, kam ta’minlangan ayollarni ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirish zarurdir [3,55].

O’zbekistonda aholining turmush darajasini yaxshilash, bandligini ta’minlash, kambag’allikni qisqartirish bo’yicha muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. 2021-yilda aholi umumiy daromadlarining real o’sish sur’ati 112,1% ni tashkil etdi, aholi jon boshiga umumiy daromadlarning real o’sishi esa 109,9% ni tashkil etdi. Statistik tahlillar, aholi turmush darajasiga ta’sir etuvchi bilvosita omillar hisoblansa, quyidagi iqtisodiy tahlillar aholi farovonligiga ta’sir qiluvchi bevosita omillar sifatida baholanadi. So’nggi yillarda hukumatimiz tomonidan aholi daromadlari va turmush darajasini yanada oshirish, fuqarolarni ijtimoiy qo’llab-quvvatlash maqsadida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida aholi jon boshiga to’g’ri keladigan daromadlar, ish haqi va pensiyalar izchil ravishda o’sib borganiga yaqqol namoyon bo’lmoqda. Jumladan, aholi jon boshiga daromadlar, ish haqi va pensiyalarning yildan yilga o’sib borish tendensiyalarini kuzatish mumkin.

Aholining umumiy daromadlari hajmining sezilarli darajada o’sishi, asosan, umumiy daromadlar tarkibida 65,0% ulushga ega bo’lgan mehnat faoliyatidan olingan daromadlar (yollanma ishchilarning daromadlari va mustaqil ravishda band bo’lishdan olingan daromadlar) va 26,3% ni tashkil etuvchi transfertlardan olingan daromadlarning sezilarli o’zgarishi hisobiga yuzaga kelgan. Aholi daromadlarining oshib borishi bilan bir vaqtda mamlakatimizda iste’mol mahsulotlarining

mahalliy lashtirilishi hamda ularni ishlab chiqarish hajmini oshirish, aholiga xizmat ko‘rsatish turlarini kengaytirish hisobidan ushbu daromadlardan samarali foydalanish uchun sharoitlar yaratib kelinmoqda. Shuningdek, aholining iste’mol xarajatlari tarkibi yildan yilga optimallashtirib, oziq-ovqat mahsulotlari uchun xarajatlar barqarorlashib, nooziq-ovqat va xizmatlarga qilinayotgan xarajatlar ulushi ortib bormoqda [5]. Ammo erishilgan yutuqlarga qaramay, qator muammolar hali ham mavjud. Odamlarni hayotdan qoniqish darajasini tavsiflovchi turli xil parametrlar shuni ko‘rsatadiki, barcha aholi o‘zlarining turmush darajasi va farovonligidan qoniqmaydi. Biroq so‘nggi yillarda mamlakatimiz ushbu parametr bo‘yicha o‘z ko‘rsatkichlarini yaxshilagani aholining iqtisodiy farovonligi sohasida ham yaxshilanishlar yuz berayotganidan dalolat beradi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, mamlakatimizda oilalar turmush darajasi va farovonligini yanada yaxshilash uchun aholi turmush darajasini baholashda jon boshiga to‘g‘ri keladigan daromad, xarajatlarning tarkibiy o‘zgarishi, asosiy oziq-ovqat mahsulotlari iste‘moli va uzoq muddat foydalaniladigan tovarlar bilan ta‘minlanganligi bilan bir qatorda yashash sharoiti va standartlari, aholining obod va zamonaviy uy-joylar bilan ta‘minlangani, aholi istiqomat qiladigan muhitni rivojlantirish hamda obodonlashtirish, zarur infratuzilmaning mavjudligi va uning samarasi, zamonaviy talablar asosida ta‘lim olish hamda sog‘liqni saqlash tizimidan qoniqish kabi muhim ko‘rsatkichlardan foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. *“Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi.* – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.
2. Maxmud az-Zamaxshariy. *Nozik iboralar.* –Toshkent: O‘zbekiston. 2018.b-28
3. Xasanxonova N.I. *Inson farovonligi va rivojlanish indeksi.* 2013. – B. 55.
4. O‘zbekiston Respublikasi aholisi daromadlari Uy xo‘jaliklari tanlanma kuzatuvlari ma‘lumotlariga asosan <https://stat.uz/>
5. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Aholi turmush darajasi <https://stat.uz/>
6. Jabborov I. *O‘zbeklar (ana‘naviy xo‘jaligi, turmush tarzi va etnomadaniyati).* – Toshkent: Sharq, 2008. – B. 28.

* * *

Tog‘ayqulov To‘lqin Toshmuxammedovich,
Mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash
vazirligi bosh mutaxassisi

Valiyev Sulaymon Qilichovich,
O‘zbekiston Davlat yuridik universiteti
ixtisoslashtirilgan filiali katta o‘qituvchisi

GLOBALLASHUV: OILA VA FARZAND TARBIYASI

Annotatsiya. Bugungi globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan davrda turli tahdidlarga qarshi kurashning eng samarali yo‘li xavflarning mohiyati haqida har tomonlama ma’lumotga ega bo‘lib, ulardan o‘z oilasi va farzandlarini himoya qilish choralarini ko‘rishdir. Ushbu maqolada inson qalbi va ongini zaharlashga urinayotgan turli g‘oyaviy, mafkuraviy va informatsion tahdidlardan himoyalaniish yo‘llari bo‘yicha so‘z yuritilib, amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: axborot urushi, buzg‘unchi g‘oya va mafkuralar, globallashuv, jamiyat, millat, oila va farzand, ogohlik va hushyorlik, qadriyat.

Аннотация. В современную эпоху усиливающейся глобализации наиболее эффективным способом борьбы с различными угрозами является обладание исчерпывающей информацией о характере рисков и принятие мер по защите от них своей семьи и детей. В данной статье рассказывается о способах защиты от различных идеологических, идеологических и информационных угроз, пытающихся отравить сердце и разум человека, и даются практические рекомендации по предотвращению.

Ключевые слова: информационная война, деструктивные идеи и идеологии, глобализация, общество, нация, семья и ребенок, осознанность и бдительность, ценность.

Annotation. In today’s era of increasing globalization, the most effective way to fight against various threats is to have comprehensive information about the nature of risks and to take measures to protect one’s family and children from them. This article talks about ways to protect against various ideological, ideological and informational threats that try to poison the human heart and mind, and gives practical recommendations.

Key words: information war, destructive ideas and ideologies, globalization, society, nation, family and child, awareness and vigilance, value.

Bugun biz globallashuv jarayonlari juda ham tezlashgan, turli mafkuraviy markazlardan tarqalayotgan mafkuraviy xurujlar kuchaygan murakkab va tahlikali zamonda yashayapmiz. XX asrda insoniyatga yadro quroli katta xavf solgan bo‘lsa, bugungi kunga kelib turli buzg‘unchi maqsadlarni ko‘zlab uyushtirilayotgan axborot xurujlari xalqlar, davlatlar, mintaqalar hayotiga, yoshlar taqdiriga tahdid solmoqda.

Globallashuv jarayoni masofa, chegara va hududlarni tan olmaydi. Dunyoning bir burchagida yuz bergan yangilik va voqealar sanoqli soniyalar ichida butun yer yuziga tarqaladi. Aslida, axborot sohasidagi bunday globallashuv insoniyat uchun keng imkoniyatlar yaratib, davlatlar va xalqlar o‘rtasidagi integratsiya va hamkorlik aloqalarining kuchayishiga, ko‘plab yangi ish o‘rinlarining ochilishiga, zamonaviy kommunikatsiya va axborot texnologiyalari hamda ilm-fan yutuqlarining

tezlik bilan tarqalishiga olib keladi. Ammo dunyodagi buzg‘unchi va tajovuzkor kuchlarning internet imkoniyatlaridan o‘zlarining g‘arazli maqsad va manfaatlari yo‘lida foydalanish holatlari ham kundan kunga ko‘payib bormoqda.

Globallashuv davrida tahdidlarning turlari ham ko‘paydi, tezlashdi va ommalashib bormoqda. Ularning quyidagi turlarini sanab o‘tish mumkin:

- ekstremizm;
- terrorizm;
- giyohvandlik;
- “Ommaviy madaniyat”;
- “Kosmopolitizm”(“Dunyo fuqarosi” yoki “Vatansizlik” g‘oyasi);
- “Ludomaniya” (kompyuter o‘yinlari kasalligi yoki “Asr kasalligi”);
- missionerlik, prozelitizm;
- nihilizm (urf-odat, an‘ana va qadriyatlarga bepisand munosabatda bo‘lish, inkor etish);
- zo‘ravonlik (fashizm, neofashizm, shovinizm);
- egotsentrizm, individualizm;
- starizm (yulduzlarga ko‘r-ko‘rona taqlid)
- vandalizm (madaniy va moddiy yodgorliklarni vayron qilish)
- axloqsizlik;
- xepining (vahshiyona ko‘ngil ochishlar).

Bulardan tashqari, bugun o‘quvchi-yoshlar ma’naviyatiga tahdid solayotgan uyali telefon, Internet, audio-video disk singari vositalar ham katta xavfga aylanib bormoqda. Ayniqsa, mobil telefonlar har bir fuqaroning, jumladan, o‘quvchi-yoshlarning eng asosiy aloqa vositasiga aylanib ulgurdi.

Xo‘sh, shunday bir davrda yashayotgan ekanmiz, ota-ona, maktab va mahalla millat bolasiga qanday ta’lim berib, uni qanday tarbiyalashi kerak? Globallashuv davrida ta’lim va tarbiya ishiga faqat muallim-u murabbiylar olib borayotgan ishlarning o‘zi yetarli emas. Bu jabhada ota-ona, mahalla, turli davlat va nodavlat tashkilotlarining hamkorligi yaxshi samara beradi. Ammo masalaning boshqa bir jihati ham borki, unga alohida e’tibor bermoq lozim. Gap ota-onalarning o‘zlari globallashuvning salbiy ta’sirlaridan ogohmi yoki yo‘qmi degan masala xususida bormoqda. Ayrim oilalarda ota-onalarning o‘zlari globallashuvning “farzandi” bo‘lgan “ommaviy madaniyat”ning ta’siriga allaqachon tushib ulgurishgan. Xo‘sh, mana shunday oilalar o‘z farzandlarini qanday ruhda tarbiyalaydi? Ota-ona o‘zi tarbiyalanmagan bo‘lsa, bolasini qanday tarbiyalaydi?

Bilishimizcha, bunday ota-onalarning, avvalo, o‘zlarini tarbiyalash lozim bo‘ladi. Yoki ayrim oilalarda bola tarbiyasi faqat onalarning zimmasiga yuklab qo‘yilgan. Aksincha, globallashuv davrida ham ota, ham onaning bola tarbiyasidagi yakdil hamkorligi samara keltirishi mumkin.

Buzg‘unchi g‘oya va mafkuralar mavjud ijtimoiy munosabatlarning buzilishiga xizmat qiladi. Ular hatto jamiyatning yashashi va rivojlanishiga imkon qoldirmaydi. Buzg‘unchi mafkuralar jamiyatdagi holatni o‘zgartirish mazmuniga ko‘ra rivojlanishning quyidagi bosqichlarini bosib o‘tadi:

- tug‘ilish;
- tarqalish;
- hukmronlik qilish;

- konservatsiya (qotib qolish);
- parchalanish.¹¹⁶

Bugungi kunda yon-atrofimizda va bizdan ancha olis mamlakatlarda sodir bo‘layotgan din niqobi ostidagi xunrezliklar bizni yanada hushyorroq bo‘lishga, betakror vatanimizdagi tinchlik va barqarorlikni ko‘z qorachig‘idek asrashga undamoqda. Zero, ogohlik va hushyorlik bor joydangina turli balo-ofatlar chekinadi. Ogohlik yo‘qolgan joyda esa barcha pushaymon va kulfatlarning sababchisi bo‘lgan loqaydlik hukm suradi. Loqaydlikka berilgan millat va jamiyat o‘zining himoya qobiliyatini yo‘qotadi.

Haqiqatdan ham, ogohlik xavfsizlikning eng muhim sharti bo‘lib, ogohlaksiz xavfsizlik bo‘lmaydi. Bugungi globallashuv jarayonlari kuchaygan, turli buzg‘unchi tahdidlar butun insoniyatga xavf solayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asrida Vatan faqat qurol bilan emas, balki har bir odamning o‘z atrofidagi voqea-hodisalarga o‘ta hushyor va sinchkov munosabati hamda yosh avlod qalbiga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hayotiy o‘gitlar orqali chuqur singdirishi bilan ham himoya qilinadi. Chunki butun dunyoga keng tarqalib borayotgan, masofa, chegara bilmaydigan mafkuraviy urushning eng xavfli tomoni shundaki, “...bunda nishonga olingan mamlakatning yoshlari bosib kelayotgan yovning askarlariga aylantiriladi”¹¹⁷.

Ana shunday sharoitlarda suveren davlat, xalq va jamiyat o‘zining milliy qadriyatlarini saqlab qolish uchun buzg‘unchi g‘oya va mafkuralarning rivojlanishini doimiy tarzda monitoring qiladigan tizimni yaratishi va ularning keng tarqalishi hamda mamlakat aholisining ongiga faol kirishiga to‘sqinlik qiluvchi puxta ishlangan chora-tadbirlarni amalga oshirishi shart.

Hozirgi davrdagi axborotlashgan xavf-xatarlar oldida eng tajribali mamlakatlar ham qiyin ahvolga tushib qolmoqda. Chunki oddiy bo‘lib tuyulgan mayda axborot xatarlari ham kishilarning dunyoqarashi o‘zgarishiga, asrlar davomida e‘zozlanib kelingan milliy qadriyatlariga hurmatsiz bo‘lishiga olib kelmoqda. Buni ba’zi zamonaviy yoshlarning xatti-harakatida, o‘zini tutishida barchamiz ko‘rmoqdamiz. Shu sababli yoshlarimizni axborot xurujlari va ma’naviy tahdidlardan himoya qilish, vayronkor mafkuralarning asl basharasini fosh qilish, yuksak ma’naviyatli komil insonlarni tarbiyalash masalasi davr talabiga aylangan. “Hozir ziyolilarimizning topib aytgan, nishonga tegadigan har bir so‘zi tashqi va ichki dushmanlarning jaholat to‘la boshlariga tekkan o‘qdek qimmatli. Shuning uchun endi mafkuraviy kurash o‘ziga xos va mos, ya’ni u kurash qoidalari asosida olib borilishi kerak”¹¹⁸.

Ana shunday bir vaziyatda “internet bozoridan har kim o‘ziga kerakli narsani oladi”, deb tarbiyani o‘z holiga tashlab qo‘yib bo‘lmaydi. Chunki ba’zilar ma’lumotlarni saralamasdan, duch kelgan axborotni to‘g‘ri deb qabul qilishmoqda. Aslida esa har qanday xabar ham to‘g‘ri va xolis bo‘lavermaydi. Bunday vaziyatlarda odam o‘z shaxsiy mustaqil fikriga, zamonlar sinovidan o‘tgan hayotiy milliy qadriyatlariga, sog‘lom negizda shakllangan dunyoqarash va mustahkam irodaga ega bo‘lmasa, har turli ma’naviy tahdidlarga bardosh berishi qiyin.

Shuning uchun inson o‘zida yaxshi ma’lumotlarni olish va eshitish, zararsiz axborotlarni qabul qilish ko‘nikmasini shakllantirishi lozim. U yoki bu axborotni qabul qilishdan oldin inson, albatta, o‘ziga: “Bu axborotni kim uzatayapti?”, “Nima uchun uzatayapti?”, “Qanday maqsadda uzatayapti?”,

¹¹⁶Ташанов А. Вайронкор ғоялар ва бузғунчи мафкуралар. – Тошкент: “Турон замин зиё”, 2015 йил, – Б. 37.

¹¹⁷Қуроноф М. Огохлик: тарих ва замон сабоқлари. – Тошкент: Маънавият, 2015. – Б. 40.

¹¹⁸Олтинов У. Мафкуравий тарғиботни услубий такомиллаштириш йўллари. – Тошкент: МЧЖ “GARUDA”. – Б. 1.

“Bu axborot kimlarga qaratilgan?”, “Kimning manfaati yetakchi?” va “Qanday shakl, usul, vositalar bilan uzatyapti?” degan savollarni berishi va unga asosli javob topishga harakat qilishi kerak. Shundagina buzg‘unchi g‘oyalar ta’siriga tushib qolish va uzatilayotgan axborotlarga ko‘r-ko‘rona ergashishning oldi olinadi.

Shu o‘rinda yoshlarni turli tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan quyidagi tavsiyalarni keltirib o‘tamiz:

- diniy ekstremistik saytlarga kirmaslik (bunday saytlarning alomatlari: “hijrat” va “jihod”ga da’vat qilish, dunyoviy davlat va tuzumlarni kofirlikda ayblash, urushlar bo‘layotgan mamlakatlardagi jangarilarni maqtash);

- internet saytlarida diniy mavzuda ilmoqli, nozik savollar berib, suhbatga chorlayotgan shaxslar bilan muloqotdan tiyilish, dunyoviy jamiyatni tanqid qilib, diniy turmush tarzini da’vat qilayotgan shaxslar bilan umuman aloqa qilmaslik;

- elektron pochta orqali noma’lum shaxslardan kelgan diniy mazmundagi da’vat va tanishuv haqidagi takliflarga javob bermaslik, yuborilgan elektron materiallarni yuklab olmaslik;

- mobil qo‘l telefonlariga mutaassiblik ruhida qo‘shiqlar, ma’ruzalar, suratlar, videoroliklar yuklab olmaslik va tarqatmaslik;

- noqonuniy tarzda chop etilgan yoki tayyorlangan diniy mazmundagi adabiyot, disk va mobil telefonlardagi materiallardan foydalanmaslik va olib yurmaslik;

- diniy mavzuda qiziqtirayotgan ma’lumotlarni faqat “.uz” domenida rasmiy faoliyat olib borayotgan davlat va diniy tashkilotlar saytlaridan olish;

- chet eldagi juda katta ish haqini va’da qilib, haddan ziyod qiziqtirishlarga, takliflarga ishonmaslik;

- yoshlarning ma’naviyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi “ommaviy madaniyat” tahdidi va uning asl basharasini fosh etuvchi ma’lumotlarni yoshlar ongiga doimiy singdirib borish;

- o‘g‘il-qizlarni ota-bobolarimizning ong-u tafakkurida asrlar davomida shakllanib, milliy qadriyat darajasiga chiqqan or-nomus, uyat va andisha, sharm-u hayo, ibo va iffat, mehr-oqibat, rahmdillik, hamdardlik kabi yuksak axloqiy tuyg‘ular ruhida tarbiyalash choralarini ko‘rish;

- o‘z farzandlik va fuqarolik burchlarini his etib yashaydigan insonlarni tarbiyalash;

- yosh avlodga oila sha’ni va muqaddasligi haqida doimiy tushunchalar berib borish;

- yoshlarda diniy bag‘rikenglik, boshqa din vakillariga hurmat, o‘zaro birodarlik, millatlararo hamjihatlik, do‘stlik tuyg‘ularini shakllantirish;

- mustaqil fikrga ega, sog‘lom dunyoqarash va mustahkam irodaga ega shaxslarni tarbiyalash, yoshlar qalbi va ongida sog‘lom turmush tarzi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg‘usini shakllantirish;

- mafkuraviy tahdidlarga qarshi doimo sergak, ogoh va hushyor bo‘lib yashash;

- yoshlar ongida vatanparvarlik, insonparvarlik, mehr-oqibat, el-yurt sha’nini ardoqlash kabi ulug‘vor fazilatlarini kamol toptirishda oila – maktab – mahalla hamkorligini mustahkamlash.

Xullas, bugun butun insoniyat taraqqiyotiga, ayniqsa, oila muqaddasligi va yoshlar tarbiyasiga katta xavf solayotgan tahdidlarga qarshi kurashish uchun doimo hushyor va jonkuyar bo‘lishimiz, yon-atrofimizda sodir bo‘layotgan voqea-hodisalarga beparvo va loqayd bo‘lmasligimiz lozim. Farzandlarimizda mafkuraviy, g‘oyaviy, informatsion va boshqa buzg‘unchi xurujlarga qarshi kuch, ya’ni immunitet shakllansa, ularga hech qanday tahdid o‘zining zararli ta’sirini o‘tkaza olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Quronov M. Ogohlik: tarix va zamon saboqlari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2015.
2. Mavrulov A. Vatanni sevishtirish mas’uliyati. – Toshkent: “Sano-standart”, 2015.
3. Tashanov A. Vayronkor g’oyalar va buzg’unchi mafkuralar. – Toshkent: “Turon zamin ziyo”, 2015.
4. Oltinoy U. Mafkuraviy targ’ibotni uslubiy takomillashtirish yo’llari. – Toshkent: MChJ “GARUDA”.
5. Muhammad Amin Yahyo. Internetdagi tahdidlardan himoya. – Toshkent: “Movarounnahr”, 2016. – 672 b.
6. To’raev Sh., Ochilov X., Xo’jayev M. va boshqalar. Milliy g’oyaning innovatsion targ’ibot texnologiyalari va yoshlarni axborot-psixologik xurujlaridan himoya qilishning zamonaviy usullari. – Toshkent: “Turon zamin ziyo”, 2016.

* * *

Arziqulov Elboy Azim o’g’li,
*Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi huzuridagi
Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi*

YOSHLARDA ISTE’MOL MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLA VA OILALARNING DAXLDORLIK HISSINI OSHIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqolamizda yoshlarda iste’mol madaniyatini rivojlantirishda mahalla va oilalarning daxldorlik hissini oshirish borasida davlatimiz tomonidan amalga oshirilgan tizimli ishlar hamda kamchiliklar ularning yechimlari haqida fikr-mulohazalar ilgari surilgan.

Kalit so’zlar: iste’mol, madaniyat, meros, kapitalizm, tovar, ehtiyoj, iqtisod, xarid qilish, sivilizatsiya, islohot, zarurat, globallashtirish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются планомерные работы, проводимые нашим государством по развитию потребительской культуры среди молодежи и чувства причастности семей и сообществ.

Ключевые слова: потребление, культура, наследие, капитализм, товар, потребность, экономика, шопинг, цивилизация, реформа, необходимость, глобализация.

Abstract. In this article, we present the systematic work carried out by our state in order to increase the sense of involvement of the neighborhood and families in the development of consumer culture among young people, as well as the shortcomings and their solutions.

Keywords: consumption, culture, heritage, capitalism, commodity, need, economy, shopping, civilization, reform, necessity, globalization.

Yoshlarda iste’mol madaniyatini rivojlantirishda mahalla va oilalarning daxldorlik hissini oshirish borasida fikr yuritish ekanimiz, bunda, eng avvalo, har-bir mahalla hamda o’sha yerda istiqomat qilayotgan oilaning jamiyatimiz ertangi kunining davomchilari bo’lmish yosh avlodni vatanimizga munosib vorislar qilib tarbiyalashdagi ahamiyati nihoyatda ulkandir. Davlatimiz tomonidan yoshlarning munosib kasb egalari bo’lib yetishishlari uchun eng zamonaviy shart-sharoitlar yaratilib, sifatli ta’lim dasturlari ishlab chiqilmoqda. Shu o’rinda davlatimiz rahbarining

quyidagi fikrlariga to’xtalsak. “Ma’lumki, qadimiy madaniyat va sivilizatsiyalar chorrahasi bo’lgan yurtimiz zaminidan o’rta asrlarda minglab olim-u ulamolar, buyuk mutafakkir va shoirlar, aziz-avliyolar yetishib chiqqan. Ularning aniq fanlar va diniy ilmlar sohasida qoldirgan bebaho merosi butun insoniyatning ma’naviy mulki hisoblanadi.

Hozirgi kunda O‘zbekistonimizning kitob fondlarida 100 mingdan ziyod qo‘lyozma asarlar saqlanmoqda. Afsuski, bu nodir kitoblar hali to‘liq o‘rganilmagan, ular olimlar va o‘z o‘quvchilarini kutib turibdi. Ushbu noyob asarlarda bugungi davr o‘rtaga qo‘yayotgan juda ko‘p dolzarb muammolarga javob topish mumkin. Xususan, islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib beradigan, barcha odamlarni ezgulik, mehr-oqibat va hamjihatlik yo‘lida birlashishga da’vat etadigan teran ma’noli fikr va g‘oyalar bugun ham o‘z qimmatini, ahamiyatini yo‘qotgan emas. Lekin biz ana shunday noyob meros vorislari, shunday boylik egalari bo‘la turib, ularni har tomonlama o‘qish-o‘rganish, xalqimiz, avvalo, unib-o‘tib kelayotgan yoshlarimizga, jahon hamjamiyatiga yetkazish bo‘yicha, yetarli ish qilmaganimizni ham ochiq tan olish kerak”¹¹⁹.

Bugun siz-u bizga sir emaski axborot asrida yashamoqdamiz. Hozirgi kunda yoshlarning bilim va ma’lumot olishining asosiy manbasi Internet ekanligini inobatga oladigan bo‘lsak, bunda ularning internet tarmog‘idan qanday foydalanayotganiga e’tibor qaratmoqlik, o‘ylaymizki, ularning bilib bilmay xato yo‘llarga kirib qolishining oldini olishga yordam bo‘ladi. Davr taqozosi yoshlarni, umuman fuqarolarni chetdan kelayotgan yot va zararli g‘oyalar domiga tushib qolmaslik hamda “oq-u qora”ni anglab yetishishlariga imkoniyat yaratib berish va nihoyat tolerantlikka asoslangan davlat boshqaruviga oid texnologiyalarni joriy etish zaruratini tug‘diradi.

Mafkuraviy jarayonlarning globallasuvi sharoitida O‘zbekiston Respublikasida axborot kommunikatsiya texnologiyalari orqali yoshlarga mo‘tadil milliy g‘oya va mafkuraning mazmun-mohiyatini tushuntirishda matbuotda chop etilgan siyosiy-ma’rifiy maqolalardan oqilona foydalanish asosida mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik islohotlar jarayonida noto‘g‘ri yo‘lga kirmaslik yoshlarning adashmasligi uchun zarur ehtiyot choralarini, dunyoqarash va ko‘nikmalarni paydo qilish bilan bog‘liq muammolarni mahalla va oilalar hamkorligida bartaraf etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan sanaladi. Yoshlarda iste’mol madaniyatini rivojlantirishda oilaning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyevning **“Oila kichik vatan, oila tinch bo‘lsa, baxtli bo‘lsa, vatan tinch bo‘ladi. “Oila men uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor, qayerda ishlashidan qat’i nazar, kim bo‘lishidan qat’i nazar, agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e’tibor bermasa, hech qachon natija bo‘lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e’tibor beraman. Har bir farzandimga ham, nevaramga ham alohida o‘zimning munosabatim bor. Har bir nevaramning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman”, “Odam baxtliman deyishga qanchalik haqqi bor? Agar oilang bilan sen baxtli bo‘lsang, baxtliman deyishga haqqing bor. Faqat oilam emas, xalqim baxtli bo‘lsa, men o‘zimni baxtli deb bilaman”, – deya ta’kidladi**¹²⁰. Ushbu so‘zlarning tag zahirida har bir oilaning yoshlar tarbiyasida, ularda iste’mol madaniyatini shakllantirish borasidagi salmog‘i qanchalik yuqori ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

¹¹⁹ Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2017-yil 22-dekabr.

¹²⁰ <https://www.gazeta.uz/oz/2018/07/25/prezident/>

Jamiyatning asosiy tayanchi bu oiladir. Uning mustahkam bo‘lishi, farovonligi yo‘lida davlat va jamiyat birdek mas’uldir. Yurtimiz va jamiyatimizning ertangi kuni oilalar tinchligi hamda ularning iqtisodiy barqarorligiga bevosita bog‘liq. O‘zbekistonda oilalarni mustahkamlash borasida ko‘plab samarali ishlar olib borilayotgan, bu esa, xalqaro tashkilotlar ommaviy axborot vositalarida ham yoritilib borilayotganini ko‘rishimiz mumkin. Qonun va qonunosti hujjatlarimizga qaraydigan bo‘lsak, har bir qarorlar negizida oilani nechog‘lik muhimligi, unga qanday shart-sharoitlar yaratish lozimligi, huquqiy hamda iqtisodiy yordamlar berilishi borasida ko‘plab moddalar bilan alohida to‘xtalib o‘tilgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-apreldagi 228-son qarori mazmun-mohiyatida ham oilaning jamiyatdagi nufuzini yanada mustahkamlash haqida barcha ma’lumotlar keltirib o‘tilgan.

“Xususan, “xavfsiz mahalla” tamoyilini to‘laqonli va samarali joriy etish, oila va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish;

- xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, shuningdek, ularning bandligini ta’minlash, mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi roli va faolligini oshirish;

- keksalar va faxriylar, ijtimoiy himoyaga muhtoj va kam ta’minlangan oilalarga moddiy ko‘maklashish hamda ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash;

- aholini oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish hamda ularning tomorqa yerlaridan samarali foydalanishiga ko‘maklashish;

- fuqarolar yig‘inlarining moddiy-texnika ta’minotini yaxshilash hamda sohaga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

Vazirlik oila, xotin-qizlar va keksalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasida yagona davlat siyosatini olib boruvchi davlat boshqaruvi organi hisoblanadi hamda o‘z faoliyatida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga bo‘ysunadi. Vazirlik o‘ziga yuklangan vazifalarga muvofiq oilaga oid quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

- jamiyatda milliy qadriyatlarni rivojlantirish, to‘ylar, oilaviy tantanalar, ma’raka, marosimlar o‘tkazilishini tartibga solishda ijtimoiy adolat va qonuniylik, milliy urf-odat va an‘analarga sodiqlik, boshqa din va millat vakillarining urf-odatlarini hurmat qilish hamda jamoatchilik fikrini inobatga olish tamoyillariga rioya etishda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga ko‘maklashadi”¹²¹.

Islohot va ochiqlik siyosatidan so‘ng mamlakatimizning iqtisodiy qurilishi ulkan yutuqlarga erishdi. Bir tomondan, xalq turmush darajasining uzluksiz yuksalishi bilan iste’mol asosiy iqtisodiy faoliyat va madaniy hodisa sifatida ijtimoiy hayotda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshqa tomondan, o‘tish davridagi o‘ziga xos bozor iqtisodiy tizimi tufayli hali ham ko‘plab nomukammalliklar mavjud bo‘lib, g‘arbiy iste’molchilikning globallashuv to‘lqini ostida kirib borishi va zamonaviy ommaviy axborot vositalarining kuchaytiruvchi ta’siri, iste’molchilikning mamlakatimizga ta’siri kundan kunga chuqurlashib bormoqda. Bu nafaqat odamlarning normal iste’mol faoliyatiga, balki mamlakatimiz jamiyati, iqtisodiyoti, siyosati va madaniyatining uyg‘un rivojlanishiga ham ta’sir qiladi. Bu iste’molchi subyektlarining “noto‘g‘ri talabi” ning paydo bo‘lishiga olib keladi va odamlarni moddiy istaklar olamiga berilib, tovar quliga aylantiradi. Iste’molchilik odamlarning har tomonlama va erkin rivojlanishini cheklashi bilan birga biz yashayotgan tabiiy

¹²¹ “O‘zbekisto Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tartibga solish sohasidagi normativ huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 15.04.2020 yildagi 228-son qarori,

muhitga ham katta ijtimoiy bosim keltirib chiqaradi. Masalan, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish va isrofgarchilik, ekologik muhitning maqsadsiz ifloslanishi shular jumlasidandir.

Iste’molchilikning madaniy xabardorligi odamlarning iste’mol tushunchalariga sezilarli darajada ta’sir qildi, shuning uchun iqtisodiy qobiliyatga ega bo’lgan ba’zi odamlar o’zlarining haqiqiy sotib olish harakatlarida iste’molchilik qadriyatlarini aks ettiradilar, yuqori iste’mol qobiliyatiga ega bo’lmaganlarda esa iste’molchilikka nisbatan ma’lum bir tendensiya mavjud. Konseptual iste’molchilik iqtisodiy cheklovlar tufayli yuqori iste’molga erishib bo’lmaydigan, lekin iste’molchi turmush tarziga intilish yoki taqlid qilish va ko’pincha iqtisodiy imkoniyatlardan oshib ketishi yoki psixologiya yoki g’oyalarni amalga oshirish uchun asosiy ehtiyojlarni qondirishni bostiradigan haqiqatni anglatadi.

Shahar yoshlar guruhlari konseptual iste’molchilikning eng muhim oluvchilari bo’lib, ular birinchi navbatda, iste’molchilikning qadriyat yo’nalishi va turmush tarzini konsepsiyada aniqlaydilar, shaxsiy zavq va individuallik deb ataladigan narsalarni himoya qiladilar, yuqori iste’mol va yuqori darajadagi brendlarga intiladilar hamda yuqori darajali brendlarni birlashtiradilar. Yuqori sifat bir xil bo’lib, yuqori iste’molni yaxshi shaxsiy hayot bilan birlashtiradi.

Iste’molchilik kech kapitalizm bilan bog’liq. Boylikka intilish kapitalizmning harakatlantiruvchi kuchi bo’lib, u kapital foyda olishda mujassam. Foyda olish tovar ayirboshlashning amalga oshirilishiga bog’liq bo’lishi mumkin emas, ya’ni mahsulotlar iste’molchilar tomonidan sotib olinadi.

Davlatimiz rahbari raisligida 2017-yil 25-dekabr kuni madaniyat va san’at sohasi rahbarlari bilan uchrashuv bo’lib o’tdi. Soha vakillari bilan bo’lgan yig’ilishda Prezidentimiz shunday degan edilar: “Bir haqiqatni hech qachon esimizdan chiqarmasligimiz kerak: mamlakatimizda madaniyat va san’at taraqqiy etmasa, jamiyat rivojlanmaydi. Xalqimizning rivojlanish darajasi, avvalo, milliy madaniyatimizga qarab baholanadi. Shu ma’noda madaniyat – bu xalqimiz, jamiyatimizning qiyofasidir. Biz O’zbekistonning yangi qiyofasini yaratishga kirishar ekanmiz, buni, avvalo, milliy madaniyatimizni rivojlantirishdan boshlashimiz lozim”¹²².

Bugungi kunda yangilanayotgan O’zbekiston boy madaniy merosini asrash va o’rganish, xalqimizning insoniyat sivilizatsiyasiga qo’shgan hissasini jahon miqyosida keng targ’ib etishga tizimli ravishda katta e’tibor qaratib kelinmoqda. “Diyorimizda, taxminan, 8000 taga yaqin moddiy madaniy meros bo’lib, ularni shu holda saqlash va avloddan-avlodga o’tishini ta’minlash soha xodimlari zimmasiga yuklatilgan eng muhim vazifalardan biridir.

Respublikamizda bugungi kunda 826 ta madaniyat markazlari faoliyat yuritmoqda. Bular havaskorlik san’atini rivojlantirishda asosiy poydevor bo’lib xizmat qiladi. Ushbu madaniyat markazlarida jami 4522 ta to’garak mavjud bo’lib, ularda 52 970 nafar havaskor faoliyat ko’rsatib kelmoqda. Shundan 37 340 nafarini yoshlar tashkil etadi. Shuningdek, madaniyat markazlarida 482 ta xalq havaskorlik unvoniga ega bo’lgan jamoalar mavjud bo’lib, ushbu jamoalarda jami 5000 dan ortiq havaskor ishtirok etib kelmoqda. Ammo bu qamrov 34,7 million nafar aholi uchun juda kam hisoblanadi. Shu ma’noda madaniyat markazlari sonini ko’paytirish, faoliyatini takomillashtirish, ularga zarur sharoitlarni yaratib berish muhim hisoblanadi. Bugungi kunga qadar 367 ta madaniyat markazlari ta’mirlanib, foydalanishga topshirildi”¹²³.

¹²²Mirziyoyev Sh.M. Madaniyat va san’at sohasi rahbarlari bilan uchrashuvdagi nutqidan. 2017-yil 25-dekabr.

¹²³Madaniyat va san’atsiz jamiyat rivojlanmaydi. <https://yuz.uz/uz/news/madaniyat-va-sanatsiz-jamiyat-rivojlanmaydi>

Ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari, reklamalar, savdo majmualari bu madaniyatni har tomondan yashab, ommani yetaklab kelayotgan bo’lsa, bugungi kunda nafaqat yoshlarni, balki barcha yoshdagi odamlarni o’ziga jalb etyapti. Odamlar iste’mol madaniyati o’ziga yuklangan va bir vaqtning o’zida butun dunyoga taqdim etilayotgan mahsulotlarni sotib olgach, o’zini dunyo bilan integratsiyalashgan deb hisoblaydi.

Shunday qilib, ko’pchilik olimlarning fikricha, ommaviy axborot vositalari va internet orqali yoki qandaydir rag’batlantirish choralari orqali rivojlangan iste’mol madaniyati va u yaratgan turmush tarzi ko’p jihatdan zararli. Tanqidchilarning fikricha, bizning zamonamiz odamlari iste’mol madaniyati taqdim etgan mahsulotlarga ega bo’lgandagina baxtli bo’lishadi va bu baxt juda qisqa umr ko’radi, chunki butun dunyoda tashqi ko’rinishi va xatti-harakati o’xshash odamlar paydo bo’ladi. Bu odamlar keyinchalik bu madaniyatga qaram bo’lib, Bunda bor, nega menda yo’q? degan mantiqdan kelib chiqqan psixologik muammolardan aziyat chekadi. Mobil telefon, iPad kabi texnologik vositalarni reklamalar bilan targ’ib qilish va shu yo’l bilan savdo hajmini oshirish ushbu madaniyatning keng tarqalishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri sifatida qabul qilinadi va tanqid qilinadi.

Ma’lum bir madaniyatga qaram bo’lib, o’sha madaniyat asiriga aylanib qolish insonlarning ma’naviy rivojlanishiga to’sqinlik qilishi, ularning ruhini o’ldirishi, natijada qoloq shaxslar va jamiyatlar paydo bo’lishi o’rinli tanqidlar qatorida. Garchi iste’mol madaniyati tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotib olishni xohlash, dunyoga mashhur modaga amal qilish va uni qo’llash juda normal bo’lsa-da, odamlarning o’sha mahsulotlarni sotib ololmaganidan keyin qayg’u va ruhiy tushkunlikka tushishi, shubhasiz, jiddiy shaxs buzilishining belgisidir. Biroq yuksak ma’naviyat va pok vijdon bilan yaratilishi mumkin bo’lgan haqiqiy baxt moddiy narsalar bilan yaratiladi, deb o’ylash noto’g’ri fikrlashdan dalolatdir.

Shu paytgacha sanab o’tilgan sabablarga ko’ra tanqidga uchragan iste’mol madaniyati o’z o’rnini turmush darajasini oshiradigan hamda odamlarga yanada qulayroq hayot taqdim etuvchi texnologik taraqqiyotga bo’shatib bergani va shu tufayli tez o’zgarishlar ro’y berayotgani ham haqiqatdir. Butun dunyoda rivojlanish. Avvalo, dunyo va fikrlash tarzi o’zgarayotganini tan olish kerak. Bizning zamonamiz odamlari iste’mol madaniyati yaratgan zamonaviy dunyo – texnologiya, moda, sport, san’at, kino yoki ko’ngilochar hayotni tomosha qilishdan zavqlanadilar. Ular hech qanday to’siqlarga duch kelmay, xohlagan ishini qilishni, xohlagancha yashashni, bosimdan xoli, qulay va mustaqil yashashni xohlaydilar. Ular qattiq tartib-intizomni xohlamaydilar.

Bugun dunyoda shaxsiy huquq va erkinliklarga avvalgidan ko’ra sezgirroq yondashish kuzatilmoqda. Shuningdek, internet, gazetalari, televizor, radio va turli ommaviy axborot vositalari bilan barcha masofalar yo’qoladi, axborot va g’oyalarni texnologik imkoniyatlar bilan juda qisqa vaqt ichida katta odamlar ommasiga yetkazish mumkin. Osonlashgan transport vositalari bilan dunyoning bir burchagidan boshqasiga juda qisqa vaqt ichida borish mumkin. Olisdagi odamlar va muassasalar bilan bog’lanish osonroq bo’ladi. Odamlar bir xil his-tuyg’ulari va sevimli mashg’ulotlariga ega bo’lgan odamlar bilan uchrashishlari mumkin. Bular, shubhasiz, zamonamizning umumjahon madaniyati sabab bo’lgan ijobiy tomonlaridir. Bir xil sevimli mashg’ulotlariga ega bo’lgan odamlar bilan uchrashishi mumkin. Bular, shubhasiz, zamonamizning umumjahon madaniyati sabab bo’lgan ijobiy tomonlaridir.

Bugungi kunda internet asrida yashayotgan yoshlarning ko’pchiligi turli yot g’oyalar tasirida agressiv bo’lib, yon-atrofdagilarga qo’pol muomalada bo’layotganini va hatto turli virtual o’yinlar

ta’sirida o‘z jonlariga qasd qilish holatlari ham, afsuski, uchrab turibdi. Bu borada birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov shunday degan edi: Agarki biz bunday xatarlarga qarshi o‘z vaqtida qat’iyat va izchillik bilan kurash olib bormasak, turli zararli oqimlar bizning yurtimizga ham shiddat bilan yopirilib kirishi, yoshlarimizni o‘z girdobiga tortib ketishini, oqibatda ularning ota-ona, oila, el-yurt oldidagi burchi va mas’uliyatini o‘ylamaydigan, faqat bir kunlik hayot bilan yashaydigan xudpisand kimsalarga aylanib qolishi mumkinligini tasavvur qilish qiyin emas. Mana shu achchiq haqiqatni yurtimizdagi har bir inson, har qaysi ota-ona, eng muhimi, har qaysi yigit-qiz chuqur anglab olishini istardim¹²⁴. Vaholonki, ushbu jarayonlarni qanday maqsadga yo‘naltirilganligini anglab yetish hozirgi davr nuqtai nazaridan muhim sanaladi.

Xulosa va takliflar. Texnologiyaning madaniyat bilan bog‘liqligiga shubha yo‘q bo‘lsa-da, turli madaniyatlarning barcha texnologik mahsulotlarini yomon deb o‘ylash noxolis va tor fikrlashdir. Har bir madaniyat hayoti davomida o‘z ehtiyojlarini qondiradigan texnologik yangiliklarni ham ishlab chiqaradi. Turli madaniyatlarda inson ehtiyojlari bir-biriga mos kelmaydi, deb aytish mumkin emas. Shuning uchun har bir madaniyatdagi odamlar o‘zlarining kundalik hayotida shunga o‘xshash texnologiyalardan foydalanadilar. Shuning uchun turli madaniyatlarda ishlab chiqarilgan texnologiyalarga bir xil nuqtayi nazardan qaramaslik kerak. Kelajagimiz, sivilizatsiyamiz, madaniy qadriyatlarimiz doirasidagi didga amal qilganimiz ma’qul.

Ushbu maqolamiz asnosida yoshlarda iste’mol madaniyatini rivojlantirishda mahalla va oilalarning daxldorlik hissini oshirish borasida hamda bugungi Yangi O‘zbekistonni birgalikda qurish yo‘lida oilaning o‘rni, shuningdek, oilalarga yaratib berilayotgan shart-sharoitlar hamda oilaviy munosabatlarda keng jamoatchilikning befarq turmasligi, davlat idora tashkilotlarining mahallalar bilan birgalikda faoliyat olib borishi kerakligini anglab yetdik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2017-yil 22-dekabr.
2. <https://www.gazeta.uz/oz/2018/07/25/prezident/>
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 15.04.2020 yildagi “O‘zbekisto Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tartibga solish sohasidagi normativ huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” 228-son qarori.
4. Mirziyoyev Sh.M. Madaniyat va san’at sohasi rahbarlari bilan uchrashuvdagi nutqidan. 2017-yil 25-dekabr.
5. Madaniyat va san’atsiz jamiyat rivojlanmaydi. <https://yuz.uz/uz/news/madaniyat-va-sanatsiz-jamiyat-rivojlanmaydi>
6. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008, – B.15.

* * *

¹²⁴Karimov I.A. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Тошкент: Маънавият, 2008, – Б.15.

Sadullayeva Jamilaxon Ibodulla qizi,
O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi huzuridagi “Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

Bo‘riyeva Mahbuba Savkatovna,
O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi huzuridagi “Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

OILAVIY QADRIYATLARNING JAMIYAT RIVOJLANISHIDAGI ROLI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy va umuminsoniy qadriyatlar hamda qadriyatlarning shaxs rivojlanishiga ta’siri haqida yoritib berilgan. Oilaviy qadriyatlarning oilalarda bo‘lishi, oilaning psixologik iqlimini yaxshilashga yordam beradi. Oilaning mustahamligi jamiyatning tinchligi va farovonligini taminlovchi omillardan biridir.

Kalit so‘zlar: oila, jamiyat, tinchlik, qadriyat, barqarorlik, tarbiya.

Аннотация. В данной статье освещаются семейно-общечеловеческие ценности и влияние ценностей на развитие личности. Наличие семейных ценностей в семьях способствует улучшению психологического климата семьи.

Ключевые слова: семья, общество, мир, ценность, стабильность, воспитание.

Annotation. This article sheds light on family and universal values and the impact of values on personal development. The presence of family values in families helps to improve the psychological climate of the family.

Key words: family, society, peace, value, stability, education.

Har bir davlat har tamonlama rivojlanish uchun harakat qiladi. Rivojlanish sohalariga san’at, ilm-fan, madaniyat, kashfiyotchilik va boshqa turli yo‘nalishlarni kiritish mumkin, ammo davlatning, jamiyatning rivojlanishi shu millatning qadriyatlari asosida shakllanadi. Hech bir davlat o‘z tarixini, madaniyatini, dinini hamda milliy, oilaviy qadriyatlarini bilmasdan to‘g‘ri, aniq maqsadlar asosida rivojlana olmaydi. Har bir yosh avlodga oilada singdirilgan milliy, diniy, umuminsoniy qadriyatlar asosida bola shakllanadi va to‘g‘ri g‘oyalar asosida voyaga yertkazilgan bolalar kelajakda namunali oilalarni, oilalar esa obod va xavfsiz mahallalarning vujudga kelishiga asos bo‘ladi, o‘z o‘rnida mahallalar jamiyatning, davlatning shakllanishiga olib keladi. Demak, rivojlangan davlat har tamonlama bilimga ega bo‘lgan yosh avlodlardan boshlanar ekan.

Insonlar amal qilib kelayotgan urf-odat, an’analar ham qadriyatlarimiz asosida shakllangan va davom etmoqda. Qadriyatlarni ham bir nechta turlari mavjud bo‘lib, ular quyidagilar:

Umuminsoniy qadriyatlar – bu narsalar, hodisalar, g‘oyalarning jahon hamjamiyati uchun qadriyat sifatidagi ahamiyatidir. Umuminsoniy qadriyatlar qatoriga:

Birinchidan, jahon hamjamiyati aholisining aksariyati amal qiladigan ijtimoiy-siyosiy va axloqiy tamoyillar kiradi.

Ikkinchidan, umuminsoniy qadriyatlar jumlasiga umuminsoniy ideallar, umumxalq maqsadlari va ularga erishishning asosiy vositalari (ijtimoiy adolat, insonning sha’ni va qadr-qimmat, fuqarolik burchi va h.k.) kiradi. Shuningdek, umuminsoniy qadriyatlar qatoriga tabiiy boyliklar hamda o’z mohiyati va ahamiyatiga ko’ra olamshumul xususiyat kasb etuvchi qadriyatlar: tinchlikni saqlash, qurolsizlanish, xalqaro iqtisodiy tartib muammolari ham kiradi.

Umuminsoniy qadriyatlar bilan bog’liq muammolar hozirgi davrga kelib faylasuflar va tadqiqotchilarning diqqatini jalb etayotgan asosiy mavzulardan biriga aylanmoqda. Bu ibora hozir ko’p ishlatilayotgani bilan uning mazmuni, tuzilishi, asosiy shakllari, namoyon bo’lish xususiyatlari va umuminsoniy qadriyatlar tizimi, bu tizimdagi asosiy qadriyat shakllarining o’rni va ahamiyatini ilmiy tahlil qilish bilan bog’liq masalalarga e’tibor kam.

Hozirgi dunyoga ham nazar soladigan bo’lsak, aynan umuminsoniy qadriyatlar poymol bo’layotgani bois davlatlar orasida o’zoro janjallar, urushlar kelib chiqmoqda. Bugun oddiy ko’ringan insonlar nazarida chetda qolayotgan qadriyatlar dunyoning salbiy ta’rafga o’zgarishiga sabablardan biri bo’layotgani ochiq oydin namoyon bo’lmoqda. Chunki tinchlik bu umuminsoniy eng buyuk qadriyatlardandir. Insonlar turli ijtimoiy tuzumlar va davlatlarda yashashidan qat’iy nazar, hamma joyda eng asosiy maqsad inson, uning tirikligi va mazmunli hayoti ekanligi, bunday hayotni ta’minlashda butun jahon ahamiyatiga molik universal texnologiyalar, ilm-fan yutuqlari, ularni hamma mamlakatlarda qo’llash imkoniyatlarining umumiyliigi, bu imkoniyatlarni umumjahon voqeligiga aylantirish uchun umumsayyoraviy hamkorik zarurligini tobora ko’proq anglab bormoqdamiz.

Umuminsoniy qadriyatlarni singdirish ham oiladan, oilaviy qadriyatlarimizni o’rganishdan boshlanadi.

Agar ota-ona farzandga kattaga hurmat, kichikka izzatni o’rgatib borilsa o’sib ulg’ayayotgan shaxslarda insonlarga nisbatan hurmat shakillanib boradi. Insonni komillika olib boruvchi qadriyatlardan biri bu diniy qadriyatdir. Din insonni shakillantirishga katta ta’sir etibgina qolmay, jamiyatda, davlatda o’z o’rnini topishga ham yordam beradi.

Masalan, Diniy qadriyatlarimizdan biri halollik hisoblanadi. Buyuk bobokalonimiz Bahouddin Naqshbandning “Ibodati o’n qism bo’lsa, shundan to’qqiz qismi halollikni talab qilish, qolgan bir qismi boshqa ibodatlardir”, degan o’gitlari halollik maqomi qanchalar yuksak ekanini ko’rsatib beradi. Halollik har tomonlama poklikni ifodalaydi. Shu o’rinda yana Navoiy o’gitlari yodga keldi. Buyuk mutafakkir barkamollik namunasi bo’lgan Farhodni tavsiflab, “Demangkim, ko’zi pok-u ham so’zi pok, dili pok-u, tili pok-u ham o’zi pok”, – deydi. Halollikning eng muhim jihatlardan biri to’g’rilik, poraxo’rlilik, firibgarlik, davlat mulkini talon-taroj qilish kabi bu kishilar mulkiga tajovuz va xiyonat qilishdan tiyilish sanaladi. Halollikning muhimligidan, unga olib boruvchi vositalarning barchasi, ayniqsa, mehnat qilish, kasb-u hunar bilan shug’ullanish ham islomiy qadriyatlar orasida alohida o’rin tutadi.

Kishilar haqiga ko’z olaytirish, tama’girlik muqaddas dinimizda qoralanadi. Hadisi sharifda “Inson o’z qo’li bilan ishlab topgan luqmasidan shirinroq ne’mat yo’q”, ekanligi ta’kidlangan. Shuning uchun diyorimizdan o’tgan buyuk alloma va mutafakkirlar kasb-u hunar bilan shug’ullangan. Masalan, Toshkentning Hastimom – Hazrat Imom dahasiga nomi qo’yilgan Abu Bakr Shoshiy qaffollik, ya’ni qulfsizlik qilgan. Abu Sa’id Xarroz kosiblikni, Abu Hafs Haddod temirchilikni kasb qilgan bo’lsa, Bahouddin Naqshband matoga gul solganlar. Diyorimiz musulmonlari amal qiladigan hanafiy mazhabi asoschisi – Imomi A’zam No’mon ibn Sobit tijorat bilan shug’ullangan.

Halollik nafaqat inson uchun yaxshi fazilat, balki halollik jamiyatni va davlatni rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Korrupsiya mavjud bo‘lgan jamiyatda yemirilish jarayoni boshlanadi.

Korrupsiya bu davlatni ichidan yemiruvchi omil bo‘lib hamma davlatlar bu illatga qarshi kurashib kelmoqda. Shu jumladan, O‘zbekistonda ham katta ishlar olib borilmoqda. 2022-yil 1-iyuldan boshlab korrupsiya darajasining eksperiment natijalarini inobatga olgan holda reyting baholash tizimi barcha davlat tashkilotlari faoliyatiga joriy etilgan¹²⁵.

Korrupsiyaga qarshi samarali kurashayotgan davlatlardan biri esa Yaponiya bo‘lib, har qanday noqonuniy ish uchun qattiq jazolar qo‘llanadi. Demak, halollikka o‘z mehnati bilan yashashga o‘rgatilsa va kattalar namuna bo‘la olsa, ko‘pgina muammolar oldi olinadi. Davlatning mustahkamligi, barqarorligi ta’minlanib, jamiyat rivojlanib boraveradi.

O‘zbek xalqiga xos bo‘lgan milliy qadriyatlarimizdan biri bu mehmondo‘stlikdir. O‘zbek xalqi dunyoda o‘zidan-da mehmonini izzat qiladigan kam sonli millatlardan biri. O‘zbek xonadonlarida hamisha to‘satdan kelib qoladigan mehmon uchun zaxira hozirlangan. Agar unday imkon bo‘lmasa, qo‘shnidan yordam olib bo‘lsa-da, mehmonga taom hozirlangan. Jamiyat tarraqiyotining hozirgi holatida oila oldiga yangi vazifalarni qo‘yadi. Dunyoning tezlik bilan rivojlanishi fan-texnikaga, ishlab chiqarishdagi tezlashish insonlarning o‘zoro munosabatlariga ham ta’sirini o‘tkazmay qolmaydi. Insonlar o‘rtasidagi munosabatlar inson psixikasi, hissiyotlariga, oilaviy hayotga va oilaviy qadriyatlariga ham ta’sir qilmoqda. Satsiolog O.Kant o‘zining klassik nazariyasida oila – ijtimoiy munosabatlarning barcha shakllarida o‘z aksini topgan maskan deb ta’rif beradi.

Bundan xulasa qilishimiz mumkinki oila jamiyatga o‘z ta’sirini doimiy o‘tkazadi va jamiyat ham oilaga o‘z tasirini o‘tkazib turadigan o‘zliksiz jarayon ekan.

Oil bu jamiyatning asosi negizi hisoblanadi. Oilaning asosiy funksiyalaridan biri bu farzand tarbiyalash, uning fiziologik, ruhiy jihatdan sog‘lom bo‘lishiga e’tibor qaratishdir. Agar bu funksiyalar to‘g‘ri bajarilmasa, jamiyatning rivoji orqaga qarab keta boshlaydi. Oilaviy munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish va ularni farzandlarga singdirish har bir shaxsning vazifasi bo‘lib, bu orqali jamiyat tinchligiga, davlatning mustahkamligiga, rivojlanishiga o‘z hissasini qo‘shish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-yanvardagi PQ-81-son [qaroriga](#) 1-ilova
2. Xodjayev S., Sodiqov F., Rashidov Sh. “Keksalari ezozlangan yurt”. – Toshkent: “Mahalla va oila nashriyoti”, 2021. – B. 43.
3. Najmidinova Karimaxon Usmonovna. “Milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning roli oilaviy tarbiyada”. – Toshkent: “Adolat” 2016.
4. Umumiy sotsiologiya (Alikoriyev N.S. tahriri va Ubaydullaeva R.T.) – Toshkent, 1999.
5. G‘aniyev B. “Islomda biznes-axloq”. – Toshkent, 2015.
6. “Intergenerational Transmission of Values”
7. Isabelle Albert, U‘li’ersity of uLrembourg, Luxembourg, Isabelle.Albert@uni.lu Gisela TrommsdorfT, University of KOIstallZ. Germany Lieke Wisnubrata, Padjadjarall Unil’ersit), Bandlmg, b,dollesia

* * *

¹²⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-yanvardagi PQ-81-son [qaroriga](#) 1-ilova

Aralova Minavvar Nomoz qizi,
“TIQXMMI” MTUning
Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti assistenti

Abdullayeva Fazilat Aitbayevna,
“TIQXMMI” MTUning
Qarshi irrigatsiyava agrotexnologiyalar instituti
2-kurs talabasi

MAHALLADA QO‘SHNICHILIK HAQLARI VA ODOBI

Annotasiya. Mahalla kichik ma’muriy hudud bo’lishi bilan birga, turmush tarzi, qadriyatlar, an’analar, urf-odatlar umumiyliги bilan bog’langan kishilar jamoasi birligidir. Qadimdan o’zbek oilalarida “Qo’shni haqi” muhim sanalib, hozirda ham bu odatga amal qilib kelinadi.

Kalit so’zlar: mahalla, oila, oqsoqol, yuzboshi, “Mahalla” xayriya jamg’armasi”, “Qo’shni haqi”.

Аннотация. Махалла – это небольшая административная территория, но это также и сообщество людей, связанных общим образом жизни, ценностями, традициями и обычаями. «Соседское право» считалось важным в узбекских семьях с древних времен, и этот обычай соблюдается до сих пор.

Ключевые слова: маҳалла, семья, старейшина, сотник, благотворительный фонд «Маҳалла», «Соседское право».

Annotation. Makhalla is a small administrative area, but it is also a community of people connected by a common way of life, values, traditions, and customs. “Neighbor’s right” has been considered important in Uzbek families since ancient times, and this custom is still followed today.

Keywords: mahalla, family, elder, centurion, “Makhalla” charity fund”, “Neighbor’s right”.

Mahalla... Shu birgina so’z zamirida butun olam ezguliklari, urf-odat va an’analari, qaynoq tafti mujassam. Mahalla bu O’zbek xalqimiz an’analari va qadriyatlariga xos bo’lgan o’zi boshqarishning usulidir. Mahalla bugun yoki kecha paydo bo’lgan tarix emas, mahalla paydo bo’lishi tarixi qadim zamonlarga borib taqaladi. Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, jez davrining yodgorligi bo’lgan Sopollitepa 8 ta oila yashagan. Ularni faqat urug’ jamoasigina emas, balki ishlab chiqarish manfaatlari ham birlashtirib turgan. Keyinchalik ularning safiga patriarxal tizim asosida 100 dan ortiq oilalar kelib qo’shilgan.

Katta oilalar jamoasini ular orasidan saylangan oqsoqol boshqargan. Oqsoqollar, o’z navbatida, oliy oqsoqollar kengashiga birlashgan. Oqsoqollar, odatda, jamoa — qishloq hayoti bilan bog’liq barcha masalalarni oliy kengash orqali hal qilishgan. Mil. av. 3-asrdan mil. 5-asrning boshlarigacha Farg’ona (Parkana) davlatida ham oqsoqollar kengashi muhim vazifalarni hal etgan. Kengash, asosan, sulh tuzish, vazirlar tarkibi va soliqlarni tayinlash, urush e’lon qilish, jamoa ishlariga safarbar etish kabi masalalar bilan shug’ullangan.

Qadimdan mahallada yashovchi oilalar o’rtasida mehr-oqibat, o’zaro hurmat shakllangan. Mahalla kichik ma’muriy hudud bo’lishi bilan birga, turmush tarzi, qadriyatlar, an’analar, urf-odatlar umumiyliigi bilan bog’langan kishilar jamoasi birligidir.

Tarixning turli bosqichlarida davrlar, tuzumlar o’zgarishiga qarab Mahallaning vazifalari ham o’zgarib turgan. XX asrning boshlaridayoq Mahallalar daha boshliqlari — mingboshilar saylaydigan yuzboshi (oqsoqollar) tomonidan boshqarilgan. Yuzboshi va uning yordamchilari Mahalla dagi barcha jamoat ishlari va marosimlarni boshqarganlar, shuningdek, fuqarolarning shahar yig’inlari va shahar muassasalarida Mahalla manfaatlarini himoya qilganlar.

Mahallaning asosiy vazifalari: marosimlarni birgalikda o’tkazish, o’z hududini batartib saqlash va obodonlashtirish, yosh avlodni ijtimoiy ruhda tarbiyalash, jamiyat hayotida tartib saqlanishini ta’minlash, barcha an’anaviy me’yorlarning bajarilishi ustidan nazorat o’rnatish, urf-odatlarga rioya qilish va ularni buzgan, jamoat majburiyatlaridan bo’yin tovlaganlarni jazolashdan iborat bo’lgan.

Mahalla rahbariyati ariq-hovuzlarni tozalash, ko’chalar, yo’llar qurish va Mahalla obodonchiligi bilan bog’liq boshqa jamoat ishlarini uyushtirganlar. Bu ishlarning barchasi birgalikda hashar yo’li bilan amalga oshirilgan.

Hozirgi paytda mahallalarning bozor iqtisodiyoti qonunlari asosida, o’z faoliyatlarini tashkil etishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratildi. Ular to’y-ma’raka marosimlarini o’tkazish, hasharlar uyushtirish, oilaviy nizolarni bartaraf etish, bemorlar holidan xabar olish ishlari bilan shug’ullanadi. Ko’pchilik Mahallalarning o’z masjidi bor, turli ma’rakalar uchun kerakli ashyolar (doshqozon, idishtovoq, choynak-piyola, tobut va b.) mavjud. 1990-yillarda Mahalla hokimiyatning rasman quyi yuridik organiga aylandi. Mahalla vazifalari ancha kengaydi, u demokratik davlatning eng muhim bo’g’inlaridan biri.

Mahalla va uning aholisining ham ijtimoiy-iqtisodiy, ham madaniy yuksalishiga har tomonlama yordam berish, milliy an’ana va urf-odatlarni boyitish, Mahalla qo’mitalari ishlarini muvofiqlashtirish, Mahallalardagi kam ta’minlangan oilalar, keksalar, faxriylar, nogironlar, ko’p bolali oilalar, yetim-yesirlar, baynalmilalchilar manfa-atlarini har tomonlama himoya qilish maqsadida 1993-yil 17 avgustda O’zbekiston “Mahalla” xayriya jamg’armasi tashkil etildi.

Mahallalarimizda shunday go’zal odat shakllanganki, qo’shniga duch kelganda salom berib, hol-ahvol so’rashish, xasta bo’lsa, ziyoratida bo’lish zarur. Qo’shnini ziyorat etish uchun ruxsat olish, iznsiz uyiga kirmaslik lozim.

Qo’shnini xafa qiluvchi ishlardan saqlanish kerak. Qo’shnining dilini og’rituvchi so’zlardan tiyilish lozim. Qo’shni biror narsa so’rasa berish, ishi tushsa, bitirishga astoydil harakat qilish kerak. Faqir qo’shnining taomlanishi uchun oziq-ovqatlar olishiga yordam berish kerak. Taom pishirganingizda hidi qo’shniga yetsa, albatta, o’sha pishirgan taomingizdan qo’shningizga yedirishingiz shart bo’ladi.

Mahalla kichik ma’muriy hudud bo’lishi bilan birga, turmush tarzi, qadriyatlar, an’analar, urf-odatlar umumiyliigi bilan bog’langan kishilar jamoasi birligidir. Qadimdan O’zbek oilalarida “Qo’shni haqi” muhim sanalib, amal qilib kelinadi.

Qo’shni haqi juda muhim bir haq. Qo’shni nochor qo’shnisiga yeganidan yedirib, kiyganidan kiydirishi kerak. Har ehtiyojini bitirishi kerak. Har xususda qo’shni qo’shnining ko’nglini olishi, molini, jonini, sha’nini, or-nomusini o’zinikidan ziyodaroq ko’rishi zarur.

Mahallada qo’shnilar o’zaro inoq, yaxshi munosabatda bo’lishsa, bunday mahallarda tartib, intizom, yaxshi shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh. M. *Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash yurt taraqqiyotining xalq farovonligining garovi.* – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 47 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Buyuk kelajagimizni mard va oliy janob xalqimiz bilan birga kiramiz.* – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 485 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. *Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak.* – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 103 b.
5. “O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tartibga solish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 15.04.2020-yildagi 228-son

* * *

Kamanov Bekzod Maxramovich,
TATU Nurafshon filiali katta o‘qituvchisi

Kodirov Olmos Gafurovich,
TDAU Samarqand filiali
e-mail: bekzod.kamanov@bk.ru

OBOD VA XAVFSIZ MAHALLA TAMOYILI

Mahalla tizimi jamiyatimizning eng muhim va tayanch bo‘g‘ini hisoblanadi. Oxirgi uch yilda uni rivojlantirish borasida qator ishlar amalga oshirildi.

Xususan, mahalla institutiga oid 38 ta qonun va me’yoriy hujjatlar qabul qilindi, 50 dan ortig‘i takomillashtirildi. Jamiyat hayotida jonbozlik ko‘rsatgan soha xodimlari davlat mukofotlari bilan taqdirlandi. Fuqarolar yig‘inlari raislari va mas’ul kotiblarining oylik ish haqi o‘tgan yilning o‘zida 1,5 barobarga oshirildi.

So‘nggi uch yilda 624 ta mahalla idorasi yangidan qurildi, 2 ming 265 tasi rekonstruksiya qilindi va ta’mirlandi. 102 ta tuman va shahar markazida “Mahalla markazi” majmualari barpo etildi. Har bir fuqarolar yig‘inida “Keksalar maslahati” guruhlar, 4 mingdan ziyod mahalla binolarida kutubxonalar tashkil qilindi.

Mahalla faollarining mas’ul tashkilotlar va profilaktika inspektorlari bilan hamkorligida oxirgi uch yilda 87 mingga yaqin kam ta’minlangan oila ehtiyojmandlik darajasidan chiqarildi.

Prezidentimiz mahalla tizimidan xalq ham, davlat ham to‘la rozi emasligini, bu sohada kamchilik va dolzarb masalalar ko‘pligini ta’kidladi.

Xususan, mahallalarda 18 mingdan ortiq xodim faoliyat ko‘rsatib kelayotgan bo‘lsa-da, ularning ishi samarali tashkil etilmagan. Oilalarda ijtimoiy-ma’naviy muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi holatlarning oldini olish bo‘yicha tizim yo‘lga qo‘yilmagan. Oqibatda ayrim mahallalarda notinch oilalar, huquqbuzarliklar ko‘paygan. Shuningdek, xotin-qizlar va voyaga yetmaganlar orasida o‘z joniga suiqaasd qilish holatlari uchrayotgani juda achinarli.

Yig’ilishda oilaviy ajrimlar, yoshlar salomatligi, erta tug‘ruqlar, ma’naviy-axloqiy tarbiya bilan bog‘liq muammolar ko‘rsatib o‘tildi.

“Oila – muqaddas” degan azaliy va ezgu g‘oya qadrsizlanib, ming yillik milliy qadriyatlarimiz zavol topar ekan, bu kabi og‘riqli holatlarni kamaytirib bo‘lmaydi. Buning uchun mahalla katta ijtimoiy kuch sifatida maydonga chiqishi kerak. Chunki faollar, ko‘pni ko‘rgan oqsoqollar, tajribali nuroniyalarimiz, agar istasa, jamoatchilik bilan birgalikda har qanday muammoni hal qilishga, xato qilgan yoshlarni to‘g‘ri yo‘lga solishga qodir”, – dedi Shavkat Mirziyoyev.

Yig’ilishda mahallalarning o‘zida ham qator muammolar borligi qayd etilib, ularni qo‘llab-quvvatlash, mahalla idoralarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash masalalariga ham e’tibor qaratildi.

Masalan, bugungi kunda 1 ming 234 ta Fuqarolar yig‘ini turli tashkilotlar yoki tadbirkorlarga tegishli binolarda joylashgan. Yana mingdan ziyodi ijtimoiy muassasalarda, 78 tasi qo‘shni mahalla yig‘inlari binolarida faoliyat ko‘rsatmoqda, 48 ta mahalla binosi avariya holatida. Mahalla binolari uchun kommunal to‘lovlarni to‘lash bo‘yicha maqbul va yagona tartib ishlab chiqilmagan.

Mahalla tizimida kadrlar qo‘nimsizligi odatiy holga aylangan. Mahalla xodimlarini ularga bog‘liq bo‘lmagan ishlar, yig’ilish va boshqa tadbirlarga jalb qilish taqiqlangan bo‘lsa-da, bu borada sezilarli o‘zgarish bo‘lmayapti.

Mahalla fuqarolar yig‘inlari zimmasiga 200 dan ortiq vazifa yuklangan. Lekin bor-yo‘g‘i 2 ta shtat birligi bilan shuncha vazifani bajarish mumkinmi, deb o‘ylab ko‘rilmagan. Hech bir hokim yoki kengash mahallalar faoliyatining samaradorligini oshirish masalasini muhokama qilmagan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga yaqinda yo‘llagan Murojaatnomasida mahalla tizimini o‘zgartirish, “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etish zarurligi to‘g‘risida fikr bildirgan edi.

Videoselektor yig’ilishida ana shu tamoyilni amalga oshirish, mahalla tizimini isloh etish masalalari atroflicha muhokama qilindi.

Davlatimiz rahbari mahallalarda to‘planib qolgan muammo va kamchiliklarga samarali yechim topish, tinchlik-osoyishtalikni asrab-avaylash yo‘lida barcha sa’y-harakatlarni birlashtirish shartligini ta’kidladi. Ushbu ulkan sohaga mas’ul alohida davlat idorasi – Mahalla va oila masalalari vazirligini tashkil etish taklifi bildirildi.

Qayd etilganidek, yangi vazirlik mahalladan tortib respublika darajasigacha 40 mingdan ortiq xodimni birlashtiradi va ularning “bir yoqadan bosh chiqarib”, yagona maqsad yo‘lida faoliyat ko‘rsatishlarini ta’minlaydi. Bir so‘z bilan aytganda, joylarda muammolarni hal qilishning yaxlit va ta’sirchan vertikal tizimi yaratiladi.

Vazirning birinchi o‘rinbosari oila, xotin-qizlar va ijtimoiy-ma’naviy masalalarga mas’ul etib belgilanadi. Vazirning yana bir o‘rinbosari keksalarni ijtimoiy rag‘batlantirish, yoshlarda vatanparvarlikni mustahkamlash masalalari bilan shug‘ullanadi. Oilaviy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish, tomorqa va obodonlashtirish, ekologiya, bandlikka ko‘maklashish masalalariga mas’ul o‘rinbosar lavozimi joriy etiladi.

Vazir – “Mahalla” jamg‘armasiga, vazirning birinchi o‘rinbosari – “Xotin-qizlarni va oilani qo‘llab-quvvatlash” jamoat fondiga, Keksalar va faxriylar bo‘yicha o‘rinbosar “Nuroni” jamg‘armasiga raislikni ham bajaradi.

Vazirlikning hududiy boshqarma va bo‘limlari boshliqlari hokim o‘rinbosari hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi boshqarmasi boshlig‘i hududlardagi ichki ishlar boshqarmasi

boshlig‘ining o‘rinbosari darajasiga ko‘tariladi. Mahalla va oila masalalari vazirligi Ichki ishlar vazirligi bilan uzviy hamkorlikda ishlaydi.

Yangi tuzilmada xotin-qizlar bilan ishlashga ustuvor ahamiyat qaratiladi. Shu vaqtga qadar xotin-qizlar qo‘mitalarida, mahallalarda mehnat qilib kelgan ayollar tuzilmada faoliyatini davom ettiradi, ularning mavqeyi, moddiy shart-sharoitlari va ish haqi ham sezilarli oshiriladi.

Mahalla raisining vakolat muddati uch yildan besh yilga o‘zgartiriladi. Uning uch nafar o‘rinbosari lavozimi joriy etiladi. Profilaktika inspektori endilikda mahalla raisining huquq-tartibot masalalari bo‘yicha o‘rinbosari bo‘lib ishlaydi. U ham 5 yil muddatga tayinlanadi.

Mahallalardagi turli yo‘nalishlar bo‘yicha tashkil etilgan, biroq kutilgan samarani bermay kelayotgan 12 ta jamoatchilik komissiyasi va tuzilmalari ham optimallashtiriladi.

Yig‘ilishda mahalla institutining iqtisodiy-moliyaviy asoslarini kuchaytirish masalalari ham ko‘rib chiqildi.

Joriy yil 1-martdan mahalla raisi va uning o‘rinbosarlari oylik ish haqi o‘rtacha 1,35 baravarga oshirilishi bog‘lanadi.

Mahalla xodimlari hamda profilaktika inspektorlari faoliyatini baholashning yagona mezonini ishlab chiqiladi va samaradorlik reytingi joriy qilinadi. Barchaga o‘rnak bo‘ladigan mahallalar aniqlanib, munosib rag‘batlantirib boriladi.

“Har bir oila tadbirkor”, “Yoshlar – kelajagimiz”, “Hunarmandchilik” dasturlari doirasida mahallalarga tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanish uchun arzon kredit mablag‘lari ajratiladi. Bu mablag‘lar hisobiga sartaroshxona, novvoyxona, shuningdek, hunarmandchilik, tikuv, qandolatchilik sexlari, otalar choyxonasi, guzar maskanlari tashkil etiladi.

Moliya vazirligiga mahallalarni qo‘llab-quvvatlashning iqtisodiy-moliyaviy asoslarini puxta ishlab chiqish vazifasi qo‘yildi. Mutasaddi vazirlik va idoralarga mahallalarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ular faoliyatiga zamonaviy axborot va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha topshiriqlar berildi.

Mahalla fuqarolar yig‘inlari endilikda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilini amaliyotga joriy etish, ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligi va osoyishtalikni ta’minlash, aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish, tomorqalardan unumli foydalanish, yer uchastkalarini noqonuniy egallashning oldini olish, hududni obodonlashtirish kabi masalalar bilan shug‘ullanishi ta’kidlandi.

Fuqarolar yig‘inlarining faoliyatiga xos bo‘lmagan 50 dan ortiq vazifa bekor qilinishi, profilaktika inspektorlariga yuklatilgan ortiqcha topshiriqlar ham keskin qisqartirilishi belgilandi. Mahalla raisiga qo‘shimcha huquqlar berilib, maqomi va obro‘si kuchaytirilishi qayd etildi.

Mutasaddilarga “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizimni joriy etish, mahallaga va qadriyatlarimizga hurmat tuyg‘usini shakllantiradigan sahna asarlari va badiiy filmlar yaratish yuzasidan ko‘rsatmalar berildi.

Mahallalarda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish bo‘yicha ta’sirchan tizimni shakllantirish maqsadida profilaktika inspektori ko‘rib chiqadigan ma’muriy huquqbuzarliklar sonini oshirish zarurligi ta’kidlandi.

Ichki ishlar vazirligiga profilaktika inspektorlariga yaratilgan sharoitlarni o‘rganib, tayanch punktlarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash vazifasi qo‘yildi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlari faoliyatini tanqidiy ko‘rib chiqib, bu vazifaga munosib xodimlarni qo‘yish bo‘yicha topshiriqlar berildi.

Davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida fuqarolar yig’inlari komplekslarini qurish, bo’sh turgan binolarga mahalla idoralarini joylashtirish masalalariga ham to’xtalib o’tildi.

Mahallalarda ahillik va o’zaro mehr-oqibat muhitini mustahkamlash, yosh avlodda vatanparvarlik, mehnatsevarlik tuyg’ularini kuchaytirishda keksalar tajribasidan foydalanish muhimligi ta’kidlandi.

Davlatimiz rahbari mahallalar milliy mentalitetimiz ko’zgusi ekanini, jamiyat hayotida katta o’rin tutishini ta’kidlar ekan, Navro’z bayramiga hamohang tarzda 22-mart sanasini “Mahalla tizimi xodimlari kuni” deb e’lon qilishni taklif etdi.

Videoselektor yig’ilishida muhokama qilingan masalalar yuzasidan mutasaddilar axborot berdi, nuroniylar va faollar fikr bildirdi [1, 4].

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. *Shavkat Mirziyoyev. “Milliy taraqqiyot yo’limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz”. 1-jild.*
2. *Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon davlat barpo etamiz.*
3. *Mirziyoyev Sh. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash.*
4. *Mirziyoyev Sh. Tanqidiy tahlil.*

* * *

Jurayeva Shaxnoza Saadmuratovna,
*“Oila va xotin qizlar” ilmiy-tadqiqot
instituti kichik ilmiy xodimi*

OILAVIY QADRIYATLAR “XAVFSIZ MAHALLA” TIZIMINING ASOSI SIFATIDA

Annotatsiya. Oilaga qadriyat munosabati o’zining tarkibiy jihatdan murakkab bo’lgan hodisa bo’lib, nafaqat shaxsning oiladagi kundalik mavqeyini, balki oilaning yo’nalishi va motivatsiyasini belgilaydigan imtiyozlar haqidagi mulohazalar qiymatini ham o’z ichiga oladi. Qadriyatlar, qadriyat yo’nalishlari va ularni talqin qilish masalasiga qiziqish tarixning muhim daqiqalarida, ayniqsa, keskinlashadi. Mavjud vaziyat jamiyatning har bir a’zosidan o’z taqdiri uchun mas’uliyatni o’z zimmasiga olishi, u yoki bu qadriyatlar va qiymat yo’nalishlari tizimini tanlashni talab qiladi. Qadriyatlarga murojaat qilish zamonamizning asosiy xususiyati, ta’lim-tarbiya sohasidagi davlat siyosatining muhim tamoyilidir. Maqolada oilaviy qadriyatlarning zamonaviy jamiyatdagi tutgan o’rni va xavfsiz mahalla tizimini rivojlantirishdagi ahamiyati haqida so’z yuritiladi.

Kalit so’zlar: qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, mahalla, “men” timsoli, ta’lim-tarbiya, urf-odatlar, ota-ona va farzand munosabati.

Аннотация. Семейная ценность представляет собой структурно сложное явление, включающее в себя не только бытовое положение личности в семье, но и ценность соображений предпочтений, определяющих направленность и мотивацию семьи. Интерес к вопросу о ценностях, ценностных тенденциях и их интерпретации особенно остро проявляется в важные моменты истории.

Сложившаяся ситуация требует от каждого члена общества ответственности за свою судьбу, выбора той или иной системы ценностей и ценностных ориентаций. Обращение к ценностям – главная черта современности, важный принцип государственной политики в сфере образования. В статье говорится о роли семейных ценностей в современном обществе и их значении в развитии системы безопасной махаллы.

Ключевые слова: ценности, семейные отношения, махалля, образ «Я», воспитание, традиции, детско-родительские отношения.

Annotation. Family value is a structurally complex phenomenon that includes not only the everyday situation of the individual in the family, but also the value of considerations of preferences that determine the direction and motivation of the family. Interest in the question of values, value trends and their interpretation is especially acute at important moments in history. The current situation requires each member of society to be responsible for their own destiny, to choose one or another system of values and value orientations. Appeal to values is the main feature of modernity, an important principle of state policy in the field of education. The article talks about the role of family values in modern society and their importance in the development of a safe neighborhood system.

Key words: values, family relations, makhalla, self-image, upbringing, traditions, parent-child relations.

Jamiyatning o‘zgarishi va rivojlanishi, yangi qarashlar, o‘z navbatida, oilaviy qadriyatlar haqida yangi tushunchani shakllantiradi. Bugungi kunda ota-onalar va bolalarning axloqiy ustuvorliklari sezilarli darajada farq qiladi. Bolalarda bu konsepsiyaga munosabat yanada progressiv, ammo “nizoli” xarakterga ega. Bu tendensiya har bir keyingi yosh avlod avvalgisidan faqat eng zarurini olishi, unga o‘ziga xos, hozirgi paytda dolzarb, oilaviy urf-odat va an’analarni olib kirishi tufayli kuzatiladi. Albatta, XXI asr insoni uchun ishonch, sevgi, o‘zaro yordam, hurmat va mehr kabi tushunchalar asosiy bo‘lib qolmoqda. Lekin, afsuski, ular jamiyatdagi muammolardan kelib chiqqan turli omillar ta’sirida o‘z ahamiyatini “birmuncha” yo‘qotgandek ko‘rinish olmoqda [1].

Oila har doim insonning hayotiy qadriyatlari orasida eng muhim o‘rinlardan birini egallagan, ammo shunga qaramay, oilaning rivojlanishi va uning funksiyalarining takomillashishi bilan odamlarning unga nisbatan qadriyatli munosabati asta-sekin o‘zgarib bormoqda. Oilaviy qadriyatlar muammosiga oid manbalarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, oila eng qadimgi ta’lim-tarbiya muassasalaridan biri bo‘lib, unda shaxsning o‘z-o‘zini anglashi paydo bo‘ladi va shakllanadi, bolaning individualligi yo‘nalishlari, ehtiyojlari aniqlanadi. Bunga sabab sifatida sevgi, hurmat, g‘amxo‘rlik, muloqot, faollik aynan oilaviy muhitda tarkib topadi va bolaning xulq-atvori uchun motiv bo‘lib xizmat qilishi bilan bir qatorda, shaxsning hayotidagi muhim hodisalardan biri, ya’ni shaxs ijtimoiylashuvi mazkur “ulug‘ dargohda” sodir bo‘ladi [2].

Maktabning, ishning, do‘stlarning ahamiyatini kam baholamagan holda aytish mumkinki, bizning muvaffaqiyatimiz poydevori, birinchi navbatda, oilada qo‘yiladi va rivojlanadi. Aynan oila va mahalla insonga zamonaviy jamiyatda o‘zining munosib o‘rnini topishga yordam beradigan ma’naviy yo‘l-yo‘riq manbalari bo‘lib xizmat qilishi kerak. Oilalar va mahallalar o‘zgaruvchan dunyoda ko‘plab muammolarga duch kelishmoqda. Biz jamiyatga oila – mahalla hamkorligi haqidagi “kengaytirilgan” munosabatni o‘rnatishga bo‘lgan qat’iy urinishlarning guvohi bo‘lamiz.

Sotsiologik tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, yoshlar o‘rtasida oilaviy, milliy an’ana va urf-odatlar birinchi, hatto ikkinchi o‘rinda emas. Ularni ta’lim, martaba, do‘stlar bilan munosabatlar, sog‘lom

turmush tarzi ortda qoldirdi. An’anaviy oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylash uchun yosh avlodga birinchi navbatda, shaxsiy hayotiy tajribadan namunalar keltirish kerak. Agar kimdir bunday farovon muhitda o’smagan bo’lsa va tarbiya bilan chinakam mehribon oilaviy munosabatlarni o’ziga singdira olmasa ham, ongli yoshga yetib borishga harakat qilish va unga bo’lgan munosabat orqali bu dunyoni yaxshiroq va yorqinroq qilishga harakat qilish kerakligini aynan “mahalladoshlari” timsolida ko’rib, namuna olishi mumkin.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishishi bilanoq yurtimizda yangi demokratik islohotlarni boshlab berdi. Ularning tashabbusi bilan 2017-yil 3-fevraldagi “Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Farmoni ushbu tizimni rivojlantirishning yangi bosqichini boshlab berdi, mahalla instituti talablarga muvofiq ravishda takomillashmoqda [3]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida” 2020-yil 18 fevraldagi PF-5938-son Farmoni hamda “O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to’g’risida” 2020-yil 18-fevraldagi PQ-4602-son qarori qabul qilindi [4]. Ushbu Farmonlar asosidagi islohotlar bugungi kunda mamlakatimizda mahalliy institutlarining takomillashishida katta ahamiyatga ega.

O‘zbekistonning zamonaviy tajribasi, rivojlanishning tarixiy xususiyatlari, shuningdek, milliy va ma’naviy qadriyatlar, mahalliy urf-odatlar va an’analardan kelib chiqib, mahalliy ahamiyatga ega bo’lgan muammolarni hal qilishda fuqarolarning o’ziga xos mustaqil faoliyat instituti samaradorligini tasdiqlaydi. Qonuniylik, inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi, demokratiya, ijtimoiy adolat, mahalliy muammolarni hal qilishda mustaqillik, jamoatchilikning o‘zaro yordami, ijtimoiy sheriklik, mahalliy urf-odat va an’analarni hisobga olish – mana shu tamoyillar mahalla institutlarida milliy mentalitetimizdan kelib chiqib keng miqyosli demokratik o‘zgarishlarda muvaffaqiyatli ishtirok etmoqda.

Oila insoniyat tarixidagi eng muhim qadriyatlardan hisoblanadi. U faqat nasl qoldirish emas, balki insonlarni bir-biriga suyanib yashashi, o‘zaro fikrlashish, bugun va kelajak haqida qayg‘urish, ta’lim-tarbiya berish uchun ham noyob ijtimoiy tuzilmadir. Oila insonning “men”ligini anglatadi, yashashdan maqsadining kamol topishiga xizmat qiladi. Oila-nikoh munosabatlarini, urug‘ ichi munosabatlari va urug‘lararo munosabatlarni tartibga solish zaruriyati bilan yuzaga keladi. Oila jamiyatning tayanchi, uning birinchi va birlamchi yadrosi, zarrasidir. O’sib kelayotgan yosh avlodni mustaqil hayotga tayyorlaydigan betakror maktab hisoblanadi. O‘zligimizga qaytish, milliy urf-odatlarimizni e’zozlash, kattalarga hurmat va kichiklarga g‘amxo‘rlik, odamiylik, halollik, oliyjanoblik, mehr-oqibat singari asl insoniy fazilatlar aynan oila muhitida shakllanadi [5].

Oilaviy qadriyatlar qanday rivojlanadi? Bugungi kunda yaqin odamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni shartli ravishda zamonaviy hamda an’anaviyga bo‘lish mumkin va ular ba’zan bir-biriga zid keladi. Har bir inson munosabatlarni va nikohni qanday saqlab qolish haqida o‘z shaxsiy tushunchasiga ega. Oilaviy qadriyatlarning muhim xususiyatlaridan biri shundaki, ular umuminsoniy madaniyat tomonidan yaratilgan. Barcha insoniy xususiyat va fazilatlarni (psixologik, axloqiy, biologik) o‘zida mujassam etgan holda, ular axloqning asosi bo‘lib xizmat qiladi. L.I.Matveyeva oilaviy ta’lim qadriyatlarini belgilaydi, u ta’lim idealini aks ettiruvchi va oilaviy tarbiyaning maqsadlari, mazmuni, shartlari, vositalari va usullarini belgilaydigan ma’naviy-axloqiy ko‘rsatmalar

sifatida tushunadi. Biz olimning oilaviy qadriyatlarga taalluqli fikriga qo’shilamiz: demokratik asosda qurilgan oila; sevgi; bolaning huquqlari va uning shaxsining daxlsizligi; intizom; normal gigienik yashash sharoitlari; ota-onalarning ijobiy namunasi; ota-onalarning yaxshi umumiy ta’lim va pedagogik tayyorgarligi; ularning tarbiyaviy ta’sirining birligi, ongliligi va tizimliliigi; umumiy mehnat; umumiy dam olish; tabiat; o’yin; an’analar; folklor; san’at; milliy madaniyat shular jumlasidandir [6].

Oilaviy qadriyatlar, D.P.Nevodov ta’biriga ko’ra, oila a’zolari o’rtasida birlik va ma’naviy almashinuv vositasi bo’lib xizmat qiladi, ya’ni ular tufayli ijtimoiy tajriba avloddan avlodga o’tadi. O’zining butun faoliyati davomida oila instituti oila mavjud bo’lgan qadriyatlarni amalga oshirdi. Bular oila va nikohning umumiy qadriyatlari deb ataladi [7].

Oilani bir qator muhim funksiyalarni bajarishga chaqirilgan, ularning yetakchisi bolani dunyoga keltirish va tarbiyalash funksiyalari bo’lgan noyob jamoa deb hisoblab, O.A.Shekina insonparvarlik tamoyillariga asoslanib, oilaning asosiy ta’lim qadriyatlarini ko’rib chiqadi, ularga erishish keyingi ta’lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi [8].

Ilmiy-psixologik adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatdiki, oilaviy qadriyatlar – bu oila ichidagi munosabatlar, an’analar, oilaviy urf-odatlar, muloqot modellari va tashqi dunyoga munosabatga asoslangan ma’naviy-axloqiy ko’rsatmalar va munosabatlar tizimidir. Oilaviy qadriyatlar bolalarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirishda muhim rol o’ynaydi. Axloqiy va ma’naviy shaxsiy fazilatlar sifatida oilaviy qadriyatlar ijtimoiy xarakterga ega, ammo o’zlashtirish va namoyon bo’lish shakllarida individualdir. Ular shaxs hayotining barcha jabhalarini qamrab oluvchi xulq-atvorni tartibga soluvchi funktsiyani bajaradi. Tadqiqot muammosi bo’yicha adabiyotlarni tahlil qilish “oilaviy qadriyatlar” tushunchasiga aniqlik kiritish imkonini berdi. Bizning fikrimizcha, oilaviy qadriyatlar bu oila instituti, undagi nikoh va ota-ona va farzand munosabatlari haqidagi an’anaviy tushunchaga asoslangan, jamiyat tomonidan tan olingan, oila haqidagi dunyoqarash g’oyalari va axloqiy munosabatlar yig’indisi bo’lib, ular oilani tanlashga ta’sir qiladi, oilaning maqsadlari, oila hayotini tashkil etish usullari va uning a’zolarining o’zaro munosabatlari, jamiyatning madaniy va demografik takror ishlab chiqarishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy qadriyatlar, butun insoniyat madaniyati poydevorining tarkibiy qismi sifatida, ideal tarzda umuminsoniy qadriyatlarga va oila yashaydigan jamiyat qadriyatlariga muvofiq shakllanishi kerak. Bizning tushunishimizcha, bular sevgi, g’amxo’rlik, o’zaro tushunish, sadoqat, hurmat, rahm-shafqat, o’zaro yordam, samimiylik, ishonch va boshqalar kabi qadriyatlardir. Oilaviy qadriyatlarning vazifasi oilaning samarali faoliyatini ta’minlash va bolalarni tarbiyalashdan iborat. Bolaning oilaviy qadriyatlarni egallashi uning shaxsiyatining barcha sohalarini rivojlantirishning zaruriy sharti sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Ермолич С. Я. Методологические предпосылки формирования ценностных ориентаций у подростков // *Внешкольное воспитание*. 2007. – № 9. – С. 23-27.
2. Легенчук Д.В. *Нормативно-правовые основы социально-педагогической деятельности: учебное пособие*. – Москва, 2014. – 92 с.
3. Мирзиёев Ш.М. *Мы все вместе построим свободное, демократическое и просвещающее государство Узбекистан. Выступление на торжественной церемонии вступления в должность Президента Республики Узбекистан на совместном заседании палат Олий Мажлиса / Ш.М. Мирзиёев*. – Ташкент: Ўзбекистон, 2016. – 56 с.

4. <https://lex.uz/doss/3106223>.
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekistonda-mahalliy-institutlar-rivojlanishining-milliy-xususiyatlari>.
6. Матвеева Л.И. Развитие младшего школьника как субъект учебной деятельности и нравственного поведения. Изд.2-е доп. и перераб. – Москва: Цифра, 2009. – 126 с.
7. Неводова Д.П. О духовно-нравственном воспитании младших школьников в процессе организации внеурочной деятельности // Молодой ученый. 2016. – № 8. – С.25-27.
8. Щекина О.А. Воспитание в семье и школе: согласование ценностей. Системно-деятельностный подход в воспитании духовно-нравственное развитие и воспитание - главные приоритеты образования: материалы II межрегиональной конференции. – Санкт-Петербург: СПбАППО, 2010. – С. 46–50.

* * *

Xudoyorova Madina Xolmo‘min qizi,
*O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar
davlat qo‘mitasi huzuridagi “Oila va xotin-qizlar”
ilmiy-tadqiqot instituti doktoranti*

OILAVIY QADRIYATNI FARZANDLAR BAXTNI HIS QILISH JARAYONIGA TA’SIR SIFATIDA O’RGANILISHI

Anotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy qadriyatlarning shaxs psixologik xususiyatlariga ta’sir qilishi ochib berilgan. Bu psixologik xususiyatlar shaxsning jamiyatga moslashishida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, psixologik va subyektiv farovonlikning negizini hosil qiladigan muhim omil hisoblanishi misollar orqali keltirib o‘tilgan. Ushbu maqolada oilaviy qadriyat va oilaviy baxt haqida tasavvurlar paydo bo‘lishining psixologik xususiyatlari qaratilgan eksperimentlar ham keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: oila , baxt, qadriyat , psixologik farovonlik, baxtlilik darajasi, baxt indeksi, oilaviy qadriyatlar.

Аннотация. В данной статье раскрывается влияние семейных ценностей на психологические особенности человека. Эти психологические характеристики важны в адаптации человека к обществу и считаются важным фактором, составляющим основу психологического и субъективного благополучия. В данной статье также приводятся эксперименты, ориентированные на психологические особенности возникновения представлений о ценности семьи и семейном счастье.

Ключевые слова: семья, счастье, ценность, психологическое благополучие, уровень счастья, индекс счастья, семейные ценности.

Annotation. This article reveals the influence of family values on the psychological characteristics of a person. These psychological characteristics are important in the adaptation of a person to society and are considered an important factor that forms the basis of psychological and subjective well-being. In this article, experiments focused on the psychological characteristics of the emergence of ideas about family value and family happiness are also cited.

Key words: family, happiness, value, psychological well-being, level of happiness, happiness index, family values.

O‘zbekiston Respublikasida ma’naviy yuksak inson va uning jamiyat taraqqiyotida tutgan o‘rni beqiyos. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so‘ng oila farovonligini ta’minlash hukumatimiz faoliyatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Buning uchun oilaning mustahkamligi farovonligi va barqarorligini ta’minlash bilan bog‘liq barcha masalalarni o‘zida mujassam etgan muhim ishlar amalga oshirildi. Har bir inson borki, baxtli, farovon yashashni maqsad qilib qo‘yib unga intilib yashaydi. Baxt va qadriyat tushunchalari bir-biriga bog‘liqligi ko‘plab tadqiqotlarda sinab borilgan. Xo‘sh, bu tushunchalarning asl ma’nosi qanday?

Qadriyat bu – voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma’naviy ahamiyatini ko‘rsatish uchun qo‘llanadigan tushuncha. Inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsalar, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma’rifat, haqiqat, yaxshilik, go‘zallik, moddiy va ma’naviy boyliklarning, an’ana urf-odat va boshqalarning qadriyati hisoblanadi. Insoniy qadriyatlar ta’lim va ibrat orqali avloddan avlodga yetkaziladi. Bolalar uyda va maktabda o‘rganishadi, lekin ular o‘zlarining kattalarga taqlid qilishadi, shuning uchun kuchli qadriyatlarga ega uyda aytish va qilingan narsalar o‘rtasida adekvatlik bo‘lishi kerak. Qadriyatlar shundan so‘ng shakllanadi. Shakllangan qadriyatlar – odamlar vaziyatlarni, narsalarni, harakatlarni yoki voqealarni baholaydigan e’tiqod yoki idealar.

Ushbu baholashdan biror-bir narsa yaxshi yoki yomon, kerakli yoki istalmagan holda qaror qilinadi. Qadriyatlar odamlar hayoti davomida qabul qilingan qarorlari va xatti-harakatlariga ta’sir qiladi. Masalan, agar inson “do‘stlarini” qadrlasa, shuning uchun u do‘stlarning qadr-qimmatiga ega. U do‘stlari bilan ko‘proq vaqt o‘tkazishga qaror qiladi va boshqa narsalarga nisbatan unga ko‘proq ahamiyat beradi.

So‘zlashuvda, insonlar tilida “qadriyat” so‘zi ijobiy ma’noga ega. Agar kimdir “qadriyatlarga ega” deb aytsa, demak, ularda hurmat, kamtarlik, qat’iyatlilik, halollik yoki boshqa ijtimoiy ijobiy deb hisoblangan xususiyatlar mavjud. Bunday ijobiy xususiyatlarga ega bo‘lgan insonlar odatda 80-90% o‘zlarini baxtli his qiladilar va subyektiv psixologik farovonlikka erishgan insonlardir. Oilaviy qadriyatlar bu ma’lum bir oilada saqlanadigan qadriyatlar. U avloddan avlodga o‘tib kelayotgan e’tiqodlardan kelib chiqqan. Masalan, ota-onalar oiladagi qat’iyatlilarning hurmatini yoki oilaviy munosabatlarini qadrlashlari mumkin. Masalan, oilaviy birikma qariyalarga hurmat, do‘stlik, halollik, birdamlik, samimiylilik kabi qadriyatlar, albatta, oilada shakllanadigan va mustahkamlanadigan qadriyatlardir.

Bunday oilaviy qadriyatlarga ega shaxslarda shaxslararo munosabatlarni yaxshi yo‘lga qo‘yish o‘z oilasi, ishi va majburiyatlariga mas’uliyat bilan yondashadigan shaxslar bo‘ladi. Natijada ular ko‘p mehnat va o‘z ustida ishlash kabi ijobiy ko‘nikmalarni yaxshi yo‘lga qo‘ygan bo‘lib, ular oilaviy va kasbiy uchrasa ham, o‘z bilim salohiyati va mehnati bilan tez qaror qabul qilib bunday muammolardan oson chiqib ketadi. Hayotda tartibli oila avval kasbiy faoliyatida faqat oldinga ijobiy o‘zgarishlar mavjudligi uchun ham bunday shaxslarda psixologik va subyektiv farovonlik yuqori darajada bo‘ladi. Yuqorida keltirilgan sabablar natijasiga ko‘ra ham aytishimiz mumkinki, oilaviy qadriyatlari yaxshi va mustahkam shakllangan insonlarda baxt indeksi, albatta, yuqori bo‘lib, ijobiy xususiyatlarga egaligi bilan asoslanadi.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, **“Biz uchun muqaddas bo‘lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik, xotirjamlik, ahillilik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish, ma’naviy-ma’rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to‘ldirishdan**

iborat bo’lmog’i zarur”. Darhaqiqat, asrlar davomida o’z e’tirofini topgan va diniy-axloqiy qadriyatlar darajasiga ko’tarish oilaviy munosabatlarda halol yashash, mehnat qilish, farzand tarbiyasi ijtimoiy hayot tarzini rivojlantirish manbayidir. Sharqona tarbiyada shaxsning umummadaniy dunyoqarashlari shakllanishining asosi oiladan boshlanadi.

Inson farzandlari ota-onadan genetik meros oladi. Shundan so’ng oila, ya’ni “millat sharafigi” yuqori martabaga ko’taradigan zamin-u vosita hisoblangan muhitda shakllanadi. Oilada farzand tuyg’ularining o’ziga xos xususiyatlari, insoniy fazilatlari vujudga keladi, shaxs shakllanadi. O’z navbatida, oilaviy munosabatlar madaniyati shaxs kamolotiga ta’sir etuvchi birinchi omil bo’lib, oilaviy muhitning ham jismonan ham ma’nan sog’lom bo’lishi jamiyat taraqqiyotiga, undagi mavjud muammolarni hal etishga ijobiy yoki salbiy ta’sir etmasdan qolmaydi. Ijobiy oila muhitida shakllangan farzandlarda psixologik farovonlik, ya’ni baxtni his qilish darajasi yuqori bo’lib, ular o’z subyektiv farovonligini tahlil qila oladigan, muhokamada yorita oladigan, jamiyat rivojiga ulkan hissa qo’shib, baxtiyor hayot kechiradigan insonlar bo’lib yetishadi. Salbiy oila muhitida shakllangan insonlarda, albatta, o’z qadriyatlari ham bo’lmay, ular boshqa insonlar qadriyatlariga to’g’ridan to’g’ri ko’r-ko’rona ergashishdir. Qilayotgan ishlarining asl maqsadlarini anglamaydigan natijada o’z hissiyotlarga asli begona bo’lib, chinakam baxtli va farovon shaxs xususiyatlardan uzoqlashgan shaxslar bo’lib qoladi.

Shunday ekan, bugungi kunda oilaviy qadriyatlarni to’g’ri shakllantirishimiz, ertangi kunimizda bizga qanot bo’lib, uzoq va yorqin kelajakka olib boradigan yoshlalarimizning baxtlik darajasiga ulkan parvoz bo’lib xizmat qilishini unutmagan holda harakat qilishimiz kerak. Buning uchun oilaviy qadriyatni ota-onalar va farzand o’rtasida targ’ib qiluvchi innovatsion mobil ilovalar hamda kichik amaliy kurslar tashkil qilish maqsadga muvofiq. Mobil ilova o’yin tariqasida bo’lib to’liq tushuncha olishga amaliyot bo’lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, oilaviy qadriyatlar psixologik xususiyatlar shakllanishiga psixologik xususiyatlar esa subyektiv farovonlik paydo bo’lishiga, subyektiv farovonlik baxtni his qilish darajasiga ta’sir etib, bular shunday bir zanjirni tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. *Narbayeva T.K. Mustahkam oila – millat tayanchi. “Bolalar va yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda oilaning o’rni”. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. – Toshkent, 2018-yil 15-noyabr. – B. 5.*
2. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-3808 sonli qarori.*
3. *<https://minikor.ru>*
4. *gujum.uz/O‘zbekiston*

* * *

Akbarova Marg’uba Adilovna,
Andijon davlat universiteti, “Fuqarolik jamiyati
nazariyasi” kafedrası o’qituvchisi

“XAVFSIZ MAHALLA” TAMOIYILINI JORIY ETISHDA OILA VA MAHALLANIG MUHIM VAZIFALARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizimda yoshlar bilan ishlash masalalari, mazkur o’ta ma’suliyatli ishda oila va mahallaning muhim vazifalari yuzasidan fikr-mulohazalar o’z ifodasini topgan.

Kalit so’zlar: obod va xavfsiz mahalla, ijtimoiy-ma’naviy muhit, sog’lom oila – sog’lom jamiyat, udumlar, urf-odatlar va an’analar, oilada sog’lom muhit, huquqiy tarbiya, tashabuskorlik, mehnatsevarlik, milliy g’urur, vatanparvarlik, milliy odob, baynalmilallik.

Аннотация. В данной статье высказываются вопросы работы с молодежью в новой системе, основанной на принципе «Благополучная махалля», мнения о важных задачах семьи и махалли в этой высокоответственной работе.

Ключевые слова: благополучная махалля, социально-духовная среда, здоровая семья – здоровое общество, традиции, обычаи и традиции, здоровая среда в семье, правовое воспитание, инициатива, трудолюбие, национальная гордость, патриотизм, национальная порядочность, интернационализм.

Annotation. This article expresses the issues of working with youth in the new system based on the principle of «Prosperous mahalla», opinions on the important tasks of the family and the mahalla in this highly responsible work.

Key words: prosperous mahalla, social and spiritual environment, healthy family - healthy society, traditions, customs and traditions, healthy environment in the family, legal education, initiative, diligence, national pride, patriotism, national decency, internationalism.

Bugungi kunda mamlakatimizda aholi osoyishtaligini ta’minlash, oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish, nuroniylar ijtimoiy faolligini oshirish, mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari roli va mavqeyini yanada mustahkamlash masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Buni birgina Prezidentimiz tomonidan “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Farmoni qabul qilingani ham mahalla tizimini tubdan yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan muhim hujjatlardan biri deb baholash mumkin.

2020-yil 18-fevral kuni qabul qilingan “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoniga muvofiq, har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etildi. Ushbu hujjat bilan O’zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi hamda uning Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tuman (shahar) bo’linmalari tashkil etildi.

Farmonga muvofiq, har bir mahallada “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etilib, mazkur tamoyilning to’laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko’maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o’rnatish vazirlikning asosiy vazifa va faoliyat yo’nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bunda, eng avvalo, “Sog’lom oila – sog’lom jamiyat” g’oyasini hayotga tatbiq etishga yo’naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko’maklashishni tashkil etish; xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, muammolarini o’z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo’lgan va og’ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko’rsatish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Shu bilan bir qatorda, xotin-qizlarning bandligini ta’minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ayollarni, ayniqsa, qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish masalalari ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur hujjatda belgilab berilgan bu kabi ustuvor vazifalar partiya va uning joylardagi barcha bo’g’inlari oldida ham ulkan mas’uliyat yuklaydi.

Partiya fraksiyasi a’zolari mahalla tizimi bilan hamkorlikda “Har bir oila – tadbirkor”, “Yoshlar – kelajagimiz”, “Hunarmandchilik” dasturlarining to’liq ijrosini ta’minlashda faollik ko’rsatadi va bu borada deputatlik nazoratini yo’lga qo’yadi.

Mazkur hujjat bilan Oliy Majlis palatalari va qator vazirliklarning 22-mart sanasi “Mahalla tizimi xodimlari kuni” deb e’lon qilinishi to’g’risidagi takliflari ma’qullandi. Shu kunlarda parlamentda “Mahalla tizimi xodimlari kunini belgilash to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Qonuni loyihasi ishlab chiqilayotgan ham bu yo’nalishda qo’yilgan yana bir ahamiyatli qadam bo’ldi.

Bundan ko’zlangan maqsad mahalla instituti va mahalla tizimi xodimlari faoliyatiga keng jamaotchilik e’tiborini jalb etish hamda ularning obro’si va mavqeyini yanada mustahkamlashdan iboratdir.

Jamiyatda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilining to’laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko’maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomlashtirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o’rnatish vazirlikning asosiy vazifa va faoliyat yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Ma’lumki, mahalla kishilarning tarixan shakllangan yagona maqsad bilan yashab, faoliyat ko’rsatadigan makoni hisoblanadi. U O’zbek xalqining turmush tarzi, ruhiyati, ijtimoiy hayotining o’ziga xos xususiyatlarini aks etiruvchi, milliy an’analarni, urf-odatlarini, axloqiy ma’naviy qadriyatlarini avlodlardan avlodga yetkazuvchi muqaddas maskan bo’lib kelgan. Mahalla insonlarning millati, yoshi, jinsi, dini, irqi tili, e’tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat’i nazar ularni ezgulik yo’lida jipslashtiruvchi va birlashtiruvchi katta oila hisoblanadi. Bu oila insonlarning bir-biriga bo’lgan o’zaro hurmati, muhabbati, mustahkam do’stligi asosida yashaydi, faoliyat ko’rsatadi.

Oila va mahalla har tomonlama bir-birlari bilan bog’liq. Zotan mahalla oilalardan tashkil topadi. Farzandlar oila bag’rida kamol topgani kabi oila ham mahalla ichida ravnaq topadi, nurli kelajak sari intiladi. Kerak bo’lsa, mahalla oilaning eng yaqin maslahatchisi, tog’day tayanchidir. Sharq xalqlari, chunonchi, O’zbek xalqi shu narsani biladi, teran ma’no mazmunini yaxshi tushunadi. Darhaqiqat, Sharq xalqlari uchun muhim xususiyat bu ularning xursandchilik kunlari ham, boshga

ish tushgan onlarda ham bir-biriga hamdard va hamnafas bo‘lishdir. Insonlar o‘rtasidagi bunday bog‘liqlik va hamjihatlikning muhim vositasi mahalladir. Yosh avlodning ma’naviy tarbiyasida oila va mahallaning o‘rni beqiyos ekanligi, ular o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni yanada kuchaytirish va takomillashtirish zarurligi oydinlashmoqda.

Yosh avlodni tarbiyalashda oilaning vazifalari:

- oilada sog‘lom muhitni yaratish, milliy ruh va turmush tarzini hisobga olish, farzandlar uchun ota-ona har tomonlama ibratli bo‘lishi, farzandlarning ota-onaga, Vatanga muhabbat tuyg‘usini shakllantirish, o‘zaro g‘amxo‘r bo‘lishni ta’minlash;
- oilada huquqiy tarbiyani yaxshilash, oila a‘zolarining o‘z huquq va burchlarini anglab yetishlarini va ularga rioya qilishlarini ta’minlash;
- farzandlarga chuqur dunyoviy bilim asoslarini berish, ularni ma’rifatli va ma’naviyatli kishilar qilib yetishtirish;
- bolalarning ma’naviy barkamol va jismonan sog‘lom bo‘lishlari uchun iqtisodiy va ijtimoiy muhitni yaratish;
- bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish, istiqloq g‘oyalari va milliy tafakkurga sadoqat ruhida tarbiyalash;
- bolalarning bo‘sh vaqtlarini pedagogik nuqtayi nazardan kelib chiqib mazmunli tashkil qilish, ularga qo‘shimcha ta’lim berish;
- farzandlarida mavjud bo‘lgan iste’dod kurtaklarini rivojlantirish uchun zarur sharoitlarini yaratish;
- o‘z farzandarimizning uy, mahalla, davlat va jamiyat oldidagi burchlarini to‘la ado etishlari uchun oilada mas’uliyatli bo‘lish;
- ota-onalar o‘zlarining pedagogik va psixologik bilim saviyalarini doimo oshirib borish;
- bolalarda tejamkorlik va ishbilarmonlikning ma’naviy axloqiy tomonlarini shakllantirish;

Yoshlarni tarbiyalashda mahallaning vazifalari:

- mahalla faollari tomonidan tarbiya muassasalari bilan birgalikda ta’lim-tarbiya jarayonida amalga oshirilishi kerak bo‘lgan masalalarni muhokama qilishda qatnashishi va oqilona yechimlarini topishda faollik ko‘rsatish;
- ma’nan nosog‘lom oilalarni mahalla yig‘inlarida muhokama qilish, ularga nisbatan jamoatchilik choralarini ko‘rish;
- mahalla hududidagi o‘quv-tarbiya muassasalariga iqtisodiy va ijtimoiy yordam ko‘rsatishni qo‘llab-quvvatlash;
- ota-onalar orqali talabalarga tashabbuskorlik, mehnatsevarlik, milliy g‘urur, vatanparvarlik, milliy odob, baynalmilallik kabi xislatlarini singdirishni har tomonlama rag‘batlantirish;
- yoshlarning diniy mazhablar va sektalar, aqidaparastlikning mohiyatini to‘g‘ri anglab yetishiga ota-onalar orqali ta’sir ko‘rsatish, ulug‘ ajdodlarimizning tarbiyaviy o‘gitlarini singdirib borishga jamoatchilikni safarbar qilish;
- turli jamg‘armalar, xotin-qizlar qo‘mitalari, turli jamiyat birlashmalari va ijodiy uyushmalarning yoshlarni milliy istiqloq g‘oyalari asosida tarbiyalash ishiga, muammoli masalalarning yechimini topishga faol jalb qilish;
- mahalla hududidagi ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarning imkoniyatlarini o‘quv-tarbiya muassasalari moddiy-texnik negizini mustahkamlashga jalb qilishga ko‘maklashish;

- mahalla hududida o‘quv-tarbiya muassasalari bilan birgalikda turli ko‘rik-tanlovlar, sport musobaqalari, anjumanlar, bayram va bellashuvlar tashkil qilish, turli yo‘nalishlarda iqtidori bo‘lgan yoshlarni ijtimoiy va moddiy jihatdan qo‘llab-quvatlash;
- ta’lim va tarbiya berishda ijobiy natijalarga erishayotgan namunali oilalar hayoti tajribasini ommalashtirib, mahalla hududida “oila saboqlari” mashg‘ulotlarini tashkil qilish;
- mahallada istiqomat qilayotgan xalq ustalari, san’atkorlar, ziyolilar va barcha ijod ahlining imkoniyatlaridan foydalanib turli to‘garak faoliyatini tashkil qilish;
- yoshlarda O‘zbekistonga, uning tabiatiga muhabbat, tarixiga qiziqish, milliy urf-odatlarimizni asrab-avaylash, mamlakatimiz rivojiga o‘z hissasini qo‘shish, mahalla obodonligi, aholi uchun javobgarlik hissinini shakllantirish;
- huquqiy, ma’naviy, ma’rifiy, tarbiyaviy, ijtimoiy tushunchalar berish uchun uy bilan hamkorlikda turli tadbirlarni amalga oshirish;
- turarjoylarda, mahallalarda olib borilayotgan barcha tarbiyaviy, ma’naviy, ma’rifiy, madaniy-ommaviy va sport tadbirlari markazi mahalla bo‘lishiga erishish.

Yuqorida ko‘rsatilganidek, mahalla azaliy udumlar, urf-odatlar va an‘analarga tayangan holda ulkan ma’naviy tarbiya vazifasini bajaradi. Keksalarning pand-nasihati, kattalarning shaxsiy ibrati, jamoaning hamjihatligi orqali odamlar ongiga ezgulik g‘oyalari singdirilib boriladi.

Mahallada kuchli ta’sir kuchiga ega bo‘lgan jamoatchilik fikri mahalla ahlining, ularning xulq-atvorini, o‘zaro munosabatlarini adolat va ma’naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi.

Mahallada keng jamoatchilik o‘rtasida g‘oyaviy-mafkuraviy, ma’naviy-ma’rifiy ishlarni samarali yo‘lga qo‘yish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Ayniqsa, har bir kishi qalbida milliy qadriyatlar, mehr-oqibat, hamjihatlik, insoniylik, el-yurt sha’ni uchun kurash, o‘zaro yordam kabi fazilatlarining tarkib topishida mahallaning o‘rni beqiyos.

Yoshlarimizning ma’naviy yetuk bo‘lib yetishishida oila va mahalla birday mas’ul. Buning uchun, birinchi navbatda, ota-ona, mahalla har jabhada yoshlarga ibrat, o‘rnak bo‘lishi lozim. Yoshlarni ma’naviy tarbiyalashda oila va mahalla o‘zaro hamkorlikda faoliyat ko‘rsatsa, bu ikki tarbiya maskani tarbiya ishida katta samaradorlikka erishishi mumkin. Oilada yoshlar tarbiyasini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishda mahallalarning o‘rni kattadir. Chunki mahalla kishilarni birlashtiradigan, ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma’rifiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan jamoa vazifasini bajarib kelgan.

Har bir oila biron-bir tadbir o‘tkazmoqchi bo‘lsa, avvalo, mahalla bilan maslahatlashishga, turli xil muammolarni shu yerda hal qilishga harakat qilganlar. Shuning uchun ham yillar davomida mahallalarda yangi yangi ma’naviy, ilmiy qadriyatlar vujudga kelgan, shakllangan va rivojlangan, xalqimizning turmush tarziga singib borgan. Ana shu ma’noda mahalla yoshlarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash mahallaning obodligi va xavfsizligiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-apreldagi 228-son [qarori](#).
2. Raximov S., Hayitov I., (2018). *Saboq mahalladan boshlanadi*. – Toshkent, – 102 b.
3. Raximov S. (2018). *Oila, mahalla va komil inson. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish jarayonida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari mavzusida vazirlik miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman*. – Toshkent, – B. 140-142.

4. Raximov S., Ziyayev F. Tarbiyada keksalarning o’rni. – Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi nashiriyot-matbaa ijodiy uyi. – 79 b.
5. Raximov S., Hayitov I., Umarov S. Yoshlarda ma’naviy axloqiy tarbiyani shakllantirishda mahallaning o’rni. Harakatlar strategiyasini amalga oshirish jarayonida ma’naviy-ma’rifiy ishlarning o’rni mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent, – B.123-124.

* * *

Jurakulov Jamol Komilovich,
Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi huzuridagi
Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: jurakulovjamol904@gmail.com

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA XAVFIZ MAHALLA, INSON MA’NAVİY-AXLOQIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA OILAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada axborotlashgan jamiyatda xavfsiz mahalla, inson ma’naviy-axloqiy xavfsizligini ta’minlashda oilaviy qadriyatlardan foydalanish ochib berilgan. Shuningdek, jamiyatda axborotni qayta ishlash, axborotni olishda ma’naviy-axloqiy xavfsizligi bilan bog’liq tushunchalarning xususiyatlari, axborot almashinuvi haqida fikir-mulohazalar yotitilib berilgan.

Kalit so’zlar: axborot, shaxs, jamiyat, milliy-ma’naviy xavfsizlik, ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash, ma’naviy saviya.

Аннотация. В данной статье мы раскрываем использование семейных ценностей в обеспечении безопасной махалли, морально-нравственной защищенности человека в информационном обществе. Также приводятся особенности понятий, связанных с обработкой информации, морально-этической безопасностью при получении информации, мнениями об обмене информацией.

Ключевые слова: информация, человек, общество, национально-нравственная безопасность, обеспечение нравственной безопасности, нравственный уровень.

Annotation. In this article, we reveal the use of family values in ensuring a safe neighborhood, moral and moral security of a person in an information society. Also, features of concepts related to information processing, moral and ethical safety in receiving information, and opinions about information exchange are given.

Key words: information, person, society, national-moral security, provision of moral security, moral level.

Bu murakkab sharoitda yetti marta emas, yetmish marta o’lchab ish tutishimiz kerak. Bugun xalqimiz bir mushtdek jips. Hamma o’z sohasida mamlakat rivojiga hissa qo’shmoqda. Mo’tabar faxriylarimiz katta hayot tajribasi bilan yo’l-yo’riq ko’rsatmoqda. Omilkor tadbirkorlar, dehqon va fermerlar, ishchi-muhandislar mamlakatimiz taraqqiyotiga beqiyos hissa qo’shmoqda. Ilm-fan, ta’lim-tarbiya, tibbiyot, madaniyat, adabiyot va san’at, sport sohasi vakillari yurtimizning intellektual va ma’naviy salohiyatini yuksaltirish yo’lida fidoyilik namunasini ko’rsatmoqda.

“Mahallaga tushib, ishlarni manzilli tashkil etish davlat idoralari faoliyatining mezoniga aylandi. Mahalla faollari bu islohotlarga qanot bo’lmoqda. Xotin-qizlar yurtimizdagi demokratik jarayonlarning, xalqchil islohotlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisiga aylanib borayotir”, – dedi davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev¹²⁶. Mahalla azaldan tarbiya maskani, mehr-oqibat, ahillik va totuvlik o’chog’i bo’lib kelgan. Mustaqillik yillarida mahallaning nafaqat shakli, balki, mohiyati ham o’zgardi, vakolat hamda vazifalari ko’lami kengaydi. Bugungi kunda ushbu yo’nalishda fuqarolar bilan ishlashning yangicha tizimi yaratilib, hayotga muvaffaqiyatli tatbiq etilmoqda. Mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirish borasida ulug’vor maqsad va vazifalar ifodasi – 2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “Inson qadri uchun” tamoyili barcha islohotlarning bosh mezon sifatida belgilangani bejizga emas.

Darhaqiqat, islohotlar inson qadri uchun xizmat qilsagina, hayotiy ahamiyat kasb etadi. Inson qadr-qimmatiga esa, eng avvalo, mahallada namoyon bo’ladi. Mahalla – aholiga, oilalarga eng yaqin tuzilma. Hurmatli Prezidentimizning “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” 2022-yil 1-martdagi Farmoni mahallani haqiqiy islohotlar markaziga aylantirish bo’yicha yangi bosqichga asos soldi. Mazkur Farmon bilan Mahalla va oilani qo’llab-quvvatlash vazirligi Mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash vazirligiga aylantirildi. Mahallalarda “Bir nuroniy – o’n yoshga mas’ul” tamoyilini qaror toptirishda tashabbuskorlik ko’rsatib kelayotgan, ishsiz, tarbiyasi og’ir yoshlar bilan ishlashda faol nuroniylar moddiy va ma’naviy qo’llab-quvvatlanmoqda.

E.Yusupov shunday yozgan: “Ma’naviyat, – deydi, – jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan madaniyatning insoniyat, shaxs ongida ifodalanishidir. Madaniyat mazmuni jihatidan nihoyatda keng bo’lib, har bir tarixiy davrdagi ma’naviyat uning barcha tomonlarini qamrab ola olmaydi”¹²⁷. “Ma’naviyat bu ilmiy, aqliy, axloqiy, mafkuraviy fazilatlar yig’indisi bo’lib, dunyoviy va diniy qarashlarni inson miyasidagi (ongi) aksi hisoblanadi”¹²⁸. Bu milliy manfaat tizimli, yaxlit, umuminsoniy, yagona ma’naviy xavfsizlikka tegishli bo’lib, jamiyatning madaniy, diniy, ilmiy-ma’rifiy, axborot, mafkuraviy, psixologik xavfsizligini o’z ichiga oladi.

Shu boisdan ham ma’naviy xavfsizlik faqatgina diniy yoki madaniy xavfsizlik bilan bog’liq emas. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev: “Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og’inmasdan, qat’iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko’taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo’lib, dunyo miqyosida o’z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo’sh kelmaydigan insonlar bo’lib kamol topishi, baxtli bo’lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”¹²⁹, – deb ta’kidlaganlar. Milliy-ma’naviy xavfsizlik – bu jamiyatning zamonaviy ma’naviyatini, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini, an’anaviy ma’naviy qadriyatlarni (axloq, aql, go’zallik), ayniqsa, shaxsni himoya qilish, guruh va jamoatchilik ongini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish holatidir.

P.N.Bespalenko “ma’naviy xavfsizlik – bu uning ma’naviy, axloqiy va g’oyaviy izchilligi, asosiy maqsadlar va qadriyatlarning salohiyati, individual, guruh va shaxsiy manfaatlarining mutanosibligi,

¹²⁶ <https://president.uz/uz/lists/view/5475>

¹²⁷ Юсупов Э. Маънавий камолот омиллари. – Тошкент: ТошДУ, 1995. – 12 б.

¹²⁸ Юсупов Э. Ҳадисларда дунёвий ва диний ғояларнинг боғлиқлиги. //Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. 1994 . 5-сон. – 17 б.

¹²⁹ Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: Ўзбекистон: НМИУ, 2016. – Б. 14.

siyosiy muassasalar, mafkura va madaniyatdir”¹³⁰. Milliy-ma’naviy xavfsizlik obektlariga milliy ong, jamiyat hayotining umumiy an’analari, davlatning tashqi va ichki siyosatini qo’llab-quvvatlashda namoyon bo’ladigan millatning ma’naviy-psixologik birligi kiradi. Milliy-ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash faqat davlat idoralari va organlarining vakolati emas. Uning subyektlariga vatanparvar fuqarolar va jamiyat institutlari, ommaviy axborot vositalari ham kiradi. Milliy-ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash jamiyatning barcha vatanparvar kuchlari va faol ziyolilarining maqsadli faoliyati bo’lib, uning maqsadi millat ma’naviy qadriyatlarini asrab-avaylash va boyitishdir. Bu xizmat ijtimoiy masalalar har tomonlama va tizimli o’rganilsagina, samarali bo’ladi.

Taniqli faylasuf olim S.Otamurotovning fikricha, “Milliy-ma’naviy xavfsizlik deganda, milliy ma’naviyatning barqaror taraqqiy qilishi uchun shart-sharoit, vaziyat, imkoniyatlarning mavjudligi, uning o’ziga xosligiga zid bo’lgan turli ma’naviy, ruhiy, axloqiy va estetik tahdidlardan himoyalanganligi va milliy ma’naviyatning umummilliy taraqqiyotining tabiiy ehtiyoji va amaliyotiga aylanganlik salohiyatini tushunish mumkin”¹³¹. Ma’naviy xavfsizlik obyekti – bu odamlarning dunyoni, tabiatni va ijtimoiy hayotni idrok etishdagi his-tuyg’ulari va yo’nalishlaridan iborat.

Ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak: 1) o’zbek tilining rivojlanishi, jahon tillari qatoriga kiritilishi, sivilizatsiya tiliga aylanishi; 2) madaniy, ma’naviy-axloqiy, tarixiy an’analarni saqlash va rivojlantirish; 3) aholini ma’naviy tarbiyalash asosida davlat siyosatini amalga oshirish. “Ma’naviyat, – deb yozadi A.Erkayev, o’z fikrini to’ldirib, – millatning asrlar davomida shakllangan, ildizlari uning tarixiy tajribalari va ijtimoiy madaniy rivojlanishi bilan uzviy bog’liq bo’lgan ichki (aqliy) intellektual va sobit hissiy (ematsional) dunyosidir”¹³². Boshqa joyda u: “Ma’naviyat insoniy fazilatlar bilan birga, “ma’naviy madaniyat” deb atalmish dunyoviy ilm-fan, falsafa, axloq, huquq, adabiyot va san’at, xalq ta’limi, ommaviy axborot vositalari, urf-odatlar, an’alar hamda din va diniy marosimlar va hokazo, diniy san’at kabi boshqa ko’plab tarixiy va zamonaviy qadriyatlarni ham qamrab oladi”¹³³, – deb yozadi. Ma’naviyatning uch xil tabiiy tizimi va tarkibiy qismlari mavjud:

- 1) ratsionallik (haqiqat va yolg’onni aniqlashda bilimlar tizimi);
- 2) axloq (yaxshilik va yomonlikni aniqlashda qadriyatlar tizimi);
- 3) go’zallik (go’zallik va xunuklikni belgilashdagi didlar tizimi).

Ma’naviyat ongga asoslanadi. Ong – aql (aql) va hislar (axloq, go’zallik) mevasi. Agar inson ongi aql (ratsional) va hissiyotlarga (irratsional) asoslanib, ijobiy yoki salbiy tomonga o’zgarsa, ma’naviyat ijobiy-konstruktiv yoki salbiy-buzg’unchi yo’nalishda rivojlanishi mumkin. Maxsus ong holati tufayli insoniyat qiyinchiliklarni yengib, aql bovar qilmaydigan sur’atlarda rivojlanish tubsizligiga erishadi.

Shunga qaramay, biz insonni ma’naviy stressga duchor qilish orqali uning konstruktiv-ijodiy ruhidan mahrum qilish, undan g’ayriijtimoiy maqsadlarda foydalanish jarayonlariga guvoh bo’lyapmiz. Jamiyat ma’naviyatiga asosiy tahdid milliy mentalitetga yot bo’lgan ma’naviy qadriyatlarni (mentalitet, ruh tuzilishi, tafakkur tarzi, ma’naviy xulq-atvor) singdirishdir. Xalqlar va davlatlarning azobi odatda ularning ma’naviyatini yo’q qilish, jamiyat ongiga yot g’oyalar va

¹³⁰Беспаленко П. Н. Духовная безопасность современной России и поиски общенациональной идеологии / П. Н. Беспаленко // Научные ведомости Белгородского государственного университета. 2009. – № 7. – С. 215-224.

¹³¹С.Отмуротов. Глобализм и миллий-маънавий хавфсизлик. –Тошкент: “Ўзбекистон» НМИУ, 2013. – Б. 188.

¹³²Эркаев А. Маънавият – устун йўналиш. // Иқтисод ва ҳисобот. – 1996. 2-сон, – Б 20-22.

¹³³Эркаев А. Маънавият – миллият нишони. – Тошкент: Маънавият, 1999. – 28 б.

qadriyatlarning kirib kelishi va ularga erishishdan boshlanadi. D.V.Zerkalov: “Ma’naviy xavfsizlik bu ijodiy ma’naviy hayot va sog’lom ijtimoiy hamda axloqiy rivojlanish uchun qulay shart-sharoitlarni ta’minlaydigan jamoat hayoti subyektlari o’rtasidagi munosabatlar tizimidir”¹³⁴, – degan bo’lsa, A.Xvilya-Olinter bir vaqtning o’zida bir nechta quyidagi qo’shimcha ta’riflarni taqdim etadi.

Uning fikriga ko’ra, “ma’naviy xavfsizlik bu: 1) ijodiy ma’naviy hayot va to’g’ri ma’naviy rivojlanish uchun qulay sharoitlarni ta’minlaydigan ijtimoiy hayot subyektlari o’rtasidagi munosabatlar tizimi; 2) shaxs, oila, jamiyat va davlatning hayotiy ma’naviy manfaatlari va ehtiyojlarini himoya qilish holati; shaxs, oila, jamiyat va davlatning ijobiy ijodiy ma’naviyatni saqlash va rivojlantirish qobiliyatidir”¹³⁵. Shu boisdan ham “Ma’naviyat” asosiy tushunchalar lug’atida “ma’naviy xavfsizlik – inson, xalq va jamiyat a’zolarini ma’naviy xurujlar, g’oyaviy tahdidlardan himoyalash tizimini ifodalovchi tushuncha. Ma’naviy xavfsizlik milliy xavfsizlikning tarkibiy qismi sifatida umummilliy manfaatlarni himoya qilishga yo’naltirilgan faoliyatdir”¹³⁶, – deb ta’rif berilgan.

Bugungi axborot tizimi juda murakkab va sintetik, shuning uchun u ba’zan inson omilidan tashqari tahdidlarni keltirib chiqaradi. Fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, loqaydlik va qaramlikni yengish, uchrayotgan muammolarni kamaytirish uchun faxriylar ta’siri, tarbiyasi, jamoatchilik nazorati juda zarur. Internetni o’chirish yoki ma’lumotni taqiqlash bilan muammoni hal qilib bo’lmazligi aniq. Demak, ongi va dunyoqarashi endi shakllanayotgan navqiron avlodning ma’naviy dunyosi daxlsizligini himoya qilish oldimizda turgan eng muhim vazifalardan biridir.

Axborotlashgan jamiyatda ichki siyosiy barqarorlikni yanada himoya qilish va mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirish maqsadida milliy o’zlikni anglash bo’yicha samarali chora-tadbirlar kompleksini ishlab chiqish zarur bo’lib, ulardan ba’zilarini aytib o’tamiz:

1. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va mustahkamlash bo’yicha o’rta muddatli milliy dasturni ishlab chiqish.

2. Yana bir muhim omil – bu davlat ta’lim tizimini rivojlantirish va takomillashtirishdir.

3. Milliy o’zlikni anglash haqidagi kitoblar, rivoyatlar, mutafakkir va adiblarning asarlarini nashr etish hamda ularni ko’chma usulda mamlakatimizdagi barcha kutubxonalarga tarqatish.

Jamiyatga doimo zarur bo’lgan narsa milliy o’zlikdir, chunki davlatning yaxlitligi jamiyatdagi millat va ziyolilarning fuqarolik o’ziga xosligiga bog’liq. Milliy o’zlikni anglash avlod (xalq)ning ma’naviy darajasidan kelib chiqadi, ma’naviy darajasi orqali namoyon bo’ladi va amalga oshiriladi. Avlodning ma’naviy saviyasi milliy tarbiya, diniy savodxonlik, tarixni bilish, intellektual faollik, madaniyat, qobiliyat, san’at, bilim, mehnatsevarlik asosida ko’rinadi.

Ma’naviy saviyasi yuqori bo’lgan jamiyatda millatning fuqarolik va shaxsiy o’ziga xosligi, uni qo’llab-quvvatlovchi ziyolilar saqlanib qoladi. Aksincha, xalqning ko’zi poraxo’rlik va poraxo’rlikka o’rganib qolgan muhitda fuqarolik o’zligi u yoqda tursin, milliy o’zlik ham bo’lmaydi. Joriy yilda JSST o’z joniga qasd qilish darajasi eng yuqori 10 ta davlat ro’yxatini tuzib chiqdi. Aniqlandiki, qo’shni Qozog’iston ushbu ro’yxatning 4-pog’onasida joylashgan, Markaziy Osiyo bo’yicha ro’yxatda esa O’zbekiston Qozog’istondan keyingi ikkinchi o’rinda bormoqda. O’z joniga qasd qilganlarning asosiy qismi 14 – 19 yoshdagi o’spirinlar hissasiga to’g’ri keladi. Ko’plab davlatlardan farqli o’laroq, Qozog’istonda yosh avlodning o’z joniga qasd qilish holati har yili avvalgi davr

¹³⁴Зеркалов Д.В. Духовная безопасность. Монография. – К.: Основа, 2012. – 1118 с.

¹³⁵Хвилья-Олинтер А. И. Духовная безопасность и духовное здоровье человека, семьи, общества. – Москва, «Даръ», 2008.

¹³⁶Маънавий хавфсизлик // Маънавий асосий тушунчалар изоҳли луғати. – Тошкент: Ғ.Ғулом, 2009. – Б. 404.

bilan taqqoslaganda 23% oshib bormoqda. Maktabdagi bezorilik, qo’rqitish va qiynoqqa solish bu holatlarning asosiy sabablari bo’lmoqda. Ajablanarli tomoni, o’z joniga qasd qilayotganlarning 70% sog’lom bo’lib, ularning aksariyati qishloqlarda yashagan¹³⁷.

Ulug’vor voqealar, suhbatlar yurtimiz muammosini hal etmasligini anglash vaqti keldi. Shuning uchun biz bu masalani davlat darajasida hal qilishimiz kerak. Ba’zilar “bizda ham maktablarda psixologlar bor”, deb ta’kidlashi mumkin. Birinchidan, maktablarda bolalar xatti-harakatlaridagi o’zgarishlarni doimiy kuzatib borish, ularni ochiq suhbatga chorlab, sabablarini o’rganishga majbur bo’lgan psixologlar yetishmaydi, mavjud bo’lsa ham, bilim va ko’nikmalari talabga javob bermaydi. Bir so’z bilan aytganda, bu ish ortda qolayotgani rost.

Yoshlar salomatligiga zarar yetkazuvchi ma’lumotlar haqida: o’z joniga qasd qilish usullari, giyohvand moddalarni iste’mol qilish va sotib olingan joy, pedofiliya, ekstremistik mazmun, qimor o’yinlari, millatchilik ramzlarini targ’ib qilish, uchinchi shaxslarning intellektual huquqlarini buzuvchi kontent, tamoyilni buzuvchi ma’lumotlar shaxsiy ma’lumotlarni qayta ishlash, ruxsat etilmagan ommaviy tadbirlarni o’tkazish. Virtual dunyo odamlarga qo’shimcha harakat erkinligiga ega bo’lish va real hayotda cheklangan his-tuyg’ularni, fikrlarni ifodalash imkonini beradi.

Zamonaviy ommaviy axborot vositalarining yoshlarga ta’siri bugungi kunda alohida tashvish uyg’otmoqda. Jamiyatni qamrab olgan zo’ravonlik to’lqini, tajovuzkorlikning kuchayishi, an’anaviy umumiy insoniy qadriyatlarning zaiflashuvi, yoshlarda ma’naviy-axloqiy yo’nalish va ma’naviyat yetakchilarining yetishmasligi, ta’sirchanlikning pasayishi – bularning barchasi desak, mubolag’a bo’lmaydi. Ommaviy kommunikatsiyaning hozirgi holati bilan bog’liq.

Ruhij jihatdan beqaror yoshlar buzg’unchi xususiyatga ega veb-saytlarga kirsa, u yerda targ’ib qilinayotgan qarashlar ta’sirida faol ishtirok etadi va buni kundalik hayotining bir qismiga aylantiradi. Eng muhimi, tajovuzkor yoki xavfli xarakterdagi media-kontentni to’g’ri tanlash, tan olish va ba’zi hollarda tanqidiy baholay olishdir. Masalan, “Buyuk Britaniyada media-ta’lim sohasidagi pedagogik strategiyaga ko’ra, o’qituvchilar, birinchi navbatda, shaxs shaxsini, ijodiy va kommunikativ qobiliyatlarini, shuningdek, ommaviy axborot vositalarini tanqidiy fikrlash, tushunish, tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan”¹³⁸. Shuningdek, Amerika Psixiatriya Assotsiatsiyasi ma’lumotlariga ko’ra, kuniga ikki soatdan ortiq kompyuterda o’ynash kompyuterga qaramlik sifatida tan olinadi.

Mamlakatimizning yanada taraqqiy etishi bevosita yoshlarga bog’liq ekan, yoshlarning ma’naviy saviyasi, savodxonligini alohida ta’kidlash zarur. Biz ommaviy axborot vositalarining yoshlarga ta’siri muammosiga oilada e’tibor qaratishimiz, salbiy axborot ta’sirini kamaytirish yo’llarini oila misolida o’rganishimiz kerak. Aks holda, navqiron avlodimizning hayotiy qarashlari to’g’ri shakllanmaydi, turmush tarzi ham qoniqarli bo’lmaydi. Yoshlarda, eng avvalo, sog’lom turmush tarzi, yuksak intellektual salohiyat, mehr-oqibat, odob-axloq kabi fazilatlarini oilada shakllantirish zarur. Shu bilan birga, Internetdan kerak bo’lganda foydalana olish madaniyatini shakllantirishni ham oiladan boshlanishini ko’p o’ylash kerak.

Hech kimga sir emaski, o’z-o’zini identifikatsiya qilishda tanlash erkinligi ma’lum chegaralar, oila, jamiyat, davlat va boshqalar tushunilmaganda allaqachon tahdidlarni keltirib chiqaradi. Ammo o’ziga xoslik inson uchun bu o’ylangan tanlovni qilish uchun uzoq yo’lni anglatadi.

¹³⁷ <https://zamin.uz/jamiyat/43361-usmirlar-nega-uz-joniga-qasd-qiladi.html>

¹³⁸ Белинская Е., Жичкина А. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004.

Bu etnik, diniy, sivilizatsiya, milliy va nihoyat, fuqarolik, o’zligini anglash bosqichlarini yengib o’tish ancha murakkab jarayonni o’z ichiga qamrab oladi. Bu o’z ildiziga, xalqiga, millatiga, madaniyatiga sadoqat tuyg’usini bildiradi. Har bir yangi avlod milliy g’oya va o’zgaruvchan siyosiy voqelikdagi o’ziga xos belgilarni anglashga harakat qiladi.

Zero, yurtimizda xavfsizlik va barqarorlikning ta’minlanishi bugun hayotimizdan har qancha shukrona yetishimizni anglagan holda tinch va osoyishta hayotimizning qadriga yetsak, o’z navbatida, barcha Vatandoshlarimizni erkin va obod Vatanda qanday go’zal, shirin, osuda hayot kechirayotganimiz barchamizni mamnun etadi. Muhtaram Prezidentimiz ta’kidlaganidek, “Biz uchun yagona mafkura – bu O’zbekistonning taraqqiyoti, O’zbekistonning ravnaqi, O’zbekistonning dunyoda hech kimdan kam bo’lmasligidir”.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O’zbekiston”, 2015.
2. Белинская Е., Жичкина А. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004.
3. Ochildiyev A. Milliy g’oya va millatlararo munosabatlar. – T.: «O’zbekiston» 2004.
4. <https://zamin.uz/jamiyat/43361-usmirlar-nega-uz-joniga-qasd-qiladi.html>
5. https://uza.uz/uz/posts/covid-19-pandemiyasi-davrida-yapon-ayollari-orasida-oz-zhoniga-qasd-qilish-darazhasi-oshdi_355413?q=%2Fposts%2Fcovid-19-pandemiyasi-davrida-yapon-ayollari-orasida-oz-zhoniga-qasd-qilish-darazhasi-oshdi_355413
6. Зеркалов Д.В. Духовная безопасность. Монография. – К. : Основа, 2012. – 1118 с.
7. Д.В. Духовная безопасность. Монография. – К. : Основа, 2012. – 1118 с.
8. Хвеля-Олинтер А. И. Духовная безопасность и духовное здоровье человека, семьи, общества. – М., «Даръ», 2008.
9. Ma’naviy xavfsizlik // Ma’naviyat asosiy tushunchalar izohli lug’ati. – Toshkent: G’G’ulom, 2009. – B. 404.
10. Erkayev A. Ma’naviyat – millat nishoni. – Toshkent: Ma’naviyat, 1999.- 28 b.
11. Otamurotov S. Globallashuv va milliy-ma’naviy xavfsizlik. –Toshkent: “O’zbekiston» NMIU, 2013. – B. 188.
12. Беспаленко П. Н. Духовная безопасность современной России и поиски общенациональной идеологии / П. Н. Беспаленко // Научные ведомости Белгородского государственного университета. 2009. № 7. С. 215-224.
13. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.- Toshkent, O’zbekiston: NMIU, 2016. 14-b.
14. Yusupov E. Hadislarda dunyoviy va diniy g’oyalarning bog’liqligi // O’zbekistonda ijtimoiy fanlar: – 1994 . №5. – 17 b.
15. Yusupov E. Ma’naviy kamolot omillari. – Toshkent: ToshDU, 1995.-12 b.
16. <https://president.uz/uz/lists/view/5475>
17. Erkayev A. Ma’naviyat – ustun yo’nalish. // Iqtisod va hisobot. – 1996. №2, – 20-22 b.

* * *

Qurbonova Dilnoza Toxirovna,
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
“San’atshunoslik va madaniyatshunoslik”
kafedrası tadqiqotchisi (PhD)

MAHALLADA SOG‘LOM OILA MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLARNING O‘RNI

Annotatsiya. Mazkur maqola mahallalarda yoshlarning ma’naviy axloqiy tarbiyasi jarayonida ayollarning ijtimoiy faoliyatiga urg‘u berilgan. Oila va milliy qadriyatlarning uyg‘unligini ta’minlashda ayollarning o‘rni haqida so‘z yuritiladi. Mahallalarda sog‘lom oilani shakllantirishga doir taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: oila, xotin-qizlar, ijtimoiy, qadriyat, bandlik, mahalla, an’ana, tarbiya.

Аннотация. В данной статье делается акцент на общественной деятельности женщин в процессе духовно-нравственного воспитания молодежи в махаллях. Обсуждается роль женщины в обеспечении гармонии семейных и национальных ценностей. Предложения и рекомендации по построению здоровой семьи давались в махаллях.

Ключевые слова: семья, женщина, социальная ценность, занятость, махалля, традиция, воспитание.

Abstract. This article focuses on the public activities of women in the process of spiritual and moral education of young people in the neighborhoods. The role of women in ensuring the harmony of family and national values is discussed. Suggestions and recommendations for building a healthy family in the neighborhood were given.

Key words: family, woman, social value, employment, neighborhood, tradition, education.

“Ayollarimiz hayotiy muammolarni, oila va mahalladagi o‘tkir masalalarni, ularni bartaraf etish yo‘llarini jamiyatning tomir urishini boshqalardan ko‘ra yaxshiroq biladilar. Ular o‘zlarining mehribonligi, yuksak mas’uliyat tuyg‘usi, mehnatsevarligi bilan barchaga o‘rnak bo‘la oladilar”.

Sh.Mirziyoyev

Boy ilmiy madaniy merosimiz, qadimiy urf-odat hamda an’analarimizdan ayonki, har qanday zamon va makonda ham oila biz uchun muqaddas qadriyat sanalgan. Binobarin, tarbiyaviy, ma’naviy ma’rifiy, ruhiy axloqiy, iqtisodiy huquqiy munosabatlarga asoslangan ijtimoiy birlik hisoblanmish oila qanchalik mustahkam bo‘lsa, jamiyat ham shunchalik barqaror taraqqiy etishini ajdodlarimiz juda yaxshi anglab yetishgan. Shu bois ota-bobolarimiz oilaga juda katta e’tibor bilan qarashgan.

Har bir oilaning sog‘lom bo‘lishi, ularda ijobiy psixologik iqlimning hukm surishi, mana shu muhitda dunyoga kelib, shaxs sifatida shakllanib, so‘ngra o‘zi yashayotgan davlatning fuqarosi

sifatida o‘z davlatining iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti taraqqiyotini ta’minlovchi, hal qiluvchi omil bo‘lgan inson kamolotiga oilaning o‘rni beqiyosdir.

Oilaning mustahkamligi jamiyatning iqtisodiy-siyosiy, milliy xavfsizligini, uning ravnaqini belgilovchi omil hisoblanadi.

E’tirof etish lozimki, ma’naviy yetuk oila ma’naviyati yuksak jamiyatning tayanchi sifatida qadrlanadi.

Alloma va mutaffakkirlar ham baxtli, tinch oila qurish, oila baxtini saqlab qolish, turmush qiyinchiliklarini yenga bilish hamda farzandlar tarbiyasi ayollarga xos xususiyatlar va ularga amal qilish kabi o‘gitlarni meros qilib qoldirganlar. Ular qoldirgan ta’limotlarining bugungi kunda ham ahamiyati beqiyosdir.

Buyuk mutaffakkir Alisher Navoiyning “Mahbub ul qulub” asarida ayollarning oiladagi o‘rni haqida quyidagi fikrlar berilgan. “Agar kelin yaxshi bo‘lsa, barcha holatlarda senga hamdam bo‘ladi. Uyning osoyishtaligi ham, xonadon orastaligi ham undandir. Oqila bo‘lsa, ro‘zg‘orda intizom bo‘ladi, uy anjomlari tartibda va saranjom bo‘ladi” [1].

Tarixga nazar solsak, XIX asr oxiri va XX asr boshlarining yetakchi ma’rifatparvarlari M. Behbudiy, A. Fitrat, A. Avloniy xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rni borasida keng fikrlar bildirganlar. Xususan, “Oilani asosini to‘g‘ri qurmasdan va yosh avlodni to‘laqonli to‘g‘ri yo‘lda tarbiyalamasdan turib, jamiyatni isloh qilish, uning rivojini taraqqiyot sari yo‘naltirish mumkin emas”. “Oxir-oqibatda millat taqdiri uning oilasining holatiga bog‘liq” [2: 9 b]. Ushbu g‘oyalar Fitratning “Oila” asarida o‘z ifodasini topgan.

O‘tmishdagi bobolarimiz qoldirgan meros, madaniy boyliklar, mumtoz qadriyatlarni hurmat qilish, ularni o‘rganish, ular zamirida bu tamoyilning asosiy jihatlaridir. Har bir millatning tili, qadriyatlari, urf-odatlar, an‘analarni hurmat qilishni ta’minlash milliy istiqloq mafkurasining amal qilishida umuminsoniy andozalar namoyon bo‘lishi uchun asoslar yaratadi. Demak, O‘zbek xalqining milliy xususiyatlarida:

1. *Oila – muqaddas tushuncha.* Oila qurish o‘ta mas’uliyatli ish. “Oila eskilik unsuri emas”. U muqaddas, oilada millat kelajagi mujassam. Yoshlarni tarbiyalashda kamolga yetkazish, ilm-hunar berish, uyli-joyli qilish – aksariyat oilalarning eng oliy maqsadidir.

2. *Mahalla – o‘z-o‘zini boshqarishning O‘zbek xalqi yaratgan eng katta yutug‘i, oqilona shaklidir.* Mahalla – tarbiya maskani, har bir oilaga tayanch va suyanch ekanligi ko‘pchilikka ayon.

3. *Qo‘ni-qo‘shnichilik munosabatlari* uzoq tarixga ega bo‘lib, asrlar davomida bu borada muayyan qadriyatlar shakllangan. “Yon qo‘shnim – jon qo‘shnim”, “Hovli olma qo‘shni ol”, “Uzoqdagi qarindoshdan yaqindagi qo‘shni afzal” va h.k.

4. *Keksalarga hurmat* – inson hayotiy tajribasi davomida shakllangan qadriyat. Qariyalarni e‘zozlash, keksalarga hurmat ehtirom, mehr-muruvvat ko‘rsatish insoniy fazilatdir. Bularsiz milliy g‘oyamizni tasavvur eta olmaymiz.

5. *Ayol zotiga ehtirom* – jamiyatning yarmidan ko‘pini tashkil etadigan xotin-qizlarga bo‘lgan munosabatning eng yuqori cho‘qqisidir. Demokratiyaning eng muhim yutug‘i – har ikki jinsning teng huquqli va erkin bo‘lishini ta’minlashdir...

6. *Onaga bo’lgan hurmat va sadoqat* – eng oliy qadriyatdir. Shuning uchun Vatanga, milliy tilga nisbat berilganda ona nomi qo’shiladi. Milliy g’oya onalar uchun, jamiyatdagi barcha ayollar uchun farovon hayot, go’zal turmush yaratishni maqsad qilib, xotin-qizlarning erkinligi va o’z qadriyatini anglab yetishiga, o’z salohiyat va imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga sharoit yaratishni bosh g’oyasida mujassamlashtirgan. Demak, milliy qadriyatlar insonning inson sifatida o’zini anglashi, o’z-o’zini himoya qila olishi, erishgan zafar yo’li va mag’lubiyatlari sitamli damlarining yodnomalaridir.

Har qaysi millatning o’ziga xos ma’naviyatini shakllantirish va yuksaltirishda, hech shubhasiz, oilaning o’rni va ta’siri beqiyosdir. Chunki insonning eng sof va pokiza tuyg’ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari birinchi galda oila bag’rida shakllanadi [3, 52]. Darhaqiqat, xalqimizning “Qush uyasida ko’rganini qiladi”, degan dono maqoli bejizga aytilmaganiga aminmiz.

Vatan oila deb atalmish qo’rg’ondan boshlanadi. Demak, oilaning poydevori mustahkam bo’lsa, jamiyat ham mustahkam poydevorga ega bo’ladi.

O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 14-bobi aynan “Oila” deb nomlanadi. Unda to’rtta modda mavjud. Bu moddalarda ham milliy, ham umuminsoniy qadriyatlar mohiyati aks etgan [4, 21].

Biz oilani ilk tarbiya o’chog’i sifatida e’tirof etamiz. Mana shu oilaning ustuni tarbiyalanuvchilarini boshqaruvchi zot – Ona! Albatta, ona yaratganning buyuk mo’jizasidir, chunki ona avlodlar davomiyligini, oila tinchligini ta’minlaydi, barkamol avlodni tarbiyalaydi, kelajakni yaratadi.

Oilada sog’lom muhitni yaratish, farzand tarbiyasi, burch va mas’uliyat kabi muqaddas tushunchalarni bolalar ongiga singdirib borish, eng avvalo ayol zimmasiga tushadi.

Ayollar jamiyatning yetakchi kuchlaridir. Zero, ayol kelajak avlodni vatanparvar, ilmparvar, oilaparvar shaxs sifatida tarbiyalovchi hamda yuksak ma’naviyat, ilm va savod, ro’zg’or yuritish, muomala madaniyati kabi bir qator e’zozli qadriyatlarimizning saqlovchisidir.

Oila tinchligi – jamiyat tinchligi. Ushbu qo’rg’onning mustahkamligiga har birimiz bevosita mas’ulmiz. Zotan, oila – jamiyat poydevori. Bu borada, davlatimiz rahbarining shaxsan tashabbusi bilan xotin-qizlarning hayotda o’z o’rnini topishi, ularning huquqlarini himoya qilish hamda oiladagi o’rnini yanada mustahkamlash borasida qator-qator farmon, qarorlar hayotga tatbiq qilindi. Bu borada yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida” farmoni qabul qilinib, quyidagi asosiy masalalar ko’ndalang qo’yildi:

- jamiyatda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilining to’laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko’maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog’lomashtirishda fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o’rnatish;

- oila institutini mustahkamlash bo’yicha, eng avvalo, “Sog’lom oila – sog’lom jamiyat” g’oyasini hayotga tatbiq etishga yo’naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish, notinch va muammoli oilalarga manzilli ko’maklashishni tashkil etish;

- xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlashga doir davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta’minlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi roli va faolligini oshirish, xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta’minlash;

– xotin-qizlarning muammolarini o‘z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo‘lgan va og‘ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga, shu jumladan, nogironligi bo‘lgan ayollarga ijtimoiy huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko‘rsatish;

– xotin-qizlarning bandligini ta’minlash mehnat sharoitlarini yaxshilash, xotin-qizlarni ayniqsa qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish masalalarida har tomonlama manzilli qo‘llab-quvvatlash [5].

Ushbu Farmonni qabul qilishdan asosiy maqsad xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta’minlashni sifat jihatdan yangi boqichga olib chiqib, ularning oila va jamiyatdagi o‘rni hamda mavqeyini mustahkamlash, salohiyatini to‘la namoyon etishi, oilalardagi ijtimoiy ma’naviy muhitni yanada sog‘lomlashtirishga xizmat qiladi. Hukumat tomonidan chiqarilayotgan qaror va farmoyishlarda ayollar, oilalar, farzandlar manfaati hamisha ustuvor bo‘lib kelmoqda.

Darhaqiqat, oilaning barqarorligi bu jamiyat barqarorligidir. Inson borki, yaxshi hayot kechirishga intilib yashaydi. Bugungi kunda oilaning ma’naviy-axloqiy asoslarini takomillashtirish va madaniy manfaatlarini ta’minlash borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bularning barchasi oilani mustahkamlash, uning moddiy ahvolini yaxshilash, barkamol avlodni tarbiyalash uchun zarur shart-sharoit yaratish maqsadi sari yo‘naltirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-81 sonli Farmoni qabul qilindi [6]. Ushbu Farmon yurtimizda xotin-qizlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, oila mustahkamligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarning yana bir muhim bosqichini boshlab berdi. Zero, inson qadrini ulug‘lash, avvalo, ayolga hurmat va ehtirom, mo‘tabar onalarimizni e‘zozlash, munis opasingillarimizni qadrlash orqali ro‘yobga chiqadi, desak, ayni haqiqatni aytgan bo‘lamiz.

Oilaning ma’naviy axloqiy kamol topishi, uning yo‘nalishlari va ustuvorliklarini hamda oilada xotin-qizlarning tutgan o‘rni mutaxassislar va jamoatchilikning diqqat-e’tiborida turgan muammolardan ekanini hisobga olib, quyidagi takliflarni berish mumkin:

- oila va bolalar bilan ishlashda madaniy tarbiya xususiyatlariga e’tibor berish;
- mahallada ota-onalarning mafkuraviy pedagogik, psixologik bilim saviyasini oshirib borish;
- xotin-qizlarga nisbatan barcha shakldagi kamsitish va zo‘ravonlikka yo‘l qo‘ymaslik;
- mahalla fuqorolar yig‘inida psixologik treninglar tashkil etish va unga aholini qiziqtirish.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, har qanday millat taraqqiyotining negizida – oila, ayol yotadi. Shu bois ham Prezidentimiz tomonidan bildirilayotgan yuksak ishonch va e’tiborga munosib bo‘lgan holda, yurtimiz ravnaq topishida ulushlarini qo‘shib, vazifalariga mas’uliyat bilan yondashish har bir xotin-qizlarning muqaddas burchidir. Zero, jamiyatimizda oila va ayollar masalasi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, doimo e’tiborga molik masala sifatida qaralmoqda.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. *Navoiy Alisher. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: Sano-standart, 2018. – 192 b.*
2. *Fitrat A. Oila. – Toshkent: 2016. – 144 b.*
3. *Karimov I. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 174 b.*
4. *O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2014. – 76 b.*

5. Jamiyatda ijtimoiy ma’naviy muhitni sog’lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo’llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni // Xalq so’zi. – 2020-y. 20-fev.
6. “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo’llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-81-sonli Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/>

* * *

Bozorova Go’zal Samandarovna,
Toshkent tibbiyot akademiyasi
Termiz filiali davolash yo’nalishi
IV bosqich talabasi

SOG’LOM VA BARKAMOL AVLODNING SHAKLLANISHIDA OILA, MAHALLA VA JAMOAT TASHKILOTLARINING O’RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurt kelajagiga mas’ul bo’lgan ma’nan boy va teran aqlga ega bo’lgan yoshlarni shakllantirishda oila, mahalla va jamoatchilikning mas’uliyati va ularning yosh avlod tarbiyasidagi burch va vazifalari hamda boshqa dolzarb masalalar xususida ilmiy-tahliliy mulohazalar bildirilgan. Taqdim etilayotgan maqola turli soha mutaxassislari hamda keng jamoatchilikka mo’ljallangan.

Kalit so’z: maqola, oila, mahalla, jamoatchilik, tarbiya, yosh avlod, burch.

Аннотация. В данной статье приведены научно-организационные размышления о задачах и долге в воспитании молодого поколения, а также и об ответственности семьи, махалли и общественности в формировании молодежи будущего страны. Предоставляемая статья предназначена широкой общественности, а также специалистам различных сфер.

Ключевые слова: статья, семья, махалля, общественность, воспитание, молодое, поколение, долг.

Annotation. This article represents the science analytical ideas according to the responsibility of the future of the family, community in the development of highly intellectual young generation, who is in charge of the future of the country and other important issues. The presented article is aimed for the specialists of different branches and all levels of community.

Key words: article, family, neighborhood, community moral, education young generation, duty, responsibility.

Mamlakatimizda yoshlarimizning jismoniy sog’lom, ma’naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega bo’lgan, vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun mas’uliyatni o’z zimmasiga oladigan shaxs qilib tarbiyalash yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy ustuvor yo’nalishi hisoblanadi.

Oila, mahalla va jamoat tashkilotlari sog’lom va har tomonlama barkamol avlodni shakllantirish uchun qonunchilik va normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish, bu borada qulay tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan yangi qoida me’yorlarni ishlab chiqishi lozim. Sog’lom bolaning dunyoga kelishi masalasiga sog’lom va ahil oilaning mevasi sifatida qarab, oilada

o‘zaro hurmat va mehr-muhabbat, yuksak axloqiy va ma’naviy qadriyatlar muhitini shakllantirish, yosh oilalarning oyoqqa turib olishi uchun moddiy yordam ko‘rsatish, onalik va bolalik muhofazasini ta’minlash, ona va bolaning salomatligini mustahkamlash, ayollarning o‘z qobiliyati va imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi, ularning ro‘zg‘or tashvishlarini yengillashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish kerak.

Biz sog‘lom bolani shakllantirishda ta’lim-tarbiya tizimi va sportning rolini kuchaytirishimiz, maktabgacha ta’lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirishimiz, ularni yuqori malakali va tajribali pedagoglar bilan ta’minlashimiz, boshlang‘ich ta’limning sifatini oshirishimiz, bolalarni maktabga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilashimiz, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etishimiz, sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib etishimiz, bolalar, ayniqsa, qiz bolalar o‘rtasida jismoniy tarbiya va sportga mehr uyg‘otish bo‘yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirishimiz lozimdir.

Sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishda davlat va jamiyat tomonidan ko‘rsatiladigan yordam va madadni kuchaytirishimiz, mazkur jarayonlar uchun mas’ul bo‘lgan sog‘liqni saqlash, ta’lim, madaniyat, ijtimoiy muhofaza muassasalarida zamonaviy talablarga javob beradigan shart-sharoitlarni yaratishimiz, ularni rivojlantirishga yo‘naltiriladigan mablag‘lardan samarali foydalanishimiz sog‘lom bolani tarbiyalash bo‘yicha ilg‘or xalqaro tajribani keng ko‘lamda o‘rganishimiz va amalda joriy etishimiz zarur.

Sog‘lom bolani, ayniqsa, qiz bolalarni tarbiyalab voyaga yetkazishda, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni egallashi uchun ularga ko‘mak berish, bolalarni turli to‘garaklarga jalb etish, tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha mahalla va boshqa jamoat tuzilmalarining rolini oshirish, huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, oilalar va jamiyatda o‘zaro hamjihatlik, tinchlik va osoyishtalikni mustahkamlash, kam ta’minlangan oilalarga moddiy va ma’naviy yordamni o‘z vaqtida va manzilli ko‘rsatish borasida mahalla va boshqa jamoat tuzilmalarining mas’uliyatini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Birinchi yurtboshimiz I.Karimov aytganlaridek, “Farzandlarimiz bizdan ko‘ra kuchli, bilimli va albatta, baxtli bo‘lishlari shart”.

Sohibqiron bobomiz Amir Temur ham o‘g‘il uylantirishda kelin tanlashni, farzand tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko‘targan ham bejiz emas. Davlatning qudrati – sog‘lom fikrli, bilimli, axloq-odobli, xalq, millat, Vatan taqdiri uchun jonni tikkan insonlar qo‘lida.

Bugungi davr yoshlari uchun oilasi, millati, xalqi, Vatani taqdiri, buguni va ertasi uchun fidoyilik ko‘rsatish eng oliy qadriyat hisoblanadi. Yangi asr yoshlari bilan, eng avvalo, tarbiya obyekti emas, balki subyekti sifatida munosabatda bo‘lmoq biz kattalarning jamiyat oldidagi burchimizdir. Ular bilan tengdosh, hamfikir, yaqin hamdard sifatida muloqotda bo‘lish, ularning o‘y va fikrlarini, oilada va atrof-muhitda bo‘layotgan voqea va hodisalarga shaxsiy qarashlarini eshitish, inobatga olish, jamiyatimiz uchun erkin fikrli avlodlarni tarbiyalab borishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, iqtidorini yuzaga chiqarish, qobiliyatini toblash maqsadida ko‘rsatilayotgan mehr va e‘zoz shu aziz Vatanning musaffo osmoni, zilol suvi, beqiyos imtiyoz-u imkoniyatlaridan bahramand bo‘lib, umrguzaronlik qilayotgan har bir kishini elim deb, yurtim deb yonib yashashga undayveradi. Mamlakatimizda navqiron avlodni yuksak salohiyat va puxta bilim sohibi etib tarbiyalash maqsadida jahon andozalariga mos ta’lim maskanlari, san’at va sport inshootlari qurilib, foydalanishga topshirilmoqda.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro’yxati:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” – Toshkent: O’zbekiston, 2008. – B.32.
2. Oila va jamiyat 9-1161-son, 5-mart 2014-yil.
3. Ismoilov M.N. “Bolalar va o’smirlar gigiyenasi”.
4. “Sog’lom avlod uchun” jurnali 2014-yil.

* * *

Xoliqova Gullola Yoqub qizi,
Toshkent pediatriya tibbiyot institutining
2-Pediatriya ishi va tibbiy biologiya fakulteti
4-bosqich 409-guruh talabasi

QADRIYAT BESHIGI – XAVFSIZ MAHALLA YOXUD OILA

Annotatsiya. Azal azaldan mahalla milliy qadriyatlar, an’ana va urf-odatlar shakllangan va yuzaga kelgan maskan hisoblangan. Bu maskanda ahillik va hamjihatlik, keksalarga hurmat-u yoshlarga izzat, muhtojlarga muruvvat ko’rsatish kabi ko’plab ibratli milliy va diniy qadriyatlar hukmron bo’lgan. Eng asosiy odob beshigi deb ham mahallani aytsak, sira mubolag’a qilmagan bo’lamiz, ammo bugungi kundagi mahallalarga bo’lgan e’tibor kuchayyaptimi yoki aksincha? Bugungi kunda e’tibor markazida turgan ushbu qadriyatlar maskani, aslida, qay ahvolga kelib qoldi. Ushbu maqolada shular haqida so’z yuritilgan.

Kalit so’zlar: mahalla, insonparvarlik, hamjihatlik, ma’naviyat, ma’rifat, bunyodkorlik, urf-odatlar, qadriyatlar, jamiyat, millatparvar.

Аннотация. Маҳалла испокон веков считался местом, где формировались и зарождались национальные ценности, традиции и обычаи. В этом месте преобладали многие образцовые национальные и религиозные ценности, такие как согласие и солидарность, уважение к пожилым и честь к молодым, доброта к нуждающимся. Мы не преувеличим, если скажем, что маҳалла – это колыбель нравов, но растет ли сегодня внимание к маҳалле или наоборот? Что стало с этим местом ценностей, которое сегодня находится в центре внимания. О них было бы уместно рассказать в этой статье.

Ключевые слова: маҳалля, человечество, солидарность, духовность, просвещение, творчество, традиции, ценности, общество, патриотизм.

Annotation. From time immemorial mahalla has been considered a place where national values, traditions and customs were formed and born. Many exemplary national and religious values prevailed in this place, such as harmony and solidarity, respect for the elderly and honor for the young, kindness to those in need. We will not exaggerate if we say that the mahalla is the cradle of morals, but is attention to the mahalla growing today or vice versa? What has become of this place of values, which is now in the spotlight. It would be appropriate to talk about them in this article.

Key words: mahalla, humanity, solidarity, spirituality, education, creativity, traditions, values, society, patriotism.

Mahalla obod bo’lsa, yurt obod bo’ladi. Mahallada o’zgarish bo’lsa butun jamiyat o’zgaradi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “Mahalla asrlar osha milliyurf-odat va an’analarimizni bezavol saqlab, xalqimiz uchun ezgulik va tarbiya beshigi, yaxshi qo’shnihilik va

hamjihatlik maskani bo‘lib kelmoqda. Biz mahalla deganda, dunyoda kamdan kam uchraydigan, insonni jamiyat bilan uyg‘un bo‘lib yashashga o‘rgatib, bag‘rikenglik ruhida tarbiyalaydigan, xalq bilan davlat o‘rtasidagi ishonchli ko‘prik vazifasini bajaradigan noyob tuzilmani tushunamiz”. Haqiqatdan ham, bugungi kunda jamiyatimiz uchun mahallaning o‘rni kattadir. Yoshi kattalar yaxshi biladi: mahallaning har bir shaxsga, u kim va qanday lavozimda bo‘lishiga qaramasdan, ta’sir kuchi katta edi.

Mahalla bilan, unda shakllangan urf-odatlar bilan hisoblashmaslik mumkin emas edi. Boshqacha aytganda, mahalla urf-odatlar orqali odamlarni boshqarib, ma’lum doirada harakat qilishiga zamin tayyorlar edi. Bu, bir tomondan, aholi, ayniqsa, yoshlarning xulq-atvori doimo mahalladoshlar nazoratida bo‘lishini ta’minlashi, o‘zaro munosabatda odob doirasidan chiqilmasligi, har bir ishda yelkadosh bo‘lish bilan ulkan ijobiy ahamiyatga ega edi. Mustaqillik-yillarida esa davlat tomonidan mahallaga bo‘lgan e’tibor ancha kuchaydi. Mahallalar o‘zini o‘zi boshqarish organiga aylandi, “xalq vijdoni”, “demokratiya darsxonasi” deya e’tirof etilib, ularning faoliyatini tashkil etishga qaratilgan qonunlar, farmon-u qarorlar qabul qilindi.

Bularning hammasi mahallalar funksiyasini, bajarilishi lozim bo‘lgan vazifalar mohiyatini o‘zgartirdi. Har bir yordamga muhtoj inson bormi, davlat arbobi bormi, oddiy xodimmi hamisha mahallaga yuzlangan va muammolarining osongina yechimini topa olgan. Ammo ba’zi bir qo’shtirnoq ichidagi mahallalar borki, ular fuqarolarning gishonchini suiiste’mol qilib kelmoqda va qanchadan qancha fuqarolarning haqqiga xiyonat qilishmoqda. Bunga aniq misol qilib “Temir daftar” shakllana boshlagan paytlarni olsak bo‘ladi. O’sha paytda mahallada yashovchi fuqarolarning 12–15 foizini ushbu daftarga kiritish vazifasi topshirilgan edi.

Yig‘ilishlarda buning sababi shunday tushuntirilgan edi: “Yuqori minbarlarda mamlakatimiz aholisining ana shunchasini qashshoqlar tashkil etishi aytilmoqda, shu sababli “Temir daftarda” ham bu raqam o‘z aksini topishi kerak”. Vaholonki, bundan xabar topgan ba’zi bir kimsalar davlat pullarini o‘zlashtirish maqsadida soxta hujjatlar tayyorlab, kelgan pullarni o‘zlariniki qilib olishlari va haqiqiy yordamga muhtoj insonlar yana hech narsasiz qolishlari juda achinarli hol. Shunday vaziyatlarda mahalla qayerga qaraydi, nahotki adolat bo‘lmasa degan savollar bizni qiynaydi. Mahallaning ijtimoiy-tarbiyaviy funksiyasini saqlab qolish, yanada mustahkamlash va ibrat tarbiya maktabiga aylantirish qanday vazifalar ko‘ndalang turadi degan savol tug‘iladi. Mahalla, eng avvalo, o‘ziga xos mustahkam ijtimoiy birlikdir. Chunki mahalla ko‘z oldida hamma ijtimoiy, madaniy, tarbiyaviy jarayonlar sodir bo‘ladi. Har bir shaxs mahallada yashab turib, undan tashqarida bo‘la olmaydi. Har bir kishi yosh avlod mahalla ahlining oldida va muhokamada bo‘ladi. Mahalla o‘zaro ishonch, yordam va himoya munosabatlariga asoslanadi.

Odamlar o‘rtasida odamiylik, e’tiqod, o‘zaro mehr-shafqat, hurmat kabi qadriyatlar mahallada saqlanadi va himoya etiladi. Mahalla eng yomon illatlarga qarshi kurashning mustahkam qal’asi bo‘la oladi. Alohida ta’kidlash joizki, mahalla tizimi vakillarida o‘z majburiyatiga nisbatan xolislik bo‘lmas ekan, Prezidentimizning mahalla tizimi obro’sini ko‘tarish, xalqqa yanada yaqinlashtirish bo‘yicha amalga oshirayotgan barcha sa’y-harakatlari natija bermaydi. Bu esa, o‘z navbatida, davlatning siyosatiga, islohotlar jadallashuviga, ijobiy natijadorlikka putur yetkazadi. Ishonch yo‘qoladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasida bir qator sohalar qatori mahalla tizimidagi ishlarga ham alohida to‘xtalib o‘tildi. Jumladan, yurtimizdagi islohotlar natijalari, sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar va bunga aholining munosabati, ularning kayfiyati,

avvalo, mahallada aks etishi, mahallada sezilishi zarurligi ta’kidlandi. Davlatimiz rahbari bu boradagi o’z fikrlarini davom etar ekan, “...Mahalla – yorug’ yuzimiz va vijdonimiz ko’zgusi, desak, to’g’ri bo’ladi”, – deya mahallaning odamlar hayotida naqadar muhim maskan ekaniga munosib baho berdi. Darhaqiqat, bugun “yuqoridan – quyiga” tamoyili asosida barcha sohalarida olib borilayotgan islohotlar mexanizmida mahallaning o’rni va ahamiyati ortib bormoqda. Ayniqsa, mahalla fuqarolar yig’inlari raislarining jarayonlar markazida bo’lishi, mahallasidagi mavjud muammolarni eng muhim masala sifatida mahalliy hokimliklar oldiga qo’yishi bo’yicha yangi amaliyot tizimi yaratilmoqda.

Prezidentimiz mazkur ish tizimini yo’lga qo’yish uchun bugungi kunda barcha darajadagi rahbarlar quyiga tushib, o’z sohasi bo’yicha mahallalardagi muammolarni o’rganishi va ularga yechim topishi, natijalarni odamlar o’z hayotlarida sezishi lozimligini ta’kidladi. Bundan tashqari, mahalla tizimini takomillashtirish bo’yicha hukumatimiz tomonidan bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. 2022-yil “Inson qadrini ulug’lash va faol mahalla yili” deb nomlanishini ham aynan mahallalarga berilayotgan e’tibor sifatida qabul qilish lozim. O’ziga xos nomlangan ushbu yilda amalga oshirilishi zarur bo’lgan dasturdagi ishlarni bajarish har bir mahalla raisidan yuksak saviya, matonat, tashabbuskorlik, sabr-toqat talab qiladi.

Maqolaning avvalida mahalla azaldan an’analar maskani bo’lganligi uqtirilgan edi. Keyingi davrda uning funksiya va vazifalari sezilarli darajada o’zgardi. Bu ko’p asrlik tarixga ega bo’lgan tizimga qanday ta’sir etganligini qisqacha ko’rib chiqdik. An’analar, urf-odatlar, qadriyatlarini saqlab qolish muhimligi hamda mahallalar nomlari “zamonaga mos” bo’lishiga intilish doim ham o’zini oqlamasligi haqida alohida maqolada fikr yuritiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Mirziyoyev Sh. *Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz.* – Toshkent: “O’zbekiston” NMIU, 2017.
2. Karimova L. *Mahalla – o’rnak o’rganish manzili. Образование и наука в XXI веке. (2021, октябрь).* <https://lex.uz/sayti>
3. <http://saodat.zn.uz/sayti>
4. <https://president.uz/uz>

* * *

Karimov Nurislom,
*Oila va xotin-qizlar ilmiy-tadqiqot
instituti tayanch doktoranti*

MASOFAVIY BANDLIKKA TA’SIR ETUVCHI IJTIMOIIY OMILLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada bandlikning innovatsion shakli, ya’ni masofaviy bandlikka ta’sir etuvchi ijtimoiy omillari, shartlari va uning rivojlanish tendensiyalari, foydali jihatlari o’rganildi. Bugungi kunda mehnat bozorida masofaviy ishlash tizimiga bo’lgan talab va taklif haqida mulohaza qilindi. Masofaviy bandlikni mamlakatda muvaffaqiyatli yo’lga qo’yishda nimalarga e’tibor qaratilishi o’rganildi.

Kalit so’zlar: masofaviy bandlik, TMK (Trans Milliy Korporatsiyalar), virtual makon, mehnat bozori, elektron pochta, internet.

Аннотация. В данной статье изучена инновационная форма занятости, т.е. социальные факторы, влияющие на удаленную занятость, ее условия, тенденции ее развития, полезные аспекты. Сегодня был рассмотрен спрос и предложение на систему удаленной работы на рынке труда. Изучено, на что обратить внимание при успешном внедрении дистанционной занятости в стране.

Ключевые слова: удаленная занятость, ТНК (Транснациональные корпорации), виртуальное пространство, рынок труда, электронная почта, Интернет.

Annotation. In this article, an innovative form of employment has been studied, i.e. social factors affecting remote employment, its conditions, trends in its development, useful aspects. Today, the supply and demand for a remote work system in the labor market was considered. Studied what to look for in the successful implementation of distance employment in the country.

Key words: remote employment, TNC (Transnational corporations), virtual space, labor market, e-mail, Internet.

COVID-19 pandemiyasi jahon iqtisodiyotiga bir qancha kutilmagan o‘zgarishlar kiritdi. Bu son-sanoqsiz odamlarning hayotini jiddiy ravishda buzdi va bugungi kungacha ish kelajagi bilan bog‘liq xavflarni oshirdi, shu bilan birga, ishchilarni uydan ishlashga majburlashda katta tajriba bo‘lib xizmat qildi. Butun dunyo bo‘ylab masofaviy ishlashga o‘tish uzoqdan ishlashning ko‘plab potensial afzalliklarini namoyish etdi, masalan, xodimlar uchun moslashuvchanlikni oshirish va kompaniyalar uchun samaradorlikni oshirish yoki xarajatlarni kamaytirishni ko‘rsatdi. Ushbu maqolada xodimlarning masofaviy ishlashda ish faoliyatining samarasi, uzoqdan ishlash samaradorligiga qaysi omillar ta’sir qilishini aniqlash va shu bilan masofaviy bandlikda individual rivojlanish hamda tashkilot faoliyatiga ijobiy ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan jihatlar haqida o‘rganamiz.

Masofaviy bandlikni shakllantirish omillari quyidagilar:

- jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida iqtisodiyotning ochiqligi va milliy darajada bandlikning uzoq shakllari mavjudligiga yordam beradigan iqtisodiy imkoniyatlar;
- xodimlar va ish beruvchilarning bandlikning yangi samarali shakllarida ishtirok etishga tayyorligi;
- ijtimoiy-iqtisodiy asos.

Birinchi omil – milliy iqtisodiyotlarning oshkoraligi va buning natijasida jahon iqtisodiyotining globallashuvi. Ikkinchi omil – xalqaro mehnat taqsimoti tizimining shakllanishi, global infratuzilma, jahon savdosi va xorijiy investitsiyalar oqimining o‘sishi, xalqaro mehnat migratsiyasi, texnologik o‘zgarishlar harakati va boshqalar.

Ularga nisbatan masofaviy bandlik har doim va bir vaqtning o‘zida ushbu jarayonlarning natijasi, ularni amalga oshirish mexanizmi hamda keyingi rivojlanish omili hisoblanadi. Aksariyat olimlar va siyosatchilar, xalqaro tashkilotlar vakillarining fikricha, masofaviy bandlik ochiq va bozor iqtisodiyoti o‘sishi va ish bilan ta’minlash nuqtayi nazaridan uning yopiq alternativlaridan afzalroqligini e’tirof etishadi. Shu bilan birga, ochiq iqtisodiyot sharoitida masofaviy mehnat ishsizlikni bartaraf etishning samarali shakli bo‘lib xizmat qila oladi va shu orqali bandlikni kengaytirishga hissa qo‘shishi mumkin, chunki bu zamonaviy sharoitda juda muhimdir, chunki ish bilan bandlik holati jahon hamjamiyatining eng keskin ijtimoiy-iqtisodiy muammosi sifatida qaralmoqda. Mehnat bozorida

mehnat munosabatlarining yangi samarali shakli sifatida masofaviy bandlik nafaqat dunyoda bandlik darajasini oshirishga, balki uning samaradorligiga ham ta’sir etuvchi omil bo’lishi mumkin, chunki u eng chekka va borish qiyin bo’lgan joylardan ishchi kuchini mehnat bozoriga jalb qilishga yordam beradigan ilg’or texnologiyalar mezonini hisoblanadi. O’z navbatida, aynan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari iqtisodiy jadal globallashtirishga yo’l ochdi va dunyoning o’zaro bog’lanishiga imkon berdi. Shu bilan birga, iqtisodiyotning ochiqligi zamonaviy infokommunikatsiya texnologiyalarining global kengayishiga katalizator bo’lib xizmat qilmoqda. Internet bilan bog’liq bo’lgan keng va tez o’sib borayotgan ma’lumotlar to’plamiga dunyoning istalgan nuqtasidan kirish mumkin bo’ldi. Infokommunikatsiya texnologiyalari yordamida axborotni uzatish, shuningdek, muhokama qilish oson bo’ldi. Internet, elektron pochta, arzon xalqaro telefon xizmatlari, mobil telefonlar, elektron konferensiyalar kabi yangi texnologiyalar xalqaro qiyosiy ustunliklarni o’zgartirdi, bilim axborotni ishlab chiqarishning muhim omiliga aylantirildi. Yuqorida ko’rsatilganidek, u mehnat bozorining yangi segmentini shakllantirish omilidir. Jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlariga aylangan IT sektori, offshor dasturlash va boshqa ko’plab sohalarda yangi yuqori texnologiyali hamda bilimni talab qiluvchi ish o’rinlari paydo bo’ldi, bu esa mamlakatlardan ushbu sohalarga kirish va raqobatlashish qobiliyatiga ega bo’lishni talab qiladi. Sektorlarga, eng avvalo, ta’lim, kasb-hunar o’rgatish va bilimlarni tarqatish, yangi texnologiyalar bilan ta’minlashga sarmoya kiritish zarur. Xalqaro texnologiya bozorlari so’nggi paytlarda milliy bozorlarga qaraganda tez sur’atlar bilan rivojlanib, transmilliy korporatsiyalar (TMK) tarmog’ini shakllantirmoqda. Shu bilan birga, xalqaro bozorda ko’pmillatli korxonalarining roli milliy korxonalarga qaraganda ancha yuqori, chunki ular xalqaro texnologiyalar transferi uchun jahon iqtisodiyotini boshqarishda o’zlarining ko’p mamlakatli tuzilmalarining afzalliklaridan to’liq foydalanadilar. Bu masofaviy bandlik shakllaridan foydalanishga asoslangan boshqaruvda namoyon bo’ladi. Ochiq iqtisodiyot va mehnat bozorlari sharoitida masofaviy bandlikning yangi shakllarini rivojlantirish nuqtayi nazaridan quyidagilarni aytish kerak. Masalan, tarmoq korxonalari, transmilliy korporatsiyalar (TMK), butun dunyo bo’ylab ishchilari uzoqdan ishlaydigan ko’p millatli korxonalar tomonidan qo’llanadigan ushbu bandlik shakli faqat ochiq iqtisodiyotda mavjud bo’lishi mumkin, masofaviy ishlash esa ishning xalqarolashuvini oshirishga olib keladi. “Masofaviy” bandlikdan foydalanishga salbiy ta’sir ko’rsatadigan har qanday taqiqlash yoki cheklovlar qo’yish tashkilotlarning global miqyosda bosh idoraning masofaviy ishlashi bilan mehnat munosabatlarining ushbu shaklini qo’llayotgan rivojlanishiga to’sqinlik qiladi. Shunday ekan, iqtisodiyotlar va mehnat bozorining oshkorligi dunyoda masofaviy bandlikning mavjudligi hamda tez tarqalishining zarur sharti va omili hisoblanadi.

Dunyo mamlakatlari bugungi kunda masofaviy bandlikni rivojlantirishga ta’sir qiladigan bir qancha usullarini ishlab chiqishgan. Masalan, Yevropa hamjamiyati komissiyasi fan va texnologiyalarni rivojlantirish bo’yicha beshinchi dasturini tasdiqladi, uning maqsadlaridan biri Yevropada jismoniy shaxslar va tadbirkorlik subyektlarining internet-texnologiyalari afzalliklaridan foydalanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishdir. Amerika Qo’shma Shtatlarida Internet orqali sotish bo’yicha savdo solig’idan ozod qilish bo’yicha moratoriy mavjud bo’lib, u normal savdoda tovar narxining 5–10%ini tashkil qiladi. Masofaviy mehnat munosabatlari sohasiga kapitalni jalb qilish – ishlab chiqarish faoliyatining har xil turlarini rivojlantirish va elektron iqtisodiyotda biznesni rivojlantirish uchun yangi iqtisodiy makonni shakllantirish imkonini berdi. Shunday qilib, ijtimoiy-iqtisodiy asoslarni ko’rib chiqishni umummilliy darajada masofaviy bandlikni shakllantirishga yordam beruvchi asosiy

omillar nuqtayi nazaridan xulosa qilsak, shuni aytishimiz mumkinki, uning rivojlanishi ko‘p jihatdan iqtisodiyotlarning ushbu darajadagi tayyorgarligiga bog‘liq.

Ikkinchi omil – xodimlarning masofaviy bandlikda ishtirok etishga tayyorligi bo‘lib, bu eng avvalo, mehnat bozorining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Masofaviy bandlik maydoni milliy, mintaqaviy, tarmoq mehnat bozori, alohida professional guruhlarining mehnat bozori hamda ichki mehnat bozorlari bo‘lishi mumkin. Masofaviy bandlik sharoitida ijtimoiy va mehnat munosabatlari mehnat bozorining klassik subyektlari (xodim, ish beruvchi, davlat) va bozorning boshqa subyektlari: yakka tartibdagi tadbirkorlar, jamoat tashkilotlari o‘rtasida quriladi. Mehnat bozorining turli segmentlarida masofaviy bandlikning yaqinlashish darajasi mehnat bozorida raqobat xarakteri, ishchilarning mehnat harakatchanligi darajasi, mehnatni kamsitish darajasi, kasaba uyushmalari faoliyati va ularning mehnatga munosabati bilan belgilanadi. Ushbu yondashuv bilan masofaviy bandlikni shakllantirish omillari tizimi ham mehnat bozorini segmentatsiyalash mantig‘ida qurilishi kerak. Ma’lumki, mehnat bozorini segmentatsiyasi quyidagi asoslar bo‘yicha qurilishi mumkin: geografik, demografik, ijtimoiy (ma’lumot, kasbiy tuzilma, ish tajribasi, daromad darajasi, jamg‘armalar, ishdan bo‘shatish, ishsizlik va boshqalar); tarmoq (rivojlanish dinamikasi, korxona hajmi); korxona, tarmoq va boshqalar rivojlanishining iqtisodiy sikli; xulq-atvor (mehnat motivatsiyasi, sodiqlik darajasi, ishga tayyorlik, hissiy munosabatlar, afzalliklar va boshqalar) va psixofiziologik (shaxsning turi, turmush tarzi va boshqalar). Masofaviy bandlik o‘zining moslashuvchanlik, masofaviylik, virtuallik va boshqalar kabi muhim xususiyatlari bo‘yicha ko‘plab mehnat bozori parametrlariga mos keladi. Masofaviy bandlikka tayyorlik muammosi mikro darajada, xususan, xodimlar va ish beruvchilarning xatti-harakatlarida motivatsiya nuqtayi nazaridan ham ko‘rib chiqilishi kerak. Shu nuqtayi nazardan shuni aytish mumkinki, mehnat munosabatlari subyektlari, xodimlar va ish beruvchilarning o‘zib borayotgan tayyorgarligi ularning biznesda muvaffaqiyatga erishish hamda masofaviy bandlikni qo‘llash orqali shaxsiy maqsadlarga erishishi uchun yangi imkoniyatlarni izlash istagidan kelib chiqadi. Bu tayyorlik doimiy xarajatlarni kamaytirish hisobiga mehnat munosabatlari subyektlari uchun bandlikning yangi moslashuvchan shakllari jozibador bo‘lib borayotganligi bilan bog‘liq. Shu bilan birga, ishchi kuchiga bo‘lgan talab va mehnat bozorining ushbu segmentiga o‘z xizmatlarini taklif qiluvchi ishchilarning keng jalb etilishini aks ettiruvchi ish o‘rinlari sonining ko‘payishi kuzatilmoqda. Ushbu hodisani o‘rganishning nazariy asosi mehnat bozori nazariyasida vaqt xarajatlarining ishchi kuchi taklifiga ta’siri tushunchasi hisoblanadi. Masalan, xodimning uydan ofisga va orqaga vaqtincha harakatlanishi, an’anaviy ish joyida ishlashi uchun tejamkorlik unga masofaviy bandlikni shu nuqtayi nazardan ijobiy baholash imkonini beradi, bu esa “tartibsiz” sayohat xarajatlari bilan e’tiborni tortadi. Mehnat ta’minotining oddiy modeliga ko‘ra, doimiy xarajatlarning mavjudligi: sayohat vaqti, transport xarajatlarini to‘lash, maxsus kiyim sotib olish va boshqalar mehnat bozoriga kirish qaroriga ham, ish vaqtini taqsimlashga ham ta’sir qiladi. Masalan, mehnat bozoriga kirish bilan bog‘liq an’anaviy ish joyida qat’iy belgilangan vaqt qiymatining mavjudligi ishchi vaqtining bir qismi mehnat bozorida ishlash uchun ham, boshqa faoliyat uchun ham mavjud emasligini anglatadi. Va ishga borish bilan bog‘liq xarajatlarni hisobga oladigan mehnat taklifining asosiy modeliga ko‘ra, bu ishchi kuchi taklifining pasayishiga va ishchi tomonidan ish soatlarining qisqarishiga olib keladi. Mehnat bozori nazariyasi argumentlaridan foydalanib, shuni aytishimiz mumkinki, doimiy xarajatlarning qisqarishi uzoqdan ishlaydigan ishchilarni mehnat bozorida taklifni oshirishga jalb qiladi. Ya’ni masofadan turib ishlaydigan ishchilar uchun transport xarajatlarini

minimallashtirish foydani maksimal darajada oshirishga, demak, bandlikning yangi shakliga qiziqish uyg’otadi va mehnat munosabatlari subyektlarining masofaviy ish bilan ta’minlashda sayohatni tejashga tayyorligi o’sib borishi, birgalikdagi faoliyat ishtirokchilarining turli geografik joylashuvi cheklovchi omillari ta’sirining pasayishida ifodalanadi (masalan, Internet makonidan foydalanish orqali) hamda mehnat bozorida talab va taklifning oshishiga olib keladi. Shu nuqtayi nazaridan, ishchi kuchiga talab omilini hisobga olsak, ish beruvchining masofaviy bandlikka bo’lgan talabiga misol sifatida quyidagi fakti keltirishimiz mumkin. Filiallari keng geografiyaga ega bo’lgan xorijiy transmilliy kompaniyalarda (masalan, General Dynamics, Hewlett Packard, IBM, FedEx va boshqalar) masofaviy bandlikdan foydalanish ish beruvchiga xodimlarni ofislar o’rtasida ko’chirishda katta mablag’ni tejash imkonini beradi va ofis maydonini qisqartirishga yordam beradi. Ikkinchisi, masalan, xodimlarni masofaviy ish turiga o’tkazishda tejash manbayi hisoblanadi.

Yana bir misol, ma’lum bir ofisga bog’lanmagan ijrochilarning moslashuvchan bandlik shakllari va virtual mehnat jamoalarini yaratish, bu bir-birlari va mijozlar bilan zarur aloqani saqlab qolish uchun mobil aloqadan foydalanish imkonini beradi. Bu, o’z navbatida, virtual makonda mehnat bozori subyektlari o’rtasida ma’lum ijtimoiy va mehnat masofaviy munosabatlari shakllantirishga asoslangan, yuqori darajada moslashuvchanlik bilan ta’minlangan, bir tomondan, yangi mehnat munosabatlari shakllantirishga olib keladi, boshqa tomondan, bu munosabatlarning yuqori darajadagi xavfi bilan, uzoqdan ishlaydigan ishchilardan ma’lum darajadagi o’zini o’zi tashkillashtirishni talab qiladi.

Mavjudlikning ijtimoiy va mehnat jihati nuqtayi nazaridan masofaviy bandlik shakli nafaqat bir mamlakat, balki butun yer shari hududida mehnat resurslarini shakllantirishni o’z ichiga olishi mumkin. Shu bilan birga, xodimlarning guruhlar, jamoalari uchun infokommunikatsiyalar orqali xabar almashishning soddaligi va samaradorligi tashkilotning ichki virtual axborot muhitini shakllantirishda barcha xodimlarning ishtiroki darajasini oshirish imkoniyatini yaratadi. Buning asosiy foydasi butun dunyodan mutaxassislarni jalb qilishning yanada qulay usuli ekanligidir. Mehnat jarayonini samarali ichki tashkil etish nuqtayi nazaridan masofaviy bandlikni qo’llashning afzalliklari quyidagilardan iborat bo’ladi: tashkilotning barcha resurslaridan foydalanishni yaxshilash, uning moslashuvchanligi va tashqi va ichki muammolarga moslashuvchanligini oshirish, sifatni oshirish, qabul qilingan qarorlar va natijada yuqori raqobatbardoshlik. Masofaviy ishlash doimiy o’zgaruvchan ish dunyosida ish tabiatini o’zgartiradi. Shu munosabat bilan virtual mehnat munosabatlari ta’sirida mehnat xarakterini o’zgartirishning quyidagi tendensiyalari aniqlandi:

1. Bandlikning umumiy tarkibining o’zgarishi (standart ommaviy moddiy ne’matlarni ishlab chiqarishda emas, balki axborot, innovatsion xizmatlar ko’rsatish va boshqalarda band bo’lgan ishchilar ulushining oshishi).
2. Kasbiy tuzilmadagi siljish (axborot, boshqaruv, tarqatish, muhandislik xizmatlari sohasida yuqori malakali mehnatning universal kasblari ishchilari ulushining ko’payishi).
3. Mehnat mazmunining o’zgarishi (standart, qoliplashtirilgan operatsiyalar ulushining kamayishi; ijodiy mehnat, konseptual fikrlash rolining ortishi).
4. Motivatsiya va mehnatni nazorat qilish tizimidagi siljishlar (moddiy motivatsiya birinchi navbatda ta’limni, malaka oshirishni rag’batlantirishga qaratilgan; nomoddiy rag’batlantirishning ahamiyatini oshirish, oqilona qarorlarni tanlashda ishchilarning mustaqillik darajasini oshirish).
5. Xodimlarning jismoniy va ruhiy salomatligi, ularning axloqiy fazilatlar, qadriyat yo’nalishlarining ahamiyatini oshirish.

Masofaviy bandlikni muvaffaqiyatli boshlash uchun ijtimoiy va mehnat sohasidagi o‘zgarishlar quyidagilarni ta’minlashi kerak:

- butun aholining masofaviy bandlikdan foydalanishga tayyorligi;
- masofaviy bandlikni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan axborot madaniyati va ta’limning yuqori sur’atlarini ta’minlash uchun aholining kompyuter savodxonligi;
- “hayot sifati” ni yaxshilashga yordam beradigan insoniy qadriyatlar tizimida axborot turmush tarzining ustuvorligi;
- shaxsning axborotdan erkin foydalanishi va aholi orasida kompyuterlarning mavjudligi va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. <http://www.wto.com>
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – Москва: ГУ ВШЭ, 2000. – С. 199-268 (Глава 4. Трансформация труда и занятости: сетевые работники, безработные и работники с гибким рабочим днем).
3. American Association of Home Base Businesses / [http://www.econobest.com/l 2 6.htm](http://www.econobest.com/l%202%206.htm)
4. Francis Kinsman. «The Telecommuters» // John Wiley & Sons, 1987.

* * *

Saipova Maloxat,

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti,
psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

MEHNAT MIGRANTLARI OILALARIDA MILLIY QADRIYAT MASALALARI

Annotatsiya. Maqolada muallif oilani o‘rganish yuzasidan olib borilgan tadqiqotlarga to‘xtalib o‘tganicha, mehnat migratsiyasiga chiqib ketish sabablari, migratsiyaning oilada qolayotgan farzandlarga ta’sirini yoritgan. Shuningdek, bu boradagi o‘z tavsiyalarini bergan.

Tayanch so‘zlar: oila, tadqiqotlar, kichik guruh, ijtimoiy institut, mehnat migratsiyasi, islohotlar, tavsiyalar.

Аннотация. В статье автор коснулся исследований, проведенных по изучению семьи, объяснил причины выезда в трудовую миграцию, влияние миграции на оставшихся в семье детей. Автор также предоставил свои рекомендации по этому поводу.

Ключевые слова: семья, исследование, малая группа, социальный институт, трудовая миграция, реформы, рекомендации.

Annotation. In the article, the author touched upon the studies conducted on the study of the family, explained the reasons for leaving for labor migration, the impact of migration on children left in the family. He also gave his recommendations on this matter.

Key words: family, research, small group, social institution, labor migration, reforms, recommendations.

Oila har bir shaxsda insoniy fazilatlarining, ezgu istak va milliy qadriyatlarning shakllanishi va ravnaqini ta’minlovchi tarbiya maskani bo’lib, unda farzandning dunyoga kelishi inson naslining, hayotining avlodlar halqasiga ulanib davom etishi hisoblanadi. “Alloh taoloning o’z bandasiga farzand berishi ulkan ne’matdir. Shuningdek, jigargo’shasining farzandini ko’rish, ya’ni nabirali bo’lish ham ulkan ne’mat hisoblanadi. Shu tariqa inson nasli saqlanib boradi” [6].

Ko’plab mutaxassislar oilaning A.G.Xarchev tomonidan taklif qilingan ta’rifidan foydalanadilar: “Oila – bu er-xotinlar o’rtasidagi, ota-onalar va bolalar o’rtasidagi o’zaro munosabatlarning tarixan aniq tizimidir, bu a’zolari nikoh va ota-onalik munosabatlari, maishiy turmushning umumiyliigi va o’zaro axloqiy javobgarlik bilan bog’langan kichik ijtimoiy guruh. Oiladagi ijtimoiy zaruriyat jamiyatning aholini jismoniy va ma’naviy jihatdan yuzaga chiqarishga bo’lgan ehtiyoji bilan shartlangan [5].

A.G.Xarchevning fikriga ko’ra, oila nikohga qaraganda ancha murakkab bo’lgan munosabatlar tizimini aks ettiradi, chunki u, qoidadagiday, nafaqat er-xotinlarni, balki ularning farzandlarini, shuningdek, boshqa qarindoshlar yoki er-xotinlarning shunchaki yaqinlarini va ularga zaruriy odamlarni ham birlashtiradi [5].

Ilm-fanda oilani ijtimoiy institut hamda kichik guruh sifatida tadqiq etish an’anasi shakllangan. Faylasuflar, yuristlar, sotsiologlar, pedagoglar oilani, birinchi navbatda, ijtimoiy institut sifatida o’rganadilar. “Ijtimoiy institut” tushunchasi jamiyat inson hayotining ancha ahamiyatli sohalarida odamlar faoliyatini idora qiladigan hamda nazorat etadigan rasmiy va norasmiy qoidalar, asoslar, me’yorlar, ustanovkalarining barqaror majmuyini anglatadi. Bugungi jamiyatda mavjud bo’lgan asosiy ijtimoiy institutlarning, odatda, beshtasi ajratib ko’rsatiladi: oila, iqtisodiyot, siyosat, ta’lim va din. Oila ijtimoiy institut sifatida, birinchi navbatda, jamiyat a’zolarining e’tiqodi va ularning dastlabki ijtimoiylashuvini amalga oshiradi. Oila emotsional soha – muhabbat, g’amxo’rlik, hurmat, tushunish, yordam, qo’llab-quvvatlash sharofati bilan shaxsning ijtimoiylashuvida yirik ustuvorlikka egalik qiladi.

Psixologlar oilani, avvalo, kichik guruh sifatida ko’rib chiqadilar. Oilani kichik guruh sifatida tushunish oilaga psixologik yordam ko’rsatish uchun katta imkoniyatlarni yaratadi. Ijtimoiy psixologlar kichik guruhni a’zolari umumiy maqsadlar va vazifalar bilan birlashgan, bir-biri bilan bevosita barqaror shaxsiy aloqada turadigan, bu emotsional munosabatlar va alohida guruhli qadriyatlar hamda me’yorlarning yuzaga kelishi uchun asos bo’ladigan, o’z tarkibiga ko’ra kam miqdorli kichik guruh sifatida ko’rib chiqadilar.

T.V.Svadbina “oila – a’zolari nikoh va qarindoshlik munosabatlari, maishiy turmushning umumiyliigi, o’zaro yordam ko’rsatish va axloqiy javobgarlik bilan bog’langan kichik ijtimoiy guruhdir”, deb hisoblaydi [4, 211]. Shunday qilib, oilaning kichik guruh sifatida quyidagi xarakterli belgilarini ajratish mumkin:

1. Oila a’zolari o’rtasidagi qarindoshlik yoki nikohga oid aloqalari.
2. Maishiy turmushning umumiyliigi.
3. O’ziga xos emotsional, etik, huquqiy munosabatlar.
4. Oilaviy guruhga butun umr mansublik (oilani tanlamaydilar).
5. Guruhlarning eng yuqori darajadagi turli jinsli tarkibi: yoshga oid, shaxsiy, jinsga oid, kasbiy, ijtimoiy-maqomiy va boshqa farqlar.
6. Oilaviy hodisalarning yuqori emotsional ahamiyatliligi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 14-bob, 64-moddasida “Ota-onalar o‘z farzandlarini voyaga yetgunga qadar boqish va tarbiyalashga majburlirlar”, – deb ta’kidlangan [1]. Biroq hozirda oilaning moddiy ahvolini yaxshilash, boylik orttirish va orzu-havaslarini amalga oshirish maqsadida qin va uzoq xorij davlatlariga ishlashga ketayotgan ota-onalar farzandlarining kelajak taqdirini hamisha ham o‘ylayaptilarmi, degan haqli savol tug‘iladi. Faktlarga murojaat qiladigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 2022-yil iyunidagi ma’lumotiga ko‘ra, respublika bo‘yicha uzoq muddatga xorijga chiqib ketgan fuqarolarning oila a’zolari ro‘yxatdan o‘tkazilganda jami ko‘rsatkich 11 356 35 nafar fuqaroni tashkil etib, shundan 2 894 89 nafari ayollar, 8 461 46 nafari esa erkaklardir. Xorijga ko‘chib ketganlar soni esa 2021-yilda 2019-yilga solishtirganda sezilarli tarzda ortgan [2].

Insonlar yashaydigan barcha doiralarni qamrab olishga ulgurigan mehnat migratsiyasiga undovchi sabablar:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy. Moddiy farovonlikni ta’minlash, farzandini oilali qilishdan tortib, uy-joy, mashina sotib olishgacha bo‘lgan intilishlarni qanoatlantirish maqsadida o‘zga yurtlarga chiqib ketish.

2. Ma’naviy-maishiy sabab. Ota-onalardan birining bo‘y yetgan qiz yoki o‘g‘il farzandi bilan qayta oila qurishi, ba’zida bu farzandning keksalarga qoldirilishi natijasida ularga bo‘ysunmay yoki yangi oilada ko‘nikib keta olmasliklari tufayli ko‘chaga chiqib ketishlari, mehnat migratsiyasiga jalb qilish asnosida odam savdosiga uchrashlari kabi salbiy oqibatlariga olib kelayotgani achinarli hol.

3. Psixologik. Oiladagi muhit (o‘gay ota, o‘gay ona, opa-singil, aka-ukalar tufayli), emotsional bosim sabab o‘zga yurtda mehnat qilishni ma’qul topish.

Mehnat migratsiyasi jarayoni:

- ijtimoiy taraqqiyotga;
- aholi turmush tarziga;
- kapitallarning harakatlanishiga;
- hududlarning rivojlanishiga;
- jamiyatning huquqiy, siyosiy madaniyatini shakllanishiga ulkan ta’sir ko‘rsatgancha, o‘zi ham siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, demografik va boshqa o‘zgarishlarga uchraydi.

Butun dunyo bo‘ylab insoniyat tomonidan boshqarishning imkoni bo‘lmaydigan migratsiya sabablarini o‘rganish migrantlarning huquqlarining buzilishi, dini, irqi, millati, jinsiga bog‘liq ravishda kamsitilishga duchor qilinishidan tashqari o‘zining yurtda qolgan oila a’zolariga ko‘rsatadigan ta’siri:

– ota-onalaridan biri yoki har ikkalasi mehnat migratsiyasiga chiqib ketgan holatda bolalar tirik ota-onasi bo‘la turib, o‘zlarini noto‘liq oilada voyaga yetayotgandek idrok etadilar;

– bolalarning qarovsiz qolishi natijasida turli ijtimoiy xavfli guruhlariga qo‘shilib qolishi va baxtsiz hodisalarga duchor bo‘lishi;

- ta’limga jalb qilinmasdan qolishi va tarbiyaning salbiy tomonga og‘ishi;
- bolaning jismoniy va psixologik holatida muammolarning yuzaga kelishi;
- o‘zini keraksiz his etgan bolaning o‘z joniga qasd qilishiga urinishi;
- ijtimoiy yetim bolalar sonining ortishi;
- moddiy jihatdan ta’minlanganlik butun oilaning birga bo‘lishidek ma’naviy ozuqaning o‘rniga o‘tmasligi va h.k.lar.

Oilaning to’kis bo’lishi, undagi a’zolarining o’z turmushidan qanoatlanib yashashi, milliy qadriyatlarning saqlanishi dunyoning boshqa mamlakatlarida o’xshashi bo’lmagan mahalla ijtimoiy institutining tinchligi, hamjihatlikda yashashining kafolati hamdir. Shu nuqtayi nazardan mamlakatimizda mehnat migratsiyasi jarayonlarini idora qilish, tartibga solish yuzasidan muayyan islohotlar olib borilmoqda. Xususan, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 11-avgustdagi “Kambag’al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o’qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta’minlashga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi 404-sonli, 2020 yil 15 sentabrdagi “Xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 4829-sonli, 2021-yil 30-iyuldagi “Xorijga tashkillashtirilgan mehnat migratsiyasiga ketayotgan fuqarolarni rag’batlantirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi 5205-sonli, 2022-yil 1-martdagi “Xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan O’zbekiston Respublikasi fuqarolarini va ularning oila a’zolarini qo’llab-quvvatlash bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi 149-sonli qarorlari shular jumlasidandir.

Aytib o’tilganlardan kelib chiqib, xulosa tarzida aytish mumkinki, modomiki, mehnat migratsiyasining oldini olishni imkoni bo’lmas ekan, uning oqibatlariga chora qo’llash o’rinli bo’ladi. Shu o’rinda tavsiyalarimiz:

- aholini yaratilayotgan yangi ish o’rinlari haqida xabardor qilib borish;
- o’smir va o’spirinlarni mustaqil hayotga tayyorlashda zamonaviy, egallash oson bo’lgan kasblar haqidagi ma’lumotlar bilan ta’minlash;
- kambag’al, kam ta’minlangan va ko’p bolali oilalar a’zolarini zamonaviy kasb-hunar va tadbirkorlik ko’nikmalariga o’qitish;
- aholiga yuridik ko’mak ko’rsatish yuzasidan fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari binolarida tegishli soha mutaxassislarning “sayyor qabuli”ni uyushtirish orqali ish bilan ta’minlash mexanizmlarini yo’lga qo’yish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // <https://lex.uz/acts/20596>
2. O’zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi 2022-yil 14-iyundagi 02/00-04/22-559-sonli xati.
3. Воротников А.С. Развитие воспитательных возможностей семьи: методологический аспект. // Высшее образование сегодня. – № 11, 2015. – С. 89-94.
4. Свадьбина Т.В. Семья в условиях трансформации российского общества: Социально-философский анализ. // Докт. дис. на соискание докт. филос. наук. – Нижний Новгород, 2000. – 338 с.
5. Харчев А. Г. Социология семьи: проблемы становления науки: Перепеч. с изд. 1979 г. – Москва: ЦСП, 2003. – 342 с.
6. Шайх Мухаммад Содиқ, Мухаммад Юсуф, Бахтиёр оила. – Тошкент: Hilol nashr, 2013. – Б.14.

* * *

Ashurov Abror Uralovich,

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti, institut kichik ilmiy xodimi.

e-mail: ilm_hikmati@mail.ru

JAMOATCHILIK EKOLOGIK NAZORATINI TA’MINLASHDA JAMIYAT RAQAMLASHUVINING AHAMIYATI: XORIJIY TAJRIBA

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida mahalla tizimida jamoatchilik nazoratiga oid ijtimoiy masalalar va ularni amalga oshirish mexanizmlari, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlarida ijtimoiylashuv hamda uning raqamlashtirilishi, xorijiy tajriba, ulardagi ijobiy va samarali yutuqlarni O‘zbekistonda jamoatchilik ekologik nazoratini amalga oshirishga tatbiq etish masalalari ijtimoiy-falsafiy tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: jamiyat, jamoatchilik nazorati, jamoatchilik ekologik nazorati, ijtimoiylashuv, raqamlashtirish, korporativ ijtimoiy mas’uliyat, mahalla.

Аннотация. В данной статье проведен философский анализ социальных вопросов и механизмов реализации общественного надзора в системе махалле определенных в Стратегия Развития нового Узбекистана на 2022–2026, а также социализации и цифровизации региональных органов самоуправления, международный опыт и имплементации эффективных достижений в общественный надзор в Узбекистане, в частности вопросы реализации общественного экологического надзора.

Ключевые слова: общество, общественный надзор, общественный экологический надзор, социализация, цифровизация, корпоративно социальная ответственность, махалля.

Annotation. This article outlines philosophical analysis of social issues and mechanisms of public control in mahallas (communities) identified in Development Strategy of New Uzbekistan for 2022–2026, socialization and digitalization local self-government bodies, international experience and implementation of its best practices in public control in Uzbekistan, particularly in public ecological control.

Key words: society, public control, public ecological control, socialization, digitalization, social corporate responsibility, mahalla (community)

Yangi O‘zbekistonni barpo etish vazifalari jadallik bilan amalga oshirilayotgan hozirgi davrda jamiyatning tayanchlari bo‘lgan omillar va jarayonlarni ilmiy-nazariy o‘rganish, tahlil qilish, xalqaro tajribalarni o‘rganib taqqoslagan holda mamlakat ijtimoiy hayotiga implimentatsiya qilish ehtiyoji kuchayib bormoqda. Bu esa Davlat rahbari ta’kidlaganidek, “Jamiyat – islohotlar tashabbuskori...” rovida mujassam bo‘lmoqda. Bu, o‘z navbatida, jamiyatimiz zimmasiga mamlakat taraqqiyotining drayveri bo‘lish vazifasi qo‘yilganini anglatadi.

Jamiyat oldiga qo‘yilgan ushbu mas’uliyatli vazifani bajarish uchun uning o‘ziga xos mexanizm va vositalarini takomillashtirish zaruriyati paydo bo‘lmoqda.

Fuqarolarning jamoaga birlashib jamoatchilik nazoratini amalga oshirishi jamiyatning ushbu funksiyasini ro‘yobga chiqaruvchi asosiy mexanizm bo‘lgangi bois ijtimoiy-siyosiy hayotda tobora dolzarblashib bormoqda.

Jamiyat erkin bo‘lgan, o‘zining va o‘zi mansub bo‘lgan jamoaning huquq va manfaatlari yo‘lida kurashuvchi insonlardan iborat. Shuningdek, inson ijtimoiy organizm bo‘lib, jamiyatdan, biologik organizm sifatida esa tabiatdan alohida mavjud bo‘lishi mumkin emas.

Inson o‘zining yashash sharti hisoblangan atrof-muhitni sifatli va bekam-u ko‘st bo‘lishidan manfaatdordir. Manfaaddorlik uni “tabiat – inson – jamiyat” uchligida muvozanat ta’minlanishi uchun kuzatuv olib borish va nazorat qilish instinktini paydo qiladi. Ayni paytda inson nazorati jamiyatning mohiyatiga xos bo‘lgan mustaqil nazorat turi hisoblanadi.

Insonlarning turli jamiyatlarga birlashib, a’zolarining umumiy xohish-istaklari, orzu-umidlarini ro‘yobga chiqarish uchun amalga oshiradigan faoliyati jamoatchilik nazorati tarzida aks etadi.

Jamoatchilik nazorati shakllaridan biri hisoblangan ekologik nazorat, uni quyi mahalliy boshqaruv idoralari bilan hamkorlikda amalga oshirish biz o‘rganayotgan tadqiqot ishining fokusi hisoblanadi. Shu o‘rinda jamoatchilik ekologik nazorati atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasidagi qonun hujjatlari talablari buzilishining oldini olish, uni aniqlash va unga chek qo‘yishga, tabiatni muhofaza qilish faoliyati samaradorligini oshirishga doir chora-tadbirlar tizimi ekanini qayd etib o‘tish lozim. Jamoatchilik ekologik nazorati fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar hamda fuqarolar tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Shuningdek, u tabiatdan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarida davlat organlari, jamoatchilik tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlik olib borishning yangi platformasidir.

Tegishli me’yoriy-huquqiy hujjatlarda Jamoatchilik ekologik nazorati faoliyatini muvofiqlashtirish fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga yuklatilgan. Ular o‘z vakolatlari doirasida tegishli hududda atrof-muhit muhofazasiga oid qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni amalga oshiradi, nodavlat notijorat tashkilotlariga atrof-muhit ifloslanishi va tabiiy resurslardan nooqilona foydalanishga olib kelishi mumkin bo‘lgan, fuqarolarning sog‘lig‘i va hayotiga xavf soluvchi favqulodda vaziyatlarni kuzatib borish va oldini olish, aniqlashning samarali tizimi yaratilishida, shuningdek, jamoatchilik ekologik nazoratini tashkil etish va amalga oshirishda, jamoatchi inspektorlar institutini shakllantirish va ularning o‘quvini tashkil etishda ko‘maklashadi. Fuqarolar yig‘inlari ekologik nazoratning boshqa turlari amalga oshirilishida, ekologik nazorat sohasidagi maxsus vakolatli davlat organiga takliflar kiritishda ishtirok etadi, ijro hokimiyati organlari, tegishli hududda joylashgan muassasa va tashkilot rahbarlarining atrof-muhitni muhofaza qilish va hududning sanitariya holati, uni obodonlashtirish va ko‘kalamzorlashtirish masalalari yuzasidan hisobotlarini eshitadi hamda ularning natijalari bo‘yicha qarorlar qabul qiladi.

Shu o‘rinda mahalliy boshqaruv tuzilmalarida jamoatchilik ekologik nazoratini amalga oshirishning xorij tajribasini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Chunki rivojlangan xorijiy davlatlarning tabiatni muhofaza qilish qonunchiligida musaffo atrof-muhit huquqi har bir fuqaro va insonning fundamental hamda ajralmas huquqlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Ularda fuqarolik jamiyati institutlari jamoatchilik ekologik nazoratining mustaqil subyektlari sifatida belgilangan.

Bugungi kunda eng kam ifloslangan mamlakat sifatida dunyoda Finlyandiya yetakchilik qilib kelmoqda. Xelsinki shahri Britaniyaning Money.co.uk kompaniyasi mutaxassisleri tomonidan havoning ifloslanish darajasi, umr ko‘rish davomiyligi, mamlakatdagi xavfsizlik holati, yillik quyoshli kunlar soni kabi omillarga asoslanib 2022-yilda sog‘lom hayot kechirish uchun eng toza havoga ega shahar deb topilgan. Ushbu mamlakat qayta tiklanadigan energiya manbalari, elektr transport

vositalari va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi qat’iy ekologik qoidalar asosida yashab kelmoqda. Buning natijasida aholi toza havodan nafas olishdek baxtga ega. Aholining tabiatga xazina sifatida qarashi, atrof-muhitni muhofaza qilish har bir finning haqqi (Jokamiehenoikeus – hammaning haqqi!) va vazifasi ekaniga oid mentalitetga xos qarashlar va qadriyatlari sababli bugungi darajaga erishgan. Bu jihatdan o‘zbek xalqi qadimiy manba hisoblangan “Avesto”da aks etgan tabiatga, tabiat kuchlariga bo‘lgan munosabatni qadriyat darajasiga ko‘tarib, asrab-avaylab, bugungi avlodga yetkazib kelingan tamoyillar bilan uyg‘un ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

Qozog‘istonning raqamlashtirish davlat dasturining beshinchi yo‘nalishi – Innovatsion ekotizimni yaratish. Bu biznes, ilmiy soha va davlat o‘rtasida barqaror garizontal aloqalarga ega bo‘lgan texnologik tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish yo‘nalishi. Davlatning yaratish, moslashtirish, qo‘shishga qodir ishlab chiqarish innovatsiyasi ekotizim katalizatori sifatida rol o‘ynaydi.

Belorussiyaning 2021–2025-yillarda raqamli rivojlantirish davlat dasturining 5 yo‘nalishi Davlat boshqaruvini raqamlashtirish bo‘lib, uning natijasida avtomatlashtirilgan rejimda bir-biri bilan o‘zaro aloqada bo‘lgan davlat raqamli platformalari negizida qurilgan davlat raqamli axborot ekotizimini shakllantirish imkonini berishi nazarda tutilgan. “Smart city” loyihasini amalga oshirish natijasida shaharlar ekotizimini aqlli boshqarish mo‘ljallangan.

Qozog‘iston va Belarus respublikalarida joriy etilayotgan raqamlashtirish siyosati O‘zbekistonda olib borilayotgan “Raqamli O‘zbekiston 2030” dasturi bilan o‘xshashlikda ekanligini ko‘rish mumkin. Bu davlatlardagi “Aqlli shahar” g‘oyasi “Raqamli Toshkent” bilan hamohang bo‘lib, aqlli texnologiyalarni joriy etish, ekologik toza energiya ishlab chiqarish hamda ekotransport tizimini takomillashtirish orqali shaharning toza ekotizimini yaratish maqsadlarini ifodalaydi.

Rivojlangan G‘arb davlatlarida Korporativ Ijtimoiy Mas’uliyat (KIM) tushunchasi (biznesning ijtimoiy mas’uliyati, korporativ mas’uliyat, mas’uliyatli biznes va korporativ ijtimoiy imkoniyat deb ham nomlanadi) qo‘llanib keladi. KIM bu firmalar, tashkilotlar, kompaniyalar o‘z faoliyatini boshqa manfaatdor jamoatchilikka ta’siri uchun o‘zlarini javobgar, o‘zlarini mas’ul deb hisoblashini aks ettiradigan tushunchadir. Ushbu majburiyat qonun hujjatlariga rioya qilish majburiyatidan tashqari tashkilotlar, firmalar, kompaniyalarning ixtiyoriy ravishda ishchilar va ularning oilalari, shuningdek, mahalliy hamjamiyat va umuman jamiyatning hayot sifatini yaxshilash uchun qo‘shimcha choralar ko‘rishni nazarda tutadi. Ijtimoiy mas’uliyat tashkilot yoki korxona, firmaning jamiyat barqaror ijtimoiy rivojishi uchun o‘z faoliyati oqibatlarini baholash qobiliyatini anglatadi. Ijtimoiy mas’uliyat keng tushuncha bo‘lib, u ekologiya, ijtimoiy adolat va tenglik kabi masalalarni ham qamrab oladi. Tashkilotlar o‘z faoliyatini 3 ta yo‘nalishda – moliya, o‘z faoliyatining jamiyat va atrof-muhitga ta’sirida va shu ta’sirida o‘z mas’uliyatini ko‘rsatishi kerak. Bu nafaqat biznesga, balki davlat, jamoat va ixtiyoriy tashkilotlarga ham birdek tegishli.

KIM – bu, birinchidan, tashkilotlarning qonun hujjatlarida belgilangan ijtimoiy majburiyatlarini bajarishi va tegishli majburiy xarajatlarni o‘z zimmasiga olishga qat’iy tayyorligi. Ikkinchidan, KIM bu qonun talablariga emas, balki ma’naviy-axloqiy asoslarga ko‘ra, soliq, mehnat, ekologiya va boshqa qonun hujjatlarida belgilangan chegaralardan ortiq ijtimoiy ehtiyojlar uchun keraksiz xarajatlarni ixtiyoriy ravishda qoplashga tayyor bo‘lishdir.

Aytish mumkinki, korporativ mas’uliyat kompaniya, firma, jamoaning nafaqat o‘zi duch keladigan asosiy prinsiplar to‘plami balki, aholining munosib turmush darajasini ta’minlash, butun

jamiyatni rivojlantirish va kelajak avlod uchun atrof-muhitni saqlash haqida qayg’uradigan barcha kompaniya, tashkilot, jamoalarning amal qiladigan ijtimoiy doktrinasi hamdir.

O’rganilgan xorij tajribasidan kelib chiqqan holda O’zbekistonda jamiyat hayotining ijtimoiylashuvi jarayonida jamoatchilik ekologik nazorati samaradorligini oshirish maqsadida quyidagilar tavsiya etiladi:

- ijtimoiy grantlar hajmini oshirgan holda O’zbekistondagi nodavlat notijorat tashkilotlarini faol jalb qilib, aholining ekologik mas’uliyati borasida so‘rovnomalar o‘tkazish;
- mahallalardagi kengash raislari va shu hududda ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish sohalarida faoliyat ko‘rsatayotgan yoki kelgusida faoliyatini shu yerda amalga oshirmoqchi bo‘lgan tadbirkorlar, biznes egalari, jumladan, yuridik shaxslar o‘rtasida ijtimoiy mas’uliyat shartnomasini imzolash;
- mahallalardagi har bir xonadon egalarining ekologik savodxonligi, hovlisida parvarishlayotgan daraxt ko‘chatlari, oila a’zolarining atrof-muhit, tabiatga munosabatini baholash tizimini yo‘lga qo‘yish;
- mahallalar tizimida Ekologiya qo‘mitasi bilan hamkorlikda “Ekohudud” an’anaviy tanlovini joriy etish – unda “Eng yaxshi ekoxonadon”, “Eng yaxshi ekomahalla”, “Eng yaxshi ekotuman”, “Eng yaxshi ekoviloyat” nominatsiyalari orqali g‘oliblarni rag‘batlantirib borish;
- mahalla tizimida “Ekomahalla” elektron portalini yaratish, uning mobil ilovasini joriy etish; mahalladagi har bir xonadonni shu ilovaga a’zolicini ta’minlash; ilova orqali ekoqoidabuzarlik yoki ekologik jihatdan namuna bo‘ladigan holatlarni har bir aholi vakili kiritib borishini yo‘lga qo‘yish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. www.lex.uz
2. www.uznature.uz
3. www.ziyonet.uz
4. www.philosophy.ru
5. www.falsafa.dc.uz
6. “Ijtimoiy falsafa” B.Ochilova va S.Mamatkulov, Toshkent “Noshir” 2016.
7. “Jamiyat falsafasi” J.Tulenov, Toshkent 2001.

* * *

Inagamova Feruza Xurshitovna

“Oila va xotin-qizlar”

ilmiy-tadqiqot instituti

tayanch doktoranti

ZARDUSHTIYLIK VA ISLOM TA’LIMOTIDA NIKOH VA OILA MUSTAHKAMLIGI TUSHUNCHASI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oila va nikoh masalalarining insoniyat tarixidagi taraqqiyoti, Sharq va G‘arb olimlarining bu masalalarga oid qarashlari tahlil qilinadi. Xalqning ijtimoiy birlik sifatida shakllanish bosqichlarini o‘rganish etnologiyaning predmeti hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, ko‘pxotinlilik, guruhli nikoh yoki ittifoq, endogamiya insoniyat jamiyati shakllanishining dastlabki bosqichlarida keng tarqalgan.

Kalit so‘zlar: inson, Oila, nikoh instituti, oila mustahkamligi, kadrlar, milliy-ma’naviy qadriyatlar, qadriyatlarning o‘zgarishi.

Annotation. This article analyzes the evolution of family and marriage issues in human history, the views of Eastern and Western scholars on these issues. The study of the stages of formation of the people as a social unit is the subject of ethnology. Studies confirm that polygamy, polygyny, group marriage or union, and endogamy were common in the early stages of the formation of human society.

Key words: man, family, institution of marriage, strength of the family, personnel, national and spiritual values, transformation of values.

Аннотация: В статье анализируется эволюция вопросов семьи и брака в истории человечества, взгляды восточных и западных ученых на эти вопросы. Изучение этапов формирования народа как социальной единицы составляет предмет этнологии. Исследования подтверждают, что полигамия, многоженство, групповой брак или союз, эндогамия были распространены на ранних этапах формирования человеческого общества.

Ключевые слова: человек, семья, институт брака, сила семьи, кадры, национально-духовные ценности, трансформация ценностей

Qadimgi davrda nikoh va oila munosabatlari masalasini Markaziy Osiyoda Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi “Avesto”da ham kuzatishimiz mumkin. Jumladan, “Avesto”da oila muqaddas dargoh ekanligi, uning barqarorligida er-xotinning teng mas’ulligi, farzand tarbiyasi to‘g‘risidagi fikrlar bayon qilingan. Oilaning tinch va farovon bo‘lishi nimalarga bog‘liq ekanligi haqida esa quyidagicha fikr yuritiladi. “Parso, inson uy tiklab, olovga, oilasiga, xotin va farzandlariga o‘rin ajratib bersa, uyida noz-ne‘matlari muhayyo bo‘lib, xotin va farzandlari farovon yashasa, uyida e’tiqod va sobit olovi alangali, boshqa narsalari ham mo‘l-ko‘l bo‘lsa o‘sha manzil muhtaramdir” deb yozilgan.

“Avesto”ning Vendidod qismida oila butunligini saqlash, nikoh tuzish tartiblari, nikohning bekor qilinishi sabablari va shartlari ancha batafsil bayon qilingan: —Ikki kishi, xoh dindosh, xoh birodar, xoh do‘st bir-birovi bilan nima xususida paymon bog‘lasalar — biri ikkinchisining xonadonidan o‘ziga xotin tanlasa, so‘zsiz uning talabi qondirilishi lozim yoki: “Men bu so‘zlarim bilan kuyov

tanlamoqchi bo‘lgan qizlarga va siz ikki tanga ham nasihat qilaman. Mening o‘gitlarimga quloq solinglar va uni haqiqatda xotirangizga jo qiling va o‘z dinlaringizni topinglarda, uni amalda joriy etinglar”.

Shuningdek, Avestoda yozilishicha, oilada oilaviy munosabatlarda ota yetakchi bo‘lgan ma’qul deyiladi. Ushbu oilaviy munosablarga hamma rioya qilishi lozim bo‘lgan. Eng ahamiyatlisi, hamma davrlarda ham zarur bo‘lgan er- xotinning o‘zaro sodiq, bir-birlarigi g‘amxo‘r, mehribon bo‘lishlari, ayolning huquqlarini himoya qilish shu davrda ham qonun darajasiga ko‘tarilgan. Bu esa oilaviy munosabatlarni mustahkamlashi uchun muhim asos, avlodlar tarbiyasi uchun asosiy mezon hisoblanadi. Ko‘rishimiz mumkinki, oilaviy munosabatlarning paydo bo‘lishi va rivoji qadimgi davrlarda nafaqat g‘arb davlatlarida, balki sharqda, xususan, Markaziy Osiyoda ham birdek ahamiyatli bo‘lgan.

Jamiyat taraqqiyotining keyingi bosqichlarida ham oila va nikoh masalasi dolzarb masalalar qatorida o‘rganildi. Jumladan, fransuz ma’rifatparvari Jan-Jak Russo o‘z qarashlarida “Oila – eng qadimiy va asli tabiiy bo‘lgan jamiyat bo‘lagidir”, – deb fikr bildiradi, shuningdek, fayla-suf fikrini davom ettirib, “Oila – kerak bo‘lsa, jamiyat siyosiy qiyofasini belgilovchi obraz, bunda yetakchi, rahbar – go‘yoki ota misoli, xalq esa – farzandlar kabidir” degan g‘oyani ilgari suradi. Bu aslida insoniyat tarixida uzoq davrlargacha ustuvor bo‘lib kelgan paternalizm tamoyilining jamiyat hayotidagi yaqqol ifodasidir (“patern” – ota, otalik, yetakchilik ma’nosini bildiradi). Bundan ko‘rinadiki, kishilik jamiyatida, xususan oilada otaning yetakchilik roli ancha oldingi davrlardan davom etib kelmoqda.

O‘rta asrlarda ham sharq mutafakkirlari, xususan, Markaziy Osiyo allomalari ham davr nuqtayi nazaridan kelib chiqib, oila va nikoh munosabatlariga o‘z fikrlarini bildirgan. Abu Homid Al-G‘azzoliy oilani nikoh asosida tashkil topgan, jamiyat taraqqiyotida muhim ijtimoiy vazifalarni bajaruvchi ijtimoiy institut sifatida o‘rgangan. Al-G‘azzoliy oilaning nikoh, qarindoshlik, ma’naviy iqtisodiy va huquqiy munosabatlar asosida insonlarni biriktiruvchi jamiyatning kichik bir bo‘lagi sifatida o‘rganar ekan, oilaviy munosabatlar islom dini qoidalari asosida bo‘lishiga targ‘ib qiladi. Oila va nikoh munosabatlari haqidagi qarashlari mutafakkirning “Uylanish odobi”, “Mukoshafatul qulub”, “Kimyoyi saodat” kabi asarlarida uchratish mumkin.

Ma’lumki, oila har bir jamiyatning boshlang‘ich hujayrasi hisoblanadi. Oila mustahkam, tinch, halol va pok bo‘lsa, jamiyat ham osoyishta, mustahkam, farovon bo‘ladi. Aksincha, oilalarda parokandalik, buzg‘unchilik bo‘lsa, halol-haromning farqi qolmasa, o‘sha jamiyat buziladi, tinchi yo‘qoladi, oxir-oqibat u chuqur tanazzulga yuz tutadi.

G‘azzoliy oilaviy hayotning dastlabki bosqichi bo‘lmish nikohni muhimligini ta’kidlab, asarlarida yozadiki, nikoh inson vujudini salomatligini ta’minlaydi. Inson salomatligi va naslni ko‘paytirish uchun nikoh ma’lum axloq-odob doirasida bo‘lishi lozim. Nikohning inson va jamiyat uchun fazilati va xosiyati beshtadir. “Avvalgi foyda farzanddurkim, farzand sababidan to‘rt savob hosil bo‘lur...”

Ikkinchi savob ulki, hazrati Rasuli akram s.a.v.ning sunnatlariga mutobiat qilg‘on bo‘lur, tokim ummatimning ko‘p bo‘lg‘oniga mubohat qilurlar. Ushbu sababdan tug‘mas xotindan qaytaribdurlar.

Uchinchi savob ulki, farzandlar ota, ona duosidan bahramand bo‘lur...

To‘rtinchi savob ulki, agar farzand otasidan ilgari o‘lsa, qiyomat kuni anga shifoatchi bo‘lur”. Shu bilan birga, erkaklar xotinlarning yomon fe’ligiga sabr qilmoq, ularning muhim otini – kerakligini

topib bermoq va ularni sharti sharif birla orasta qilmoq mushohadasiz, nafsni yengish yo‘lida jiddu-jahdsiz va mashaqqatsiz muyassar bo‘lmasligini bilmoqlari lozim.

Islom ta’limotida oila, nikoh hamda er-xotin munosabatlariga juda katta e’tibor beriladi. Bu masala farz va sunnat darajasiga ko‘tarilib, Qur’oni Karim va hadisi shariflarda alohida sura va oyatlar hamda payg‘ambar nasihatlarida alohida o‘rin berilgan. Shundan kelib chiqib, Imom G‘azzoliy xotinlarning erlariga haqlari ko‘p, deb ta’kidlaydi. Eng avvalo, ularning jins sifatida jismoniy ojizligi, ma’naviy joziba, husn-u halovati ham, ularga alohida nazar va marhamat bilan qarash, bergan azoblariga chidash hamda ayrim gunohlarini kechirishni taqozo qiladi.

Xuddi shu fikr Islom dinining muqaddas kitobi Qur’oni Karimning “Niso” surasi 19-oyatida: “Ey mo‘minlar, xotinlarga zo‘rluk bilan voris bo‘lishingiz halol emas. Agar ochiq buzuqlik qilgan bo‘lmasalar, bergan mahrlaringizning bir qismini qo‘lga kiritish uchun ularni ezmang. Ularga yaxshi muomala qilinglar. Agar ularni yomon ko‘rsangiz ham sabr qiling, sizlar yomon ko‘rgan narsada Alloh ko‘p yaxshiliklarni qilib qo‘ygan bo‘lishi mumkin”, – deyiladi.

Shuningdek, Abu Ali ibn Sino (980 – 1037) buyuk olim sifatida u barcha hodisalarning ilmiy mohiyatini ochib berishga harakat qilgan. Axloqiy tarbiya masalalarida alloma oilaning o‘rnini alohida ta’kidlangan. Oila va oilaviy munosabatlar masalasi uning “Tadbiri manzil” asarida o‘ziga xos tarzda bayon etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *История Древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй.* – Москва: Изд.фирма “Восточная литература” РАН, 2004. – С.154.
2. *Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права // Пед. соч.: В 2 т.* – Москва: 1981. – Т.2. – С. 170.
3. *«Avesto». A. Mahkamov tarjimasi.* – Toshkent: Sharq, 2001.
4. *Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, – Baxtiyor oila.* – Toshkent: Sharq, 2011. – B. 5.
5. *Abuali Ibn Sino. Tadbiri manzil.* – T.4. – Dushanbe: Donish, 2009. – 921 s.

* * *

Kaxarova Munira,

Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti direktori o‘rinbosari,
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori

MAHALLADA IJTIMOY-MA’NAVY MUHITNI YANADA SOG‘LOMLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Anatatsiya. Ushbu maqolada ma’naviy tahdidlardan laqaydlik va beparvolik tushunchalari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada aholi va yoshlar o‘rtasida o‘tkazilgan sotsiologik so‘rovnomalar tahlili yoritilgan.

Kalit so‘zi: loqaydlik, beparvolik, ma’naviyat, tahdid, vayronkorlik, jamiyat, davlat, mahalla, xalq, yoshlar, tinchlik, farovonlik, ishbilarmon, mard, shijoat, tadbirkor, hushyor, sergak.

Аннотация. В данной статье анализируются понятия равнодушия и безрассудства от моральных угроз. В статье также освещается анализ социологических опросов, проводимых среди населения и молодежи.

Ключевые слова: равнодушие, беспечность, духовность, угроза, разрушение, развитие, государство, соседство, народ, молодежь, мир, благополучие, предприниматель, смелый, отвага, предприниматель, бдительный, бдительный.

Annotation. This article analyzes the concepts of indifference and recklessness from moral threats. The article also covers the analysis of sociological surveys conducted among the population and young people.

Key words: indifference, carelessness, spirituality, threat, destruction, development, state, neighborhood, people, youth, peace, prosperity, businessman, brave, courage, entrepreneur, alert, watchful.

Mahalla – asrlar davomida xalqimiz uchun ezgulik va tarbiya beshigi bo‘lib kelgan. Shu bilan birga, u xalqlarni milliy urf-odat va an‘analari bilan ham birlashtirib turguvchi maskan hisoblanadi. Shuningdek, mahalla aholining ham ijtimoiy ham ma’naviy ko‘makdoshi bo‘lib, qo‘llab-quvvatlaydi. Bugungi kunda mahallani obod qilish, aholi bilan yanada yaqindan ishlash bo‘yicha bir qator ishlar qilinayotganining guvohi bo‘lyapmiz. Davlat rahbari ta’biri bilan aytganda, “Mahalla obod bo‘lsa – yurt obod bo‘ladi. Mahallada o‘zgarish bo‘lsa – butun jamiyat o‘zgaradi”[1]. Haqiqatdan ham, mahallada ko‘p o‘zgarishlar qilindi. Shunga qaramay, bu yo‘nalishda ishlarni jadallashtirish maqsadida 2022-yilni “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili” deb belgilandi. Bu bilan mahallalarimiz tubdan o‘zgarishi, xalq bilan ko‘proq hamnafas bo‘lishi, ijtimoiy-ma’naviy muhitini yanada sog‘lomlashtirilishi, aholi, ayniqsa, yoshlarning dunyoqarashi o‘zgarishi zarurligi nazarda tutilmoqda. Atoqli davlat va siyosat arbobi Uinston Cherrchillning “Yaxshi bo‘lish uchun – o‘zgarish kerak, yaxshilarning yaxshisi bo‘lish uchun esa yanada ko‘proq o‘zgarish kerak”[2], degan so‘zlarini alohida ta’kidlash joiz. Davlat rahbarini yaxshi yashash uchun hamma o‘zgarishi kerakligini ko‘p

bora ta’kidlayotgani ham bugun loqayd bo’lib o’tirishga hech kim haqli emasligini anglatadi. Bugungi kunda yanada sergak turishni, doim hushyor uyg’oq bo’lib, yoshlar, ma’naviyat va ma’rifat hamda mahalla masalalarida ishlarni tashkil etishda yangicha qarash, shuningdek, zamonaviy innovatsion usullardan foydalanish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda.

2021-yilning 19-yanvarida Respublika Ma’naviyat va ma’rifat Kengashi raisi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan o‘tkazilgan yig‘ilishdagi “Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir” ma’ruzasi ham oilaviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasiga e’tiborsizlik kabi holatlarga barham berish, yoshlar o‘rtasida huquqbuzarlikning barvaqt oldini olish maqsadida hududlardagi ta’lim muassasalaridan tarbiyasi og‘ir bo‘lgan o‘quvchilar hamda ularning ota-onalari bilan el-yurt hurmatiga sazovor, faxriy avlod vakillari ishtirokida “Avlodlar uchrashuvi” loyihasi, “Bir mahallaga bir ziyoli ma’naviy homiy”, “Bir nuroniy – besh nafar yoshga murabbiy” tamoyillari asosida oliy ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari, ijodkor ziyolilar, ijtimoiy faol nuroniylarni jalb qilgan holda “mahallabay” ishlash tizimi yaratildi. Har bir oliy ta’lim muassasasi tomonidan “mahallabay” ishlash tizimi bo‘yicha alohida “yo‘l xarita”lari ishlab chiqilib, mahalla va oliy ta’lim hamkorligi kuchaytirildi. Uning ijrosida ko‘rsatilgan vazifalardan: mahalla yoshlar o‘rtasida sportning barcha turlari, chet tillarini o‘rgatishga qaratilgan bepul to‘garaklar, kompyuter savodxonini oshirish bo‘yicha bepul kurslar hamda boshqa kasblar bo‘yicha ham o‘quvlar tashkil etildi. Bundan tashqari, aholi orasida oilaviy ajrimlarning oldini olishga qaratilgan psixologik treninglar o‘tkazildi. Yoshi ulug‘ professor-o‘qituvchilar ishtirokida mahalla yoshlari bilan uchrashuvlarda, bir tomondan, yoshlarga ziyolilar misolida ibrat ko‘rsatilsa, ikkinchi tomondan, jamiyatda nuroniylarning ijtimoiy faolligining oshishiga turtki bo‘lishiga erishildi.

Bu kabi misollarni ko‘plab keltirishimiz mumkin, ammo yutuqlar o‘zimizniki va bu yutuqlarga mahliyo bo‘lib berilib ketmay, mahallada ma’naviy-ma’rifiy muammolarni o‘rganish va ularni bartaraf etishning aniq va samaradorli mexanizmlarini yaratish zarur. Unda quyidagilar yo‘nalish sifatida belgilanishi nihoyatda muhim.

1. Aholi, ayniqsa, yoshlarni kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yo‘nalishida aholi va yoshlar o‘rtasida kitob mutolaa qilishi hamda sevib o‘qiydigan kitoblarini sotsiologik so‘rovnoma asosida o‘rganib, har bir mahalla binosining ichida kutubxona tashkil etishni asosiy vazifa qilib belgilash zarur. Shu bilan birga, aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqtirish usullarini amalda joriy qilish orqali aniq va manzilli ishlarni tashkil etish maqsadga muvofiq.

2. Oilaviy ajrimlarning oldini olish yo‘nalishida ajrashish arafasida turgan va ehtimoli yuqori bo‘lgan oilalar bilan alohida ishlashni yo‘lga qo‘yish kerak. Bunda, bu kabi oilalarni yoshiga qarab, psixologik treninglarni tashkil etish zarur. Mazkur yo‘nalishda din sohasi vakillarini ham keng jalb etish muhim hisoblanadi.

3. Ichki turizm sayohatini rivojlantirish yo‘nalishida mahallaning ma’naviy-ma’rifiy ishlarida eng faol bo‘lgan aholi qatlamini yurtimizda tarixiy obida va ma’naviy meroslarimiz joylashgan hududlarga sayohatini tashkil etish zarur. O‘z mahallasidan nariga chiqmagan aholimizning turizm sayohatini tashkil etilsa, sezilarli darajada aholining kayfiyatiga ijobiy ta’sir qiladi.

4. Mahallalarda milliy qadriyatlarni aholi, ayniqsa, yoshlar ongiga singdirish yo‘nalishida targ‘ibotning eng ta’sirchan usullaridan keng foydalanish zarur. Har bir millat o‘zining tili, urf-

odati, an’anasi, madaniyati, tarixi bilan millat hisoblanadi. Biz qanday yetuk, barkamol inson bo’lamizki, o’zimizning milliy urf-odatimizni bilmasak, unga rioya qilmasak, undan hayotimizda, bolalarimiz tarbiyasida foydalanmasak! O’zining milliy urf-odatini bilmagan kishini barkamol inson deb bo’lmaydi.

Xalqimizning umri boqiy an’analarini o’zida mujassam etgan milliy urf-odatlarimizdan: salomlashish, nikoh, to’y qilish, oila tutish, farzandni tarbiyalash, ota-onani hurmat qilish, salomatlikni saqlash, ilm olish, kiyim kiyish, nonni e’zozlash, kasb-u korlik, mehmon kutish, savdo-sotiq qilish, milliy bayramlarni o’tkazish, tabiatni muhofaza qilish, motam marosimlarini o’tkazish kabilarning har biri buyuk bir maktabdir.

Ajdodlarimiz qoldirgan ma’naviyat xazinasidan ko’zimizni ochib, unib o’sib kelayotgan, umid bilan kamol topayotgan yoshlarimizni bahramand etish, ular ongini ma’nan boyitish, ma’naviyat, mafkura, an’ana – olmosdek serqirra, ser jilosi hisoblanadi. Uning asl mazmuni, ma’nosi, ildizi bir joyga, inson odob-axloqida. Odob esa Inson ko’rki, bezagi, uning buyuk kamolidir.

Yosh avlodni odob-axloq bobida har tomonlama ma’nan kamol toptirish shu kun va davr hamda mafkuramizning bosh mezonidir. Biz an’analarimiz, urf-odatlarimizni keng targ’ib qilish imkoniyatiga ega bo’lgan qutlug’ zamonda yashayapmiz. Uning asl tarixini, yaratilishini, sababini ilmiy asosda aytib beradigan davrdamiz. Mazkur ilmiy meros asosida mahallalarda milliy qadriyatlarimizni aholi, ayniqsa, yoshlar ongiga keng singdirish tizimini yaratib, ushbu tizimni muntazam tashkil etib borish zarur. Unda targ’ibotning eng ta’sirchan usullari va mexanizmlarini joriy etilishi kerak. Shu bilan birga, jamiyatimizning yozilmagan ota-bobolarimizdan bizga ma’nan meros bo’lib qolgan urf-odatlari ommalashadi. Shu maqsadda namuna sifatida quyidagilarni tavsiya etamiz.

Mahallada maktabgacha ta’lim muassasasiga bormagan bolalarga “Kuyla bolajon” kitobidagi bolajon kuy-qo’shiqlarini mahalladagi maktabgacha ta’lim muassasasiga boradigan bolalar ishtirokida ijrosi tashkil etilsa, bog’chaga bormagan bolalarni faollashishiga erishiladi. Bugun bog’chaga bormagan bolalar ham ma’naviy ozuqa olishlari zarur. Shu o’rinda 2019-yil 3-mayda “O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida” PQ-4307-sonli qaroriga ko’ra “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” loyihasini tayyorlanib, Vazirlar Mahkamasi qarori bilan tasdiqlandi. Mazkur konsepsiya asosida oilada, shuningdek, ta’limning barcha bosqichlarida farzand tarbiyasining uzluksizligini ta’minlash tizimi ishlab chiqildi. Ya’ni bola tug’ilmasidan boshlab to 25 yoshgacha vaqt davomida uning ma’naviyatini, yoshiga mos ko’nikma va malakalar, kompetensiyalarining kutilayotgan aniq darajasini kafolatli ta’minlashning ilmiy asoslangan dasturiy-metodik ta’minotini tashkil etishdan iborat.

Uzluksiz ma’naviy tarbiya tizimi oila, maktabgacha, umumiy o’rta ta’lim muassasalarida yoshlarni bosqichma-bosqich, uzluksiz ma’naviy tarbiyalash natijadorligini kafolatlashga qaratilgan pedagogik operatsiyalar, vositalar, metodlar zanjiridir. Ushbu tizimda vositalar emas, balki u yoki bu fazilat, ijtimoiy malakani shakllantirishda kafolatlangan natijaga erishishning pedagogik algoritmlari rejalashtirilishi nazarda tutilgan.

Tasavvurimizga ko’ra, bolaga ikki narsa eng muhim bo’lgan: ona suti va ona allasidir. Shu maqsadda mahalladagi maktab o’quvchi-qizlar o’rtasida “Alla” ko’rik-tanlovini o’tkazish zarur. Natijada qizlarimizga “Alla” aytishni o’rgatish mexanizmi yaraladi va ularda ko’nikma hosil bo’ladi.

Mahallada “Bobojonim ertaklari”, “Buvijonim ertaklari” nomli konkurs o’tkazilsa, unda milliy ertaklar bobo va buvilar yashaydigan xonadonlarda tashkil etib, videorolik qilinib, davlat va nodavlat

telekanallarida keng namoyish etib borilishi zarur. Shu orqali “Eng yaxshi bobojon ertaklari” va “Eng yaxshi buvijon ertaklari” g’oliblari e’lon qilinib, xalqimizga namuna qilib ko’rsatiladi. Natijada oilalarda bolalarga milliy ertaklar aytilishi yo’lga qo’yiladi.

Odatlarimizga ko’ra, qizlarimiz oilaga tayyorlash ishlari ona va buvijonlar tomonidan amalga oshirilib kelingan. Shu maqsadda mahalladagi oliy ta’lim muassasalarida o’qiydigan talaba-qizlar o’rtasida band bo’lmagan qizlar uchun “Oqila qiz” ko’rik-tanlovini o’tkazilsa hamda “Qizlar davrasi”ni tashkil etilsa, unda salomlashish odobi, uyda pazandachilik, oila byudjetini taqsimlab ishlatish usuli o’rgatish, shuningdek, tikuvchilik va boshqa ijodiy qobiliyati ochib berilsa, maqsadga muvofiq bo’lardi.

Asrlar, yillar o’tadi. Lekin hozirgi avlodning ta’limi, tarbiyasi-yu, qadriyatlarimizni bilish darajasi, har bir farzandning tafakkuriga javobgarlik masalasi siz-u bizning zimmamizda. Kelgusi avlodlarimiz bizni so’roqlaydi. Ular oldida uyalib qolmaslik uchun ham bugun tarbiya seniki yoki meniki deb emas, hammamizniki deya hamkorlikda ishlashni joriy etish zarur. Yangi O’zbekistonni bunyod etishga munosib hissa qo’shgan insonlarni kelgusi avlodlar minnatdorlik bilan eslasin. Maqsad-u muddaoimiz ham shu, aslida.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Mirziyoyev Sh. *“Yangi O’zbekiston – taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: 2022*
2. Мирзиёев Ш. *Выступление на торжественном мероприятии, посвященном 26-летию принятия Конституции Республики Узбекистан, 7 декабря 2018 года. Газета «Народная слова», 8 декабря 2018 г., № 253 (7211).*

* * *

Tohirova Mohigul,

Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti

IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLAR IJTIMOIYLASHUVINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Anotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan shaxslarga nisbatan tolerantlikning shaxsliyluk omillari tahlil etilgan. Ko‘rish imkoniyati cheklangan kishilarning ijtimoiy munosabatlarga kirisha olishi va moslashish jarayoniga ta’sir etuvchi omillari tahlil etilib, ularga muallifning shaxsiy yondashuvlari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiylashuv, moslashuvchanlik, moslashish mexanizmlari, tolerant o‘zaro ta’sir, tolerant ong, tolerant shaxs, muloqot, ijtimoiy munosabat.

Anotation. This article analyzes the personality factors of tolerance towards persons with disabilities. The analysis of the factors by which people with visual impairments can enter into social relations and influence the adaptation process is carried out, and the author’s personal approaches are presented.

Keywords: socialization, flexibility, adaptation mechanisms, tolerant interaction, tolerant consciousness, tolerant personality, communication, social attitude.

Аннотация. В данной статье анализируются личностные факторы толерантности по отношению к лицам с ограниченными возможностями. Проведен анализ факторов, благодаря которым люди с нарушениями зрения могут вступать в социальные отношения и влиять на процесс адаптации, представлены авторские подходы.

Ключевые слова: социализация, гибкость, механизмы адаптации, толерантное взаимодействие, толерантное сознание, толерантная личность, общение, социальная установка.

Bugungi kross-madaniy munosabatlar shaxsning o‘z qadr-qimmatini tan olishni, individual jismoniy va aqliy xususiyatlarni hisobga olgan holda uning qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishni nazarda tutadi. Shu munosabat bilan imkoniyati cheklanganlarni ijtimoiy integratsiya qilish jamiyatning ustuvor vazifasidir. Shu bilan birga, jadallik bilan ro‘y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlar insonning moslashuvchan qobiliyatlariga bo‘lgan talablarni kuchaytirdi. Bu tadqiqotchilarning shaxs psixologik omillari va ijtimoiy moslashuv mexanizmlarini o‘rganishga, uning moslashuv imkoniyatlarini tadqiq etishga bo‘lgan qiziqishlarini uyg‘otmoqda. Tez o‘zgaruvchan muhitga moslashishda ayniqsa imkoniyati cheklanganlar sezilarli qiyinchiliklarga uchraydi. Aholining ushbu toifasi subyektiv va obyektiv omillarga bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy hayotga qo‘shilishda sezilarli qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda. Imkoniyati cheklanganlar, shu jumladan, ko‘rish qobiliyati cheklangan odamlar, ijtimoiy va psixologik sabablarga ko‘ra “ijtimoiy ko‘pchilik”dan ajratilgan ma’lum bir ijtimoiy qatlamni anglatadi. Tabaqalanish tizimida aholining ushbu toifasi, odatda, uy, maktab va ijtimoiy muhitdagi muammolar tufayli quyi, marginal qatlamni egallaydi; bitirgandan keyin ishsizlik; umumiy ijtimoiy istisno. Ko‘rish qobiliyati cheklanganlar kishilarning maxsus guruhi sifatida, birinchi navbatda, zamonaviy ijtimoiy-madaniy muhitda vizual tarkibiy qismining ustunligi tufayli ijtimoiy moslashuv jarayonining o‘ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ko‘rish qobiliyati cheklangan odamlarning jamiyatga qo‘shilishidagi muhim to‘siqlar nafaqat real iqtisodiy,

ijtimoiy-psixologik yordamning yetarli darajada rivojlanmaganligi, balki jamiyatning ularga nisbatan bag’rikenglik darajasining yetarli emasligi, imkoniyati cheklangan kishiga nisbatan ijobiy tavsifdagi ijtimoiy munosabatlarning quyi ko’rsatkichi, keng tarqalgan tushunchalar va stereotiplar chuqur vizual patologiyasi bo’lgan odamlarni idrok etish bilan bog’liqdir. Shu munosabat bilan, ko’rishda nuqsoni bor odamlarning jamiyatga qo’shilishi, birinchi navbatda, insonning yuqori hayot sifatiga erishishiga to’sqinlik qiladigan ijtimoiy-psixologik to’siqlarni bartaraf etishni o’z ichiga oladi. Shu bilan birga, ko’rishda jiddiy nuqsoni bo’lgan shaxslarning alohida ehtiyojlarini qondirish uchun qulay muhitning yetishmasligi, ijtimoiy-madaniy harakatchanlik va hayot imkoniyatlarini cheklash ularning shaxsiy rivojlanishi, adaptiv salohiyati va ijtimoiy faolligini oshirish masalalarini ahamiyatini oshiradi, bu hayotni normallashtirish, ijtimoiy moslashish va ularning jamiyatga haqiqiy “qo’shilishi”ga yordam berishi zarur.

Bugungi kunga qadar tiflopsixologiyada rehabilitatsiya va tuzatish muassasalari faoliyatida turli yosh toifasidagi ko’rishda jiddiy nuqsoni bo’lgan shaxslarni rehabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashuvi hamda integratsiyasi muammolari bo’yicha keng nazariy va amaliy materiallar to’plangan, ushbu jarayonlarni umumlashtirish va optimallashtirishga qaratilgan keng doiradagi ilmiy-amaliy tadqiqotlar ortib borilmoqda. Biroq tiflopsixologiyada ko’rish qobiliyati past bo’lganlarning ijtimoiy moslashuvi va jamiyatga qo’shilishi muammosining batafsil nazariy va uslubiy tahlili quyi darajada. Ko’rish qobiliyati cheklangan kishilarning jamiyatga moslashishi va integratsiyasining psixologik hamda ijtimoiy-psixologik jihatlarini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlarga bo’lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Bu, o’z navbatida, ushbu yo’nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirishni, shuningdek, vizual imkoniyati cheklangan shaxslarni ijtimoiy-psixologik qo’llab-quvvatlashning amaliy muammolarini hal qilishni murakkablashtiradi. Bundan tashqari, psixologiyada keng qo’llanadigan “ijtimoiy moslashuv” va “ijtimoiy integratsiya” tushunchalari o’rtasidagi munosabatlar kam o’rganilgan bo’lib, ko’rish qobiliyati cheklangan odamlarning ijtimoiy moslashuvi va integratsiyasi darajasini aniqlash uchun kompleks mezonlar juda kam. Shu bilan birga, ijtimoiy moslashuv odamlarning hayotga, shaxslararo va o’zi bilan munosabatlarga moslashishi sifatida ajralmas tarkibiy qism, ijtimoiy integratsiyaning ichki sharti, ya’ni jamiyatning boshqa a’zolari bilan teng huquqli ijtimoiy aloqalar va munosabatlarga qo’shilishdir. Jamiyatga integratsiyalashuv shaxs ijtimoiy moslashuvining zarur darajasini nazarda tutadi.

Biz tasavvur qilayotgan nazariy modelga muvofiq, imkoniyati cheklangan shaxslarga nisbatan tolerantlikning shaxsiy imkoniyati, shaxsiy omillarini empirik tadqiq etishda uning uchta asosiy tarkibiy qismi bir-biri bilan o’zaro bog’liqligiga e’tibor qaratish muhim: tolerant ong, tolerant shaxs, tolerant xatti-harakat va o’zaro ta’sir (kommunikativ bag’rikenglik). Nazariy va empirik tadqiqotlar natijalari tahlilini tizimlashtirish, muammoga fanlararo yondashish asosiy empirik referentlarni aniqlashga imkon berdi. Bu kommunikativ tolerantlikning o’ziga xos xususiyatlari, o’zaro munosabatlarda muloqot qilish tajribasi (tolerant o’zaro ta’sir), sog’lom kishilar ongida imkoniyati cheklanganlar obrazi (tolerant ong); shaxsning hissiy, kognitiv va kommunikativ xususiyatlari, qadriyatli-mazmuniy ustanovkalar, shaxsning o’zini o’zi anglash xususiyatlari (tolerant shaxs).

Ko’rishda nuqsoni bo’lgan shaxslar “sheriklarini o’zidan uzoqlashtirish” xususiyati bo’yicha kam ifodalangan. Buni umuman insonga o’z atrofidagilarini o’ziga moslashtirish xosligi bilan izohlash mumkin. Zamonaviy shaxsda boshqa kishilarni boshqarishga moyillik ko’proq kuzatiladi. Ko’rish imkoniyati cheklangan kishilar esa deyarli barcha narsalar sog’lomlarga mo’ljallangan jamiyatda

o‘zlari boshqa kishilarga moslashishiga to‘g‘ri keladi. Shu sababli bu xususiyat bo‘yicha ko‘rish imkoniyati cheklangan kishilarda nisbatan yuqori kommunikativ tolerantlik ifodalangan bo‘lishi mumkin.

Ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan shaxslar ko‘p hollarda o‘ziga qaratilgan noto‘g‘ri ifodalar, atrofida qilayotgan ularni tushunmasliklariga to‘qnash keladi va bu noqulay vaziyatlar, ba‘zan ko‘zda tutilmagan salbiy hodisalarning yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Bu holat vaqt o‘tgani sari imkoniyati cheklanganlarning o‘ziga ham me‘yordagi holat sifatida qabul qilina boshlaydi, bunday holatlarga nisbatan sabrli munosabat paydo bo‘ladi. Bizningcha, imkoniyati cheklanganlarning sog‘lom kishilarga nisbatan boshqalarni kechira olish, noqulayliklarga nisbatan bardoshlilik aynan mana shunga bog‘liq deyish uchun ma’lumotlar mavjud.

Shu tariqa xulosa qilish mumkinki, ko‘rish imkoniyati cheklanganlarning kommunikativ tolerantlikning “o‘zidan sheriklarni uzoqlashtirishga moyillik” va “boshqalarni kechira olish” xususiyatlari bo‘yicha nisbatan past ko‘rsatkichi, bir tomondan, imkoniyati cheklanganlarning sog‘lom kishilar bilan birga faoliyat olib borish jarayonlariga moslashganlik natijasi sanaladi. Boshqa tomondan, tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, imkoniyati cheklanganlar jamiyat va sog‘lom kishilar bilan teng huquqli o‘zaro ta’sirga tayyorligidan dalolat beradi. Ularga sabr-toqat, muloqotdagi bebaholik, tushunishga intilish va individuallikni qabul qilish xususiyatlari xos. Muloqotda sog‘lom kishilar ko‘proq ijtimoiy stereotiplarga, tajriba jarayonida ishlab chiqilgan “to‘g‘ri” xatti-harakatlar va boshqa odamlarning “me‘yoriy” xususiyatlari haqidagi g‘oyalarga asoslanadi. Muloqot sheriklarining baholashlaridagi bunday qat’iylik, muloqot qilish uchun “qulay” kishilar bilan muloqot qilish istagi imkoniyati cheklanganlarni jamiyatga integratsiyalashuvining ijtimoiy-psixologik to‘sig‘ini yuzaga keltirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Акимушкин, В.М. Трудовая реабилитация инвалидов по зрению/ В.М. Акимушки, К.С. Моргулис. – Киев, 1983 – 140с.
2. Буткина, Г.А. Некоторые виды затрудненности социально-психологической адаптации взрослых слепых /Г.А. Буткина //Дефектология. – 1977. – №6. – С. 16-24.
3. Karimova, V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2012 – 160 b.
4. Tokhirova M. “Socio-psychological factors of socialization of persons with disabilities”. Вестник интегративной психологии. 2022. Выпуск 25. – с.265.

* * *

Рустамов Жахонгир

“Маҳалла ва оила”

илмий-тадқиқот институти

кичик илмий ходим

ЭРТА ТУҒРУҚНИНГ ИЖТИМОЙ ЖИХАТЛАРИ

Аннотация. *Эрта туғруқ - бу ўсмирлар, уларнинг оилалари ва бутун жамият учун муҳим таъсир кўрсатадиган социологик муаммо. Ушбу мақолада ўсмирлар туғилишининг интимой жиҳатлари, яъни эрта туғруқнинг ўсмирлар таълимига, иқтисодий аҳволига ва ижтимоий муносабатларига таъсири кўриб чиқилади.*

Калит сўзлар: *эрта туғруқ, оилалар, таъсир, таълим, иқтисодий аҳвол, ижтимоий муносабатлар.*

Аннотация. *Преждевременные роды — это социологическая проблема, имеющая серьезные последствия для подростков, их семей и общества в целом. В данной статье рассматриваются интимные аспекты подросткового деторождения, а именно влияние раннего деторождения на образование, экономический статус и социальные отношения подростков.*

Ключевые слова: *преждевременные роды, факторы, воздействие, образование, экономическое положение, социальные отношения.*

Annotation. *Preterm birth is a sociological problem with serious implications for adolescents, their families and society as a whole. This article discusses the intimate aspects of adolescent childbearing, namely the impact of early childbearing on education, economic status and social relations of adolescents.*

Key words: *preterm birth, factors, impact, education, economic situation, social relations.*

Кириш. Эрта ёшдаги оналик – бу қиз боланинг кейинги ижтимоийлашувига катта таъсир кўрсатувчи ижтимоий ҳодиса ҳисобланиб, у эрта диний никоҳлар, ўсмирларда акселерация (ўсиш, ривожланиш жараёнининг тезлашиши) ва жинсий фаолликнинг эрта бошланиши, шунингдек, болаларга нисбатан жинсий жиноятлар билан боғлиқ. Буларнинг барчаси вояга етмаганларнинг репродуктив саломатлиги, ҳомиладорликни режалаштириш усуллари ҳақида кам хабардорлиги, шошилишч контрацепсия ва абортни қўллаш мумкинлиги, режасиз жинсий алоқаларнинг олдини олиш фонида содир бўлмоқда.

Ёш тоифалари бўйича рўйхатга олинган никоҳлар сони ҳақидаги маълумотлар эрта никоҳлар динамикасини кузатиш имконини бермайди, чунки 18 ёшгача тузилган никоҳларнинг барчаси ҳам ҳукукий жиҳатдан рўйхатга олинмайди. Эрта никоҳлар ҳақида билвосита тарзда 18 ёшгача бўлган аёллар ўртасида туғишларнинг сони бўйича мулоҳаза юритиш мумкин, аммо амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, бу ёшда ҳомиладорлик ҳар доим ҳам туғиш билан ниҳоясига етмайди ва туққанларнинг ҳаммаси ҳам никоҳда бўлмайди. Эрта никоҳлар ҳақида абортлар тўғрисидаги маълумотлар асосида ҳам мулоҳаза юритиб бўлмайди, чунки бу нафақат эрта никоҳлар, балки жинсий ҳаётга эрта киришиш ва зўрлаш ҳам бўлиши мумкин. Эрта туғруқ ўсмирлар ҳаётига ва уларнинг ижтимоий муҳитига сезиларли таъсир кўрсатади. Эрта туғруқнинг ижтимоий

жиҳатларидан хабардор бўлиш, ўсмирлар ва уларнинг оилаларини қўллаб-қувватлаш бўйича сиёсат ва дастурларни ишлаб чиқиш муҳимдир. Бу таълим олиш имкониятини таъминлаш, иқтисодий имкониятлар яратиш ва соғлом ижтимоий муносабатларни ривожлантиришни ўз ичига олади. Фақат шу йўл билан биз ўсмир ота-оналар дуч келадиган қийинчиликларни енгиб ўтишга ёрдам беришимиз мумкин.

Таълимга таъсири. Эрта туғруқ ўсмирларнинг таълим ютуқларига сезиларли таъсир қилади. Ота-онага айланган кўплаб ўсмирлар болага ғамхўрлик қилиш масъулияти туфайли ўқишни тўхтатишга ёки тўлиқ таълим олмасликка мажбур бўлишади. Бу уларнинг шахсий ва касбий ривожланишига тўсиқлар яратади. Шунингдек, статистик маълумотлар шуни кўрсатадики, ўсмир ота-оналар катта ёшда ота-она бўлганларга қараганда пастроқ маълумотга эга. Бу келажакда бандлик имкониятларининг чекланишига ва паст иқтисодий барқарорликка олиб келади.

Иқтисодий аҳволига таъсири. Эрта туғруқ ўсмирлар ва уларнинг оилаларининг иқтисодий аҳволига ҳам сезиларли таъсир кўрсатади. Статистика шуни кўрсатадики, ўсмир ота-оналар кўпинча ноқулай иқтисодий вазиятга тушиб қолишади. Улар қашшоқликда яшаш хавфи юқори ва ҳукумат ёрдамига муҳтож бўлишади. Барқарор даромаднинг йўқлиги ва бандлик имкониятларининг чекланганлиги иқтисодий ишончсизликни келтириб чиқаради ва боланинг эҳтиёжларини қондириш ҳамда ривожланишини қўллаб-қувватлашни қийинлаштиради.

Ижтимоий муносабатларга таъсири. Эрта туғруқ ўсмирларнинг ижтимоий муносабатларига таъсир қилади. Турмуш ўртоғи, тенгдошлари ва оиласи билан муносабатлар бола туғилгандан кейин ўзгариши мумкин. Ўсмир оналар ижтимоий алоқаларни сақлаб қолиш, таълимни давом эттириш ва жамият ҳаётида иштирок этишда қийинчиликларга дуч келишади. Улар кўпинча ижтимоий стигма ва ҳукмларга дуч келишади, бу эса ижтимоий изоляцияга ва ёмон психологик фаровонликка олиб келиши мумкин.

Қўллаб-қувватлов ва аралашув. Ўсмир ота-оналар дуч келадиган қийинчиликларни тан олиш билан бирга, уларга тегишли ёрдам ва аралашувни таъминлаш жуда муҳимдир. Жамият дастурлари, маслаҳат хизматлари ва таълим ташаббуслари эрта туғруқнинг социологик жиҳатларини ҳал қилишда муҳим рол ўйнаши мумкин. Ушбу дастурлар ҳар томонлама ёрдамни таклиф қилиши мумкин, жумладан, ота-оналарга таълим олиш, соғлиқни сақлаш хизматидан фойдаланиш, таълим ва бошқа имкониятларда ёрдам. Бундан ташқари, руҳий саломатликни қўллаб-қувватлаш ва ота-оналарнинг ижобий амалиётларини рағбатлантириш ўсмир ота-оналар ва уларнинг фарзандлари учун натижаларни яхшилаши мумкин.

Ижтимоий муносабатлар ва стигма. Ижтимоий муносабатлар ва ўсмирларнинг фарзанд кўришига стигматизация ҳам муҳим социологик таъсирга эга. Салбий стереотиплар ва нотўғри қарашлар ўсмир ота-оналарни янада четга суриб қўйиши, уларнинг ижтимоий интеграцияси ва умумий фаровонлигига тўсқинлик қилиши мумкин. Шаклларга қарши курашувчи ва ҳамдардликни рағбатлантирадиган таълим ва хабардорлик кампанияларини тарғиб қилиш стигмани камайтиришга ёрдам беради ва ўсмир ота-оналар учун янада қулай муҳит яратади. Бундан ташқари, гендер тенгсизликларини бартараф этиш ва жинсий ва репродуктив саломатлик бўйича таълимни ривожлантириш ўсмир ёшдаги ҳомиладорликнинг олдини олиш ва эрта туғруқларни камайтиришга ёрдам беради.

Маданий ва контекст омиллари. Эрта туғруқ билан боғлиқ маданий ва контекстуал омилларни тушуниш мамлакатимизда ушбу ҳодисанинг социологик жиҳатларини ҳал қилиш учун зарур. Маданий меъёрлар, эътиқодлар ва урф-одатлар ўсмирлик ҳомиладорликнинг тарқалиши ва қабул қилинишига таъсир қилиши мумкин. Эрта турмуш қуриш, ҳар томонлама жинсий таълим олиш имкониятининг чекланганлиги ва гендер тенгсизлиги каби омиллар эрта туғруқнинг юқори кўрсаткичларига ёрдам беради. Ушбу маданий ва контекстуал омилларни ўрганиш асл сабабларини тушунишга ҳамда мамлакатимизда ўсмир ота-оналар дуч келадиган махсус эҳтиёжлар ва муаммоларни ҳал қилувчи мақсадли тадбирларни ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Узоқ муддатли оқибатлари. Эрта туғруқ нафақат ўсмир ота-оналар, балки уларнинг фарзандлари ва бутун жамият учун ўзининг узоқ муддатли салбий таъсирини кўрсатади. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, ўсмир ота-оналардан туғилган болаларнинг таълим натижалари ёмон, ижтимоий-иқтисодий аҳволи паст, соғлиқ ва ҳуқ-атвор муаммолари хавфи юқори бўлиши мумкин. Бундан ташқари, ҳар томонлама аралашувлар ва қўллаб-қувватлаш тизимлари мавжуд бўлмаса, ўсмирларнинг фарзанд кўриш цикли авлодлар давомида давом этиши мумкин.

ХУЛОСА. Мамлакатимизда эрта туғруқнинг ижтимоий жиҳатлари ўсмир ота-оналар дуч келадиган муаммоларни ҳал қилиш ва уларнинг фаровонлигини ошириш муҳимлигини таъкидлайди. Социологик оқибатларни тушуниш ва ҳал қилиш орқали сиёсатчилар, жамоалар ва шахслар биргаликда ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, стигмани камайитириш ва ўсмир ота-оналарнинг ривожланиши учун имкониятлар яратиши мумкин.

Эрта туғруқнинг ижтимоий жиҳатлари турли омиллар, жумладан, таълим, иқтисодиёт, ижтимоий муносабатлар ва маданий меъёрларнинг мураккаб ўзаро таъсирини очиб беради. Ушбу жиҳатларни кенг қамровли қўллаб-қувватлаш дастурлари, таълим ташаббуслари ва жамиятдаги муносабатларни ўзгартириш орқали ҳал қилиш орқали биз эрта туғруқнинг тарқалишини камайитириш ҳамда ўсмир ота-оналар ва уларнинг фарзандлари учун натижаларни яхшилашга ҳаракат қилишимиз мумкин. Тенг имкониятларни таъминловчи, таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдаланишни таъминлайдиган ҳамда ижобий ижтимоий қўллаб-қувватлашни рағбатлантирадиган муҳитни яратиш ўсмир ота-оналарнинг имкониятларини кенгайтириш, уларнинг фаровонлиги ва келажакдаги муваффақиятларини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. *Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни*// <https://www.lex.uz>
2. *Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг репродуктив саломатлигини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни* // <https://www.lex.uz>
3. *Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2020 йил 13 июлдаги “Эрта турмуш ва эрта туғруқ ҳолатлари ҳамда оилавий ажримлар билан боғлиқ муаммоларни бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги КҚ-105-IV-сонли қарори*
4. *A w a r d - W i n n i n g P r o g r a m m e .* <https://www.unfpa.org/news/award-winning-programme-gives-ethiopian-girls-safer-transition-adulthood>

5. UNICEF global databases, 2020, based on DHS, MICS and other national surveys, 2013-20196. Government of Turkey, TURKEY’s 2nd VNR 2019, 2019, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23862Turkey_VNR_110719.pdf (accessed March 2020)
6. Family Planning New Zealand. (n.d.). “Sexuality Education in New Zealand.” Retrieved from: <https://www.familyplanning.org.nz/advice/sexuality-education>
7. Centers for Disease Control and Prevention. (2021). “Teen Pregnancy Prevention.” Retrieved from: <https://www.cdc.gov/teenpregnancy/index.htm>
8. Santelli J, Lindberg L, Finer L, Singh S. Explaining recent declines in adolescent pregnancy in the United States: the contribution of abstinence and improved contraceptive use. *Am J Public Health*. 2007;97(1):150–6.
9. Lindberg LD, Santelli JS, Desai S. Understanding the decline in adolescent fertility in the United States, 2007–2012. *J Adolesc Health*. 2016:1–7.

MUNDARIJA

KIRISH

Mahkamova Zulayho Bahriddinovna	4
Egamberdiyeva Nodira Melibayevna	7

1-SHO‘BA. YANGI O‘ZBEKISTONDA OILA INSTITUTINI RIVOJLANTIRISHDA “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

O.Musurmonova, R.Samarov. Oila va mahalla hamkorligi mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy asoslari	10
Norqulov H.D. “Xavfsiz mahalla” tizimini amalga oshirishda ota-onalarning o‘smirlar tarbiyasidagi o‘rni	13
Sultonov U.O. O‘zini-o‘zi boshqarish organlari faoliyatida yoshlar bilan ishlashning vertikal tizimining ijtimoiy aspektlari	19
Хамдамова Ф. Цифровая экономика как фактор новых возможностей и новых угроз в достижении гендерного равенства	23
Xasanov R.R. Oilada sarflar samarasiga erishish – “xavfsiz mahalla” ni ta’minlashga xizmat qiladi	27
Mahmudov D.R., Rizoev F.F. Yangi O‘zbekiston: tinchlik va osoyishtalik ta’minlangan diyor	31
Ahrorova Sh. Mahalla – milliy o‘zlik beshigi	35
Saribayeva U.S. Er-xotinlarning oila va jamiyatdagi maqomining ijtimoiy-psixologik asoslari	38
Ишанханова Г.А. Вопросы предотвращения семейного насилия – основа реализации принципа «безопасная махалля»	42
Tursunov X.Sh, Mansurova D.M. Mahallada insonni xavflardan himoyalash va yashash hamda mehnat faoliyati sferasini muqobil parametrlarini ta’minlash	47
Raximov I.A. “Xavfsiz mahalla tamoyilini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari”	50
Ro‘ziboyev D.A. Jamiyatda xotin-qizlar faolligini oshirishda mahallaning o‘rni	54
Nurmonova Z. Yangi O‘zbekistonning farovon oilalari: oilaviy tadbirkorlikning mahalla obodligida tutgan o‘rni	57
Tursunova G.Sh. Oila-mahalla-ta’lim muassasasi hamkorligi mustahkamlash yurtimiz ravnaqining poydevori	62
Mamadboyev Sh.B. Mahalla aholisini favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanish ko‘nikmalarini shakllantirish	65
Karimova E.N. Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida mahalla institutining yoshlarni qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rni	68
Isomadinova G.Z., Ishratova D.Q. Oila instituti rivojida mahallaning o‘rni	71

Mavlonov B.B. O’smirlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirishda oilaviy tarbiya uslublari	74
Mingboyeva M. Mahallalarda innovatsion yondashuv asosida ta’lim-tarbiya jarayonida samaradorlikka erishish aspektlari.....	77
Shamudinova F.M., Isomadinova G.Z., Ishratova D.Q. Jamiyat taraqqiyotida oila va mahalaning o’rni	81

2-SHO‘BA. “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINI FUQAROLARNING O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATIGA TO‘LAQONLI VA SAMARALI JORIY ETISH MEXANIZMLARI

Umarov A.Y., Eshonqulov A.P. Xavfsiz va obod mahalla – davlat taraqqiyotining garovi	86
Berdialiyev S.A. Mahallada sodir etilayotgan jinoyatlar va ularning oldini olishda oilaning o’rni.....	91
O‘rinov T.E. “Obod va xavfsiz mahalla” tizimi faoliyati mazmuni va uni mahalla va oilalar farovonligini taminlashdagi faoliyat yo‘nalishlari.....	97
Faxriddinova N.Sh. Mahalla fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi sifatida	111
Mo‘minov J.M. Boshqaruv tizimini mustahkamlashda siyosiy kommunikatsiyalardan samarali foydalanish masalalari.....	115
Qilichev X.M. Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatida fuqarolik-huquqiy shartnomalarning o‘rni va ahamiyati	123
Sharipova m.Q. “Xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimni joriy etish yo‘nalishlari.....	127
Akramxodjayev B.T., Alimov G‘.A., Mirzaaxmedov Z.M. Xavfsiz mahalla tamoyilining asosiy me’zonlari	130
Olimov B.N., Maxmudov T.A. Ishsizlikning oldini olish – “xavfsiz mahalla” tamoyilining asosiy mezonlari	133
Yarasheva Sh.A., Sharipova G.I. Yangi tizim asosida mahallalarda ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatilishini joriy etilishining dolzarbligi	136
Tadjixodjayeva O.A. Mahallalarda ijtimoiy xizmatlarning joriy etilishida xotin-qizlar faolining roli.....	139
Egamov D.Q. Islohotlar quyi pog‘onadan boshlanadi (navoiy viloyati misolida)	142
Xodjayev A.A. Aholi yashash punktlarida favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya tadbirlarini tashkil etish	146
Xoldorov A.R., Alimov Sh.A., Isoqov A.Q., Egamberdiyev A.A. Aholi yashash punktlarida zilzila vaqtida to‘g‘ri harakatlanishni tashkil etish va seysmik xavfsizlikni taminlash asoslari.....	149
Qambarov A.X., Rajabov O.R., Egamberdiyev A.A. Aholi punktlarida kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish. Aholi orasida qutqaruv ishlarini olib borishda xavfsizlik talablari.....	154
Епифанова Е.С. Анкетирование -как метод исследования различных соотношений ОФП и СФП тяжелоатлетов в подготовительном периоде	159
Axmatova D.D., Bektemirova Z.O. “Oila poliklinikasi” vrachi faoliyatini kompyuter texnologiyasi asosida avtomatlashtirish orqali mahallada aholiga tibbiy xizmat ko‘rsatish darajasini oshirish	161

Baxromova N.B. Amalga oshirilgan ishlarda xavfsiz mahalla tizimida yechimini kutayotgan muammolar	173
Yunusova M.P. Kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha xitoy tajribasining ayrim jihatlar.....	176
Qayumov B.I. Fuqarolarni o‘z-o‘zini boshqarish organlari faoliyatini takomillashtirishning pedagogik omillari	180

3-SHO‘BA. “XAVFSIZ MAHALLA” TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA ICHKI ISHLAR XODIMLARINING FAOLIYAT MEXANIZMLARI

Abdullaeva U.X. Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilishda O‘zbekiston tajribasi	184
Suvankulov M. Huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishda ichki ishlar organlarining fuqarolarni o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorligining huquqiy asoslari.....	192
Isamutdinov R.R. Xavfsiz mahalla tushunchasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari	200
Mamatqulov T.B. Profilaktika inspektorining faoliyatida “mahallabay”, “oilabay” va “fuqarobay” ishlash tizimining mahalla kesimida huquqbuzarliklarning oldini olishdagi ahamiyati	204
Ismailov I. Milliy gvardiya bo‘linmalarining “xavfsiz mahalla” tamoyilini amalga oshirishdagi ishtiroki.....	209
Turayev A.P. “Xavfsiz mahalla” tamoyilini hayotga tatbiq etish ichki ishlar organlari faoliyatining muhim yo‘nalishi.....	216
Tuymabayev U.Q. “Xavfsiz mahalla” tamoyilining asosiy mezonlari – bu oiladagi sog‘lom muhitdir!	219
Mirxalilova G.I. Xavfsiz mahalla – farovon oila tayanchi!	223
Jumayev A.J. Mahallalarda jinoyatchilikni jilovlashning ma’muriy-hududiy va tashkiliy jihatdan takomillashtirish (jamoat xavfsizligini ta’minlash misolida).....	226
Xudoyorova M.X. Ichki ishlar xodimlari oilalarining baxtligi ular mehnati samaradorligining determinanti sifatida	229
Mamajonov S.H., Abdurahmonova S.R., Rajabov O.R. Fuqaro muhofazasining himoya qurilmalari	232
Saydivaliyeva X.X., Tleuova G.O. Profilaktika inspektorlarining fuqarolarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish bo‘yicha vakolatlari	234

4-SHO‘BA. “XAVFSIZ MAHALLA” TAMOYILINI JORIY ETISHDA OILAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Huseynova A.A., Bozorova R.Sh. Oilada o‘zaro mehr muhitini qadriyat asosida shakllantirish jamiyat taraqqiyotining garovi	240
Ачилова Л. Проблемы бытового насилия в отношении женщин и вопросы реализации права и доступа к правосудию	245
Bozorova R.Sh. Oila mustahkamligining asosi – mehr	253
Tolibov A.Sh. Mahalla institutlarida “Jaholatga qarshi ma’rifat” g‘oyasini qo‘llash	

mexanizmlari	256
O‘rinov T.E., O‘rinova M.E. Oilalarni mustahkamlash, notinch oilalardagi muhitni sog‘lomlashtirish bo‘yicha manzilli ishlarni tashkil etish mexanizmlari	263
Ochilova B.M. Axloqiy qarashlar qiyosi	269
Sultonova N.E. Yoshlar dunyoqarashida oilalarning farovonligida, umuminsoniy qadriyatlari, axloqiy kamolot masalalari.....	274
Tog‘ayqulov T.T., Valiyev S.Q. Globallashuv: oila va farzand tarbiyasi	277
Arziqulov E.A. Yoshlarda iste’mol madaniyatini rivojlantirishda mahalla va oilalarning daxldorlik hissini oshirish.....	282
Sadullayeva J.I., Bo‘riyeva M.S. Oilaviy qadriyatlarning jamiyat rivojlanishidagi roli.....	287
Aralova M.N., Abdullayeva F.A. Mahallada qo‘shnichilik haqlari va odobi.....	290
Kamanov B.M., Kodirov O.G. Obod va xavfsiz mahalla tamoyili	292
Jurayeva Sh.S. Oilaviy qadriyatlar “xavfsiz mahalla” tizimining asosi sifatida.....	295
Xudoyorova M.X. Oilaviy qadriyatni farzandlar baxtni his qilish jarayoniga ta’sir sifatida o‘rganilishi	299
Akbarova M.A. “Xavfsiz mahalla” tamoyilini joriy etishda oila va mahallanig muhim vazifalari	302
Jurakulov J.K. Axborotlashgan jamiyatda xavfiz mahalla, inson ma’naviy-axloqiy xavfsizligini ta’minlashda oilaviy qadriyatlardan foydalanish	306
Qurbonova D.T. Mahallada sog‘lom oila muhitini shakllantirishda ayollarning o‘rni.....	312
Bozorova G.S. Sog‘lom va barkamol avlodning shakllanishida oila, mahalla va jamoat tashkilotlarining o‘rni.....	316
Xoliqova G.Y. Qadriyat beshigi xavfsiz mahalla yoxud oila.....	318
Karimov N. Masofaviy bandlikka ta’sir etuvchi ijtimoiy omillar	320
Saipova M. Mehnat migrantlari oilalarida milliy qadriyat masalalari	325
Ashurov A.U. Jamoatchilik ekologik nazoratini ta’minlashda jamiyat raqamlashuvining ahamiyati: xorijiy tajriba.....	329
Inagamova F.X. Zardushtiylik va islom ta’limotida nikoh va oila mustahkamligi tushuncha	333
Kaxarova M. Mahallada ijtimoiy-ma’naviy muhitni yanada sog‘lomlashtirish mexanizmlari.....	336
Tohirova M. Imkoniyati cheklangan shaxslar ijtimoiylashuvining ijtimoiy-psixologik omillari.....	340
Рустамов Ж. Эрта туғруkning ижтимоий жиҳатлари.....	343

**“XAVFSIZ MAHALLA – FAROVON OILA”
TIZIMINI IJTIMOIIY HAYOTGA JORIY ETISHNING
SAMARADORLIGINI TA’MINLASH MEXANIZMLARI**

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami

(2022-yil 11-noyabr)

“Mahalla va oila nashriyoti”

Toshkent – 2022

Nashr uchun mas’ul: **B. Mavlonov**

Muharrirlar: **U. Yunusov,
O‘. Nomozova,
N. Xusenova**

Badiiy muharrir: **F. Sobirov**

Dizayner-sahifalovchi: **L. Abdullayev**

1940

Nashriyot ro'yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.
Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2022.
“Times New Roman” garniturası. Qog'oz bichimi: 60x84 $\frac{1}{8}$
Nashriyot bosma tabog'i 34,2.
100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug'bek tumani,
M.Ismoilıy ko'chasi 1-G uy.

“RAZIKOV” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent, Yakkasaroy tuman, Qushbegi ko'chasi, 6-uy.